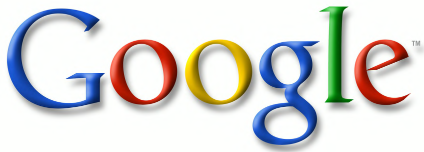
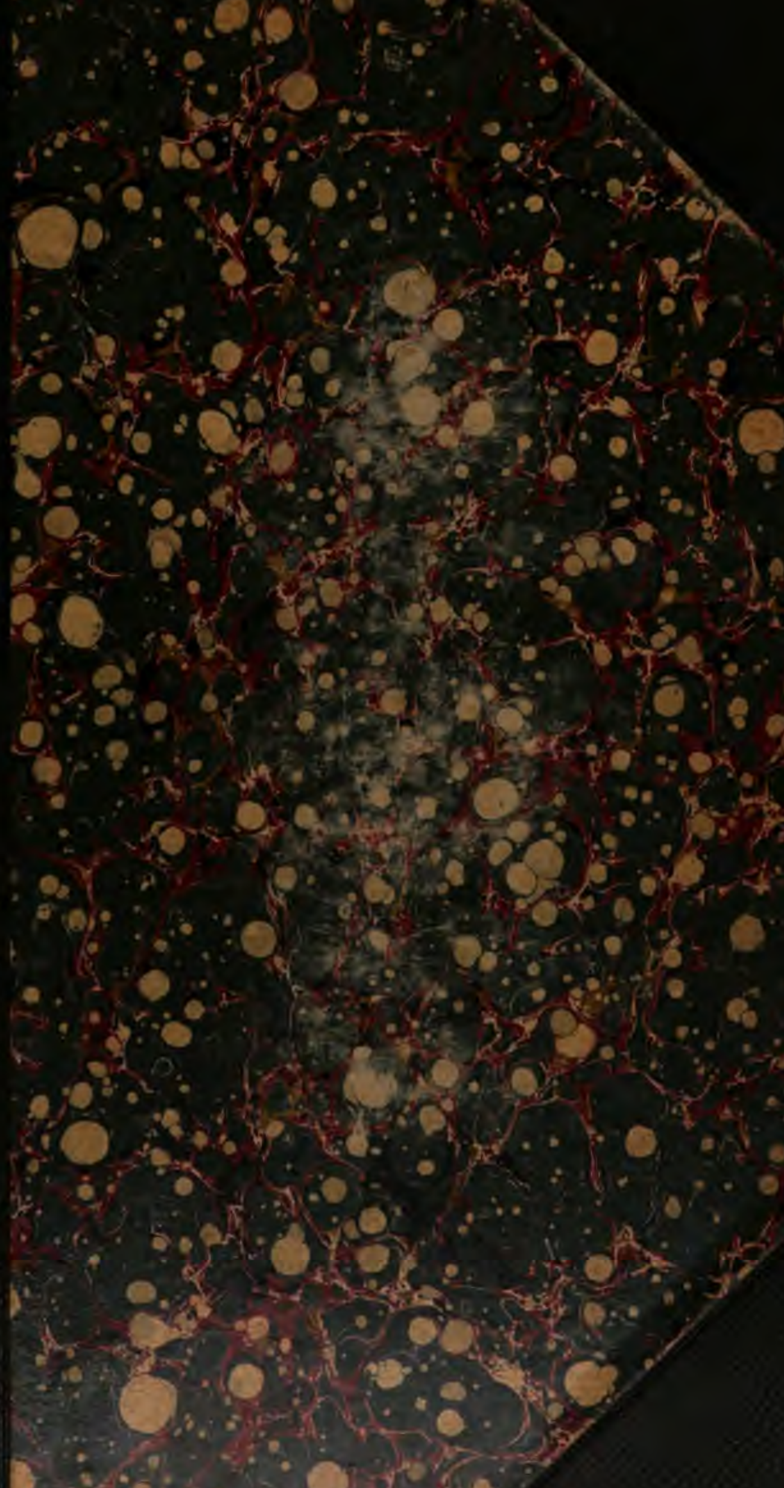
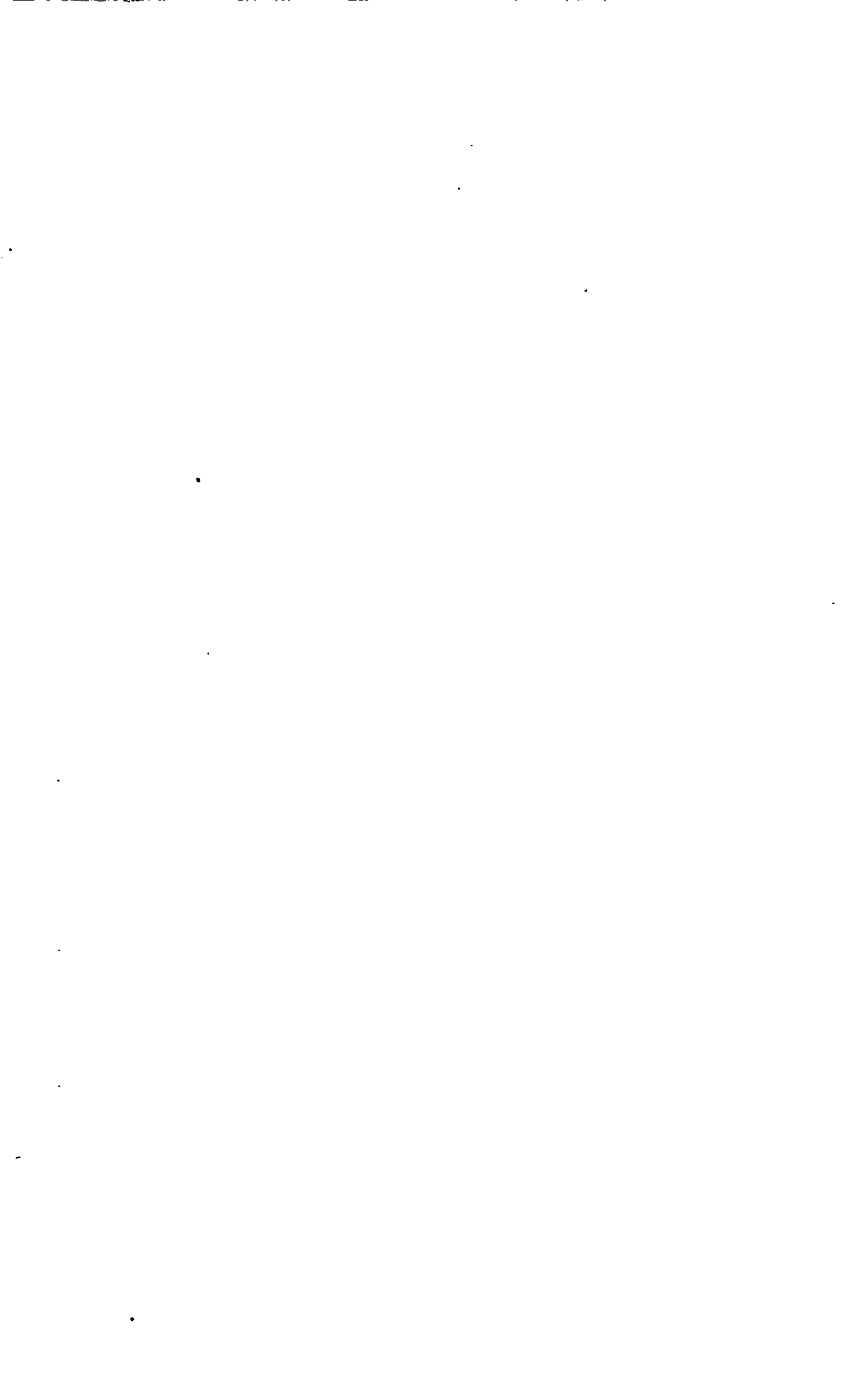

HISTORISK TIDSSKRIFT

UDGIVET AF

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

FJERDE RÆKKE

TREDIE BIND

KRISTIANIA
GRØNDAHL & SØNS BOGTRYKKERI
1905

INDHOLD.

VAR SVERRE KONGESØN?

AF

DR. LUDVIG DAAE.

Den ifjor bortgangne, for sine Forskninger i vor Middelalders Historie saa høit ansete Lærde, Professor Gustav Storm, har ogsaa kastet nyt Lys over flere Dele af Kong Sverres Historie, hvilket sikkert vil være enhver kyndig Læser bekjendt. Hans sidste Bidrag i denne Retning blev tillige den sidste historiske Afhandling overhovedet, som han kom til at forelægge Almenheden, og den er først udkommen efter hans Død (i det sidst afsluttede Bind af nærværende Tidsskrift). Afhandlingen behandler Spørgsmaalet om Sverres fædrene Herkomst. Storm vil hævde, at denne navnkundige Konge virkelig har været Sigurd Munds Søn, og bygger denne sin Mening væsentlig paa et Par samtidige engelske Forfattere. De Sverre vedkommende Steder hos disse meddeler han saavel i Original, som i Oversættelse.

Storms Afhandling har selvfølgelig i høi Grad interesseret mig, men den har ikke overbevist mig. Om jeg end indrømmer, at Spørgsmaalet om Sverres Herkomst vel tør regnes til dem, som aldrig med absolut Sikkerhed ville blive besvarede, maa jeg dog i Modsætning

til Storm tro, at der taler Mere imod Sverres Paastand om sin Byrd, end der taler for den. Heller ikke kan jeg dele Storms Betragtning af den vigtigste af de omtalte engelske Kilder.

Dette har foranlediget nedenstaaende korte Afhandling. Men forinden jeg kommer til at gaa ind paa, hvad Storm har anført, maa jeg først forsøge en Kritik af Sverres egen Beretning om sin Herkomst i hans af ham selv inspirerede Saga.

I.

Hvor underligt det end lyder, vover jeg dog at sige, at Beretningen om Sverres Fødsel og første Optræden endnu aldrig er bleven ret indgaaende analyseret. Der har, som vi senere skulle see, været enkelte Historikere, som ganske bestemt have betvivlet, at han var Kongesøn, men de have ikke indladt sig paa udførligere Begrundelse af sin Mening. Langt hyppigere derimod finder man Exempler paa, at man har ladet sig blænde af hans overlegne Personlighed. Hans Gaver som Kriger og Regent, hans „Geni" har henrevet, for ikke at sige hypnotiseret. Man har betragtet Spørgsmaalet om hans Herkomst med en forudfattet stærk Sympathi; den Mand, har man ment, hvis hele Historie er saa fængslende, kunde man ikke tiltro et saa djervt Bedrageri som at tillyve sig kongelig Byrd. Moderne Forfattere kunne ogsaa være paavirkede af en Retning i Tiden, der nærer en vis feminin Sky for afgjørende og strenge Domme og ligeoverfor Historiens problematiske Skikkelser helst indtager et ofte i Utide apologetisk, „humant" Standpunkt, en Retning, der ogsaa giver sig tilsyne i vor Tids umiskjendelige Forbrydervenlighed.

Der er imidlertid, naar man staar overfor et Spørgsmaal som nærværende, ikke mere end en Methode, ved hvilken man kan tænke paa at vinde noget virkeligt Udbytte. Det er, at dette Spørgsmaal behandles ganske i og for sig uden nogetsomhelst Sidehensyn, til hvad man personlig maatte mene om Sverres Bedrifter og Virksomhed, om han har været til Gavn eller Skade for Norges Udvikling eller ikke, om hans Personlighed tiltrækker eller frastøder. Hvor det gjelder Sverres Paternitet, maa man ikke falde i Staver over hans Geni. Man maa gribe Sagen an som en koldblodig, for al Herodyrkelse frigjort, gjerne lidt „inhuman“ Detectiv, sætte al Persons Anseelse til Side og uden videre gaa „Sigtede“ og hans Paastande ind paa Livet.

Vælger man denne Methode, vil man strax spørge: Giver Kong Sverre overhovedet Indtrykket af den aabne, sandhedskjærlige, troværdige Mand, Manden med den gode Samvittighed? Kunde dette Spørgsmaal besvares med Ja, vilde det unegtelig og med fuld Føie veie tungt i Vegtskaalen til Sverres Fordel. Men det kan ikke besvares paa den Maade. Tvertimod maa man idelig drage hans Ærlighed i Tvivl. Vi skulle strax nævne en vitterlig, men rigtignok i hans Saga klogelig fortiet Kjendsgjerning, den at han har ladet fabrikere falske Pavebreve og usandfærdig foregivet, at han var løst af det Kirkens Ban, hvori han var falden. Han har altsaa tilladt sig grov Usandfærdighed, og deraf følger, som bekjendt, at han har kunnet gjøre det.

Sverres Saga[1], hvis Forfatter skrev under hans egne Øine og efter hans egen Beretning, fortæller, at en (for-

[1] Vi holde os naturligvis til den virkelige Saga og sætte ganske ud af Betragtning den Fortælling, som Oversætteren Mads

mentlig Færing) Unaas „i Slutningen af Harald Gilles Sønners Dage“ fik en norsk Kone, Gunhild. Denne fødte „snart efter“ en Søn, som fik Navnet Sverre, og sagde, at han var Unaas's Barn. Hverken om Ægtefolkenes Opholdssted i Norge eller Sønnens Fødested faar man nogen Oplysning. Fem Aar gammel sendes Sverre til Færøerne til Unaas's Broder Roe, Biskop paa disse Øer. Indtil en Alder af 24 Aar tror Sverre, der opdrages til Geistlig og modtager Indvielse til „Præst“, at han virkelig er Unaas's Søn. Unaas nævnes aldrig senere i Sagaen, men om Gunhild faar man den mærkelige Oplysning, at hun reiser fra „Landet“ (Norge?) og til — Rom. Hun gaar der til Skriftemaal og betror den, der skrifter hende, at hun havde en Søn, hvis virkelige Fader var en Konge. Sagen bliver berettet for selve Paven, og denne byder, at hun skulde aabenbare Sønnen hans Herkomst. Gunhild drager saa til Færøerne og siger Sverre, at Sigurd Mund var hans Fader. Dette fremkalder „stor Bekymring“ hos ham, „hans Hu vakler“. Imidlertid har han forlængesiden (gjennem de ham altid til Tjeneste staaende Drømme) havt Anelse om en stor Fremtid; den hellige Olaf selv har aabenbaret sig for ham med megen Blidhed o. s. v. Han betror sig til Biskop Roe, og denne raader ham til at henvende sig til Erkebiskop Eystein og aabenbare ham sin „vanskelige Stilling“. Han drager til Norge, men indseer snart, at Eystein neppe vilde være den rette Confident, tier ogsaa foreløbig stille med sin Hemmelighed, kommer til Sverige,

---

Størssøn har componeret og Peder Claussøn gjengivet. Sammenhængen hermed er paa overbevisende Maade godtgjort af Storm i en ældre Afhandling (Norsk hist. Tidsskrift, 2 R. IV, 260 fgg.).

og efter forskjellige Hændelser hyldes han af de slagne og fortvivlede Birkebener som deres Høvding og snart efter som deres Konge.

Vi ville see nærmere paa disse Beretninger. Gunhild angives at have holdt Sverres Paternitet hemmelig i 24 Aar. Er dette sandsynligt eller tænkeligt, at hun endog havde kunnet gjøre dette? Kong Sigurd Mund var, som bekjendt, sikkert en af Norges usædeligste Konger, men paa hans Elskovshandeler og deres Følger synes der ikke at være lagt Skjul, naar undtages Forbindelsen med Christina Kongsdatter, som længe var ubekjendt, men Grunden er her klar, thi her forelaa efter Datidens Kirkeret et Tilfælde af Blodskam, da de to vare eller skulde gjælde fór Sødskendebørn. Men da Sigurd i en Alder af 15 Aar eller saa omtrent havde aflagt det i Sagaen helt drastisk skildrede Besøg hos Tjenestepigen Thora, sørger dennes Herskab omhyggelig for, at Frugten deraf, Haakon (Herdebred) opdrages og erkjendes som Kongebarn. Paa Sigurd Sigurdssøns (Marcusfostres) Herkomst som Sigurds uægte Barn lagdes ligesaalidt Skjul. Hvorfor skulde da Gunhild saa omhyggelig skjule sin Forbindelse med Kongen? Datidens Moral var i Sandhed saa slap, at hun neppe har gjort det af Undseelse, ligesom der før Sigurds Fald ikke kunde være større Fare for, at Sverre skulde blive efterstræbt af Kongens Fiender, end for at dennes øvrige uægte Børn skulde være udsatte for saadant. Naar Sverre siges at være født „snart“ efter Gunhilds Giftermaal med Unaas, maa dette naturligt opfattes derhen, at Gunhild, allerede før Giftermaalet kom istand, var frugtsommelig, og heraf maatte atter sluttes, at enten har Unaas selv, allerede forinden Giftermaalet stiftedes, staaet i Forhold til hende samtidig med Kong Sigurd, hvorved altsaa Paterniteten i

ethvert Fald maatte blive tvivlsom, eller ogsaa har Unaas opdaget hendes Tilstand og da naturligviis forlangt Besked. Har hun nu tilstaaet Sandheden for ham, har Unaas været merkelig taus, siden Hemmeligheden endog skal have været bevaret for hans Broder Færøbispen, der jo i Sagaen først siges at have erfaret den efter Gunhilds Tilbagekomst fra Rom. At Sverre selv virkelig holdt sig for Unaaas's Søn, derom har man et Vidnesbyrd hos Saxo (hvem vi senere skulle citere), thi denne oplyser, at Sverres ældste Søn, der siden kaldtes Sigurd Lavard, oprindelig hedte Unaas, efter den, i hvem Sverre saa sin Fader.

Saa er det Gunhilds Romerreise og de med den forbundne Omstændigheder. Gunhild, hvis Mand Unaas havde været *kambari*, og som jo havde havt flere Børn, kan jo neppe formodes at have været nogen særlig velhavende Kone, og alligevel skulde hun have reist til Rom, en lang og kostbar Færd. Selv Mænd droge neppe ofte fra Norge til Rom paa den Tid, især da Valfarterne just dengang paa Grund af Korstogene og Væringetjenesten i Constantinopel langt hyppigere gik til det hellige Land. Ingen af vore gamle Konger har været i Rom, og selv Høvdingers Romerbesøg vare saare sjeldne. Imidlertid, tænkelig kunde jo en saadan Reise nok være. Vi kjende f. Ex. af Sturlunga Saga[1] en islandsk Kvindes Romerfærd, omtrent paa samme Tid, men hun tilhørte vel at merke en meget velhavende Slægt og havde sin Mand med. Men saa er det Skriftemaalet. Paa den Tid — det tør man vistnok sikkert sige — gaves der endnu ikke i Rom særskilte Poenitentiarier for Norden, saaledes som Tilfældet

[1] Sturlunga Saga, ed. Vigfusson B. I, pag. 30 fgg. (III, cap. 30).

blev ved Curien fra 14de Aarhundrede af[1]. At faa aflagt Skriftemaal vilde altsaa for en norsk Kvinde, der sikkert intet fremmed Sprog har forstaaet, være hel vanskeligt og kunde neppe skee uden gjennem en eller flere Tolke som Mellemled. Men, ogsaa forudsat, at Gunhild virkelig baade har været i Rom og skriftet der, saa have vi endnu Pavens Indblanding i Sagen og hans Befaling, om at Sverre skulde faa Besked. Dette forekommer mig fremfor alt saare utroligt. For det første er det i og for sig selv lidet rimeligt, at en fattig norsk Kvinde skulde gjøre et saadant Indtryk paa nogen af Curiens Geistlige, at han skulde have fundet det Umagen værd at gjøre Forestilling om hende til Paven. Og saa — hvem var Pave i Rom paa den Tid, det vil sige omtrent 1175? Det var Alexander III. Visselig hørte Norges Anliggender aldrig til dem, der i fortrinlig Grad have optaget Pavers Tanker, men om denne Pave kan det dog antages, at han ingenlunde ganske var hverken helt ubekjendt med eller helt ligegyldig ved Norge og dets Kirke. Man maa først erindre, at det ikke var for ret længe siden, at Alexanders umiddelbare Forgjænger og tidligere Overherre Hadrian IV (Nicolas Brekespere) personlig som Cardinal havde besøgt Norge og ordnet dets kirkelige Forholde, hvilket ikke let kan have været ganske glemt af Alexander. Endvidere havde Biskop Eystein for endel Aar tilbage besøgt Alexander for at hente sit Pallium og var bleven indviet paa hans Befaling, maaskee endog af ham selv. Og Eystein vides bestemt ogsaa senere at have nydt en vis Bevaagenhed hos sin høie Herre[2]. Hertil

[1] Moltesen, De avignonske Pavers Forhold til Danmark, S. 147 fgg.
[2] L. Daae, En Krønike om Erkebiskopperne i Nidaros (Festskrift til Throndhjems Nihundredaarsfest i 1897).

kommer desuden den meget vigtige Kjendsgjerning, at just paa den Tid, da Eystein i Bergen 1164 gjennemførte de bekjendte nye Bestemmelser med Hensyn til den kongelige Succession i Norge, havde Alexander III en Legat i Norge, som var tilstede ved Magnus Erlingssøns Kroning og havde deltaget i de forudgaaende Forhandlinger. Vistnok var Pavens Stilling i 1164 trykket og hans Tanker sikkert væsentlig optagne af hans Strid med Frederik Barbarossa, men det vilde dog være utænkeligt, at Alexander ikke og det med stort Bifald skulde af Legaten have hørt om Hierarchiets store Seir i Norge og om Bestemmelsen om ægtefødte Personers Eneret til Thronen. Hvor urimeligt maa det ei da forekomme, naar Sagaen fortæller, at Paven[1] befalede den norske Kvinde at fortælle sin efter Giftermaalet med Unaas (*pater est, quem justae nuptiae demonstrant*) fødte Søn, at han egentlig var avlet i utugtig Forbindelse med en Konge! Thi hvad vilde være den sandsynlige Følge af denne Moderens sildige Tilstaaelse for Sønnen, uden at der hos denne maatte vækkes Aspirationer, der efter 1164 vare ganske uberettigede? Nogen anden Fordel for den unge Søn, end den, at han, om Begivenhederne i 1164 ikke havde fundet Sted, vilde have kunnet reise Fordring paa Thronen, men som han nu (allermindst fra et kirkeligt Standpunkt) ikke mere kunde gjøre, kan ikke let udfindes. Nogen privat Arv efter Kong Sigurd kunde der ei være Tale om at paastaa eller opnaa, og ligesaalidt kunde tænkes paa nogen høiere,

---

[1] Storm har i sin sidste Afhandling aabenbart følt det Urimelige i, at Paven skulde have udtalt sig i Gunhilds Sag, og har omskrevet det til „Skriftefaderens Overordnede“ (S. 164), men dette er vilkaarligt. Sverre har ladet sin Historieskriver paaberaabe Pavens Erklæring, og hertil maa Kritiken holde sig.

om end ikke fyrstelig Stilling under Magnus Erlingssøn som Konge. Ja, havde det endda været Kong Inge Haraldssøn, hvem Gunhild havde udlagt som sit Barns Fader, kunde Udsigter i den Retning maaskee have været tænkelige, thi vi see, at en Søn af denne Konge virkelig var optaget blandt Magnus's Omgivelser (han faldt med denne ved Fimreite), men for en Søn af Sigurd, en Broder af Haakon Herdebred og Sigurd Marcusfostre, var der intet andet at vente, end at Erling Skakke vilde have staaet ham efter Livet, paa samme Maade, som han gjorde det med Kong Sigurds uægte Søn med hans egen Kone. Har Gunhild virkelig, dreven af sin Samvittigheds Braad, reist til Rom for der at skrifte, altsaa ikke nøiet sig med Skriftemaal f. Ex. for Svogeren Roe, da vilde hun desuden ikke have fortiet for Skriftefaderen ved Curien og for Paven, at Sønnen havde betraadt den geistlige Bane, noget hvorpaa Cleresiet sikkert vilde have lagt Vegt. Det er ikke rimeligt, at den Omstændighed skulde have bidraget til at styrke den mærkelige Interesse for Sverre og hans Rettigheder, som han har villet paastaa, at — Curien (!) nærede for ham.

Og saa Beretningen om, at Sverre af Biskop Roe skulde have faaet det Raad at betro sig til — Erkebiskop Eystein! Ganske vist var Færøernes Biskop en ringe Prælat i Sammenligning med det egentlige Norges fem Kirkefyrster, men i den Grad udenfor al Begribelse kan han da ikke let have været, at han jo ikke meget godt har vidst, hvad der var foregaaet i 1164 og navnlig kjendt vel til sin egen Metropolitans politiske Standpunkt. Overhoved er hele Sagaens Omtale af denne samme Roe mistænkelig. Sverre skal, heder det, i Femaarsalderen have været sendt til „Biskop" Roe. Naar man efter samme Saga maa ansætte Sverres Fødsel til omtrent Aar

1150 eller 1151, altsaa hans Oversendelse til Biskop Roe til 1155 eller 1156, maa strax erindres, at ifølge de islandske Annaler (Storms Udgave S. 116) er Roe først indviet til Biskop 1162 (altsaa af Eystein, der 1161 tiltraadte Erkebispedømmet, atter en interessant Omstændighed). Herpaa har man naturligviis forlængst været opmærksom, men uden at lægge videre Vegt derpaa. Jeg finder derimod denne Unøiagtighed meget graverende, thi det er jo slet ikke givet, at Roe (selv om han har været en indfødt Færing) allerede 6 eller 7 Aar før sin Indvielse har opholdt sig paa hine Øer; skal man slutte fra senere Tider, da denne Bispestol næsten altid besattes med en bergensk Geistlig, da er det endog sandsynligt, at han længe har været Præst eller Chorsbroder i Norge. I det Hele er Roe en saare lidet bekjendt Mand, og hans Dødsaar kjendes heller ikke.

At Sagaens Beretning vrimler af Usandsynligheder, tør saaledes med Bestemthed paastaaes. Men det er ikke alene ved sit positive Indhold, at den vækker Mistanke. Fuldt saa mistænkelig bliver den ved alt det, som den fortier. For Sverre som Thronprætendent maatte det jo aabenbart have været af meget stor Vigtighed, om han havde været istand til at give sin Paastand Troværdighed ved mere detaillerede Omstændigheder, og han havde sikkert ogsaa ladet Sagaskriveren meddele saadanne, om han havde kunnet og turdet det. Hvorfor fortier han f. Ex. ganske Gunhilds øvrige Livsforholde? Hvorfor faar man ei at vide, hvor hun og Sigurd lærte hinanden at kjende og traadte i Forhold til hinanden, hvorfor oplyses ikke engang Kong Sverres Fødested? Hvorfor lader Kongen, Sagaens Inspirator, Gunhild forsvinde, efterat hun har aabenbaret ham hans Herkomst? Det vilde dog være mærkeligt, — forudsat, at Sverre talte Sand-

hed —, om der ikke endnu paa den Tid, da han greb efter Kongedømmet, skulde have levet Mennesker, der kunde bekræfte, om ikke andet eller mere, saa dog dette, at Sigurd Mund og Gunhild engang havde opholdt sig paa samme Sted og overhoved idetmindste personlig havde kjendt hinanden, eller Mennesker, som iøvrigt vidste Noget, der kunde bidrage til at sandsynliggjøre hans Paastand. Men herpaa gjøres ikke det svageste Forsøg. Man fristes altsaa unegtelig til at søge Grunden til saadan Forbeholdenhed deri, at der ikke har været noget at anføre. Kun et eneste Sted forekommer Gunhilds Navn senere i Sagaen. Det er i den Tale, som Sverre holdt i Bergen 1197 (cap. 133). Han fortæller her: „Jeg i Sandhed er Sigurds og Gunhilds Søn“, og protesterer imod, hvad Biskop Nikolas har sagt, at „jeg ikke kan være Konge over Norge“. Men intet Bevis føres for, at han selv taler Sandhed, og at Nikolas lyver. Derimod opregner han sin Moders Æt „i alle dens Grene for alle Thingmændene“, og det heder, at flere af disse nu kom efter, at de gjennem Gunhild vare i Frændskab med Sverre. Men det er overflødigt at bemærke, at Moderens Slegtskabsforbindelser ere aldeles ligegyldige, hvor det gjælder at bevise, at hun har staaet i Forhold til Sigurd Mund, ligesaa lidt som det i den Henseende har nogensomhelst Betydning, om Gunhild har været „Trælkvinde“ eller af god Familie. Sverre har simpelthen omgaaet Sagens Kjerne, men ogsaa her vist sig som den slue Mand, han altid var, thi det har ikke slaaet Feil, at af de Tilhørere, der nu bleve hans Frænder, have mange følt sig smigrede ved denne Ære.

Noget positivt Skridt til at godtgjøre sin Herkomst har Sverre aldrig gjort, og man fristes stærkt til at søge Grunden deri, at han ingen Bevismidler har kjendt, som

kunde fremlægges. „*Affirmanti incumbit probatio*“, men for den Retsfordring har han dispenseret sig. Kun har han gjort et Forsøg paa at lade en andens Jernbyrd ogsaa blive gjeldende for sig selv, men, som bekjendt, negtede hans „Broder“ Erik at vise ham denne Villighed. Han har da maattet nøie sig med det Factum, at Flere og Flere respecterede eller i ethvert Fald ikke høilydt bestrede hans Paastand, men erkjendte sig for indtil videre at være hans Undersaatter. I Sverige fandt han en virkelig Datter af Sigurd Mund, Cecilia, hvem Erling Skakke havde sendt ud af Norge og ladet ægte en svensk Lagmand, hvem hun ikke elskede. Hun higede efter at komme hjem til Norge, havde maattet høre, at de Brødre, hvem hun hidtil vidste om, vare komne af Dage, og det kan da ikke forundre, at hun skjænkede Sverre Tiltro som den eneste, i hvem hun nu kunde haabe n Beskytter. Saa var det Jarlen Birger Brosa, gift med en Datter af Harald Gille og Fiende af Magnus Erlingssøns Kongedømme. Selv Sverres Saga lader Jarlen i Begyndelsen være vantro ligeoverfor hans Paastande, men han fandt dog sin Regning ved at støtte ham, da Birkebenerne toge ham til Anfører, og senere, da Sverre var den seirende, kom Jarlens Søn til ham i Norge. De fredløse Birkebener vare just ikke meget nøieregnende med Hensyn til sin Høvdings Herkomst; for dem gjaldt det kun overhovedet at faa en Høvding, og i Thrøndelagen blev han saa tagen til Konge „efter den gamle Landslov“, i Virkeligheden dog, fordi der var et stærkt Parti, som hadede Erling Skakke og hans Søn. Borgerkrigene havde allerede i høi Grad virket demoraliserende. De mismodige Ord, hvormed Theodricus monachus afslutter sin latinske Norgeshistorie, som han ikke har Lyst til at føre længer frem, end til Sigurd Jorsalfarers Død, fordi der efter den

Tid kun er at melde om Fordærvelse og Forbrydelse, er ikke blot Phraser. Man var unegtelig kommen derhen, at enhver virkelig eller foregiven Frillesøn af en Konge ansaa sig berettiget til at forstyrre Landets Fred og væbne dets Sønner mod hverandre. Retten sad i Spydstagen, man hyldede Seierherren med Forbehold af naarsomhelst at falde fra ham, om en ny Usurpator havde endnu større Held med sig.

Inden vi gaa videre, skal der gives en kort Oversigt over tidligere Forfatteres Standpunct i det her omhandlede Spørgsmaal.

Torfæus er den første, der fremlagde Sverres hidtil kun i et kort Uddrag kjendte Historie for Almenheden, det vil sige den Almenhed, som forstod Latin. Denne Lærde har store Fortjenester, men hans Verk er kun refererende, paa egentlig Kritik indlader han sig ikke. Han er Sverres Beundrer og betvivler ikke hans Herkomst. Schøning kom desværre ikke til at behandle Sverres Historie uden forsaavidt, som han skrev om Erkebiskop Eystein; det her foreliggende Spørgsmaal har han ikke omtalt. Suhm stiller sig skeptisk[1], men efter nogen Hovedrysten slaar han sig til Ro med, at Sverre, „hvor om Alting er“, var en af Verdens største Mænd.

De to første nyere Historikere, hvis Bemærkninger om Sverres Herkomst fortjene at paaagtes, ere Werlauff og Dahlmann. Werlauff er som bekjendt den første, der har udgivet Sverres Stridsskrift imod Biskopperne, som han ledsagede med en mærkelig og meget værdifuld Indledning. Han er bestemt tilbøielig til at betvivle Sandheden af Sverres Udsagn[2]. Den tydske Forfatter,

---

[1] Hist. af Danmark VII, 475 fg.

[2] Anecdoton, historiam Sverreri, regis Norvegiae illustrans, Hafn. 1815. p. XIV sqq.

hvis danske Historie er et Verk af overlegen Dygtighed, er fuldkommen paa det Rene med, „*dass König Sverrir der Sohn seiner Thaten war*". Hans Bemærkninger ere korte, men slaaende[1].

Christian Magnus Falsen var ikke nogen lærd Historiker, men jeg tager dog her Hensyn til ham, fordi han var et af de bedste Hoveder, der have syslet med vor Historie. Han er Sverres Beundrer: „det er et opløftende Syn at skue den Helt, som nu træder frem paa Skuepladsen" o. s. v. Derefter refererer han kortelig Sagaens Beretning om Sverres Fødsel og Gunhilds Romerreise. Hans klare Forstand siger ham: „Dette har ikke stor Sandsynlighed for sig. Rimeligviis har det været et Opspind af Sverre selv, for desto lettere at skaffe sig et Parti, hvilken Mening bestyrkes ved at læse de Drømme, hvorved han forstod at bebude sin kommende Storhed." Men strax nedenfor vinder Beundringen igjen Overhaand. „I Grunden synes det temmelig ligegyldigt(!), enten han var Kong Sigurds Søn eller ikke, thi var han end ingen Kongesøn, viste han sig ikke mindre værdig til at beklæde Thronen, og han bliver altsaa ikke mindre stor(!), om man end anseer ham for Stifter af et nyt Kongehus."[2]

Keyser, for hvem indgaaende og minutiøse Undersøgelser i Regelen laa fjernt, indlader sig ikke paa nogen Kritik af det foreliggende Spørgsmaal. Han nøier sig med at sige: „Om Sverrer virkelig var, hvad han udgav

---

[1] Dahlmann, Geschichte von Dännemark (1841). II. 153 fgg. Dahlmann fremsætter bl. A. det Spørgsmaal, hvorfor Snorre afbryder sit Verk ved 1177, om det har været, fordi Karl Abbeds Saga tilfredsstillede ham, eller — fordi han, som samtidig med en norsk fra Sverre stammende Konge, tog Afstand fra at fælde en Dom om Sverres Herkomst.

[2] C. M. Falsen, Norges Historie III, 5—7.

sig for at være, Kong Sigurd Munds Søn, det kunde neppe hans Samtid, og det kan end mindre Nutiden med Sikkerhed afgjøre.“[1]

P. A. Munchs Omtale af nærværende Spørgsmaal hører til de svageste Puncter i hans store Hovedverk. Munch havde nemlig skjænket de „Sagn“ fra Færøerne om Sverre, der nylig vare meddelte af Præsten J. H. Schrøter i Antiqvarisk Tidsskrift (1849—51) sin Tiltro. Jeg vil ikke gaa videre ind paa disse „Sagn“, thi Gustav Storm har allerede for tyve Aar siden[2] for bestandig godtgjort, at de ere helt uægte og misvisende, og Ingen vil herefter tage mindste Hensyn til dem, men med Storm erkjende, at det Hele er lutter Phantasier. Men — Munch tog, hvad der ganske vist nu maa forekomme os besynderligt, Hensyn til Schrøter, og hans Opfatning blev paavirket deraf. Munch mener derfor, ligesom Keyser, at „mere taler for, at Sverre havde Ret, end for at han skulde være nogen Bedrager.“[3] Naar en Mand, som Munch, lod sig hilde af de „færøiske Sagn“, kan man ikke forundre sig over, at Biskop J. H. Darre, der efter at have taget Afsked fra sit Embede, skrev en tyk Bog om Sverre (et populært Skrift uden ringeste videnskabeligt Værd) ligeledes troede paa „Sagnene“ som god historisk Kilde. J. E. Sars har i sin Udsigt over Norges Historie (II, 122 fgg.) naturligviis ogsaa behandlet denne Sag. Han er ikke blind for, at Sverres Paastand er høist tvivlsom, men ogsaa han kommer til det Resultat, at det „maaskee er det sandsynligste“, at han var Sigurd Munds Søn „eller ialfald, at han troede at være det“.

---

[1] Norges Historie II, S. 166.
[2] (Norsk) hist. Tidsskr. 2. R. IV, 253 fgg.
[3] D. n. F. Hist. III, 50—58.

Interessant er Gudbrand Vigfussons Omtale af Sverre. Han har i en Samling af nordiske Digteres Kvad[1] givet en kort Udsigt over Harald Gilles Familie paa Norges Throne. For Gudbrand staar det slet ikke engang som tvivlsomt, om Sverre er en Bedrager, han er ganske paa det rene med, at saa er Tilfældet. Allerede i hans Genialitet seer han et tilstrækkeligt Vidnesbyrd om, at han ingen Ætling er af denne Stamme (*no chip of the Gilchrist block*). Den Forbeholdenhed og de Fortielser, hvormed Sverre lader sit tidligere Liv omtale, finder Gudbrand forsætlig, Noget, hvori han ganske vist har Ret. Hvad man især maa lægge Mærke til i Gudbrands ret originale Opfatning af Spørgsmaalet, er den Tvivl, han ytrer med Hensyn til Sverres Alder. Han er stærkt tilbøielig til at tro, at Kongen i sin Saga har gjort sig betydelig yngre, end han virkelig var. Og ganske vist vilde det være lettere at forstaa, hvorledes Sverre med en Gang kunde vise sig i Besiddelse af saa stor Menneskekundskab, Livserfaring og Klogskab, som han strax ved sin første Optræden viste sig at indehave, om man kunde ansee ham for nogle Aar ældre. Derved vilde det ogsaa blive forstaaeligt, at Roe kunde have viet ham til Præst, hvortil den canoniske Ret fordrer en Alder af 30 Aar. Og vidste man blot, at han var f. Ex. 5—6 Aar ældre, end han selv har udgivet sig for at være, da var det hele Spørgsmaal om ham løst, thi da kunde han ikke være den ca. 1133 fødte Sigurd Munds Søn. Dette er et meget vigtigt Punct. Man veed jo intet andet om Tiden for Sverres Fødsel, end den helt ubestemte Angivelse, han selv har ladet skrive i sin Saga, og paa den kan man ingenlunde stole.

---

[1] Corpus Poeticum Boreale (Oxford 1883) II, p. 255—256.

Retshistorikeren Philipp Zorn, en Discipel af Maurer, har i sit bekjendte Skrift „Staat und Kirche Norwegens“, der udkom just under den tydske Culturkamp givet en begeistret Skildring af Sverres Strid med den romerske Curie. Ved Spørgsmaalet om hans Herkomst dvæler han ikke nærmere, men hvad der hos en Beundrer er ret mærkeligt, han udtaler sig (S. 113—114) dog derhen, at Sverres „hele Optræden“ gjør det Indtryk, at han ikke var den, han udgav sig for at være.

Syvhundredaaret efter Sverres Død fremkaldte en svensk Monographi om ham, af Prof. Gustaf Cederschiöld i Göteborg. Forfatteren, hvis Interesse for norsk Historie har al Ret til Paaskjønnelse, nærer den varmeste Sympathi for sin Helt. Vel indrømmer han (S. 36), at: „några bevis för Gunnhilds påstående framlades aldrig; hennes sons ord är vår enda borgen för, att hon verkligen framställt det“, men han skynder sig strax at tilføie: „Att Sverre själf trodde sig vara Sigurd muns son förefaller otvifvelagtigt.“

Af alle de Bemærkninger, med hvilke nogle Forfattere saaledes have bøiet af fra en grundigere Undersøgelse af Spørgsmaalet om Sverres Herkomst, er dog vel ingen mere futil end den, at han sikkert i ethvert Tilfælde „selv troede“, at han var Kongesøn. Det skulde altsaa kunne tænkes, at han vel i Virkeligheden ikke var det, men alligevel selv personlig mente at være det! Hvad vil dette sige? Det kan ikke betyde andet, end at en Moder efter (som det heder) i 24 Aar at have ladet sin Søn tro, at han var Færingen Unaas's Søn, omsider paa sin gamle Alder opdigter en Fabel, om at han er Søn af Sigurd Mund, og saa indbilder sin Søn en saadan Løgn. Er noget utroligt, da vistnok dette. Har Sverre troet sig at være Kongesøn, da maa al Rimelighed være for, at han virkelig var det. Men har man

først med en Usandhed at gjøre, da er det saare urimeligt at skrive den paa Moderens Regning. Hvo der tænker saa, tænker neppe sin Tanke til Ende.

Da Sverre optraadte som Prætendent, var en Aarrække forløben, siden Reglerne for Süccession i det norske Kongedømme havde modtaget en væsentlig Forandring. Denne Forandring var, som bekjendt, indført i Landets Love. At bestride den som uretmæssig kunde altsaa alene skee, naar man stillede sig paa det bizarre Standpunct, at den norske Stat skulde mangle den enhver Stat naturlig tilkommende Adgang til at forandre sine Love. Men for Sverre var der, naar han vilde gribe efter Kronen, ingen anden Udvei forhaanden end at gjøre den djærve Paastand, at den gamle, paa lovlig Maade forandrede Lov dog alligevel fremdeles skulde gjelde.

Da Alle ere enige om at tillægge Sverre en hans Samtidige saa høit overlegen Intelligents, kan neppe Nogen for Alvor mene, at han skulde have været overbeviist om, at Norges Lyksalighed først og fremst beroede derpaa, at enhver kongelig Frille- eller Horesøn skulde være berettiget til Rigets Throne, og at han ikke skulde have forstaaet, at Afskaffelsen af saadan barbarisk „Ret" var et uhyre Fremskridt. Men for ham var der ikke andet at gjøre end at klynge sig til den afskaffede Lov og at affektere Overbevisningen, at den var bedre og mere velgjørende for Landet end den nye, der dog stod i Samklang med Europas civiliserede Landes. Sverre dreves med tvingende Nødvendighed til at blive Hykler, og det skal medgives, at i den Henseende viste han sig som Virtuos. Norge har sikkert aldrig havt en talentfuldere Skuespiller. Glemmes maa det forresten ikke, at der er Steder i hans Saga, hvor han optræder noksaa selvmodsigende. Han lader nemlig sin Historieskriver fortælle, at han, da Birke-

benerne vilde have ham til Høvding, i Begyndelsen afslog deres Begjæring og opfordrede dem til at tage en af Harald Gilles Dattersønner (Birger Brosas Sønner) til Konge, da de vare ligesaa nær berettigede til Thronen, som Magnus Erlingssøn, det vil sige efter Sverres senere Paastande ingen Ret havde. Og senere seer man, at han tilbød et Compromis med (den „uberettigede") Magnus om at dele Riget med ham.

II.

Vi gaa nu over til at betragte de nye af Storm fremsatte Theorier, hvori han har meent at finde Argumenter for Sverres kongelige Herkomst. Som allerede i Begyndelsen af denne Afhandling anført, ere disse hentede fra de fremmede (ikke norske og islandske) Kilder til Kongens Historie.

Først meddeles Saxos korte Beretning, der som bekjendt ligefrem gaar ud paa, at Sverre løgnagtig udgav sig for Kongesøn. Den danske Historieskrivers Ord fremstilles af Storm som „en Gjenlyd af Sverres Fienders, [ɔ: de i Danmark landflygtige norske Prælaters] Ord". Ganske vist en „Gjenlyd" af Sverres Venners Ord er de ikke. Men det skal her kun bemærkes, at Saxo, om nogen af Middelalderens nordiske Historieskrivere, var en Mand af en saadan Characteer og personlig Værdighed, at han uden Tvivl maa have havt altfor stor Agtelse for Sandheden og for sit Kalds Ansvar til overhoved at være nogen „Gjenlyd" eller Talerør for noget Parti. Jeg tror, at Saxo kun har udtalt sin Overbeviisning. Og den kan han meget vel have erhvervet sig, længe før Prælaterne flygtede til Danmark, da der, dengang dette foregik, allerede var henløbet en lang Aarrække siden Sverres Optræden som Thronprætendent og Partihøvding.

Sverres Oprør og Seire, Rygtet om hans Bedrifter har selvfølgelig strax naaet Danmark, og Forbindelsen mellem Rigerne har været stor nok, til at Saxo har havt Anledning til at erfare, hvad alvorlige og troværdige Nordmænd mente om Sverre.

Pavebrevene, hvilke jeg her ikke behøver at dvæle videre ved, ere derimod ganske naturlig en „Gjenlyd“ af nordiske Prælaters Klager til Curien. Jeg siger „nordiske“ og ikke blot „norske“, fordi Abbed Vilhelm af Ebeltoft har forfattet Breve i den blinde Erkebiskop Eriks Navn. Men dette er af Betydning, thi Vilhelm er en af de ædleste Skikkelser, som Nordens kirkelige Historie kjender. Heller ikke han har villet skrive om Sverre, som han gjorde, ifald han ikke har været overbeviist om, at han var en Bedrager. Derhos skal jeg alene minde om, hvilket eiendommeligt Indtryk det gjør, naar man læser Innocents III's Brev om, at Sverre „til sin Moders Skam paastaar, at han stammer af kongeligt Blod“, og saa erindrer, at Sverres Saga foregiver, at Alexander III et Snes Aar i Forveien skulde have befalet Gunhild at aabenbare sin „Skam“ for Sønnen!!

Det er imidlertid de engelske Forfattere (eller egentlig kun den ene af dem), det især kommer an paa at betragte, da Storm lægger Hovedvægten paa dem. I Gesta Henrici II („Benedict af Peterborough“) findes under Aar 1180 en høist mærkelig Beretning om indre Kampe i Norge. Denne ender med at fortælle, at Erkebiskop Eystein samme Aar kom til England. Læseren bedes at gjennemsee Stykket (aftrykt i latinsk Original af Storm S. 185 fgg. og i Oversættelse S. 170 fgg. i dette Tidsskrift, 4. Række, Bd. 2).

Man vil da finde, at Mere om Eystein end et Par Linier i Slutningen findes der ikke i det hele Stykke.

Ikke desto mindre gaar Storm ud fra som givet, at det hele Stykke „altsaa paa en eller anden Maade stammer fra denne". Han gaar endnu videre og seer i Stykket en „Indberetning" til Kong Henrik II, det er „tydeligviis Uddrag eller Gjengivelse af et Brev", en „Rapport, der gjengiver Erkebiskoppens skriftlige Beretning, dog maaskee i Uddrag".

Alt dette finder jeg at være ganske vilkaarligt og er ikke istand til at øine noget, der kan godtgjøre, at et Stykke af purt historisk Indhold, fordi Erkebispen tilsidst bliver nævnt deri, derfor behøver at stamme fra ham eller at være en „Indberetning" fra ham til Kongen af England. Havde Storm Ret, vilde det dog være høist besynderligt, om der ikke havde været talt om Sverre i ganske andre Toner, end her er Tilfældet, og navnlig vilde Erkebispen, om han var Forfatteren, eller Stykket dog et Uddrag af en Forestilling fra ham, ikke have undladt at beklage sig over sin Konges og sin egen Skjebne, udbedt sig Kongens Beskyttelse eller Intervention o. s. v. Man svare mig ikke, at saadant kan have staaet i „Rapporten fra Eystein", men være udeladt af den engelske Chronist. Thi, som Storm selv siger, og som enhver, der kaster et Blik paa det engelske Verk, ogsaa kan opdage, pleier denne Chronist helst at gjengive Breve og Documenter fuldstændigt. Og det er ogsaa klart, at hvis Chronisten havde havt for sig et Skrift af Eystein til Kongen, vilde han neppe have undladt at meddele, hvad Henrik II, som man af andre engelske Kilder veed, virkelig gjorde for at hjælpe Eystein ikke mod norske Fiender, men til at finde Underholdning under sit Exil. Endelig, vil Enhver spørge, er der nogensomhelst Rimelighed i, at Erkebispen i et Bønskrift eller en Forestilling til den engelske Konge vilde give denne et detailleret Cursus i norsk Historie,

fortælle ham om en Hoben, sit eget Mellemværende med Sverre helt uvedkommende norske Thronprætendenter gjennem et halvt Aarhundrede og tilføie flere andre Oplysninger, der maatte forudsættes at være Henrik II fuldstændig ligegyldige? Erindres maa ogsaa, at der kjendes et literært Arbeide, som virkelig er forfattet af Erkebiskop Eystein, nemlig hans latinske Optegnelser om Olaf den Helliges Mirakler, hvilke i 1881 bleve udgivne af den engelske Literat Metcalfe[1]. Det har meget undret mig, at Storm, som man maa tro, slet ikke har tænkt herpaa eller anstillet en, som det synes, for ham nærliggende Sammenligning mellem Stilen og Fremstillingen i Eysteins Optegnelser og i det hos „Benedict" interpolerede Stykke om Norge. Saavidt jeg kan skjønne, er der imidlertid Intet, der kunde tyde paa, at disse to skulde skrive sig fra en og samme Forfatter.

Jeg hævder nu, at hvad der her foreligger, er — maaskee med Undtagelse af de første Linier — en Udskrift af en os nu ukjendt norsk Krønike, som Forf. af Gesta Henrici II har faaet i Hænde, og som har vakt en Interesse hos ham, som den neppe vilde have fundet hos hans kongelige Herre. Han har saa — Noget, som jo hører til de allerhyppigste Forekomster i middelalderlig Historieskrivning — uden videre interpoleret Krønikefragmentet i sin Bog. At Stykket skulde være skrevet netop i Aaret 1180, hvilket Storm strax forudsætter, fordi det begynder med „*hoc anno*" og er indført mellem dette Aars Begivenheder, kan jeg ikke medgive. Jeg forklarer „hoc anno" ved: „i det Aar, hvormed vi nu beskjæftiger os, som vi nu taler om" ell. Lign. Men da Forf.

---

[1] Passio et miracula beati Olaui by F. Metcalfe, Oxford 1881, p. 104 sqq.

af Gesta Henrici slutter sit Verk ved 1192, maa Stykket vistnok være skrevet og indført i det engelske Verk inden dette Aar.

Jeg vil derhos fremsætte en Gjetning, men rigtignok med alle Forbehold, idet jeg udtrykkelig paa Forhaand værger mig mod, at den opfattes som mere end en Tanke, der maaskee hverken vil finde eller fortjene at finde Indgang. Den fremsættes alene til Kyndigeres Prøvelse. Saa meget tror jeg nemlig, at den i ethvert Tilfælde er værd.

Denne min Tanke er, at vi her maaskee have for os et Stykke af den tabte Deel af den anonyme Krønike, som gaar under Navnet „Historia Norvegiae“, og som Munch for noget over femti Aar siden fandt i Skotland og siden udgav. Dette lidt besynderlige Skrift standser i det af Munch fremdragne (eneste) Haandskrift allerede i Olaf den helliges Historie, men dets Forfatter udtaler i sine Forord, at han har ført Fortællingen ned lige til sin Samtid, det vil sige i det ringeste til 12te Aarhundredes anden Halvdeel. Siden er „Hist. Norv.“ blevet nærmere belyst af Sophus Bugge (Aarbøger for Nord. Oldk. 1873), og Storm har i sine Monumenta givet en ny og fortrinlig Udgave. Han har Fortjenesten af at have paavist, hvem den „Agnellus“ er, til hvem Skriftet er dediceret. Samme Agnellus levede i Aaret 1183 som Archidiacon i England[1]. Da altsaa Hist. Norv. maa have været kjendt af ham, er der Mulighed for, at det ogsaa kan have været kjendt af den samtidige Forf. af Gesta Henrici. Denne Mulighed voxer i mine Tanker til Sandsynlighed, naar man veed, at Agnellus har skrevet en Bog om Henrik II's Søn af samme Navn († 1183), der omhandler denne

---

[1] Storms Monum. Hist. Norv., p. XXIII.

Prinds's Død og Begravelse. Agnellus og Forf. af „G. H." have altsaa begge samtidig skrevet om Kongehusets Historie, hvoraf vel tør sluttes, at de begge have staaet i Forbindelse med dette og i saa Fald have kjendt hinanden personlig, hvorfor en Bog, der var i Agnellus's Besiddelse, let kunde blive tilgjængelig ogsaa for den anden Skribent. Skulde man finde denne min Formodning antagelig, da skylder jeg Storm, at jeg har kunnet fremsætte den.

At Forfatteren af det interpolerede, men i mine Tanker Erkebiskop Eystein fuldstændig uvedkommende Krønikefragment slaaende og paatagelig minder om den bevarede Deel af Historia Norvegiae, tør jeg vel ikke bestemt paastaa, men jeg finder dog adskillig Overensstemmelse og ingen paafaldende Ulighed. Fragmentet er for kort, til at megen Lighed i Ordforraadet kan paavises; nævneværdig er dog begges Forkjærlighed for Udtrykket „transfretavit" for det almindelige „trajecit". Men begges Latin er temmelig maadelig, og Stilen i Opregningen af de ældre Konger i Hist. Norv. og af de vexlende Konger og Prætendenter i Fragmentet forekommer mig ret beslægtet. De Afvigelser, som findes mellem Skrivemaaden af nomina propria i Hist. Norv. og vort Fragment, forekommer mig ikke større, end at de kunne skyldes Afskrivere. Vistnok bruger H. N. det norske Navn Eystein og Fragmentet derimod Augustinus, men H. N. taler vel at mærke om Hedninger og Fragm. om Christne, af hvilke den ene, Erkebispen jo selv kaldte sig Augustinus, hvilket kan have havt Indflydelse paa Benævnelsen ogsaa af de to andre, en Konge og hans angivne Søn.

Det her omhandlede Fragment indeholder følgende, os særlig vedkommende Notits:

Sivardus genuit Hacconem et Siwardum et Swerrum, qui omnes spurii erant, de diversis matribus geniti. Augustinus vero genuit Augustinum legitime natum.

Sigurd (Mund) havde Sønnerne Haakon (Herdebred),. Sigurd (Marcusfostre) og Sverre, som alle vare uægte og af forskjellige Mødre. Eystein havde Sønnen Eystein (Meyla), der var ægtefødt.

Havde nu Storm kunnet bevise sit Axiom, at denne Beretning stammede fra Erkebiskop Eystein, vilde en saadan Udtalelse fra denne, om at Sverre virkelig var uægte Kongesøn, have været saare mærkelig og sikkert det bedste Argument i Sverres Favør, man havde kunnet finde. Men da nu et saadant Beviis aldrig kan føres, taber ogsaa Udtalelsen det meste af sin Betydning og maa nærmest bedømmes efter det Indtryk af Vederheftighed, som Krønikefragmentet forøvrigt gjør. Dette er ikke meget stærkt. Strax ved Siden af Udsagnet om Sverres Fødsel møder os saaledes en Beretning om, at Eystein (Meyla) var ægtefødt. Dette er visselig urigtigt. Thi Snorre, hvem vi ikke betænke os paa at skjænke større Tillid end denne i England opdukkende Anonym, veed ikke alene Intet om Eysteins ægte Fødsel, men udtaler endog Tvivl, om han overhovedet har været Kongesøn; han siger, at han „kaldtes“ saa. Ægtefødt forekommer han mig meget vanskelig at have kunnet være, thi vel nævnes der, at Kong Eystein Haraldssøn var gift med Ragna Nikolasdatter, men om hende hedder det tillige, at hun siden blev gift med Orm Kongsbroder, og Orm stod ved Magnus Erlingssøns Side ogsaa i Slaget ved Re 1177, hvor Eystein Meyla blev fældet[1]. Denne forment-

[1] Storm, der ellers opregner forskjellige factiske Feil i Fragmentet, forbigaar ganske denne paafaldende Beretning om Eystein Meylas Fødsel.

lige Feil i Fragmentet svækker dettes Paalidelighed ogsaa med Hensyn til dets Beretning om Sverres Fødsel. Jeg antager, at dets Forfatter kun har nævnt Sverre som en af de andre, der optræde som Sigurd Munds Sønner, uden at vide nærmere Besked om, hvorvidt de alle ogsaa vare det.

Inden vi forlade „Gesta Henrici", vil jeg, om end maaskee til Overflod, nævne et Par Bemærkninger, som Storm, der som sagt forudsætter, at Eystein staar bag ved dette Skrifts norske Stykke, har fremsat.

Han seer (S. 170, cfr. 187) i de Ord: *„ante Magni consecrationem* *n o n* *l e g i t u r* *aliquem alium fuisse in regno Norwegiae in regem consecratum"* et Vidnesbyrd, om at Forf. af „Gesta H." har excerperet en „Indberetning" eller „Rapport" (fra Eystein). „Det kan sees (siger Storm) af det ligefremme Udtryk: det læses." Men da maatte der jo aabenbart have staaet *l e g i t u r*, *n o n* — ikke, som i Texten, *n o n* *l e g i t u r*. Som der nu i Texten staar, er det derimod simpelthen en negativ Paaberaabelse af den ukjendte i „G. H." interpolerede Krønikeforfatters Kilder, i hvilke han intet læser (ɔ: finder) om foregaaende Kroninger i Norge.

Videre tænker Storm sig (S. 184), at Erkebiskop Eystein 1) „k a n[1] have undersøgt dette (ɔ: Sverres Herkomst) under sit lange Ophold ved Bergen 1178—80" 2) eller „k a n[1] have kjendt til Forholdet fra den Tid, han levede ved Hoffet som Inges Capellan". Begge Dele vilde være lige usandsynlige, selv om Eystein var den engelske Forfatters Hjemmelsmand. Thi 1) maatte Eystein da „ved Bergen" have erhvervet Beviser for Sverres Herkomst, som Sverre selv har savnet, da han ellers sikkert

---

[1] Udhævet af mig.

ikke havde undladt at meddele dem til sin Historiograph til Optagelse i Sagaen, og 2) havde Brødrene Inge og Sigurd, ved den Tid, til hvilken Sverre lader sin Fødsel hensætte, forlængst hver sin Hird, og Sigurds usædelige Liv var vist saa vidtløftigt, at Inges Capellan vanskelig kunde følge det i Enkeltheder, ikke at tale om, at Eystein da vilde have vidst mere end nogen anden, thi Gunhild skulde jo have forstaaet at bevare Forholdet i enestaaende Hemmelighedsfuldhed!

Om de to andre engelske Chronister kan jeg ytre mig i Korthed. Det er da først Robert de Hoveden, der i sit Verk, der gaar til 1201, har udskrevet det i „Gesta Henrici“ optagne Fragment om Norge. Imidlertid finder jeg at burde anføre, at det er høist mærkeligt, at man hos Hoveden finder Tillæg til „G. H.“'s Text (saaledes, som den nu kjendes), der imidlertid sikkert ikke skyldes ham selv. Enten maa dette da forklares derved, at den ham foreliggende Text af „G. H.“ har været bedre end den, vi nu kjende af samme „G. H.“, eller ogsaa kunde den tabte norske Krønikedeel ogsaa have været Hoveden tilgjængelig, og han have afskrevet den nøiagtigere. Derhos har Hoveden ogsaa en Beretning om senere Begivenheder i Sverres Liv, som vrimler af Feil. At Sverre her kaldes „Søn af Sigurd, Norges Konge“, antager jeg at stamme fra „G. H.“ og finder ikke deri nogen særlig Betydenhed. Endelig er det Wilhelm Parvus's († 1198) „Historia rerum Anglicarum“. Her fremstilles Sverre som et Uhyre og en Djevel.

Saavidt jeg nu formaar at dømme, er Sandsynligheden for Sverres kongelige Herkomst liden. Nærmest ligger det at tro, at den høit begavede, men egoistiske Mand, da han kom til Norge og mærkede, at Magnus Erlingssøns Kongedømme trods Lovforandringen og Kro-

ningen ikke stod paa fastere Fødder, end at Oprørere altid kunde danne en Flok og vinde et Parti, er bleven greben af en uimodstaaelig Begjærlighed efter selv at tilegne sig Magten og derfor har udgivet sig for Kongesøn. Til Fader laa det da nærmest at vælge den usædeligste af Harald Gilles Sønner, hvem man jo kunde tiltro saa mange Børn, det skulde være. Han har sparet sig Beviser og erstattet dem ved Bedrifter. For hver Seir bøiede sig Flere og Flere for den opgaaende Sol. Han kunde efterlade sin Søn Riget. Dette blev ogsaa, om end efter haarde Kampe, hvis Krigsomkostninger Fædrelandet maatte betale, i hans Æt. Sverres og hans Efterkommeres Modstandere fandt ingen Historieskrivere; ingen Islænding turde fortælle eller fandt sin Regning ved at fortælle deres Saga. Men i den første Menneskealder efter Sverres Død, vist ogsaa ind i den anden, har hans Herkomst nok havt sine Skeptikere, og det sikkert endog blandt Birkebenerne selv, men man har ikke vovet at tale høit om den Sag. Og tilsidst er al Tvivl forstummet, lige indtil den Tid, da en kritisk Historieforskning opstod ogsaa i Norden. *Victrix causa diis placuit.*

———

DEN FØRSTE NORSKE KONGEKRONING, DENS AARSTAL OG LEDSAGENDE OMSTÆNDIGHEDER.

AF

EBBE HERTZBERG.

Ved Gustav Storms skarpsindige Analyse af den os i et Par Afskrifter opbevarede Gjengivelse af Kong Magnus Erlingssøns Privilegiebrev for Nidaros Kirke[1] tør Drøftelsen af de Aftaler, der knyttede sig til denne Konges Kroning, være rykket et afgjørende Skridt fremad. Den senest af Konrad Maurer[2] forfægtede Mening, at det hele Privilegiebrev skulde udgjøre en eneste stor Forfalskning, og at der altsaa intet Bevis skulde foreligge for Kongedømmets Lensunderkastelse under Landshelgenen St. Olaf og den denne repræsenterende Erkebiskop, lader sig efter Storms Paavisninger ikke længer opretholde. Ogsaa ifølge disse er rigtignok Brevet i den Skikkelse, Efterverdenen kjender det, et Falsarium. Men det gjengiver dog i det væsentlige tillige det oprindelige,

---

[1] „Om Magnus Erlingssøns Privilegium til Nidaros Kirke 1164", i Videnskabsselskabets Skrifter 1895, — nedenfor citeret „Privilegium".

[2] „Norwegens Schenkung an den heiligen Olaf" i „Abhandlungen der k. Bayer. Akad. der Wissenschaften", I Cl. XIV Bd., II Abth., München 1877, — nedenfor citeret „Schenkung".

ægte Dokument, omend baade interpoleret og i bevidst Hensigt overarbeidet og forvansket.

Imidlertid er det langtfra, at endnu alt kan erkjendes at være fuldt paa det klare i Henseende til dette særlig interessante og vigtige Punkt i den norske Middelalders statsretlige og kirkelige Historie. Nogle Bidrag til Emnets yderligere Belysning vil jeg derfor i det følgende søge at sammenstille. For en ikke uvæsentlig Del grupperer de sig omkring Spørgsmaalet om det rigtige Aarstal for Kroningen.

I. Aarstallet.

Lige siden Snorre, formentlig først i Tiden henimod 1240[1], fuldendte Rækken af sine norske Kongesagaer, blandt hvilke den om Magnus Erlingssøn som bekjendt er den sidste, har det været lært, at Kong Magnus's Kroning og det dermed forbundne Rigsmøde i Bergen fandt Sted i Aaret 1164. Skjønt dette Aarstal ogsaa hos den nyere Tids mest kritiske Historikere[2], navnlig P. A. Munch, K. Maurer og G. Storm, har fundet Tilslutning og tildels direkte Forsvar, formaar jeg ikke at komme til andet Resultat, end at det er feilagtigt.

---

[1] Saaledes fremdeles G. Storm i hans Levnedsskildring af Snorre i Oversættelsen af Kongesagaerne, Kristiania 1899, Pag. XXIII: „Værket neppe afsluttet førend under Snorres senere Aar (1237—41)“.

[2] Hos ældre Forfattere sees tildels Tidsangivelserne i Sverres Saga foretrukne; saaledes i Halvardus Gunarius's Chronicon Regum Norvegiæ (Rostock 1606) om Kong Magnus's Alder ved Kroningen:

„Addiderat ternis tunc Magnus quatuor annos,
ante coronatus nullus eumque fuit.“

Samt længere nede i Gjengivelsen af hans Tale før Slaget ved Fimreite:

„Vix annos septem tunc ego natus eram,
cum mihi nobilitas regni daret alta coronam.“

I Virkeligheden er Snorres Saga om Magnus Erlingssøn ikke alene den ældste, men ogsaa den eneste Kilde for Angivelsen af 1164 som Kroningsaaret. De sildigere, vidtløftige Sagahaandskrifter, der bl. a. ligger til Grund for Udgaven i Fornmanna Sögur (7de Bind), er for dette Punkts Vedkommende kun at betragte som Afskrifter af Snorre, og det samme gjælder Aarstallet i de islandske Annaler, hvis ældste Hovedstok jo først er kommen istand omkring 1280[1], og som desuden ogsaa ellers trofast følger Snorres Tidsregning[2].

I Modsætning hertil er det egnet til at vække Opmærksomhed, at Aaret 1163 angives som Kroningsaaret i hele tre indbyrdes af hinanden uafhængige Beretninger, der alle er ældre end Snorres Værk, og som tillige alle tre nyder hævdet Anseelse som meget paalidelige. Disse tre Kilder er Fagrskinna, Sverres Saga og den engelske Annalist Abbed Benedict af Peterborough.

Den sidste, som igjen afskrives af Roger af Hoveden, Kapellan hos den 1189 afdøde engelske Konge, Henrik II, bringer en kortfattet, men i Hovedtrækkene rigtig Oversigt[3] over Norges Historie fra Magnus Barfods og Sigurd

---

[1] G. Storm i Annaludgavens Indledning Pag. LXXXIII.

[2] Smstds Pag. LXXX: „Norges Historie i Annalerne synes helt igjennem at bygge paa Kongesagaerne: for de ældre Aarhundreder (9de til 12te) er helt igjennem Snorres Skrifter og navnlig hans Tidsregning lagt til Grund". Først fra 1177 af tænker Storm sig Sverres og de senere Kongers Sagaer benyttede.

[3] Af større Feilangivelser er egentlig blot at mærke, at han anser Magnus Barfod som Broder af, istedetfor Fader til Sigurd Jorsalfarer, og som Følge heraf Harald Gille som sidstnævntes Fætter istedetfor Broder. Derhos lader han etsteds ved en Feilskrift Erling Skakke dø istedetfor Sigurd, uagtet han senere ganske rigtig anfører Erlings Fald i 1179.

Jorsalfarers Dage indtil 1180, hvorimod han efter dette Aar kun har en enkelt kort Notits under 1184, nemlig om Kong Magnus Erlingssøns sidste Nederlag og Fald. Da han afslutter sin sammenhængende Beretning med at fortælle om Erkebiskop Eysteins Flugt til England i 1180, fordi han ikke vilde underkaste sig „Sverre Præst", tør man vistnok gaa ud fra Paalideligheden af den Formodning, som Munch fremsætter i Fortalen til 2den Del af N F H. (Pag. V—VI), gaaende ud paa, at disse engelske Meddelelser om Begivenhederne i Norge skyldes Erkebiskop Eystein selv. I saa Henseende kan det ogsaa fremhæves, at Benedict kun nævner Erkebiskopens Ankomst til England, ikke derimod hans Tilbagereise i 1183[1].

Det os her nærmere vedkommende Stykke af Abbed Benedicts Beretning[2] lyder saaledes:

„*Levaverunt [proceres regni] in regem Magnum filium Herlingi et præfatæ Christinæ. Qui non valentes sustinere bellum contra Haconem, secesserunt in Daciam; ubi in brevi tempore reparatis viribus, redierunt in Norweiam; et habito bello apud Tunebergam inter ipsos et Haconem, retentis navibus et armis, ipsum fugaverunt, quem in sequenti æstate*[3] *insecutus est. Et habito inter eos navali prælio in loco qui dicitur Vee*[4], *interfectus est Haco, et*

---

[1] Efterat dette var skrevet, sees nu ogsaa G. Storm i sin efterladte Afhandling om „Kong Sverres fædrene Herkomst" at erkjende, at Meddelelserne maa hidrøre fra Erkebiskop Eystein selv, hvem han tænker sig som Forfatter af en skriftlig Beretning, der af Benedict eller dennes Hjemmelsmand er bleven gjengiven i Uddrag. Hist. Tidsskr. IV, 2, S. 170.

[2] Hos Stubbs, I, S. 266 ff. Se nu desuden Aftrykket i G. Storm's nævnte Afhandling i dette Tidsskrifts 4de Række, 2det Bind, S. 186.

[3] Roger af Hoveden tilføier her for Tydeligheds Skyld: »*Magnus filius Herlingi et Christinæ*«.

[4] D. e. Veø i Romsdalen.

Magnus Herlingi filius totum regnum obtinuit. Insurrexit ergo in eum Sivardus frater Haconis; et habito inter eos prœlio, Sivardus frater Haconis interfectus est; et Magnus coronatus est et inunctus in regem, secundo anno regni sui et quinto[1] *anno ætatis suæ; ante cuius consecrationem non legitur aliquem alium fuisse in regno Norwegiæ in regem consecratum: anno scilicet quarto papatus Alexandri papæ tertii, magistro Stephano de Urbe Veteri misso illuc legato*".

Af de tre her forekommende Aarsangivelser stemmer de to vel overens. Pave Alexander III's 4de Regjeringsaar rækker nemlig fra September 1162 til September 1163, og Kong Magnus's 2det Aar har Benedicts norske (thrønderske?) Hjemmelsmand øiensynlig regnet at begynde Forsommeren 1163, idet han Forsommeren 1162 ved at fælde Haakon Hærdebred „*totum regnum obtinuit*" og derfor ogsaa umiddelbart efter Slaget blev udraabt til Konge paa Ørething[2].

Sammenholder man disse to Angivelser, skulde Magnus's Kroning altsaa ifølge Benedict af Peterborough have fundet Sted mellem Forsommeren og September 1163.

---

[1] Roger af Hoveden skriver »*quinto decimo*«.

[2] Muligheden af, at Beretteren har regnet Magnus's 1ste Regjeringsaar fra hans Udraabelse i Bergen tidlig paa Vaaren 1161 lige før Flugten til Danmark og altsaa hans 2det Aar fra Vaaren 1162 til Vaaren 1163, er udelukket. Dels vilde nemlig Kroningen isaafald efter Benedicts Opgave maatte henlægges til Sommeren 1162, hvilket under enhver Omstændighed er umuligt, og dels vilde, saaledes regnet, Pave Alexanders 4de og Kong Magnus's 2det Aar ingen Sommer faa tilfælles; men, som siden skal vises, foregik Magnus's Kroning netop ud paa Sommeren.

Derimod er den tredie Opgave, at Magnus ved Kroningen var 5 Aar gammel, ikke rigtig og maa bero enten paa en Afskriverfeil[1] eller paa en Forvexling med hans Alder, da han i 1161 først udraabtes til Konge. Da var han nemlig, som vi af anden Kilde vide, just 5 Vintre gammel.

Denne anden Kilde er Sverres Saga, ligeledes et af det 12te Aarhundredes egne Kildeskrifter. I den Tale, denne Saga lægger Kong Magnus i Munden lige før hans Fald i Slaget ved Fimreite, lader den ham udtrykkelig sige, baade at han da, i 1184, var 28 Vintre gammel (og altsaa født 1156), og at han var 5 Vintre, da man gav ham Kongenavn, og 7 Vintre, da han af den romerske Legat og Erkebiskopen viedes til Konge[2]. At de 5 Vintre her nødvendigvis maa sigte til hans Alder, da han Vaaren 1161 udraabtes til Konge paa Partimødet i Bergen, fremgaar af Jævnførelsen med hans Alder i Dødsaaret 1184 og bestrides da heller ikke af nogen. Endog Snorre fastholder, at Magnus ved nævnte Leilighed i 1161 var „5 Vintre gammel“[3]. Men er det altsaa Sverres Sagas Mening, at Magnus Vaaren 1161 var 5 Vintre gammel, saa maa det Aar, da han, 7 Vintre gammel, kronedes, være 1163. Ogsaa dette fremgaar noksom ved Sammenligningen med Kongens Alder, da han i 1184 faldt, ligesom det jo tillige er ganske udelukket, at Sagaen skulde lade 3 Vintre gaa hen mellem det Aar, da han var 5 og da han var 7 Vintre.

---

[1] At Roger af Hoveden i denne Forbindelse skriver 15 istedetfor som Benedict 5 Aar, kunde maaske tyde paa, at Tallet i Benedicts oprindelige Text har været mindre tydelig skrevet.

[2] Sverres Saga, Unger's Udgave, Kap. 78 (89).

[3] Snorre, Magnus Erlingssøns Saga, Kap. 1 mod Slutten.

Det sidste vil rigtignok Munch ikke lade gjælde. I Noten S. 930 i 2den Del af N F H. mener han, at Magnus, som formentlig født senhøstes 1156, ikke før senhøstes 1164 har fyldt sit 8de Aar og derfor Sommeren 1164 endnu kunde siges blot at være 7 Vintre gammel, samtidig med, at dog ogsaa Snorre kan have Ret ved at opgive hans Alder i 1164 til (omtrent) 8 Vintre, om han end „ikke ganske havde fyldt sit 8de Aar“. I Sammenhæng hermed staar det, at Munch paa et andet Sted (III, S. 183) omskriver Sagaens Angivelse af Magnus's Alder ved hans Fald i 1184 derhen, at han var „28 Aar gammel eller i sit 28de“. Munch vil med andre Ord ogsaa her antyde, at man ifølge oldnorsk Sprogbrug kunde siges at være et vist Antal „Vintre“ (i den sildigere Betydning af „Aar“) gammel, selvom man blot nærmede sig vedkommende Fødselsdag. Herimod er for det første at bemærke, at dette helt strider mod den Maade, den almindelige Mand endnu den Dag idag i Norge udtrykker sin Alder paa. Der holdes strengt paa, at man ikke er saa eller saa mange Aar gammel, inden man virkelig har fyldt vedkommende Aar. Skal et „omtrentlig“ udtrykkes, bliver dette ligefrem ved en eller anden liden Tilføielse sagt.

Men dernæst er det særlig at mærke, at en Beregning af en Persons Alder efter Fødselsdagen slet ikke er oprindelig og national norsk Skik. Endnu nutildags kan man paa Landsbygden træffe Folk, især tilhørende en ældre Generation, der ikke kjender sin Fødselsdag, men enten kun sin Daabsdag (som de har læst sig til paa Daabsattesten) eller endog blot den Tid paa Aaret, da de kom til Verden (f. Ex. „ved Tyttebærleite“, som der engang paa et direkte Spørgsmaal blev svaret). Overhovedet gik det meget langsomt med under kirkelig Indflydelse at indøve Befolkningen i at fæste sig ved bestemte

Datoer, og det uagtet de mange Helgendage tjente til at støtte Erindringen. Tidligere havde man derimod blot de vexlende Aarstiders Mærkedage at holde sig til og da navnlig Vinterdagen, den 14de Oktober, som begyndte, og Sommerdagen, den 14de April, som afsluttede Vinteren. Under disse Omstændigheder opstod derfor fra først af meget naturlig den Aldersberegning, som de gamle Nordmænd gjennemgaaende anvendte, nemlig efter Vintre[1]. Naar en nyfødt havde oplevet det hele eller en Del af Vinterhalvaaret, var dette hans første Vinter, og fra Vaaren af sagdes han følgelig at være en Vinter gammel, og saaledes videre fremover. Eftersom Aarene gik, blev Antallet af Vintre og af Aar forsaavidt ens, som hvert helt Aar jo havde sit Vinterhalvaar. Men i Anvendelse paa et enkelt Aar betegnede ikke Aldersangivelsen efter Vintre, at Aaret var, hvad man i nyere Tid vilde kaldt, fyldt; thi som sagt efter Dage regnede man overhovedet i denne Forbindelse ikke, — man indskrænkede sig til at tælle Vintrene[2].

Efter dette kan de ovenanførte Aldersangivelser i Sverres Saga alene forstaaes ligefrem efter deres Ordlyd: da Magnus havde oplevet 5 Vintre, udraabte hans Partifæller ham i Bergen til Konge (1161), da han havde

---

[1] Jfr. Weinholdt, Altnordisches Leben, S. 375.

[2] Jeg har saameget mere troet at burde med nogen Udførlighed omhandle dette Punkt, som det ikke er frit for, at Munch ogsaa andetsteds i sit store Værk ved Leilighed benytter et lignende Ræsonnement for at faa ulige Aldersangivelser til at rime sammen. Jfr. forøvrigt Glossariet til Norges g. Love under vetr, hvor ikke alene de i Lovene forefundne Aldersangivelser o. lign. efter Vintre er sammenstillede, men hvor man ogsaa ser, hvorledes Betegnelsen „Vintre“ efterhaanden i yngre Kilder i det mindste nærmer sig til at bruges i Betydningen Aar.

oplevet 7 Vintre (altsaa 1163), blev han kronet, og da han havde oplevet 28 Vintre (1184), stred han sit sidste Slag. Hermed kan derimod ikke, som Munch vil, forliges den Angivelse hos Snorre, at Magnus var 8 Vintre, da Kroningen fandt Sted; tværtimod foreligger her en aaben Strid mellem Snorre og de ældre Kilder.

Den tredie af disse, som ligeledes henfører Kroningen til 1163, er Fagrskinna, idet ogsaa denne troværdige Saga udtrykkelig angiver Magnus's Alder ved Kroningen til 7 Vintre. Rigtignok ansees Fagrskinna først forfattet i første Fjerdedel af det næste Aarhundrede; men ogsaa den er ældre end Snorres Bearbeidelse, og den kan med Lethed paavises at levere Uddrag af den endnu ældre Morkinskinna[1], hvis Fremstilling af Magnus Erlingssøns Saga er gaaet tabt med de sidste Blade af Membranen.

Ifølge almindelige kritiske Principer kan der saaledes ikke herske nogen Meningsforskjel om, at de tre ældste, indbyrdes uafhængige og hver for sig som meget paalidelige anseede Kilder maa være at foretrække fremfor Snorre, naar de samstemme om, at Kong Magnus's Kroning fandt Sted i 1163.

De Indvendinger, som mod Muligheden af denne Tidsregning findes fremførte dels af Munch, dels af Storm, skal nedenfor i de Forbindelser, hvori de hører ind, blive imødegaaede. Det turde herunder vise sig, at de øvrige Tidsomstændigheder saa langtfra at svække de ældste Kilders Kronologi tværtimod Punkt for Punkt stadfæster eller i det mindste tjener til at støtte den.

---

[1] G. Storm, Snorre Sturlasøns Historieskrivning, S. 43: „den senere Del af Fagrskinna fra Aar 1035 er væsentlig et Uddrag af Morkinskinna".

II. Aarstiden.

Som ovenfor nævnt leder de to brugbare Tidsangivelser hos Benedict af Peterborough til det Resultat, at Kong Magnus's Kroning har fundet Sted mellem Forsommeren og September. Dette faar sin direkte Bestyrkelse i de norske Kongesagaer, der alle er enige om at henlægge Høitideligheden til ud paa Sommeren. Navnlig siger Fagrskinna (Kap. 268 i Slutningen) udtrykkelig, at det med Kroningen forbundne Rigsmøde blev „henlagt til Sommeren i Bergen“, og i Overensstemmelse hermed grupperer den, som nedenfor i anden Forbindelse skal vises, de forudgaaende Begivenheder i Kroningsaaret paa en saadan Maade, at det deraf nødvendigvis fremgaar som Sagaens Mening, at Mødet først kunde afholdes ud paa Høisommeren. Det samme er Tilfældet med Snorre og de ham følgende Sagabearbeidelser. Efterat han i Kroningsaaret har ladet Erling Skakke bryde op fra sit Vinterophold i Konghelle tidlig paa Vaaren og tilbringe nogen Tid med at søge efter og delvis tilintetgjøre og straffe Markusmændenes Oprørsflok, siger Snorre videre: „Erling Skakke styrede siden til Tønsberg og opholdt sig længe der udover Vaaren; men da det blev Sommer, drog han nordover til Bergen; der var der da en meget stor Forsamling“. Her er det særlig at mærke, at Ordet Sommer ikke modstilles Vinter og derfor ikke kan opfattes i Betydning af det med 14de April begyndende Sommerhalvaar. Sommeren bruges tværtimod her i Modsætning til Vaaren (endog til „længe udover Vaaren“) og betegner altsaa den egentlige Sommertid. Da Reisen fra Tønsberg til Bergen desuden for hin Tids Kongefærder tog flere Uger, naar vi ogsaa ved disse Anførsler et Stykke ud paa Sommeren som det rigtige Tidspunkt for Rigsmødet og Kroningen.

For Snorres Vedkommende maa det tillige fremhæves, at han i sin Pleiefader Jon Loptssøn besad et umiddelbart, selv tilstedeværende Øienvidne til Kroningshøitidelighederne, og at han derfor med Hensyn til disses Henlæggelse til den rigtige Aarstid maa betragtes som uafhængig af den samme Angivelse i Fagrskinna. Maa end Snorres Beregning af Aarstallet fraviges, følger deraf ikke, at der ogsaa maa opkastes Tvil om hans Angivelse af Aarstiden. Efter længere Tids Forløb er det som bekjendt meget lettere gjort at tage Feil af Aarstallet for noget, man selv har oplevet, end af Aarstiden og andre nærmere Omstændigheder ved Begivenheden. Jon Loptssøns Beretning har derfor visselig forudsat Sommeren som Tidspunktet for Kroningen.

III. Biskop Brand af Hole i Norge.

I nær Forbindelse med Spørgsmaalet baade om Aarstallet og om den Tid paa Aaret, da Kroningen fandt Sted, staar nogle kortfattede Oplysninger i en islandsk Bispesaga, hvorover flere Historikere og navnlig P. A. Munch har snublet.

I Hungrvaka (Biskupa Sögur I, S. 83) omtales nemlig et Biskopsskifte ved Hole Bispesæde. Biskop Bjørn dør den 20de Oktober 1162, og „Sommeren efter" udsees til hans Efterfølger Præsten Brand Sæmundssøn. Udrustet med en Skrivelse fra Biskopen af Skaalholt begiver den nyvalgte sig endnu samme Sommer — altsaa 1163[1] — afsted til Norge for at blive viet. Sagaens

[1] Dette Aar for hans Indvielse opføres da ogsaa i de ældste og bedste af de islandske Annaler, Ann. Resen. og Regii, se Storms Udg. S. 21 og 116. Først Lögmanns-Annáll lader sig af Snorre forlede til at anføre Vielsen under 1164, hvilket gjentages i Oddveria-Annáll (S. 475) med den yderligere For-

Ord er: „En sumarit eptir (var) kjörinn Brandr prestr Sæmundarson, ok hafði hann utan með sér bréf Klængs biskups á fund Eysteins erkibiskups, ok var hann vígðr til biskups Maríumessu dag hinn síðari [d. e. 8de September], ok var i Björgvin um vetrinn [d. e. Vinteren 1163—64] ok svá Jón Loptsson; en síðan fór biskup út um sumarit eptir, ok séttist á biskupsstólinn á Hólum, sem hann var til vígðr“.

Vistnok med fuld Ret forstaar Gustav Storm[1] denne Meddelelse derhen, at de nævnte to Islændere „var Vinteren over i Bergen for at bie paa første Skibsleilighed til Island, og at de begav sig hjem saa tidligt som muligt om Sommeren; men de første Skibe til Island afgik“, oplyser Storm videre under Paaberaabelse af „mange Vidnesbyrd“, „i Regelen i Mai Maaned, sjelden senere“.

Forsaavidt er følgelig alt klart. Men nu ved Snorre at berette, hvad Hungrvaka ikke nævner, at Biskop Brand og hans Landsmand Jon Loptssøn begge overvar Kroningen i Bergen, og at Brand „þá var vígðr til Íslands“. Brand er derfor ogsaa øiensynlig den 5te „Lydbiskop“, som Snorre ved Siden af de 4 norske lader deltage i Høitideligheden. Da Snorre samtidig, som sagt, henlægger Kroningen til ud paa Sommeren 1164, saa indtræder her en Vanskelighed, som paa en eller anden Maade maa løses eller rettere sagt hugges over, og Storm udfører for sin Del Hugget kraftig nok, idet han for at kunne aabne Biskop Brand Adgang til at reise hjem til Island til rimelig Tid Forsommeren 1164 forlægger Kroningen til Paaskedag dette Aar, men derved rigtignok

---

værrelse, at Forgjængeren Biskop Bjørn skulde være død 1163 (øiensynlig fordi man vidste, at Brand viedes Aaret efter Bjørns Død).

[1] Privilegium, S. 28.

kommer i aabenbar Strid med alt, hvad Sagaerne om Begivenhederne i Kroningsaaret og Tidspunktet for Rigsmødet i Bergen har at oplyse.

Idet jeg imidlertid opsætter den videre Imødegaaelse af Grundene for denne Storms noksaa vilkaarlige Antagelse til et følgende Afsnit, maa det derimod strax bemærkes, at Munch's Maade at slippe fra Tidsangivelserne i Hungrvaka paa er endnu langt mærkeligere. Han tæller nemlig simpelt hen et Aar formeget og lader Biskop Brand blive indviet 8de Septbr. 1164 istedetfor, som Sagaen angiver, samme Datum 1163[1]. Denne aabenbare Inkurie knæsætter dernæst uden at blunke ogsaa Rudolf Keyser i sin Kirkehistorie I, S. 237 („nu netop [d. e. 1164] indviet af Erkebiskopen"). Maurer derimod anfører (Schenkung S. 51) selve Tidsopgaverne i Hungrvaka rigtig, men nødes saa til Gjengjæld til at indrømme, at Brands Bispeindvielse falder næsten et helt Aar før Kroningen — naturligvis under den ogsaa af Maurer fastholdte Forudsætning, at Kroningen først fandt Sted ud paa Sommeren 1164 —, en Indrømmelse, som i betænkelig Grad rokker selve Forudsætningen.

Det lader sig nemlig meget vanskelig gjøre at forene den ovenanførte Meddelelse i Hungrvaka med den Formodning, at Biskop Brand skulde have tilbragt næsten et fuldt Aar i Norge efter sin Indvielse. Sagaen siger, at han tilbragte „Vinteren" i Bergen og Sommeren efter drog ud til Island og tog sin Bispestol i Besiddelse. Herved er det saagodtsom udelukket, at han foruden Vinteren ogsaa har tilbragt Størstedelen af nok en Sommer i Bergen. Som af Storm antaget, maa han formodes, saasnart der efter Sommerhalvaarets Indtræden aabnede

[1] NFH. II, S. 933, særlig Note 2

sig Skibsleilighed til Island, at have benyttet sig deraf. Men isaafald maa paa den anden Side Kroningen, hvori han efter Snorres uforkastelige Vidnesbyrd deltog, have fundet Sted samme Sommer, som han ankom til Norge, d. e. 1163. Med andre Ord, Hungrvaka bliver, rigtig beseet, den fjerde af de troværdige Kilder, som tvinger os til at ansætte Kroningen et Aar tidligere, end af Snorre selv gjort.

Den eneste Indvending, som kan rettes mod denne Kombination af Oplysningerne om Brand hos Snorre og i Hungrvaka, bliver efter dette, at Brand ifølge Snorres udtrykkelige Ord allerede var indviet til Biskop, da han deltog i Kroningsceremonien. Men i dette Punkt maa Snorre paatageligvis have erindret feil. Brand har været tilstede ved Festen i Egenskab af udvalgt, ikke af indviet Biskop. Da Snorres Fosterfader, Jon Loptssøn, af hvem han menes at have faaet sine Enkeltheder om Kroningen, en Menneskealder efter denne Begivenhed, nemlig Aar 1197, afgik ved Døden, var Snorre som bekjendt endnu kun 19 Aar gammel, og først omkring 40 Aar senere førte han, som ovenfor indledningsvis berørt, Magnus Erlingssøns Saga i Pennen. At en saadan Detalj som Forskjellen mellem en udvalgt og en kort efter indviet Biskops Deltagelse i en enkelt Begivenhed i Løbet af denne lange Tid er bleven udvisket, kan neppe forundre. Skulde Brand være bleven indviet før Kroningen, vilde denne, saasom den ifølge det nys paaviste ikke kan henlægges til Aaret efter, falde i Dagene efter den 8de September og følgelig ikke længer i Overensstemmelse med Sagaerne kunne siges afholdt ud paa Sommeren. I ethvert Fald er imidlertid denne lille Rettelse i de af Snorre fremlagte Meddelelser om Biskop Brand adskillig mindre indgribende, end Storms Henlæggelse af Kroningen

mod Sagaernes samstemmige Vidnesbyrd til Paasken for ikke at tale om Munch's Indsættelse af 1164 istedetfor Hungrvakas 1163 som Aaret for Biskop Brands Vielse.

Forøvrigt turde den korte Beretning i sidstnævnte Saga antyde endnu en Omstændighed. Som det sees, gaar Beretningen ud paa, at Brand fra Biskopen af Skaalholt havde Brev med sig „á fund Eysteins erkibiskups" d. e. at levere personlig til Erkebiskopen, naar han traf denne, samt at han blev viet 8de September og tilbragte Vinteren i Bergen. Dette har man tildels villet forstaa derhen, at Indvielsen udførtes i Nidaros, hvorfra Brand altsaa senere paa Høsten skulde have begivet sig til Bergen for at oppebie første Skibs Afgang til Island om Vaaren[1]. Men Sagaen siger intet om, at Vielsen foregik i Nidaros, og Munch har da ogsaa opfattet Forholdet saaledes, at den skede i Bergen, omtrent samtidig med Kongens Kroning. Heller ikke havde der været nogen Opfordring for den nyindviede Biskop Høstesdag at drage den veirhaarde Kyst nedover til Bergen i den Hensigt til Foraaret at finde Islandsfarere; thi som bekjendt var Nidaros mere end Bergen Knudepunktet for Norges Samfærdsel med Island. Det maatte desuden i Tilfælde have været mere magtpaaliggende for Brand at opholde sig Vinteren over ved Erkesædet i stadig Samkvem med den høit anseede Erkebiskop Eystein end ved den noksaa fattige Bergenske Bispestol. Naar han ikke desto mindre valgte det sidste, tør deri ligge et Vink om, at han, som ogsaa af Munch forudsat, overhovedet ikke er bleven indviet i Nidaros, men at han har været nødt til ved sin formentlige Ankomst til denne By at begive sig videre til Bergen for der at træffe Erkebiskopen og forberede sin

---

[1] Saaledes navnlig G. Storm, Privilegium, S. 28; jfr. ogsaa K. Maurer, Schenkung, S. 51.

Indvielse. Herved er han tillige bleven Deltager i Kroningshøitidelighederne. Han har imidlertid maattet vente lige til 8de September, før han kunde opnaa at blive viet. Dette antyder øiensynlig, at Erkebiskopen har været for optagen af andre Gjøremaal til at kunne forrette en saavidt vigtig, men den indre norske Politik fjernt liggende Handling som at indvie en islandsk Biskop. Det lader sig derfor formode, at det netop har været i Ugerne før 8de September, at Forhandlingerne paa det til Kroningen knyttede Rigsmøde under Erkebiskopens Ledelse har fundet Sted. Som især den bevarede Hovedmembran af Gulathingsloven viser, foretoges der i Magnus Erlingssøns Regjeringstid en Række indgribende og øiensynlig samtidige Ændringer i den ældre Kristenret saavelsom i Ægteskabslovgivningen og enkelte andre vigtige Punkter af den hidtidige verdslige Ret. Da der i den nævnte Konges Tid ikke er Spor af, at noget andet Rigsmøde, hvorpaa saa betydningsfulde og paa det hele Land sigtende Lovforandringer kunde være forberedte, end det til Bergen i Anledning af Kroningen sammenkaldte, har allerede Munch (N F H. II, S. 932, Note 2) sluttet, at det maa have været ved denne Leilighed, at Forhandlingerne derom har været drevne[1]. Da de desuden for en stor Del har angaaet meget ømtaalige Emner, er det ikke at undres over, om det har krævet en Maaneds Tid, før Lovændringerne var behørig formulerede og vedtagne til Fremlæggelse paa Lagthingene. Naar Munch (l. c. S. 932) derimod nærmest synes at gaa ud fra, at de hidhørende Beslutninger fattedes før Kroningen, kan dette ikke forholde sig saa. Det vilde ikke ligne noget, at gjøre selve Kroningen og Hovedoverenskomsten mellem Konge og Kirke

[1] Jfr. ogsaa K. Maurer, Nordgerm. Retskilder, S. 19; Entstehungszeit der Gulaþingslög, S. 54.

afhængig af alle disse Detaljer. Hvad det først og fremst maatte gjælde, var at faa Kroningen og dermed den nye Statsskik til at gaa i Laas. Hertil behøvedes vistnok ogsaa forudgaaende og maaske ikke saa ganske kortvarige Underhandlinger. Men dels var disse ifølge Sagens Natur af et andet og mere fortroligt Indhold end Forberedelsen af almene Lovforandringer, dels var de, som nedenfor skal sees, i Hovedsagen allerede afsluttede, før Erling Skakke og Erkebiskopen mødtes i Bergen. Naar derimod Kroningen var over og Kongedømmets Kapitulation dermed i Principet afgjort, var Tiden strax inde til at smede, medens Jernet endnu var varmt, idet man drog de for Lovene mest paatrængende Konsekventser af Hierarkiets Seier. At saa er blevet fremgaaet, synes netop Udsættelsen af Brands Bispeindvielse til Høstens Begyndelse at vidne om. Formentlig afsluttedes dermed overhovedet Erkebiskopens Forretninger i Bergen for denne Gang, og han har før Stormtidens Indtræden skyndt sig hjemover til Nidaros, medens den nyindviede Biskop af Hole ingen tilstrækkelig Grund fandt til en Høstfærd nordover, men forblev i Bergen for at tilbringe Vinteren der sammen med sin høiættede Landsmand Jon Loptssøn.

IV. Dagangivelsen i Bergens Rimkrønike.

Vi har endnu en fjerde, af de foregaaende ligeledes uafhængig Henlæggelse af Magnus Erlingssøns Kroning til Sommertiden. I „Bergens Rimkrønike, 1560“, udgiven af Antikvar Nicolaysen i 1ste Bind af „Norske Magazin“, dagfæstes (S. 20) Kroningsmødet i Bergen til „Sancti Laurits Dag“ d. e. den 10de August. Rigtignok er denne Kilde baade meget sen og lidet anseet. Men da Angivelsen meget vel stemmer med de ældre Kilders Forudsætning om Tidspunktet, tjener disse forsaavidt til

i dette Punkt at bestyrke dens Troværdighed, ligesom da heller ikke Konrad Maurer (Schenkung, S. 52) finder Rimkrønikens Datum uværdigt enhver Opmærksomhed. Det kan derfor maaske lønne sig at se lidt nærmere paa det anførte bergenske Skrift og dets Forhold til sine Kilder, saameget mere som Gustav Storm's kritiske Vurdering af Rimkrøniken i Hist. Tidsskrift, III, 4, S. 422 ff., saa rigtig den end i Hovedtrækkene maa erkjendes at være, dog i visse Enkeltheder synes at indbyde til Supplering eller Modifikation. Dog kan jeg her ikke optage dette Emne til udførligere Diskussion, end dets Sammenhæng med den egentlige Gjenstand for nærværende Afhandling tilsiger.

Storm kommer paa nævnte Sted til det Resultat, at Bergens Rimkrønike „kun er en Omskrivning paa Vers“ af dens prosaiske Forgjænger, den saakaldte „Bergens Fundats“ (ligeledes trykt i Norske Magazin I), og at hvor Krønikens Forfatter „leverer selvstændige Tillæg, der digter han“. Imidlertid skiller Storm selv i saa Henseende nedenfor i nogen Grad mellem Krønikens to Redaktioner, A og B. Om A siger han, at dens „selvstændige Tilføielser . . . er alle uhistoriske og opdigtede“. Blandt disse regner han da ogsaa det for „Herredagen“ i Bergen opgivne Datum, den 10de August 1170. Derimod tænker Storm sig, at nogle af Tilføielserne i B maaske kan stamme „fra gamle Kilder (f. Ex. at Graamunkeklostret blev indviet af Biskop Narve 1ste Mai 1301)“, og han gjør særlig opmærksom paa, at Forfatteren af B „har studeret et gammelt Haandskrift af Norges Kongesagaer, sandsynligvis „Kringla“, som dengang endnu fandtes i Bergen“.

At Storm har Ret i, at „Fundatsen“ er Kilde for og ikke, som Udgiveren, Nicolaysen, mener, et prosaisk

Sammendrag af Rimkrøniken, maa, synes mig, enhver, der ser lidt nøiere paa de to Skrifter, indrømme. Fortsættes derimod Jævnførelsen til at omfatte det indbyrdes Forhold mellem de to Redaktioner af Krøniken, tør det — trods de Vanskeligheder, Udgivelsesmaaden lægger i Veien — ligesaa umiskjendelig fremgaa, at A er den ældste. Redaktøren af B har nemlig paatageligen øvet Kritik paa sin nærmeste Forgjængers Arbeide, har i dette baade strøget og tilføiet, medens en tilsvarende Holdning af A's Redaktør ligeoverfor B ikke kan paavises. Som det bedste Exempel tjener Udeladelsen i B af A's hele Slutningsafsnit om Tydskerne i Bergen og navnlig af den i sig selv lidet paakrævede Gjendrivelse af Forvexlingen mellem Mindre-Alf og en Kong Olaf. Thi at Stykket om Tydskerne ikke omvendt er tilføiet i A paa Grundlag af Redaktionen i B, fremgaar noksom deraf, at B har benyttet en Del af A's Stykke og kilet denne Del ind i sin egen nyredigerede Fremstilling om Tydskerne (se S. 27 jfr. 23—24). Men derhos har Redaktøren af B ikke alene givet Rimkrøniken en ny Indledning foran A's Begyndelse, men ogsaa fortsat den fra det Punkt, hvor A slutter, med tre selvstændige Tillæg, et, som sagt, om Tydskerne i Bergen, et, hvori opregnes Byens Klostre og Kirker, og et, der trods en vildledende Overskrift ligeledes især omhandler Forholdet til Tydskerne og Voldshandlinger fra disses Side.

Dernæst sees det imidlertid videre, at ikke alene, som Storm anfører, B, men ogsaa A ved Siden af, hvad der hentes fra Fundatsen, leverer direkte Uddrag af en Kongesaga, hvilke A ikke kan antages at have faaet fra B, fordi denne — som nedenfor skal sees —

for et ikke uvigtigt Punkts Vedkommende ikke har noget svarende til A's Anførsel.

Til en nærmere Belysning af dette Forhold mellem Fundatsen, Rimkrønikens A-Redaktion og Sagaen hidsætter jeg de to førstnævntes Beretninger om Magnus Erlingssøns Kroning:

„Bergens Fundats" (N. Mag. I S. 525): „. . . . . da blev Magnus, Erling Skakkes søn, tagen til koning her i Bergen anno 1161, og salvet og kronet til koning over alt Noriges riges velde af pavelig legat, som da var hidsendt af paven for den tvedragts skyld, som var i landet om kronen. Da var her i Bergen alle lendermænd i Noriges rige, grever og alle bisper og klerker. Da var møgen stats i Bergen af lendermænd, som gjorde kongen ære, som ikke haver været seet i Noriges konges velde. Udi samme kronelse lovede Erling Skakke, kongens fader, at bygge sin søn til bønerhold Halsnø kloster, sancto Augustino til lov og ære."

„Bergens Rimkrønike" A (N. Mag. I S. 20—21):

„Magnus Erlingssøn togs til konge og herre
her i Bergen, der han monne fem aar være.
Det tredje aar næstefter kom
Stephanus legat til Bergen, kom
deslige erkebispen af Lund,
og alle bisper i Norig med samme fund
og fem grever af Noriges rige
vare i Bergen, om jeg eder sant skal sige,
der man skrev MCLXX aar
her i Bergen paa kongens gaard
at forhandle en religions sag
paa sancti Laurits dag.
Paa samme herredag blev

Magnus Erlingssøn krunt.
Imellem kongen og bispen gik stor forbundt,
og førend erkebispen vilde hannem til konge smøre,
da maatte han deres kristenret stadfeste førre.
Erling skakke var en ridder slet
og ikke fød af kongeæt,
men avlede Magnus paa Sunhordland paa Stollen,
derfor blev han af bispen saa rullen.
Magnus var i Norige den første herre,
som bispen monne sjelve kronen tilbære,
men blev før paa thinget kronet af deres almue,
thi var riget aldrig i fred og ro.
Udi samme kroning var møgen turnering,
brask og pral og møgen haandtering,
steder og stræder vare alle strøde
med Engelsk laken røde,
der og mange til riddere gjort,
og førend hæren af for,
lovede Erling skakke at bygge Halsnø kloster
sancto Augustino til lov, hvad det koster.“

Sammenligner man nu begge Stykker, sees A ganske vist at have benyttet Fundatsen; men derhos har den direkte ud af Sagaen hentet en Række Meddelelser, som dens prosaiske Forgjænger ikke har. Dette er saaledes Tilfældet med Navnet paa Legaten, Erkebiskopens Nærværelse (at han kaldes Erkebiskop af „Lund“, maa bero paa en Forvexling, som jeg ikke skal forsøge at opklare), Forhandlingerne om „en Religionssag“ og „Forbundet“ mellem Kongen og Bispen med tilhørende Stadfæstelse af Kristenretten. Endog de „fem“ Grever synes at være en Fordreielse af Snorres „fem“ Biskoper („Greverne“ er hentet fra Fundatsen, men i de to Verselinier i Rim-

krøniken er, formentlig ved en simpel Inkurie[1], Greverne indsatte i anden Linie og Bisperne i første istedetfor omvendt de „fem“ Bisper i anden og „alle“ Grever i første). Endelig er det klart, at Meddelelsen om, at Erling „avlede Magnus paa Sunhordland paa Stollen“, støtter sig til Snorres Berettelse i Inges og hans Brødres Saga Kap. 17, hvor det udtrykkelig heder, at Erling boede „paa Støle *(á Stuðlu)* paa Søndhordland“. At „Stollen“ skal gjengive Navnet „Støle“ og ikke, som Nicolaysen i en Note angiver, „Stordøen“, er nemlig ingen Tvil underkastet[2].

Særlig denne sidste Meddelelse er her af Interesse, fordi den, som i Udgaven S. 21 oplyst, ikke findes i Redaktion B, der istedetfor de fire Verselinier „Erling . . . . Stollen“ har følgende to Linier om Kristenretten:

---

[1] Lignende Skjødesløsheder opviser A flere af. Naar det saaledes i det ovenfor gjengivne Stykke siges, at Magnus „blev før paa thinget kronet af deres almue“, saa er det naturligvis ikke Forfatterens Mening, at Kongen blev „kronet“ to Gange, først af Almuen paa Thinge og saa i Kirken af Geistligheden. Her foreligger øiensynlig blot en Skrivfeil af „kronet“ istedetfor „kaaret“, idet Nedskriveren i Tankeløshed har ladet sin Pen paavirke af det Emne, den lige forud havde skrevet om. Redaktøren af B har iøvrigt opdaget Feilen; men han gjør sin Rettelse unødig lang, naar han indsætter: „før givet koningen navn af den almue“. Netop denne Rettelse er imidlertid atter et paatageligt Vidnesbyrd om, at det er B, som overarbeider A og ikke omvendt.

[2] Jfr. Udgaven S. 17, hvor den i A efter „Sinholmesund“ omtalte og af Nicolaysen med en tvilsom Forklaring og et Spørgsmaalstegn ledsagede „Stolpe“ paatageligen er „stöpulinn i Sinholmasundi“, Snorre, Saga Sigurðar, Eysteins ok Ólafs, Kap. 25 (24), Ungers Udgave S. 683.

„Det paa Norsk heder Gullfinger,
meget i sagefall hun vel klinger“.

Heraf fremgaar altsaa med fuld Bestemthed, at A, selv om den af nogen skulde ansees som en Overarbeidelse af B og ikke, som jeg mener, omvendt B af A, dog i ethvert Fald har gjort selvstændig Anvendelse af Sagahaandskriftet. Til Gjengjæld har imidlertid B i en forvansket Gjengivelse („Gullfinger“ for „Gullfjöðr“) Navnet paa en Lovbog, som hverken Fundatsen eller A kjender, og som derfor B's Forfatter paa sin Side maa have hentet direkte ud af Sagaen. Det samme gjælder Antydningen af, at det bl. a. var i Henseende til „Sagefaldet“, at denne Lovbog forbedrede Geistlighedens Ret. Det kan følgelig ansees som fastslaaet, at Redaktørerne af A og B begge hver for sig har benyttet sin Adgang til et i Bergen paa deres Tid opbevaret Sagahaandskrift for derfra at hente Notitser til sin versificerede Krønike, — dog saaledes, at A oprindelig har gjort de vidtløftigste Uddrag, medens B dels supplerer, dels stryger eller retter A's Anførsler.

Som alt nævnt paapeger imidlertid Storm, at B synes at røbe Kjendskab ogsaa til andre gamle Optegnelser end Sagaen. Det samme er dog tillige Tilfældet med A, selv om dets Forfatter maaske mere end B's er udsat for at misforstaa sine Kilder. I Forbindelse med Kong Eystein I opføres saaledes allerede i A „Bjarnvard“ som Biskop af Bergen. Dette Navn (= Biskop „Bernhard den saxiske“) kjender hverken Kongesagaerne eller Fundatsen, og A har følgelig hentet det andetsteds fra, nemlig uden al Tvil fra en af de gamle Bispefortegnelser, som stod Datiden til Raads, og hvoraf navnlig ogsaa Peder Claussøn har opbevaret en, som han siger

at have „fundet antegnet i en gammel islandsk Bog“ [1]. Men just med Hensyn til Anførslen af denne Biskop fremtræder samtidig Forfatterens Tilbøielighed til at kombinere falsk. Han fortæller nemlig (Udgaven S. 17), at det var Kong Eystein (Magnussøn), som „satte“ „Bjarnvard Biskop“ „i Bergen“. Hvor har han dette fra? Tydeligvis derfra, at den af ham benyttede Bispefortegnelse anførte Bjarnvard som den første Bergenske Biskop, samtidig med, at „Fundatsen“ vidste at berette, at Kong Eystein “stigte først Biskopsstolen i Bergen og lagde til Biskopen og hans Kanniker til Underholdning møget Landgods og gjorde Domkirken af Kristkirke, som Olaf Kyrre lod bygge“ (Udgaven S. 523). Forfatteren af A har altsaa her draget den for ham nærliggende Slutning, at naar Eystein stiftede Bispestolen i Bergen og Bjarnvard var første Biskop i Bergen, maatte dennes Ansættelse skyldes Kong Eystein. Forfatteren gjør sig følgelig ikke, som Storm i Anledning af denne hans Feiltagelse siger, skyldig i at „digte“, men i at stole for meget paa Fundatsens Ord, at det var under Kong Eystein (istedetfor under Olaf Kyrre), at Bergen blev Bispesæde, og at Biskop Bernhard tog Bolig i den nyanlagte Kjøbstad [2].

En anden Angivelse i A, som Storm ligeledes betegner som „uhistorisk og opdigtet“, gaar ud paa, at Kardinal Nikolaus ankom til Norge „aattende“ (attende?) Aar efter Kong Harald Gille's Død. Men ogsaa dette Tal skyldes vistnok en eller anden Feilregning eller Feillæsning fra Forfatterens Side og ikke bevidst Opdigtelse.

---

[1] G. Storm's Udgave af Peder Claussøns „Samlede Skrifter“ S. 335. Jfr. desuden P. A. Munch's Offentliggjørelse af Biskopsfortegnelserne, nu i „Samlede Afhandlinger“ II S. 590 ff.

[2] Jfr. Munch, N F H. II S. 424; Keyser, Kirkehist. I S. 144.

Om begge de her omtalte falske Opgivender gjælder det forøvrigt, at heller ikke Forfatteren af B er bleven opmærksom paa deres Urigtighed. Han gjengiver dem tværtimod begge og tilføier endog angaaende Biskop Bjarnvard en længere Remse, paa hvis Indhold her ei er Stedet at gaa nærmere ind.

Men kommer jeg saaledes til den Opfatning, at det er Misforstaaelser og ikke forsætlige Opdigtelser, som i Henseende til nogle af ham anførte Data kan bebreides A's Forfatter, saa faar hans Angivelse af Dagen for „Herredagen" i Bergen i Anledning af Magnus Erlingssøns Kroning dog ialfald en vis Vægt. Ganske vist er Aarstallet 1170 (MCLXX) urigtigt; men Feilen, der, saavidt det af Udgaven kan skjønnes, ogsaa gaar igjen i B, kan skyldes enten en Feillæsning, en Feilregning eller en Feilskrivning. Den udtrykkelige Angivelse af „sancti Laurits Dag" maa derimod være hentet nogetsteds fra, og da vi ser, at Redaktøren af B har havt Adgang til et Kalendarium el. lign., hvorfra han har taget Datoen for Indvielsen af Graamunkeklostret i Bergen (Philippi et Jacobi Dag — 1ste Mai — 1301), hvilken Opgave Storm er tilbøielig til at anse for ægte, saa kan det samme, senere tabte Kalendarium have staaet Forfatteren af A aabent og han deri have fundet antegnet en saa vigtig Dato som den for den første norske Kongekroning. Ialfald vilde hans Benyttelse af et saadant Skrift ikke ligge fjernere at antage end af den Bispefortegnelse, hvorfra han har hentet det oldnorske Navn paa Bergens første Biskop.

Naturligvis er der imidlertid en Mulighed for, at han ogsaa i det herombhandlede Punkt kan have gjort sig skyldig i en Misforstaaelse. Men det er vanskeligt at tænke sig, hvorledes en saadan her skulde være op-

staaet. Ved Aarstal har Feillæsning eller falsk Beregning let for at indsnige sig, ligesom paa den anden Side Udsagnet om Biskop Bjarnvards Udnævnelse ved Kong Eystein paaviselig hviler paa falsk Hjemmel. Men en saa usammensat Meddelelse som Henlæggelsen af en bestemt Begivenhed til en bestemt Helgendag, maatte bero paa en Forvexling af to forskjellige Begivenheder, og Sandsynligheden heraf maa erkjendes at være saa meget mindre, som den opgivne Dag netop falder indenfor den i andre Kilder anviste Høisommertid.

Endnu en Overveielse turde desuden i nogen Grad tjene til at styrke Angivelsens Troværdighed.

Som bekjendt var det i Middelalderen ufravigelig Skik at henlægge alle større Høitideligheder og særlig de kirkelige til en eller anden anseet Helgens Festdag, idet man derved stillede sig under vedkommende Helgens direkte Beskyttelse. Maurer har derfor (Schenkung S. 51) pegt paa Olafsdagen, den 29de Juli, som en passende Dag at henlægge Kong Magnus's Kroning til. Det maa da ogsaa erkjendes, at for Erkebiskop Eystein og Erling Skakke kunde det næsten ikke undgaaes under deres forberedende Raadslagninger om Vaaren i Nidaros til Kroningsdag at vælge Festdagen for den Helgen, hvoraf den unge Konge ved samme Leilighed tænktes at skulle tage sit Rige i Len. Maatte Erling end af nærliggende politiske Grunde vægre sig ved at lade Kroningen ske i St. Olafs egen Kristkirke i Nidaros, fordi Thrønderne jo overhovedet var hans Modstandere, medens han i Bergen og dens Omegn havde baade sin Hjemstavn og sine bedste Tilhængere, saa var dette kun en Grund mere til ikke at forbigaa Nationalhelgenen ogsaa ved Valget af Høitidsdag, saameget mere som Olafsdagen ovenikjøbet indtraf midt paa den mest farbare Aarstid. Naar ikke

desto mindre Rimkrøniken hverken opgiver den større eller den mindre Olafsfest (29de Juli og 3die August), men derimod den umiddelbart paafølgende større Helgenfest, Laurentiusmessen, den 10de August, saa tjener denne Omstændighed unægtelig til at bestyrke Rigtigheden saavel af det nys ovenfor anstillede Ræsonnement som af Krønikens egen Dagangivelse. Med andre Ord, Sammenhængen kan formodes at have været den, at Kroningen fra først af har været ansat til Olafsdagen, men at den derpaa ved indtrufne Hindringer af en eller anden Art nødtvungent har maattet udskydes et Par Uger. Hvilke disse Hindringer har kunnet være, nytter det jo ikke at gjætte paa. De kan have reist sig fra de vigtige Forhandlinger, som først maatte tilendebringes, og som maaske har truet med i sidste Øieblik paa et eller andet Punkt at briste, eller de kan simpelt hen have ligget i uforudseede Reiseforsinkelser for Mødets Hoveddeltagere el. lign. I ethvert Fald vilde det endelige Valg af Laurentiusmessen paa denne Maade finde en meget ligefrem Forklaring.

Forøvrigt bør det udtrykkelig fremhæves, at Rimkrønikens Anførsel af „St. Laurits Dag“ ifølge dens Ordlyd ikke gjælder selve Kroningen, men „Herredagen“ og Forhandlingerne om, hvad den kalder „en Religionssag“. Men paa saa fin Vægt tør neppe dens Ord veies. Sandsynligheden taler for, at naar den har fundet Dagen angivet, saa har det været Dagen for selve den store, hidtil i Landet useede Høitidelighed, Kroningen, ikke for Rigsmødets Sammentræde.

V. Underkastelsesdokumentet og dets senere Forfalskning.

Ved den indledningsvis allerede berørte Undersøgelse fra Gustav Storm's Side af det bekjendte Do-

kument, hvorved Kong Magnus Erlingssøn underkaster sig og sit Rige St. Olafs Lensoverhøihed, maa det visselig erkjendes at være bragt paa det rene, at der af nævnte Konge, d. v. s. af hans Fader og Formynder Erling Skakke paa hans Vegne, virkelig er bleven udstedt et saadant, af Erkebiskop Eystein personlig redigeret Privilegiebrev for den norske (nidarosiske) Kirke, hvori Lensunderkastelsen under den hellige Kong Olaf i tydelige Ord indrømmedes og udtaltes.

Selve dette Brev er imidlertid ikke Efterverdenen opbevaret. Derimod udgjør det Hovedindholdet af en forfalsket Kopi eller rettere sagt Bearbeidelse, der henimod halvandet Hundrede Aar bagefter, sandsynligvis, som af Storm paapeget, under Erkebispesædets Domkapitels langvarige og yderst haardnakkede Strid med den daværende Erkebiskop Jørund, er blevet istandbragt af Kannikerne for at støtte dem i deres Optræden mod sin egen Metropolitan. I denne Bearbeidelse er der i det ægte Privilegium indskudt Stykker, der baade ved Stil og Indhold synbart adskiller sig fra og delvis endog staar i Uoverensstemmelse med Hovedbrevets. For at udslette Sporene af dette sit Arbeide har Forfalskeren imidlertid desuden tilladt sig forskjellige Forvanskninger og Ombytninger af Udtryk i Hovedbrevets Text og navnlig bl. a. strøget alt, som kunde tyde paa, at det var „under Martyren (og hans Repræsentant Erkebiskopen)“, og ikke „under Domkirken“ (og dens institutionelle Repræsentation, Erkebiskop og Domkapitel), „at Underkastelsen er skeet“ (Storm l. c. S. 21). Særlig er i Forbindelse hermed undgaaet at anføre nogetsomhelst af det, som i det ægte Brev mindede om Kroningens Afholdelse og Privilegiets Udfærdigelse i Bergen.

Fjernes da de Stykker, som gjennem Storm's bindende Paavisning er godtgjort ikke at have tilhørt det oprindelige Dokument, saa bliver for dettes Vedkommende følgende tilbage:

1) Den høitidelige Erklæring, hvorved Kong Magnus underkaster sig St. Olafs Lenshøihed tilligemed en udførlig forudgaaende „Harangue" („Arrenga") samt et med Underkastelsen umiddelbart sammenhængende Løfte fra Kongens Side om Kronens Ofring (til Martyren) efter hans egen og enhver efterfølgende Konges Død.

2) En af Kongen paatagen Forpligtelse til at erlægge fuld Tiende af sine Landeiendomme og Gaarde *(„de terris nostris et mansionibus")* og i umiddelbar Tilslutning hertil en Bestemmelse om, at Kongens Hirdmænd *(„stipendiales")* skal erlægge Tiende af sin Lønning *(„de suis stipendiis")* til Rigets Biskoper mod at erholde Løfte om Begravelse i Hjemstiftets Domkirke, hvis nogen af dem dør i sin Stilling som lønnet Hirdmand.

3) En afsluttende Erklæring, hvori alle Nidaros Kirke tidligere tilstaaede Begunstigelser *(„dignitates et privilegia")*, hvoraf enkelte i al Korthed særskilt nævnes, af Kongen paany anerkjendes og bekræftes.

Da det ogsaa for den her af mig anstillede Undersøgelse er af Vigtighed, at det omhandlede Dokuments Karakter og Betydning fremtræder i det klarest mulige Lys, skal jeg nærmere gjennemgaa disse 3 Indholdsmomenter.

Hvad da først angaar Lensunderkastelsen under St. Olaf og Kronens Ofring som ydre Tegn herpaa, har Maurer ligesom forud den danske Historiker C. P. Paludan-Müller vægret sig ved at erkjende dens Mulighed, og navnlig har Maurer villet gjøre hele det hid-

hørende Afsnit i Privilegiebrevet til et eneste Falsarium, istandbragt i det 13de Aarhundredes 7de Tiaar i den Hensigt at støtte Erkebiskop Jon under hans Underhandlinger med Kong Magnus Lagabøter om Kristenretten og Geistlighedens Rettigheder overhovedet. De formelle Indvendinger, som de nævnte Forskere til Bevis for Rigtigheden af denne sin Paastand fremkom med, maa imidlertid ved Storms to Afhandlinger i Emnet ansees bortfaldne. Navnlig tyder den af ham paapegede iøinefaldende Lighed i Henseende baade til Stil og til slet Latin mellem Erkebiskop Eysteins Traktat om Hellig Olaf og de os her vedkommende Dele af det opbevarede Privilegiebrev med Bestemthed paa, at netop Eystein ogsaa er de sidstes Forfatter.

Af materielle Indvendinger har Paludan-Müller og Maurer egentlig kun at anføre den ene, at en saadan Lensunderkastelse under Landets Nationalhelgen og derved i Virkeligheden under denne Helgens synlige Repræsentant, Landets egen Erkebiskop, vilde være en i Kirkehistorien uden Sidestykke staaende og derfor i sig selv ganske utrolig Tildragelse. Herimod er imidlertid strax at bemærke, at Erkebiskop Jon Raude i de to „Kompositioner“ til Bergen og Tønsberg af henholdsvis 1273 og 1277 udtrykkelig paaberaaber sig Lensunderkastelsen og Løftet om Kronens Ofring som historiske Kjendsgjerninger, og dette hans Vidnesbyrd kan, som ogsaa af Storm (l. c. S. 3—4) gjort gjældende, ikke afvises. Det kan i Virkeligheden saameget mindre afvises, som de samme Kjendsgjerninger heller ikke benægtedes som saadanne af Kong Magnus Lagabøter, mod hvem de af Erkebiskop Jon førtes i Marken, men alene bestredes som endelig retsstiftende. Naar Kong Magnus til hine Erkebiskopens Anførsler ikke har andet at svare, end at det

„neppe kan bevises, at Nidaros Kirke har været i rolig Besiddelse“ af de Rettigheder, som bl. a. Kronens Ofring skulde danne Udtryk for, samt at han „med Guds Naade vilde overgive Riget til sine Arvinger og Efterfølgere ligesaa frit og ubestridt,“ som han „ved Arveret havde modtaget det efter Fader og Forgjængere“, saa er Kongen i Virkeligheden et ligesaa godt Vidne som Erkebiskopen paa, at Magnus Erlingssøns Lensunderkastelse og Løfte om Kronens Ofring var en historisk anerkjendt og uanfægtbar Sag.

Men dertil kommer, at hin Indvending skyder meget over Maalet, idet den først og fremst rammer Maurer's egen Gjætning, at den paastaaede Lensunderkastelse alene skulde være en taktisk Opfindelse af Erkebiskop Jon til Brug under hans Forhandlinger med Kong Magnus Lagabøter. Hvis en saadan Underkastelse var en saa umulig Tanke, hvorledes havde det da kunnet falde Erkebiskop Jon ind at benytte den som en Paastand? En brugbar Løgn maa regne med det sandsynlige, medens en fuldbragt Kjendsgjerning kan være saa usandsynlig, den vil, naar den i sig selv ikke kan bestrides. Netop det fra almindelig kirkelig Synsmaade stærkt irregulære i Nationalhelgenens Lenshøihed over Kongedømmet maatte gjøre det raadløst for en senere Hierark at opdigte og paaberaabe sig noget saadant, dersom han ikke havde havt en aabenbar Kjendsgjerning at støtte sig til.

Nærmere overveiet, kan det imidlertid heller ikke erkjendes, at en Underkastelse som den her omhandlede, skjønt liggende ude af Kirkepolitikens og navnlig den pavelige Politiks slagne Landevei, skulde være utænkbar fra ethvert kirkeligt Standpunkt. Tværtimod kan et saadant Lensforhold formodes i Kraft af Datidens egne Tanker og Foreteelser at have fremstillet sig for en

Metropolitan af Eysteins Karakter og hierarkisk-religiøse Livssyn som en simpel logisk Konsekvents af Kirkens Lære om de to Sværde.

Det maa erindres, at den daværende Pave, Alexander III, af hvem Eystein selv havde modtaget sin Indvielse, allerede som Kardinal Roland og Kantsler hos Pave Hadrian IV havde været en ivrig Forfægter af Kirkens Overhøihed over Staten. Navnlig havde han som Pavens Udsending paa den tydsk-burgundiske Rigsdag i Besançon 1157 fremlagt et Pavebrev, der gav at forstaa, at selve Keiserdømmet var et Len af Pavestolen, og under Forhandlingerne havde han endog fundet Anledning til at sætte denne Paastand saaledes paa Spidsen, at en af Keiserens Følge i Forbitrelse nær havde rendt ham sit Sværd i Livet, og at han af Keiser Frederik selv fik Befaling om øieblikkelig at forlade Rigsdagen og Landet. Som Pave hævdede han principielt den samme Synsmaade, og først saa sent som 1177 lod han ved Fredsmødet med Keiser Frederik i Venedig sit Krav paa at ansees som dennes Lensherre falde. At Eftergivenheden forsaavidt imidlertid kun var at opfatte som midlertidig, viser, som bekjendt, Innocents III's Politik. Ligesom allerede i det 11te Aarhundrede Robert Guiskard havde taget sit sicilisk-neapolitanske Rige til Len af Paven, tvang Innocents Kongerne af England, Portugal og Aragon til at gjøre det samme, og overhovedet betragtede han alle Lande, hvorfra Peterspenge erlagdes til Rom, som staaende i Lensforhold til Pavestolen.

Samtidig med Udformningen af Fordringen fra Pavemagtens Side paa, at det aandelige Sværd i et og alt skulde erkjendes som det verdslige overlegent, gjennemsyredes Kristenheden fra Clairvaux af med den hellige Bernhards mystisk-kirkelige Idealer. Geistlighedens

ledende Mænd lærte saavel i Syd som i Nord at anse Kirken som deres rette Fædreland, medens de med Mistillid og Ringeagt saa ned paa Staten og dens verdslige Styre, ligeoverfor hvilket de stadig søgte at varetage de kirkelige Interesser.

For dette hierarkisk-kirkelige Syn paa al Samfundsorden er Erkebiskop Eystein Aarhundredets ypperste Repræsentant i Norge. Ud herfra maatte det ligge ham meget nær at drage den Slutning, at naar Paven, som St. Peters synlige Repræsentant og hele den universelle Kirkes Overhoved, forlangte at betragtes som Lensherre over den — i det mindste efter sin Idé — universelle verdslige Øvrighed, Keiseren, saa burde Metropolitanen over den enkelte Kirkeprovinds, den synlige Repræsentant for det enkelte Lands Nationalhelgen, paa samme Maade udøve Kirkens Lenshøihed over Landets øverste verdslige Hersker, Kongen. Hvad Paven var for det hele, blev derved Erkebiskopen for sin Del af det hele. Der behøvede, saaledes tænkt, ingen uoverstigelig Kløft at opstaa mellem Universalkirkens almene og Provincialkirkens særlige Overhøihedskrav. De sidste kunde tværtimod ansees at indgaa som Led i de første, paa Sæt og Vis at lokalisere og præcisere dem.

De fra Sagens kirkepolitiske Side hentede Indvendinger mod at antage det norske Kongedømmes Lensunderkastelse under Hellig Olaf og Erkebiskopen af Nidaros som en historisk Kjendsgjerning lader sig derfor ikke opretholde, og dermed falder ogsaa det vigtigste Argument for at anse det Dokument, hvori Underkastelsen udtales, for i dette Punkt at bero paa Forfalskning.

Det andet Fmne, som det for uægte Tilsætninger rensede Aktstykke behandler, er Kongens og hans Hirdmænds Forpligtelse til at erlægge visse Tiender.

Maurer (l. c. S. 63—64) og Storm (l. c. S. 24) anfører i den Anledning, at allerede Kong Sigurd Jorsalfarer — som bekjendt den Konge, der drev den almindelige Tiendeudredsel igjennem her i Riget — ogsaa havde forpligtet sig til at betale Tiende af sine Godser, og de synes i Henhold hertil at være enige om, at Bestemmelsen i Underkastelsesdokumentet om Tiende af Krongodserne i bedste Fald kun kan være Stadfæstelse af ældre Ret.

Denne Opfatning kan jeg ikke dele. Læser man den Motivering, som Erkebiskop Eystein lægger Kong Magnus i Munden til Fordel for nævnte Tiendepligt —: „*Set quoniam regii interest officio semet ipsum bene vivendi speculum exhibere ceteris et non solvere set implere, parvi quidem et momenti hortari verbo quod non confirmatur exemplo*" —, saa fremgaar, at det i Erkebiskopens Øine netop her hidtil havde manglet paa et godt Exempel fra Kongedømmets Side. Han siger udtrykkelig, at der er liden Mon i at opfordre (andre) med Ord, naar man ikke bestyrker disse i Gjerning. Og hermed stemmer ligeledes paa det nøieste de Ordelag, hvori Kongen paatager sig Forpligtelsen: „*ammonitu vestro, reverende pater Augustine, firmiter deo vovendo promittimus, quod de terris nostris et mansionibus plenas secundum deum amodo persolvemus decimas.*" Disse Ord lyder ikke i fjerneste Maade som en Bekræftelse af, hvad der allerede gjælder, men som et Løfte om, hvad der „fra nu af" *(„amodo")* skal gjælde, og som altsaa hidtil ikke har gjældt.

Modstiller man dernæst de anførte klare Ytringer Sagaernes indbyrdes ligelydende Beretninger om Sigurd Jorsalfarers Indførelse af Tienden, saa gaar de sidste i al Korthed alene ud paa, at han ved Modtagelsen af det hellige Kors's Splint lovede, at „*fremia tiund ok sialfr*

gera", samt at han efter Hjemkomsten *„framdi tiund*"[1]. Heri kan ganske vist ligge, at han ogsaa „fremmede Tienden" ved at *„sialfr gera*". Men den Udstrækning, hvori han personlig og for sin egen Del erlagde den, staar der intet om, og de nys citerede Udtalelser i Kong Magnus's Kroningsprivilegium viser tydelig nok, at enten har Sigurds Efterfølgere betragtet hans Løfte om ogsaa selv at udrede Tiende som uforbindende for dem, eller ogsaa har Sigurd selv ikke udstrakt Tiendeerlæggelsen til Krongodsafkastningen, men begrændset den til andre mere personlige, kongelige Indkomstgrene. Hvilken af disse to Forklaringer, der er den rette, kan ikke bestemt sees. Men den Omstændighed, at der i Privilegiet kun er Tale om fra nu af at udrede Tiende af Kongernes faste Eiendomme, tyder dog nærmest paa, at den sidste bør vælges. I ethvert Fald er der intet at indvende mod Ægtheden af vedkommende Stykke i Privilegiet[2].

Den følgende Passus i samme Afsnit angaar, som sagt, Hirdmændenes Tiende af deres Løn. Herom kan imidlertid i sin Helhed henvises til Storms Redegjørelse (S. 25), hvoraf tør fremgaa, at Forpligtelsen er bleven indført ved selve Privilegiet, og at dettes Bestemmelse derom saaledes er ægte.

Om begge disse nye Tiendepaalæg kan der imidlertid spørges, hvad de havde at gjøre i et Dokument, der forøvrigt blot specificerer Kongedømmets Forpligtelser i Henseende til Lensunderkastelsen, men for de andre Kirken indrømmede Rettigheders Vedkommende enten helt tier eller nøier sig med summarisk at hentyde til

---

[1] Se Ágrip og Snorre; de yngre, vidtløftigere Sagahaandskrifter indeholder heller intet mere herom.

[2] Forsaavidt er ogsaa Storm enig.

dem i den bekræftende Slutningsformel. Svaret maa blive følgende:

For det første er det aabenbart Tanken, at disse nye Tiendeudredsler, som Kongen og hans Hird nu paatager sig, skal udgjøre et Slags Takkeoffer til Kirken for Kongens Kroning. Vi erfarer jo af „Bergens Fundats“[1], at Erling Skakke ogsaa for sin Del fandt at burde vise sin Erkjendtlighed i samme Anledning ved at love at oprette Halsnø Kloster og med fin Artighed ligeoverfor Erkebiskop Eystein, hvis Navn paa Latin gjengives med Augustinus, at lade det indvie „Sancto Augustino til Lov og Ære“. Det kan da heller ikke forundre, om Kongen selv og hans øvrige Hirdmænd aflagde et tilsvarende, til selve Kroningen knyttet Løfte af et for Kirken behageligt og passende Indhold.

Men dernæst lader det sig neppe heller miskjende, at de aarlige Tiender fra kirkelig Side kunde opfattes som et Slags Modstykke til de Udredsler af Lenet, som en almindelig Lensmand havde at afgive til sin verdslige Lensherre. En af den nogle Aartier senere regjerende Pave Innocents III's Yndlingsbetragtninger gik, som allerede anført, netop ud paa, at alle Folk, som til Paven betalte Peterspenge, derved erkjendte sig at staa i Lensforhold til Pavestolen. Det maatte for Datidens Tankegang ligge nær at anvende et lignende Ræsonnement paa den aarvisse Tiende, og de af Kong Magnus og hans Hirdmænd Kirken indrømmede nye Tiendearter kunde derfor finde en til selve Ideen svarende Plads netop i Lensunderkastelsesbrevet. Naar Kongen ogsaa af selve Kongedømmets Krongodser — og ikke blot af sine mere personlige Indkomster, saasom Sagefald, Skatter, eventuelt Krigsbytte o. lign. — og Hirden af selve de af

[1] Se ovenfor Side 21.

Kongen modtagne Lønninger maatte love at erlægge Tiende, indeholdt dette i Virkeligheden paa en vis Maade en Skatskyldighedsanerkjendelse fra Kongedømmet som Institution ligeoverfor Kirken som en Institution af høiere Art og Rang, — ganske i Tidens hierarkiske Aand ikke mindre end i Lensvæsenets.

Det tredie Afsnit i det ægte Underkastelsesbrev udgjøres af en i almindelige Udtryk holdt Stadfæstelse fra Kongens Side af visse den Nidarosiske Kirke ved tidligere Leiligheder givne Privilegier.

Herved er først at fremhæve, at der her, i Modsætning til hvad Tilfældet er i Afsnittet om Tienden, udtrykkelig er Tale om Bekræftelse af tidligere Indrømmelser. Dernæst har allerede Maurer og efter ham Storm gjort opmærksom paa, at der under denne Stadfæstelse indgaar to Grupper af forud udfærdigede Privilegier. Ældst er de, der af Kongerne indvilgedes i Anledning af Erkebispestolens Oprettelse i 1152. De angaar Biskopernes frie kanoniske Valg og Kirkernes Besættelse med Præster uden Indblanding fra det verdslige Styres Side. Desuden tilføies som en supplerende og udtømmende Betegnelse *„et reliqua tum concessa“*. De yngre Privilegier, som stadfæstes, er tre: Erkebiskopens Ret til paa sine Reiser at opbyde hos Bønderne saa mange Skydsheste, han for godt befinder, — hans Ret til frit at udføre til Island 30 Læster Korn og herfor at indkjøbe og toldfrit indføre Vadmel til Klæder for sine Mænd — og endelig hans Ret til i Kongens Sted at oppebære Arvemidlerne efter her i Riget afdøde udenlandske Geistlige. Om disse tre Rettigheder, hvilke dog vel at mærke i Brevet nævnes ganske antydningsvis og i Udtryk, som ikke lettelig vilde kunne forstaaes, hvis man ikke ad anden Vei besad nogen Kjendskab til Spørgs-

maalene, heder det, at de er blevet Kirken indrømmede til Ære for Palliet, d. e. for at forøge Erkebispestolens Glands, og at de er blevet bekræftede ved Lov, d. e. vedtagne af Almuen paa Lagthinget (her altsaa Frostathing). Fra hvilket Aar de hidrører, ser man derimod ikke. Kun saameget synes, som nævnt, af Sammenhængen at kunne sluttes, at de er yngre end de ved Erkebispestolens Oprettelse meddelte Friheder; thi paa disses Erhvervelse anvendes Tidsangivelsen *olim*.

Maurer og Storm[1] henfører derfor de nævnte tre Rettigheder til Perioden nærmest før Kroningen, særlig Aaret 1162, da Erkebiskopen netop var beskjæftiget med af Hensyn til den større Pomp, hvormed en Metropolitan maatte optræde jævnført med en almindelig Biskop, at overtale Stiftets Bønder til at skaffe hans Stol øgede Indtægter. Idet jeg i Hovedsagen tiltræder denne Opfattelse, mener jeg dog, at Tidspunktet kan bestemmes nøiere.

Gjennemgaar man Sagaernes Beretninger om Forholdets Udvikling mellem Erling Skakke og Erkebiskop Eystein, vil man se, at det lige til Optagelsen af de Forhandlinger, der umiddelbart ledede til Aftalen om Kroningen, var spændt. Besøget, som Erling med sin Søn aflagde i Nidaros efter Haakon Hærdebreds Fald Vaaren 1162, blev ganske kort, fordi han, som det ligefrem siges, ikke stolede paa Thrønderne. Men blandt Thrøndelagens Høvdinger indtog jo netop Eystein ikke alene som Erkebiskop, men som høibaaren Repræsentant for dens indbyrdes stærkt beslægtede Aristokrati en særlig fremtrædende Plads. Da det derpaa i denne

---

[1] Jfr. ogsaa P. A. Munch, N F H. II. S. 938. Keyser er l. c. I. S. 238 lidet klar.

hans Egenskab af dobbelt formaaende Høvding lykkedes ham hos Bønderne at gjennemdrive den nye Kursberegning for Bøders Erlæggelse til Erkebispestolen, optog Erling dette meget ilde, og det er først ved det nye Besøg, som han Vaaren i Kroningsaaret gjør i Nidaros, at han og Erkebiskopen — efter ogsaa da at være begyndt med gjensidige Bebreidelser — kommer hinanden nærmere. Der foreligger følgelig intet Tidspunkt før dette, paa hvilket det kan tænkes, at Erling har kunnet være villig til at gjøre Erkebiskopen de Indrømmelser „*in honorem pallii*", som paany bekræftes i Slutningen af det senere paa Aaret udfærdigede Underkastelsesbrev.

Derimod passede netop Erlings Vaarophold i Nidaros før Kroningen for en saadan Imødekommenhed. I Anledning af den forhøiede Sagefaldskurs kom ved denne Leilighed Erkebispestolens Behov for øgede Indkomster nødvendigvis paa Tale, og omend Erkebiskopen ikke vel kunde bekvemme sig til nu, efterat den nye Kurs var lovformeligen vedtagen af Bønderne, efterskudsvis at begjære Erlings og Kongens Samtykke formelt tilkjendegivet i en Sag, som ikke engang egentlig angik Kongedømmet, saa var det dog af mange Grunde selvsagt tryggest paa passende Vis at faa den verdslige Magts Akkvisition ved den nye Ordning offentlig udtrykt. Men dette kunde øiensynlig ikke ske paa en fyndigere Maade, end ved at Erling paa Kongedømmets Vegne selv gjorde Indrømmelser i lignende Retning „til Palliets Ære" og lod ogsaa disse lovtage. En saadan Villighed maatte desuden paa dette Tidspunkt næsten falde af sig selv som et ligeoverfor Erkebiskopen bindende Vidnesbyrd om, at den træske Erling mente det fuldt oprigtigt med det nye Venskab. Indrømmelserne udgjorde kun en sømmelig

5*

og offentlig Fæstepenge paa det store Kjøb og Salg, som mere hemmelig aftaltes mellem dem.

Hvad dernæst angaar den Form, hvori Erling har meddelt Erkebispestolen de heromhandlede Friheder, saa følger det af sig selv, at Kirken forlangte saadant skriftligt. Af Kong Haakon Sverresøns Brev af 1202 ved vi, at der om de i 1152 gjorte Indrømmelser til Geistligheden existerede et Privilegiebrev, udfærdiget af Kong Eystein (II)[1], og der mangler da heller ikke paa Spor af, at de tre yngre, i Underkastelsesdokumentet bekræftede Rettigheder oprindelig har været formulerede i et i Kong Magnus's Navn af Erling udstedt Brev. Kompositionen til Bergen af 1273 oplyser saaledes, at Erkebiskop Jon under sine Forhandlinger med Kong Magnus Lagabøter har kunnet fremlægge et Kongebrev („*littera*“) angaaende Retten til aarlig fra Island toldfrit at hente en Ladning (Vadmel)[2], og under Anførsel heraf har da ogsaa Maurer (l. c. S. 71—73) antaget, at der har foreligget en Række skriftlige Privilegier fra det 12te Aarhundrede. Dernæst har, som ovenfor nævnt, G. Storm yderligere godtgjort, at der i det ægte Underkastelsesdokument er indskudt et Stykke, som ved Stil og Indhold stikker stærkt af fra de oprindelige Dele af samme. Netop i dette Stykke finder man nu et af de Privilegier omtalt, som Dokumentets ægte Slutningspassus indeholder en Bekræftelse af, nemlig Erkebiskopens Ret til at udskibe 30 Læster Mel til Island. Som allerede af Maurer indgaaende paavist, bringer imidlertid ogsaa dette indskudte Stykke kun Uddrag af ældre

---

[1] Ogsaa Pave Cølestins Bulle af 1194 paaberaaber sig udtrykkelig „*publica instrumenta*“, hvorved særlig Kongernes Renunciation paa den kirkelige Patronatsret skulde være skeet.

[2] Norges g. Love II S. 459.

Texter, og i den Del deraf, som angaar Meludførselen til Island, er Uddraget lavet saa summarisk og i saa klodsede Ordelag, at de, som de staar der, næsten er meningsløse. Den rigtige Sammenhæng faar man altsaa her som ved Bekræftelsen i Brevets ægte Slutning først ved at jævnføre dermed Omtalen af de samme Bestemmelser andetsteds.

Det fremgaar da af Frostathingslovens Kristenretsafsnit (II, 44), at det var lykkedes Erkebiskop Eystein, i Modsætning til hvad tidligere gjaldt og for Suffraganbiskoperne vedblev at gjælde, at opnaa Ret til paa sine Reiser i Stiftet at tilsige saamange Skydsheste, som der i Bygderne „var kommet Sadel eller Sæle paa". Denne udvidede Rettighed staar imidlertid øiensynlig i nærmeste Forbindelse med en anden, som Erkebiskopen selv havde taget eller agtede at tage sig til, nemlig at lade sig ledsage paa sine Visitatsreiser af et langt større Antal væbnede Mænd, end Biskoperne hidtil havde havt Lov til[1]. Et saadant stærkt forøget Folkehold forudsatte atter foruden flere Skydsheste paa Reiser, tillige ret anseelige Udgifter bl. a. til Klæder, og det laa derfor Erkebiskopen nær i Forbindelse med Skydshestenes Forøgelse samtidig at aabne sig Adgang til billigt Beklædningsstof. Dette kunde ske ved, at Erkebiskopen selv optraadte som Kjøbmand og fik Ret til at sende et fuldlastet Skib med Mel til Island, hvor denne Vare var stærkt efterspurgt, medens Øen paa samme Tid var det billigste Marked for godt Vadmel. Forat Tøiet kunde koste ham des mindre, opnaaede Erkebiskopen desuden, at Kongen eftergav ham den Told, den hjemvendende Islandsfarer ellers skulde have betalt.

---

[1] Jfr. Maurer l. c. S. 69.

De heromhandlede Friheder, Skydshestenes Forøgelse, Meludførselen til og Vadmelsindførselen fra Island samt Eftergivelsen af Tolden paa den sidste, hænger saaledes paa det nøieste sammen og maa være bleven Erkebiskopen tilstaaede samtidig. Herpaa tyder da ogsaa den yderst sammentrængte Omtale, som i Overarbeidelsen af Underkastelsesdokumentet er blevet dem tildel. Det er paatageligt, at der her alene foreligger et indskudt Hastværksuddrag af et særskilt Privilegiebrev, hvis enkelte Poster dels er gjengivet i halvveis uforstaaelige Antydninger, dels ligefrem oversprungne. Det sidste er saaledes Tilfældet med Punktet om Skydshestene, hvilket derimod kortelig nævnes i den ægte Bekræftelse i Hoveddokumentets Slutning.

Paa det sidste Sted omtales tillige et Punkt, som ellers intetsteds opføres, nemlig Erkebiskopens Ret til at arve her i Riget afdøde fremmede Geistlige. Da imidlertid ogsaa dette direkte tilsigter at forøge Erkebispestolens Indtægter og det erholder sin formelle Bekræftelse i umiddelbar Forbindelse med de nysomhandlede Privilegier af lignende Tendents, begaar man neppe nogen Feilslutning ved at formode, at nævnte Rettighed er bleven formuleret i det samme Brev som de. Maurer har desuden Ret, naar han paapeger, at Arv efter udenlandske Geistlige i det 12te Aarhundrede endnu kunde have en vis Betydning, idet det dengang vistnok fremdeles af og til hændte, at især engelsk fødte Præster fik Ansættelse i den norske Kirke. I sidste Halvdel af det 13de Aarhundrede, da Overarbeidelsen af Dokumentet maa have fundet Sted, var denne Indvandring af engelske Klerke derimod forlængst ophørt, medens den senere Tilstrømning af danske og tydske Elementer endnu ikke var begyndt. Derfor har Forfalskeren ikke fundet det

Umagen værd at opfriske denne Arveret i Erindringen, men har i sit Indskud udeladt den.

Denne Gjennemgaaelse af det positive Indhold af det overarbeidede og interpolerede Underkastelsesdokument turde saaledes vise, at Forfalskeren i det ægte Aktstykke bl. a. har sat ind et kortfattet Uddrag af et andet, Erkebispestolen privilegerende Dokument, der ifølge Tidsomstændighederne alene kan være blevet udfærdiget ved Erlings Nærværelse i Nidaros tidlig paa Vaaren før Kroningssommeren. Af den ægte Slutningsbekræftelses Meddelelse om, at Lovfæstelse af disse nye Rettigheder allerede før Kroningen havde fundet Sted, maa det videre sluttes, at Vedtagelsen fra Thingalmuens Side var skeet paa samme Aars Frosta- eller Ørething.

Tilsidst tilføier jeg, at det Vaaren før Kroningen i Nidaros udstedte, særskilte Privilegiebrev paatageligvis intet har indeholdt om Sagefaldskursen. Var ogsaa dette Punkt blevet formelt og udtrykkeligt anerkjendt af Erling paa Kongedømmets Vegne, vilde en Stadfæstelse af en saa vigtig Rettighed ikke være bleven undladt i den samme almindelige Slutningsbekræftelse, som selve Underkastelsesdokumentet Sommeren samme Aar bragte. Men hverken her eller i de senere Breve, hvori refereres de Erkebiskopen indrømmede Friheder (Bullen af 1294, Haakon Sverresøns Brev af 1202 og Konkordaterne til Bergen og Tønsberg), har noget at sige om det fordoblede Sagefald. Som ovenfor allerede antydet, har Tingen aabenbart været den, at Erkebiskopen overhovedet ingen direkte, kongelig Bekræftelse ønskede i et Anliggende, som han selv i Lovform havde faaet afgjort af Bønderne i sit Stift. Noget lignende turde have gjældt Retten til at holde saamange Krigsmænd, han selv fandt for godt.

Allermindst i Henseende hertil kunde han underkaste sig nogen direkte Stadfæstelse fra det ham fra nu af lensunderdanige Kongedømmes Side. Alene forsaavidt angik Adgangen til tilstrækkelig Skyds paa Reiser for sine mange Ledsagere, maatte han have Bøndernes Bifald til Ændring af den ældre Ret, og hertil har da Erling ved at tage Initiativet til en saadan Lovforandring hjulpet ham.

Endelig turde heller ikke de i Forfalskerens Indskud medtagne Bestemmelser om særlig Lovbeskyttelse for Pilegrimme, der drager til Nidaros, eller for selve Kristkirken og dens Kirkegaard mod Krænkelser af Fredhelligheden have havt sin oprindelige Plads blandt de Vaaren før Kroningen udfærdigede Privilegier. De tilhører en anden Tankerække og er ikke Gjenstand for nogen Stadfæstelse i Hoveddokumentets Slutning. At ogsaa de hidrører fra Erkebiskop Eysteins Tid, er sikkert nok, bl. a. fordi de findes optagne i hans Bearbeidelse af Frostathingsloven[1]; men formentlig er de først blevne udfærdigede og lovtagne ved en senere Leilighed.

Bearbeideren og Forfalskeren af Underkastelsesbrevet har imidlertid ikke indskrænket sig til at indsætte de ovenomhandlede og andre Indskud. Han har, som navnlig af G. Storm paavist, ogsaa foretaget Ændringer i den forøvrigt ægte Text for at bringe denne til at stemme med hans Hensigter. Disse gik, som Storm's Bevisførelse godtgjør, ud paa saavidt muligt at tvinge Erkebiskopens Person tilbage i Baggrunden og at stille Erkebispestolen med dens Tilbehør af Kanniker frem i forreste Række. Til den Ende er saaledes i Bestemmelsen om Kronens Ofring istedetfor det oprindelige, af Erkebiskop Jon bevidnede Udtryk „*ut regale diadema*

[1] Herom nærmere Maurer l. c. S. 61—62.

. . . *prefato delegetur martiri Nidrosie in ecclesia cathedrali*" indsat „*ut regale diadema . . . presenti delegetur ecclesiæ*", hvorved der altsaa — foruden Forudsætningen om Aktstykkets Udfærdigelse i Nidaros istedetfor i Bergen — fremkommer den i sig selv egentlig ganske umulige Tanke, at det var til Kristkirken og ikke til St. Olaf, at Kronen skulde ofres. Paa samme Maade heder det i Forfalskningen strax ovenfor, at Kongen „*in perpetuæ subjectionis testimonium*" meddeler Privilegiet angaaende Kroneofret „*huic metropolitanæ ecclesiæ*", hvilket følgelig ligeledes giver at forstaa, at Underkastelsen skede under Nidaros Kathedralkirke (og dens samlede Præsteskab)[1], medens Jævnførelsen med Ordene i den pavelige Stadfæstelse af 1274 af Kompositionen til Bergen (Norges g. Love II S. 456 øverst) viser, at der fra først af har staaet „*ecclesiæ Nidarosiensi*", d. v. s. at Privilegiet med Kronens Ofring og den derved symboliserede Lensunderkastelse gjaldt til Fordel for det „Nidarosiske" d. e. det norske Kirkesamfund med Erkebiskopen som selvskreven øverste Repræsentant. Forfalskningen er i ethvert Fald, som ogsaa af Storm udtalt, fuldt bevidst[2].

---

[1] I Glossariet til N. g. L. har jeg s. v. *ecclesia* 3 opfattet Stedet anderledes, idet Storms Afhandling dengang endnu ikke forelaa.

[2] Storm synes derimod ikke at være bleven opmærksom paa, at ogsaa Paven, som ovenfor i Texten fremholdt, i sin Stadfæstelse af 1274 paa Kompositionen til Bergen (l. c.) udtrykkelig anfører, at Kroneofret skulde gjøres „*in signum subjectionis memoratæ ecclesiæ Nidarosiensis*", idet han neppe i modsat Fald vilde have kaldt Ordene „*huic metropolitanæ ecclesiæ*" simpelthen for et „Tillæg", som altsaa uden anden nærmere Angivelse af, hvem Privilegiet tilstodes, kunde udelades. At stryge de nævnte indsatte Ord uden at sætte et andet Hensynsobjekt i deres Sted, vilde i mine Øine gjøre den latinske Udtryksmaade for snau og ubestemt. I Henhold til

En tilsvarende Ændring til *„huic ecclesiæ“* foreligger i den tidtnævnte Bekræftelsesformular i Brevets Slutning (oprindelig vel ligeledes *„ecclesiæ Nidarosiensi“*).

Endnu stærkere Forvanskninger har Overarbeideren tilladt sig i de Uddrag af de andre Privilegiebreve, som han har skudt ind i Underkastelsesdokumentet. Herom henvises imidlertid til Storms Afhandling S. 23.

Spørgsmaalet bliver dernæst, om der ikke ved Siden af de af Storm saa skarpsindig paapegede Forfalskninger saavel i den ægte Del af Dokumentet som i de indskudte Stykker med Rimelighed ogsaa kan formodes foretaget andre, som altsaa yderligere reducerer dets Troværdighed paa et eller andet Punkt.

I saa Henseende er der navnlig en Angivelse, hvorpaa Opmærksomheden uvilkaarlig retter sig. Vi har netop seet, at alt, som i det oprindelige, ægte Lensunderkastelsesdokument kunde tyde paa dettes Udfærdigelse udenfor Nidaros og Kristkirken, er omhyggelig fjernet, og at man derfor af Brevet, som det foreligger, faar det bestemte Indtryk, at Meningen var at bevise dets Udfærdigelse i selve Nidaros Domkirke. Men gjælder en saadan beregnet Hensigt Udfærdigelses**stedet**, ligger det nær at antage, at en lignende Hensigt i nogen Grad kan have spillet ind ogsaa for Udfærdigelses**tidens** Vedkommende. Ganske vist kom det for Forfalskeren langtfra

den anførte pavelige Gjengivelse antager jeg derimod, at Texten oprindelig har lydt, som følger: *„In perpetuæ quoque subiectionis testimonium hoc pro me et pro omnibus meis catholicis successoribus privilegium sanctæ ecclesiæ Nidarosiensi concedo et litteris meis sigillatis confirmo ut post vocationem meam regale diadema et meum quod hodierna die sacro altari in confinationem offero et omnium mihi succedentium prefato delegetur martiri Nidarosiæ in ecclesia cathedrali.“*

ikke saameget an paa den sidste som paa det første, idet det jo ikke omkring Aaret 1300 var saa let at have Rede paa Kongens og Erkebiskopens Reiser næsten halvandet Aarhundrede tidligere. Men ligeoverfor den baade af Sagaerne og vel ogsaa af en og anden Kalenderoptegnelse støttede Tradition, der henlagde Magnus Erlingssøns Kroning til Bergen og Kroningsaarets Sommer, kunde det dog være sikrest, at det Dokument, der vilde give at forstaa, at Nidaros var Kroningsstaden, ogsaa i Henseende til Dagangivelsen var rustet til at møde mulige Indvendinger. Og saaledes er da i det falskelig overarbeidede og interpolerede Aktstykke ogsaa indkommet Datoen „*in hac die gloriosæ resurrectionis*“, d. e. første Paaskedag, en Datering, hvis Umulighed tidligere af alle Historikere anerkjendtes, og som først nylig har fundet en Forsvarer i Gustav Storm selv. Forsaavidt sidstnævnte til Fordel for denne sin Opfatning lægger sig tilrette Hungrvakas korte Beretning om den islandske Biskop Brands Indvielse i Norge, er hans Betænkeligheder forhaabentlig ovenfor S. 15 ff. ryddede af Veien. Her er det derfor tilstrækkeligt at bemærke, at et Dokument som det os om Lensunderkastelsen opbevarede — hvis Upaalidelighed i saa mange Enkeltheder ingen bedre end Storm har paavist og motiveret — ikke heller for Tidsangivelsens Vedkommende kan gjælde for troværdigt, naar det i saa Henseende staar i skrigende Modsætning til alt, hvad Kilderne ellers derom oplyser. Henlægger det mod Overarbeiderens bedre Vidende Kroningen fra Bergen til Nidaros, kan det ligesaa godt henlægge den fra Sommeren til Paaske.

Alligevel lader det sig ikke nægte, at man studser noget ved den ogsaa paa dette Punkt gjennemførte Løgnagtighed. Dens Nødvendighed var, som sagt, i Forfalsk-

ningens Interesse her ingenlunde saa umiddelbart iøinespringende som Stedsforandringen. Dertil kommer den noksaa sjelden anvendte, særlig høitidelige Betegnelse af Paaskedagen som *„dies gloriosæ resurrectionis“* [1]. Er det sandsynligt, at en geistlig Forfalsker vilde have valgt dette lidet kjendte, men desto mere religiøst andægtige Udtryk, hvis han ikke ved en eller anden ydre Omstændighed var bleven ledet dertil? En saadan ydre Omstændighed ligger det imidlertid saa snublende nær at antage, at det synes besynderligt, at Historikerne ikke forlængst derpaa er blevne opmærksomme: Kroningsaaret opholdt jo ifølge Fagrskinnas, i dette Stykke ogsaa af Munch befulgte Autoritet Erling Skakke sig ved Erkebispesædet netop i Vaartiden og altsaa sandsynligvis ogsaa i Paasken. Navnlig faldt Paaskesøndag 1163, det Aar, hvorom der her, som ovenfor vist, handles, saa tidligt som den 24de Marts, og da Erlings Afreise fra Tønsberg nordover, som nedenfor i anden Forbindelse skal paapeges, maa have fundet Sted omkring 1ste Marts, passer det just, at han Paaskedag kunde befinde sig i fuld Forhandling med Erkebiskopen [2]. Men isaafald kan vi da heller ikke undgaa at mindes, hvad nys fremhævedes, at en Del af de af Storm i Dokumentet paaviste Indskud maa formodes at hidrøre fra et under disse Vaarforhandlinger i Nidaros udfærdiget særskilt Privilegiebrev. Et saadant maa altsaa i ethvert Tilfælde antages at have foreligget for og være benyttet af Forfalskeren. Hvad skulde saa have hindret ham fra ogsaa at hente Dateringen for sit kompilatoriske Makværk, det Efterverdenen i Kopi overleverede Falsarium, fra

[1] Jfr. herom Maurer l. c. S. 45—46.
[2] I 1164 faldt Paaskedag derimod først paa 12te April.

samme Aktstykke? Derved anvendte han jo kun et ægte Træk mere til Fordel for Bedrageriet. Af hint ægte Privilegiebrev fremgik, at Erling Paaskedag havde sluttet en Overenskomst i Nidaros, maaske endog i Kristkirken, med Erkebiskopen. Naar det derfor gjaldt at finde en Leilighed, da han kunde tænkes at have indrømmet — ikke Erkebiskopen som saadan, men — Metropolitankirken som kanonisk Institution en Række betydningsfulde Rettigheder og deriblandt først og fremst Lenshøiheden over Kongedømmet, kunde ingen bedre Dato anføres, end Paaskedagen i Kroningsaaret, da der netop udfærdigedes nye Indrømmelser fra Kongedømmets Side under personlig Medvirkning af Erkebiskop og Rigets faktiske Styrer, omend i Virkeligheden af et langt snævrere Indhold, end man ved Forfalskningen tilsigtede at give det Udseende af.

Storms Undersøgelser af det saameget omskrevne Dokument leder følgelig konsekvent til den Slutning, at det er blevet sammenarbeidet af flere i Nidaros Metropolitankirkearkiv opbevarede ægte Aktstykker, hvoraf et har været dateret „*in hac die gloriosæ resurrectionis*“, d. e. Paaskedag samme Aar, som Magnus Erlingssøn om Sommeren blev kronet.

VI. Thronfølgeloven og dens Forhold til Underkastelsesdokumentet.

Ved Siden af det forfalskede, men af Storm i det væsentlige restituerede Lensunderkastelsesbrev er Gulathingslovens Kap. 2 vor Hovedkilde, naar det gjælder nøiere at fastslaa Vilkaarene for den i Anledning af Magnus Erlingssøns Kroning trufne Overenskomst mellem Kongedømme og Hierarki.

Nævnte Lovsted indeholder en forholdsvis udførlig Bestemmelse om Thronfølgen, og den siges i Overskriften

udtrykkelig vedtagen „med Samtykke af Kong Magnus, Erkebiskop Eystein og Erling Jarl samt alle de forstandigste Mænd i Norge“, d. v. s. paa et under Eysteins og Erlings Ledelse afholdt Rigsmøde. Da der i disse begges Styrelsestid kun afholdtes et saadant, er det dermed givet, at den nye Lov maa være bleven forhandlet og istandbragt paa det i Bergen Kroningssommeren sammenkaldte Rigsmøde, hvad da heller ingen for Tidspunktets Vedkommende bestrider[1].

Derimod er der fra enkelte Hold blevet reist Tvil om, hvorvidt Bestemmelsen nogensinde har været formelt vedtagen overensstemmende med de for nye Loves Anerkjendelse gjældende statsretslige Regler[2]. Disse Tvil, der nærmest bundede i Misforstaaelser, er imidlertid forlængst tilbageviste først af mig i „Det norske Aristokratis Historie“ S. 128—33 i Noten og derpaa yderligere af Maurer, Schenkung S. 29 ff. Navnlig har den sidste tillige godtgjort, at Loven foruden paa Rigsmødet i Bergen ogsaa maa være bleven paa lovlig Maade vedtagen paa Lagthingene, idet den ikke alene har været optagen i Gulathingsloven, hvor den fremdeles staar at læse, men desuden i Erkebiskop Eysteins Bearbeidelse af Frostathingsloven[3] samt, ifølge et lidet, men vistnok

[1] Jfr. Maurer l. c. S. 31 ff.

[2] C. P. Paludan-Müller, (Dansk) Hist. Tidsskr. III 1 S. 274 og 288 (1858); E. Jessen i en anonym Artikel i Sybels Hist. Zeitschr. XXXVI S. 640—41 (1876).

[3] Maurer, Schenkung, S. 36, og Eingangsformel d. altnord. Rechts- u. Gesetzbücher (1886) S. 333 ff. Se nu tillige G. Storm's Udgave af Oversættelsen fra 1594 af Frost.loven (N. g. L. IV S. 31 ff.), hvor Bestemmelsen i sin Helhed er indtagen, og endelig Sievers's Paavisning i hans Udgave af „Tübinger Bruchstücke der älteren Frostathingslög“, S. 33, af, at den ligeledes har havt Plads i den disse Brudstykker forud-

sikkert Spor, i Eidsivathingsloven[1]. Den hentydes end videre til i Pave Innocents III's Bansættelsesbulle af 6te Oktbr. 1198[2] og er ligeledes øiensynlig identisk med den Lovbestemmelse, som i Aaret 1239 af Hertug Skule's Tilhængere oplæstes for denne for at bestyrke ham i hans Prætensioner paa Thronen[3]. Endnu i Konkordatet til Bergen af 1273 paaberaabes den under Betegnelsen „*quædam constitutio antiqua patriæ forte per eumdam Magnum edita*". Endeligt er det umiskjendeligt nok, at den har dannet den redaktionelle Hovedkilde for den Thronfølgelov af 1260, som er os opbevaret i Yngre Gulathings Kristenret Kap. 5, Jarnsíða Kap. 10, og Biskop Arnes islandske Kristenret Kap. 4, samt derigjennem atter for den senere gjældende Bestemmelse af tilsvarende Indhold, som foreligger i Magnus Lagabøters Landslov II 6. Den formelt gyldige Vedtagelse af Thronfølgeloven fra Magnus Erlingssøns Kroningsaar er derfor mindst ligesaa autentisk bevidnet, som Tilfældet er med hvilkensomhelst anden i de gamle Lovtexter optagen Lovregel.

En anden Sag er det, at den aldrig opnaaede at blive praktisk befulgt, idet den saavelsom Kongedømmets hele Overenskomst med Kirken i Virkeligheden bortfaldt allerede ved Kong Magnus Erlingssøns egen Død. Trods forskjellige Tilløb fra Geistlighedens Side for at faa Overenskomsten fornyet — hvorom nedenfor — kaldtes Loven heller aldrig senere til Live. Men dette Udfald kunde man jo ved Magnus Erlingssøns Kroning ikke for-

---

gaaende Begyndelse af Kristenretten. Maurer's Godkjendelse af denne Slutning læses i (Norsk) Hist. Tidsskr. II 6, S. 217.

[1] Maurer, Eingangsformel, S. 321—22 og 335 jfr. 343.

[2] Dipl. Norv. VI Nr. 7, S. 10, hvorom min Norske Aristokratis Hist. S. 133 i Noten og Maurer, Schenkung, S. 40.

[3] Maurer, l. c. S. 42.

udse, og Bestemmelsens Hensigt og Indhold maa overhovedet betragtes i det Lys, hvori den af Rigsmødet i Bergen 1163 selv saaes. Desto vigtigere bliver det at fastslaa, at den medførte en radikal Forandring af den mest betydningsfulde Art i Rigets hidtil gjældende Forfatningsret.

Medens nemlig det norske Kongedømme hidtil havde været „Odel“, d. e. arvelig Eiendom i Harald Haarfagres Ætt og som saadan delbart mellem alle denne Ætt tilhørende, anerkjendte mandlige Arvinger, ægte saavelsom uægte, bestemte Thronfølgeloven af 1163, at Kongedømmet skulde være udelbart og ifølge Hovedregelen altid tilfalde den afdøde Konges ældste, ægtefødte Søn.

Allerede denne Bestemmelse brød saa stærkt med de rodfæstede Anskuelser og Retsvaner i Landet, at man uvilkaarlig spørger, hvorledes det er gaaet til, at den nye Arvefølgeregel saa pludselig og, som det af Omstændighederne fremgaar, saa uforberedt har kunnet vinde Rigsmødets og Lagthingenes Bifald. Man kan vistnok henvise til de ulykkelige Erfaringer, som Samkongedømmet navnlig i den sidste Menneskealder havde bragt Nordmændene ved at medføre aabne Feider indenlands og gjentagne Kongedrab[1]. Men slige Uroligheder og Voldsomheder havde man samtidig af lignende Aarsager i

[1] At denne Opfatning ingenlunde har været ubekjendt for Datiden selv, sees af den engelske Historieskriver William af Newburys i Aarene nærmest før 1198 forfattede Værk, hvor det om Kong Magnus's Kroning heder, at „*prudentes et nobiles regni*“ ved en saadan ny Statsskik „*priscæ consuetudinis dedecus abolitum crediderunt*“, ved hvilken skammelige Sædvane netop sigtes til Kongedømmets Nedarvning paa en hel Del ligeberettigede og derfor indbyrdes stridende Arvinger. Se nu G. Storm's Aftryk af Newbury i Hist. Tidsskr. IV 2 S. 189.

endn høiere Grad havt i Danmark, og overhovedet var det 12te Aarhundredes Europa saa vel vant med Ufred baade indad og udad, at man maa tænke sig Indtrædelsen af ganske særlig heldige og afgjørende Forhold, forat de mere fredelig anlagte Elementer i Folket skulde finde en velkommen Leilighed til helt at bryde med den nedarvede Statsret og sætte Førstefødselsretten til Thronen i Samarverettens Sted.

I Virkeligheden gik det endnu mere end et Aarhundrede, inden Landets almindelige Opinion i denne Retning havde klarnet og fæstnet sig saavidt, at man fik se den ældste Kongesøns Ret praktisk hævdet ligeoverfor den yngres. Dette skede nemlig som bekjendt først ved Thronskiftet i 1280, omend en ny Thronfølgelov af 1260 endelig i Principet havde indført den nævnte Ordning. Endnu ved Aaret 1255 havde en saa omsigtsfuld Hersker som Kong Haakon Haakonssøn af Retfærdighedshensyn ligeoverfor sin yngre Søn modsat sig Reformen[1]. Saameget mere fremmed og forkastelig maa Tanken i 1163 være forekommet de allerfleste.

Naar den da ikke desto mindre allerede den Gang blev lovfæstet, maa det derfor, som sagt, have havt sin specielle Aarsag i Tidsomstændighederne, d. v. s. Geistligheden, som ogsaa senere, navnlig i 1255, var Reformens Bærer, har benyttet sig af Forhandlingerne om den første Kongekroning i Landet til at tvinge den nye Thronfølgeordning igjennem paa et Tidspunkt, som skulde vise sig at være altfor tidlig valgt.

At dette er den hele Sammenhæng, og at Forandringen altsaa paa hin Tid ingenlunde svarede til et almindeligt Landsønske, fremgaar da ogsaa tydelig nok

---

[1] Se Munch N F H IV 1, S. 147.

af den nye Lovs egne efterfølgende Bestemmelser. Disse gaar nemlig ud paa i sin Helhed at lægge Haandhævelsen af Thronarvefølgen i Geistlighedens Haand.

Allerede det tilsyneladende saa uskyldigt udtrykte Vilkaar for ældste Søn til at arve Thronen, at han ikke skal være „betagen af Ondskab eller Uvid“, aabner saaledes en chikanøs Udvei til at tilsidesætte ham for den af hans samfædre Brødre, „som synes Erkebiskop og Lydbiskoper bedst skikket derfor, saavelsom de 12 forstandigste Mænd fra hvert Bispedømme, som de opnævne med sig“. Den samme Skikkethed forlanges dernæst i paakommende Tilfælde ogsaa af fjernere Thronarvinger, og i denne Forbindelse definerer Loven den derhen, at den, der vælges, „skal egne sig bedst for at varetage baade Guds [d. v. s. Kirkens] Ret og Landslovene“. Er der i saa Henseende ulige Meninger blandt Valgmændene, „skal de afgjøre Sagen, som udgjøre Flertallet, og som Erkebiskopen og andre Biskoper er enige med“. Man sikrede sig følgelig, at Hensynet til „Guds Ret“ i ethvert Fald ikke vilde blive tilsidesat.

Overhovedet foreskriver den nye Lov ved hver indtraadt Thronledighed en Art Valghandling. Til Trods for Hovedsætningen om ældste ægtefødte Søns udelte Arveret — hvilken derved i Virkeligheden synker ned til et Slags personlig Præsentationsret — paabydes det Landets samtlige geistlige og verdslige Høvdinger tilligemed Hirden og 12 af Biskopen i hvert Stift opnævnte „forstandigste“ Mænd at begive sig til Nidaros „til Overlægning med Erkebiskopen“. Og Overveielserne skal gaa ud paa — eventuelt ved formelig Afstemning — at udpege og hylde den, som ifølge den ovenanførte Betragtning erkjendes „bedst skikket“ til at være Konge. Det nytter imidlertid i saa Henseende Flertallet intet, at det

er Flertal, medmindre „Erkebiskopen og andre Biskoper er enige“ med det. Valgets Gyldighed er med andre Ord umiddelbart betinget af Tilslutning og Samtykke fra Erkebiskopens og de med ham samstemmende Biskopers Side. Det er derfor en ganske korrekt Opfatning af Bestemmelsen, naar denne i Konventionen til Bergen af 1273 i Korthed gjengives med, at *„reges Norwagie debere eligi et in electione archiepiscopum et episcopos regni inter ceteros electores vocem præcipuam obtinere“*.

Og i denne Sammenhæng maa endnu en Omstændighed fremhæves: den dominerende Stilling, som Lovstedet tilkjender Erkebiskopen personlig. Han er i Virkeligheden den eneste Deltager i Kongevalget, som ikke kan blive overstemt. Hans Villie skal altsaa i ethvert Fald være den afgjørende. Hvem eller hvad han bestemt modsætter sig, faar ikke Fremgang, hvormeget end et overveiende Flertal, endog inden Episkopatet, stemmer for. „Den, som synes Erkebiskop og Lydbiskoper at være bedst skikket“, — „de . ., som udgjøre Flertallet, og som Erkebiskopen og andre Biskoper [der staar ikke „alle de andre“] er enige med“. Medens alle Landets øvrige geistlige og verdslige Stormænd i Anledning af Kongevalget maa begive sig paa Reise, sidder han alene rolig i Nidaros, afventende, at de indfinder sig hos ham „til Overlægning med Erkebiskopen“.

Her maa man derfor atter med Forundring spørge: hvorfra kommer saa pludselig disse i Rigets Forfatningsret dybt indgribende nye Lovregler? Hvorledes og ved hvad er de blevne forberedte og begrundede? Forklaringen heraf er unægtelig ikke lykkedes dem, der — med Paludan-Mülller og Maurer — har ment at burde forkaste Muligheden af Kongedømmets Lensunderkastelse under Kirken. Det maa erindres, at Erkebispestolen i

6*

Nidaros og med den hele den kanoniske Kirkeorganisation i Landet i Aaret 1163 endnu ikke var mere end 11 Aar gammel, og at Kongerne tidligere i Regelen selv havde besat Bispestolene med, hvem de for godt befandt. En Omvæltning i Anskuelserne, hvorved Forholdet nær indpaa blev det omvendte, har umulig i Løbet af et eneste Decennium saa alment kunnet gjennemføres, som Vedtagelsen af saa splinter nye Thronarvefølgeprinciper forudsætter. De maa følgelig, ligesom den allerede omhandlede Grundsætning om Enkeltkongedømmet, i sin Helhed skyldes et overordentlig stærkt Press, som Geistligheden paa Grund af den tilfældig indtraadte politiske Stilling har kunnet udøve for at bringe istand, hvad man med en nyere statsretlig Udtryksmaade helst bør betegne som et Statskup.

At dette paa det nærmeste har hængt sammen med Erling Skakkes og hans Tilhængeres Ønske om at se den unge Kong Magnus kronet og salvet til den Kongeværdighed, hvortil han ikke var født og baaren, er selvsagt. Men at gaa, som den nye Lov gjorde, ligederhen, at man indrømmede Rigets Erkebiskop en udtrykkelig Ret til at modsætte sig Hyldningen af ethvert Kongsemne, som han personlig ikke fandt „bedst skikket“ „til at varetage baade Guds Ret og Landslovene“, det kunde man ikke undlade at opfatte som Udslag af en Tankegang, der førte langt videre end til den kirkelige Indvielse af et nyt Kongehus. Det var aabenbart saavel i Princip som i Anvendelser at gjøre Erkebiskopen til den egentlige baade verdslige og geistlige Overherre i Riget.

Traf saaledes den anførte Statsforandring den store Almenhed fuldkommen uforberedt, gjaldt dette ikke mindst dens daværende vigtigste Repræsentanter, de verdslige

Høvdinger. I den sidste Menneskealder havde disse under Harald Gilles og hans Sønners Regjerings- og tildels Formynderskabstid mere end nogensinde havt Leilighed til at øve direkte og afgjørende Indflydelse paa Landsstyrelsen og herigjennem at træde frem som den bevidst herskende Samfundsklasse. At de uden videre skulde finde sig i at afstaa denne fremskudte Stilling til den endnu noksaa fersk organiserede Geistlighed og navnlig ved den nye Thronfølgelov frasige sig enhver selvstændig Andel i de nyindførte Kongevalg, er høist paafaldende. Lendemændene, som dannede Høvdingeklassens talrigste og mest indflydelsesrige Gruppe, nævnes overhovedet ikke udtrykkelig i den nye Lovbestemmelse, men indbefattes alene under den videre Betegnelse „Hirdstyrere", som hvilke de i Anledning af et Thronskifte ikke tildeles anden Funktion end den ret ubestemte, at indfinde sig „hos den hellige Kong Olaf" „med hele Hirden" „til Overlægning med Erkebiskopen". Til at deltage i selve Kongevalget sammen med Bisperne bliver en Lendemand derimod kun berettiget, hvis han af Biskopen i sit Hjemstift tages med blandt de af denne opnævnte „12 forstandigste Mænd". Det siger sig selv, at en saa paatagelig Tilsidesættelse af dem, som hidtil havde udgjort den mægtigste Faktor i Stat og Samfund, ikke kunde gaa hverken ubemærket eller upaatalt for sig. Det kan derfor heller umulig slaa feil, at der paa Rigsmødet i Bergen fra verdslige Hold har reist sig Indvendinger imod den nye Statsorden, uden at de dog har formaaet at hindre den endelige Vedtagelse af den nye Lov.

Følgelig har der hos Rigsmødets verdslige Ledere gjort sig andre Overveielser gjældende, der trak endnu stærkere i modsat Retning og tvang dem til at samtykke i Geistlighedens og Erkebiskopens anmassende Krav.

At disse Overveielser, som jeg i mit Ungdomsarbeide af 1868 „Det norske Aristokratis Historie“ S. 142—43 har ment at kunne forudsætte, udelukkende tog Hensyn til den Forbedring af Landets Statsret, som Enekongedømmet og Thronarvingens ægte Fødsel medførte, er vistnok en altfor ideel Opfatning af baade Mænd og Maal[1]. Sars maa forsaavidt[2] indrømmes at have Ret, naar han i sine Modbemærkninger („Udsigt“ II S. 107—8) gjør gjældende, at det meget mere var „Hensyn til egen Fordel og til særskilte politiske Interesser“ hos de ledende Høvdinger personlig, som i Øieblikket afgjorde Sagen, og at de, hvor det gjaldt at sikre sig noget Gjengjæld for de overordentlige Rettigheder, den nye Lov indrømmede Geistligheden, „ere blevne staaende ved Opnaaelsen af rent personlige Fordele“, der „ikke komme tilsyne gjennem Lovparagrafer og konstitutionelle Former“.

Tingen var nemlig øiensynlig den, at de Partifæller, som havde samlet sig om den unge til Kongedømmet ikke „odelsbaarne“ Magnus Erlingssøn, derved havde indladt sig paa et saa vovsomt Foretagende, at de følte sig nødsagede til for enhver Pris at faa den allerede mægtige Geistlighed og navnlig den kraftige og myndige Erkebiskop med sig. Uden denne Støtte var der al Udsigt til, at en eller anden af de gjenværende Ætlinger af den

---

[1] Jfr. dog allerede den ovenfor S. 52 anførte Bemærkning hos William af Newbury, hvilken ialfald tør vise, at det nævnte Hensyn er blevet paaberaabt og altsaa har været anseet egnet til i videre og af de politiske Partiforhold mere uafhængige Kredse at gjøre Indtryk.

[2] Men ogsaa kun forsaavidt. Ligeoverfor Sars's Opretholdelse — omend i Virkeligheden i stærkt afsvækket Form — af Munch's Lære om den ved Kroningsaftalerne istandbragte Deling af Magten mellem Aristokrati og Geistlighed fastholder jeg i alt væsentligt mit dengang indtagne Standpunkt.

gamle Kongestamme vilde vinde Almenheden for sig. Og skede dette, vilde Flertallet af de Stormænd, som havde knyttet sin Skjæbne til Erling og Magnus, uvægerlig gaa til Grunde. Under disse Omstændigheder maatte det for Partiet desuden veie særlig tungt i Vægtskaalen, at Erling Skakke allerede havde bundet sig og det. Under hans Besøg om Vaaren i Nidaros var der blevet truffet en Overenskomst mellem ham. og Erkebiskopen, hvis Enkeltheder rigtignok neppe var Rigsmødets fleste Deltagere helt ud bekjendte, men hvis Fravigelse i selve Hovedpunkterne paatageligvis med en Gang vilde føre Erkebiskopen og med ham Geistligheden i dens Helhed over i Dødsfiendernes Leir.

Saadan var den politiske Stilling, seet fra de nærmest afgjørende Høvdingers Standpunkt, og Erkebiskopen har i fuldeste Maal søgt at udnytte den. Men ogsaa for hans Vedkommende har der dog været visse Hensyn at tage, visse Bærere af offentlig Mening, som ikke altfor voldsomt og uforberedt kunde stødes for Hovedet. Det var jo ingenlunde den hele Høvdingeklasse, som var saa fast forbunden med Erling og Magnus, at den af personlig Interesse var tvungen til at gaa ind paa hvadsomhelst. Dette gjaldt nærmest kun en anseelig Fraktion, navnlig af det vestenfjeldske Aristokrati. Især nordenfjelds havde denne Gruppe tværtimod seige og mægtige Modstandere. Ligeoverfor disse maatte det undgaaes at give sig altfor aabenbare Blottelser. Hvor langt man i saa Henseende kunde gaa, vilde bero paa Omstændighederne, og man fik forsaavidt prøve sig frem. Forsøget kunde imidlertid øiensynlig først ske under Rigsmødet ved og i Anledning af Kroningen. Der samledes Lendemændene fra alle Landets Egne og paa den anden Side Kleresiet med Erkebiskopen i Spidsen. Udover de engere Aftaler, som

tidligere var blevet trufne mellem Eystein og Erling personlig, kunde her først Forhandlingerne for Alvor optages og Modstand i Tilfælde mødes og modvirkes.

Og at Modstand i en vis Grad er reist og har givet Anledning til videre Drøftelser saavelsom til formelle Ændringer i de vedtagne Beslutningers oprindelig paatænkte Ordlyd, derom, mener jeg, at der i den paafaldende Forskjel mellem, hvad der siges i Lensunderkastelsesbrevet og i Thronarvefølgeloven, ligger et uforkasteligt Vidnesbyrd.

Om Nationalhelgenens (og Erkebiskopens) Lenshøihed over Kongedømmet, det mest principale Punkt i Overenskomsten, forholder nemlig den nye Lov sig, i det mindste tilsyneladende, fuldkommen taus. Heraf drog Maurer, ledet dertil i nogen Grad ved Antydninger hos Thorkelin og P. A. Munch, den Slutning, at Dokumentet om Lenshøiheden maatte være en eneste stor Opdigtelse fra et helt Aarhundrede senere. Storm's Undersøgelser har vist, at denne Slutning var forhastet. Dokumentet har, forfattet af Erkebiskop Eystein personlig, været til i alt væsentligt i den af Storm som oprindelig paaviste Skikkelse. Hvorfor er da dets Hovedbestemmelse, Lensunderkastelsen, ikke direkte kommen ind ogsaa i den nye Lov? Hvorfor har man ikke begrundet dennes næsten ligesaa overraskende Bud om, at herefter Geistligheden under Erkebiskopens Ledelse skulde have Hovedafgjørelsen ved enhver Sukcession i Kongedømmet, med den Oplysning, at Kongen som Kirkens Vasal herefter som enhver anden Vasal maatte bekræftes og indsættes i sin Stilling af Overherren?

Forklaringen af, at dette Led mangler i Thronfølgeloven, er — bortseet fra Maurer's nysnævnte Antagelse — fortrinsvis bleven søgt i den Formodning, at Lens-

underkastelsesdokumentet aldrig er blevet mere end et Udkast, idet dets lovformelige Vedtagelse fra Kongedømmets Side ikke skulde have fundet Sted. Oprindelig fremsat af Paludan-Müller, har denne Hypothese vundet Bifald saavel hos Jessen og Sars som ogsaa, omend med et bestemt Forbehold, i min egen ældste Behandling af Emnet. Muligheden ogsaa af denne Forklaring er imidlertid efter Gustav Storm's Undersøgelse af Dokumentet bortfaldt. Restitueret og reduceret til sit oprindelige Indhold og Omfang, kan der mod Brevets Autenticitet ikke heller fra Formens Side længer reises gyldig Indvending. At det neppe har været dateret, er ikke andet, end hvad der endnu længe i norske Kongebreve tildels undlodes[1]. Og hvad de mere almene „indre" og „historiske" Grunde angaar, der skulde tvinge os til at formode, at Erkebiskop Eystein nok har drevet paa, men ikke formaaet at sætte igjennem Brevets endelige Udfærdigelse, saa er de dels allerede ovenfor under Henblik paa de daværende politiske, ikke mindst kirkepolitiske Retninger belyste, dels vil de i det følgende i andre Forbindelser paany blive drøftede. Her er det derfor tilstrækkeligt at pege paa en enkelt Omstændighed, som baade taler afgjørende mod, at Lensunderkastelsesdokumentet er forblevet et blot og bart Udkast, hvilket man har vægret sig ved at ophøie til virkelig afsluttet Overenskomst, og som samtidig tjener til at oplyse os om, hvorfor Lensforholdet ikke udtrykkelig omtaltes i selve Lovtexten.

Som ovenfor fremhævet paabyder Dokumentet ved hver Konges Død hans Krones Ofring til den hellige Kong Olaf til Vidnesbyrd om den i Brevet lige forud i

---

[1] Se Maurer l. c. S. 48.

meget tydelige Ord formulerede Lensunderkastelse, — *„in perpetuæ subjectionis testimonium“*. Denne Kronens Offring ved Kongens Død bestemmes imidlertid ligesaa udtrykkelig i den nye Thronfølgelov, alene med den afdæmpede Forklaring, at den skal ske „for hans Sjæl“, og at Kronen skal „hænge der evindeligen Gud og den hellige Kong Olaf til Forherligelse“ („til dyrðar“). Allerede som det her motiveres, er dette lovbestemte Offer fra en afdød Konges Side meget besynderligt. Det pleiede jo dog i det mindste i Formen at være en frivillig Sag, om og hvad man vilde offre „for sin Sjæl“. Paatog man sig derimod en retslig Forpligtelse i saa Henseende, forvandlede Offeret sig ifølge Tidens Tankegang til en Udredsel fra en Underordnet til en Overordnet. Tienden og navnlig Peterspengene anskuedes jo ligeledes egentlig som Offre; men den Omstændighed, at de var lovbestemte og tvungne, medførte for Udrederne en Art Underkastelse.

For Datiden kunde det derfor allerede i sig selv være vanskeligt at undgaa at opfatte det som et Tegn paa en vis Underordnethed fra Kongedømmets Side, naar der i den nye Thronfølgebestemmelse lovfæstedes, at Kongens Krone skulde offres og ophænges i Nidaros Kathedralkirke „Gud og den hellige Kong Olaf til Forherligelse“. Men endnu vanskeligere lod denne Tolkning sig afvise, hvis der, før nævnte Lov blev vedtagen, af Erkebiskopen var bleven forelagt Erling og Magnus et Udkast, som disse rigtignok havde nægtet sin Underskrift, men hvori Kronens Offring udtrykkelig var sagt at skulle danne et Vidnesbyrd om Kongedømmets Lensunderkastelse. Thi hvis saa havde været Tilfældet, kunde Erling umulig i samme Øieblik have givet sit Samtykke til Kronens Offring overhovedet. Den symbolske Betydning, denne høitidelige Handling ifølge Brevet skulde have, var der

saa bestemt udtalt og laa desuden, som sagt, Tidens Tankegang saa snublende nær, at Erling nødvendigvis, om han havde villet forkaste den reelle Forstaaelse, ogsaa havde maattet forkaste Symbolet derfor[1]. Det var imidlertid saa langt fra, at han forkastede Symbolet, at han tværtimod selv bevirkede det optaget i Thronfølgeloven med en udtrykkelig Motivering, der var vid og ubestemt nok til ogsaa at kunne omfatte et bestemtere, mere konkret Indhold. Heraf maa derfor umiddelbart sluttes, at det ikke er i Modsætning til, men i Overensstemmelse med Brevets Omtale af Kroneoffret, at dette ogsaa i Thronfølgeloven maa opfattes. Med andre Ord, Brevet kan, i sin rette Lydelse, ikke have været et ufuldbaaret Foster af Erkebiskopens Fordringsfuldhed, ikke et Udkast, han atter har maattet lade falde, men maa være selve den afsluttede Hovedoverenskomst, medens Ordlyden i den for Offentligheden beregnede Lovudfærdigelse er bleven saavidt afdæmpet og fordunklet, at den ikke strax behøvede at vække unødige Anstød. I Brevet derimod, som havdes i Baghaand, forelaa den egentlige Mening udtalt i hele sin Klarhed og Krashed.

Og Grunden til denne Dobbelthed, Motivet for indtil videre at bevare selve Lensunderkastelsen som en statsretlig Hemmelighed, medens man i Loven nøiede sig med at trække de ydre Konsekventser i Retning af Kongevalg, ledet af Erkebiskopen, og Kronens Offring i Erkebiskopens egen Kirke, kan kun have været, at man under Forhandlingerne i Bergen har skaffet sig Underhaandsvished for, at en mere aabenlys Kapitulation fra Konge-

[1] Denne Argumentation er af mig allerede kortelig anvendt i Skriftet af 1868—69, men derpaa af Maurer, fra hans Standpunkt, udførligere gjennemført l. c. S. 56.

dømmets Side vilde støde paa en Modstand, som det kunde være farligt at ægge. Saa er man da bøiet en Smule af og har valgt en forsigtigere Formulering, der i Virkeligheden gav, hvad man ønskede, uden helt og klart at udtale det.

Efter Storm's Restitution af selve Lensunderkastelsesdokumentet er denne Forklaring i mine Øine den eneste mulige. Maurer, der ud fra sin modsatte Forudsætning om Brevets Falskhed gjennemgaaende bekjæmper min Opfatning, om han end i adskillige Enkeltheder giver mig Medhold, gjør dog tillige den videre rækkende Indrømmelse, at naar Erkebiskop Eystein først var Situationens Herre i den Grad, at han formaaede i Kirkens Interesse at fremtvinge en Thronfølgelov som den omhandlede, saa maatte han ogsaa have været istand til at drive Kongedømmets formelle Lensunderkastelse igjennem, hvis hans Krav overhovedet var gaaet saa vidt. Nu viser imidlertid det restituerede Dokument uomtvistelig, at netop herpaa gik hans Krav ud, og Maurers Indrømmelse bliver derfor dræbende for hans eget hele Syn paa Sagen. Hvad Eystein har forlangt, har han ogsaa vidst at sætte igjennem ligeoverfor dem, som det gjaldt at komme overens med.

Og i Henseende til selve Lensforholdet behøvede han ifølge Tidens Betragtning ingen andens Samtykke end Kong Magnus's og dennes Formynder og Fader, Erling Skakkes. Naar der, især fra Paludan-Müller's Side, er blevet antydet den Opfatning, at saalænge ikke Lensunderkastelsen udtrykkelig ligesom Thronfølgeloven var blevet lovformelig vedtagen af Folket paa Lagthingene, kunde den ikke ansees at være indgaaet i Rigets Statsret, saa er der nemlig imod en saa modern „konstitutionel" Tale at anføre, at Middelalderen tænkte anderledes.

For den var det nok, at nogen personlig underkastede sig, forat en Underkastelse retlig skulde foreligge. Da Kong Johan af England tog sit Rige til Len af Pave Innocents, skede dette ved rent personlig Beslutning og Indrømmelse fra hans Side, uden at nogen repræsentativ Forsamling dertil medvirkede[1]. Aftalen mellem Erling paa Kong Magnus's og Eystein paa den hellige Kong Olafs Vegne var derfor fuldt bindende dem imellem, selv om Øieblikket endnu ikke er blevet anseet at være inde til helt og tydeligt at fremlægge den for Almenheden. Thronfølgeloven har, som udviklet, i deres Øine indtil videre været tilstrækkelig til udad at effektuere Overenskomsten. Den satte da ogsaa, i ethvert Fald, Erkebiskop og Geistlighed istand til, under en svag Forklædning, faktisk at udøve en Lensherres vigtigste Forret. Investituren.

VII. Kroningseden.

En vigtig Kilde til Forstaaelsen af de politiske Foreteelser i Kroningsaaret er gaaet tabt for os derved, at Kong Magnus Erlingssøns Kroningsed ikke nogetsteds er bleven opbevaret, eller engang dens Indhold angivet.

Første Gang, den omtales, er i Kong Haakon Sverressøns bekjendte Rettebod af 1202 eller 3 om Kirkens Friheder, hvorved han stillede Striden angaaende disse i Bero, uden at man fra nogen af Siderne udtrykkelig opgav sine enkelte Paastande. I dette, i almindelige og forsonlige Talemaader redigerede Dokument heder det bl. a., at Kongen, „mit Kongedømme og hele kongelige Værdighed uforkrænket“, vil tilstaa Kirken „alt det Frælse“, som tidligere Konger har stadfæstet, „og som

---

[1] Jfr. Stubbs, Constit. History of England I S. 521—22 og 526.

de Eder bevidne, som blev svorne for Legaten, dengang Jarlen reiste Trætte med Erkebiskop Eystein om den hellige Kirkes Frælse"[1].

Nærmere angaaende denne Edsaflæggelse erfarer vi af Snorres Beretning om Kroningen: „Erling Skakke og med ham 12 Lendemænd svor lovlige Eder med Kongen", siger han. De ældre historiske Kilder indeholder rigtignok herom intet, og navnlig heller ikke Fagrskinna. Den eneste Hentydning, som findes, er, at Sverres Saga i den Tale, den lader Kong Magnus holde strax før sit Fald i Slaget ved Fimreite, lægger ham de Ord i Munden, at han ved sin Kroning endnu var „saa barnslig, at jeg hverken kunde raade for Ord eller Ed". Men i Betragtning af det nys anførte Vidnesbyrd i Haakon Sverresøns Rettebod er der saameget mindre Grund til at betvile Rigtigheden af Snorres Beretning, som de 12 Lendemænds edelige Stadfæstelse i sig selv netop var den høitideligste Form, hvori Forsikring fra statsretslige Garantisters Side ifølge de Gamles Retssædvaner kunde gives[2]. Erlings egen Ed er derimod øiensynlig bleven anseet som aflagt af selve den ene kontraherende Part, idet Kongens Ed, omend ligeledes aflagt, dog som svoret af et Barn ikke kunde betragtes som tilstrækkelig bindende.

Det er altsaa sikkert nok, at Kong Magnus samt paa hans og egne Vegne yderligere hans Fader Erling Skakke under selve Kroningsakten har svoret en særlig høitidelig Ed, som ifølge Haakon Sverresøns Rettebod er bleven modtagen af den tilstedeværende pavelige Legat

---

[1] N. g. L. I S. 445.

[2] En tilsvarende statsretlig Anvendelse af Tylfteden berettes i Morkinskinna S. 21 (Flatøbogen III S. 310) og efter denne i Fagrskinna Kap. 174, om Betingelserne for Oprettelsen af Samkongedømmet mellem Magnus den gode og Harald Haardraade.

(hvis Navn i et Par af Rettebodens Afskrifter feilagtig opgives til Fidantius istedetfor Stephanus), og hvis Overholdelse er bleven edelig garanteret af 12 verdslige Høvdinger.

Spørges derimod, hvad Indholdet af Eden har været, giver Retteboden os kun Veiledning til den Slutning, at den maa være gaaen ud paa at sikre Kirkens „Frælse", d. e. dens samlede Friheder og Privilegier. At den imidlertid i denne Retning maa have strukket sig meget vidt, ser vi af Haakon Haakonssøns Saga[1]. Da nemlig denne Konge i Aaret 1245 opfordrede Episkopatet til at udbede sig Pavens Tilladelse til at krone ham og herpaa fik det ham øiensynlig uventede Svar, at Biskoperne i saa Fald bl. a. forudsatte, at han vilde anvende samme Formular for Kroningseden som i sin Tid Magnus Erlingssøn, afbrød Kongen strax enhver Forhandling og erklærede, at „hvis vi sværge saadan Ed, som Kong Magnus har svoret, vilde det synes os, som om vor Hæder derved mere minkede end voxede; thi Kong Magnus brød sig ikke om, hvad han beedigede, naar han blot opnaaede, hvad han ikke var født til. Men med Guds Miskund anse vi os ikke at behøve at kjøbe[2] af Eder, hvad Gud rettelig har udseet os til efter vor Fader og vore Forfædre. Og det skal I sandelig vide, at med Guds Miskund skal jeg saa frit og uden enhver Overlast erholde Kronen, at vi kan bære den ligesaa frit som andre rette Konger; ellers skal den aldrig komme paa vort Hoved." Og da saa to Aar senere Kardinal Vilhelm af Sabina havde indfundet sig i Bergen for at forrette Kroningen, og

[1] I Ungers Udgave Kap. 271 og 276, i Flatøbogen Kap. 219 og 222, i Frisianus Kap. 252 og 256, i Fornmanna Sögur Kap. 247 og 251.

[2] Variant: „modtage eller kjøbe".

Biskoperne havde faaet ham til paany at begjære, at Kongen skulde „aflægge saadan Ed, som Kong Magnus Erlingssøn, der først kronedes i Landet“, afviste Kong Haakon ogsaa ham paa staaende Fod med samme Skarphed, som han havde benyttet forrige Gang, da Forlangendet fremsattes: „Selv om nogen Konge skulde have forsikret (*„játt“*), hvad han ikke havde Myndighed til, vil vi strax sige Eder Sandheden, Herre, hvis I vil give os Kroning ved noget Slags Akkordering, nemlig at førvil vi ingen Krone bære, end tage paa os nogen Ufrihed (*„úfrelsi“*)“.

Disse bestemt afvisende Ord, som strax bragte den pavelige Legat til at føie sig, vidner ikke mindre end det forudgaaende kraftige Svar til Biskoperne umiskjendelig om, at i Kong Magnus Erlingssøns Kroningsed har været optaget Led, som Kong Haakon har betragtet som ganske uforenelige med Kongedømmets Frihed og Værdighed. Af Svaret til Biskoperne tør det desuden erkjendes at fremgaa, at det Punkt, hvorimod Kongen særlig forvarede sig, har angaaet selve hans Ret til Kongedømmet. Han hævder med Styrke sin Arveret til Thronen i Modsætning til, hvad han kalder „at behøve at kjøbe“ den af Biskoperne. Ved at aflægge Magnus Erlingssøns Kroningsed vilde han altsaa i sine egne og andres Øine faa Udseende af at tilforhandle sig Kongedømmet af Episkopatet og dette omvendt af at raade for, hvem der skulde føre Kongenavnet med Rette. Men hermed kan Kongen ikke sigte til andet end Kong Magnus's Thronfølgelov, der jo netop gav Biskoperne en saadan Raadighed. Kong Magnus's Edsformular maa følgelig i en eller anden Form have indeholdt en Indrømmelse af, at han overensstemmende med denne Lov skyldte Geist-

lighedens gjennem Kroningen udtalte Anerkjendelse sin Kongeværdighed.

Ser vi nøiere efter, finder vi da ogsaa i Thronfølgeloven selv et lidet, men umiskjendeligt Spor af, at Kong Magnus's Ed har indeholdt stadfæstende Hentydninger til de nye Thronfølgebestemmelser, som i nævnte Lov kodificeredes.

I forrige Afsnit omhandlede jeg, at Loven paabyder Ofringen af hver afdød Konges Krone „Gud og den hellige Kong Olaf til Forherligelse", hvorpaa den umiddelbart tilføier: „saaledes som forsikrede („*iatte*") Kong Magnus, den første kronede Konge i Norge". Da Ordlyden i Thronfølgeloven saavel ifølge dens Overskrift (jfr. ovenfor S. 50) som ifølge den hele Sammenhæng maa være bleven drøftet og fastslaaet paa Rigsmødet i Bergen, kan den her paaberaabte Kongeforsikring fra Magnus's Side alene have fundet Sted lige forud og vel helst i selve Kroningseden. Denne Formodning bestyrkes ved det om Forsikringen anvendte Ord „*iatta*"; thi om der end ikke i dette i og for sig ligger Betydningen af at forsikre under Ed, saa bruges det dog, naar det gjælder høitidelige Løfter fra en Konges Side, delvis netop om edelige Forsikringer. I Overskriften til Hirdskraaens Kap. 6 saavelsom til Kap. 8 i Jonsbogens Kristenretsbolk og det tilsvarende Sted i visse Membraner af Magnus Lagabøters Landslov og Biskop Arnes islandske Kristenret kaldes saaledes Kongens Hyldingsed ligefrem *konongs iattan.* Og selve Kapitlet indledes i alle dets Gjengivelser med den Forklaring, at Kongen ved Hyldingen skal „*iatta folke sinu með fullri staðfestu*" at overholde Lov og Ret. I Overensstemmelse hermed begynder da ogsaa den ham foreskrevne Edsformular overalt med Ordene: „*Þvi iatta ek guði oc hans hællgum mon-*

num". Nøiagtig samme Brug af Ordet gjenfinder vi i Kong Erik Magnussøns Kroningsed af 1280[1].

Efter dette maa det saaledes erkjendes at være overveiende sandsynligt, at naar Gul. Kap. 2 oplyser, at Kong Magnus Erlingssøn „*iatte*" Kronens Ofring, har han afgivet Løftet herom i selve Kroningseden. Mere passende Leilighed til høitidelig at love ved sin Død at ofre sin Krone til Gud og Landshelgenen end i selvsamme Øieblik, han af Guds og Landshelgenens synlige Repræsentant, Erkebiskopen, modtog den for sin Levetid, kan jo heller ikke tænkes, især naar det tillige erindres, at begge Dele beroede paa gjensidig forpligtende Overenskomst.

Hovedindholdet af Magnus Erlingssøns Kroningsed maa altsaa antages at have været: 1) en almindelig Forsikring om „*bæðe guðrs rettar at gæta ok landslaga*" (se Thronfølgeloven); — 2) en Anerkjendelse af direkte at skylde Gud, Landshelgenen og Kirken sin i og ved Kroningen paa et nyt, kirkeligt Retsgrundlag overførte Kongeværdighed; — og 3) et Løfte om, som synligt Tegn paa denne Anerkjendelse, ved sin Død at lade sin Krone offre „for sin Sjæl" og lade den hænge i Nidaros Kristkirke „evindelig Gud og den hellige Kong Olaf til Forherligelse".

Derimod kan Eden ikke have været formet som en ligefrem Lensed fra Kongens Side. Thi aldenstund man ikke vovede at optage en udtrykkelig Bestemmelse om Lensunderkastelsen i Loven, kunde den heller ikke offentliggjøres i Kroningseden. Ligesaa lidt vilde Kong Haakon Sverresøn, der i den ovennævnte Rettebod af 1202 udtrykkelig anfører Kong Magnus's edelige Forsik-

---

[1] Dipl. Norv. I Nr. 69.

ring, have kunnet love at opretholde et kirkeligt Privilegium, bestaaende i Lensoverhøihed over Kongedømmet. En saadan stred i den Grad mod alt, hvad hans Fader og Birkebeinernes Parti havde kjæmpet for, at en Indrømmelse, som derpaa gik ud, vilde have været selv en fredstiftende Fyrste som Haakon en politisk Umulighed. Omvendt vidner imidlertid Kong Haakon Haakonssøns gjentagne forargede Afvisning af Geistlighedens Opfordring om at sværge Kong Magnus's Kroningsed, som allerede fremhævet, tydeligt nok om, at Formularen, selv uden at optage Lensunderkastelsen, har været principielt ydmygende og undergravende for Kongemagten. Det korte, men bestemte Forbehold, som ogsaa Kong Haakon Sverresøn tager, nemlig at „hans Kongedømme og hele kongelige Værdighed“ skulde være „uforkrænket“, har derfor øiensynlig havt til Hensigt ogsaa for hans Vedkommende at afskjære Muligheden af at paaberaabe Henvisningen til Kong Magnus's Kroningsed længere, end det med Odelskongedømmets og Thronarverettens, af hans Fader Sverre paany saa stærkt hævdede Principalitet var foreneligt.

Naar det saaledes af alt synes at fremgaa, at Kong Magnus's Kroningsed, medsvoret som den blev af 12 garanterende Lendemænd, i det væsentlige har bekræftet Kongedømmets Anerkjendelse af den lige efter paa Rigsmødet offentlig vedtagne Omdannelse af Rigets hidtil gjældende Statsret til Fordel for et Valgkongedømme under Kirkens Overtilsyn og ledende Deltagelse, saa siger det sig selv, at Ordlyden af en saadan Ed maa have været Gjenstand for mange og visselig varme Overlægninger, inden man enedes. At Geistligheden herunder er begyndt med at stille endnu videregaaende Fordringer end de endelig akcepterede, er efter dens Optræden ved

lignende Leiligheder til alle Tider og i alle Lande høist sandsynligt eller rettere sagt selvfølgeligt. Som i forrige Afsnit antydet maa Erling og Eystein ved de herpaa sigtende Underhaandsforhandlinger snart være komne til den Overbevisning, at selve Lensunderkastelsen indtil videre fik blive en Hemmelighed dem imellem, naar de til Gjengjæld opnaaede at redde baade Kirkens reelle Indflydelse paa Thronfølgen og de principmæssig væsentlige symbolske Dele af det ydre Apparat, nemlig paa den ene Side selve Kroningen og paa den anden Kronens Offring. Angaaende en anden Barnekonge, Erik Magnussøns, Kroning i 1280 oplyses det, at den maatte udsættes i over en Uge, inden man enedes om Kroningsedens Ordlyd[1]. Saameget mere kan en lignende Udsættelse tænkes at have vist sig fornøden ved den ulige vigtigere og vanskeligere Anledning i 1163.

IX. Legaten Stephanus i Norge.

Undersøgelsen naar nu frem til en Besynderlighed, som vistnok ikke umiddelbart kan skrives paa Snorres egen Regning, men som dog skyldes Historikernes Lyst til saavidt muligt at anvende hans Tidsregning for de heromhandlede to Aar.

Munch, Keyser og Storm[2] lader samstemmig den pavelige Legat Stephanus tilbringe en hel Vinter i Norge, de to første endog næsten et helt Aar. Munch[3] ved overhovedet noksaa meget om denne Legat: han indtraf 1163 „sandsynligvis henimod Høsten“, kom først til Viken

[1] Munch, N F H. IV 2, S. 4.

[2] Sidstnævnte i „Privilegium“ S. 27, jfr. hans „Snorres Historieskrivning“ S. 201.

[3] N F H. II S. 929.

og fortsatte derfra „rimeligvis over Land" „sin Reise til Throndhjem". „Man erfarer ligeledes, at han opholdt sig i Norge, sandsynligvis i Throndhjem, den hele Vinter og paafølgende Sommer". Heller ikke Keyser[1] er uden specielle Oplysninger: Stephanus ankommer til Norge 1163 „rimeligvis mod Aarets Ende" og bliver i Landet til „Sommeren 1164", da han deltager i Rigsmødet i Bergen.

Ligeoverfor disse ret udførlige Meddelelser om Legaten er det paakrævet udtrykkelig at fremhæve, at det meste heraf er frie Fantasier. Der staar intetsteds i vore Kilder et Ord om, at Stephanus opholdt sig en hel Vinter eller endog henimod et Aar i Norge. Det staar heller ikke nogetsteds, at han kom til Throndhjem. Hvorfra har da vore Historikere hentet sine Meddelelser om disse to Punkter? Jo, denne Lære fremkommer alene ved, at man paa fuldkommen ukritisk Maade kombinerer Fagrskinnas og Snorres Angivelser istedetfor at holde sig enten til den ene eller den anden. Ligesom Munch i det store følger Snorres Fremstilling af Tidsfølgen, men dog af Fagrskinna plukker ud dens Beretning om Erling Skakkes Reise til Nidaros Vaaren før Kroningssommeren, saaledes henter han ligeledes fra Fagrskinna Anførslen om, at Legaten Stephanus ankom til Landet „en Vinter efter Kong Haakons Fald", d. e. i 1163[2], medens han paa den anden Side bibeholder Snorres Angivelse af, at Kroningen skede, da Kong Magnus var 8 Vintre gammel, ikke, som Fagrskinna siger, 7 Vintre. Herved overser altsaa Munch og de, som ham følger, direkte Fagrskinnas tydelige Forudsætning

[1] Kirkehistorie, I S. 237.

[2] Aarstallets Rigtighed fremgaar iøvrigt ogsaa af Benedict af Peterborough's ovenfor S. 5 gjengivne Meddelelser.

om, at Legaten kom til Landet samme Aar, som Kroningen holdtes; thi naar denne Saga sætter Legatens Ankomst til „en Vinter efter Kong Haakons Fald“ og Kroningen til den Sommer, da Magnus var „7 Vintre gammel“, saa siger den dermed, at Legaten indtraf i selve Kroningsaaret. Begge Tidsangivelser betegner nemlig, som før vist, Aaret 1163.

Hvad dernæst Snorre angaar, antyder heller ikke han i fjerneste Maade som sin Opfatning, at Legaten kom tidligere end i Kroningsaaret. Han lader ham være tilstede ved Kroningen i Bergen, det er alt. Indirekte, men i sig selv nok saa paatagelig, peger imidlertid denne Snorres knaphændige Omtale af Legaten just paa, at ogsaa han forudsætter ham indtruffen i selve Kroningsaaret. Hvorfor skulde vel desuden ellers Snorre have strøget Fagrskinnas Tidsangivelse for Ankomsten „en Vinter efter Kong Haakons Fald“? Grunden til Udeladelsen heraf er nemlig naturligvis simpelt hen den, at den anførte Tidsangivelse ikke passede ind i Snorres egen Ansættelse af Kroningen til 1164, idet det overhovedet ikke er faldt ham ind, at Legaten skulde have tilbragt hele den foregaaende Vinter, Vaar og Forsommer i Norge.

I Virkeligheden ligger da ogsaa Formodningen om et saa langvarigt Ophold her i Landet af Legaten Stephanus udenfor alle Rimelighedens Grændser. Man ved jo ikke engang nogetsomhelst om, i hvilket Ærinde han kom hid. Heller ikke kjendes en eneste af ham hertruffen Anordning. Munch kan rigtignok oplyse, at han var sendt „til Norge“ af Pave Alexander III „sandsynligvis . . efter Erkebiskopens Anmodning og for nærmere at ordne“ Anliggendet om den kirkelige Sagefaldsret og Myntkurs saavelsom „andre kirkelige Forhold“. Men dette er igjen bare løse Gjætninger uden Spor af Støtte

i vore egne Kilder, hvilke intetsteds giver at forstaa, at Legaten havde noget særskilt Opdrag at udføre her i Riget[1]. Og dog skulde disse Opdrag have fastholdt ham her henimod et Aar! Hvor helt anderledes vel underrettede er vi ikke om, hvad Legaterne Nicolaus af Albano (1152) og Vilhelm af Sabina (1247) udrettede for den norske Kirke og Kirkelovgivningen, uagtet begges Tilstedeværelse i Landet indskrænkede sig til nogle faa Maaneder. Havde Stephanus havt lignende Opgaver at løse, vilde det have været umuligt andet, end at vi enten gjennem Sagaerne eller gjennem Lovene og sandsynligvis, som Tilfældet er med hine to Legater, ad begge Veie havde faaet Kundskab om, hvad han under sit paastaaede lange Ophold havde iværksat eller søgt at opnaa. Kilderne til Norges Historie i anden Halvdel af det 12te Aarh. flyder overhovedet ingenlunde saa sparsomt, at vi vilde have savnet tilstrækkelige Vink om, hvad der af Vægt foregik i Landet. En pavelig Legat var i de Dage en mærkelig og sjelden Foreteelse i Norden. Han vilde være bleven iagttaget med aarvaagne Øine i Anledning

[1] Det eneste Kildested, som muligens kunde paaberaabes til Fordel for den Opfatning, at Stephanus var afsendt i særskilt Mission til Norge, er derimod Benedict af Peterborough's S. 5 anførte Udtryk „*magistro Stephano de urbe Veteri misso illuc legato*“. Men denne korte Yttring veier i mine Øine ikke op mod de hjemlige Beretningers Taushed angaaende ethvert specielt Opdrag for ham. Som nedenfor vil sees, bestrider heller ikke jeg, at Stephanus kan have havt et mere ubestemt eller almindeligt Hverv ogsaa i Norge, forsaavidt hans Reise bragte ham hid, og saaledes kan Benedict nok have sine faa Ord derom i Behold. Men „*illuc*“ bør i denne Sammenhæng neppe betones saa stærkt, at Missionens Omfattelse af det øvrige Norden (endog som Hovedformaal for hans Reise) derved udelukkes.

af alt, hvad han foretog sig, og det desto mere, jo længere de af ham drevne Forhandlinger drog ud, og jo vigtigere og vanskeligere de derved viste sig at være.

I Mangel af enhver Efterretning om, hvad der har kaldt Legaten til Norge, søger Munch og i mere afsvækkede Ordelag ogsaa Keyser at hjælpe sig med den Formodning, at hans Reise har staaet i Forbindelse med de paagaaende Forhandlinger mellem Erkebiskopen og Erling Skakke. Forsaavidt Munch herved bl. a. tænker paa Forhøielsen af den erkebiskoppelige Sagefaldskurs, var imidlertid Legatens Indgriben ganske unødig, idet Eystein derom personlig var kommen overens med sit Stifts Bønder, og han øiensynlig dermed en Gang for alle ansaa Sagen op- og afgjort. Og hvad de oprindelig fra dette Tiltag udspringende videre Underhandlinger angaar, siges det heller intetsteds, at Legaten derved har spillet en Mæglers Rolle eller endog overhovedet deltaget i dem. Tværtimod indskrænker Snorre sig til at berette, at Erkebiskopen efter at være kommen til Enighed med Erling Skakke om Kroningen „siden bar denne Sag frem for Legaten og med Lethed fik bragt ham til at samtykke med sig“. Herved udelukkes det følgelig, at det har været for disse Forhandlingers Skyld, at Legaten har indfundet sig i Landet. Sammenhængen har paatageligvis kun været den, at han, da han nu alligevel var kommen tilstede, ikke godt kunde holdes udenfor ethvert Kjendskab til den opnaaede Overenskomst, og at denne desuden udad vandt i Anseelse ved at opnaa Samtykke af Pavens egen Repræsentant.

Hvor langt ind paa Enkelthederne i de trufne Aftaler dette Legatens Samtykke er gaaet, er derimod et andet og ikke uvæsentligt Spørgsmaal. Snorre nævner, som antydet, egentlig blot, at det var Overenskomsten

angaaende selve Kroningen, som forelagdes Legaten til Billigelse. Men der er Spor af, at man i saa Henseende har nøiet sig med hans Samtykke saa temmelig i al Almindelighed uden at begjære hans udtrykkelige Tilslutning til Aftalernes enkelte Led. Navnlig er det at mærke, at den ovenfor belyste, vigtige statsretslige Bestemmelse om Thronfølgen, i hvis Vedtagelse Forhandlingerne mellem Erling og Eystein endelig mundede ud, ikke paaberaaber sig nogen saadan Billigelse fra Legatens Side. Den nye Lovs Overskrift melder, som vi saa, at den blev istandbragt „med Kong Magnus's, Erkebiskop Eysteins, Erling Jarls og alle Norges forstandigste Mænds Samtykke"; men Legatens paaberaabes ikke. Og dog skyldes Bevarelsen af dette til ensidig Fordel for Hierarkiet istandkomne Lovbud øiensynlig netop Geistlighedens Interesse af at se det bevaret og erindret. Ingen kan derfor heller tvile om, at hvis den nye Lov var bleven opfattet og vedtagen under Legatens Medvirkning og Tilslutning, vilde man ikke have undladt at paaberaabe sig en saa autoritativ Kjendsgjerning. Saavel Nicolaus af Albano som Vilhelm af Sabina citeres i Lovene ved Navn som Ophavsmænd for de af dem anbefalede Bestemmelser[1]. Og paa samme Maade vilde man selvfølgelig have styrket Kongedømmets Valgkapitulation i Gul. Kap. 2 ved at flette Legaten Stephanus's Navn ind i dens Titel jævnsides med dens andre der anførte Ophavsmænd, om han havde været regnet med blandt disse.

Den samme Undladelse af at paaberaabe sig den

---

[1] Se Frost. III 17; Haakon Sverresøns Rettebod § 5; Haakon Haakonssøns Rettebod af 1224; Forordninger af 16de og 17de Aug. 1247; den pavelige Bekræftelse af 7de Septbr. 1248; Biskop Arnes Kristenret Kap. 34, saavelsom flere Steder i de geistlige Statuter, Norges g. Love III S. 229, 240, 278, 280, 282.

pavelige Legats Autoritet møder man imidlertid ogsaa i Lensunderkastelsesdokumentet. Hverken i dette selv eller i de resumerende Gjengivelser af det, som man finder i Konkordatet til Bergen af 1273 og den pavelige Stadfæstelse af samme, ser Geistligheden sig istand til med en Tøddel at antyde, at Overenskomsten mellem Kongedømmet og Kirken i Anledning af Kong Magnus's Kroning var bleven stadfæstet gjennem en Bekræftelse af en pavelig Legat paa Pavens Vegne. Om et saadant Led i Lensforholdets Genesis ties der ganske, og da det selvfølgelig vilde have været af den største Betydning for dem, der senere paaberaabte sig Overenskomsten, at have kunnet føre Bevis for en Bekræftelse som nævnt, kan det af Tausheden med Sikkerhed sluttes, at de historiske Sagaer har Ret, naar de i Henseende til Legaten Stephans Deltagelse i hine Dages statsretlige Afgjørelser kun ved at fortælle om hans efterfølgende Samtykke til Aftalen om Kroningen og hans Medvirkning ved denne høitidelige Ceremoni.

Til denne Legatens, som det klart fremgaar, meget ringe Indflydelse paa Begivenhedernes Udvikling under den Tid, han opholdt sig i Norge, svarer da ogsaa — og det bør ikke mindst mærkes — Aftalernes Indhold og Karakter. Det er ingenlunde for meget at paastaa, at Overenskomsten vilde have faaet en hel anden Lydelse og et andet Præg, hvis en pavelig Legat havde faaet Anledning til at formulere den.

Mod Virkeligheden af det norske Kongedømmes Lensunderkastelse under St. Olafs Helligdom er det, som ovenfor omhandlet, bl. a. ogsaa bleven indvendt, at en saadan Ydmygelse vilde være noget selv i Middelalderens Kirkehistorie uhørt. Man kjender vistnok en Række Fyrster, der har taget sit Rige til Len af Paven; men paa en Konges Lensunderkastelse under Erkebispestolen

i haas eget Land haves intet andet Exempel. Ganske vist strækker denne Indvending ikke til for at omstøde Kildernes Vidnesbyrd om selve Kjendsgjerningen, der er sikker nok. Men i og for sig er Bemærkningen rigtig. Nogen Parallel til Pagten mellem det af Erling Skakke repræsenterede Kongedømme og Nidaros Erkebiskop er ikke at opvise. Saameget forklarligere er det, at Kongerne kunde undgaa en saa nedværdigende Udvei, som det laa i Pavemagtens egen fuldt bevidste Interesse at forhindre dens Anvendelse. Den gamle Antagonisme mellem Paven som uindskrænket Enehersker inden det hele hierarkiske System og Erkebiskoperne som de enkelte Kirkeprovindsers øverste Lokalmyndigheder var vistnok paa den Tid, hvormed vi her beskjæftiger os, i det væsentligste afgjort til Romerbiskopens Fordel. Men Modsætningen var dog fremdeles i mere latent Form tilstede, og fra Pavemagtens Side vedblev man stadig at vise stor Tilbageholdenhed, hvor det gjaldt at udruste Metropolitansæderne med nye Rettigheder eller Magtmidler. Tværtimod søgtes disse mest muligt centraliseret ved Kurien. Det er derfor fuldkommen udelukket, at Pavestolen, som Munch antyder, har kunnet sende en Legat til Norge med det Opdrag at istandbringe et Lensforhold som det mellem Erling Skakke og Erkebiskop Eystein aftalte. Var noget saadant i en eller anden Skikkelse paa Forhaand bleven Paven forelagt, er der ikke den ringeste Tvil om, at en under slige Omstændigheder udsendt Legat vilde have medbragt Instruktioner, gaaende ud paa, at den paatænkte Lensunderkastelse af det norske Kongedømme under Kirken skulde adressere til Paven og ikke til Erkebispesædet og dets Helgen. Og ligesaa lidt kan det betviles, at en saa omsigtsfuld Politiker som Erling Skakke strax vilde have foretrukket

dette Alternativ. At faa sin Søn kronet og kirkelig indsat i Kongedømmet af en pavelig Legat paa selve Pavens Vegne var paa den ene Side noget endnu meget mere end at faa ham kronet af den hjemlige Erkebiskop. Og paa den anden Side skulde der adskilligt mindre Skarpsyn for egen Interesse, end de middelalderske Magthavere pleiede at have, for at se, at det for en norsk Konge i enhver Henseende var baade fordelagtigere og mindre ydmygende at tage sit Rige til Len af en saavidt fjernt siddende og saa ophøiet Potentat som Paven fremfor af den indenlandske, under Paaberaabelse af Nationalhelgenen optrædende Erkebiskop.

Havde Omstændighederne foreligget slig, at der om Kroningen kunde været ført Underhandlinger mellem Erling og Paven eller en af denne hidsendt Legat, vilde der saaledes visselig være kommen istand en Overenskomst, som begge disse Parter vilde have foretrukket for den, der i Virkeligheden blev truffen. At saa ikke skede, er derfor omvendt et bindende Vidnesbyrd om, baade at Legaten ikke er bleven sendt hidop i noget saadant Øiemed, og at han efter sin Ankomst heller ikke har havt Anledning til paa egen Haand at repræsentere Kuriens Politik paa en saa effektiv Maade, at han har kunnet øve Indflydelse paa Sagernes Gang. Men dette vil sige det samme, som at Stephanus overhovedet ikke har havt nogen Specialmission til Norge; thi var han ankommet hid med Instruktioner til Ordning af magtpaaliggende kirkelige Forhold, kunde han ikke have undgaaet at være bleven trukket ind i og at faa en ledende Indflydelse paa de netop paa dette Tidspunkt foregaaende vigtige Underhandlingers Forløb.

Jeg mener altsaa, at den hele Stilling med Nødvendighed tvinger til den Antagelse, at Legaten Stephanus

intet særskilt Mandat af Betydning har havt at udføre her i Norge. Han har enten kun besøgt Landet paa Gjennemreise, eller han har havt Befaling til, siden han nu engang i anden Anledning befandt sig paa disse Kanter af Verden, ogsaa at tage Norge med blandt de Lande, han burde lægge Veien over. Da han nu imidlertid traf til at indfinde sig her just, som Kroningen forestod, har man bevæget ham til ved sin Deltagelse i denne at give den høitidelige Handling end større Glands. Dette har han maaske fundet saa meget mindre at kunne afslaa, som han formodentlig — hvad nedenfor i Afsnittets sidste Linier kortelig skal berøres — for det Tilfælde, at hans Færd ogsaa kom til at føre ham til Norge, har havt Befaling til i Pave Alexanders Interesse at søge Kontakt med Rigets geistlige og verdslige Magthavere. I Bergen vilde han da under Kroningen faa Leilighed til at træffe sammen baade med Kongemagtens Repræsentanter og det hele norske Episkopat.

Derimod kan han intet have havt med Underhandlingerne om Vilkaarene for Kroningen at gjøre allerede af den Grund, at han øiensynlig først er indtruffen, efterat Erkebiskopen og Erling derom i Hovedsagen var bleven enige. Aftalen dem imellem maa, som ovenfor paavist, være sluttet i Nidaros om Vaaren, og at Legaten skulde have opholdt sig i Landet Maaned efter Maaned, naar han intet væsentligt havde at udrette her, er meget usandsynligt. Han kan selvfølgelig have udsat sin Afreise i nogen Tid for at kunne deltage i Kroningshøitidelighederne; men altfor mange Uger inden disses Afholdelse bør han neppe tænkes at være dukket op her.

Ifølge Fagrskinna, der er den eneste bevarede Kilde, som omtaler hans Ankomst, fandt denne Sted i en By, hvor han modtoges af Kong Magnus og Biskopen, —

hvor altsaa hverken Erkebiskopen eller Erling Skakke var tilstede. Som allerede af Munch fremhævet, maa denne Bisperesidents have været Oslo. Bergen kan det ikke have været; thi derhen lader den samme Saga Legaten først indtræffe senere, samtidig med de øvrige Deltagere i Kroningen. At han ved Ankomsten til Oslo ikke ogsaa modtoges af den kongelige Formynder, Erling, viser, at denne maa have været fraværende og have overladt den unge Konge i Biskopens Varetægt. Overhovedet kan det mærkes, at Fagrskinna ikke nævner, at Erling Skakke fra Nidarosbesøget vendte tilbage til Østlandet. Han kan derfor godt tænkes at have tilbragt den øvrige Del af Vaaren saavelsom hele Sommeren vestenfjelds og fornemmelig i Bergen, ivrig beskjæftiget med at forberede saavel Kroningen som Rigsmødet og de paa dette tilsigtede Forhandlinger. Dette turde Fagrskinna ogsaa antyde derigjennem, at den ikke anfører Erling blandt dem, som „kom“ til Bergen i nævnte Anledning; han har altsaa været der i Forveien. Derimod „kom did da Kong Magnus og Legaten, Erkebiskop Eystein og mange andre gode Mænd“. Formodentlig har Legaten foretaget Reisen fra Oslo til Bergen i Kongens (og Oslobispens) eget Følge.

Hvad dernæst angaar Legatens personlige Deltagelse i de ved Kroningen anvendte Ceremonier, saa maa den have indskrænket sig til et solent Vidnes. Fagrkinna siger intet om dette Punkt; men Snorre anfører udtrykkelig, at Magnus modtog Kongevielsen „af Erkebiskop Eystein“, og at „tilstede ved Kroningen var 5 andre Biskoper og Legaten og en Mængde Præster“. Naar paa den anden Side Sverres Saga Kap. 78 over 20 Aar senere lægger Kong Magnus de Ord i Munden, at „Legaten fra Rom og Erkebiskop Eystein viede mig

til Konge og med dem alle Lydbiskoperne«, saa behøver dette ikke at forstaaes anderledes, end at de alle assisterede ved den hellige Handling, uden at det her ligefrem siges, hvem der egentlig forestod den. Og at Legaten nævnes først, er vel kun for Effektens Skyld: det er jo en Tale, Kongen her holder[1].

Men den Andel i Ceremonien, som indrømmedes Legaten, maa ikke desto mindre have været anseelig; det krævede uvægerlig hans høie Rang. Var det end Erkebiskopen, som i Medfør saavel af den trufne Aftale som af den hele politiske Stilling i Landet maatte udføre selve Kroningen, saa var der dog et Led i Høitideligheden, som det var særlig passende og endog for Erkebiskopen mest tilfredsstillende at overlade til Legaten: det var Modtagelsen af Kongens Kroningsed. At denne direkte aflagdes for ham, som ved Leiligheden maatte ansees for Pavens egen specielle Repræsentant, kunde ikke andet end i alles Øine gjøre den saameget mere bindende og urokkelig. Idet jeg forøvrigt angaaende Kroningseden henviser til det derom handlende forudgaaende Afsnit, minder jeg her alene om, at Haakon Sverresøns Rettebod udtrykkelig oplyser, at der blev svoret „Eder“ „for Legaten“. Heri tør man have et uafviseligt Vidnesbyrd om, at den Andel, Stephanus har havt i Cermoniellet ved Kroningen, i det væsentlige har indskrænket sig til den angivne: som et særligt solent Vidne er det blevet ham overdraget at modtage de umiddelbart før selve Salvningen og Kronens Paasættelse af Kongen, hans Formynder Erling og hans 12 garanterende Lendemænd aflagte Eder.

Er det paa denne Maade lykkes mig at klargjøre den tilbagetrukne Rolle, som den pavelige Legat ifølge

---

[1] Jfr. nu i samme Retning ogsaa G. Storm, Hist. Tidsskr. IV 2 S. 165.

Sagens Natur og i Omstændighedernes Medfør har maattet spille i det ved hans Hidkomst netop paagaaende Opgjør mellem Rigets mægtige verdslige og dets næsten endnu mægtigere geistlige Høvding, saa bliver dog sluttelig fremdeles det Spørgsmaal tilbage, hvad der saa overhovedet har bragt Stephanus til Norden, naar han paatageligvis ikke var betroet nogen særskilt Mission af Vigtighed i det Land, som han alene nævnes at have besøgt.

Svaret turde imidlertid ikke være saa vanskeligt at finde. I Aaret 1164, d. v. s. Aaret efter Legatens Besøg i Norge, oprettedes Erkebispestolen i Upsala. At Stephanus's Reise har havt noget at gjøre med denne Stiftelse af en egen svensk Kirkeprovinds, er der allerede tidligere blevet udtalt Formodning om[1]. Ved at antage dette, vinder man da ogsaa en slaaende Parallel mellem Nicolaus af Albanos Sendelse hidop i Anledning af Erkebispestolens Oprettelse i Nidaros og Stephanus's 11 Aar senere. Naar Kurion i 1152 ansaa det nødvendigt at lade Forholdene i Norge paa Stedet undersøge af en Legat, inden den kunde indlade sig paa at stifte et Metropolitansæde i Nidaros, maatte i det væsentlige de samme Hensyn gjøre sig gjældende i 1163 for Sveriges Vedkommende. Og denne Formodning vinder meget i Styrke netop derved, at der intet specielt Ærinde kan paavises, som Legaten kan have havt at udføre i Norge, medens man derimod med Bestemthed ved, at Kong Karl Sverkerssøn ved dette Tidspunkt stod i Underhandlinger med Pave Alexander III om et saa høivigtigt Anliggende som Oprettelsen af en egen svensk Kirkeprovinds[2]. Den Forskjel bliver der rigtignok mellem Nicolaus og Stephanus,

[1] Saaledes af P. A. Munch, N F H. II S. 929 i Noten.
[2] Jfr. Reuterdahl, Swenska Kyrkans Hist. I S. 513 ff.

at den første selv indviede den ældste Erkebiskop af Nidaros, medens Stephanus ikke forrettede den tilsvarende Høitidelighed i Sverige og selve Erkebispesædets Indstiftelse først skede Aaret efter hans Besøg, nemlig i 1164. Men Grunden til, at Stephanus ikke kunde befatte sig med personlig at indsætte den ældste Erkebiskop af Upsala i Embedet, var jo den, at Retten hertil ifølge Kardinal Nicolaus's Løfte tillaa Erkebiskopen af Lund som Sveriges Primas, og før denne kunde indvie en svensk Erkebiskop, maatte Pavens Stiftelsesbulle foreligge, hvilken atter først kunde udfærdiges, naar den udsendte Legats Indberetning om Forholdene var indkommen. Det passer derfor netop fortræffelig med Omstændighederne, at Stephanus's Besøg i Norden falder i 1163, Indvielsen af den ældste upsaliensiske Erkebiskop i 1164. Forøvrigt kan det mærkes, at heller ikke den pavelige Stiftelsesbulle for den norske Erkebispestols Vedkommende udfærdigedes før en rum Tid efter Modtagelsen af Legaten Nicolaus af Albanos Indberetning, nemlig senhøstes 1154. Men da dennes Mandat bl. a. var gaaet ud paa, hvis han dertil fandt Forholdene opfordrende, selv at indvie den nye Erkebiskop, kunde her Legatens Besøg og Embedets Besættelse falde Sted samtidigt.

At Stephanus, naar han først var kommen til Sverige, tiltraadte Hjemreisen over Norge, falder det endnu mindre vanskeligt at motivere. Det maa nemlig erindres, at Pave Alexander III, til hvem de nordiske Riger, ligesom England, Frankrige og Spanien havde sluttet sig, i Aarene 1162—65 opholdt sig i Frankrig, og at det omtrent maa have været en Umulighed for en af ham udsendt Legat at tage Landveien til eller fra Skandinavien over Tydskland, med hvis Keiser (Frederik Barbarossa) Alexander laa i ligefrem Krig, og som havde

erklæret sig for Modpaven Victor IV. Men var Veien over Tydskland ham afskaaren, maatte det just falde Stephanus bekvemt at lægge den over Norge, fra hvis af udenlandske Fartøier stærkt besøgte Havne, Oslo, Tønsberg og navnlig Bergen, der ud paa Sommeren altid var god Skibsleilighed at finde over til England eller Flandern. Ligeledes lader det sig antage, at Opreisen til Norden er foregaaet tilsjøs vesterfra, nemlig med det første passende Fartøi om Vaaren og da vistnok først til Danmark, hvor Legaten neppe har kunnet undlade trods eller maaske netop paa Grund af Erkebiskop Eskilds langvarige Fravær ved Kurien at forhandle om det under hans Primat henlagte nye Metropolitansæde i Sverige. At Stephanus forøvrigt ved Siden af sin Reises Hovedøiemed paa svensk Grund tillige har havt i Opdrag at knytte de tre skandinaviske Riger og saaledes ogsaa Norge endnu fastere til Pave Alexanders Sag og maaske i Forbindelse hermed at aftale den bedst mulige Ordning for Peterspengenes Indsendelse, er ligeledes høist sandsynligt, om det end intetsteds direkte antydes. Men Benedict af Peterborough's Angivelse om Legatens Mission [ogsaa] til Norge kan muligens pege i en saadan Retning.

X. Tidsregningen 1163—64.

Det bliver nu min Opgave nøiere at eftergaa de af Munch og Storm paaberaabte Omstændigheder, som skulde bringe os til for de her omhandlede Aar 1163—64 at foretrække Snorres Tidsfølge for Fagrskinnas.

Munch's Hovedgrund til for disse Par Aar at forlade sidstnævnte Sagas Tidsangivelser, dem han ellers regelmæssig ofrer Lovord, er ikke ganske klar. Han antyder egentlig kun (N F H. II S. 925 og 929—30 i Noterne), at Fagrskinnas Fremstilling vilde føre til Vanskeligheder, medens „de større Kongesagaers“ d. e.

Snorres Tidsregning, „som man Skridt for Skridt kan følge", vinder hans Bifald, „saa rimelig end" hin „kan synes". Ikke desto mindre gaar han, som allerede ovenfor paapeget, med Hensyn til et af de allervæsentligste Led i Begivenhedernes Række, nemlig Erling Skakkes Besøg i Nidaros Vaaren før Kroningssommeren, over til Fagrskinnas Beretning, hvilken han her finder „øiensynligt rigtigere" (l. c. S. 930 Note 1).

Gustav Storm gjør sig ikke skyldig i en saadan Inkonsekvents som at tage noget ud af Snorres og noget ud af Fagrskinnas Ordning af Begivenhederne. Han stempler tværtimod ved Hjælp af direkte Anførsler Fagrskinnas Beretning som indeholdende „aabenbare Modsigelser" (Snorre Sturlasøns Historieskrivning S. 201). Undersøger man imidlertid nærmere, hvori disse Selvmodsigelser skulde bestaa, saa støder man ogsaa hos Storm paa en Fortolkning af Fagrskinnas Kap. 268, der allerede findes fremsat hos Munch (l. c. S. 929—30 i Noten), men som trods de to Historikeres betydelige Autoritet maa betegnes som fuldkommen vilkaarlig. Da det paatagelig er denne deres fælles Forstaaelse af dette Led i Fagrskinnas Fremstilling, der har hindret dem begge fra at faa det rigtige Blik for Brugbarheden af nævnte Sagas Tidsregning ogsaa i de os her vedkommende Aar, bliver jeg nødt til at give en kort Redegjørelse for de Hændelser, som fylder Aarene 1163—64, idet det først heraf kan sees, hvilken Stilling særskilt de i Fagrskinna Kap. 268 omtalte Begivenheder indtager saavel i denne Sagas egen Fortælling som overhovedet i Forhold til hinanden.

Fagrskinna giver først i Kap. 264—66 en sammenhængende Beretning om Erling Skakkes Krigsforetagender mod den efter Markus paa Skog opkaldte Oprørs-

flok „Markusmændene". Ifølge samme tilbringer Erling Julen (1162—63) i Tønsberg og slaar derpaa i denne Bys Nærhed paa Re i Begyndelsen af Fasten (20de Februar) Flokkens fornemste Høvding, Sigurd af Reyr, som selv falder, hvorimod Erling vender tilbage til Tønsberg. Om Vaaren („*um várit eptir*") drager saa Markus og hans gjenværende Følge gjennem Indlandsbygderne ned til (det sydøstlige) Viken, hvor de skaffer sig Fartøier. „Om Høsten efter, da Erling spurgte dette, farer han østefter" og træffer Flokken i Konghelle. Markusmændene flygter da ud paa den store Ø Hisingen, hvor de faar Tilløb af Befolkningen. Erling, som fandt det klogest at undgaa en Kamp paa selve Øen, nøiede sig med at gribe deres Fartøier og blev indtil videre siddende rolig i Konghelle, afventende, at Levemaaden ude paa Hisingen skulde blive trang og Markusmændene derved tvinges til at søge over paa Fastlandet igjen. Dette skede da ogsaa snart, og Erling samlede derfor til Beskyttelse mod dem Mandskab fra de omliggende Hereder I Begyndelsen af Vinteren, d. e. vel senest omkring 1ste November, drog han saa med en større Styrke ud paa Hisingen for paa et sammenkaldt Thing at lade Bønderne stande til Rette, fordi de havde ydet Markusmændene Hjælp. Han opnævnte 12 af dem til at indfinde sig Ugen efter i Konghelle, hvor de skulde modtage Besked om den Bod, han i den Anledning vilde forlange. Da de kom, krævede han 300 Stykker Kvæg, hvilket Hisingboerne fandt for drøit. Da der desuden kort efter indtraadte stærk Frost, hvorunder Erlings Skibe frøs inde i Elven, foretrak de at trodse ham og afgav intet Kvæg. Hermed gik det til over Julen, som Erling tilbragte i Konghelle. Men Dagen efter femtende Dag Jul (altsaa den 9de Januar 1164) gjorde Erling et Herjetog ud paa Øen for at straffe

Indbyggerne og brænde deres Huse. Markus og hans Flok, som Erling øiensynlig ikke havde anseet sig stærk nok til at binde an med i dens Smuthuller, tog derimod Veien nordover til Oplandene, hvor de opholdt sig nogen Tid for derfra ad Indlandsveie at drage til Nidaros. Her udraabtes Flokkens Kongsemne, den unge Sigurd Markusfostre, paa Ørething til Konge og fik Tilløb af mange dygtige Mænd. Ud paa Vaaren („*er á leið várit*“) valgte Flokken imidlertid Sjøveien sydover langs Kysten. Samme Vaar (1164) gjorde Erling Skakke sig færdig til at drage vestover med en større Flaade. Ifølge Sammenhængen i Sagaens Beretning maa det have været hans Hensigt at tilintetgjøre Markusmændene i et Sjøslag eller i det mindste berøve dem de i Nidaros forskaffede Fartøier. Han kom dog ikke længere end til den nordlige Del af Viken, d. v. i denne Forbindelse nærmest sige Omegnen om og Farvandet vestover fra Tønsberg, og blev her liggende „en stor Del af Sommeren“ veirfast for Modvind. Kun en Del af sit Mandskab kunde han (paa lettere Rofartøier) sende til Bergen for at styrke Forsvaret af denne vigtige By. Da Markusmændene nordfra kom paa Høide med Bergen, dristede de sig dog ikke derind, men satte videre sydover, indtil de paa Lister fik sikker Underretning om, at Erling laa i Viken med en stor Flaade, rede til at tage imod dem. De vendte følgelig atter om, men troede sig under disse Omstændigheder stærke nok til at vove et Angreb paa Bergen. Ved Indseilingen mødtes de imidlertid af en overlegen Flaade under Befaling af de i Bergen værende Lendemænd, et Syn, som strax splittede Flokken. En stor Del af den blev dog greben og dræbt, og deriblandt var baade den unge Kong Sigurd og hans Fosterfader Markus. Mellem dem, som undkom, var en storættet Thrønder, Lendemanden Frederik Køna.

Han og hans Ledsagere flygtede først til Danmark eller Gautland, men begyndte derpaa at herje i det østlige Viken. Da Erling, som fremdeles opholdt sig i Tønsberg, fik Kundskab herom, drog han østover for at lede dem op. Han stødte ogsaa paa dem og lykkedes at bemægtige sig to af Fartøierne. Ombord paa det ene befandt sig den nævnte Thrønder, hvem han paa en lidet ærefuld Maade lod henrette, — hvad der i høi Grad bidrog til at forbitre Stemningen mod ham i hele Thrøndelagen, hvis Befolkning jo allerede tidligere var Erling og hans Søn lidet huld.

Dette er altsaa Hovedtrækkene i Fagrskinnas Berettelse om Erling Skakkes Kampe med Markusmændene. Som man vil se, er den vel sammenhængende og i alle Enkeltheder meget rimelig. Heller ikke kan der være Tvil om, at Sagaen — omend med adskillige Forkortelser — har hentet hele Fortællingen fra den for os tabte Del af Morkinskinna, hvilken Saga lige fra Aar 1035 er dens væsentlige Kilde, „saa at lange Stykker er ordret afskrevne"[1]. Det er netop Morkinskinnas Fremstillingsmaade, som fremtræder i Fagrsk. Kap. 264—66, idet disse Kapitler udgjør en særskilt „*þáttr*" om Markusmændene, hvori kun medtages, hvad der staar i Forbindelse med dette Emne, medens andre i Tid samtidige eller mellemkommende Begivenheder ikke deri berøres. Og at der just i denne *þáttr* er udeladt Ting, som ikke direkte havde noget med Markusmændene at gjøre, faar man tydeligt for sig, naar man lægger Mærke til, hvorledes Beretningen, som ellers i disse 2 Aar giver saa god Rede for Erlings Gjøren og Laden fra Julen 1162 indtil ud paa Høstkanten 1164, dog ganske slipper ham under

---

[1] G. Storm, Snorre S. 43.

de mange Maaneder fra Begyndelsen af Fasten 1163, da han slog og fældede Sigurd af Reyr paa Re, og indtil samme Aars Høst, da han drager til Konghelle, hvor Markusmændene imidlertid havde sat sig fast. Kun saameget ser vi, at med dem har Erling i dette Sommerhalvaar ikke videre beskjæftiget sig. Grunden hertil er heller ikke vanskelig at forstaa. Efter det blodige Nederlag, han havde tilføiet Flokken paa Re, hvor endog, som sagt, deres egentlige Leder, Sigurd Jarl, var falden, maatte han kunne paaregne et Pusterum i Kampen mod dem.

Spørgsmaalet bliver følgelig, hvad Erling, ifølge Fagrskinnas Forudsætninger forøvrigt, har foretaget sig i disse 7 Maaneder fra Slutningen af Februar, indtil vi i Begyndelsen af Oktober eller maaske lidt før træffer ham i Konghelle. En nærmere Undersøgelse af de følgende Kapitler giver Svar herpaa. Efter med Kap. 266 at have afsluttet Beretningen om Markusmændene, gaar Sagaen nemlig fra Kap. 267 af over til at behandle et andet Emne, nemlig den rent politiske Side af Kong Magnus's og hans Fader Erling Skakkes Stilling i disse Aar. Denne Stilling bestemtes hovedsagelig ved to Hensyn, der indbyrdes greb over paa hinandens Omraade, det ene til Kong Valdemar af Danmark, det andet til den norske Geistlighed og dens Erkebiskop. Sin Redegjørelse for de herved fremkaldte Forhold begynder Fagrskinna i Kap. 267 ved at gaa helt tilbage igjen til Aaret 1161, da Erling Skakke sammen med sin til Konge netop udraabte unge Søn foretog sin skyndsomme Færd til Valdemar og mod dennes Løfte om Bistand afstod ham hele Viken til Lindesnæs. Derpaa omtales, i umiddelbar Tilslutning hertil, de Forhandlinger, som denne Aftale i de følgende Aar gav Foranledning til, og som foreløbig endte med, at Erling afviste Kong Valdemars Fordring

paa Viken og derfor af Danskerne stempledes som den, der havde brudt svoren Ed. Disse Forhandlinger maa følgelig henlægges til de samme Aar, hvis Krigsbegivenheder Sagaen har fortalt i Sammenhæng i de forudgaaende Kapitler.

Saa følger i det os her særlig vedkommende Kap. 268 Beretningen om, hvad der ledede til Overenskomsten mellem Erkebiskop Eystein og Erling om Kong Magnus's Kroning. Paany gaar her Sagaen tilbage i Tiden for at faa med, hvad der i dens Forfatters Øine hører sammen. Først meddeles det altsaa, som i forrige Afsnit ombandlet, at Legaten Stephanus ankom til Norge en Vinter efter Kong Haakon Hærdebreds Fald, d. e. i 1163. Umiddelbart efter Omtalen af Legaten og hans Modtagelse af „Kong Magnus og Biskopen", fortsætter Kapitlet saaledes: „Da [d. e. paa det Tidspunkt, da Legaten indtraf] var Eystein Erkebiskop. Eystein drog i sit Stifts Forretninger (*i sýslu sína*) nord til Haalogaland. Da henvendte han sig til Bønderne om, at de skulde øge den Ret og Sagøre, som skulde erlægges til Biskoppen. Og fordi Biskop Eystein var en meget veltalende Mand og ættstor samt baade formuende og vennesæl . . ., saa fik det Fremgang, som han krævede, idet det hos Bønderne udvirkedes, at al den Sagøre, som han havde at oppebære, skulde være i sølvvurderet Mynt. Men før var Biskopens Sagøre saadan som Kongens Lovøre, og der bliver en Halvdels Forskjel mellem disse Myntkurser. Men skjønt der var ingen paa Bøndernes Side til at modsætte sig dette, saa blev Erling derover meget misfornøiet[1] med alle de Mænd, som understøttede denne Sag. Og om Vaaren efter kom Erling Skakke nord til Kjøbstaden

[1] Det i Sagaens oldnorske Text udfaldne Ord er tydeligvis *opokka*.

[d. e. Nidaros]; da klagede mange Mænd til ham over dette. Erling gav herpaa intet Svar, men hørte paa, hvad Folk sagde. Men da han kom paa Samtalemødet [nemlig med Erkebiskopen], da talte de om meget og mangt, som vedkom Landsstyrelsen." Derpaa beretter Sagaen videre, hvorledes Erling strax bragte den nye Sagefaldskurs paa Bane og deraf tog Foranledning til at foreslaa et Kompromis mellem sine egne og Erkebiskopens Interesser.

Det er i den her gjengivne Sammenhæng, at Munch og Storm er enige om at forstaa Tidsangivelsen angaaende Erlings Ankomst til Nidaros „om Vaaren efter" derhen, at det bliver Vaaren efter den i Kapitlets første Begyndelse omtalte Indtræffen af Legaten Stephanus til Norge. Da den sidste indfandt sig „en Vinter efter Kong Haakons Fald" (1163), saa vilde efter en saadan Fortolkning Erlings Vaarbesøg i Nidaros falde 1164, og Storm vilde isaafald have Ret i at finde en Selvmodsigelse i Fagrskinnas Tidsregning, idet den under nævnte Forudsætning vilde lade Erling Vaaren 1164 samtidig være „syd og nord i Landet"[1], nemlig baade i Nidaros og først i Konghelle, senere paa sin Flaade liggende for Modbør i Viken paa Vei til Bergen (jfr. ovenfor S. 89).

Men i Virkeligheden siger Fagrskinna intet saadant. Det er Vaaren efter Vedtagelsen af den sølvvurderede Sagøre i geistlige Sager, at Erling kommer til Nidaros. Saa staar der. Men hvad der ikke staar noget om, er, at Erkebiskopens foregaaende Forhandling med Bønderne om dette Anliggende fandt Sted samme Aar, som Legaten ankom. Der siges, som ovenanført, i Kapitlets Begyndelse kun, at Eystein paa dette

[1] Storm, Snorre S. 201; jfr. Munch l. c. S. 930 i Noten.

Tidspunkt var Erkebiskop. Og naar der saa umiddelbart gaaes over til at redegjøre for Forhandlingerne om Sagefaldskursen, saa sker dette uden enhver Tidsangivelse[1]. Det meddeles alene, at Eystein drog op til Haalogaland og der bragte Spørgsmaalet fore, men i hvilket Aar dette skede, oplyses i denne Forbindelse ikke. Af den Omstændighed, at Haalogalandsreisen omtales lige efter Legatens Ankomst, at drage den Slutning, at det er Sagaens Mening, at Reisen foregik enten efterat eller i det mindste i samme Aar, som Legaten indtraf, er ligesaa utilstedeligt, som om man af den Omstændighed, at Legatens Ankomst omtales efter Forhandlingernes Afbrydelse mellem Erling og Kong Valdemar, eller Erlings Danmarksreise (i 1161) efter Markusmændenes endelige Tilintetgjørelse, vilde slutte, at Sagaen ved denne Ordning af sine Meddelelser tillige vilde have angivet den fremadskridende Tidsfølge i Begivenhederne. Som allerede fremhævet er ikke Fagrskinnas Udarbeidelse anlagt paa at følge Rækken af de indtræffende Hændelser kronologisk Aar for Aar. Naar den optager et nyt Emne, gaar den tilbage til dets Begyndelse. Saaledes ogsaa med Kroningsforhandlingerne. Historien om dem tager sit Udgangspunkt i Erkebiskopens Reise til Haalogaland, da han først fremkom med sin Anmodning til Bønderne om bedre Kurs paa Sagøren.

At de hidhørende Sætninger i Kap. 268 altsaa ikke tør opfattes som indeholdende en Angivelse af Aaret

---

[1] Jeg finder her til Læsernes Orientering at burde hidsætte Kapitlets Begyndelse i Originaltexten: „*Einum vetri eptir fall Hákonar konungs kom i Noreg Stefanus legáti; var hánum vel fagnat af hendi Magnúss konungs ok biskups. Þá var Eysteinn erkibiskup. Eysteinn fór i sýslu sína norðr á Hálogaland. Þá leitaði hann við bœndr . . .*“ etc.

for Haalogalandsreisen, fremgaar da ogsaa af Kapitlets øvrige Indhold, som i modsat Fald vilde bringe en haandgribelig Selvmodsigelse. I sin Slutning henlægger Kap. 268 nemlig, som tidligere omhandlet, Kroningen til den Sommer, da Kong Magnus ifølge næste Kapitel var 7 Vintre gammel, hvilket vil sige 1163. Gaar man herfra tilbage i Kapitlets Meddelelser, kommer man først til Erlings Besøg i Nidaros samme Aars Vaar og derpaa til Erkebiskopens Forhandlinger med Bønderne det foregaaende Aar, som følgelig bliver 1162. Dermed er det saaledes tydeligt nok givet, at Sagaen ikke kan tilsigte at henlægge disse Forhandlinger til Tiden efter eller samtidig med Legatens Ankomst; thi ifølge Kapitlets egen Anførsel indtraf denne først Aaret efter Kong Haakons Fald, d. e. 1163.

Ad denne Vei faar vi da tillige fuld Besked om, hvad Erling ifølge Fagrskinnas udtrykkelige Angivelser foretog sig i Løbet af de 6—7 Maaneder, under hvilke han efter Slaget paa Re fandt det ufornødent at beskjæftige sig med Markusmændene. Forbinder vi nemlig Sagaens tvende hidhørende Afsnit, det ene om Kampene med nævnte Flok, det andet om Kroningen og hvad dertil førte, saa fremgaar, at det just var dette halve Aars Rolighed efter Slaget paa Re, som Erling benyttede til at drive Underhandlinger med Erkebiskopen i Nidaros og derpaa til at forberede og afholde Kroningen og Rigsmødet i Bergen. Under eller lige efter dette har han imidlertid faaet Efterretning om, at Markusmændene paany var begyndt at vække Uro, dennegang østligst i Viken, og saa er han da ilet til Østlandet for at gjøre det endelig af med dem, hvilket dog ikke lykkedes ham, idet de først næste Aar (1164) efter sit vellykkede Tog til Throndhjem led sit afgjørende Nederlag udenfor Bergen mod Lendemændenes Flaade.

Er der fra kritisk Synspunkt intet af Betydning at indvende mod denne Fagrskinnas Gruppering af Begivenhederne, bliver der saa meget mere at sige paa Snorres. Den væsentligste Forskjel mellem begge Fremstillinger kan i Korthed angives derhen, at de efter Slaget paa Re bytter de to Aars Begivenheder om, idet Snorre henlægger Markusmændenes endelige Nederlag til 1163 og Kroningen med Rigsmødet til 1164, medens Fagrskinna gjør det omvendte. Men ogsaa inden disse saa ulige Hovedrammer er Billedernes Enkeltheder noksaa forskjellige.

Navnlig er det hos Snorre et meget fremspringende Træk, at han ganske sløifer Erling Skakkes Reise til Nidaros Vaaren før Kroningen og de der om denne stedfundne Forhandlinger, hvilke han til Gjengjæld lader foregaa i Bergen lige før selve Høitidelighederne. Dette er imidlertid en aabenbar Feil. Landets første Kongekroning og det dertil knyttede, yderst vigtige Rigsmøde kan ikke være dumpet ned fra Skyerne. De forudsætter nødvendigvis meget alvorlige og indgaaende Forhaands Underhandlinger, hvis Resultat Sammenkaldelsen af et Kroningsmøde er blevet. Munch erkjender da ogsaa som sagt (N F H. II S. 930 Note 1) Nødvendigheden af paa dette Punkt at forlade Snorres og følge Fagrskinnas Beretning. Men han kommer derved tillige i direkte Strid med Snorres Angivelse af, at Erling tilbragte Vaaren før Kroningen i Tønsberg[1]. Ogsaa Keyser[2] paaberaaber sig Fagrskinnas Vidnesbyrd for, at der fandt Underhandlinger Sted før Mødet og i Nidaros; men ganske vilkaarlig sammenblander han Erlings Besøg i Throndhjem

[1] Snorre, Magnus Erlingssøns Saga Kap. 21.
[2] Kirkehistorie, I S. 237—38 i Noten.

Forsommeren 1162 efter Slaget ved Sekken, da Stillingen endnu langtfra var moden til Underhandlinger som de omtalte, med det Vaarbesøg, som Erling ifølge Fagrskinnas udtrykkelige Beretning gjorde sammesteds 1163.

Antager vi derimod med Munch, at det maa have sin utvilsomme Rigtighed med Erlings og Erkebiskopens Underhandlinger i Nidaros Vaaren før Kroningen, og forkastes dermed Snorres Paastand om, at Erling nævnte Vaar opholdt sig længe i Tønsberg, saa befrir vi os samtidig fra en anden grov Usandsynlighed i Snorres Fremstilling. Ifølge denne skulde nemlig Erling, inden han Vaaren i Kroningsaaret fra Konghelle naaede frem til Tønsberg, underveis have ladet dræbe den ovennævnte thrønderske Lendemand Frederik Køna og dennes Ledsagere. Nu er det ganske vist saa, at Snorre ikke tænker sig Erling samme Vaar begive sig til Throndhjem. Men han lader dog ialfald Erling i dette Aar træde i fortrolige Forhandlinger med Erkebiskopen, selv en af de ypperste Repræsentanter for det mægtige og indbyrdes nær forbundne thrønderske Ættearistokrati, om Kroningen og Overenskomsten mellem Kongedømmet og Erkebispestolen. Hvorledes er det muligt at forestille sig, at Erling Skakke, der samtidig med at være en voldsom Herre, naar han ansaa det nødvendigt, dog tillige var en smidig Statsmand, der ved flere Leiligheder udviser en ikke almindelig politisk Kløgt, skulde have gjort sig skyldig i en saa haandgribelig Dumhed som at lade en af Thrøndelagens populæreste Aristokrater henrette paa en særlig beskjæmmende Maade just i det Øieblik, da Udsigten til en Overenskomst som den nævnte begyndte at dæmre? Hvad enten man med Fagrskinna henlægger Underhandlingernes Indledelse til Nidaros eller med Snorre til Bergen, maatte det paa det heromhandlede Tidspunkt være

særdeles magtpaaliggende for Erling ikke at støde Erkebiskopen fra sig. Men det maatte gjøre det næsten umuligt for den thrøndersk fødte Erkebiskop og Biskop i Throndhjems Stift at nærme sig Erling, efterat denne med Haan havde taget Livet af en Lendemand, der var Svigersøn i Thrøndelagens mægtigste Ætt og kunde regnes som et Slags fjernere Paarørende af Erkebiskopen selv[1].

Ogsaa i Anledning af Frederik Kønas Henrettelse er derfor Fagrskinnas Tidsangivelse langt at foretrække. Den henlægger den til over et Aar efter Kroningen, nemlig Høsten 1164. Paa dette Tidspunkt var Erlings Stilling en helt anden. Forliget med Erkebiskopen var da forlængst afsluttet og effektueret. Sønnen Magnus var Norges „første kronede Konge", og det gjaldt endnu blot at udrydde de sidste spredte Levninger af Markusmændenes Flok. At Erling da har kunnet anse ubøielig Strenghed for den bedste Politik ligeoverfor fremdeles ulmende Oprørslyster og særlig ligeoverfor Thrønderne, der samme Aar havde opirret ham saa stærkt ved at yde Markusmændene Bistand, det lader sig forstaa og er i fuld Overensstemmelse med hans Karakter. Heller ikke behøvede han da længer at frygte Erkebiskopens Tilbagetræden; thi Hierarkiet havde ved Kroningen og de Aftaler, der gik forud for denne, en Gang for alle bundet sin Sag saa stærkt til Erling og Magnus, at selv ikke Drabet af en fornem Thrønder mere kunde løse Baandene.

Nærmere beseet er der imidlertid ogsaa andre Enkeltheder i Snorres Skildring af Erlings Kampe med Markusmændene, som er lidet sandsynlige eller indbyrdes sammenhængende.

---

[1] Frederik Køna var gift med en Datter af Guthorm paa Rein, som igjen var en Firmenning af Erkebiskop Eystein, idet de begge nedstammede fra Kvinder af Giskeætten.

Allerede den Omstændighed, at Snorre lader Markusmændene saa hurtig forvinde det betydelige Nederlag paa Re og Tabet af sin virksomste Høvding, at Erling endnu selvsamme Vaar nødes til at binde an med dem paany og det paa et fra den forrige Slagplads saavidt fjerntliggende Sted som Konghelle, er mistænkelig. Fagrskinna giver derimod, som vi saa, Flokken over et halvt Aar til igjen at komme til Kræfter og trække saa mange nye Folk til sig, at Erling finder det Umagen værd selv at rette et nyt Slag mod dem. Værre er det dog, at Snorre splitter Erlings Sammenstød med Hisingboerne paa to forskjellige Besøg i Konghelle. Først lader han Markusmændene Vaaren 1163 flygte ud til Hisingen og faa Tilløb af Øens Beboere, ved hvilken Anledning Erling nøier sig med at tage deres Skibe. Da saa Markusmændene atter stryger nordover (samme meget begivenhedsrige Vaar!), gjør Erling ligedan uden dengang at bryde sig mere om de opsætsige Bønder paa Hisingen. Men da han om Høsten har erfaret Flokkens endelige Undergang og dens „Konges“ Henrettelse ved Bergen, drager han selv paany til Konghelle i det, som det skulde synes, lidet rimelige Haab der at træffe Markusmændenes sidste flygtende Rester. Disse finder han rigtignok (og rimeligt nok!) ikke. Men til Gjengjæld husker han nu paa Hisingbøndernes tidligere Opsætsighed og foretager i Løbet af Høsten og Efterjulen — en lang Tid for ham at tilbringe i en Udkant af Riget, naar han intet andet havde at gjøre dernede end at tage Hævn over Bønderne paa Hisingen! — de Skridt mod dem, som Fagrskinna lader ske, ganske vist paa samme Tidspunkt, men i umiddelbar Tilslutning til Øboernes Tagen Parti for Markusmændene og vel at mærke før disses Nederlag i Bergensleden. Det kan ikke nægtes, at Erlings prompte Afstraffelse af

Bønderne, som den fremstilles i Fagrskinna, meget mere ligner den Erling, vi ellers kjender, end at han, som Snorre fortæller, uden særlig Grund skulde have opsat Hævnen til en senere Leilighed, om hvilken han ved sin første Afreise ikke kunde vide, enten den vilde komme snart eller silde. Tilføies bør det ogsaa, at Erling ved de to Besøg, Snorre lader ham gjøre i Konghelle, nemlig Vaartiden 1163 og Høst og Vinter 1163—64, ikke udretter det ringeste mere, end Fagrskinna magelig skaffer Plads for under det ene Besøg, den kjender, og hvilket altsaa i Tid falder sammen med det sidste hos Snorre opførte.

Foruden Kampene med Markusmændene og Forhandlingerne om og i Anledning af Kroningen er der imidlertid, som allerede kortelig berørt, endnu et tredie Led, som hører ind i disse Aars Tidsregning, nemlig Forholdet til Kong Valdemar af Danmark.

Som nævnt omtaler Fagrskinna Forhandlingerne med ham i et mellemkommende Kapitel (267), der ingen Tidsangivelser indeholder, og som heller ikke følger dem længere ned end til den første, af selve Thingalmuen i Viken besluttede og iværksatte Afvisning af Valdemars Krav paa denne Landsdel. Kapitlet ender med den Bemærkning, at den danske Konge efter Modtagelsen af denne Besked „blev ilde tilfreds, ansaa det for Fiendskab og kaldte Erlings Mænd og hans Søn for Edsbrydere". Erling (og Magnus?) havde jo nemlig under sit korte Besøg hos Kong Valdemar i 1161 bekræftet Afstaaelsen af hele Viken til Lindesnæs med sin Ed.

Beretningen om dette Anliggende gjenoptager Fagrskinna derpaa i det ganske korte Kap. 269, hvor Sagaen efter en eneste Linies Omtale af Kroningsceremonien i nye Ordelag gjentager Slutningsbemærkningen i Kap. 267, idet det heder, at „Valdemar Danekonge nu var stor Uven af

Erling, fordi han havde svoret Loved og dog brudt hele deres Overenskomst". Paa samme Tid, som dette viser, at det er Sagaens Forudsætning, at Fiendskabet mellem Erling og Valdemar først traadte frem for Alvor efter (eller i Forbindelse med) Kong Magnus's Kroning, skjønnes det ogsaa, at Fremstillingen overhovedet her er en stærk Forkortelse af en Forfatteren foreliggende udførligere og mere sammenhængende Beretning, hvilken ikke kan have været nogen anden end den for os tabte Del af Morkinskinna. Ved denne Sammendragning af en adskillig vidtløftigere Redegjørelse er Fagrskinnas Kompilator kommet i Skade for at hidsætte sin Forgjængers Bemærkning om Erlings Edsbrud og Valdemars Vrede herover paa to Steder, nemlig som sagt i Slutningen af Kap. 267 og i Kap. 269, paa det sidste Sted mere forkortet end paa det første. Dette er det nødvendigt at være opmærksom paa, fordi det deraf fremgaar, at Beretningen i Kap. 267 om det Svar, som Erling „tilsidst" („*at lyktum*") gav Valdemar, kronologisk skyder ned forbi det i Kap. 268—69 omtalte, d. v. s. Forhandlingerne om Kroningen og denne selv. Ligeledes har der ved Sammendragningen indsneget sig en liden Uklarhed i de første Ord af det derpaa følgende Kap. 270. I umiddelbar Tilslutning til den korte Anførsel i Kap. 269 om Kroningen og Kong Valdemars Uvenskab med Erling begynder nemlig Kap. 270 med at fortælle, at „Høsten efter, men dog efter Vinterens Indtrædelse" („*um haustit eptir ok þó öndverðan vetrinn*") ankom der til Throndhjem Udsendinge fra den danske Konge. Ved første Øiekast skulde det nu synes, som om denne „Høst" og „Vinter" var den lige efter Kroningen følgende[1]. Men saa er det ikke. Be-

[1] Jeg hidsætter vedkommende Ytringer i Fagrskinna: Kap. 267 i Slutningen (efter at have berettet om Thingalmuens

tydningen af Ordene „Høsten efter“ er her ikke „samme Høst“, men „næste Høst“, og denne Tidsangivelse har ikke oprindelig knyttet sig til Kroningen, men til det Tidspunkt, da Valdemar modtog Erlings afvisende Svar og i den Anledning erklærede ham for „Edsbryder“. Thi som strax skal vises, indløb dette Svar til Valdemar først langt ud i Oktober Maaned og „Høsten efter“ bliver da „den følgende Høst“ (altsaa 1164). Dette fremgaar da ogsaa sikkert nok som Sagaens egentlige Mening af dens Fortsættelse af Beretningen i Kap. 271—72. Ifølge Kap. 272 tilbringer nemlig Erling Skakke Vinteren efter den Høst, da Valdemars Udsendinge indfinder sig i Throndhjem, selv i Bergen. Men da han ifølge Sagaens ovenfor drøftede Kap. 264—66 tilbragte Vinteren 1162—63 i og ved Tønsberg og Vinteren 1163—64 i og ved Konghelle, kan Sagaen med den Vinter, den derpaa lader ham opholde sig i Bergen, alene sigte til Vinteren 1164—65, hvilket forsaavidt da ogsaa stemmer med Snorres (og Munchs) Tidsregning.

Nærmere Rede paa de hidhørende Omstændigheder

Vægring ved at hylde Kong Valdemar og „*tvískipta Noregi*“): „*Erlingr veitti þau andsvör at lyktum, at alt landsfólk reis á móti ok neitaði at ganga undir Danakonung; bauð hánum sína vináttu ok fégjafar, en kvazk eigi mega ráða við landsfólkinu at skipta hánum af landinu. En er Danakonungr spurði þat, þá líkaði hánum illa, ok galt fyrir fjándskap, ok kallaði Erlings menn ok sun hans eiðrofa*“ (her maa forøvrigt øiensynlig oprindelig have staaet „*Erling ok menn hans ok sun hans*“).

Kap. 269 (i sin Helhed): „*Vígsla Magnúss konungs var gör, ok var han þá 7 vetra gamall. Valdimarr Danakonungr var nú mikill úvinr Erlings, fyrir því, at hann hafði svarit lagacið ok þó öllu þeirra sáttmáli brugðit.*“

Kap. 270 (Begyndelsen): „*Um haustit eptir ok þó öndverðan vetrinn kómu til Þrándheims menn Danakonungs með bréfum . .*“.

faar man nemlig først hos Snorre. Hvorvidt denne blot gjengiver Morkinskinnas Beretning i uforkortet Helhed, omend øiensynlig omredigeret i hans egen Fremstillingsform, eller han tillige har havt andre, optegnede eller mundtlige Kilder, er ikke ganske klart. I ethvert Fald tjener hans Meddelelser kun til at supplere Fagrskinnas, men modsiger dem, naar de forstaaes som ovenfor skeet, ikke, — naturligvis med de Undtagelser, som følger af, at Snorre feilagtig henlægger Kroningen til 1164.

Snorres Beretning gaar ud paa, at da Kong Valdemar havde faaet at vide, at Magnus nu var Enekonge i Norge og Oprørsflokkene ødelagte, sendte han Erling og Magnus Brev og Budskab, der mindede dem om Overenskomsten af 1161. Det er tydeligt, at Snorre ved denne Ødelæggelse af Oprørsflokkene selv sigter til Markusmændenes endelige Nederlag udenfor Bergen, der jo af ham henlægges til Aaret før Kroningen. Men forkastes i dette Punkt Snorres Tidsregning, maa selvfølgelig ogsaa denne hans Forudsætning bortfalde. Sammenhængen maa have været en anden. Ligesom Erling Skakke personlig, efter hvad vi har seet, betragtede Markusmændenes Nederlag paa Re i Februar 1163 som saa afgjørende, at han ikke videre ænsede dem, før de ud mod Høsten satte sig fast i Konghelle, maa Valdemar have opfattet Stillingen i samme gunstige Lys. Og saa har han da Sommeren 1163 ladet sine Udsendinge afgaa til Erling. Formentlig er han dertil bl. a. ogsaa bleven drevet ved de Rygter, som han har hørt om den forestaaende norske Kongekroning, en Høitidelighed, der som den første af sit Slags i det skandinaviske Norden ikke har kunnet undlade at gjøre en vis Opsigt. Snorre lader forstaa, uden udtrykkelig at sige det, at de danske Sendemænd

traf Erling og Magnus i Bergen[1]. De blev nemlig af Erling opfordrede til at følge med ham „østover til Viken om Høsten“, forat han og de i selve den omspurgte Landsdel kunde erfare Böndernes Mening. Men dette Ophold vestenfjelds, hvorfra Erling „om Høsten“ vender tilbage til Viken, kan alene have været det samme, som udfyldtes ved Kroningshøitidelighederne og Rigsmødet; thi noget andet Sommerbesøg af Erling i det vestlige Norge med efterfølgende Høstreise „østover til Viken“ kjender Snorre ligesaa lidt som Fagrskinna til i det heromhandlede Tidsrum. Derfor omtaler da ogsaa Snorre de danske Sendebuds Forhandling med Erling umiddelbart efter at have redegjort for Kroningen, og før han lader Erling forlade Bergen og atter drage østover.

Det maa følgelig erkjendes at staa fast, at det var Kroningssommeren 1163, at Kong Valdemars Sendebud

---

[1] Saxo (ed. Müller II P. 793) kjender intet til disse Udsendinge fra Kong Valdemar til Erling, men sammenblander dem med de hemmelige Udsendinge (*tacitæ legationes*), som Vinteren før det danske Krigstog til Viken i 1165 havde i Opdrag at undersøge Stemningen i Norge, og som er identiske med de ovenfor omtalte, der kom til Throndhjem. Derimod oplyser han (ib. P. 786 cfr. 793), at der ved Tiden før Kongesønnen Knud Valdemarssøns Fødsel og Daab (i 1163) ankom norske Sendebud til Kong Valdemar med Anmodning om Hjælp mod Erling, efterat først en lignende Anmodning forgjæves var bleven rettet til den svenske Kong Karl (Sverkerssøn). Heraf fremgaar altsaa, at Markusmændene efter sit Nederlag nævnte Aar paa Re ved Udsendinge først har søgt svensk og siden dansk Hjælp. Selvsagt kunde imidlertid Kong Valdemar ikke intervenere i Norge, inden han havde forvisset sig om, hvorledes Erling agtede at opfylde Overenskomsten af 1161, og saaledes er da Afsendelsen af de Mænd blevet besluttet, som traf Erling i Bergen og først senhøstes kan være vendt tilbage til Danmark med Beskeden fra Borgarthing.

ankom til Erling, just som denne paa det ivrigste var ifærd med at forberede eller iværksætte sin Søns Indvielse til „den første kronede Konge i Norge“. Men herved falder der atter et skarpt Lysstreif over Øieblikkets meget indviklede politiske Situation. Det var ikke nok med, at de forbundne Parter, Erling og Erkebiskop Eystein, havde at forlige Kongedømmets, Kirkens og Lendemandsaristokratiets indbyrdes ret stridende Interesser, repræsenterede som disse var ved den kongelige Formynders, Episkopatets, Ættehøvdingernes og de forskjellige Landsdeles hinanden modsatte Sympathier og Fraktioner, samtidig med at der paa den anden Side ogsaa maatte regnes med Paven og hans paatageligvis uventet tilstedekomne Legat, hvilken af nødvendigt Hensyn til Kurialpolitiken — ikke mindre end til Stemningen i Folkets brede Lag — maatte holdes i Uvidenhed om den egentlige Mening med den hele Overenskomst, Kongedømmets Lensunderkastelse under den lokale Erkebiskopsstol. Til alt dette, som var mere end tilstrækkeligt, sluttede sig nu tillige det i en betrængt Stund besvorne Løfte om Afstaaelsen af Rigets sydostlige og vel allerede dengang folkerigeste og mest velstaaende Fjerdedel til den danske Konge. I Sandhed, Barnekongen Magnus's Krone kunde i Landsfolkets Øine have syntes noget for dyrt kjøbt, hvis alle disse Indrømmelser og Prutninger var blevet fuldt aabenbare og forstaaede.

Men Erling og Eystein viste sig den overordentlig vanskelige og spændende Situation voxne. Vi har allerede seet, hvorledes de ligeoverfor baade Legaten og den norske Almenhed satte den nye Thronfølgelov og den med samme nær beslægtede Kroningsed i Stedet for det ikke offentliggjorte Underkastelsesdokument. Ligeoverfor de danske Underhandlere blev nu Erlings Forhold ligesaa diploma-

tisk og tvetydigt. Istedetfor med et barsk og uforsigtigt Nei at afvise Kong Valdemars Fordring paa Viken gav han hans Sendemænd et Svar, hvis Fornuftighed der ikke godt kunde indvendes noget mod, nemlig at det til syvende og sidst maatte komme an paa Indbyggerne i angjældende Landsdel selv, hvorvidt de vilde hylde Danmarks Konge som sin. Han, Erling, kunde ikke gjerne paatage sig at tvinge dem dertil. Men han skulde, i Henhold til sit edelige Løfte, forelægge dem Sagen paa et i den Anledning sammenkaldt Thing, og hvis Sendemændene vilde vente, indtil dette ud paa Høsten kunde træde sammen, saa var de velkomne baade til i Mellemtiden at overvære hans Søns høitidelige Kroning til Konge, hvorved denne hans Værdighed vilde faa et nyt og urokkeligt Grundlag, og til at ledsage ham selv, Erling, østover til Thingstævnet med Vikens Bønder. Omtrent saaledes maa ifølge Snorre Svaret have været formuleret. Erling vandt derved Tid ikke alene til at ordne alt med Hensyn til Kroningen og Rigsmødet, uden at den danske Konges Krav deri indblandedes, men ogsaa til i Stilhed og underhaanden at forberede Almuen østover paa, hvad den, naar Thinget mødte, burde erklære sig for. Det hele giver overhovedet et meget oplysende Vidnesbyrd om Erlings politiske Kløgt. Sagen løb da ogsaa af, som han havde forudseet og vistnok ogsaa foranstaltet: fra det for Anledningen sammenkaldte Borgarthing, hvor Almuen paa det bestemteste vægrede sig ved at lade sig afstaa til Danmark, vendte de danske Udsendinge med uforrettet Ærinde tilbage til sin Konge, der nu fra sit Standpunkt ikke uden Grund betragtede Erling som den, der havde brudt sin Ed.

Efter Afholdelsen af det nævnte Thing for Viken lader Snorre Erling vende tilbage til Bergen og der til-

bringe Julen og Vinteren. Denne Frem- og Tilbageflakken en og samme Høst tvinges Snorre til at antage derved, at han henlægger Kroningen til 1164; thi det er samtlige Sagaers rigtige Forudsætning, at det var Vinteren 1164—65, som Erling opholdt sig i Bergen. Fagrskinna derimod, som lader Kroningen foregaa i 1163, behøver ikke at tænke sig Erling foretage en saa usandsynlig Tilbagefærd samme Høst, idet den jo, hvad der klarlig er det rigtige, motiverer hans Afreise fra Bergen efter Kroningen i første Række ved de indløbne Efterretninger om Markusmændenes nye Opdukken, denne Gang ved Konghelle. Paa denne Reise fra Bergen østover i Hensigt at opsøge Oprørerne er det altsaa, at Erling har taget de danske Udsendinge med sig til det vistnok forud fra Bergen af ved Brev og Budskab sammenkaldte Borgarthing. Da Erling, ligeledes ifølge Fagrskinna, i Begyndelsen af Vinterhalvaaret („*öndverðan vetrinn*"), altsaa senest vel omkring 1ste November, fra Konghelle gjorde sit første Straffetog ud paa Hisingen, medens Beretningen tillige forudsætter, at han da allerede havde opholdt sig nogen Tid, f. Ex. et Par Uger, i Byen, maa han tænkes at være kommen derned omkring Midten af Oktober og at have afholdt det omtalte Borgarthing omtrent en Uge forud. Paa den anden Side kan Thinget neppe heller være bleven holdt synderlig tidligere; thi først henimod Midten af September kan Erling formodes efter Rigsmødets Afslutning at have kunnet tiltræde Reisen østover fra Bergen (jfr. ovenfor S. 45).

Saaledes har da heller ikke Kong Valdemars Sendemænd før tidligst ved Midten af Oktober kunnet være vendt hjem til Danmark. Det Svar, de bragte ham, huede ham, som vi saa, ingenlunde; men naar Snorre forudsætter, at han endnu samme Høst sendte nye Folk,

denne Gang dog i Hemmelighed og Pilegrimsklæder. afsted til Norge, saa er det atter hans Henlæggelse af Kroningen til 1164, som nøder ham hertil. Det er nemlig en given Sag, at Kong Valdemars første Tog til Viken falder i 1165. Da det indledes med den nævnte hemmelige Sendelse til Throndhjem, og denne foregik samtidig med, at Erling og Magnus tilbragte Vinteren i Bergen, hvilket var Tilfældet 1164—65, blev der for Snorre ingen anden Udvei end at lade Valdemar strax efter Modtagelsen af sine fra Kroningen og det paafølgende Borgarthing hjemvendende Udsendinge gjøre det næste Forsøg. Derfor stryger han ogsaa i sin Fremstilling Fagrskinnas Oplysning, at det var om „Høsten“ „i Begyndelsen af Vinterhalvaaret“ („*öndverðan vetrinn*“), at Danekongens Mænd og Brevskaber kom til Throndhjem; thi aldenstund det officielle Gesandtskab til Norge først paa dette Tidspunkt kunde være vendt tilbage til Danmark, blev der ikke Tid for det følgende hemmelige til at komme afsted og naa helt op til Nidaros i den sidste Halvdel af den samme Oktober Maaned. Istedet siger Snorre derfor, at Udsendingerne drog didop „den Vinter“. Forkaster vi derimod ogsaa i saa Henseende hans kronologiske Arrangement, kommer vi til det langt rimeligere Resultat, at den beregnende og forsigtige Valdemar har seet Tiden an en Stund, inden han tog et nyt Skridt, og at han først iværksatte et saadant, da han havde Grund til at tro, at det vilde lykkes bedre end det forrige. Antager vi altsaa, at hans Sendemænd til Erling er komne tilbage engang i Oktober 1163, og at han efter Markusmændenes endelige Nederlag udenfor Bergen Sommeren 1164 paany har modtaget enkelte af dem som Flygtninge — Frederik Køna og flere andre siges jo udtrykkelig efter Slaget først at være tyede ned til Dan-

mark eller Gautland (Fagrsk. Kap. 266) — samt af dem har faaet nye Opfordringer til at gribe ind i de norske Anliggender, og forudsætter vi videre, at han dernæst ud paa Eftersommeren samme Aar er bleven underrettet om Erlings da stedfundne, hensynsløse Aflivelse af den nævnte thrønderske Stormand — fra Viken tyede de overlevende Markusmænd paany ned til Danmark —, saa har vi aabenbart den rigtige Forklaring af, at Valdemar netop valgte dette Øieblik til at foretage det i sig selv meget paafaldende Skridt at henvende sig til de steileste Uafhængighedsmænd af alle Nordmænd, nemlig Thrønderne. Han har tydeligvis beregnet eller faaet sig indgivet, at Frederik Kønas Henrettelse vilde sætte Thrøndelagen i Fyr og Flamme, og har besluttet sig til at smede Jernet varmt. Han ændrede følgelig sin Holdning derhen, at han ikke længer lagde an paa Afstaaelsen af Viken, men søgte ved Hjælp af Thrøndernes hævdvundne Indflydelse paa Thronfølgen at sikre sig Overherredømmet over hele Riget, idet han stillede i Udsigt et Slags Underkonge („Landshøvding") af thrøndersk Ætt. Hans Udsendinge, der ifølge Fagrskinnas, sikkerlig efter Morkinskinna afskrevne Tidsangivelse maa være ankomne til Nidaros i Tiden omkring 1ste November, fandt da ogsaa Stemningen deroppe saa ophidset, at de fik høre de stærkeste Trudsler mod Erling. „Vovede han sig til Throndhjem, skulde han aldrig komme udenfor Agdenæs igjen med Livet"[1].

Hvorledes det saaledes sammenbryggende Uveir mellem Kong Valdemar og Thrønderne paa den ene Side og Erling paa den anden i Løbet af 1165 videre udladede sig, Erlings vellykkede Tog til Nidaros og Valdemars

---

[1] Snorre, Magnus Erlingssøns Saga, Kap. 25 jfr. med Fagrsk. Kap. 272.

mislykkede til Viken o. s. v., hører imidlertid ikke ind under Behandlingen af den Opgave, jeg i foreliggende Studie har søgt at løse. Kun forsaavidt har jeg maattet beskjæftige mig med dette Mellemværendes indledende Optrin, som disse falder ind og maa anvises sin rette Plads i de af mig kronologisk belyste Aar 1163—64.

Til Slutning finder jeg det rigtigt at hidsætte i ordnet Rækkefølge de historiske Begivenheder, jeg saaledes har bestræbt mig for at bringe i den indbyrdes rette Sammenhæng. Som gjentagende fremhævet stemmer den af mig anvendte Tidsregning helt med Fagrskinnas, medens den ganske afviger fra Snorres. At jeg til behørig Forstaaelse fremstiller Sagernes Forløb saaledes, som jeg i Henhold til den ovenfor leverede Bevisførelse maa tænke mig dem, og derved ikke godt kan undgaa tillige at anvende en og anden Formodning, vil forhaabentlig ikke svække Indtrykket af Redegjørelsens Paalidelighed i Hovedtrækkene.

1161. Vaar. Magnus Erlingssøn udraabes i Bergen, 5 Vintre gammel, til Konge; hans Fader Erling Skakke tager umiddelbart efter med den unge Konge og sine nærmeste Partifæller sin Tilflugt til Kong Valdemar af Danmark, som lover ham sin Bistand mod Aftrædelse af Viken til Lindesnæs, et Vilkaar, der af Erling bekræftes med hans Ed.

1162. Vaar. Kong Haakon Hærdebred falder mod Magnus og Erling i Slaget under Sekken. Umiddelbart efter aflægger Magnus og Erling et kort Besøg i Nidaros, hvor Magnus vistnok udraabes til Konge paa Ørething, men hvor Stemningen dog viser sig ham og hans Fader saa fiendtlig,

at Opholdet indskrænkes saavidt muligt. Samme Aar udraabes paa Eidsivathing af Kong Haakons Tilhængere med Sigurd Jarl i Spidsen Sigurd Markusfostre til Konge.

1162. Sommer. Erkebiskop Eystein foretager sin første Visitatsreise til Haalogaland, med hvis Bønder han aftaler en Forhøielse af Sagefaldskursen i geistlige Bødesager, en Indrømmelse, som Almuen i det egentlige Thrøndelagen kan sees senere paa Aaret at have tiltraadt. Erling yttrer ved Underretningen herom sin Misnøie, vistnok ikke mindst fordi den erkebiskoppelige Sagefaldskurs og dermed selve Bødebeløbene blev de dobbelte af de Kongen tilkommende.

—„— Jul. Erling og Kong Magnus i Tønsberg.

1163. 20de Februar. Slag paa Re, hvor Markusmændene lider et stort Nederlag og deres ledende Høvding Sigurd Jarl falder. Nogle Dage efter (27de Februar) dræbes en anden af Hovedmændene for Flokken, Lendemanden Eindride unge.

—„— Omkring 1ste Marts[1] drager Erling Landeveien

[1] Stort tidligere kan han ikke godt være kommen afsted, da han jo maatte have adskilligt at varetage efter Slaget og inden sin Afreise. Fagrskinna, som her er vor eneste Kilde, idet Snorre bare afskriver dens Ord, siger da ogsaa, at efter Slaget *„hvarf Erlingr aptr með sinu liði ok settisk i Túnsbergi. Sjau nóttum siðar tóku þeir Erlings menn Eindriða unga; var hann drepinn ok öll hans skipsókn“* (Kap. 265). Af det sidste at slutte, at Erling da allerede var afreist, er neppe tilstedeligt, idet Erling jo kan have sendt sine Mænd ud for at gribe Eindrides Skib uden selv at deltage i denne Expedition. Paa den anden Side opgiver Fagrskinna i Kap. 268, at Erling kom op til Nidaros „om Vaaren“, og da det ligner Erling at tage

til Nidaros i den Hensigt at benytte Markusmændenes Ødelæggelse som Udgangspunkt for et Kompromis mellem Erkebiskopens og hans egne Interesser. Sin Søn, den unge Konge, medtager han kun til Oslo, hvor han overgiver ham i Biskopens Varetægt.

1163. 23de Marts, første Paaskedag. Underhandlingerne i Nidaros mellem Erling og Erkebiskopen er da saavidt fremskredne, at Erling som et Slags Fæstepenge finder sig i at undertegne et Privilegiebrev, hvorved der tilstaaes Erkebispestolen visse økonomiske Fordele. Forhandlingerne afsluttes med en Aftale om, at Erkebiskopen til Sommeren (formodentlig St. Olafs Dag den 29de Juli) skal krone Kong Magnus i Bergen, mod at denne til Gjengjæld tager sit Rige til Len af Landshelgenen, samt at et Møde af Rigets geistlige og verdslige Høvdinger i den Anledning sammesteds skal indkaldes. Efter Opnaaelsen af dette foreløbige Resultat begiver Erling sig formentlig sydover langs

---

Beslutninger og iværksætte dem lige hurtigt (jfr. f. Ex. hans øieblikkelige Reise til Danmark efter Sønnens Udraabelse til Konge i 1161), tør det antages, at han ikke har ventet mere end netop nødvendigt, før han drog afsted. Hertil maatte desuden to andre Omstændigheder opfordre ham. Da han ifølge den hele Sammenhæng tog Landeveien til Throndhjem, har han visselig foretrukket at benytte Vinterføret, inden Førefaldet længere ud paa Vaaren gjorde Reisen besværlig. Da desuden Paasken i 1163, som alt nævnt, indtraf saa tidligt som 23de Marts, og det var naturligt, at han før Høitidsdagenes Indtræden ønskede at være fremme, har han vistnok beregnet de halvtredie Uger, som Reisen omtrent vilde tage, fra omkring 1ste Marts.

Kysten til Bergen og opholder sig derpaa formentlig Resten af Vaaren og Sommeren vestenfjelds, beskjæftiget med at forberede Kroningen og at forhandle om Vilkaarene derfor med sine nærmeste Tilhængere blandt det vestenfjeldske Lendemandsaristokrati.

1163. Vaar. Markusmændenes bedste Udsigt til at gjenoprette Nederlaget paa Re maatte øiensynlig søges i Throndhjem, hvor Stemningen var Erling og Magnus fiendtligst, og hvorhen de da ogsaa næste Aar med stor Fremgang tyede hen. Naar de ikke desto mindre Vaaren 1163 valgte at drage gjennem de østlige Indlandsbygder ned til Kysten af Ranrike, maa en medbestemmende Grund hertil have været, at Erling ved sin hurtige Beslutning om for sit Vedkommende at drage til Nidaros og søge Forhandling med Erkebiskopen er kommet dem i Forkjøbet og har afskrækket dem fra at ty nordover, saameget mere som Erling neppe i saa urolige Tider er reist uden at omgive sig med et paalideligt Krigerfølge. Nede ved Kysten skaffer Markusmændene sig Skibe, paa hvilke de Sommeren over formentlig driver Sjørøveri i de nærmeste Farvande. I Forveien har de sendt Bud til Kong Karl Sverkerssøn af Sverige med Anmodning om Bistand, og da de af ham faar Afslag, til Kong Valdemar af Danmark med lignende Bøn.

—„— Forsommeren. Den pavelige Legat Stephanus af Orvieto („*de urbe veteri*“) ankommer, formentlig fra Sverige, til Oslo, hvor han modtages af Kong Magnus og Biskopen. Han opfordres og

erklærer sig villig til at deltage i de forestaaende Kroningshøitideligheder i Bergen.

1163. Juli. Kong Magnus, Biskopen af Oslo, Legaten og de øvrige søndenfjeldske Deltagere i Rigs- og Kroningsmødet i Bergen begiver sig derhen. Her indtræffer ligeledes Erkebiskopen og de øvrige norske Biskoper samt den nyvalgte Biskop Brand af Hole, der maa afvente en passende Leilighed til at kunne blive indviet. Samtidig indfinder sig i Bergen Udsendinge fra Kong Valdemar af Danmark med Krav paa Afstaaelsen af Viken.

—„— 29de Juli, St. Olafs Dag. De underhaands Forhandlinger angaaende Overenskomsten mellem Kongedømmet og Kirken, Kongens Kroningsed, Thronfølgeloven, Formen for Legatens Deltagelse i Kroningsceremonien o. s. v., viser sig sandsynligvis at trække i Langdrag, hvorfor Kroningen maa udsættes til

—„— 10de August, St. Laurentius' Dag, da den med stor Pomp finder Sted. Kongen krones af Erkebiskopen; men hans Ed, hvorved han forpligter sig til at ofre sin Krone til St. Olaf og til Opbevarelse i Nidaros Kristkirke, modtages af Legaten Stephanus. Samtidig undertegnes i Hemmelighed af Erling, Kong Magnus og Erkebiskopen et af den sidste personlig opsat latinsk Dokument, hvorved Kong Magnus tager sit Rige til Len af St. Olaf og erklærer, at Kronens Ofring just skal tjene som det ydre *„perpetuæ subjectionis testimonium“*. I samme Dokument optages desuden et Løfte fra Kongens og hans Hirdmænds Side,

der maa være bleven gjentaget offentligt, og som gik ud paa, at der skulde erlægges Tiende af Krongodsernes Afkastning og Hirdmændenes Lønninger. For sin Del skjænkede Erling Gods til Oprettelse af Halsnø Augustinerkloster. — Strax efter Kroningen har formentlig Legaten forladt Bergen og Landet tilsjøs.

1163. August og første Uge af September. Rigsmøde i Bergen, hvor der under Ledelse af Erkebiskopen vedtages en Række betydningsfulde Ændringer i Kristenretterne, Ægteskabslovgivningen og enkelte Punkter af den verdslige Ret. Blandt de sidste er ogsaa den nye yderst vigtige Thronfølgelov, hvis Hovedindhold dog maa være bleven underhaanden drøftet og fastslaaet ved de mere personlige Underhandlinger før Kroningen.

—„— 8de September, Mariemesse. Biskop Brand af Hole indviet. Han og hans ligeledes tilstedeværende Landsmand Jon Loptssøn maa af Mangel paa Skibsleilighed til Island saavidt sent paa Aaret beslutte sig til at tilbringe Vinteren i Bergen.

—„— Henimod Midten af September maa de forskjellige Deltagere i Kroningen og Rigsmødet, med Undtagelse af den unge Konge selv, være afreist fra Bergen, deriblandt ogsaa Erling Skakke, som har modtaget Underretning om, at Markusmændene efterhaanden har trukket Folk til sig igjen og har sat sig fast i Konghelle. Med Erling følger tillige de danske Udsendinge østover.

—„— Første Halvdel af Oktober. Borgarthing afholdt

til Behandling af Kong Valdemars Krav paa Viken. Dette afslaaes, hvorpaa hans Udsendinge vender hjem.

1163. Omkring Midten af Oktober. Erling indtræffer med en Hærstyrke i Konghelle. Markusmændene tyr ud paa Hisingen. Da det her snart blir smaat for Mad, tager de atter over til Fastlandet, hvor de holder til oppe i Skovegnene mod Grændsen af Sverige.

—„— Omkring 1ste November. Erling drager ud paa Hisingen og stævner Bønderne til sig i Konghelle. Paa Mødet ilægger ham dem en drøi Bod i Kvæg.

—„— Omkring Midten af November. Stærk Frost, som bevirker, at Erlings Skibe fryser inde, hvoraf Hisingboerne benytter sig til at unddrage sig Kvægets Udredelse.

—„— Jul. Erling i Konghelle, Kong Magnus i Bergen.

1164. 9de Januar. Erling foretager et Straffetog ud paa Hisingen.

—„— Vinter. Markusmændene tyr nordover til Oplandene og efter nogen Tids Forløb videre til Nidaros, hvor Sigurd Markusfostre udraabes til Konge og faar Tilløb af mange og tildels anseelige Mænd. De skaffer sig desuden en Flaade.

—„— Vaar. Efter Isløsningen forlader Erling med sine Skibe Konghelle i den Hensigt at drage til Bergen. Han hindres imidlertid herfra ved stadig Modvind, som opholder ham i Farvandet mellem Tønsberg og Lindesnæs. Dog faar han sendt en Del Rofartøier op til Bergen.

1164. Forsommer. Markusmændene paa sin Side tager senere ud paa Vaaren[1] Sjøveien sydover forbi Bergen, men vender paa Lister om af Frygt for Erlings Flaade, møder derpaa i Bergensleden Lendemændenes Flaade og adsplittes. Deres Konge og hans Fosterfader Markus tages tilfange. Frederik Køna og andre Markusmænd flygter til Danmark og Gautland, hvorfra de herjer i Viken.

—„— Sommer og Eftersommer. Erling i og ved Tønsberg. Her erfarer han, at Frederik Køna med Fæller herjer i det østlige Viken. Han begiver sig da med sine Skibe „østover" for at lede dem op, træffer dem, fanger nogle og lader dem, deriblandt Frederik Køna selv, henrette. De gjenlevende Markusmænd tager atter sin Tilflugt til Danmark.

—„— 29de September, Mikkelsmesse. Sigurd Markusfostre og Markus henrettede ved Bergen[2].

---

[1] Fagrskinna siger: „*er á leið várit*", Snorre: „*er sumraði*". Formentlig betegnes ved begge Udtryk et og samme Tidspunkt, Overgangen fra Vaar til Sommer, d. e. omkring Begyndelsen af Juni. Snorre lader derhos Markusmændene give sig Tid til paa Veien sydover langs Kysten at aflægge Besøg i Land for at sætte sig i Besiddelse af Kongedømmets Indkomster. Deres Ankomst udenfor Lister og Tilbagefærd derfra kan derfor neppe sættes tidligere end til Begyndelsen af Juli. Faa Dage senere falder derpaa deres Flaades Adsplittelse og Sigurds og Markus's Tilfangetagelse.

[2] At Henrettelsen fandt Sted paa Mikkelsmessedag, oplyser Snorre, Magnus Erlingssøns Saga Kap. 18, og der er ingen Grund til at betvile, at han for denne Dagsangivelse har havt sikker Kilde, maaske endog Morkinskinna, om han end beregner Aaret urigtigt. Naar det forøvrigt af den sammentrængte og

1164. Høst. Efterretningen om Frederik Kønas særlig vanhæderlige Henrettelse fremkalder i Throndhjem udbredt Forbitrelse.

I Danmark, hvorhen Beretningen bringes ved de flygtende Markusmænd, bevirker den, at Kong Valdemar beslutter sig til at afsende hemmelige Bud til Thrønderne med Forslag om Samvirke og Underkastelse.

—„— Omkring 1ste November ankommer disse hemmelige danske Udsendinge til Nidaros, hvor de tilbringer en Del af Vinteren og finder villigt Øre hos adskillige.

—„— Jul. Erling og Kong Magnus i Bergen.

1165. Vaar. Erlings Straffetog til Nidaros.

—„— Sommer. Kong Valdemars første Tog til Viken.

Til Afslutning af dette Forsøg paa at korrigere den hidtil almindeligvis befulgte Tidsregning for de heromhandlede to Aar bør det Spørgsmaal ligeledes fremkastes, hvorfor vel Snorre har foretaget de ovenfor paatalte Ændringer i Fagrskinnas, d. e. uden al Tvil ogsaa Morkinskinnas, Ordning af Begivenhederne, stemmende som denne tillige var med et Par Tidsangivelser i Sverres Saga. Svaret kan neppe blive andet, end at han hertil maa være bleven forledet ved visse Misforstaaelser og Feilerindringer, hvis Rigtighed han personlig har ment

---

vistnok ogsaa her stærkt forkortede Fremstilling i Fagrskinna nærmest synes at fremgaa, at Henrettelsen fandt Sted lige efter Tilfangetagelsen, saa viser nævnte Dato, at saa ikke kan have været Tilfældet. Det siger sig desuden i Grunden selv, at Erlings egen Afgjørelse af de to betydningsfulde Fangers Skjæbne maatte afventes, inden Henrettelsen kunde foregaa. Men Erling færdedes, som nævnt, i Tønsberg og deromkring.

at kunne stole paa. Gustav Storm bruger i sin Bog om Snorres Historieskrivning (S. 201) det Udtryk, at Snorre „ved, at Kong Magnus blev kronet, da han havde baaret Kongenavn i 3 Aar og var 8 Aar gammel, altsaa Sommeren 1164“. Men dette har han netop ikke vidst; thi de ham foreliggende Sagaberetninger sagde, at Magnus's Alder dengang var 7 Aar, og at han var 5 Aar, da han fik Kongenavnet. Hine Snorres Angivelser beror derfor paa falsk Beregning, ikke paa Kundskab. Og det samme gjælder hans hele Omkastning af Begivenhederne i de 2 Aar. Den er en eneste sammenarbeidet Vilkaarlighed, foranlediget ikke ved, hvad han vidste, men ved, hvad han troede at vide. Grunden til, at han saaledes troede at vide bedre Besked, end de ældre Sagaer gav, maa derimod øiensynlig være den af Storm (sstds S. 202) anførte, nemlig at han som Hjemmelsmand for, hvad der knyttede sig til Kroningen, stolede paa sin ved Høitideligheden tilstedeværende Pleiefader, Jon Loptssøn, saavelsom paa sin egen Erindring om, hvad denne en Menneskealder, før Snorre selv førte Magnus Erlingssøns Saga i Pennen, havde berettet ham. At der paa denne Maade i Snorres Hukommelse kan have indsneget sig en og anden Feiltagelse, har vi ovenfor S. 42 havt et lidet, men for det hele Emne ingenlunde uvigtigt Exempel paa, idet Brand Sæmundssøn ikke, som Snorre mente at vide, kan have været tilstede ved Kroningen som indviet, men kun som udvalgt Biskop. Lignende mindre Misforstaaelser kan dels Jon, dels Snorre selv paa andre Punkter i Løbet af den lange Tid, som hengik mellem 1163 og Tiden omkring 1240, være blevne Offer for. Hvad der imidlertid mere maa lægges Snorre til Last, er, at han har anseet sig berettiget til i Henhold til disse sine blot subjektivt sikre Erindringsmomenter at omarrangere de ældre

Sagaers hele Tidsfølge for de to Aar 1163—64. Dette viser, at Snorre overhovedet som Kilde maa benyttes med udpræget Forsigtighed. Han var efter sin Tids Leilighed en kritisk anlagt Beretter, og han søgte saavel at finde som at fremstille Sammenhængen mellem Begivenhederne. Men hans Kritik opererede med altfor snævre Forudsætninger til, at Efterverdenen skulde føle sig bunden ved den, og lykkedes det ham end, som navnlig hans i sit Slags ypperlige Olaf den helliges Saga vidner om, at give sin Fremstilling en høist bestikkende Form, saa er det desto usikrere, om den herigjennem fremtrædende Opfatning ogsaa i alle Dele virkelig er den rette.

XI. Lensunderkastelsens Eftervirkninger.

Den tyske Retshistoriker og Kanonist Professor Philip Zorn har i sin Bog „Staat und Kirche in Norwegen“ (1875) med Klarhed og Styrke gjort opmærksom paa den særegne Interesse, som i kirkehistorisk Henseende knytter sig til den middelalderske Kamp i Norge mellem verdsligt og geistligt Høvdingedømme. Medens i sydligere Lande den verdslige Konge- og Lensstat og den kanonisk-hierarkiske Kirkestat allerede træder fiendtligt op mod hinanden paa Tidspunkter, da de endnu begge er ufærdige, og idet de begge fortsætter og fæstner sin Udvikling under hinanden aftvungne gjensidige Lempelser, sker Sammenstødet i Norge mellem to fuldt færdige Systemer. „Da Kristendommen modtoges i Norge, var de pseudoisidoriske Forfalskninger allerede blevet et uudskilleligt Led i Kirkens Ordning, og med tvingende Nødvendighed lagde sig fra da af den romerske Kirkes Tyngdepunkt over i det Ydre, i Forfatningen.“ Paa den anden Side „finder vi allerede i den tidlige Middelalder Retten

i det germaniske Norden mærkværdig fuldendt. I den juridiske Tankes Præcision og Grundprincipernes Klarhed staar det germanske Nordens Retsbøger langt over de tilsvarende Retsoptegnelser hos sydgermaniske Stammer. Trods Nordboernes Karaktertilbøielighed for Overskridelser af enhver Art og i Særdeleshed for vild Næveret dannede dog Rets- og Statsordenen allerede tidlig det faste Grundlag for det nationale Liv" (l. c. 275—76).

Denne Opfatning er i mine Øine utvilsomt rigtig. Det er Brydningen mellem Stat og Kirke, som forlener Norges Historie i det 12te og 13de Aarhundrede med mere end lokal Betydning. Ved derimod at lægge Hovedvægten paa Udviklingen af Forholdet mellem Kongemagt og Aristokrati har P. A. Munch og Ernst Sars[1] stillet de kraftigst fremtrædende Linier i Skyggen og udhævet andre, som i Henseende til historisk Aktualitet blot var af anden Rang, omend deres historiske Indflydelse inden Landet selv i Længden blev virksom nok, efterat Kampen mellem Stat og Kirke i Virkeligheden havde ført til Kirkens Nederlag og derved skaffet de rent statlige Udviklingsmomenter et bredere Leie til at rulle henover og — at rinde ud igjennem i den bare Afmagt.

Men for denne halvandet Aarhundredes staaende Strid mellem Kongestat og Kirkestat danner Landets første Kongekroning og den derunder stedfundne Lensunderkastelse af Kongedømmet under Kirken baade Udgangspunkt og Program. Uagtet Enkelthederne i Overenskomsten øiensynlig ikke i alle Dele er naaet til Almenhedens Kundskab, ser vi dog, at den Grundbetragtning,

---

[1] Omend den sidste med bedre Afveining af de forskjellige Momenter; jfr. dog ikke mindst hans „Udsigt" II, S. 155 ff.

hvorpaa den hvilede, bliver Geistlighedens Fælleseie. Da en norsk Klerk i Tiden mellem 1180 og 1190 forfatter en kort Redegjørelse for Norges geografiske og ældste historiske Forhold (den saakaldte Historia Norvegiæ) med Dedikation til en engelsk Erkediakon[1], undlader han ikke med et vist Eftertryk at betegne Olaf den hellige som *„perpetuum regem Norvegiæ“*[2], en besynderlig Titulatur, hvis Mystik umiddelbart synes hentet fra Lensunderkastelsesdokumentets egne Ord, naar det lader Kong Magnus udtale: *„Deo . . me cum regno in perpetuum et glorioso martyri regi Olao . . . regnum assigno Norvegiæ et huic regno . . . velut eiusdem gloriosi martyris possessioni hereditarie sub eius dominio tanquam suus vicarius et ab eo tenens possidebo.“* Og hvor udbredt og langvarig den herigjennem udtrykte Opfatning var, ser man deraf, at endnu den opbevarede Gildeskraa for et unævnt „Olafsgilde“ i Gulathingslagen (nærmest Søndhordland) fra Tiden 1250—1300[3] høitidelig forsikrer om den hellige Olaf, at han *„er bæþe lans konungr var ok laga“*, d. e. „baade vor Landskonge og vor lovlige Konge“. Saameget mindre kan det da forundre, at Lovtexter, der redigeredes enten i umiddelbar Tilslutning til Kroningsaftalen eller senere af Erkebiskop Eystein selv, kan benytte Udtryk som „at søge nord til den hellige Kong Olaf“ (d. e. at drage til Nidaros, — se Thronfølgeloven[4]), eller at visse Bøder skal

---

[1] Se G. Storm Monumenta Historiæ Norvegiæ, Pag. XXIII.
[2] Ib. S. 109.
[3] Norges g. Love V S. 7—11, særlig § 45; jfr. om Skraaens Alder Pappenheim, Ein altnorw. Schutzgildestatut (1888), Maurers Anmeldelse deraf i Krit. Vierteljahresschrift N. F. XII, S. 216 ff., min Anmeldelse i Tidsskr. f. Retsvidenskab, 1889, S. 497, samt G. Storm, N. g. L. V, Pag. IV.
[4] At Udtrykket ogsaa er gjentaget i den senere Thronfølgebe-

deles ligt mellem „den hellige Kong Olaf“ og „den jordiske Konge“ (Frost. II 10, endnu gjentaget i Erkebiskop Jons Kristenret Kap. 13—14). Omvendt klinger det næsten som en forarget Indsigelse mod den hele Betragtningsmaade, naar Afskriveren af den Membran af Erkebiskop Jons Kristenret, som er bleven lagt til Grund for Udgaven i Norges g. Love II, i Kap. 13 ombytter Lovens oprindelige Betegnelse af den verdslige Kongemagts Repræsentant som „den jordiske Konge“ med „Norges Konge“.

Det er derfor mod denne principielle og i sine Konsekventser meget vidtrækkende Opfattelse af Landshelgenen som den „lovlige“ „Landskonge“ og „*perpetuus rex Norvegiæ*“, hvis paa engang mystiske og praktisk materielle Magtfylde forlanges udøvet gjennem og af Rigets Erkebiskop, at det norske Kongedømme siden 1163 uafladelig maa værge sig. Og ligesaa uafladelig og ihærdig søger Geistligheden paa sin Side at arbeide for og underholde en saadan Fiktion. Ved Kroningen i 1163 var denne Betragtningsmaade, som vi saa, endnu ganske nyfødt, og hvad den indebar, har neppe for de verdslige Høvdinger, som var med paa at akceptere den, staaet fuldt klart. Men for Erkebiskop Eystein selv og efterhaanden for andre logisk anlagte Hoveder blandt Geistligheden har Opfatningen af Hellig Olaf som den egentlige Overkonge i Landet, af hvem dette kun toges i Len af den „jordiske“ Konge, dannet den dybere liggende Hovedhjørnesten i den hele kirkelig-hierarkiske Politik.

---

stemmelse, der findes i Járnsíða Kap. 10 og Landsloven II 6, har mindre at sige, da denne kun for Kongehusets Uddøen gjældende Valgforskrift, saavidt muligt er en simpel Omredaktion af Thronfølgeloven af 1163.

I Begyndelsen blev dog Konsekventserne ikke dragne med nogensomhelst Uforsigtighed. Eystein var en ligesaa rolig, som naar det gjaldt, energisk Prælat, og ligeoverfor Erling Skakke og Kong Magnus behøvede han overhovedet ikke at aflægge Fløielshandskerne. Han nøiede sig i Tidsrummet efter Kroningen med under eget Tilsyn at lade omredigere Frostathingsloven og særlig dens Kristenret i Overensstemmelse med de kirkelige Krav, som han ansaa modne til Gjennemførelse. Men ganske anderledes blev Stillingen, da det efter Sverres Fremtræden i 1176 viste sig, at Overenskomsten mellem Stat og Kirke i ham havde fundet en baade principielt uforsonlig og krigersk overlegen Modstander. Fra dette Øieblik af tager Geistligheden Parti i de norske Thronkrige og senere endog selve Ledelsen. Og Virkningerne af denne Indgriben fra den indflydelsesrigeste og mægtigste Samfundsklasses Side lader ikke vente paa sig. Medens indtil da de norske saakaldte „Borgerkrige“ havde indskrænket sig til en Række tildels med lange Mellemrum opdukkende Feider mellem Kongehusets Medlemmer og disses Hirdflokke og personlige Tilhængere, hvorved Landets Indbyggere i det store hele havde staaet som mere eller mindre interesserede Tilskuere, og den almindelige Velstand neppe led synderligt Afbræk, forvandledes Kampene nu til en staaende politisk Partistrid, hvori det gjaldt noget meget mere end Personerne[1]. Hvor uadskilleligt Geistligheden havde knyttet sin egen velbevidste Interesse til Kong Magnus's Sag, viste sig allerede i 1180, da hans gjentagne Nederlag tvang ham til at flygte til Danmark. Thi samtidig flygtede Erkebiskopen til England, hvorfra han slyngede Banstraalen mod Sverre,

---

[1] Jfr. Sars, Udsigt II, S. 151—52.

og blev borte i 3 Aar. Han vendte først tilbage, da Sverres fortsatte Seire havde reduceret Kong Magnus's Parti til en „Flok“, hvis Udsigter til at vinde Bugt med Modkongen mere og mere var forsvundne. Som saa mangen anden klog Kirkefyrste før og efter ham fandt Eystein det under disse Omstændigheder raadeligst at bøie af og indtil videre finde sig i den faktiske Stilling. Men hvor principielt alvorlige og dybtgaaende Modsætningerne var blevne, fik man se, strax han var afløst af en ny og yngre Metropolitan, hvis hierarkiske Sindelag ikke tillod ham at slaa af paa de Fordringer, som nu engang var blevne den norske Kirkes[1]. Erkebiskop Erik tiltraadte efter at være vendt tilbage fra Rom med Pallium Bestyrelsen af sit nye Embede 1189, formentlig om Vaaren, og allerede Sommeren 1190 flygtede han efter et i saglig Henseende overmaade karakteristisk Sammenstød med Kong Sverre paa Frostathing ud af Landet, det han ikke atter betraadte før efter 12 Aars Forløb og efter Kongeskifte. Og den ydre Foranledning til dette voldsomme Brud, det, som i Erkebiskopens Øine bragte Bægeret til at flyde over, var Kong Sverres bestemte Forlangende om, at Erkebiskopens Følge skulde indskrænkes til de 30 Mand og 12 hvide Skjolde, som den gamle Lov fra Tiden før 1163 havde tilladt ham at have. Som ovenfor saaes, var imidlertid dette Punkt et af de mest ømtaalige, som havde været under Forhandling mellem Erling Skakke og Erkebiskop Eystein, men som var blevet ordnet til den sidstes fulde Tilfredshed under Erlings Paaskeophold i Nidaros før Kroningssommeren. Erkebiskopens Ret til frit at omgive sig med saa stort et Krigerfølge, som han

---

[1] Jfr. med det følgende L. Daae, Erkebiskopperne i Nidaros, i Heggtveit's, „Trondhjem i Fortid og Nutid“, S. 95 ff.

selv vilde, var just et af de mest iøinefaldende Vidnesbyrd om, hvilken forbedret og ophøiet Stilling Overenskomsten af 1163 havde indrømmet Landets geistlige Overhoved, ligesaa vist som at en tvungen Afknapning her vilde være en aabenbart ydmygende Erkjendelse fra Metropolitanens Side af, at denne Overenskomst ikke længer ligeoverfor Kongemagten lod sig gjennemføre. Men dette var kun et af Stridsemnerne. Allerede Aaret iforveien (1189) havde Sverre bragt paa Bane det ligesaa farlige Tvistepunkt fra Erling Skakkes Tid angaaende den erkebiskopelige Sagefaldskurs, hvilket i sin Tid jo netop havde givet Foranledning til det hele Kompromis mellem Erling og Eystein, d. v. s. mellem Stat og Kirke. Og allerede ved denne Leilighed Aaret forud havde Kong Sverre paa det utvetydigste vægret sig ved at anerkjende en Tøddel af, hvad Erling i sin Tid paa dette som paa andre Punkter havde indrømmet. Alt, hvad i saa Henseende var forekommet, betegner han som „Ulov“, der alene skyldtes en Usurpators Udnævnelse af sin egen til Thronen ganske uberettigede Søn til Konge. Med andre Ord, den nye Adkomsttitel til Thronen, som Erling havde søgt at erhverve for Magnus ved at lade denne kirkelig krone, bestred Sverre ligefrem og energisk Gyldigheden af. Han havde forresten allerede udtalt sig tydeligt nok herom endnu i Kong Magnus's levende Live. Gjentagende havde han, som af Sverres Saga sees (f. Ex. i Gravtalen over Erling), fremhævet det ifølge Landets fremdeles gjældende Ret ulovlige i Erlings og Magnus's hele Stel og Styre. Ligeoverfor Erkebiskop Erik indtog han nu som sagt det samme principielle Standpunkt, og Striden antog derfor hurtig den alvorlige Karakter af, hvad der overhovedet forfatningsmæssig skulde anerkjendes som Lov og Ret i Landet. Erik, der forøvrigt allerede ved sin første Tale som hjemkommen Erkebiskop

fra Koret i Kristkirken havde vendt sig direkte mod Birkebeinernes Parti og herved neppe undladt at fremholde just den retlig-principielle Side af Sagen, fremlagde paa Frostathinget 1190 den af Erkebiskop Eystein redigerede Lovbog, Guldfjæren, hvori hele den nye Statsskik med Thronfølgeloven af 1163 i Spidsen, Sagefaldskursens Fordobling i geistlige Sager, Ubegrændsetheden af Erkebiskoppens Følge o. s. v. var lovfæstet. Herimod satte Sverre den gamle Lovbog, Graagaasen, som indeholdt „Sankt Olafs Lov", men intet af alt dette. Overfor hinanden er derfor Statsfyrstens og Kirkefyrstens uforligelige Standpunkter saa principielt klare, som en efterfølgende Historieforskning kun kan ønske det. Der er ingen Tvil mulig om, at her stod den nye, gjennem Overenskomsten med Kirken grundlagte Statsorden af 1163 mod Landets gamle nedarvede, der var grundlagt paa Odelskongedømmet. Kun et Moment, men rigtignok det i selve Principet allervæsentligste, træder heller ikke ved Sammenstødet i 1190 frem i fuldt Dagslys. Den hemmelige Lensunderkastelse fra Kongedømmets Side under St. Olaf har heller ikke Erkebiskop Erik vovet offentlig at paaberaabe sig uden gjennem dens materielle Konsekventser. Dertil har han — og med fuld Ret — ikke fundet Øieblikket endnu inde.

Men den i 1190 gjenoptagne Konflikt skulde faa meget værre Følger end Erkebiskopens Flugt til Danmark. Efter nogle faa Aars Forløb, hvorunder den øvrige Del af det norske Episkopat øiensynlig søgte at indtage en forsigtig mæglende Stilling, og som Sverre paa sin Side bl. a. anvendte til at lade Biskoperne krone sig — klarligen i den Hensigt dermed i Almenhedens Øine at afkræfte den idelige Fremholdelse fra hans Modstandere af det ved Kroningen skabte nye Retsgrundlag for hans uret-

mæssige Forgjænger Magnus —, saa Erkebiskop Erik sig ud paa Sommeren 1194 istand til at forkynde Pavens Bansættelse af Kong Sverre[1]. Og efterat derpaa ogsaa de øvrige Biskoper, som nu ikke længer vovede at skille Lag fra Erkebiskopen, havde forladt Riget, stiftedes saa Forsommeren 1196 efter Erkebiskopens egen Tilskyndelse[2] Baglernes, efter „Bispestaven“ udtrykkelig opkaldte Parti med en paastaaet Søn af „Norges første kronede Konge“ som Thronprætendent og med Biskop Nicolaus af Oslo som den virksomme Leder. Herved tog Geistligheden et skjæbnesvangert Skridt videre i den Retning, hvori Fastholdelsen af Principerne af 1163 uvilkaarlig maatte drive den. Under Kampene mellem Magnus og Sverre og senere navnlig ved Reisningen af „Kuvlungernes“ i 1188 atter ødelagte Flok havde den meget bestemt taget Parti[3]. Nu stiftede den selv Parti — ikke af Hensyn til det valgte Kongsemnes Ret — thi at deres saakaldte Konge, Inge, i Virkeligheden ligesaalidt som Efterfølgeren Erling Steinvægg var Søn af Magnus Erlingssøn, tør man vel gaa ud fra —, heller ikke for at sikre Liv, Lemmer og Gods for visse gjenlevende fornemme Tilhængere af Magnus eller andre af Sverres Modkonger — thi Sverres Færd havde noksom vist, at et alvorligt søgt Forlig med ham af hvilkensomhelst Aristokrat kunde erholdes. Derimod var det med det af hele Situationen tydeligt betegnede Formaal at kjæmpe for den af Episkopatet forfægtede

---

[1] At Efterretningen herom ikke kan være naaet Norge før Kroningen, derom se Munch (l. c. III, S. 279), hvis Anførsler i den Anledning neppe lader sig afvise.

[2] *„Til þeirar ferðar réð Eirikr erkibyskup“*, Sverres Saga Kap. 127 (Ungers Udgave).

[3] Særlig blandt „Kuvlungerne“, d. e. „Munkekutteflokken“ fandtes flere af Erkebiskop Eysteins nærmeste Slægtninge.

hierarkiske Statsskik, at „Bispestavens“ Parti skabtes. Af denne Grund erklæredes ogsaa dets to første Konger at være Sønner just af Kong Magnus, den egentlige og oprindelige Repræsentant for Kongedømmets Kapitulation. Og nøiagtig ind i samme Tankeforbindelse hører det, at Pave Innocents, netop paa det Tidspunkt, da Baglerne syntes at have en vis Udsigt til at vinde Overmagten i Norge (1198), støttede dem med Kirkens stærkeste Magtmidler: fornyet Bansættelse af Kong Sverre og Interdikt over hans Rige. Det er den samme forenede Mobilisering af alle det timelige og det aandelige Sværds Ressurcer, som vi kjender fra Kirkens forbitrede Kampe med de tyske Keisere. Baglerne er forsaavidt Norges Guelfer. Betænker man nu, hvilke Lidelser og Ulykker Baglerkrigene bragte over Norge, hvor dybt og ødelæggende de greb ind i Samfundsliv og Folkets Velfærd, erindrer man saadanne oprivende Træk og Begivenheder som f. Ex. Bergenssommeren 1198 med Bergens Brand, den store Bondereisning i Viken mod Kong Sverre og Slaget paa Isen ved Oslo i Marts 1200, den langvarige Beleiring af Borgen ved Tønsberg 1201—2 eller Blodbrylluppet i Nidaros Vaaren 1206, saa vil det erkjendes, at Geistlighedens Magtbegjær blev Norge dyrt, og at den Sædernes Forvildelse og den fornyede Opaling af Folkets endnu kun halvt udslukkede Vikingedrifter, som den blodige Borgerkrig medførte, danner et stort Fradrag i de Fortjenester, den katholske Kirke indtil da havde indlagt sig af de nationale Kulturfremskridt. Paa den anden Side maa det imidlertid heller ikke oversees, at Datidens hierarkiske Bestræbelser for Paver, Biskoper og Munketheologer var en ideel Livssag, som de haardnakket troede paa og ofte personlig bragte de største Ofre. I Virkeligheden tørner derfor i Kampene mellem Bagler og Birkebeiner de samme

to uforsonlige Livssyn og Samfundsopfatninger mod hinanden, som længere syd repræsenteres af Guelfer og Ghibeliner. At anskue dem alene under Synspunktet af lokale norske Sammenstød, fremkaldte ved alle Slags tilfældige, indre Modsætninger mellem Personer, Samfundsklasser og Landsdele, er at berøve disse oprørt voldsomme Stridigheder den historiske Baggrund, som tilkommer dem, og uden hvilken de pragmatisk ikke kan forstaaes. Det er at gjøre det uhjælpeligt smaat, som dog i Virkeligheden var et Led i Kristenhedens store Hele.

Ikke mindst faar man Syn for Rigtigheden af denne Opfatning, naar man mærker sig, hvorledes de samme Kampe modner en Personlighed som Kong Sverre og tvinger ham til at gjøre sig selv og Samtiden fuld Rede for, hvad han paa sin Side repræsenterer. Ligesom han fra sin første Optræden var paa det rene med og stadig i klare Ord fremholdt, at hans Sag var enstydig med Bevarelsen af Landets nedarvede Statsret i direkte Modsætning til den nye, i 1163 vedtagne, saaledes voxer under den uafladelige Strid for at hævde dette Standpunkt ogsaa hans Forstaaelse af, at hans Sag var enstydig med noget endnu meget mere, nemlig ikke alene med det norske Kongedømmes, men med Kongedømmets og Kongernes Sag overhovedet, i skarp Modsætning til Hierarkiets mere og mere ogsaa paa det verdslige Omraade omsiggribende Vælde. Dette videre og høiere Syn paa, hvad hans Kamp gjaldt, fremtræder i hans[1] berømte Stridsskrift mod Biskoperne, der paatagelig er forfattet i Tiden efter Kundgjørelsen af Pavens Banbulle, formentlig 1199

---

[1] At det er Kong Sverre selv, som er den egentlige Forfatter, omend maaske ikke netop Skriveren, af Skriftet, tillader hverken dets Indhold eller Form nogensomhelst Tvil om.

(se især dets 4de Spalte), med en logisk tilspidset Præcision og en Overbevisningens Styrke, som gjør det til det klareste og i ethvert Fald det tidligste Forsvar for den Statsopfatning, der i Middelalderens næste Aarhundreder arbeider sig frem ligeoverfor Kirkens Lære om det verdslige Sværd, og som bedst sammenfattes i Udtrykket „Kongedømmet af Guds Naade". „Kongedømmet er", heder det ligefrem i Skriftet, „oprettet ifølge Guds Bud, men ikke efter Menneskers Anordning, og ingen faar Kongedømme udén af Guds Vilje." Derfor er Kongen ogsaa Kirkens Overtilsynsmand: „Kongen er stillet over alle andre Værdigheder; thi Kongen skal her gjennem sin Styrelse holde Biskop og Erkebiskop til Retfærdighed, hvis de ikke selv vil varetage Retfærdighed." Ja, „selv om Kongerne vilde give denne Magt fra sig, saa kunde de ikke faa givet den fra sig, idet de nemlig skal være skyldige at holde de Eder, de har svoret Gud. . . Thi alle de Sager, som Gud har henlagt under Kongedømmet, kræver han af Kongen, at denne skal svare ham for, og det kan ingensomhelst berøve en anden, hverken givende eller modtagende, fordi saadant vilde være mod det, Gud har anordnet, og stik mod hans Bud. Men hvis der var Konger saa uforstandige, at de ikke kjendte disse (Guds) Skrifter, og havde de af den Grund bekræftet („*iattat*"), hvad de ikke havde Ret til at indrømme, og som det endog var Synd og Skyld for de andre at bede om, fordi det var mod Guds Anordning, saa blev allerede ovenfor vist, at hverken kunde hans (den eftergivende Konges) Begjæring eller hans Anordning eller Bekræftelse („*jattkvæði*") bestaa mod den guddommelige Anordning og hellige Bestemmelse".

Gjennem disse mere i sin Almindelighed udtrykte og derfor ogsaa paa de norske Forhold mere diskret

anvendte Betragtninger klinger, som det vil sees, dog den samme principielle Afvisning som „Ulov“ af de Indrømmelser, der i Kong Magnus's Navn var blevet gjort Kirken, som Kong Sverre allerede i sit første Møde med Erkebiskop Erik uden Prutningsmon havde ladet komme til Orde. Forskjellen er som sagt, kun, at han i Skriftet drøfter Spørgsmaalet som et, der angaar den hele Kristenhed og tager Sigte paa Guds egen Ordning af alt Samfundsstyre. Men i Henseende herpaa indtager han da ogsaa et Standpunkt, der er saa diametralt modsat den middelalderske Kirkepolitik som vel muligt. Istedetfor at Pavedømmet forlangte den verdslige Magts og dens Repræsentanters Underordning under den kirkelige, samt helst at denne fandt sit Udtryk i en ligefrem Lensunderkastelse af Kongerne under Paven, hævder Kong Sverre Kongedømmets direkte Afhængighed af og Ansvar for Gud uden nogen Mellemkomst af Pave og Kirke. Ja, han udtaler endog, som vi saa, ganske utvetydig, at i denne timelige Verden faar det blive den verdslige Magts Pligt og Ret at „holde Biskop og Erkebiskop til Retfærdighed“, d. e. at Kongen er Geistlighedens, ikke denne hans Overordnede.

Paany maa man da, som under disse norske Sammenstød mellem Stat og Kirke gjentagende tidligere, med Overraskelse spørge, hvorledes det gaar til, at disse udpræget klare Modsætninger saa pludselig og dramatisk fremtræder. Hvorfra har Kong Sverre sin for Datiden saa mærkelig klart udformede Lære om Kongedømmet af Guds Naade? De store sydeuropæiske Repræsentanter for denne Opfatning, en Keiser Frederik II, en Kong Philip den Smukke, tilhører jo det følgende Aarhundrede. Navnlig falder den sidstes paa hans Lovkyndiges („Legisternes“) Studium af Romerretten støttede, Optræden ligeoverfor Pave Bonifacius VIII og Pavens herved frem-

kaldte, i dette Emne saa berømte Bulle „*Unam sanctam*", endog først i Aarene omkring Aaret 1300. Naar da Sverre her oppe i Norge et helt Aarhundrede forud og øiensynlig uden at kjende Romerretten kan gjøre gjældende et Statsmandsblik, der stiller sig i en saa skarp Modsætning til de kirkelige Synsmaader, hvori han selv med sin Klerkeuddannelse var opdraget, saa maa det ganske vist delvis tilskrives hans egen overlegne Personlighed og høit udviklede Dømmekraft. Men ogsaa om ham gjælder det dog, at han er et Barn af sin Tid og sit Land, og at den Udvikling og Modning, han har havt Anledning til at gjennemløbe, har været betinget af de Omstændigheder, som tvang ham fremad. Og først i Rækken blandt disse af ham haardnakket bekjæmpede Tidsmomenter staar da den ved Kroningsaftalerne i 1163 indledede Statsskik. Mod den og dens enkelte Følgesætninger tager han allerskarpest og allermest bestemt til Orde, og den er det derfor ogsaa, som har tvunget ham til at gjennemtænke Kongedømmets hele Theori og Retsgrundlag. Romerretten har han herved, som sagt, ikke kunnet drage sig til Nytte. Bologneserskolens Indflydelse var paa hans Tid endnu ikke naaet op til Norge. Men Bibelen og den kanoniske Ret stod ham til Raads, og af begge forstaar han paa sindrig, tildels næsten altfor advokatorisk Maade at sammenstille en Række Udtalelser til Fordel for, hvad han vil bevise. Selve Opfatningen har han derimod — selvfølgelig – ikke hentet fra disse kirkelige Kilder. Han anvender dem kun i udstrakt Maalestok til Forsvar for sin Synsmaade, fordi det maatte være hans Opgave at overbevise sin Samtid og sine Tilhængere om dennes Forligelighed med Kristendommen. Ham selv er tværtimod hans Statsretsopfatning medfødt. Han har overtaget den i og med Odelsretten til Riget, og han har blot behøvet under

Tidens og Omstændighedernes Tryk at bringe den videre frem til fuld Klarhed og Selvbevidsthed. Men dette vil jo igjen sige, at i hans Person og Standpunkt er det den nedarvede oldnorske og derigjennem tillige oldskandinaviske og oldgermaniske Samfundsopfatning, som træder op mod den romerkirkelig-hierarkiske. Det er med andre Ord to ulige Kulturstrømninger, som mødes under Birkebeinernes og Baglernes Kampe, og just derfor bliver Sammenstødet saa voldsomt og forbitret. Professor Zorn har Ret i, at det var to færdige Systemer, som heroppe røg sammen i Brydning[1].

Baglerne tabte imidlertid tilsidst. Den oldnorske Samfundsbygning var endnu stærk nok til at holde sig oppe et Par Aarhundreder. Men Geistligheden gav sig derfor ingenlunde for det første. Hele det 13de Aarhundrede ud igjennem gaar dens Krav fra Landets første

---

[1] Naar Sars, Udsigt II, S. 155—56, fremhæver, at heller ikke Baglerne, bortseet fra, at de „stundom slog om sig med store Ord om, at de kjæmpede ifølge Pavens Bud, og at alle Birkebeiner var bansatte“, „udmærkede sig ved sin Devotion“, og i det hele taget i adskillig Grad søger at udslette de principielle Modsætninger mellem de Stridende, saa har han derimod kun forsaavidt Ret, som den store Mængde paa begge Sider naturligvis til dagligdags mere spurgte efter sine egne nærliggende personlige Motiver end efter de stats- og kirkeretlige Synsmaader, som de i Virkeligheden repræsenterede. Men saa vil jo Tilfældet — tildels bortseet fra de egentlige fanatiske Religionskrige — være i enhver politisk Kamp og var det navnlig ogsaa i Middelalderen. Dertil kommer, at Sverres Saga, som er vor vigtigste Kilde til Baglernes Historie ingenlunde kan ansees som noget upartisk historisk Dokument — tværtimod! —, og at det overhovedet ikke var dens Sag at gjøre Rede for de fornuftige og principielle Grunde, som kunde være de ledende ogsaa hos Sverres Modstandere.

Kongekroning ved vigtige Leiligheder igjen og søges opfriskede. Efter Baglernes Nedlæggelse af Vaabnene i 1208 første Gang allerede i 1212. Det var denne Gang den noksaa uklare Stilling ved Kong Inge Baardssøns Hof, som skaffede forønsket Anledning. Kongens ældre, som bekjendt paa Fædrene Side svenske Halvbroder, Haakon Galen, gjorde som Søstersøn af Kong Sverre Fordring paa at dele Riget med den til dette ikke nærmere berettigede Inge. Forsaavidt afvist, „fandt han paa en anden Udvei", der øiensynlig blev indblæst ham fra geistlige Hold. Haakon havde en ægtefødt Søn, medens Inges eneste Søn var frillebaaren. Med kraftig Bistand af Sverres tvende Hovedmodstandere, den gamle, aftraadte Erkebiskop Erik og Biskop Nicolaus af Oslo, den nye Erkebiskop Thore samt Biskopen af Bergen — et for Leiligheden sammenkaldt Bispemøde, der viser, hvor magtpaaliggende Sagen var Episkopatet —, lykkedes det Haakon at faa drevet igjennem paa Ørething, at Kong Inges egen Søn, som uægte født, i Henseende til Thronarvefølgen skulde staa tilbage for Haakon selv og hans ægtefødte Søn. Hierarkiets Hensigt med at tage sig saa ivrig af dette Anliggende er tydelig nok. Thi den eneste Lov, som foreskrev ægte Fødsel som Betingelse for at kunne bestige Thronen, var Thronfølgeloven af 1163, og naar det altsaa lykkedes paa selve Ørething, Hyldingsthinget for det hele Land, at faa denne Lov paany anerkjendt i et saa vigtigt Punkt som det nævnte, sagde det sig selv, at den dermed ogsaa var erkjendt gyldig for sit øvrige Indholds Vedkommende. Beregningen var saameget klogere, som Thingbeslutningen i Taushed forbigik den opvoxende Kongesøn af den gamle kongelige Mandsstamme, Haakon Haakonssøns Odelsret til Kongedømmet. Dermed syntes der at aabne sig en sikker Udsigt til, at Haa-

kon Galen, naar han med Tiden skulde forsvare sin Throne ligeoverfor Haakon Haakonssøn og dennes utvilsomt af et stort Parti støttede Paaberaabelse af de gamle Arvefølgeregler, vilde blive nødt til — en ny Magnus Erlingssøn — helt at kaste sig i Geistlighedens Arme og søge sin Støtte i Aftalerne af 1163. Som det af Sagaberettelserne fremgaar, forstod da ogsaa Tilhængerne af Odelskongedømmet meget vel det Nederlag, deres Opfatning ved det omhandlede Forlig paa Ørething mellem Kong Inge og Haakon Galen havde lidt. Fortællingen om den gamle Birkebeiner, som meddelte den unge Haakon Haakonssøn, at man idag paa Thinget havde fradømt ham hans Fædrearv, er herfor tilstrækkelig betegnende. I ethvert Fald havde Biskoperne ved denne nye Intrige efter Evne sat en Splid i Gang blandt Kongehusets Ætlinge, som med Tiden kunde kaste Landet op i nye Kampe og give Anledning til Fiskeri i oprørt Vand. Lykkeligvis raadede ikke de, som her spaaede. Haakon Galen døde allerede i Januar 1214, og Kong Inge overlevede ham i flere Aar.

Ved sidstnævntes Død i April 1217 var Erkebiskop Guthorm, den femte Indehaver af denne høie Stilling, fraværende, hvorfor det lykkedes Tilhængerne af Odelsarvefølgen at faa Haakon Haakonssøn paa Ørething udraabt til Konge. At Geistlighedens egentlige Thronkandidat derimod var Kong Inges efterlevende Halvbroder, Skule af Rein, fremgik imidlertid af forskjellige Omstændigheder, ikke mindst deraf, at der ogsaa til hans Fordel særlig paaberaabtes hans ægte Fødsel. Da den unge nyudraabte Konge Aaret efter igjen kom til Nidaros, nægtede Erkebiskopen ham da ogsaa ligefrem og, som han selv udtrykkelig oplyste, efter Samraad med Rigets samtlige Biskoper, at yde ham de en Konge tilkommende Hædersbevisninger,

under Paaskud af, at det var tvilsomt, om han som uægte overhovedet var Søn af Kong Haakon Sverresøn. Ved Hjælp af denne Holdning fra Episkopatets Side lykkedes det derfor i de følgende Aar at holde Thronfølgespørgsmaalet under idelig Diskussion, der rigtignok indtil videre afsluttedes paa et Rigsmøde i Bergen 1223, hvor paa den ene Side Skule Jarl fik sig overladt Landets nordlige Trediedel som Len, medens paa den anden Side Mødet bestemt anerkjendte Kong Haakons udelte Ret til selve Kongedømmet. Men Geistlighedens Utilfredshed med Sagernes Gang fremtraadte atter meget krast ved Erkebiskop Guthorms Død i Begyndelsen af 1224 og Valget af en Kongen særlig fiendtlig stemt Efterfølger. Heller ikke hjalp det stort, at den valgte efter Kongens Anmodning af Paven erstattedes med en Slægtning af Erkebiskop Eystein; thi ogsaa denne sjette Erkebiskop kastede snart Masken og deltog med Iver i de stadige Intriger til Fordel for Skule. Et nyt Erkebispeskifte, der efter faa Aars Forløb fulgtes af endnu et, bidrog vistnok en Tidlang til, at de hierarkiske Bestræbelser traadte noget i Baggrunden, omend Erkebiskop Eysteins i 1229 stedfundne Anerkjendelse som Helgen ikke just pegede paa nogen Villighed til at opgive det af ham indtagne Standpunkt. Men eftersom Forholdet mellem Kongen og Hertug Skule ud gjennem Trediveaarene stadig forværredes og endelig i 1239 ledede til, at den sidste lod sig give Kongenavn paa Ørething, var Nidaros Korsbrødre blandt dem, som han hyppigst raadførte sig med (Haakon Haakonssøns Saga, Ungers Udgave, Kap. 206), og nogle af dem „læste op Bøger for ham“ for at bestyrke ham i hans Paastand paa at have Ret til Kongedømmet i Norge. De Bøger, hvortil her sigtes, kan kun have været Afskrifter af de Lovbøger, hvori Thronfølgeloven af 1163 var optaget, og

da navnlig Erkebiskop Eysteins „Guldfjæder“; thi alene ifølge Loven af 1163 kunde Skule som ægtefødt Broder af den sidst afdøde Konge tillægges et Fortrin fremfor den af selve Odelskongestammen udsprungne, men uægtefødte Haakon Haakonssøn. Uagtet den daværende Erkebiskop Sigurd selv, som Søn af en gammel Birkebeiner, personlig synes at have holdt sig undaf disse nye og for Landets Fred saa farlige Makinationer, var det dog ogsaa nu fra geistlige Hold, at Skules uudslukkelige Ærgjerrighed stadig pustedes op, og at det sidste blodige Afsnit i de norske Thronstridigheders Historie fremkaldtes. Navnlig var øiensynlig den meget formaaende Prælat, Abbed Bjørn i Nidarholms Kloster, Skules fornemste Raadgiver og Sufflør[1].

Ogsaa denne Gang røvede imidlertid Døden Geistligheden dens Thronprætendent. Skule dræbtes som bekjendt lige udenfor Nidaros den 24de Mai 1240. Men om Hierarkiet end derved nødedes til at ændre Taktik og for Eftertiden at knytte sine Forhaabninger til Indrømmelser fra Kong Haakons egen Side, saa har vi ovenfor seet, at det ikke opgav Tanken paa ved given Leilighed paany at fremholde Kroningen af 1163 som retsstiftende for Forholdet mellem Stat og Kirke. Leiligheden kom, da Kong Haakon i 1245 gjenoptog Forhandlingerne om sin Kroning. Den Afvisning, som Biskopernes Krav paa, at han til Gjengjæld skulde sværge „Magnus Erlingssøns Kroningsed“, fra Kongens Side mødte, og som gjentoges for Legaten Vilhelm af Sabina umiddelbart før Kroningen i 1247, er imidlertid ovenfor S. 95—96 i anden Forbindelse med tilstrækkelig Udførlighed omtalt.

[1] Om de bidhørende Begivenheder jfr. især Munchs Fremstilling, hvis Opfatning af Enkelthederne vistnok er rigtig.

Med denne sidste Episode var dog til Gjengjæld de geistlige Forsøg paa at hævde Aftalerne af 1163 som statretlig bindende for Kongedømmet i Virkeligheden afsluttede. Da de under Kong Magnus Lagabøters Forhandlinger med Erkebiskop Jon Raude af den sidste paany trækkes frem og nu for første Gang under offentlig Paaberaabelse ogsaa af selve Lensunderkastelsen, saa sker det i den øiensynlige Hensigt fra Erkebiskopens Side alene at anvende dem som Skræmmeskud og Prutningsmon, hvorved han haaber at bringe Kongedømmet til at gjøre andre, virkelig opnaaelige og derfor mere reelle Indrømmelser. Disse Forhandlinger og den voldsomme Fornyelse af Striden mellem Staten og Kirken, som de fra 1280 af fremkaldte, hænger saaledes kun fjernere sammen med Emnet for den foreliggende Afhandling og kan her forbigaaes. Men at de gamle hierarkiske Krav paa Kirkens Overhøihed over Stat og Konge dog ogsaa har givet sig visse Udtryk under denne nye Kirkestrid, synes man med Sikkerhed at kunne slutte af den ellers ret uforklarlige Omstændighed, at Norges verdslige Magthavere endnu saa sent som i 1297 fandt sig opfordrede til at benytte den da opstaaede Uenighed mellem Erkebiskop Jorund og hans Domkapitel til at paatvinge den vanskeligt stillede Metropolitan Titel og Værdighed af J a r l. Hensigten med paa denne Maade at gjøre Erkebiskopen til svoren Lensmand af Kongen kan nemlig kun have været nu endelig en Gang for alle at faa slaaet en Pæl gjennem den Statsbetragtning, der omvendt vilde gjøre Kongen til Vasal under den Landshelgenen repræsenterende Erkebiskop. Og det var vel at mærke ikke blot den daværende Erkebiskop personlig, som denne Underkastelse under Kongedømmets Overhøihed skulde gjælde for. Meningen var paatagelig, at Erkebiskopens Jarleværdighed skulde

blive staaende institutionel Regel[1]. Dette frafaldtes rigtignok allerede ved næste Ledighed i Metropolitanembedet, idet Kong Haakon V ved en særskilt „pragmatisk Sanktion" af 13de Januar 1310 „ophævede og kasserede" den erkebiskopelige Lenspligt. Men just af denne høitidelig udfærdigede Renunciation fra Kongedømmets Side fremgaar det, hvor alvorlig Erkebiskopens Lensuderkastelse, da den skede, var bleven opfattet, og hvor megen Vægt derpaa fra de verdslige Magthaveres Side var bleven lagt. Den afsluttede da ogsaa med endelig Virkning Rækken af de hierarkiske Bestræbelser for stadig at holde Mindet om Kongedømmets engang anerkjendte Lensafhængighed af Kirken friskt.

At hint ydmygende Skridt af Erkebiskop Jorund ikke vandt Bifald i de geistlige Kredse, forstaar man imidlertid ikke blot deraf, at den allerførste Leilighed, som frembød sig, benyttedes til at faa Erkebiskopens Jarleværdighed afskaffet igjen, men ogsaa af den Forvanskning af det i den modsatte Retning gaaende Lensunderkastelsesbrev af 1163, der paa denne Tid — som af G. Storm godtgjort — maa være udført. Erkebiskop Jorund's Nedværdigelse til Kongens lensunderkastede Mand viste sig først rigtig belyst, naar den sammenlignedes med hans store Forgjænger Eysteins Tilegnelse af Lensoverhøiheden over det samme norske Kongedømme. Derfor drog Jorunds stridbare Modstandere i Domkapitlet frem af Metropolitansædets Arkiv det Dokument, som indeholdt Vidnesbyrdet om en saadan Kapitulation fra en forudgaaende Konges Side. Men da Dokumentet i deres Øine samtidig altfor stærkt fremhævede Erkebiskopens personlige

---

[1] Jfr. min Afhandling om „Throndhjems politiske og statsretslige Forhold i Sagatiden" i Heggtveit's „Throndhjem i Fortid og Nutid" S. 49—50.

Lederstilling og Høvdingeskab, medens det intetsomhelst indeholdt, som kunde tjene til at styrke Kannikerne i deres Strid med sin Erkebiskop, blev det dem en nærliggende Fristelse at lempe en Del paa Udtrykkene for at give at forstaa, at de store Indrømmelser ligeoverfor Kirken og Hierarkiet ikke væsentlig gjaldt Erkebiskopens vexlende Person som saadan, men Nidaros Metropolitansæde som kirkelig Institution, hvorunder foruden Erkebiskopen ogsaa som fuldt delagtigt Led indgik Domkapitlet selv. Overhovedet bør det udtrykkelig siges, at jo mere man arbeider sig ind paa den ene Side i Falsariets Enkeltheder og paa den anden i Kannikernes forbitrede Optræden ligeoverfor Erkebiskop Jorund, des mere træffende erkjender man Storms Indpasning af det for Efterverdenen i Afskrifter reddede forfalskede Aktstykkes Tilblivelse i den ved de sidstnævnte Rivninger fremkaldte Situation.

Den saaledes foretagne omfattende Forfalskning af Dokumenterne fra Paasken og Sommeren 1163 er imidlertid kun de sidste svage Efterdønninger af den vældige Brydning, det norske Samfund som umiddelbar Følge af de i de ægte Dokumenter nedlagte Aftaler tidligere havde maattet stride sig igjennem. Disse Aftalers Betydning for Rigets egen Historie er den, at de indfører Kirken som den mægtigste Faktor i den verdslige Statsret, at de derved dels forgifter dels direkte fremkalder de blodigste og langvarigste Afsnit i Borgerkrigene, og at de længe gaar som den ledende røde Traad gjennem de følgende Sammenstød og Forhandlinger mellem Stat og Kirke. Først fra 1310 af indtræder der ved Kongens Opgivelse af sin jævnførelsesvis ganske nylig erhvervede Lensoverhøihed over Erkebispestolen endelig en Ligevægt, som dog kun overfladisk skjuler Kongedømmets principielle

Seier og Kirkens statsretlige Nederlag. Verdenshistorisk betragtet danner det norske Hierarkis Kamp for at hævde Erkebiskopens og Landshelgenens Lenshøihed over Kongedømmet et integrerende og jævnførelsesvis tidlig udformet Led i Middelalderens staaende Strid mellem Stat og Kirke. Den afføder i saa Henseende ikke alene fra verdslig Side Kong Sverres Stridsskrift mod Episkopatet, vistnok det mest programatisk tilspidsede Manifest, som den middelalderske Statsopfatning har rettet mod Kirkepolitiken, men ogsaa fra modsat Side Erkebiskop Eysteins kirkehistorisk seet ligesaa mærkelige, lokale Anvendelse og Overførelse af de pavelige Overhøihedskrav paa Landets egen Erkebiskop som umiddelbar Repræsentant for dets Nationalhelgen. Det sidste var et hierarkisk Alternativ, hvortil der andetsteds savnes ethvert Sidestykke, og som i Virkeligheden indeholdt et skjult Frafald fra Kuriens egen Politik, hvilket rigtignok, saaledes som Omstændighederne udviklede sig, kun beholdt theoretisk Interesse, men som under andre Forhold ogsaa havde kunnet føre til Sammenstød af meget praktisk Art.

Efterskrift.

1. Til Side 32. Samtidig med de første Afsnit af denne Afhandling fremkom i Tidsskriftets 1ste Hefte af nærværende Bind tillige Prof. Dr. Ludv. Daaes Belysning af Spørgsmaalet om Kong Sverres kongelige Byrd. Herunder har den høit ærede Forsker bl. a. fundet Leilighed til at rette væsentlige Indvendinger mod den (oprindelig af Munch, men derpaa videre) af G. Storm udformede Mening, at Oversigten hos Benedict af Peterborough over Norges Historie i det 12te Aarh. skulde skrive sig fra Erkebiskop Eystein. Som ovenfor S. 32 sees, har jeg indskrænket mig til at referere den paa usikre Enkeltheder indgaaende Gjætning, hvori Storm har iklædt denne sin Opfatning, uden at jeg har ud-

talt nogen Tilslutning til den. I Virkeligheden maa jeg erklære mig enig med Prof. Daae i, at de af ham anførte Modbemærkninger omstøder Storms Formodning, dog kun forsaavidt angaar Formen for Erkebiskopens Andel i Fremkomsten af den nævnte historiske Oversigt. Nogen saadan politisk-historisk Rapport til den engelske Konge, som Storm formoder, har ikke Sandsynligheden for sig. Derimod maa ogsaa jeg fastholde, at den Omstændighed, at den i det engelske Skrift leverede Oversigt over Norges senere Historie just afsluttes med Erkebiskop Eysteins Flugt til England i 1180, uden hverken at omtale hans Tilbagereise i 1183 eller at føre den sammenhængende Fremstilling af de norske Begivenheder frem til et mere afgjørende Led og Tidspunkt, ganske umiskjendelig tyder paa, at disse Efterretninger hidrører enten fra Erkebiskopen personlig eller fra en af hans betroede Ledsagere, medens de omvendt af Hensyn til den samme Afbrydelse midt i Begivenhedernes Rækkefølge i mine Øine umulig kan have staaet i en efter sin Plan fuldstændig Norgeshistorie som Historia Norvegiæ. I Modsætning til Storm tænker jeg mig dog vedkommende Nordmands Beretning heller afgiven mundtlig end skriftlig til den engelske Nedtegner deraf. Navnlig synes mig derved lettest at forklare baade den Forveksling af Slægtskabsforholdene inden det norske Kongehus i Begyndelsen af Aarhundredet, som har indsneget sig, og ligeledes den af Daae S. 25 paatalte Angivelse om Thronprætendenten Eystein Meylas ægte Fødsel.

2. Til Side 46. Jeg er senere bleven opmærksom paa, at G. Storm selv tidligere, nemlig i Indledningen til hans Udgave af „Monumenta Historica Norvegiæ“ (1880), Pag. XXX, har udtalt den Opfatning, at Angivelsen bl. a. af „St. Laurits Dag“ „synes at stamme fra ældre skriftlig Kilde“.

3. Ved en Misforstaaelse er enkelte Henvisninger til Afhandlingens forudgaaende Ark meddelte i Overensstemmelse med en foreløbig anvendt Paginering, hvorfor følgende Rettelser bedes bemærkede:

S. 64 i Noten:	„S. 21“	læs:	S.	49.
- 69 L. 14 f. o.:	„S. 50“	„	S.	78.
- 73 i Note 2:	„S. 5“	„	S.	33.
- 93 L. 10 f. n.:	„S. 89“	„	S.	117.

STIFTAMTMAND CHRISTIES UNGDOMS-KJÆRLIGHED.

AF

DR. YNGVAR NIELSEN.

De Læsere af Historisk Tidsskrift, der har bemærket de Linier af Stiftamtmand W. F. K. Christies Dagbog fra 1815, i hvilke han omtaler sit Møde med Justitsraad L. G. Heramb og dennes Hustru (Række IV, Bind I, S. 99), vil erindre, at Christie omtaler Fru Heramb som sin *sandeste Inclination*. I Noterne til denne Dagbog (S. 196 flg.) er der meddelt en Del Oplysninger om Heramb og Frue. Gjennem Velvillie af Fru Statsraadinde Ida Konow, f. Boisen, er det nu muligt yderligere at supplere disse efter en haandskreven Bog, forfattet af hendes Moder, Fru Eline Birgitte Boisen, f. Heramb, under Titelen: *„Hvad jeg oplevede indtil mit 15de Aar“*. Fru Boisen var selv født paa Kongsberg 27de Juli 1813 og døde i 1871. Hun sees at have bevaret en levende Erindring om Bergstaden og om Livet der, skjønt hun allerede ved Niaarsalderen forlod Norge og fulgte sin Moder, som da var bleven Enke, til Danmark.

Det var denne Moder, Ursula Christiane Grønlund, hvis Skjønhed og Ynde havde vundet Christies Hjerte, og det Brud, der indtraf i deres gjensidige For-

hold, kan ialfald have medvirket til, at Christie i 1808 tabte Lysten til at forblive i Danmark, hvor der for ham utvivlsomt ellers vilde have aabnet sig en Løbebane, der kunde været et Sidestykke til Brødrene Colbjørnsens. Det kan saaledes nærmest have været et Tilfælde, der bevirkede, at han siden ofrede sig for Norge, sit Fødeland, og at Norge i 1814 kunde nyde den store Fordel at have en saa fremragende Statsmand i Spidsen for det første overordentlige Storting.

Men derfor kan det ogsaa have Interesse for Historien at blive noget bekjendt med den unge Dame, der var en saadan Mands sandeste Kjærlighed, og hvem han ikke glemte, uagtet hun ikke havde knyttet sin Skjæbne til hans.

Det lille haandskrevne Hefte med Datterens Optegnelser fører Læseren ind i et velstaaende borgerligt Hjem i Kjøbenhavn henimod det 18de Aarhundredes Slutning, — et Hjem, der aabnede sig for mange, ikke mindst for de Studerende ved Universitetet. Husherren var Kjøbenhavns Underfoged, Anders Grønlund, Indehaver af et paa den Tid ingenlunde uvigtigt Embede. Han havde ægtet en rig Bryggerfamilies eneste Datter, Malle Birgitte Aistrup. Hun synes paa sin Side at have været en original Dame, der med Stolthed holdt paa sin egen og sin Stands Borgerære. Begge øvede de meget godt, og i deres gjæstfrie Hus maa Christie antages hyppig at have færdets. Han havde der Anledning til at træffe adskillige mærkelige Mænd. Willemoes, den unge Helt fra 2den April 1801, var en af disse. Han antoges at sværme for en af Husets Døtre, Nelly Grønlund, der imidlertid døde ganske ung.

Moderen havde allerede for sit eget Vedkommende ment, at hun selv ved at ægte en Embedsmand havde

fjernet sig for meget fra den Sfære, hvor det var hendes Stolthed rettelig at høre hjemme. For Døtrenes Vedkommende haabede hun derfor, at de skulde knytte sin Fremtids Skjæbne til næringsdrivende borgerlige Mænd. Med den ældste, Maren Grønlund, gik det ogsaa efter Bestemmelsen, da hun ægtede en ung Tømmermester West, Kaptein i Brandkorpset. Men allerede den anden Datter, Marie Grønlund, blev gift med en Søofficer, Bull. Nelly døde, forinden hun havde havt Anledning til at forloves eller giftes med Willemoes. Saa var der Christiane Grønlund. Om hende heder det i det foreliggende Manuskript af hendes Datter:

„Onkel Bull var ikke yndet af min Bedstemoder paa Grund af alle de Uheld, han havde med Penge, der aldrig vilde blive hos ham. Hun gjorde eller rettere fornyede det Løfte, hun allerede engang havde gjort og maattet bryde med Tante Marie, at ingen Embedsmand, navnlig ingen Militær maatte blive hendes Svigersøn. Uheldigvis faldt min Moders Øine paa en ung Sekretær, ved Navn Christie, ogsaa en Nordmand. Men Bedstemoder fik ham fjernet betids nok — Gud ved, ved hvilke Midler — og da flere Aar var gaaet, og Moder ikke hverken saa eller hørte noget til ham, saa —“.

Efter disse Oplysninger ser det ud, som om der ikke kan have været nogen formelig Forlovelse. Christie har været stærkt indtaget i den unge Dame. Men det hele er blevet forpurret ved andres Indgriben. Christie har ikke faaet Anledning til at erklære sig, og han har tilsidst draget bort. Saa valgte hans Ungdoms Elskede en anden, uden dog at glemme sin første Kjærlighed. Tiltrods for Moderens Ønsker blev ogsaa denne anden en Embedsmand, ja, en Officer, og han var dertil en Nordmand, en Bondegut fra Hedemarken.

Christiane Grønlund var en Skjønhed. Gjennem Familieforbindelser blev hun indført i Kredse, der ellers efter den Tids Begreb skulde have ligget adskillig over en Underfogeds og en Bryggers sociale Stilling, og hun vakte, hvor hun kom, megen Opsigt ved sit skjønne Ydre. Hos Svogeren West gjorde hun Bekjendtskab med Lars Gudbrand Heramb, en Officer, der var fjorten Aar ældre end hun selv. Om ham heder det i samme Manuskript:

„Han var født paa en Gaard oppe i Gudbrandsdalen [ɔ: paa Hedemarken, i Ringsaker], der hed Heramb, og han selv hed Lars Gudbrand Heramb. Som anden Søn, der i Norge kun faar lidet eller intet, da den ældste arver Gaarden med alt, — blev han sat i Kjøbmandslære i Christiania. Dette Liv huede ham imidlertid ikke, og han flygtede, uden sine Forældres Vidende, til Kjøbenhavn, fremstillede sig for Frederik den Sjette, der var en stor Soldaterven, med saadan Raskhed og Ligefremhed og bad om at maatte blive Militær, saa denne ikke alene sørgede for hans Undervisning, men beholdt ham senere ved sit eget Regiment i 20 Aar — altid i stor Yndest. Som Lieutenant fremstillede han sig for sine Forældre, fik ikke alene Tilgivelse, men en Broder endog med sig til Kjøbenhavn, der ogsaa blev Militær og døde som Oberst i Kjøbenhavn, uden at have forladt Danmark ved Adskillelsen fra Norge.“

Efter sit Giftermaal traadte Heramb ud af Hæren, med Majors Karakter, og blev derpaa udnævnt til Overbestyrer af Magasinerne paa Kongsberg, med Titel af Justitsraad. Han havde her en god Gage. Men det ser ud, som om han har været udsat for lignende økonomiske Fortrædeligheder som de, der paa samme Tid rammede mange andre norske Regnskabs- og Oppebørselsbetjente.

En Reise, han i 1819 foretog til Danmark, har, som ogsaa antydet i Manuskriptet, sikkerlig staaet i Forbindelse dermed. Han forblev i Embedet til sin Død i 1823, men havde dog da tænkt paa at flytte til Danmark, saasnart han kunde faa ordnet sine Forhold i Norge.

Familien var allerede om Sommeren 1822 sendt til Kjøbenhavn, hvorhen Faderen senere skulde komme efter. Men i Julen blev han syg og døde i Begyndelsen af det paafølgende Aar. For de Efterladte var dette et meget haardt Slag, idet de økonomiske Forhold i den første Tid ingenlunde var af de bedste, og de havde til en Begyndelse adskilligt at gjennemgaa.

Vistnok i det Haab at skulle bringe noget bedre Orden i Affærerne, foretog Fru Heramb nogen Tid efter en Reise til Norge. Det ser dog ud, som om hun tillige dermed har forbundet en Tanke paa at kunne træffe Christie, hvis Ry hun sikkerlig maa have kjendt. Men det kan være tvivlsomt, om hun har opnaaet dette. Reisen bragte hende i alle Tilfælde kun nye Skuffelser, saa at hun blot kom mere nedslaaet tilbage, end hun havde reist ud. Livet havde overhovedet bragt hende Modgang og Sorger. Navnlig efter Tilbagekomsten fra Norge var hun syg og nedbrudt, og hendes sidste Leveaar synes at have været en eneste Række af Lidelser, under Sygdom og trange Kaar. Hun fik i Danmark en liden Enkepension og modtog derhos Understøttelse af Frederik VI, der synes paa hende og hendes Børn at have overført den Interesse, som han, efter Beretningen, skal have næret for hendes Mand, medens han stod i Militærtjenesten.

Det samme Hefte har i sin Tid ogsaa været benyttet som Kilde ved en Levnetsbeskrivelse af F. E. Boisen, men har der nærmest kun givet Anledning til

Misforstaaelser, med Hensyn til L. G. Herambs Stilling i Norge. Det fremstilles, som om denne ved sin Optræden paa Kongsberg i 1814, da han som gammel Soldat og Officer deltog i Arbeidet med at oprette og exercere en almindelig Folkevæbning, skulde have paadraget sig „den svenske Regjerings“ Misfornøielse, og som om dette havde medvirket til at drive ham bort fra Norge. Noget saadant kunde aldrig tænkes. Hvad der voldte Heramb Vanskeligheder, var alene hans økonomiske Forhold og de forskjellige Hindringer, som i Aarene 1814—1820 bragte mange norske Oppebørselsbetjente i en pinlig Stilling. I Finansdepartementets Arkiv forekommer jævnlig Herambs Navn. Men man faar af de derværende Akter nærmest det Indtryk, at han er bleven behandlet med adskilligt Hensyn, og at Departementet har søgt at lette ham i hans Vanskeligheder. Til en Forfølgelse fra den norske Regjerings Side kan der ialfald ikke mærkes noget Spor. Det tillodes ham jo at reise udenfor Landet for at søge Hjælp i Danmark. Heramb blev behandlet ganske som de mange andre, om hvem Departementet havde Grund til at forudsætte, at de uden egen Skyld var komne i en saadan Stilling. Disse Embedsmænd, der gjennem ugunstige Tidsomstændigheder kom op i vanskelige pekuniære Forhold og ikke kunde holde de offentlige Oppebørsler i Orden, var altfor talrige; men det var urigtigt at lægge Ansvaret for haardt paa dem. I de allerfleste Tilfælde lykkedes det ogsaa at faa rettet paa deres Stilling gjennem lempelige Forholdsregler. Hvis derfor Heramb var forbleven i sit norske Embede, og hvis han ikke var bleven bortreven ved en tidlig Død, er det at antage, at der ogsaa med ham var bleven truffet en heldig Ordning, hvorved Enhver havde faaet Sit og Ingen havde lidt Uret.

Vi ved jo af Statsraad P. Chr. Holsts efterladte Optegnelser, at ogsaa han i sin Embedstid som Foged havde bitre Oplevelser og ikke helt kunde tilsvare de Forpligtelser, han i denne Tid havde overfor Staten. Han kom paa en mindelig Maade bort fra det hele og havde ingen blivende Uleilighed. Som det var med ham, gik det med mange. Den milde Finansstyrelse lod ingen hæderlig Mand komme i alvorlige Ubehageligheder, naar han viste ærlig Villie til at skaffe Staten, hvad dens var.

Hvad Christie selv angaar, da forblev han ugift gjennem hele sit Liv. Han antog sig Forsørgelsen af to Sønner, som var Frugten af en tidligere illegitim Forbindelse. Han lod disse komme til sig i Bergen fra Danmark og gav dem en udmærket Opdragelse. Begge blev i sine Stillinger anseede og almenagtede Mænd.

Maaske har det været Tanken paa disse Sønner, der afholdt Christie fra at udtale sine Følelser for den unge Jomfru Grønlund. Han skal — saa fortælles der — engang have sonderet, hvorvidt hun overhovedet kunde tænke sig den Mulighed, at ægte en Mand, der allerede havde to naturlige Børn. Hun skal da, uden at ane, hvem det var, der sigtedes til, have svaret, at saadant vilde være utænkeligt for hende. Med saadan Besked skal Christie have trukket sig tilbage, uden at blive forstaaet af den anden Part.

Af Christies Dagbog fra 1815 sees, at det ikke har manglet paa Forslag til ham om at indtræde i Ægteskab. Men han har ikke villet høre derpaa. Han havde i disse samme Aar, i hvilke hans politiske Stormandsstilling blev grundet, ogsaa ved sig meget af Levemanden. Han nød Livet med dets materielle Glæder og havde derhos rigelig Anledning til at tilfredsstille denne Lyst. Hans repræsentative Stilling i Samfundet paalagde ham

megen Deltagelse i officielle Festligheder, hvorhos ikke mindre hans selskabelig anlagte Natur ligesaa i Privatlivet gjorde ham til en kjær Gjæst, hvem mange ønskede at se ved sit Bord. Christies elegante Skikkelse, hans djærve Humor, hans vovede *Brandere* og *Kjeldermænd* og hans slagfærdige Vid gjorde ham ogsaa i det selskabelige Liv til den samme fremragende Personlighed, som han var paa Stortingene og i sin offentlige Virksomhed forøvrigt.

TIL HANS EGEDES HISTORIE.

AF

D. THRAP.

Det var i 1708, Hans Egede begyndte at tænke paa Grønlænderne, om hvilke han tidligere havde læst. Af Bøger, han har læst, nævner han „Noriges Beskrivelse“, som ene kan betyde Jonae Rami bekjendte Bog. Om Grønland og Grønlændere findes i denne intet uden en kort Bemærkning om Grønlands Opdagelse og Bebyggelse. Egede kjender til, at man fra Dronning Margaretes Dage har glemt Veien til Grønland. Paa Egedes Tid var den kjendt, men det kan ikke have været længe. 1652 maa den endnu have været ukjendt i Danmark og Norge[1]. Egede siger i sin Relation intet bestemt om, at han tænkte síg Muligheden af at finde Efterkommere af de gamle Normænd paa Grønland, men han maa have havt en uklar Forestilling om Folk deroppe, som har levet paa Rester af gammel Kristendom og Kultur, men var blevne forvildede — maaske i Lighed med de abyssiniske Kristne. Noget saadant maa være faldt ham i Tanker, naar han antager muligt, hvad han citerer efter en Forfatter ved Navn Blefken.

Efter denne fortæller han, at der i 1546 paa Island har været en grønlandsk Munk, uden at han

---

[1] N. Rigsregistr. X, 417.

videre spørger, om dette kan have været muligt. Vi fandt Ditmar Blefkens lille Beskrivelse — 73 Sider 12mo — af Island trykt 1607 og fandt heri alt, hvad der vides om Manden, hvis Skildring af Island og Forholdene deroppe er nøktern og vistnok i det hele troværdig. Da 2 Skibe fra Hamburg 1563 skulde seile til Island, maatte en Prest følge med, og som saadan fik Ditmar Blefken Ansættelse. Hvor han var fra, og hvor han havde studeret, siges ikke. De kom til Island 17de Juni 1563. Blefken maatte blive deroppe paa Grund af Krigsurolighederne i de nordiske Lande og Farvand, og imens havde Befalingsmanden paa Island faaet den Tanke at sende et her liggende Orlogsskib paa Opdagelse til Grønland, som geografisk sammenblandedes med Novaja Zemblia, hvorfra man tænkte sig at finde Vei „over det Tartariske Hav til det Kinesiske Rige“. 31te Marts 1564 seilede Skibet med en Besætning af 64 Mand (Danskere og Islændere) til Grønland, men hvorhen de har lagt Kursen, kan ikke tydelig sees. Allerede 16de Juni maatte de vende tilbage, da de ingen Vei kunde komme for Is. Iland havde de været — som det synes — paa Novaja Zemblia eller en anden Ø paa den Kant. Blefken blev siden paa Island til 1567, da han seilede til Lissabon i den Tanke at finde et Skib til Ostindien, som ikke lykkedes. Han kom over til Nordafrika og blev Tjener hos en europæisk Renegat, var her i 5 Aar, kom saa til Wien, hvor han skulde redigere sin Islands-Beskrivelse, men dertil fik han ikke Tid. 1582 var han i Bonn, hvorfra han drog til Cölln for at finde Forlægger. Paa Veien faldt han mellem Røvere, der lod ham ligge — efter hvad de troede — død. Han kom dog atter op, var 1588 paany i Bonn, og her fandtes Manuskriptet, som Røverne havde taget, i et forladt Hus, og han fik

det tilbage. Han siger, at det indeholder intet eller dog meget lidet af, hvad han har hørt, men hvad der findes, er det, han har seet med egne Øine. Vi skal hidsætte af Bogen, hvad der vedkommer Grønland og Grønlændere:

— — — Der var paa Island i et Kloster Helgafjeld en blind Munk, som levede der i Elendighed. Han var født paa Grønland, havde mørk Farve, bredt Ansigt. Befalingsmanden bød, at han skulde føres til ham (Blefken), for at han kunde faa høre noget sikkert om Grønland. Han sagde, at der paa Grønland var et Kloster, der bar Thomas' Navn, hvori han som Yngling af Forældrene var tvungen til at lade sig optage. 30 Aar gammel var han af Grønlands Biskop bleven tagen med paa Reise til Nidaros til Erkebiskopen. Paa Tilbageveien var han af den grønlandske Biskop efterladt her i Klosteret. Dette sagde han var skeet i Aaret 1546. Han sagde, at Grønland blev saaledes kaldet „antiphrasticos", fordi der sjelden eller aldrig grønnes, og der er kun Vinter hele Aaret undtagen Juni, Juli, August, saa de neppe kan blive varme, om de end er klædte i Skind. I Husene har de runde Træstykker, som de bearbeider med Fødderne for Varmens Skyld. Her er Overflod af Fisk, hvide Bjørne og Ræve, „*Pigmæos et Monocerotes*". Munken fortalte her mærkelige Ting. I St. Thomae Kloster, hvor han havde levet, var en Kilde med kogende Vand, der i Stenrender førtes til Munkenes Celler og varmede dem. Vandet kunde bruges til Kogning. Klosterets Mure var af Pimpsten tagne fra et Bjerg i Nærheden, ligt Hekla, men naar man gød hint kogende Vand paa Pimpstenen, fik de en blød Masse, som de brugte til Kalk. — — — Han kunde lidt Latin, men talte med mig ved Tolk. Pygmæerne, sagde han, havde fuldstændig

menneskelig Skikkelse bedækkede med Haar og Skjæg. Imidlertid manglede meget af det menneskelige, og deres Tale lignede Gaaseskrig. Abbeden havde taget en af hvert Kjøn ind i Klosteret og underholdt dem godt, men de var og blev kun *bruta animalia* og levede i Mørke. Den omtalte Krig mellem dem og Tranerne kjendte han ikke til. Levemaaden paa Grønland var lig den islandske. Man levede af Fisk, da man ikke havde Kvæg. Strax ved Island begynder *Oceanus Hyperboricus* og skyller op til Grønland og Pygmæernes Egn, hvilken de nu kalder Nova Zembla, og Ishavet har der en Bugt, kaldet det hvide Hav, og her er Stræder, gjennem hvilke man seiler ind i det Schytiske Ocean, naar Isen tillader. Landshøvdingen havde et dansk Orlogsskib, der overvintrede ved Island, men da han hørte af Munken om hine Steder, Stræderne og den korte Vei til Riget China, fik han den ærgjerrige Tanke at aabne for sin Konge en Vei gjennem hine Stræder og al denne Is over det Tartariske Hav til det Kinesiske Rige, hvilket andre tidligere forgjæves havde forsøgt.

31te Marts 1564 bød han da, at Skibet skulde seile, og jeg maatte være med for at give nøiagtig Underretning. Der var 64 Dansker og Islændere ombord, og 20de April kom vi til et Forbjerg paa Grønland, men der var ingen Havn, ingen Ankerbund og saadan Mængde Is, at vi ikke vovede os nærmere til det klippefulde Land. 24 Mand gik vi i Baad for at undersøge. Det var Vindstille. Halvdelen blev ved Baaden, de øvrige gik med mig iland paa Undersøgelse. Baadmandskabet havde gaaet lidt omkring og fandt saa en liden Mand, halvdød („*exanimem*“), skjægget, med en liden Baad og et Fiskeredskab af Ben med en Snor af Skind. Til Baaden var bundet 4 Blærer, formodentlig for at

holde den oppe. Dette Fartøi, der kun lidet ligner vore, sendte Landshøvdingen til Kongen af Danmark. — — — De vandrede nu om i 3 Dage uden at finde Spor af Mennesker, skjød en Isbjørn og sendte Skindet til Kongen af Danmark. Der blæste nu op en Storm, og de maatte tilbage til Skibet og seilede nu mod Sydsiden af Øen lige til Pygmæernes Egn eller Nova Zembla, for at de gjennem Stræderne kunde komme ind i det Schytiske Ocean, hvorfra man skulde kunne komme ind i *„regnum Chynae“*. Men Isen hindrede dem, og 16de Juni vendte de tilbage til Island.

Hvor meget Hans Egede har troet af denne Historie, siger han ikke, men at han har været sikker paa, at en Grønlænder af europæisk Race har været paa Island i Christian III.s Dage, fremgaar tydelig nok af hans Relation. Den Beskrivelse, som Blefken her giver — Grønlænderen er Munk, forstaar Latin — tyder jo paa alt andet end en Vildmand. Men ellers maa Egedes kritiske Sands have været lidet vaagen overfor den hele Fortælling. Det maa jo synes underligt, at han, som kjender til, at Veien til Grønland var glemt siden Dronning Margaretes Dage, ikke skulde vide, at der ingen Biskop havde været beskikket for Grønland siden Midten af 15de Aarhundrede, da Biskop Andreas blev indviet (1460), men aldrig saa Landet. Vi bortser her fra Vincentius Kempe, der blev indviet 1520, da Erik Walkendorph vilde udruste et Skib for at finde Grønland. Maaske kan Egede have vidst om denne Bispevielse 1520 uden at have kjendt til, hvad dermed stod i Forbindelse, og saaledes kan Tanken om, at Grønland 1546 har havt sin Biskop, have staaet for ham som en Mulighed. Den fabelagtige Fortælling

om Klosteret paa Grønland, dets Varme-Indretning o. s. v. har han som vel de aller fleste paa den Tid taget til Indtægt som fuld Sandhed. Egedes dybe Kjærlighed og kristelige Medlidenhed med de ukjendte, forladte og forglemte Grønlændere — hvad Slags Folk de nu monne have været — har bragt ham op i en enthusiastisk Stemning, hvori han med Lethed kunde tro alt, hvad der om disse kunde stille sig for ham som muligt.

Blefkens hele Bog giver Indtryk af Paalidelighed. Hans Beskrivelse over Island er fri for Overdrivelser, og man tør neppe tænke sig, at han har lavet en Historie om en Grønlænder for derved at give Bogen større Tiltrækning. Han maa have havt for sig en Mand, med hvem han talte pr. Tolk. Blefken har spurgt paa Latin, og Manden har svaret paa — sit eget Sprog, der ikke kan have været Islandsk, thi dette maatte Blefken nu kjende saa vidt, at han kunde høre, om der blev talt paa dette eller et andet Sprog. Eller — har det maaske været en Idiot, der talte i uartikulerede Lyd, hvilke saa af Tolken, der kan have været en Spektakelmager, blev omsat paa Latin til fabelagtige Fortællinger om det ukjendte Land? Har det virkelig været en Munk og en Udlænding, saa kan der vel altid være en Mulighed for, at han oprindelig har hørt hjemme paa det hvide Havs Kyst, at han under Fiskeri er fordreven vestover og er kommen iland paa Island.

Hvad her fortælles om Pygmæer og Monocerotes, skal vi ikke indlade os videre paa, da det intet har med Hans Egede og hans Tanker om Grønlænderne at bestille. Om „Monoceros“ (Narhvalen) maa man paa den Tid have havt overtroiske Tanker. Blefken fortæller

nemlig, at en Hamburger, Conrad Bloem, 1561 opholdt sig paa Island hos Biskopen paa Skaalholt for at lære Sproget og gjøre Forretninger. Biskopens Fiskere havde fundet „et uskadt Horn af Monoceros“ i Isen, drevet hid „fra Grønland, som man maa antage, da Monocerotes skal findes der“. De bragte det til Biskopen i den Tanke, at det maatte være en Hvaltand, hvad ogsaa denne tænkte. Conrad Bloem fik den. Han havde andre Tanker om den og solgte den i Antwerpen for nogle Tusind Gylden. Da Kongen af Danmark fik vide dette, forbød han Tydskerne herefter at overvintre paa Island. Det maa vel have været Overtro, der satte Narhvalen sammen med Pygmæerne. Dens Vaaben havde virkelig saa stor Værdi, at det kunde betales med Tusinder. Herom udførligt i Brehms „Die Säugethiere“. Leipzig 1877. I. S. 713 ff.

———— ——

BIDRAG TIL OPLYSNING OM BEFOLKNINGSFORHOLDENE OG ALMUENS ØKONOMISKE STILLING I BOHUSLEN FØR AFSTAAELSEN 1528—1658

AF
OSCAR ALB. JOHNSEN,
CAND. MAG.

I rigsarkiverne i Christiania og Kjøbenhavn samt i forskjellige svenske arkiver har nærværende forfatter foretaget en del undersøgelser angaaende jordegodsets historie i Bohuslen i den tid dette landskab endnu var i norsk besiddelse. Herunder har jeg havt anledning til at iagttage flere andre, dermed beslegtede forhold, og paa grundlag af nogle af disse iagttagelser har jeg i det følgende søgt at bygge en fremstilling af befolkningsforholdene og, i forbindelse dermed, af almuens økonomiske stilling i det nævnte landskab i aarhundredet nærmest før afstaaelsen. Nu gjælder det ganske vist for hele landets vedkommende, at vor viden paa disse punkter er noksaa ringe; men dette har, merkelig nok, dog i særlig grad været tilfældet med Bohuslen. De mange svenske bidrag til dets historie befatter sig ikke med disse forhold, og de norske og danske historikere, der har skrevet om folkemængdens bevægelse i Danmark og Norge i ældre tid, har næsten ganske forbigaaet Bohuslen. En redegjørelse for folkemængdens bevægelse i Norge indtil 1658 maa dog, for at være fuldstændig, nødvendigvis have dette landskab med, og allerede af den grund vil en nærmere undersøgelse deraf være paa sin plads. Men en saadan undersøgelse henter speciel interesse fra den omstændighed, at Bohuslen i egenskab af vort mest udsatte grænselandskab og paa grund af ustadigheden i en for landskabet meget vigtig næringsvei (fiskeriet) i

henseende til befolkningsforholdene og almuens økonomiske stilling, var ganske særlige vilkaar undergivet. At Bohuslen nu for os nordmænd er et afhugget lem, bør ikke mindske vor interesse for sagen. Landskabets ældre historie er og bliver jo dog en del af vort lands egen, og vi maa ikke glemme, at det var vore landsmænd i Bohuslen, som gang efter gang tog af for de værste stød hver gang fienden truede vort fædreland i fortiden.

*

Det første krav, man bør stille til en undersøgelse af den art som den her foreliggende, er, at den er bygget paa et brugbart og nogenlunde fyldigt materiale. Vi skylder derfor, før vi skrider til besvarelsen af vor opgave, at gjøre rede for de hovedkilder, som ligger tilgrund derfor. Nogen interesse tør en saadan redegjørelse have ogsaa af den grund, at kun lidet af dette materiale hidtil har været benyttet af norske historikere; det meste deraf sees at være ukjendt ogsaa for de svenske specialforskere, der har viet Bohuslens historie et mere indgaaende studium.

Det materiale, hvorpaa vi bygger, bestaar væsentlig i forskjellige jordebøger, regnskaber og skattemandtal fra det 16de og 17de aarhundrede. Hvad jordebøgerne angaar, saa skriver allerede J. F. Hellberg[1], og efter ham Holmberg og Brusewitz[2] o. a., at den første jordebog over lenet oprettedes i aaret 1574. Nu findes der ganske vist i Kungl. kammararkivet i Stockholm en jordebog over B. fra dette aar, men paastanden om, at dette skulde være lenets første jordebog, gjendrives allerede derved,

[1] Joh. Fredr. Hellberg: Afhandling om Hemmannen uti Bohus Län och de Grund-Räntor, som af dem hittils utgådt och ännu utgöras. Uddevalla 1827.

[2] Holmberg: Bohusläns Historia och Beskrifning, 2. opl. ved Brusewitz I, 313.

at der i lensstyrelsens arkiv i Göteborg findes en endnu ældre, nemlig fra 1573, og denne er hidtil af alle interesserede blevet antaget, vel ikke for den først oprettede, men dog for den ældste existerende jordebog over B.[1] Det er den dog ikke uden for de to nordre fogderiers (Nordvikens og Søndervikens) vedkommende. For de tre søndre fogderier (Hisingen, Indland, Ordost og Tjørn) findes der nemlig i rigsarkivet i Kjøbenhavn en endnu noget ældre jordebog, nemlig fra aaret 1568[2]. Denne er forskjellig fra alle lenets øvrige jordebøger deri, at der i den efter hvert sogn angives 1, 2 eller 3 bønder som hjemmelsmænd for mandtallet. Forøvrigt er afvigelserne mellem disse ældre jordebøger meget smaa. I det danske rigsarkiv findes desuden fuldstændige jordebøger over Bohus len for aarene 1580—81, 1585—86[3], 1593—94, 1596—97, 1601—02[4], 1604—05, 1611[5]—19, 1623—24 og 1625—26. Efter 1625—26 findes i det danske rigsarkiv ingen fuldstændig jordebog over lenet[6]; derimod findes i

[1] Sml. C. O. Arcadius: Om Bohusläns Införlifvande med Sverige s. 38, indtaget i „Bidrag til Kännedom om Göteb. och B.läns Fornminnen och Historia“ III.

De to jordebøger af 1573 og 74 blev sommeren 1902 med H. M. Kongens tilladelse udlaant til rigsarkivet i Christiania, hvor nærværende forfatter har studeret dem og besørget den ældste afskrevet for kildeskriftsfondet.

[2] Den bærer paaskriften: „Jorboggen aff Bahüs“.

[3] Fra 1589: Jordegods i Bohus len og Viken, som Henr. Gyldenstjerne til Aagaard solgte kongen.

[4] Fra 1603—04 haves en jordebog over Dragsmark klosters gods.

[5] Fra 1615—16: Register over odelsbønderne i Bahus len og Viken og deres afgifter samt register over bortforlenet, øde forskattet og afsagt gods.

[6] Fra 1634 haves en jordebog over Vrem, adelig sædegaard i Kville sogn, Nordvikens fogderi.

Kgl. kammararkivet i Stockholm en tydeligvis yngre med denne nøie overensstemmende jordebog, den saakaldte originaljordebog, paa grundlag af hvilken den ældste svenske j. over lenet (for 1659)[1] er oprettet.

Jordebøgerne er tillige regnskaber over den visse rente og blev som saadanne indsendte til rentekammeret i Kjøbenhavn sammen med særlige regnskaber for den uvisse rente og „extracter og forklaringer", hvor indtægts- og udgiftsposterne er samlede og ordnede paa en nogenlunde overskuelig maade. I arkivet er de sidstnævnte dokumenter (regnsk. over den visse r. samt extr. og forkl.) samlede under fællesnavnet regnskaber. Det ældste af disse, der dog kun indeholder extr. og forkl., er fra 1587; derefter haves fuldstændige, hvor altsaa ogsaa regnsk. for den uvisse rente er opbevaret, for aarene 1601—02, 1603—05 og siden i fortløbende række fra 1610—18/3 1658.

Det for vort øiemed allervigtigste materiale byder dog extraskattemandtallene. Disse indeholder mandtal over alle, der betaler eller skylder at betale de extraordinære skatter[2]. Det ældste af dem findes i det danske Geheimearkiv og gaar for Bohuslens vedkommende

---

[1] Opbevares — i noget defekt tilstand — i lensstyrelsens arkiv i Göteborg.

[2] Disse maa ikke, saaledes som den svenske historiker, C. O. Arcadius, har gjort i sin førnævnte doktorafhandling, regnes til den uvisse rente. Denne var nemlig ikke extraordinær, og den extraordinære skat (ialmindelighed kaldt sølvskatten, kongsskatten eller pengeskatten, senere unionsskatten og kontributionen) var ikke uvis. I regnskaberne adskilles de ogsaa skarpt fra den uvisse rente (ɔ: gaardfæstning, sagefald, landbohold, forbrudt og arveløst gods samt vrag).

tilbage til aaret 1528[1]. Det omfatter dog kun de tre søndre fogderier i lenet (Hisingen, Indland, Ordost og Tjørn) og er, saavidt vides, for B.s vedkommende det eneste fra det 16de aarh. bevarede specificerede mtl.[2]. Først for aaret 1610—11 findes atter skattemandtal for Bohuslen og derefter for hvert aar til $^{18}/_{8}$ 1658, kun med en eneste undtagelse, nemlig for skatteaaret 1613—14.

Foruden disse hovedkilder har vi til denne undersøgelse benyttet ogsaa adskillige andre arkivaria, som vi ikke finder det fornødent her at opregne, saameget mindre, som de hver gang vil blive anført i noter under teksten.

At et materiale som det ovennævnte overhovedet egner sig til grundlag for undersøgelser af den art som den, der her skal foretages, derfor tør der foreligge en garanti allerede i den omstændighed, at flere og det endogsaa betydelige og kritisk arbeidende forskere med held har benyttet saadanne kilder i lignende øiemed. Blandt dem maa vi især nævne J. E. Sars, der væsentlig paa grundlag af skattemandtal har beregnet folkemængdens bevægelse i Norge fra det 13de til det 17de aarhundrede[3], og J. A. Fridericia, der bygger sine undersøgelser af

---

[1] Nylig trykt i Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarh. (4 b. 1ste hefte), ved H. J. Huitfeldt-Kaas. I det norske rigsarkiv haves en afskrift af A. Larsen. Desuden har Sars leveret et uddrag deraf i Meddelelser fra det norske Rigsarkiv I, s. 184.

[2] Derimod findes en summarisk opgivelse af mandtallet fra tiden omkring 1570 i et i Geheimearkivet bevaret aktstykke, overskrevet: „En kort sum, hvad hvert Len udi Norge renter, udi penge overslaget", se Norske Saml., afd. 4 fasc. 2. I afskrift i rigsarkivet. Refereret af Sars, N. Hist. Tidsskr. 2 r. 3, s. 344 ff.

[3] N. Hist. Tidsskr. 2 r. 3, s. 281 ff. Bohuslen er ikke medtaget i denne beregning.

Kjøbenhavns befolkningsforhold i det 17de aarh.[1] for en væsentlig del paa skattelister og delvis ogsaa har benyttet skattemandtal af omtrent samme art som de af os anførte til en fremstilling af Danmarks landboforhold i det 17de aarh.[2] Den sidste af de nævnte forskere har mere end nogen anden gjort skattemtl. til gjenstand for en kritisk vurdering. Heldigvis er det saa, at de vigtigste af de indvendinger han reiser mod de danske skmtl. ikke rammer mtl. for Bohuslen. Disse lader os nemlig ikke saaledes som de danske i sin helhed[3] i stikken, naar det gjælder at finde antallet af adelens ugedagstjenere, og om der end kan være adskillig forskjel paa de ældste og de senere skattemandtals affattelsesmaade, er uligheden dog af den art, at den kun kan besværliggjøre, ikke umuliggjøre deres anvendelse[4]. Samtlige mtl. fra 1610—58 deler skatteyderne i kategorier efter arten og størrelsen af den skat de betaler. Derfor stilles odelsbønderne altid for sig, fordi de ikke som de øvrige betaler et bestemt fastslaaet

---

[1] D. Hist. Tidsskr, 6 r. 2 b. s. 219 ff.

[2] D. Hist. Tidsskr. 6 r. 2 b. s. 532 ff. Af andre forfattere kan nævnes Fr. Hammerich (se D. Hist. Tidsskr. 3 r. 2 b. s. 37 ff.) og kammerraad C. Christensen (Agrarhistoriske studier I, aktst. s. III, ff.), der begge har lagt Dureels lister til grund for historisk-statistiske undersøgelser af Danmarks tilstand umiddelbart før eneveldets indførelse. Nu indeholder Dureels lister intet andet end kopier af opgjørelserne i danske og norske skattemtl., som det er lykkedes Dureel at komme i besiddelse af. Disse stammer dog ikke, saaledes som de to nævnte forfattere og andre med dem (jfr. N. Hist. Tidsskr. 2 r. 3 b. s. 295 i. f. og Aschehoug: Statsforf i Dm. og N. indtil 1814. s. 426, note 1) har troet, fra tiden omkr. 1650, men fra aarene 1612—13, hvilket først er konstateret af Fridericia, se D. Hist. Tidsskr. 6 r. 2 b. s. 471 f.

[3] Jfr. D. Hist. Tidsskr. 6 r. 2, s. 474.

[4] Jfr. D. Hist. Tidsskr. 6 r. 2, s. 532.

beløb, men en vis del (1/4, 1/3, 1/2, 2/3) af oppebørselen af sit odels-, kjøbe- eller pantegods. I de ældste mtl. stilles ligeledes alle krone- og leilændingebønder i en rubrik for sig, da de betaler en og samme skat, større end den husmænd, bakkesiddere, strandsiddere, haandverkere o. a. betaler. Disse sidstnævnte slaas sammen eller adskilles i forskjellige grupper efter skattebrevets lydelse eller efter deres evne til at betale skat. Der skjelnes altid skarpt mellem tjenestekarle (for fuld løn) og tjenestedrenge (for halv løn), og antallet af skuder eller sauger, hvoraf der betales særlige skatter, anføres stedse i egne rubriker.

I de senere mtl. er specifikationen meget finere. Opsiddere paa halve-, fjerdings- eller endog ottingsgaarde, der før har skattet som husmænd og derfor er blevet slaaet sammen med dem, skatter nu i forhold til sine gaardes størrelse 1/2, 1/4 etc. af hel gaards skat og stilles i særskilte rubriker. Dette er i nøie overensstemmelse med skattebrevene og staar tillige i nøie forbindelse med den sterke tilvekst af mindre gaardbrugere og tilbagegangen i antallet af fuldgaardsbønder.

Hvad nu paalideligheden af skattemtl. angaar, saa er det at sige, at den ialfald for den tid vi har anledning til at benytte dem, ikke godt kan være større. De er forfattede af lokalkjendte mænd, der stod til ansvar for en paa disse punkter meget nøieregnende øvrighed. Hver gang skatten udskrives, og det vil sige mindst en, ofte flere gange hvert aar, blir de prøvede og enhver forandring i antallet af skatteydere eller i deres retslige stilling opnoteres omhyggeligt af lensmændene og fogderne, som derhos optager thingsvidner paa, at den foretagne ændring i mandtallet er i overensstemmelse med de faktiske forhold.

Hvad nu jordebøgerne angaar, saa er disses værdi naturligvis størst for jordegodsets historie. Man kan af

dem finde ikke alene gaardenes antal, men ogsaa deres fordeling mellem krone, adel, geistlighed og selveiere. Imidlertid tilføies ogsaa her regelmæssig navnet paa opsidderen eller, om de er flere, navnene paa opsidderne, og de vil derfor kunne yde os en vigtig hjælp der, hvor skattemtl. mangler eller af andre grunde slaar feil. Vel er det saa, at den ene jordebog ofte blev afskrevet efter den anden gjennem aarrækker, indtil den blev forældet og ofte afveg temmelig meget fra virkeligheden. I saadanne tilfælde kan man ikke stole paa jordebøgerne, med mindre man ogsaa er i besiddelse af de kontrollerende tillæg til dem, som registre over kjøbt, forbrudt etc. samt bortforlenet, bortmageskiftet, øde, forskattet eller afsagt gods. Men saadanne rettelser af jordeb. haves for B.s vedkommende helt fra aaret 1585—86, og dertil kommer, at vi i den omstændighed, at jordebogen af 1568 anfører hjemmelsmænd, som bevislig lever ved denne tid og endnu længe derefter, har en borgen for, at dennes affattelsestid ikke ligger langt tilbage for det nævnte aar, hvis den ikke er ny fra 1568, hvilket vi af flere grunde er tilbøielig til at antage.

Regnskaberne viser os det samlede udbytte af skatterne og er derfor et yderst vigtigt og uundværligt middel til belysning af almuens ydeevne til forskjellige tider. De indeholder desuden en mængde oplysninger, særlig i vedlagte bilag etc., som nærmere forklarer og udfylder de nøgne resultater, hvortil sammenlægningen af jordebøgernes og mandtallenes tusender af enkeltoplysninger fører os.

Det første fuldstændige bohuslenske extraskattemandtal stammer, som allerede anført, fra aaret 1610.

Extraskatten, eller som den med populære navne kaldtes: kongsskatten, sølvskatten, pengeskatten, udskreves ved denne tid hvert aar[1]. Odelsmændene giver 1/4 af sine gaardes visse rente; krone- og leilændingebønder (paa fulde (hele) gaarde) 1 rdl. hver, mindre gaardbrugere og husmænd hver 1/2 rdl. Det samme giver tjenestekarlene, der tjener for fuld løn, medens tjenestedrengene, som tjener for halv løn, kun skatter 1 ort. Strandsidderne giver gjerne „efter yderste formue“; af haandverkere opføres kun skræddere og skomagere, hver for 1/2 rdl. Fritaget for skatten er adelens ugedagstjenere, hvis tal dog endnu er lidet.

I det følgende betragter vi befolkningsforholdene i hvert af lenets 5 fogderier, idet vi, til forklaring deraf, i korthed angiver disses størrelse og vigtigste naturlige betingelser.

Hisingen. Dette var det mindste af de gamle bohuslenske fogderier. Det omfattede ikke hele øen Hisingen, men kun det nuværende Vestra Hisings härad[2] med et samlet areal af 175,11 km.^{2} samt Skurdalsbygden tvers over for Bohus fæstning paa østsiden af Gøtaelv (nu Skårdal i Vestergötland). Øen var frugtbar og forholdsvis tæt befolket; skoven maa allerede nu have været sterkt medtaget, da der aldrig tales om sauger eller om udførsel af tømmer, saaledes som tilfældet er med de øvrige af lenets fogderier. Af skatteyderne i 1610 var: 225 krone- og leilændingebønder, 11 ødegaardsmænd, 61 husmænd, 14 udroerskarle, alle bosat i Økerö sogn, 2 tjenestedrenge for fuld og 6 tjenestedrenge for halv løn.

---

[1] Sml. kvittancer, inventarielister og forleningsbreve 1606—58. Kjbh. rigsarkiv.

[2] Sognene Lundby og Tuve (Östra Hisings härad) var siden den første norsk-svenske unionstid i svensk besiddelse.

Odelsbønder, haandverkere eller egentlige strandsiddere nævnes ikke i listerne. 11 bønder i Skurdalsbygden var som „Bahus daglige træl" fritagne for skat. I fogderiet fandtes ingen adelig sædegaard og saaledes heller ingen adelens ugedagstjenere. Forarmede personer, som paa grund af sin fattigdom ingen skat har kunnet betale, opføres ikke. Derimod ligger fire gaarde øde, og to er bortforlenede til lensmanden og fogden og bruges af dem.

Indland. Indland er det største af de tre sydlige fogderier; det talte i nyere norsk tid 19 sogne med et samlet areal af 1034,19 km.². Det var ved denne tid overmaade rigt paa skov, især af gran og furu. Jorden er idethele mindre god end paa Hisingen og øerne. Af skatteyderne i 1610 var 875 krone- og leilændingebønder, 446 ødegaardsmænd eller husmænd, klasser, som her er slaaet sammen, da de betalte samme skat. Af tjenestedrenge findes i fogderiet i dette aar ikke mindre end 121, hvoraf 40 for fuld og 81 for halv løn. Der er 21 haandverkere (skræddere og skomagere); 5 personer eier skuder og betaler derfor 1½ rigsdaler hver i skat. Endelig findes i fogderiet 11½ flomsauger, om hvilke det udtrykkeligt heder, at de er byggede for kort tid siden og netop er komne i brug. Der er paa disse i det forløbne aar (1609—10) tilsammen skaaret 216½ tylvter 2 deler, hvoraf den tiende part som sedvanligt gaar til kronen. I fogderiet er der 3 sædegaarde, Strøm, Restenes og Aagaard med tilsammen 11 ugedagstjenere (henholdsvis 5, 3, 3), der ligesom alle andre ugedagstjenere i lenet er fri for skatten[1].

[1] I hele Bohuslen, ikke alene i Viken (sml. T. H. Aschehoug: Statsf. i N. s. 410 f. og Saml. til N. F. Sprog og Hist. III, 441), men ogsaa i de tre søndre fogderier var samtlige adelige sædegaardes ugedagstjenere gjennem hele det 17. aarh. fuldstændig fri for de extraordinære skatter (sml. N. R. R. 6, 73

Ordost og Tjørns fogderi, to store øer adskilt fra fastlandet ved dybt indtrængende fjorde. 10 sogne, hvoraf 3 paa Tjørn og 7 paa Ordost. Det samlede areal er 559,91 km.[2]. Øerne er, som Bohuslen forøvrigt, bjergfulde; men jorden i dalene er overordentlig frugtbar. Begge øer var i ældre tid bevokset med skov lige til sjøkanten[1]; men allerede ved begyndelsen af det 16de aarh. har skoven, især paa Tjørn, været sterkt medtaget og har væsentlig indskrænket sig til øernes østligste del[2]. For Ordost og Tjørn opføres i mtl. 1610 ialt 848 skatteydere, deraf 414 krone- og leilændingebønder, 178 hus- og ødegaardsmænd, 15 tjenestedrenge for fuld og 40 for halv løn, 9 skræddere og skomagere samt 192 strandsiddere. Derimod er der kun en eneste flomsaug, nemlig paa gaarden Søbben i Torp sogn i den nordøstligste del af Ordost. Fogderiet har 4 adelige sædegaarde, som alle holder sine ugedagstjenere fri for skat, nemlig Sundsby[3] med 12, Odsnes[4] med 6, Aggervig[5] med 5 og Moland[6] med 9 ugedagstjenere[7].

Sønderviken, 13 sogne med et samlet areal af 1293,89 km.[2]. Fogderiet var endnu i begyndelsen af det

(28/10 1628), hvor det heder, at adelens ugedtj. i B. „af Arilds Tid" har været fri for skat).

1 Sml. Bidrag til Kännedom om Göteborgs och B. Fornm. och Hist. II, s. 289 og Holmberg, 2 opl. I, 211.

2 Sml. opgaverne over flomsauger i fogderiet.

3 Paa øen Mjørn, Valle sogn, Tjørn.

4 I Stenkirke s., Tjørn, nu Olsnäs, siden reduktionen 1694 kronehemman.

5 Paa Tjørn.

6 I sognet af samme navn paa Ordost.

7 De anføres alle i skattemandtallene under en fælles rubrik, saalydende: „Adelens Ugedagstjennere som y Sognitt Hosz denom Boendis ehr, hvilken dj wnderdanigste aff kong: May: er Begierendis frij fore kongskadt, som de til detz haffdt haffuer".

17de aarh. overordentligt skovrigt og udmerkede sig, ligesom Nordviken, især ved sine store, prægtige egeskove. Peder Claussen priser dem[1], og endnu i 1656 beskriver Arent Berentsen Viken som et land med „vitlløftige“ skove og stor udskibning af master, spirer, bjelker, planker osv.[2]. Denne beskrivelse, som vilde passet endnu ved 1610, var, da Arent Berentsen skrev det, allerede noget overdreven, hvad vi ved leilighed skal vise i det følgende.

I modsætning til de øvrige mtl. for 1610 skiller Søndervikens allerede nu mellem hele og halve gaarde. Kun opsiddere paa hele (fulde) gaarde, der opføres til et antal af 579, giver fuld skat (1 rdl.). Opsidderne paa halve gaarde slaaes sammen med ødegaardsmænd, husmænd og inderster til et samlet antal af 501, der kun betaler $^1/_2$ rdl. hver i skat. Antallet af tjenestedrenge er trods den større folkemængde noget mindre end paa Ordost og Tjørn, nemlig tils. 51, deraf 10 for fuld og 41 for halv løn. Af de øvrige skatteydere er 17 skræddere eller skomagere og 65 strandsiddere, der giver efter formue, omtrent 1 rdl. hver. Endelig betales der skat af tils. 26 sauger, 2 rdl. af hver, undtagen af en, der nylig er taget i brug og derfor slipper med $1^1/_2$ dlr. Desforuden betales som sedvanlig ogsaa en tiendepart af skørselen.

Medens mtl. for de tre søndre fogderier slet ikke nævner odelsbønder, opføres i Sønderviken 8 saadanne, der hver giver $^1/_4$ af oppebørselen. Fri for kongs-

---

[1] Noriges og Omliggende Øers sandfærdige Bescriffuelse s. 32: Haffuer den Egn oc saa herlige Skoufue / med ald den herlighed der met folger: met Olden til deris Suin / met atskillig Vilt at slaa oc skiude / baade Diur oc Fugle: Med Ladning / som er Bielcker / Spirer / Master / Bord / Knapholt / Baandstager / etc.

[2] Danmarkes oc Norigis fructbar Herlighed S. 272—73.

skatten er 26 ugedagstjenere under Aaby[1], om hvilke det karakteristisk nok heder, at de „haffue for derris Armod saa och store egt (ɔ: kjørsel) og daglig arbeide thill Aaby gaar inthett wdgiffuedt i solskatt“[2].

Nordviken, det største i udstrækning af B.s fem fogderier, 12 sogne med et samlet fladeindhold af 1399,48 km.². Skovmængden var her ligesom i Sønderviken meget stor. Fordelingen af skatteyderne var i 1610 som følger:

Krone- og leilændingebønder: 610, hus- og ødegaardsmænd: 496, tjenestedrenge for fuld løn samt løsarbeidere[3]: 62, tjenestedrenge for halv løn: 71, haandverkere: 16, strandsiddere og udroersfolk: 36, odelsbønder: 57. Fri for skat er 19 ugedagstjenere under sædegaarden Vrem[4] i Kville sogn. Endnu er der dog i Nordviken 5 gaarde, hvoraf ingen kongsskat betales. Af disse er en (Masleberig) øde, en (Tingvald) bruges af sognepresten, hr. Peder i Naverstad, og tre gaarde i Tanum (de to gaarde Lyngby samt gaarden Hersjø) er af kongen forlenet til lagmanden.

Antallet af skatteydere over hele lenet fordelte sig saaledes paa de forskjellige klasser, som følger:

Odelsbønder (kun i Sønder- og Nordviken) .	65
Krone- og leilændingebønder	2703
Halvgaardsmænd, hus- og ødegaardsm. . . .	1703
Tjenestedrenge for fuld løn[5]	129
Tjenestedrenge for halv løn	239

[1] I Tossene sn., var fogderiets eneste sædegaard.

[2] Tør vise, at adelen ikke behøvede at mangle paaskud til at holde sine ugedagstjenere fri for de overordentlige skatter, selv om der manglede kongelig tilladelse dertil, sml. noterne s. 196 f.

[3] „løse karle, der nogen næring og embeder bruger“.

[4] Eneste sædegaard i Nordviken.

[5] Deriblandt nogle løsarbeidere.

Haandverkere (ɔ: skræddere og skomagere) .	63
Skuder (kun paa Indland) 5	
Strandsiddere	311
Flomsauger 65½	
	= 5213

Antallet af personer, fritagne for kongsskat, fordelte sig som følger[1]:

Adelens ugedagstjenere	93
Bahus' trælbønder	11
Opsiddere paa bortforlenede gaarde, hvoraf der ikke er udskrevet skat	7

Udtrykket odelsbønder er optaget efter skattemtl. Hermed menes dog kun dem, det være sig bønder, borgere eller embedsmænd, der bygsler jord bort og oppebærer landskyld og bygselafgifter derfor, derimod ikke de bønder, der ikke eier mere end den gaard de selv bruger[2]. Disse er slaaede sammen med krone- og leilændingebønder og skatter som dem. Det samme gjælder de jorddrotter, hvis eiendom er saa liden, at fjerdeparten af oppebørselen ikke naar det beløb, der er fastsat for en krone- eller leilændingebonde paa fuld gaard. I saadanne tilfælde skulde odelsmanden betale skat som en saadan[3]. Endelig betaler de odelsmænd, der tillige er gaardbrugere, skat som leilændinger af de gaarde, de selv bruger, og bliver saaledes opført i skattelisterne to gange.

Spørgsmaalet om antallet af odelsbønder er altsaa trods skattemtl.s opgaver uløst. At der virkelig fandtes

[1] Her er kun medtaget bønder, ikke prester etc., der har gaarde skattefrit og selv bruger dem.

[2] Sm. skattebreve af 2. juni 1647, N. R. R. VIII. 494 f. og 20. decb. 1655, N. R. R. XI, s. 429. Aschehoug: N.s statsf. indt. 1814, s. 425 og 426 note 1.

[3] Se N. R. R. III, s. 2 o. fl. st.

saadanne over hele lenet, derom tør vi ikke nære nogen tvivl. Det fremgaar allerede af en række kjøbe- og pantebreve fra denne saavelsom en ældre og senere tid[1], og desuden kan vi ved at sammenligne jordebøgerne med skattemtl. endog finde antallet af virkelige odelsbønder, idet j. stadig opfører skattegods ved siden af krone-, kloster-, odels- og biskops-, kirke- og prestegods i de aller fleste af lenets sogne. Endelig findes der fra aar 1615 et fuldstændigt „register over odelsbønderne i Bohuslen og deres afgifter“[2]; efter dette var i det nævnte aar antallet af odelsbønder i lenet tilsammen 1410, hvoraf paa Hisingen kom 102, paa Indland 341, paa Ordost og Tjørn 217, i Sønderviken 368 og i Nordviken 382.

Ved en nærmere undersøgelse af det nævnte register over odelsbønderne vil man dog finde, at en del af de deri opførte odelsmænd har solgt eller pantet sit odelsgods til adelen, som i begge tilfælde nyder renten deraf. Disse odelsbønder er saaledes, selv om de fremdeles sidder paa gaarden, faktisk leilændinger og maa betale skat som saadanne. Endnu meget oftere forekommer det, at odelsbønderne kun er parthavere i sine gaarde, medens andre parter eies af kongen, adelen, kirker, prestebord, klostre eller andre priviligerede personer eller stiftelser i eller udenfor lenet. Dermed blev ikke alene odelsbondens eiendom, men i saare mange tilfælde ogsaa hans eiendomsret indskrænket. Thi naar en gaard var delt mellem flere eiere, indehavde efter norsk lov den største part-

[1] Göteborgs Musei arkiv (i Göteborgs stadsbibliotek) no. 1080, 1081, 1110, 1506 og Bihanget supl. no. 1. I lensstyrelsens arkiv i Göteborg: „Kopier af åkomsthandlingar till gods under Sundsby“ fra aarene 1587, 1588, 1591, 1593, 1596, 1632, 1638, 1639, 1640, 1649, 1650, 1651.

[2] B.l. og Viken: Jordebøger 1612—16, bilaget, rigsark. i Kjbhvn.

haver baade bygselen og retten til tagerne (første tage, tredieaarstage) for hele gaarden. Var parterne lige, skulde den bedre ɔ: den fornemste raade for bygselen[1]. Her var bonden i en uheldig stilling, da han jo altid vilde blive den ringere, ikke alene ligeoverfor adelige eller geistlige medeiere, men ogsaa ligeoverfor medeiere af borgerstanden. Vanskeligst blev det dog for odelsbønderne at hævde sin stilling ligeoverfor den største godseier: kronen. Denne oppebar efter reformationen bygselafgiften og tagerne, foruden af det egentlige kronegods, ogsaa af kloster- og biskopsgodset[2] samt af gaarde, jorder, enge, øer etc., som tilhørte kirkerne; selv oppebar disse kun landskylden[3]. Endelig tiltog kronen sig ret til at hæve bygselafgifterne ogsaa af saadanne dele af skattegaardene, som den var kommet i besiddelse af uden samtidig at blive største eller lige parthaver. Følgerne deraf lader sig let tænke. Eiede f. ex. kronen og kirken hver ¼ af en og samme skattegaard, blev hele gaarden forvandlet til kronegods. Bonden fik vel beholde landskylden af sin part, men maatte betale bygsel og tager ogsaa af denne[4]. Hans egen stilling har dermed forandret karakter, og hans gaard opføres fra nu af i jordebøgerne under kronegodset.

---

[1] Fr. Brandt, Forelæsninger over den norske Restshistorie, I, 300, cfr. Bidrag till Kännedom om G. og B.l.s Fornm. og Hist. III, 36.

[2] Sml. A. Taranger: Om eiendomsretten til de norske prestegaarde, s. 41.

[3] Sml. Bidrag til Kännedom om G. og B.l.s Fornm. og Hist. III, s. 45.

[4] Cfr. Register over odelsbønderne i B.l. og V., bilag til jordeb. 1615—16 i rigsark. i Kjbhv. samt Paus: Gl. Kgl. Forordn. og Privil. udg. for Kgr. Norge, Kjbhv. 1751: Fredr. III.s brev 10/5 1648.

En anden klasse af skatteydere, som kræver vor særlige opmerksomhed paagrund af den vekslende, men stedse merkelige rolle, den har spillet i dette landskabs økonomiske historie, er strandsidderne. Med strandsiddere forstaar skattemtl. folk, der er bosat ved kysten og ernærer sig frit med haandverk, handel eller fiskeri, men ikke samtidig er borger af kjøbstad, bonde (selveier eller leilænding), husmand med jord eller tyende. Fiskeri er naturligvis strandsiddernes hovedsagelige næringsvei; men der findes dog blandt strandsidderne baade skræddere, skomagere, smede, snedkere, bødkere, murmestere og kræmmere. De bor gjerne i klynger langs kysten og sedvanligvis paa punkter, som senere har udviklet sig til ret anseelige strandsteder eller i et enkelt tilfælde endog til en ikke ubetydelig kjøbstad.

De fleste af strandsidderne i lenet sees at være bosat paa Ordost og der særlig i Molands sogn. Først og fremst maa her nævnes Mollesund[1], hvor antallet af strandsiddere, der betaler skat, er 47; blandt dem er 5 haandverkere, nemlig 1 bødker, 2 skomagere, 2 skræddere og 1 murmester.

Et andet strandsted i samme sogn var Fiskebækkil (Fiskebeck kiill)[2] paa Skaftö ved Gulmarens indløb, ligeoverfor Lysekil, med 29 strandsiddere, hvoraf 8 haandverkere, nemlig 2 bødkere, 2 snedkere, 3 smede og 1 skrædder.

Næstefter disse kommer Guldholmen[3] med 24 strandsiddere. Desuden fandtes i Molands sogn ved samme

[1] Nu Mollösund, et fiskerleie med 1000 beboere; danner en kapelforsamling og egen kommune.

[2] Nu Fiskebäckskil, fiskerleie, handelsplads og badested; danner egen kommune. Indbyggerantal i 1900: 660; grunden tilhører „Kgl. og Hvitfeldska Stipendieinrättningen".

[3] Guldholmen paa Hermanös nordøstspidse, egen kapelforsamling. Indbyggerantallet aar 1900 var 724.

tid følgende mindre strandsteder: Rogaardsvik[1] med 13, Valderø[2] med 11, Kjellingsø[3] med 7, Elløs[4] med 5, Raøen[5] med 5 strandsiddere o. fl.

Paa Tjørn opføres strandsiddere kun i Kløvedals sogn, nemlig Limhold[6] med 3, Hærøen[7] med 3, Staffhuids Holm[8] med 2 samt Bjørnholm[9] med 3 skattebetalende strandsiddere.

I Sønderviken er Lysekil (Lysekiielld)[10] under gaarden Lyse i sognet af samme navn paa Stangenes det betydeligste strandsted med ialt 33 skatteydere, deriblandt 4 bødkere, 1 skrædder og 1 skomager. Nogle af dem bærer tyske navne. Ikke færre end 31 skatter mere end 1 ℛ: 1½, 2 eller endog 3 ℛ, saa de synes at være ganske velstaaende.

---

[1] Nu Rågårdsvik, fiskerleie under gaarden Fossa paa Skaftö; havde i 1900 40 huse med 130 personer.

[2] Vallerö syd for Hermanö, danner sammen med Käringö o. fl. egen kapelforsamling.

[3] Nu Käringö, syd for Hermanö, eget municipalsamhälle. Folkemængde ca. 580 (170 vaaningshuse).

[4] Ellös, handelsplads og badested paa gaarden Fintorps gamle eier i Tossene sn., 120 vaaningshuse, 700 pers.

[5] Räön, fiskerleie paa øen af samme navn mellem Lafö og Hermanö, 18 vaaningshuse, 84 pers.

[6] Nu Limhall, lidet strandsted under gaardene Sunna og Vik, 38 pers.

[7] Nu Herrön, fiskerleie og handelsplads paa øen af samme navn, 47 v.huse, 211 pers. Herrön tilhører Kgl. og Hvitf. Stip.inr.

[8] Nu Staffansholmen, fiskerleie paa holmen af s. n. under gaarden Sunna, 9 vaan.huse, 22 pers.

[9] Nu Björholmen, et fiskerleie paa øen af s. n., tilh. Kgl. og Hvitf. Stip.inr., 30 vaan.huse, 130 pers.

[10] Lysekil har i 1900 opnaaet stads- og stapelstadsrettigheder; indbyggerantal 3195.

Paa Sotenes ligger Hunnebostrand[1] med 10, Malmøen[2] med 7 (deribl. 1 snedker, 1 bundtmager, 1 skomager), Ulborgshavn[3] med 6 og Buholtstrand[4] med 2 skatteydere.

Strandsidderne i Nordviken bor alle i Tanum og Kville skiberier (ↄ: skibrheder, svarer i Viken til herreder[5]); af strandsteder er her kun nævnt følgende: Brevik[6] med 9, Risøen[7] med 6 og Grebystad[8] med 3 skatteydere.

*

De ovenfor givne oplysninger stammer, som allerede anført, fra et og samme aar, nemlig skatteaaret 1610—11. Forud for dette tidspunkt ligger en fredstid paa hele 40 aar, en tid, hvorunder bønderne uforstyrret har kunnet arbeide sig frem til velstand uden at forulempes af altfor store skatter, udskrivninger, indkvarteringer eller fiendens herjinger. Det er derfor paa forhaand al grund til at tro, at bøndernes stilling nu har været — relativt seet — endog meget god. De mange flomsauger paa Indland[9]

[1] Fiskerleie og handelssted i Tossene sn., 167 vaaningshuse, ca. 1000 pers.

[2] Malmön, fiskerleie paa den østre side af øen af s. n., eget municipalsamhälle, 180 vaan.huse, 748 pers.

[3] Ulebergshavn, fiskerleie og stenhuggeri under gaardene Nedre og Øvre Uleberg i Tossene sn., 51 vaan.huse, 300 pers.

[4] Bovallstrand, fiskerleie og badested paa gaarden Fintorps gamle eier i Tossene, 120 vaan.huse, 700 pers.

[5] Sml. P. A. Munch: Norge i middelalderen, s. 197, og N. Hist. Tidsskr. 2. r. 6 b., s. 337 fl.

[6] Brevik, et ubetydeligt strandsted paa gaarden Svenneby i sognet af samme navn i Kville herred.

[7] Nu Resö, en ø under Lurs sogn i Tanum, 347 pers.

[8] Nu Grebbestad, strandsted paa gaarden Søndre Grebys og Rörviks mark i Tanum.

[9] Paa Indland er der betalt tiende af tils. 140½ tylvt og 8 deler,

og i Viken og skørselen derpaa viser os, at der dreves en ganske livlig trafik med deler (planker) og rimeligvis i meget større maalestok med uskaaret tømmer. Tømmertrafiken har givet bønderne penge mellem hænderne, og vi ser da ogsaa, at de i ganske stor udstrækning, størst i Nordviken, mindst paa Hisingen, har havt raad til at holde tjenestedrenge og tjenestekarle[1]. Endelig bestyrkes vi i formodningen om, at der ved dette tidspunkt hersker jevn velstand i lenet og ringe fattigdom, ikke mindst af den omstændighed, at der ikke i mtl. for 1610, saaledes som senere saa almindeligt i skattemtl. baade fra Bohuslen og andetsteds[2], er anført nogen liste over forarmede, der ingen skat har kunnet give. Saadanne har altsaa ikke eksisteret i den udstrækning, at det har havt nogen betydning for det forventede udbytte af skatten. De skattepligtige har paa alle punkter og over hele linjen evnet at opfylde sin skattepligt. Dette gjælder vel i sin fulde udstrækning kun de egentlige bønder. Strandsiddere og bakkesiddere o. a. yder jo i regelen intet bestemt beløb, men kun „efter formue". Men alle de skattepligtige blandt dem ɔ: alle de, der som saadanne er op-

---

i Sønderviken 525 tylvter d. og i Nordviken 820 tylvter d. Prisen pr. tylvt i B. var ved denne tid 3 ort = 3/4 rdl. Den ene sag paa Ordost har derimod ikke skaaret mere, end hvad der har været benyttet paa eierens grund, og giver derfor ingen tiende. Saadan gives nemlig kun af tømmer, som sælges (i regelen til hollænderne).

[1] Peder Clausen meddeler, at bønder i B. drev handel, ikke alene med tømmer, men ogsaa med „Queg Slacter, Tallig, Huder". Han skildrer idethele disse egne som særlig begunstigede af naturen og anmerker udtrykkelig, at der her fandtes „skjønne og velbygde Huus, Kircker oc Prestegaarde oc rijge Prestegield".

[2] Sml. J. A. Fridericia: Danm.s landboforh. i det 17. aarh. D. Hist. Tidsskr., 6 r., 2 b., s. 474.

taget i listerne, har ydet noget. Har en eller anden af dem ganske manglet penge, saa har de andre skudt sammen for ham efter regelen: „den rige hjælpe den fattige". Et ganske fortræffeligt bevis paa den almindelige velstand ved denne tid er endelig de mange haandverkere, som ernærer sig rundt om paa landsbygden eller ude blandt strandsidderne.

Om vi saaledes end af alle de nævnte omstændigheder maa kunne slutte, at befolkningens økonomiske stilling ved begyndelsen af det 17de aarh. har været jevnt god, paa mange steder endog meget god, har der dog paa den anden side heller ikke hersket den overflødighed, som de store sildefiskerier fra tid til anden i en fart kunde frembringe, især blandt kystbefolkningen i lenet. Det sidste store sildefiskeri var ophørt allerede 1587. Den store elendighed, dets pludselige ophør til en begyndelse maa have afstedkommet blandt den da overtalrige strandsidderbefolkning, bortryddedes naturligvis efterhaanden ved fraflytning. De som blev igjen, levede af det almindelige fiske og andet tilfældigt erhverv, vel i nødtørftige, men neppe i egentlig slette kaar.

En klarere belysning og større historisk interesse vil dog vore oplysninger fra det givne tidspunkt faa ved at sammenlignes med lignende oplysninger fra andre tidspunkter. Vi vil da først gaa tilbage i tiden til det 16de aarh., hvor vi straks træffer paa det ældste skattemandtal, som overhovedet kjendes for B.s vedkommende, nemlig mandtallet af 1528. Dette omfatter imidlertid kun Hisingen, Indland samt Ordost og Tjørn, medens begge Vikerne mangler. Mandtallet fordeler sig paa de tre fogderier saaledes:

Hisingen	270
Indland	716

Ordost 359 } Tjørn 191 }	. . . . . .	550
		= 1536[1]

Under sammentællingen er ligesom i den af J. E. Sars i „Meddelelser fra det norske Rigsarkiv" foretagne samtlige opførte personer medregnede. Herved er dog at bemerke, at en flerhed af de opførte navne i originalen er understrøgne og derfor rimeligvis skal udgaa[2]. Understrøgne er paa Hisingen 34, paa Indland 41 og paa Ordost og Tjørn 20 eller tilsammen 95 navne. Grunden til, at de skal udgaa, kan alene være den, at skatten for deres vedkommende bortfalder, i enkelte tilfælde maaske fordi deres indehavere er døde, men oftere vel derfor, at de er udskrevne i kongens tjeneste eller er saa haabløst forarmede, at de maa udgaa af listerne. Ved mange af dem er ogsaa anmerket pauper eller nichil habet (!). Enkelte kan det ogsaa være, som paa grund af sin stilling er fritaget for skat, men som feilagtig er optaget i mandtallet. I ethvert fald kan disse ikke medregnes i antallet af de skattepligtige, medens de derimod maa tages hensyn til, naar det gjælder spørgsmaalet om den voksne og erhvervsdygtige befolkning.

Endvidere er det at merke ved mandtalslisterne for B. af 1528, at der ogsaa ved en stor del af de ikke understrøgne personer er antegnet: pauper eller (sjeldnere) nichil habet. De fleste af disse har rimeligvis intet betalt eller ialfald et meget lidet beløb, men maa selvfølgelig ikke desto mindre blive staaende i mtl. som skattepligtige.

---

[1] Sml. Meddel. fra det norske Rigsarkiv I. s. 192 ff. Her er summen feilagtig udregnet til 1446.

[2] Sml. Norske regnsk. og jordeb. 4 b. 1 h. s. 166.

Den væsentligste forskjel mellem mtl. fra 1528 og de fra det 17de aarh. er, at det første ikke klassificerer skatteyderne. Der er neppe heller andre end bønder blandt dem. Ialfald kan det ikke af stedsnavnene bevises, at strandsiddere er medtaget i mtl.

At Viken ikke er medtaget i mtl. af 1528 har sin gode grund deri, at dette ved den tid var i svensk besiddelse[1]. Det er os dog ikke bekjendt, at der findes noget tilsvarende mandtal for de to nordre fogderier i svenske arkiver. Derimod opbevares i Kgl. kammararkivet i Stockholm et regnskab over den visse og uvisse indkomst samt udgifterne for Viken i aarene 1527—30[2]. Regnskabet er summarisk ført og intet mandtal vedlagt og giver saaledes ikke direkte oplysning om befolkningsforholdene; men nogen forestilling derom kan man maaske dog faa deraf ved at sammenligne udbyttet af skatte- og ledingspenge fra disse aar med opgaverne i regnskaber fra aarhundredets sidste halvdel. Nu var udbyttet af skatte- og ledingspengene af Viken for 1528 ca. 420 ℔; men for aarene 1527 og 29[3] betydelig mindre, saa det gjennemsnitlige aarlige udbytte deraf i disse aar kun bliver ca. 367 ℔.

Dette omfatter dog kun 8 af Vikens 9 herreder, da Sørbygden var bortforlenet til Herman skriver og derfor ikke er taget med i Jakob Krummes regnskab. I aaret 1573 beløb skatte- og ledingspengene for hele Viken sig til ca. 510 ℔ og i 1574 til omtrent samme beløb. Trækkes herfra den del, der falder paa Sørbygden, nemlig ca. 65 ℔, bliver tilbage for de samme 8 herreder,

---

[1] Gustav Vasa holdt Viken mellem aarene 1523—32.

[2] Jakob Krummes regnskab for Viken, „Foghternes Regenscaper anno mdxxx", 599—633. — Regnsk. er fortiden under trykning i Norske regnsk. og jdb. ved H. J. Huitfeldt-Kaas.

[3] For aaret 1530 er ingen saadanne opbevaret.

der er anført i Jakob Krummes regnskab, ca. 445 ℔[1], hvad der sammenlignet med udbyttet fra aarene 1527—29 jo nok tør antyde en forøgelse af bøndernes antal i de mellemliggende aar. Forøgelsen er neppe saa stor som det større skatteudbytte synes at vise, da der jo kan være flere tilfældige aarsager, som spiller ind og øger forskjellen; men at den er der, er ikke alene i og for sig sandsynligt, det bestyrkes ogsaa deraf, at en saadan forøgelse for de tre søndre fogderiers vedkommende ved en sammenligning mellem jordebøgerne af 1568 og 1573—74 bestemt lader sig paavise, hvad vi i det følgende vil forsøge. For enhedens skyld lægges j. 1573 til grund; men hvor den er defekt, er j. 1574 fulgt, og hvor j. 1568 har afvigende opgaver, er disse tilføiet i parenthes.

Hisingen.

Sogn	Skatte-bønder	Krone-bønder	Forings-bønder	Bønder paa kirke- og preste-gods	
Seve . .	29 (31)	25 (22)	30 (27)	1 (4)	
Kongelv	6 (7)	14	4	„	
Bjørland	28 (29)	8 (3)	18	„ (2)	
Torsland	9 (10)	9 (7)	3	„ (2)	
Bakke .	20	8 (10)	5 (6)	1	
Økerø . .	5	15 (10)	„	„ (3)	
	97 (92)	79 (68)	60 (58)	2 (11)	= 238 (229)

[1] I disse beregninger er for overskuelighedens skyld de mindre summer (skilling, denarius, album) afrundet til nærmeste høiere eenhed.

Tjørn.

Sogn	Skatte-bønder	Krone-bønder	Forings-bønder[1]	Bønder paa kirke- og prestegods	
Valle . .	24 (23)	6 (4)	25	"	
Stenkirke	29	17	48 (50)	"	
Kløvedal.	25	3	3	"	
	78 (77)	26 (24)	76 (78)	"	= 180 (179)

Ordost.

Sogn	Skatte-bønder	Krone-bønder	Forings-bønder	Bønder paa kirke- og preste-gods	
Langeland . .	28	10 (8)	3	"	
Stale . .	21	8 (9)	11	3	
Torp . .	9	7	"	"	
Mykleby	19	19 (16)	6	" (1)	
Røre . .	22 (20)	8 (3)	11 (12)	" (5)	
Moland .	35 (33)	18 (17)	17 (18)	"	
Tegneby	27	26	12	2	
	161 (158)	96 (86)	60 (62)	5 (11)	= 322 (317)

[1] Under dette navn (efter jordebøgerne) er samlet alle bønder paa adels-, kloster- og biskopsgaardene, der af de sedvanlige jordebogsafgifter til kronen kun svarer foringen.

Indland.

Sogn	Skattebønder	Kronebønder	Foringsbønder	B. paa kirke- og presteg.	
Karby .	39 (43)	8 (10)	5	„	
Ytterby .	6 (5)	22 (21)	16 (8)	7 (13)	
Romeland . .	13 (14)	38 (41)	8	9	
Harestad . .	7	15	6	2	
Torsby .	42	13	11	„	
Løkke .	7 (5)	20 (18)	6 (7)	„ (2)	
Holte . .	8 (10)	14 (10)	20	„ (4)	
Solberg .	29 (33)	36 (31)	9	„ (6)	
Jørland .	14 (13)	33 (37)	11	3	
Spekerød . .	25	7	8 (6)	„ (1)	
Uklum .	17 (16)	11 (9)	10 (9)	„ (1)	
Norum .	16 (15)	17 (18)	2	2	
Ødsmal .	20 (24)	13 (10)	15 (16)	„	
Hjertum	27 (30)	17 (21)	17 (19)	„	
Vesterland . .	41 (15)	(23)	13 (14)	„ (3)	
Forshelle . .	20 (32)	(9)	14	„	
Risterød	11 (10)	1	6 (5)	„	
Ljung . .	17 (15)	8 (9)	1	„	
Grinderød . .	13 (11)	5 (6)	„	„	
	372 (365)	278 (309)	158 (161)	23 (46)	= 831 (871)

= 1571 (1599)

Sønderviken.

Sogn	Krone- og skattebønder	Foringsbønder	B. paa kirke- og presteg.
Ryr	25	4	1
Beve	14	1	„
Herrestad	40	6	„
Skredsvik	34	2	3
Bokones	22	3	„
Høgnos	13	„	„
Bru	51	11	„
Brastad	43	10	1
Lyse	42	„	„
Svarteborg . . .	29	13	1
Tose	17	4	„
Haaby	17	4	„
Fos	37	15	„
Tossinge (Tossene)	34	13	3
Askum	28	15	1
Berfendal	4	7	3
Krokstad	51	2	„
Sande	13	„	1
Hede	15	2	„
	527	130	14 = 673

Nordviken.

Sogn	Krone- og skattebønder	Forings-bønder	B paa kirke- og presteg.
Kville	96	21	"
Vrem	13	3	"
Sveneby	22	10	"
Botne	16	4	"
Mo	17	"	"
Naverstad	47	1	"
Lur	22	4	"
Tanum	129	42	"
Hogdal	12	11	"
Lomeland	6	6	"
Nessine	16	"	"
Ske	3	36	"
	399	138	" = 537

= 1210,

og for hele lenet: 2781 (2809).

I 1573 er mange navne udeladt, maaske undertiden fordi man i øieblikket ikke har kjendt dem, men troligt ogsaa af den grund, at mange bønder er omkomne under krigen eller er dragne fra gaardene ud til kysten for at deltage i det store sildefiske, som ved denne tid paagik[1]. Sjeldnere er saadanne udeladelser i j. 1568; denne er i alle tilfælde den paalideligste, fordi den efter hvert sogn anfører sine hjemmelsmænd for mandtallet. Forøvrigt gjælder det som en almindelig regel i endnu høiere grad om jordebøger end om skattemtl., at de snarere nævner

[1] Disse tilfælde kan ikke altid adskilles fra dem, da samme person bruger to gaarde.

for faa personer end for mange. Hvad nu skattemandtallet af 1528 angaar, saa er det sandsynligst, efter hvad vi har seet, at summen 1536 er noget for høi, medens paa den anden side 1441, som er den sum, der fremkommer, naar de understrøgne navne ikke medregnes, er noget for lav. Men i alle tilfælde viser denne statistik, at tallet af bønder i søndre B. er øget i de 40 aar, som ligger mellem 1528 og 1568, og som vi i det foregaaende har seet, er der grund til at antage en lignende stigning ogsaa for Vikens vedkommende.

Sammenligner vi nu opgaverne fra 1568—74 med de fra 1610, vil vi finde en yderligere stigning, hvis størrelse dog er vanskelig at bestemme nøiere, da halvgaards- og ødegaardsmænd i mtl. af 1610 kun delvis er regnet sammen med de egentlige bønder (odelsb. og krone- og leilændingeb.), medens en anden del er slaaet sammen med husmænd, inderster eller bakkesiddere.

*

Ingen af vore kilder har hidtil givet os nogensomhelst oplysninger om strandsidderforholdene i det 16de aarh., og dog vil det være af den største interesse at kjende dem, særlig under det store sildefiske 1556—87. Den kundskab, som haves derom, stammer væsentlig fra spredte oplysninger i regjeringsskrivelser[1] samt Peder Clausens skildring i hans Norges og omliggende øers beskrivelse[2]. Fuldstændigt kjendskab til bebyggelsen og befolkningsforholdene ved Bohuslenskysten i denne tid er neppe heller muligt at erholde, da de vigtigste kilder, deriblandt skattemtl. fra den tid, ikke er bevarede. Men takket være et heldigt tilfælde kan vi dog for en liden, men meget vigtig del af den bohuslenske kyst give nøi-

[1] N. Rigs-reg. I, s. 311, 318, 389 o .f., 437, 485 o. fl. II, 45 o. fl.
[2] Side 25 f.

agtige oplysninger om bebyggelsesforholdene ved 1587 eller det aar det store fiske pludselig ophørte. I dette aar solgte nemlig Henrik Gyldenstjerne til Aagaard[1] alt sit gods i Bohuslen til kongen, deriblandt ogsaa de to gaarde Lyse i sognet af samme navn samt Hundebogaard i Askum sogn, med underliggende strandsteder, hvoraf de vigtigste var Lysekil og Hundebostrand. Her saavelsom paa flere andre mindre steder stod der endnu i 1589 et stort antal boder og huse, som var opført under sildefisket[2], og hvoraf der da betaltes en aarlig leie til grundeieren af 1 dlr. for hver. Nu indtoges i Bohuslens jordebog af 1589 og senere en sammenhængende fortegnelse over alt det af H. G. kjøbte gods[3] og derunder ogsaa fuldstændige lister over boderne og deres eiere, rigtignok med den anmerkning, at den aarlige grundleie (1 dlr. pr. bod aarlig) ikke mere indkommer formedelst den aarsag, at samme „boder ikke mere bruges, siden den sildfiskende er afslagen". Disse lister tør dog give det allerpaalideligste vidnesbyrd om strandsidderforholdene under det store sildefiske, og vi skal derfor meddele dem i uddrag.

Hundebostrand. Her er opført 71 strandsiddere, som alle er eiere af boder; de fleste har kun 1; men de andre har 2, 3 eller 4, ja en endog 7 boder. Ved haandverkerne er deres særlige haandtering vedføiet. Af de 71 er saaledes 1 tømmermand, 1 slagter, 1 bundtmager,

---

[1] Forlenet med Bohus fra 1574, død sammesteds 1592.

[2] Om de boder og huse, som byggedes rundtom paa den bohuslenske kyst under det store sildefiske i det 16de aarh., siger Peder Clausen i sin „Norigis Beskriffuelse", at de var to eller tre loft høie og saa store, at man i hvert kunde tørke henved 14 lester sild paa engang.

[3] Godset bestod i en mængde gaarde over hele lenet; kjøbesummen var 6170 rdl.

5 bødkere, 1 smed, 1 teltmager, 1 kok, 3 skomagere og 1 graver. Det samlede antal boder er 117. Af eierne, som sees at være fra forskjellige kanter baade inden- og udenfor lenet, hører 3 hjemme i Oslo, 9 i Fredrikstad, 1 i Tønsberg, 1 paa Moss, 1 i Malmø, 1 i Aalborg.

Lysekil. Her er der ialt 199 boder, der er anførte i tre afdelinger, saaledes: Først 117 boder uden nærmere betegnelse, fordelt mellem 50 eiere, af hvilke ikke mindre end 11 er bødkere, medens 4 er skræddere, 1 skomager og 1 tømmermand. En anden del, nemlig ialt 68, er samlet under fællesbetegnelsen: „Kiøbmandsboder i for^ne^ Lyszekill“. Som eiere af disse nævnes 34 personer, af hvilke 5 er fra Flensburg, 5 fra Aalborg, 3 fra Kjøbenhavn og forøvrigt fra forskjellige andre danske steder, forsaavidt hjemstavn er opgivet. Kun 6 af kjøbmandsboderne eies af adelsmænd, begge fra Bohuslen, nemlig Børge Green (1 bod) og Peder Bagge til Holm (5 boder).

De gjenværende 13 boder betegnes som kramboder. Af eierne (ialt 10) er 1 fra Marstrand og 1 fra Aalborg. En bærer et hollandsk navn (Diderich van Dam).

Desuden laa under gaarden Lyse ogsaa følgende under fiskeriet bebyggede strandsteder:

Stangesund[1]: 9 boder, hvoraf 12 kjøbmandsboder, 7 eiere.

Skibsholmen[2]: 16 boder og 2 „Fangboder“, som kun skatter $^1/_2$ dlr. hver. Der er 14 eiere, hvoraf 6 fra Flensburg, 5 fra Aalborg og 1 fra Kjøbenhavn.

Saltøen[3]: 52 boder, deraf 45 kjøbmandsboder med

[1] Rimeligvis yderst ude paa odden af det nes, hvorpaa Lysekil ligger, ligeoverfor Stångskär.

[2] Nu Skeppsholmen straks vest for Lysekil.

[3] Saltön ligger i sundet udenfor Trättebergskilen, nord for Lysekil.

30 eiere, af hvilke omtr. halvparten er bosat i Danmark. Af de øvrige 7 boders 5 eiere synes en at være hollænder (Johannes van der Oste) og eier alene de 3.

Det samlede antal boder under gaardene Lyse og Hundebogaard er saaledes 400, der eies af 224 personer.

Vi skal ikke indlade os paa heraf at beregne antallet af de mennesker, som under sildefisket boede paa de nævnte steder, da vi jo ikke ved, hvormange der gjennemsnitlig gaar paa hver bod. De oplysninger, jordebogen af 1589 giver os for nogle faa punkters vedkommende, taler uden nogen kommentar tydelig nok om det liv og den virksomhed, som har hersket paa den bohuslenske kyststrækning under det store sildefiske i det 16de aarhundrede.

*

Naar vi nu fra vort udgangspunkt (aaret 1610) gaar fremover i tiden istedetfor tilbage, kan vi bygge paa et langt rigere og fuldstændigere materiale, idet vi fra nu af indtil 1658 har en næsten fortløbende række skatteintl., der igjen suppleres ved jordebøger, regnskaber, quittancer og en mængde breve. Allerede af den almindelige historie kan vi slutte, at tiden fra 1610 indtil afstaaelsen maa have været en mindre lykkelig tid for dette grænselandskab end de nærmest forud liggende decennier. Thi i de 48 aar mellem 1610 og 1658 var der ikke mindre end 4 krige, hvoraf ialfald de to direkte rammede B., og det paa den allerføleligste maade.

Værst i saa henseende var krigen 1611—13, hvorunder lenet midtvinters (febr. 1612) herjedes paa den mest barbariske maade af svenskerne under Jesper Mattsson Cruus (Brændefeiden). Allerede af et brev fra Christian 4 til lensherren Sten Matssøn (Laxmand)[1], hvori

[1] Lensherre paa Bohus 1606—13.

han fritager de ved krigen forarmede for skat, fremgaar det, at der er mange bønder rundt om i lenet og særlig paa Hisingen, hvis „huse og gaarde med næsten alt, hvad de havde, af vore og Rigens fiender er afbrændt“[1]. Om udstrækningen af brændefeidens ødelæggelser faar vi dog intet bestemt at vide, hverken i dette brev eller i andre trykte kilder[2]; derimod giver regnskaberne over skatterne 1612 de aller nøiagtigste oplysninger herom, hvilke vi paa grund af deres betydning for denne undersøgelse her skal meddele i uddrag, idet vi vælger at gaa den omvendte vei af fiendens, begynder nordenfra og trænger sydover.

Nordviken. Her er ingen gaarde brændt af fienden[3]. Derimod ligger 28 skatte- og kronegaarde øde paagrund af, at bønderne blev ihjelslagne i Nylødøse[4].

Sønderviken. Her er brændt

i Krokstad sogn	28	gaarde
- Sande s.	10	—
- Bokenes s.	29	—
- Ryr s.	25	—
	= 92	gaarde.

Indland:

i Karby s.	40	gaarde
- Romeland s.	50	—
Transport . .	90	gaarde

[1] Norske Rigsregistranter IIII, s. 477 (16/11 1612).

[2] Sml. Loccenii Hist. Suecana, Strøms annot., Holmberg: I, 140 (2. opl.), og Sveriges Historia från äldsta Tid till våra Dagar, b. IIII (af Weibull og Höjer) s. 39.

[3] Beretningen om, at brændefeidens ødelæggelser ogsaa strakte sig til Nordviken, „lige til Fredrikstads porte“ (sml. Holmberg, 2 opl. I, 140), er altsaa feilagtig.

[4] Her blev nemlig 300 nordmænd dræbt inde i kirken, hvorpaa byen blev afbrændt.

Transport . .	90	gaarde
i Ytterby sogn	27	—
- Harestad s.	1	—
- Torsby s.	11	—
- Holte s.	36	—
- Solberg s.	54	—
- Jørland s.	45	—
- Spekerød s.	19	—
- Norum s.	31	—
- Ødsmal s.	27	—
- Forshelle s.	19	—
- Risterød s.	9	—
- Ljung s.	20	—
- Grinderød s.	12	—
- Hjertum s.	15	—
- Vesterland s.	34	—
	= 450	gaarde.

Værst er der saaledes herjet i Karby, Romelands, Solbergs og Jørlands sogne, hvor der kun er henholdsvis 15, 24, 26 og 22 gaarde igjen.

Ordost og Tjørn:

i Valle s. . . .	10	gaarde	
- Stenkirke s. . .	1	—	(nemlig Fosse).
- Langeland s. .	19	—	
- Mykleby s. . .	1	—	(neml. Søltenes).
	= 31	gaarde.	

Desuden er husene brændt for 20 husmænd og 1 skomager i Valle og Langelands sogne.

Hisingen. Her kan tallet paa de brændte gaarde ikke angives, da hele fogderiet var fritaget for skat i aarene 1611, 1612 og 1613. Det er derfor al grund til at tro, at det i modsætning til de øvrige fogderier er

blevet fuldstændig afbrændt, rimeligvis allerede i begyndelsen af krigen eller paa samme tid, som byerne Lødøse og Konghelle gik op i luer. Denne antagelse bekræftes, foruden af kongens skaanselsbreve[1], ogsaa af regnskabet for 1614, hvor det uden indskrænkning heder om Hisingen, at det „af rigens fiender blev afbrændt".

Brændefeidens ødelæggelser frembragte en pludselig og voldsom forstyrrelse af lenets økonomiske forhold, hvad der tydeligst viser sig i det sterkt reducerede udbytte af alle skatter og afgifter. Hvad kongsskatten angik, kunde man beraabe sig paa kongens fritagelsesbrev[2], og man nøiede sig derfor med at opkræve den af de bønder, der ikke havde faaet sin eiendom ødelagt af fienderne[3]. Værre var det med hensyn til jordebogsafgifterne (vis og uvis rente), som stadig behøvedes til lenets administration og almindelige forsvar. Trods udpantninger i stor maalestok var det i aarene 1612 og 13 ikke muligt at erholde endog tilnærmelsesvis de sedvanlige beløb, hvad enten det gjaldt penge eller naturalia[4]. Merkelig er det dog, hvor hurtig folket kom til kræfter igjen efter det svære slag. Værst var det i selve ulykkesaaret 1612. Med freden det føl-

[1] N. R.-R. IIII, 477 (1612) og 504 (1613).
[2] N. R.-R. IIII, 477.
[3] Til sammenligning anføres udbyttet af kongsskatten for

	1610	1612
Hisingen . . .	274 rdl.	—
Indland . . .	1179 rdl. 1 ort	515 dlr. 1/2 ort
Ordost og Tjørn	593 1/2 rdl. 1/2 ort	450 rdl.
Sønderviken .	973 1/2 rdl. 6 β	809 rdl. 1/2 ort 8 β 12 d.
Nordviken . .	1037 1/6 dlr. 1 ort 2 β 1 alb.	913 dlr. 1 1/2 ort.

[4] Regnskaber 1612—13, rigsarkivet, Kjbhvn.

gende aar begyndte det straks at rette paa sig. Husene byggedes hurtig op igjen, og allerede i 1614 er udbyttet saavel af kongsskatten som af de ordinære skatter lige stort som i 1610. Nogen varig knæk har saaledes brændefeiden ikke tilføiet almuen; denne var i forveien saa vidt økonomisk underbygget, at den kunde bære den, og tyngedes endnu ikke af urimelig store skatter. Disse begynder først med krigen i 1625—29. I de mellemliggende fredsaar synes lenets tilstand idethele at have været jevnt god; velstanden er neppe saa god som før krigen, men heller ikke daarligere, end at skatten stadig kommer regelmæssig ind. Folkemængden øger sterkt, særlig antallet af halv- og ødegaardsmænd samt husmænd, inderster, bakkesiddere, samt af adelens ugedagstjenere, især paa Ordost og Tjørn. Derimod er tallet paa tjenestedrenge i sterk og stadig nedgang over hele lenet. Til oplysning om bevægelsen inden de forskjellige klasser hidsætter vi følgende opgaver over skatteyderne i aarene 1614, 1620 og 1625, idet vi for overskuelighedens skyld ogsaa medtager opgaverne fra 1610.

	1610	1614	1620	1625
Odelsbønder	65	75	109	112
Krone- og leilænd.bønder[1]	2703	2690	2756	2734
Halv- og ødegaardsmænd, husmænd og inderster .	1703	1416	1852	1802
Tjenestedrenge for fuld løn	129	176	93	32
Do. for halv løn	239	?	136	104

[1] I N. og S.viken væsentlig kun opsiddere paa hele gaarde (589 i S. og 591 i N.), i de tre søndre fogderier derimod ogsaa medregnet ops. paa halve- og tredingsgaarde (sml. N. R.-R. VI, s. 126 (11/8 1629)).

	1610	1614	1620	1625
Skræddere og skomagere	63	17	28	34
Eiere af skuder (jagter) .	5	?	2	2
Øboer og strandsiddere .	311	?	336	254
Flomsauger	$65^1/_2$	$69^1/_2$	$35^1/_2$	54
Adelens ugedagstjenere .	93	"	"	107[1]

Vi ser af de ovenstaaende opgaver, at krigen har havt tilfølge en almindelig synken i skatteydernes tal i 1614; men derefter følger indtil 1620 en endnu sterkere opgang; nedgangen i 1625 har sin grund i udskrivningen og er altsaa kun tilsyneladende[2].

Aaret 1625 betegner et vendepunkt i lenets økonomiske historie. Indtil da maa vi antage, at almuen idethele har havt det taalelig godt, bortseet fra den øieblikkelige forstyrrelse, som Brændefeiden hidførte, og som vi har seet temmelig hurtig blev forvundet. Men fra 1625 begynder de store og stigende skatter i forbindelse med krigens øvrige tyngsler og ulykker at udmarve almuen for tilsidst at styrte den i den yderste elendighed. Allerede i aarene 1625—32 steg kongsskatten til det tre- og firedobbelte af hvad den før havde været. Den kunde derfor ikke indbetales paa engang, men maatte fordeles paa to eller flere (indtil 4) terminer. Samtidig blev det nødvendigt at dele skatteyderne i flere klasser efter deres forskjellige ydeevne. Saaledes beklagede bønderne paa Indland, Hisin-

[1] De gamle ugedagstjenere under Aaby gaard, som nu tilhørte kronen, har betalt skat som krone- eller leilændingebønder og er følgelig regnet sammen med dem.

[2] Tabellen er udregnet efter kvittancer i Kjøbenhavns rigsarkiv. Fuldtallige opgaver fra 1625, udregnede efter skattemtl., findes side 240—41.

gen, Ordost og Tjørn sig over, at de, som sad paa halve og tredings gaarde, skulde give lige skat med dem, der indehavde fulde gaarde, hvorpaa Christian 4 i et brev til lensherren, Jens Sparre[1], befalede denne at lade dem lægge i skat „eftersom gaardene er til"[2]. Denne befaling efterfulgtes over hele lenet. Bønderne deltes i klasser efter deres gaards størrelse og godhed og betalte derefter $^1/_1$, $^3/_4$, $^1/_2$, $^1/_3$, $^1/_4$ eller endog kun $^1/_8$ af fuldgaards skat.

Skjønt denne deling jo var retfærdig og paa grund af de øgede byrder tillige nødvendig, føltes den dog — maaske i de fleste tilfælde — som en tyngsel for de mindre gaardbrugere. I Sønderviken og Nordviken havde nemlig disse hidtil sluppet med husmandsskat, men maatte herefter betale i forhold til sine gaarde, hvad der regelmæssig førte til en forøgelse af skattebyrden. For en mindre del var dette ogsaa tilfældet med de smaa gaardbrugere i de tre søndre fogderier. Hertil kom, at man fra 1628 forhøiede skatten for alle bønder ved sjøsiden med ca. $1^1/_2$ rdl. for hver hel gaard og for de mindre gaarde i forhold dertil[3].

Til trykket af de stigende skatter kom ogsaa udskrivningerne til krigen. Disse gaar vistnok særlig udover strandsidderbefolkningen (cfr. tabel s. 222 f.), men rammer ogsaa jordbruget; saaledes var der i aaret 1629 af samtlige tjenestedrenge i lenet kun en eneste tilbage; heller ikke bønderne slap helt fri for den; i 1628 var der paa Hisingen 11 og i Nordviken 23 bønder paa hele, halve, tredings eller fjerdings gaarde, som ingen skat gav, fordi de i det foregaaende aar var udskrevet i kongens tjeneste til baadsmænd, og endnu ikke var hjemkomne.

---

[1] Lensherre i B. mellem aarene 1618—32.

[2] N. R.-R. VI, s. 126.

[3] Sml. skattebrevet $^{18}/_2$ 1628, N. R.-R. VI, s. 16.

Følgerne af udskrivningerne og de store skatter, hvortil ogsaa kom misvekst paa sæden og dyrtiden under krigen, viste sig i en begyndende forarmelse blandt befolkningen. Fra nu af vedlægges der mandtallene fra de forskjellige fogderier lister over forarmede personer, der enten slet ingen skat har kunnet betale („slet forarmede") eller bare en del af skatten. Kun mtl. for Hisingen mangler endnu saadanne lister; men til gjengjæld forringes her udbyttet derved, at en mængde gaarde, der hidtil er blevet regnede for fulde, aarligaars maa nedsættes til halve eller tredinger. Hvad de øvrige fogderier angaar, er tallet paa de forarmede lavest i Nordviken, hvor det i 1629 beløb sig til 89; men heraf var rigtignok ikke mindre end 40 indehavere af fulde gaarde. Samme aar var antallet af slet forarmede personer paa Indland 258 og paa øerne 178, men paa begge steder væsentlig kun husmænd og bakkesiddere. De egentlige bønder, og særlig fuldgaardsmændene, har idethele formaaet at betale skatterne uden afkortning, men kun med stor vanskelighed, idet udpantninger har maattet anvendes i en udstrakt maalestok. Ogsaa tjenestekarlenes forsvinden maa for en del tilskrives bøndernes fattigdom. Saaledes forklarer en række thingsvidner i Ordost og Tjørns fogderi i aaret 1629, at ingen bonde har „raad til at holde nogen dreng videre end hans egne børn formedelst denne dyre tid og store misvekst paa korn og mange store besværinger de fast over deres formue er med beengstiget etc.". Mest synes dog Sønderviken at have lidt under de onde tiders tryk. Allerede i 1628 laa her 13 gaarde øde og 12 sauger ubrugte; i det følgende aar har 55 bønder paa grund af sin fattigdom maattet yde „efter formue" ɔ: det er ikke lykkedes at udpante mere af dem end en brøkdel af skatten. Antallet af slet forarmede er ved samme tid

335, hvoraf dog de allerfleste er husmænd og bakkesiddere. Det følgende aar er disse tal endda meget betydelig forøget. Under saadanne omstændigheder var det jo paa ingen maade muligt at bringe udbyttet af skatten op til det forventede beløb, og fogden, der jo skulde svare for slotsherren, forlangte i 1629 af lagrettemændene i fogderiet et thingsvidne om almuens tilstand. Sex og tyve lagrettemænd i S. forklarer da i en skrivelse til slotsherren[1], at de har „befundet saa ganske stor armod iblandt almuen udi Søndervigen, saa de samtlige mestendels er forarmede, saa at den ene ikke kan hjælpe den anden“. Og om de mange, der enten slet ikke eller kun delvis har kunnet betale sin skat, heder det: „Thi det de her til dags haver givet i skat, har de laant og borget en 2 eller 3 aars tid, som endnu er ubetalt, som muligt sent eller aldrig bliver betalt.“[2]

Først i 1633 sank kongsskatten atter ned til sin gamle størrelse, 1 rdl. af fuld gaard for krone- og leilændingebønder og for odelsb. $^1/_4$ af deres visse indkomst. Men til gjengjæld for denne lettelse indførtes flere andre extraordinære paalæg, hvoraf hvert enkelt vel var mindre end kongsskatten, men som tilsammenlagt føltes trykkende nok.

Allerede i 1627 paalagdes garnisonsskatten[3] med $^1/_2$ dlr. af hver hel gaard, 1 mark af hver halv og $^1/_2$ mark af hver ødegaard. Bønderne i søndre Bohuslen (Hisingen, Indland, Ordost og Tjørn) slap dog med halv

---

[1] Thingsvidnernes erklæringer, bilag til extraskattemtl. 1629, rigsarkivet i Kjøbenhavn.

[2] Udbyttet af extraskatten samme aar var $9175^1/_2$ rdl. $12^1/_2$ β 4 d., i aaret i forveien (1628): 11992 rdl. 2 β 4 d.

[3] Enkelte af fogderne kalder den Gaardesundsskatten (!).

skat paagrund af deres arbeide til Bohus fæstning[1]. I samme øiemed paalagdes ogsaa en indirekte skat, nemlig af hver tønde malt 4 β danske og af hver tønde norsk øl 8 β d. i accise. Denne rammede dog især kjøbstæderne. I 1628 kom til de øvrige skatter ogsaa en kvægtiende[2] „til officererne paa landet deris besolding" og udgik med $^1/_2$ rdl. af hver hel gaard, 1 mark af hver halv etc. Den indbragte i aaret 1629 ialt $1182^1/_2$ dlr. og kan ikke sees at være opkrævet senere. I aarene 1635 og 1636 paalagdes endelig en „pendingskat til Bahus' slots og fæstnings reparation", af hver hel gaard 60 β danske[3].

Om alle de nævnte afgifter gjælder det, at de for B.s vedkommende kun udskreves af gaardene, medens strandsidderne gik fri for dem[4]. Dette var imidlertid ikke tilfældet med baadsmandsskatten[5], der i B. udskreves fra og med 1636 med $^1/_2$ rdl. af hele og halve gaarde, $^1/_2$ ort af fjerdings- og ødegaarde, samt af strandsidder og øboer efter formue. Denne skat vilde regjeringen ikke have betragtet som en ny afgift, men som en slags erstatning for „forskaansel" med hensyn til udskrivning af baadsmænd i fredstid.

Fra og med 1638 begynder endelig de saakaldte unionsskatter[6], der udskrives af lenet og dets kjøbstæder „Till Grenndtzernis Forsichring", som det saa smukt heder. Unionsskatten, der udgives regelmæssig to gange om aaret, var dog intet andet end et nyt navn paa

---

1 Se N. R.-R. V, s. 602 f. ($^4/_6$ 1627).
2 N. R.-R. VI, 28 og 135.
3 Forordn. af $^{29}/_4$ 1635, se N. R.-R. VII, s. 40 ($^{29}/_4$ 1635).
4 Derimod betaltes Garnisonsskatten i Bergenhus og Trondhjems len ogsaa af strandsiddere. N. R.-R. VI, s. 603.
5 Sml. N. R.-R. VII, 20 og 116 f.
6 Sml. N. R.-R. VII, 425 f.

den gamle kongsskat. Den nye betegnelse benyttes stadig i kongens og lensherrens skrivelser; men fogderne bruger endnu helst de gamle kjendte betegnelser (kongsskatten, sølvskatten, pengeskatten). Det velklingende navn og den smukke begrundelse var imidlertid et godt paaskud til midt under freden at forhøie skatten, som nu straks

Fordelingen af skatteydere i aaret 1640.

	Hisingen	Indland	Ordost og Tjørn	Sønderviken	Nordviken	
Odelsbønder	„	11	11	8	160	
Opsiddere paa hele gaarde	145	409	285	562	594	
Do. paa ³/₄ gaarde .	1	20	„	1	„	
Do. paa halve gaarde	72	261	108	400	„	
Do. paa ¹/₄ gaarde .	5	„	52	„	124	
Hus- og ødegaardsmænd .		356	„	172	105	
Husmænd, inderster og	141					
bakkesiddere		299	51	„	54	
Tjenestedrenge for fuld løn	„	„	„	„	„	
Do. for halv løn	14	4	21	7	7	
Skræddere og skomagere .	„	„	3	13	6	
Strandsiddere	54	„	131	93	51	
Flomsauger	„	12	„	12¹/₂	16	
	432	1372	665	991¹/₂	1117	= 1577¹/₂ ÷ 40¹/₂ = 4537
Adelens ugedagstjenere .	„	18	70	„	35	= 123
Bahus' slots do. .	„	25	„	„	„	= 25
						Slet forarmede . 227

stiger til det tre- og firedobbelte for endelig at kulminere i krigsaarene 1644 og 45, da unionsskatterne afløstes af den store 12 dalers kontribution[1].

De store skattebyrder lammede almuens evne til at reise sig igjen efter nedgangen under krigen i 1620-aarene. Man ser det bedst deraf, at listerne over forarmede aldrig mere helt svinder fra mtl., og at bønderne heller ikke under freden, da tilgangen paa arbeidsfolk dog er stor nok, ser sig istand til at holde mandlig tjenestehjælp. Endnu i 1640 er der ikke en eneste tjenestekarl for fuld løn i hele lenet og kun 53 drenge for halv løn. Ligeledes bør man merke sig det lave tal paa skræddere og skomagere, nemlig kun 24 for hele lenet mod 63 i 1610. Ogsaa hvad folkemængden idethele angaar, tyder skattemtl. hen paa en nedgang. Foruden af de store pengeskatter trykkedes almuen ogsaa af andre tyngsler, saaledes tvunget arbeide, dels til slottet[2], dels paa kronens avlsgaarde[3], eller med at hugge, fremføre og lade den ved, som aarlig gik af lenet til Kjøbenhavn[4]. Allertyngst føltes maaske det saakaldte egt eller skydspligten. Ikke alene kronens udsendinge, embedsmænd og bestillingsmænd havde ret til fri skyds, men ogsaa adelen, og det ligesaavel af odelsbønderne som af sine egne og kronens bønder[5].

Alt dette føltes haardere nu, da bondens kaar var blevne saa daarlige, at han ikke havde raad til at holde ordentlig tjenerhjælp. Det gik tilbage med gaardsdriften,

---

[1] N. R.-R. VIII, 320 f. o. fl. st.
[2] Det gjaldt kun bønderne i de tre søndre fogderier.
[3] Gjælder væsentlig bønder paa Hisingen og Indland.
[4] Gjælder særlig bønderne i Nord- og Sønderviken.
[5] Sml. Handlingar til 1662 års Kgl. kommission i Bohus län, fogdarnes förklaringar i Kgl. kammararkivet, Stockholm.

og saugerne maatte nedlægges den ene efter den anden, dels vel fordi skoven minkede, men ogsaa fordi der ikke var hænder til at passe dem paa en saadan maade, at det kunde betale sig at give skat og tiende af dem. Almuen i B. befandt sig derfor nu i en i økonomisk henseende svækket tilstand og havde liden kraft til at staa imod det nye stød, som krigen i aarene 1643—45 bragte. Det var tre ulykker, som rammede landskabet under denne krig: kontributionen, indkvarteringen og fiendens plyndringer.

Hvad nu den første angik, kontributionen, saa er det under de økonomiske forhold, hvorunder almuen i B. nu befandt sig, ingenlunde for sterkt at kalde den en ulykke. Den udskreves første gang i skatteaaret 1644—45 med 12 rigsdaler paa hver hel gaard, 6 rdl. paa hver halv, 3 rdl. paa hver fjerdings- og ødegaard. Haandverksmænd, øboer og strandsiddere etc. skal give efter evne, forsaavidt de ikke er udskrevne til krigstjeneste. Af hver bækkesaug skulde gives 10 rdl. Adelens ugedagstjenere gik fri ogsaa for denne skat, ligesaa presterne, fogderne, skriverne og lensmændene for sine gaarde. Paa Hisingen, som allerede ved denne tid var udplyndret af svenskerne, lykkedes det ikke at faa fuld skat af nogen; bønderne maatte betale „efter yderste formue“, og den rak for ingens vedkommende høiere end til 6 rdl. Udbyttet af hele fogderiet af denne store skat beløb sig derfor ikke til mere end 601½ rdl., og da aaret efter (1645—46) den samme skat paalagdes, kunde man ikke trods en gjennemført udpantning af bøndernes sidste eiendele bringe beløbet høiere op end til 350 rdl. Til sammenligning hidsættes her udbyttet af kontributionen i de forskjellige fogderier for begge de nævnte aar:

	1644—54	1645—46
Nordviken . . .	7295 rdl.	7191½ rdl.
Sønderviken . .	6772½ „	6567½ „
Indland	6158½ „ 1 ort	4710 „
Ordost og Tjørn	3769½ „ 8 β	3896 „
Hisingen	601½ „	350 „
	24597 rdl. 1 ort 8 β	22715 rdl. = 47512 rdl. 1 ort 8 β

I de samme aar udgik rostjenestepenge[1] med ½ rdl. af hver tønde landskyld af odels-, kjøbe- og pantegods (kun i begge Vikerne). I 1645 toges ogsaa den halve del af kirkernes indkomst[2], og endelig opkrævedes i dette aar ogsaa en hovedskat af personer over 15 aar[3]. I alt udpressedes i disse to aar af almuen i Bohuslen blot i extraordinære skatter 52395 rdl.

I det følgende skatteaar (1646—47) nedsattes kontributionen til 6 daler, som dog paa statholderen Hannibal Sehesteds forestilling om den bohuslenske almues store armod blev nedsat til det halve (3 rdl. af hver fuld gaard)[4]. Men isteden paabydes ogsaa denne gang flere nye afgifter,

[1] Svarer nærmest til odelsskatten, sml. N. R.-R. VIII, 496.

[2] Den halve del af kirkernes indkomst beløb sig til 688 rdl. 2 β ½ alb.

[3] Den indbragte:

i Nordviken:	349 rdl. 1 ort 10 β
- Sønderviken:	397 „
- Indland:	468½ rdl.
- Ordost og Tjørn:	388 rdl. 26 β
- Marstrand:	290 „
- Kongelv:	79 „ 8 β
	= 1972 rdl. 20 β

Hisingen og Oddevald, der var brændt af fienden, er ikke medtaget i regnskaberne.

[4] N. R.-R. VIII, 469 (19/1 1647).

nemlig skydsfærdspenge[1], fodernødspenge[2] og udskrivningspenge[3]. Den første af disse afgifter blev paalagt som en erstatning for fritagelse for skydsfærd og skulde betales med 1 rdl. af hele gaarde og af de øvrige i forhold dertil. Lettelsen var dog liden, idet der forbeholdtes slotsherren, hans og kronens tjenere og betjente og rigets høie embedsmænd skyds ligesom forhen. Kun bispen og lagmændene bevilges en vis sum aarlig mod at opgive sin ret til skydsfærd. Hvad adelen angaar, heder det i den kongelige forordning kun, at „den af deres egne tjenere selv maa opberge en rdl. for skydsfærds afskaffelse og derhos af dem skydses". At den virkelig mistede sin ret til at forlange fri skyds af de øvrige bønder, fremgaar imidlertid endnu tydeligere af adelsprivilegierne af 1646 og 1648[4]; men ikke desto mindre vedblev adelen i Bohuslen — trods forordningerne — faktisk ogsaa senere at nyde fri skyds af bønderne paa sine reiser i lenet[5]. Endelig forblev bønderne nu som før forpligtede til at fremføre kronens skatter, told og anden rettighed gjennem lenet uden nogen godtgjørelse.

Tiltrods for, at den lettelse, almuen havde opnaaet, saaledes var liden nok og kronens udlæg rigelig godtgjordes ved skydsfærdspengene, tog regjeringen dog deraf anledning til at paalægge ogsaa en anden af de nævnte afgifter, nemlig fodernødspengene. Allerede den 19.

[1] N. R.-R. VIII, 432 (17/7 1646).
[2] N. R.-R. VIII, 437 (19/7 1646).
[3] N. R.-R. VIII, 417 f. (11/7 1646).
[4] Sml. Aschehoug: Statsforfatningen i Norge og Danmark indtil 1814, s. 407, note 1 og N. R.-R. IX, 152. I det sidste privilegiebrev (1648) bevilges den norske adel atter ret til fri skydsfærd, „Baahuslen til Svinsund alene undtagen".
[5] Fogdarnes förklaringar, Handl. till 1662 års Kgl. komm. i Bohus län. Kgl. kammararkiv, Stockholm.

juli 1646 udstedtes saaledes en kongelig forordning om, at kronens jordebøger skulde „forbedres med en halv daler, hel daler eller mere efter gaardenes leilighed for fornød af føde“ [1]. Trods forordningen blev imidlertid denne skat ikke indskrevet i jordebøgerne; den blev betragtet og ført til regnskab som en extraordinær afgift og bortfaldt ved Christian 4.s død.

Hvad udskrivningspengene angaar, saa var det baadsmandsskatten i noget forstørret skikkelse. Den paabødes for skatteaaret 1646—47 med 1 rdl. af hver gaard, mod at soldaterne skulde være fri for udskrivning. Almuen synes imidlertid at have opfattet dette som et tomt paaskud, da soldaterne allerede var hjemvendte, og man mente, at kronen hverken behøvede eller ønskede at udskrive soldater paa dette tidspunkt; den gjorde derfor forestillinger mod den, og da dens armod nu var saa stor, at en udpantning af pengene neppe vilde lønne møien, maatte denne afgift opgives. De penge, man i skatteaaret 1646—47 formaaede at skrabe af lenet i form af extraordinære skatter, androg tilsammen til 12461 rdl. 12 β, hvoraf 1322 rdl. 20 β var rostjenestepenge. Det følgende aar (1647—48) udgik atter kontributionen med 6 daler af hver hel gaard og indbragte sammen med de mindre afgifter tils. 14827 rdl. 17 β, hvori rostjenestepengene er iberegnet [2].

I 1648 døde Christian 4, og i det følgende skatteaar (1648—49) udskreves kun kontributionen, som nu nedsattes til 4 rdl., og rostjenestepenge af odels-, kjøbe- og pantegods, dog ikke af adelens.

---

[1] N. R.-R. VIII, 437.

[2] Derimod ikke skatten af tienden (ialt 64 rdl.), som paabødes for hele landet 12/6 1647 med 4 rdl. af hver kronens eller kirkens tiende, N. R.-R. VIII, 533.

Medens almuen saaledes udmarvedes ved de mange og store skatter, rammedes den ikke mindre haardt af andre ulykker. Under krigen plyndrede fienden Hisingen og Indland og brændte byerne Kongelv og Oddevald; men endnu meget værre var de stadige gjennemmarscher af egne soldater og indkvarteringen, der rammede hele lenet og blottede almuen endogsaa for det allernødvendigste. For at gjøre ulykken fuldstændig indløb aaret 1646 med kvægpest og misvekst paa sæden, saa elendigheden, der allerede var over al beskrivelse, trods freden, blev, om muligt, endnu større.

De bedste oplysninger om den bohuslenske almues tilstand i denne tid giver de lange lister over slet forarmede samt lagrettemændenes vedføiede forklaringer. Vi gjengiver derfor nogle af disse i uddrag:

Nordviken. Her afkortedes af den store kontribution 1644—45 ialt 1007½ rdl. for øde gaarde og forarmede personer, og af kontributionen 1646—47 ialt: 1145½ rdl. Samme aar forklarer lagretten, at almuen i fogderiet er „storlig forarmet“. Som aarsag dertil angives: Mangfoldig indkvartering, store kontributioner og misvekst. Den største part af bønderne resterer endnu paa forrige aars kontribution, samt paa fodernødspengene og skydsfærdsdaleren og kan ikke paa nogen maade tilveiebringe den; der findes heller ikke i bondens bo noget at „udværdere“.

Sønderviken. I 1644—45 afkortes 1458 rdl., der svarer til skatten for 121½ fuldgaarde. En del af bønderne havde faaet sine gaarde afbrændt af fienden, en del var paa anden maade udplyndret. Resten var geraadet i armod formedelst de store skatter og den megen indkvartering af egne krigsfolk, hvorunder „selv høet og kornet paa marken er fortæret af hestene“ osv. Skjønt

krigen var ophørt allerede i 1645, og skjønt kontrib. 1646—47 blev saa betydelig nedsat, steg dog afkortningen til 1947 rdl. Lagrettemændene forklarer, at de hos den største del af almuen har fundet stor „armod og fattigdom", hvortil aarsagerne er de samme her som i Nordviken. Almuen skylder endnu for en stor del af forrige aars kontribution samt paa fodernødspengene og skydsfærdsdaleren.

Ordost og Tjørn. Fogden, lensmanden og 12 lagrettemænd har i skatteaaret 1644—45 draget om i det ganske fogderi i hver mands gaard for at udværdere af bondens bo den paabudne kontribution, „eftersom en part den modvillig indeholder og ikke vil udgive". Hos 84 bønder har der imidlertid ikke været noget at erholde. I 1645—46 gjentog det samme sig, og ligesaa det følgende aar. Afkortningen paa kontrib. var dog liden her i forhold til de øvrige fogderier og naaede i 1646—47 kun 204 rdl. 1 ort for øde og forarmet gods[1]. Men da man samme aar opkrævede udskrivningspengene, fandtes efter lagrettens egen erklæring intet at udværdere. Grundene til almuens fattigdom angives at være: daarligt aar, sygdom paa kvæget, indkvarteringen under krigen og de store skatter.

Indland. Afkortningen for øde og forarmet gods 1644—45 var 1300 rdl.; deraf faldt ikke mindre end 336 rdl. paa Karby sogn, hvor $^1/_3$ af skattegodset var øde eller slet forarmet. I en erklæring fra lagrettemændene, dat. $^{10}/_{10}$ 45 forklares, at krigsfolket har været indkvarteret der paa $1^1/_2$ aars tid, baade rytteri, dragoner og soldater, som har fortæret bøndernes hø saavelsom deres korn og andet forraad. Værst er det i Karby

[1] For adeligt gods etc. afkortedes i det samme fogderi 423 rdl. ($70^1/_2$ gaarde, 6 rdl. af hver).

prestegjeld, hvor ikke alene bondens grøde er fortæret, men ogsaa hans fæ og husgeraad er ham frataget. Mange er udplyndrede, eller mændene er blevet ihjelslagne af svenskerne forleden sommer, og deres kvinder ladte tilbage i den yderste armod.

Hisingen. Udbyttet af kontrib. for aaret 1646—47 var 180 rdl. 8 β; afkortningen beløb sig til 1051 rdl. 1 ort 16 β. Indtægten af skydsfærdspengene s. aar var 87½ rdl. 1 ort og afkortningen 84 rdl. 1 ort. Til nærmere oplysning om tilstanden i dette fogderi, uden tvil det haardest medtagne af alle fogderier i lenet, gjengiver vi følgende erklæring af thingsvidnerne efter dens ordlyd:

„Claus Nielsen i Berbye, Sorenskriffuer paa Hiiszingen, ...[1] Eedsoren Laugredtzmend Her samme stedtz Giørrer Witterligt /: Aar Effter Guds biurd 1647 den 28 Aprilis paa Bierbye Ting Offueruærendis Welacht Anders Johansen, Slodtzfougit paa Bahuus och Ridefougit paa Hiisszingen, Haffuer Ladet Effter Hanns Maytz. Udgangne Breff paabiude Her aff Fougderiet aff Huer gaard En Rixdlr. for Soldatters Udskriffuelse, Item En Rxdr. udi fornøedspenge /: som nu skulle Udleggis /: Huor till Menige almue suaret alle och Ennhuer, att de erre saa forarmet, at de samme toe Rdr. aff gaardene Icke kand formaae Eller tilweye bringe før Effterskreffne tilfald Dennem er tilføyet udj forleden feijde /:

Backe sougen, Er Ifrarøffuit alt deris quæg udj dette Hele sougn, Huusene som Duede Noget er aff Fienden Nedbruet och offuerført till Gottenborg och Hospitalett,

Skeltorp, En Heel gaard slet affbrent, Tagene En Heel gaard affbrent,

Congelff Sougn och Schaardall Er Ifrarøffuet deris quæg och formue, Item Huusene Mestendeelen Nedbruet

[1] Her navngives 7 lagrettemænd, alle fra Hisingen.

och fort i fiendens Leyer, Huis Ringe, smaa shouff der fandtz, Er Nedhugget ochført i Leyeren,

Høyen, En Heel gaard, Oxehauffuen, en fierdings gaard, Er slet affbrent,

Seffue Sougn Er och mest deris quæg i fraroffuit, Tagene paa de Huuse, som duede Noget, Er affbruet och ført i Leyerenn, Schriffuergaarden, Lensmandsgaarden, Schollisroed, Toffter, Giøbaasz, En gaard i Tagene, er affbrent, Prestegaarden Udspoleret och Tagene affbruet,

Biorland och Torsland Sougner mistedj quæg, Wdj Øchrøe sougn mistede mesten deelen baade quæget och alle deris klæder, Och En deel aff deris Schuder och baader. Menns offuer alt Landet er Deris Hester, Øger, faar, Suin och sligt quæg Dennem gandske frapløndret.

Foruden alt dette maatte de siden giffue Mange Penge i brandskatt, sampt korn och fisk, forend de maatte bliffue Ved Huusene och Nære sig paa Landet med Hustruer och børn, Och Huis Ringe boeskab och formue de kunde Haffue, Haffuer de Indfort Under Festningen i Kongelff I den Mening det der skulle befries, Er da aff den gruelige Ildebrand bleffuen gandske Opbrent, saa de J alle Maader er geraadet udj stor Armod och Elendighed.

Nu offuer alt /: disz Wehr /: Er Misuext paa Sæden offuer det Heele Land, saa det som bleff Udsaaet i forgangen Aar, bleff Icke uden Nogen Ringe Hauffre Igien, som Voris gunstige Herr Slodtzherre Nochsom er beuist.

Tilmed Er nu En Fæisiuge kommen paa quæget Her paa Landet, saa at quæget er Uddøet Mange steder, och siugdommen Endnu mechtig grazserer, /: Huilchet Gud Naadelig affuerge /: Saa almuens armod Er større och Merre paa dissze steder, End di kand Andrage.

Dette at Wære Almuens største och Sandferdig klagemaall och Elendighed Hoesz den gunstige och Milde Høye Øffrighed att Andrage Om forskonelse paa begge forne Rxdr aff gaarden, bekiender Wij med Woris Zigneter der Undertrocht."

8 segl[1].

Kun langsomt arbeidede almuen sig ud af den dybe elendighed, hvori den ved krigen og den graadige beskatning var sunket. Endnu i 1650 indberetter lagrettemændene fra Ordost og Tjørn, at en stor del af gaardene i fogderiet ligger ganske øde; af de øvrige har den største del kun „saaet halvparten og en del mindre". Om bønderne paa Hisingen heder det endnu det følgende aar, at de ikke har korn at saa og „ikke heller kvæg til at gjøde jorden".

Skatterne var, omend nedsatte[2], dog altid større end almuens ydeevne og maatte jevnlig udpantes, hvad der igjen hindrede bønderne i at reise sig igjen efter ulykkerne. Agerbruget var kommet i forfald og vedblev at give ringe udbytte. Med tømmerdriften var det saagodtsom slut. Af de mange sauger fra 1610 var der i 1657 ikke en eneste tilbage, som kunde tages skat af. Almuen og regjeringen havde i forening plyndret skovene.

---

[1] Bønskriftet er indleveret til den daværende lensherre paa Bohus, Iver Krabbe, som har forsynet det med sin underskrift.

[2] Kontributionen nedsattes ved Fredrik 3.s tronbestigelse til 4 rdl. og gik senere ikke derunder. Derimod forhøiedes den i aaret 1655—56 til 5 og i krigsaaret 1657—58 til 6 rdl. Foruden kontrib. paalagdes ogsaa nogle mindre afgifter, saaledes i 1653—54 Skjærbaadspengene med 12 β af hver fuld, 8 β af hver halv gaard. Det følgende aar opkrævedes 1 rdl. af hver fuld gaard til fæstningens reparation, og i krigsaaret 1657—58 paalagdes foruden kontrib. ogsaa den saakaldte „tredalers skat", der udgik med 1 rigsort af hver fuld gaard maanedlig.

Hisingen, Ordost og Tjørn var nu omtrent skovløse trakter, og selv de herlige, rige løvskove i Vikerne var for en stor del ruinerede. Allerede i 1639 var hassel, or og birk forsvundet af Nordvikens skove, og samme aar erklærer lagrettemændene i Sønderviken, at hassel- og egeskovene der er udhuggede[1].

Da endelig danskerne den 18. mars 1658 overgav slottet og lenet til svenskerne, forlod de et forarmet landskab og en udpint almue, som ingen grund kunde synes at have til at modsætte sig den nye tingenes tilstand eller ønske sig de gamle forhold tilbage.

For at lette oversigten samles resultaterne af denne undersøgelse af skattemandtallene i de omstaaende tabeller. De har ligesom disse bidrag idethele til hovedøiemed at vise fordelingen af befolkningen mellem de forskjellige livsstillinger inden lenets 5 fogderier i aarhundredet før afstaaelsen. Men tabellerne vil desforuden ogsaa i nogen grad kunne tjene som et barometer paa folkemængdens bevægelse i det hele, omend kun et ufuldkomment. Særlig bør det bemerkes, at der under den store forarmelse efter krigen i 1643—45 udelodes af listerne en hel del personer, væsentlig strandsiddere, forarmede husmænd, haandverkere o. l., som det ikke var muligt at presse nogen skat af. I 1657 var ogsaa en del saadanne personer udskrevne til krigstjeneste. Man bør derfor gaa ud fra, at tallene paa strandsiddere, husmænd, bakkesiddere etc. i opgaverne fra dette aar gjennemgaaende er for lave.

Før vi forlader dette emne, er der dog endnu et vigtigt spørgsmaal at stille: Er det muligt af de vundne resultater at udfinde ogsaa den samlede folkemængde i lenet? Hertil er at svare, at en saadan beregning kun kan føre til et omtrentligt resultat; men selv et saadant

[1] Bilag til regnskaber for B. og V. 1638—39.

	Hisingens fogderi 1528	1568	1573	1610	1625	1640	1657	Indlands fogderi 1528	1568	1573	1610	1625	1640	1657
Odelsbønder[1]	„	„	„	„	„	„	13				„	„	11	21
Krone- og leilænd.bd.: Opsiddere paa hele gaarde		229 bønder (Opsiddere – Ops. paa fjerdings grd.)	238 bønder (Opsiddere – Ops. paa fjerdings grd.)	236 skatteyd. b., deraf 225 for fuld grds skat, resten ødegrdsm. (Opsiddere – Ops. paa ottingspladser)	225 bønder med fuld grds skat (Opsiddere – Ops. paa ottingspladser)	145	130		871 bønder (Opsiddere – Ops. paa fjerdings grd.)	831 bønder (Opsiddere – Ops. paa fjerdings grd.)	846 bønder m. fuld grds skat (Opsiddere – Ops. paa ottingspladser)	874 b. med fuld gaards skat	409	346
Ops. paa trefjerdings gaarde						1	3						20	„ 42
Ops. paa halve gaarde						72	75						261	283
Ops. paa fjerdings grd.						5	14						„	187
Ops. paa ottingspladser						„	„	675 (716) skattepligtige (Opsiddere – Strandsiddere)					„	84
Hus- og ødegaardsmænd	236 (270) skattepligtige (Opsiddere – Haandverkere)			61 husmænd (Hus- og ødegaardsmænd – Fattigere husmænd)	145	141 (Hus- og ødegaardsmænd – Fattigere husmænd)	15 (Hus- og ødegaardsmænd – Fattigere husmænd)				446	462	356	23 (Hus- og ødegaardsmænd – Fattigere husmænd)
Fattigere husmænd, inderster, bakkesiddere					„							40	299	
Tjenestedrenge for fuld løn				2	5	„					40	5	„	
Tjenestedrenge for halv løn				6	13	4					81	30	4	
Strandsiddere (og udrorskarle paa Hisingen)				14	18	54	29				„	„	„	
Haandverkere (skræddere og skomagere)				„	„	„					21	„	„	
Skuder				„	„	„					5	2	„	
Flomsauger				„	„	„					11½	19	12	
Adelens ugedagstjenere				„	„	„					11	18	18	?
Bahus slots ugedagstjenere				11	?	?					„	„	25	?

[1] I lenets 3 søndre fogderier opføres odelsbønderne aldrig tillige blandt krone- og leilændingebønder.

	Ordost og Tjørns fogderi							Søndervikens fogderi					Nordvikens fogderi				
	1528	1568	1573	1610	1625	1640	1657	1573	1610	1625	1640	1657	1573	1610	1625	1640	1657
Odelsbønder				„	„	11	6		8[1]	56[2]	8[1]	318[3]		57[4]	56[5]	160[6]	308[7]
Krone- og leilænd.bd.: Opsiddere paa hele gaarde						285	285		579	589	562	524		610	591	594	529
Ops. paa trefjerdings gaarde		496 bønder	502 bønder	414 bønder m. fuld gaards skat	455 bønder m. fuld gaards skat	1	„	505 bønder			1	„	537 b.			„	„
Ops. paa halve gaarde . .						108	90			546	400	183		496	532	„	142
Ops. paa fjerdings grde	530 (550) skattepligtige					52	55				„	161				124	
Ops. paa ottings pladser									501		„	7				„	
Hus- og ødegaardsmænd .											172					105	
Fattigere husmænd, inderster, bakkesiddere				178	156	51	34			258		136				54	127
Strandsiddere				192	95	134	110		65	98	93	?		36	43	51	
Tjenestedrenge f. fuld løn				15	1	„	„		10	4	„	„		62	17	„	„
Tjenestedrenge f. halv løn				40	22	21	„		41	10	7	„		71	29	7	„
Haandverkere (skræddere og skomagere)				9	4	3	„		17	14	13	?		16	?	6	„
Flomsauger				1	1		„		23	18	12½	„		30	19	16	„
Adelens ugedagstjenere . .				32	57	70	92		26	?	?	56[8]		24	32	35	?

1 Opføres alle tillige blandt leilændinger.
2 Af disse opføres 14 tillige blandt leilændinger.
3 Af disse opføres 157 tillige blandt leilændinger.
4 Af disse opføres 42 tillige blandt leilændinger.
5 Af disse opføres 40 tillige blandt leilændinger.
6 Af disse opføres 77 tillige blandt leilændinger.
7 Af disse opføres 135 tillige blandt leilændinger.
8 Nemlig 11 til Dragsmark kloster, de øvrige til Aaby.

er af værd, naar intet bedre haves. Vi maa imidlertid for at kunne gjøre slutninger om hele folkemængden først samle tallene paa skatteyderne.

I mandtallet af 1528 opførtes ialt for de tre søndre fogderier 1536 pers.[1], sandsynligvis alle bosiddende bønder. I 1568 fandt vi antallet af bosiddende bønder i den samme del af lenet at være 1596 og i 1573: 1571. I det sidstnævnte aar var antallet af bosiddende bønder i begge Vigerne: 1210, og saaledes over hele lenet 2781. Af det før nævnte i Geheimearkivet bevarede aktstykke fra tiden omkring 1570 (side 191, note 2) opgives mandtallet for Bohuslens vedkommende til 3184; men dette omfatter tydeligvis ikke blot bønderne, men ogsaa tjenestedrenge, haandverkere og strandsiddere etc. I den følgende fredstid steg antallet af skatteydere raskt og var i aaret 1610 naaet til 5213 og steg yderligere, omend sagte, indtil 1625, da det samlede antal skatteydere var 5393[2]. Senere gik det imidlertid tilbage, og i 1640 var det kun 4537, som igjen i 1657 var dalet til 4428. Vi har her kun taget hensyn til de virkelige skatteydere, medens ugedagstjenere, slet forarmede o. a., der ingen skat har betalt, er sat ud af betragtning.

Nu vil det straks falde i øinene, at disse tal ikke uden videre kan betragtes som et barometer paa folkemængdens bevægelse. Det vilde ikke lade sig gjøre at finde et forholdstal mellem skatteyderne og folkemængden, som vilde kunne benyttes i samtlige tilfælde; det vilde, om man forsøgte, vise sig, at variationerne blev altfor svimlende. Dette følger ogsaa ganske naturligt deraf, at antallet af skatteydere er afhængigt, ikke alene af folkemængden, men ogsaa af de økonomiske forhold. Naar

[1] Deraf rimeligvis kun 1441 skattepligtige, se side 207 f.
[2] Efter de fuldtallige opgaver side 240—41.

velstanden stiger, optages i mandtallene et større antal personer i forhold til folkemængden, end tilfældet er i daarlige tider.

Tabeller over skatteyderne er derfor et godt middel til at maale velstanden[1]; de viser derhos befolkningens fordeling paa de forskjellige livsstillinger og over de forskjellige distrikter; men til en beregning af den virkelige folkemængde er de lidet skikkede af den grund som ovenfor anført.

En paalideligere faktor vil vi maaske finde ved at borteliminere „odelsbønder", strandsiddere, inderster, bakkesiddere, haandverkere og andre fluctuerende elementer og kun holde os til de virkelige gaardbrugere, ikke alene de skattebetalende, men ogsaa dem, der som slottets eller adelens ugedagstjenere er fri for skat. Navnet „krone- og leilændingebønder" bør ikke vildlede nogen; thi under denne rubrik opfører mandtallene, som anført, alle egentlige gaardbrugere, der ikke af en eller anden grund er fri for skat. Vi finder da:

i Søndre B. (Hisingen, O. og Tj., Indl.) 1528: 1441—1536 eller ca. 1500 bønder
i Søndre B. (Hisingen, O. og Tj., Indl.) 1568: 1596 „
i — —„— 1573: 1571 „
i Nordre B. (begge Vikerne) 1573: 1210 „
i hele Bohuslen i aar 1573: 2781 „

Skattemandtallene for 1610 opfører ialt 3786 egentlige bønder; dog er tallet noget for høit, da en del husmænd og inderster etc. i Nord- og Sønderviken er regnet sam-

[1] Dog maa man tage i betragtning, at undertiden, især i krigstid, optages som skatteydere en hel del personer, der ellers er skattefri. Heri har man for en væsentlig del at søge grunden til den sterke tiltagen i antallet af odelsbønder for aarene 1625 og 1657.

men med bønderne. Det samme gjælder ogsaa, omend i mindre udstrækning, skattemandtallet af 1625, der i alt opfører 3919 bønder. I aaret 1640 opføres kun 3189 og i 1657 kun 3140 bønder; men her er tallene i begge tilfælde lave, idet mange bønder paa mindre gaarde, paa grund af forarmelse, i listerne er slaaet sammen med hus- eller ødegaardsmænd og tildels med strandsiddere; paa den anden side er dog for aaret 1657 nogle saadanne i Nordviken medregnede (jfr. tabellerne).

Trods disse uregelmæssigheder er det alligevel tydeligt, at vi her har en mindre vekslende og paalideligere faktor at regne med end med antallet af skatteydere; det gjælder bare at kjende forholdet mellem antallet af bosiddende bønder og den samlede befolkning.

Sars har i sine beregninger af folkemængdens bevægelse i Norge efter dansk mønster antaget forholdet 1 til 10[1].

Dette forholdstal er saaledes prøvet baade i Danmark og Norge til beregning af folkemængden i denne periode og paa begge steder fundet antageligt. Imidlertid vil dets paalidelighed naturligvis variere efter forholdene paa de forskjellige steder. Det vil saaledes mange steder vise sig for høit, vistnok især i tyndt befolkede indlandsdistrikter. For Bohuslens vedkommende skulde man dog snarere mene, at det er for lavt, da der her lever en ikke ubetydelig strandsidderbefolkning, der er temmelig uafhængig af den egentlige bondestand. Da tallet imidlertid i det store og hele for Norges vedkommende snarest er noget for høit[2], bliver vi alligevel staaende derved. Multipliceres nu antallet af bønder til enhver tid med det nævnte forholdstal, findes, at søndre B. i aaret 1528

[1] N. Hist. Tidsskrift 2 r. 3, s. 350.

[2] Jfr. N. Hist. Tidsskr. 2 r. 3, s. 350 note 1.

havde en folkemængde paa ca. 15 000. Antages det, at forholdet mellem folkemængden i nordre og søndre B. har været omtrent det samme i 1528 som senereben, har der i begge Vigerne i det nævnte aar levet ca. 11 000 mennesker, og hele lenets folkemængde ved denne tid bliver altsaa ca. 26 000.

Multipliceres derpaa ogsaa de øvrige opgaver over bøndernes antal med 10, fremkommer følgende tal:

i 1573: 27 810
- 1610: 37 860
- 1625: 39 190
- 1640: 31 890
- 1657: 31 400.

Naar de forskjellige anførte omstændigheder stadig haves for øie, vil man ved betragtningen af disse tal komme til følgende resultat:

I tiden 1528—1573 har lenets folkemængde gaaet frem fra ca. 26 000 til henimod 30 000, idet opgaverne fra 1573 gjennemgaaende maa betragtes som for lave. Fra 1573 til 1610 har fremgangen utvilsomt været adskillig større, omend ikke saa stor, som tallene synes at angive, idet vi her springer fra et tal, der er noget for lavt, til et, der er noget for høit; men alligevel kan folkemængden ved 1610 neppe have været mindre end 35 000. I 1625 er den snarere noget over, i 1640 og 1657, da tallene igjen er for lave, vistnok igjen ca. 35 000 eller muligens noget derunder.

Som resultat af det hele tør med utvilsom sikkerhed fremgaa, at folkemængden har steget i det sidste hundredeaar før afstaaelsen; men stigningen falder næsten udelukkende paa hundredeaarets første halvdel (tiden indtil Kalmarkrigen). I aarene 1610—1640 er saaledes fremgangen ringe, og i tiden fra 1640—1657 spores endog til-

bagegang. Ved afstaaelsen havde lenet en folkemængde paa ca. 35 000, byernes indbyggere dog ikke medregnet.

Denne beregning bekræftes af kopskatlisterne fra 1645[1]. Kopskat betaltes nemlig

i Nordviken	af:	4517	personer
- Sønderviken	„	4610	—
- Indland	„	6125	—
- Ordost og Tjørn	„	4505	—
	tils.	19 757	personer.

Af Hisingen betaltes ingen kopskat. Lægger vi nu til de 19 757 personer, der har betalt kopskat, 50 % for personer under 15 aar[2] og 5 % for dem, der som soldater eller slet forarmede gaar fri for skatten[3], og anslaar vi endvidere Hisingens folkemængde ved denne tid til noget over 2 500, findes den samlede folkemængde i Bohuslen at have været noget over 33 122 eller henved 35 000, kjøbstædernes indbyggere fremdeles ikke medregnet.

Kjøbstæderne i Bohuslen var tre, nemlig Marstrand, Kongelv og Oddevald. Af disse var Marstrand ubetinget den største og rigeste. Langt derefter kom Kongelv, og mindst var Oddevald, som ogsaa var den yngste af de tre kjøbstæder. Allerede det aarlige udbytte af sisen vidner sterkt om den store forskjel mellem dem. Dette var i aaret 1574 af Oddevald 33 mrk. penge, af Kongelv 339½ mrk. og af Marstrand 1986½ mrk.[4]. I skatteaaret 1629—30 af Marstrand: 18 rdl. 3 mrk. 4 β, af Kongelv 13 rdl.

---

[1] I rigsarkivet i Kjbh.

[2] Sml. N. Hist. Tidsskr. 2 r. 3, s. 289.

[3] Dette procenttal er noget høiere end det sedvanlige, men tør ikke destomindre paa grund af lenets forarmede tilstand ved denne tid være lavt nok.

[4] Bohus lens jordebog 1574, Kgl. kam.-ark., Stockholm.

og af Oddevald 10 rdl. 44 β. Samme aar fordeltes den extraordinære skat[1] saaledes for de tre byer:

Marstrand	500 rdl.
Kongelv	100 „
Oddevald	50 „

Et lignende forhold gjenfindes ogsaa senere. I 1632 udskreves en skat af tjenestekarle i byerne, og det viste sig nu, at Kongelv kun havde 3 tjenestekarle (for fuld løn), Oddevald 7, deraf dog 5 for halv løn, medens der i Marstrand var tils. 38, af hvilke ikke mindre end 20 tjente for fuld løn. Der var i byen ialt 20 personer, der hver havde 1, 2 eller 3 drenge.

Under heldige omstændigheder vilde vi have kunnet bestemme indbyggerantallet nogenlunde nøiagtigt i aaret 1645, da kopskatten udskreves; men desværre er mandtallet kun for Kongelvs vedkommende bevaret. I dette opføres ialt kun 254 personer, der tils. har betalt 79 rdl. 8 β eller gjennemsnitlig næsten 30 β hver[2]. En del af borgerskabet — der antydes ikke hvor stor — kunde imidlertid intet betale, da byen under krigen var nedbrændt. Oddevald, som ogsaa var brændt under krigen, betalte ingen kopskat[3]. Fra Marstrand indkom derimod ikke mindre end 290 rdl. Hvis man ogsaa her gjennemsnitlig kan regne 30 β paa hver skatteyder, vil disses antal have været ca. 928 pers. Lægges hertil 50 % for pers. under 15 aar og 3 % for dem, der intet betalte, skulde indbyggerantallet i Marstrand ved denne tid have været ca. 1420. Imidlertid betaltes kopskatten gjerne efter evne. Velhavende folk gav ofte flere daler, og da Marstrand ved denne tid var en forholdsvis velstaaende by, er det rimeligt, at 30 β er for lavt regnet, hvorved tallet 1420 atter vil blive for høit. Det er saaledes ikke muligt heraf at fastslaa folkemængden i de tre byer; men vi vil maaske ikke være langt fra sandheden, om vi antager, at Kongelv ved denne tid ikke havde mer end 500 indb., Oddevald noget mindre og Marstrand ikke over 1400.

---

[1] Forskjellig fra den gamle byskat, som af Marstrand og Oddevald betaltes i fisk og kun af Kongelv i penge.

[2] Paa rigsdaleren regnedes ved denne tid 96 β. Sml. Scharling: Om Pengenes synkende Værdi.

[3] Regnskaber 1645, rigsark., Kjbh.

NORDMÆND OG SKRÆLINGER I VINLAND

AF

DR. YNGVAR NIELSEN

---

1. **Indledning.** — I Mai 1904 blev jeg anmodet om at holde et Foredrag ved den da forestaaende fjortende internationale Amerikanist-Kongres i Stuttgart, og for at kunne imødekomme det saaledes ytrede Ønske bestemte jeg mig til at forsøge med en fornyet Undersøgelse af Spørgsmaalet om vore Forfædres Opdagelser i Amerika. Netop ved en Sammenkomst som denne maatte det være af en særlig Interesse at kunne sammenstille og kritisk prøve, hvad der haves af Kilder for dette Afsnit af Norges gamle Historie, og uagtet der for denne, ingenlunde lette Opgave kun var levnet knap Tid, tog jeg saaledes hurtigst muligt fat paa Arbeidet med dens Løsning. Hvad der staar i Forbindelse med Amerikas første Opdagelse ved Søfarere fra Norge og fra Norges gamle Bilande, har i de sidste Aar oftere været behandlet. Navnlig er derved at erindre Dr. Gustav Storms Undersøgelser over Vinlandsfærderne. Men det lod sig dog formode, at der ikke med disse i alle Dele var sagt det sidste Ord om Emnet. Det viste sig da ogsaa, trods Tidens Knaphed, at saa kunde ske, og — hvad der vel ligeledes kan have sin Interesse allerede at nævne her — det hændte tillige, at omtrent samtidig fire Forskere i fire

forskjellige Lande, ganske uafhængig af hinanden, i et enkelt Punkt kom til væsentlig det samme Resultat, der igjen afveg fra, hvad der tidligere antoges at være opnaaet.

Det Foredrag, som jeg holdt paa Tysk ved Kongressen i Stuttgart den 19de August 1904, vil antagelig senere hen blive trykt i Kongressens Forhandlinger. Men da disse neppe vil komme i Hænderne paa synderlig mange norske Læsere, har jeg tænkt, at det kunde være hensigtsmæssigt at behandle samme Emne ogsaa i en særskilt norsk Afhandling og da tillige derved at anvende det supplerende Stof, hvilket jeg var saa heldig at erholde i Stuttgart, ved Samtaler og Diskussioner med andre af Kongressens Deltagere, som var specielt sagkyndige. For en Del har jeg ogsaa kunnet erholde nærmere Underretninger om disses Meninger gjennem senere vekslede Breve. Der er her saa megen forskjellig Viden, som udkræves, at det i særlig Grad gjælder om at erhverve kritiske Oplysninger fra de mest sagkyndige Hold, og det har vist sig, at mine Forgjængere i disse samme Undersøgelser tildels har udtalt sig med altfor stor Sikkerhed om Spørgsmaal, som i Virkeligheden endnu ikke var løste. Materialet er i sig selv meget indskrænket, og det er forsaavidt forholdsvis let at samle og overse. Det tillader forskjellige Behandlingsmaader, eftersom man lægger Hovedvægten paa den ene eller anden Side. Hvad der for min Undersøgelse har Vægt, er den historiske og den ethnografiske Side. Forsaavidt denne sidste angaar, da har den endog en ganske særegen Vægt, idet de Sammenstød mellem de norske Grønlændinger, der vilde kolonisere det nyfundne Vinland, og dettes oprindelige Beboere, hvorom den islandske Tradition vidste at berette, er de ældste Oplysninger, som overhovedet haves om Amerikas gamle Befolkning. Saaledes har det en stor

Betydning at vinde en paalidelig Forklaring af, hvad der kan ligge i disse Oplysninger, der bliver et ethnografisk Dokument af høit Værd.

Men ogsaa den anden, den historiske Side byder paa en usædvanlig Interesse.

Vinlandsfærderne er en fastslaaet historisk Kjendsgjerning. Men der spørges ved dem endnu om noget andet og noget mere. Den sikre Tradition beretter kun om ganske faa Opdagelsesreiser, og hvis vi holder os dertil, — alene dertil, maa vi nøies med at sige, at der blev gjort en enkelt Opdagelse, og at den ved disse Reiser vundne Kundskab nok blev indregistreret i Literaturen, men at den ikke fristede nogen til at følge efter i de samme Spor. Men dette lyder dog ikke sandsynligt; en Opdagertrang som den, der i det tiende og ellevte Aarhundrede raadede i Norge og i de norske Kolonier, maa — synes det — nødvendig have drevet andre ud, og der mangler da heller ikke Antydninger om en saadan Mulighed. Jeg kommer i det følgende ogsaa til at dvæle ved dem.

Grønlands og Amerikas første Opdagelse (985—1000 e. Chr.) staar for mig som et enkelt Led i den store almene Bevægelse, der gjennem flere hundrede Aar havde grebet alle de skandinaviske Folk, — ja ogsaa andre germaniske Stammer, der levede ved Søen nær ind paa disse. Det var en almindelig nordgermanisk Expansion, med en tilsvarende Kraftudfoldelse og Anspænding. Endnu ind i det ellevte Aarhundrede har der mellem Nordsøfolkene hersket en saadan Bevægelse, der lod dem sætte sig de fjernestliggende Maal. Der berettes om Tog mod de mest ukjendte Egne, der var fyldte med de Rædsler, som en middelaldersk Fantasi overhovedet kunde udfinde, og disse Beretninger lader sig ikke uden videre afvise.

Det ser ud, som om der bag alle Overdrivelser skulde eller kunde ligge en ægte historisk Kjerne. Saaledes kan selv de mere fabelagtige Beretninger fra hine Dage om Opdagerfærder og de Æventyr, som udstodes paa dem, give Bidrag, ialfald til at forstaa Tidsalderens almindelige Tankegang. Adam af Bremens næsten mere end fantastiske Fortælling om de frisiske Sømænds dristige Færd ind imod Isens Regioner er i denne Henseende oplysende. Saaledes bliver det intet Under, at ogsaa Beretninger om de vovelige Færder til Amerika paa lignende Maade kan have modtaget udsmykkende, sagnmæssige Tillæg, som den moderne Kritik vil anse det nødvendigt at bortskjære, forinden det kan afgjøres, hvad der er det ægte, helt paalidelige Grundlag.

---

2. **De sikre Vinlandsfærder.** — Gustav Storm har i 1887 gjennem sine Studier over Vinlandsreiserne[1] netop udført et saadant kritisk Sigtningsarbeide af de literære Kilders gjensidige Værd og prøvet dem, den ene mod den anden. Det er ikke her Tanken at optage denne Del af hans Resultater til fornyet Undersøgelse. Hans Arbeider gik ud paa at fastslaa, hvad der var ægte islandsk Tradition, og hvad der maatte komme i anden Række, som senere Tildigtning.

Nævnte Tradition fandt Storm opbevaret i *Íslendingabók,* i en gammel islandsk Jordbeskrivelse og i *Kristnisaga.* I anden Række satte han derefter Sagaen om Erik den Røde, og først efter denne mente han at kunne finde Plads for den saakaldte *Grœnlendingaþáttr.*

[1] Trykt i Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1887, S. 293—372. En engelsk Oversættelse af den samme Afhandling er trykt i Mémoires de la Société Royale des antiquaires du Nord, 1884—89, S. 307—370.

Som Kontrol og som Sikkerhed for, at Beretningerne om Vinland tilhører den virkelige Historie, haves den tyske Historiker Magister Adam af Bremen (ved Aar 1070), som havde hørt den danske Konge, Svend Estridssøn fortælle derom. Adam staar helt uafhængig af de islandske Sagafortællere og er derhos den ældste Forfatter, som hentyder til de samme Begivenheder. Hans Beretning viser desuden, at Vinlandsfærderne var kjendt over hele den skandinaviske Verden, og at de i Samtiden maa have vakt en ikke ganske ringe Opsigt. Saaledes har Adams Skildring, hvor kort den end er, sit store, selvstændige Værd. Jeg skal senere søge at vise, at der af den kan udvindes megen Viden om Vinland, naar den sees i Sammenhæng med de Forhold, hvorunder den er skreven, og de Tendenser, der var bestemmende for dens Forfatter.

Gangen i de omhandlede Opdagelsesreiser kan i al Korthed gjengives som følger:

Erik, kaldet den røde, forlod, med sin Fader Torvald, Jæderen og udvandrede til Island. Senere drog han ud for at finde det Land, som Gunbjørn Ulfssøn havde seet, da han var dreven ud i Vesthavet. Erik fandt ogsaa dette Land og seilede langs dets Kyster. Han grundede der et nyt Hjem, ved Eriksfjorden paa Bratteli, og da han senere kom paa Besøg til Island, gav han, for at vække Forhaabninger, det nyfundne Land Navn af Grønland. Paa Latin blev dette *Viridis terra*, og Landets Beboere kaldtes *Viridenses*.

Saaledes var Grønland opdaget (Aar 985) og blev efterhaanden koloniseret.

Det næste Skridt var Opdagelsen af det amerikanske Kontinent, som ikke længe lod vente paa sig. Eriks Søn af hans Ægteskab med Tjodhild, en Datter af Jørund,

var Leif, kaldet den lykkelige. Under et Ophold i Norge blev han omvendt til Christendommen, og da han derefter i Aaret 1000 skulde drage tilbage til Grønland, blev han af Storm forslaaet mod Syd, og der fandt han *Vínland hit góða*. Om Høsten naaede han dog til Grønland.

Naar Leif gav sit nyfundne Land Tilnavnet af *hit góða*, da var dette neppe andet end, hvad der ogsaa ellers forekommer, at et Land, nærmest en Ø, har faaet en saadan Betegnelse for at afvende alle onde Varsler. Efter Peder Claussøn Friis's Fortælling vilde de norske Søfolk ikke nævne Jomfruland ved dets rette Navn, før de havde passeret denne Ø, men kaldte det Landet gode, „hvilken Superstits de og observerer med flere Orter". I Nordland forekommer den Dag idag Navnet Landegode paa den bekjendte Ø udenfor Bodø.

Leif havde underveis reddet et helt Mandskab fra et forlist Skib. Om det var fra Norge eller Island, og hvor det agtede sig hen, siges overhovedet ikke. Men dette, at Vinlands første, tilfældige Opdager saaledes paa sin farefulde Færd, i Storm og Uveir, støder paa et Vrag, med Besætningen endnu ombord, tyder paa, at det i de Dage ikke har været en enestaaende Færd, paa hvilken han havde givet sig ud. At Leifs og det forliste Fartøi skulde have været de eneste Skibe, som færdedes i denne Del af Atlanterhavet, synes heller ikke at kunne fastslaaes som en sikker Kjendsgjerning. Vi kjender jo ialfald endnu et forlist Skib fra disse samme Kanter, det hvis Kjøl blev fundet i 1003 under den amerikanske Kyst og gav Anledning til, at det første norske Stedsnavn, *Kjalarnes*, fæstedes paa denne[1].

---

[1] Storm har, S. 23, Note 1, tænkt sig den Mulighed, at den omhandlede Skibskjøl kunde have tilhørt et af de Skibe, som Erik den røde havde mistet paa sin Færd til Grønland Aar 985.

Det viste sig snart, at Opdagertrangen ogsaa havde fulgt de norske Kolonister til Grønland, og at den blev vakt gjennem Leifs mere tilfældige Fund. Allerede i 1001 gik en Expedition ud fra Grønland for at opsøge det Land, som Leif havde fundet. Leifs Broder Torstein var Fører paa Færden, og mellem Deltagerne fandtes ogsaa begges Fader, Erik. Men Vinland blev ikke gjenfundet paa denne Reise, og om Høsten vendte Expeditionen tilbage til Grønland med uforrettet Sag.

Heldigere var da en følgende Expedition i 1003. Denne ledede af Islændingen Torfinn Karlsevne og udførtes med 3 Skibe og 140 Personer. Det blev paa denne Reise forsøgt at grundlægge en Koloni paa det nyfundne Vinland, hvor Expeditionens Medlemmer forblev indtil 1006. I denne Tid havde de at bestaa Kampe med de Indfødte og drog tilsidst efter tre Aars Forløb tilbage til Grønland. Man havde paa denne Reise fundet tre Lande, Helleland, Markland og Vinland, hvilke Storm identificerer med Labrador, New Foundland og Nova Scotia. Han har antagelig deri fuldstændig Ret. Ialfald er der hidtil ikke givet nogen bedre Forklaring.

---

3. **Vinland og Kirken.** — Fra Aar 1006 er den islandske Tradition taus om videre Kolonisationsforsøg paa Vinland. Men de samme Navne og Lande forekommer dog ogsaa senere hen nogle Gange nævnt i Kilderne. Aar 1121 gjorde Biskop Erik Gnupssøn fra Grønland en Reise til Vinland, fra hvilken han sandsynligvis aldrig er vendt tilbage. Som det staar for mig, kan det være, at der maa lægges en ikke ringe Vægt paa Omtalen af denne Reise.

Hvad der sikkert vides om denne Biskop Erik, er ikke meget, — kun dette, at han var en Islænding, at

han var den første Biskop paa Grønland, hvorhen han kom 1112, og at han 1121 drog ud for at søge Vinland. Vi kan dertil føie to nogenlunde sikre Slutninger, at han er bleven viet til Biskop i Lund, hvis Domkirke fra 1104 var Metropolitankirke for Sverige og for Norge ligesaavel som for Danmark, og at han ikke kom tilbage fra sin Reise, da Grønlænderne senest i 1123 satte sig i Bevægelse for at faa en ny Biskop, og da en saadan indviedes i 1124.

Storm har i denne Sammenhæng gjort opmærksom paa noget, som vel fortjener at paaagtes og overveies. Han siger (S. 26): „kort efter dette Erkesædes Oprettelse sees en stærk Bevægelse at være opstaaet for at indrette nye Bispesæder „paa Havets Øer“; saaledes i 1106 i det nordlige Island og omtrent samtidig paa Færøerne, saa at hertil naturligen ogsaa knytter sig Bispestolen paa Grønland“. Videre har Storm ikke udført denne Tanke. Men det ligger dog nær at vove et Forsøg paa at tage den i sin videre Sammenhæng, og da først at se den i Forbindelse med de kirkelige Tendenser, der kommer tilsyne gjennem Adam af Bremens Beretning.

Jeg spørger: Naar den nyoprettede danske Erkestols første Indehaver aabner sin Virksomhed med disse Foranstaltninger til at underlægge sig Havets Øer, — har da ikke dette været med den Bevidsthed, at han her var Arvtageren efter de nordiske Kongerigers tidligere Metropolitan, den bremen-hamburgske Erkebiskop?

Den Interesse, hvormed Bremerkanniken Adam omtaler de til Norge hørende *„ei uberømte Øer“*, og den Bestemthed, hvormed han fastholder Paastanden og Kravet paa, at disse henhører under hans Erkebiskops Overhøihed, er i denne Henseende at mærke, og det er i den nærmeste Forbindelse med disse, han omtaler Vinland,

der for ham ogsaa staar som en Ø. Det maa ogsaa herved haves for Øie, at det er den danske Konge, hvis mundtlige Meddelelse er Kilden for, hvad Adam her har at anføre. Baade denne sidste og Erkebiskopen af Bremen har havt sin Opmærksomhed henvendt paa alle disse Øer, med Vinland.

Men kan saa ikke dette forklare den Raskhed, med hvilken den nye Erkebiskop af Lund, der havde overtaget alle Bremens Krav i denne Henseende, netop kastede sig ind i Arbeidet for at hævde sin Høihed over de samme Havets Øer? Der er en tydelig Overensstemmelse mellem Adam af Bremens Skildring og den nye Erkebiskops Arbeide med at hævde sit aandelige Supremati over Øerne. Til den ene Side præciseres den oprindelige Metropolitans Krav. Adams geografiske Interesser naar akkurat saa langt som disse; han tør da heller ikke lade noget Land være uomtalt af de Strækninger, over hvilke hans Erkebiskop vilde hævde den geistlige Høihed. Til den anden Side ser vi, at den nye Erkebiskop i Lund, de tre nordiske Kongerigers geistlige Herre, begynder sin Virksomhed med at udstrække sin Haand over de Øer, som var befolkede fra Norge, og at han dermed glider ind i sin Forgjængers Prætensioner og Planer. Under disse indgaar Grønland, og der hører ligeledes Vinland med.

Adams geografiske Begreber om de Lokaliteter, han nævner, var forvirrede og uredige. Men hans Tanke med at tage dem med i sin Beskrivelse, er klar nok. Idet han gjengiver, hvad Danekongen havde at meddele om Vinland, har han ganske sikkert dermed forbundet et Haab om, at dette fjerne Land ogsaa kunde trækkes med ind under hans Erkebiskops Missionsvirksomhed.

Saa maa det ogsaa falde helt naturlig, at Erkebiskopen af Lund indvier en Biskop over Grønland, og det bliver da ingen Tilfældighed, at denne samme Biskop foretager en Færd til Vinland, om hvis Øiemed der ikke vel kan være Tvivl: — det maa have været en Missionsreise. Men Erik Gnupssøn havde ikke Leifs Lykke. Han vendte aldrig tilbage. Hvis han har naaet frem, da er dette at beklage. Selv den mest kortfattede Annalnotits derom vilde da havt sin store Interesse.

Forinden jeg gaar videre, vil det endnu være nødvendigt at nævne de Tvivl, som er reist angaaende hans Stilling som Grønlands første Biskop.

Professor Finnur Jónsson har i Registret (S. 516) til Udgaven af *Hauksbók* (Kjøbenhavn, 1892—1896), hvor Erik (S. 501) nævnes som Grønlands første Biskop, betegnet ham som „foregiven Biskop til Garðar i Grønland". I Fortalen til samme Udgave betegner han Erik som „den første (og tvivlsomme)" i Rækken af de gamle Biskoper over Grønland. Gustav Storm har ikke havt saadanne Tvivl, og jeg kan heller ikke slutte mig til disse, men opfatter Erik Gnupssøn — *alias* Erik Upsi — som en historisk Personlighed. Der er Samstemmighed mellem de islandske Annaler[1], *Landnámabók*[2] og de gamle Biskopslister[3], deriblandt ogsaa en, som er optagen i *Hauksbók*. Dertil stemmer jo det, som ovenfor er udviklet angaaende hans Reises Sammenhæng med den nye Erkebiskops antagelige Planer, vel overens med den Omtale, der netop ved denne Tid vies ham af de islandske

[1] Islandske Annaler indtil 1578, udg. ved Dr. Gustav Storm (Christiania 1888), S. 251; 19, 59, 112, 252, 320, 473.

[2] Íslendingasögur, I (Kjøbenhavn, 1843), S. 46.

[3] P. A. Munch, Samlede Afhandlinger, II (Christiania, 1874), S. 592, 594.

Annalister, og gjør det end mere sandsynligt, at det hele er foregaaet, som de har beskrevet hans Ankomst til Island og hans Afreise derfra til Grønland. Han passer nøiagtig ind i hele den kirkepolitiske Situation, som forelaa ved den Tid, da han blev udnævnt og optog Planen om den Missionsfærd, fra hvilken han aldrig kan være vendt tilbage[1].

4. **Muligheden af andre Vinlandsfærder.** — Efter 1121 er de islandske Kilder længe tause om de Lande, der var fundne paa Amerikas Østkyst. Men i 1347 nævnes det atter, at der kom et lidet Skib til Straumfjorden paa Island, som havde været i Markland og siden var blevet forslaaet af Uveir og havde lidt Havari, bl. a. ved at miste Ankeret[2]. Dette er imidlertid den sidste Gang, en saadan Notits forekommer i Annalerne.

Naar de overmaade knappe Kilder saaledes to Gange nævner de amerikanske Lande, og naar disse, som det fremgaar af Beretningen hos Adam af Bremen, i anden Halvdel af det 11te Aarhundrede, har været kjendt i Danmark, ikke alene i Norge med dets Bilande, — da synes det rimeligt, at der ogsaa til andre Tider gjennem Middelalderen har været Forbindelser mellem Norge, Island, Grønland og saavel Markland som Vinland. Det modsatte, at der ikke oftere skulde været gjort Forsøg paa at *leita Vínlands*, vilde vel nærmest været utænkeligt. Opdagertrangen, den æventyrlige Udvandringslyst, sad fremdeles for dybt igjen hos Nordmændene saavelsom hos de fra dem udgaaede Beboere af Havets Øer, til at

[1] I sin Afhandling om den grønlandske Kolonis Historie i Letterstedtske Forenings Tidsskrift, 1893, S. 542 flg. nævner Finnur Jónsson overhovedet ikke Erik i Rækken af de grønlandske Biskoper. Jeg mener, at den hele kirkelige Situation gjør det berettiget at sætte ham som første Biskop.

[2] Islandske Annaler, S. 213, 403.

ingen skulde have vovet sig ud for at søge Markland og Vinland.

Med Bestemthed ved vi, at de grønlandske Kolonister foretog meget lange Reiser langs Grønlands Vestkyst. Det er en Tilfældighed, at en kort almindelig Notits derom er bevaret[1]. Men fordi der savnes en saadan om Færder langs Amerikas Østkyst, er det ikke givet, at der ikke tillige har været flere dristige Sømænd, som har faret ogsaa ad den Vei. Langt mod Nord, paa Grønland, under 72° 55′ n. Br. er der fundet en Runesten, som er reist af middelalderske Fangstmænd[2]. Men saa kan det heller ikke forbause, om der en vakker Dag ogsaa paa Amerikas Fastland mod Syd, eller paa en af de ved dette liggende Øer, blev gjort et lignende Fund, der vidnede om tilsvarende Expeditioner i disse Strøg, udgaaede fra Grønland, Island eller Norge. En saadan Mulighed er ialfald ikke helt udelukket.

---

5. **Runestenen fra Hønen.** — Saafremt det altsaa kan forudsættes, at Vinlandsfærderne ikke er ophørte fra 1006, skjønt der ikke i Sagaer eller Annaler nævnes videre derom, da vil dog hovedsagelig det ellevte Aarhundrede være det Tidsrum, hvori det vil være mest rimeligt, at saadanne Reiser er udførte. Som allerede nævnt, var det ved Aar 1070, at Adam af Bremen i Danmark fik Meddelelser om Grønland og Vinland, og der er Mulighed for, at vi ogsaa har andre Beretninger fra samme Aarhundrede. Disse Beretninger vilde derhos, hvis de kan fastslaaes som sikre,

[1] Hauksbók (Kjøbenhavn 1892—1896), S. 500.

[2] Her kan bl. a. henvises til Dr. William Thalbitzers Skrift, The Eskimo language, S. 23—25 (i Meddelelser om Grønland, XXXI).

have den yderligere Interesse, at de fortalte om ellers ukjendte Tog over Havet mod Vinland, — og det ovenikjøbet om Tog, der var udgaaede fra selve Moderlandet Norge, ja, fra dettes østlige Landskaber.

Vi har nemlig — dog kun i Afskrift fra det 19de Aarhundrede — en Indskrift paa en Runesten fra Hønen, der endnu var at se i Aarene 1820. Denne Runeindskrift er tydet af Professor Sophus Bugge i hans Skrift Hønen-Runerne fra Ringerike (Christiania, 1902). Hvis hans Læsning er rigtig, — og der synes ikke at foreligge nogen Grund til at bestride endog Sandsynligheden deraf — da er her bevaret en overmaade interessant historisk Efterretning. Vi har i disse Runer en norsk Beretning om en umiddelbart fra Norge selv udgaaet Reise til eller mod Vinland. Saa meget stærkere maa imidlertid Beklagelsen formes over den Vandalisme, der har kunnet tillade, at netop denne Sten skulde blive ødelagt eller bragt af Veien paa en saadan Maade, at den vanskelig kan ventes at komme frem igjen. Den Kopi, hvorefter nu Stenens Indskrift alene kjendes, blev tagen i 1823 af L. Klüwer. Bugge læser Runerne saaledes:

Út ok vítt ok þurfa
þerru ok áts
Vínlandi á ísa
í úbygð at kómu;
auð má illt vega,
[at] døyi ár,

af hvilke Linier han giver følgende Oversættelse: „De kom ud [i Havet] og over store Strækninger og trængende til Klæde at tørre sig paa og til Mad, bort imod Vinland op paa Ise i Ubygden. Ondt kan tage Lykken bort, saa man dør tidlig.“

Bugge antager, at Indskriften stammer fra Tiden mellem 1010 og 1050.

Hønen ligger paa Ringerike, i Norderhov Hovedsogn, tæt ved Kirken og tæt op til den gamle middelalderske Storgaard *Þornberg,* nu Tanberg. Hvis Indskriften er rigtig læst og rigtig tydet, maa Stenen være reist til Minde om en ung Mand, der havde deltaget i en Færd over Atlanterhavet, og paa denne med Skibet var bleven forslaaet hen i ukjendte Egne mellem Grønland og Vinland, hvorfra han ikke var vendt tilbage. Denne ukjendte unge Mand maa i Hjemmet have tilhørt en høibyrdig Slægt. Ellers var der visselig ikke bleven reist nogen Sten til hans Minde. Af saadanne Ætter havde Ringerike flere. Efter den Plads, hvor Stenen senest fandtes, ligger det af disse nærmest at tænke paa den Æt, der boede paa Þornberg, og som i Historien kjendes under Navn af Þornbergmændene. Har den før 1050 i sin Midte talt en Vinlandsfarer, da kan deri sees et andet Udslag af den samme æventyrlige Aand, som kom tilsyne hos Ættens sidste mandlige Medlem, Jarlen Hr. Alf Erlingssøn, der døde 1290.

Som vi nu staar, uden den Sten, der bar denne mærkelige Indskrift, henvises vi alene til Gjætninger. Om disse end muligens kan antages at ligge Virkeligheden nær, saa bygger de dog altfor meget paa Fantasier til at kunne indregistreres som historiske Kjendsgjerninger. Vi faar haabe, at endnu ikke alle Muligheder er afstængte for at gjenfinde en Sten, hvortil der knytter sig en saadan Interesse.

Men saafremt der i det ellevte Aarhundredes første Halvdel fra Norge virkelig er udgaaet en Expedition mod Vinland, i hvilken ialfald én fornem ung Mand fra Ringerike har taget Del, og af hvis Deltagere ialfald nogle er

komne tilbage og har kunnet berette om den Møie, de havde havt at udstaa, — da er det ikke vel muligt at overse, at der tillige foreligger en anden Beretning om et Søtogt til fjerne Have, rigt paa Besvær og Fare, — et Togt, der blev udsendt, ja ledet af en berømt historisk Personlighed, der selv var Ringeriking. I ethvert Fald maa det erkjendes, at der her foreligger et mærkeligt Sammentræf.

---

6. **Harald Haarderaades Oceanfærd.** — Den navnkundige historiske Personlighed fra Ringerike, til hvem der ovenfor er sigtet, er selve Norges, i 1066 afdøde Konge, Harald Haarderaade, — en Skikkelse, hvis Vikinge- og Æventyrernatur vel skulde passe for en af de lange Færder over ukjendte Have, helt ud i det fjerneste Fjerne.

Det har længe været kjendt, at Kong Harald har gjort et dristigt Søtogt, som dog løb uheldig af. Men jeg tror at kunne gjøre det høist sandsynligt, at dette hans Togt maa eie en ganske særegen Mærkelighed, og at netop denne ellers lidet paaagtede og neppe fuldt vurderede Bedrift er egnet til endmere at fremhæve, hvilken stort anlagt Personlighed denne Konge var.

For mig staar det saa, at Harald Haarderaade med sit Tog ud paa det store Ocean har villet søge mod Vinland, og hvis dette viser sig grundet, da kastes der et mærkeligt Lys over ham. Hans kongelige Skikkelse vokser til imponerende Maal. Harald, som har kjæmpet paa Sicilien, i Afrika og i Levanten, som har været i Jerusalem og i Konstantinopel, som har draget gjennem Rusland, — han har da ogsaa ført en norsk Flaade over Atlanterhavet, for første Gang i Verdenshistorien. I den hele Middelalder skal der vanskelig kunne paavises nogen Mand, som har

faret videre om end han. Det vilde derhos være en Miskjendelse af Harald, om man i dette store Foretagende alene vilde se et Udslag af ubændig Higen efter Æventyr, af Trang til spændende Bedrifter, uden Maal eller Med. Han har havt sine Planer af en helt anden og dybere Art. Toget bliver dermed et Udslag af den Trang efter Udvidelse mod Vest, over Havet mod fjerne Øer og Lande, som er et af de mest betegnende Træk for det gamle norske Vældes Politik, — vi kan maaske ogsaa tillægge for dets Regenters kirkepolitiske Holdning.

Ogsaa her er det Adam af Bremen, som er vor Kilde. Han har i sit store Værk bevaret Efterretningen om, at Kong Harald foretog en æventyrlig og farefuld Færd langt ud paa Oceanet. Efter Textens hele Sammenhæng maa det vistnok ligeledes kunne ansees for sandsynligt, at det ogsaa i denne Forbindelse var den danske Konge, Sven Estridssøn, som var den vigtigste Hjemmelsmand for Mag. Adams Viden. Kong Sven var, blandt Harald Haarderaades Samtidige, netop en af dem, der kjendte ham bedst, og som ogsaa med størst Opmærksomhed vil have fulgt hans Færd. En Beretning, der kan forudsættes at stamme fra en saadan Kilde, maa regnes som korrekt; ialfald i sin Kjerne vil den levere sikre historiske Kjendsgjerninger.

I dette Tilfælde har Mag. Adam øiensynlig ogsaa havt Adgang til at kontrollere den danske Konges Fortælling gjennem Beretninger fra andre danske Mænd, hvilket laa saa meget mere nær, som Harald paa sit Tog var ledsaget af en høibyrdig dansk Mand, og dette saaledes har været velbekjendt i Danmark[1].

---

[1] Muligheden af danske Vinlandsfærder bliver saaledes heller ikke udelukket. Men med det foreliggende Materiale kan derom for Tiden intet videre siges.

Det er paa to Steder, Mag. Adam i sit berømte Værk kortelig ofrer denne Begivenhed en Omtale.

Bog IV, Kap. 11 er af disse Steder det første i Rækken. I det forudgaaende, tiende Kapitel er der efter Eginhard givet en Oversigt over de nordlige Have, hvori medtages saavel Østersøen som Atlanterhavet, og som afsluttes med en Omtale af Orknøerne, Irland, Skotland og hinsides Norges Klipper, Øerne Island og Grønland: „der ender det Hav, som kaldes det mørke."

Saa fortsættes der i Kap. 11: „Men hvad han (ↄ: Eginhard) taler om den samme Bugt af ubekjendt Længde, det viste sig nylig ved de meget tapre Mænds Udforskning, Ganund Ulf, de Danskes *satrapa* og Harald, Nordmændenes Konge, som, paa en meget anstrengende Færd og med megen Fare for sine Fæller, undersøgte dette Havs Størrelse og tilsidst kom tilbage, bøiede og overvundne af Vindenes og Sørøvernes dobbelte Angreb."

Derefter træffes i Kap. 38 det andet Sted:

„Dette prøvede nylig Nordmændenes meget erfarne Fyrste, Harald, som, idet han undersøgte Udstrækningen af det nordlige Ocean med Skibe, endelig, idet han vendte sine Spor tilbage, med Nød og Neppe slap uskadt bort fra Afgrundens umaadelige Svælg."

Det kan ikke være tvivlsomt, at begge disse Steder har Hentydning til en og samme Begivenhed, og tiltrods for de fantastiske Tillæg, hvormed Beretningen er udstyret, foreligger der ingen Grund til at drage dens Hovedindhold i Tvivl. Indenfor den udsmykkende Indklædning ligger der en paalidelig og sikker historisk Kjerne.

Som Mag. Adams Ord foreligger, giver de tillige Anvisning til at drage Slutninger om de Egne, hvorhen det farefulde Tog har gaaet.

Allerede i Kap. 11 peges der mod Island og Grønland. Men endnu tydeligere fremgaar det af Kap. 38, at Færden over det nordlige Ocean har gaaet i vestlig Retning. Thi i dette Kapitel oplyses først udtrykkelig, at ogsaa Vinland laa som en Ø i *dette Ocean* eller i *det nordlige Ocean*. Dermed bydes der et vigtigt Holdepunkt. Yderligere følger Omtalen af Kong Haralds Tog umiddelbart ovenpaa de korte, men saa meget indholdsrigere Linier om Vinland og om Havet deromkring. Udtrykket, *det nordlige Ocean* er i sig selv uklart og ubestemt. Saa meget mere Grund er der til at lægge Vægt paa Omtalen af Vinland i Forbindelse dermed. Det ellevte Aarhundredes geografiske Forestillinger var yderst uklare, og som Helhed taget er det System, som Adam af Bremen giver tilbedste i sin Forklaring over det indbyrdes Forhold mellem de nordlige Have, meget forvirret. Dette gjælder navnlig hans Begreber om, hvad der var Vest, Nord og Øst. Men desuagtet er det tydeligt, at han i Kap. 38 tænker sig Kong Haralds Maal mod Vest, i Retningen af Vinland, og Kap. 11 modsiger ikke dette.

Bag (*post*) Vinland — saa sagde den danske Konge til Kanniken fra Bremen: „findes der ikke mere beboeligt Land i dette Ocean; thi alt, hvad der ligger yderligere, er opfyldt af utaalelig Is og uendeligt Mørke." Efter at have gjengivet denne Ytring, anfører Mag. Adam et Udsagn af Marcianus om det *faste Hav* hinsides Thule og fortsætter umiddelbart efter med den Oplysning, at det var dette, Kong Harald havde faaet prøve — som ovenfor gjengivet. Altsaa var det mod Havet bag Thule (Island) og endnu mere bag Vinland, han styrede hen. Saaledes forstaaes, hvad det gjaldt, — ikke noget arktisk Hav eller Land, men det endnu halvt ukjendte Vinland.

Hvis denne Formodning holder Stik: at Harald med sit Togt i *det nordlige Ocean* har havt til Hensigt at opsøge Vinland, der for ham, ligesaa vel som for Mag. Adam og dennes Hjemmelsmand, Danekongen, har staaet som en af Havets Øer, da er det rimeligt, at han har seilet ud fra de Norge underlagte skotske Øer. Fra dem har han seilet mod Vest, men uden at træffe Land, og er saa af Storm og Taage bleven tvungen til at vende om. Forsaavidt der paa det ene Sted hos Adam af Bremen tales om Sørøvere, da kan dette nærmest henlægges til Hjemreisen, da kun Rester af Flaaden var tilbage.

Til Island kan Kong Harald overhovedet ikke have kommet hen. Derom vilde de islandske Sagaskrivere ikke have tiet, — og allermindst overfor en Konge, der satte saa megen Pris paa deres Landsmænd som netop Harald Haarderaade. I dette Punkt er Kongesagaernes Taushed overbevisende. Derimod kan der i en anden Henseende ikke udledes noget af den Taushed, som de iagttager overfor Kongens hele Oceanfærd. Denne er ikke nævnt i nogen Saga. Der findes i disse ikke engang den svageste Hentydning til, at noget saadant har været kjendt.

Men saa siger rigtignok Heimskringla, at det meste af Kongens berømmelige Gjerninger er uskrevet, og det vides fra andre, ikke-norske Kilder, at Sagaskriverne har ladet uomtalt Træk og Begivenheder, som maa regnes at være særlig oplysende om hans Politik og om hans Optræden for øvrigt. Navnlig gjælder dette hans Operationer i Norges keltiske Bilande. Det skal desuden straks nedenfor blive paavist, at Traditionen om en farlig Oceanfærd, udført af Harald Haarderaade, antagelig i Norge bevaredes gjennem Aarhundreder.

Medens Sagaerne hovedsagelig dvæler ved de resultatløse Kampe med Danmark og ved de indre norske

Rivninger, som stod i Forbindelse med disse, er de aldeles tause om hans Arbeide for at hævde sit Riges gamle Magtstilling i Vesten, helt indtil det sidste Tog, der endte med den ulykkelige Kamp ved Stanford Bridge i 1066. For øvrigt er Haralds Politik overfor de vestlige Bilande ligesom gleden ud af den Tradition, som Sagaerne giver os. Navnlig har disse helt forbigaaet hans Udsendelse af sin egen Søn Magnus med en Flaade til de skotske Øer og lige til Wales. Harald har netop været meget beskjæftiget med Orknøerne, og saafremt han har udsendt sin Flaade for at finde Vinland, da kunde disse Øer for ham byde det mest naturlige Udgangspunkt for en saadan Reise.

Den Slutning, som her er bragt ind, at Harald med sin Oceanfærd har havt Tanke paa at finde Vinland, og hvad der laa bag denne formodede Ø, er ny. De Forfattere, som tidligere har skrevet derom, har samtlige tænkt sig Færden mere vendt mod det virkelige, astronomiske Nord, og ud derfra har de saa sat den forskjellige Maal. De har imidlertid alle været enige om, at Beretningen ubetinget har indeholdt en historisk Kjerne. Hvad de har havt af Usikkerhed og Tvivl, har udelukkende gjældt enkelte Sider af en rent underordnet Art, og hvorpaa der for selve Hovedsagens Vedkommende ikke kan lægges nogen større Vægt. Nogen Enighed om et bestemt Maal har der dog tidligere ikke været, om end alle tænker sig dette henlagt mod det virkelige Nord, medens ingen har havt Øie for den Mulighed, som dog skulde ligge nærmest efter Ordlyden af Adam af Bremens Text.

P. A. Munch[1] mente saaledes i sin Tid at kunne anse det som givet, at Harald Haarderaade havde fore-

---

[1] Det norske Folks Historie, II, S. 269 flg.

taget en større Expedition over Havet. Men naar det af Adam af Bremens Beretning syntes at fremgaa, at denne Forfatter havde anseet „Lyst til at gjøre geografiske Opdagelser“ for at være Kongens hovedsagelige Bevæggrund til saaledes at sætte ud paa en lang og farefuld Færd, da kunde han ikke godkjende dette. I det Sted tænkte han sig Færden mere som et i politiske Øiemed foretaget Togt, nærmest rettet mod Bjarmeland eller mod Island. Ved Siden deraf forudsatte han det som en anden Mulighed, at Toget maaske kun havde havt som Maal, „at befæste hans Herredømme over Finmarken og Haalogaland“. Munch siger herom: „Man maa formode, at Mag. Adam har hørt og tildels misforstaaet en Beretning om en eller anden Fare, Harald kan have bestaaet i Saltstrømmen eller Moskøstrømmen, der i hine Dage synes at have været farligere end nu.“ Han regner dog „i alle Fald“ Beretningen om denne Færd som „et nyt Bevis paa Haralds Foretagelsesaand.“ Som P. A. Munchs Udtalelser foreligger, giver de et noksaa vidt Spillerum, Bjarmeland, Haalogaland og Island.

Sophus Bugge[1] formoder derimod, at den samme Færd hovedsagelig maa være foretaget til et mere afgrænset Felt, og forudsætter, at „Haralds Tog synes at have gaaet mod Nord op i Ishavet nordenfor Norge“. Bugge vil altsaa have det betragtet som en arktisk Expedition.

Endelig har vi Gustav Storm[2], der paa Grundlag af Kap. 38 hos Mag. Adam taler om „Harald Haarderaades Forsøg paa at trænge frem i Ishavet nordenfor Norge, til *Verdens Ende*“, men derimod ikke nævner Omtalen i Kap. 11. Han synes overhovedet ikke at have været opmærksom paa dette sidste Sted.

---

[1] Hønen-Runerne fra Ringerike, S. 15.

[2] Arkiv för nordisk filologi, VI, S. 340.

Afgjørende Grunde for at søge Oceanfærdens Maal i Retning af det astronomiske Nord er her ikke anført. Derimod lader der sig endnu tænke andre Hensyn, der kan have bestemt Kong Harald for en Færd mod Vest, — Hensyn, som ikke kunde have nogen Vægt, hvis Færden havde gaaet mod Nord.

Vi har seet, at Tendensen hos Adam af Bremen var klar. Han skrev for at styrke sin Erkebiskops Krav paa Suprematiet over hele Norden. Han siger selv, at han har skrevet til Ære for Bremens Erkestift, og han har villet udbrede Kundskaben om de Lande, der havde været og fremdeles vilde vedblive at være dets Missionsmark. Men netop i denne Henseende var Harald Haarderaade en bestemt, farlig Modstander. Derfor nævnes Harald saa godt som overalt, hvor hans Navn forekommer i Mag. Adams Værk, som Kirkens svorne Fiende og faar en dertil svarende Omtale.

For Erkebiskopen af Bremens literære og videnskabelige Talsmand staar den norske Konge som den, der altid støder sammen med dennes Interesser og modarbeider dem. Mag. Adam ser i Harald den energiske Repræsentant for en mod Bremen fiendtlig Kirkepolitik, der bl. a. kommer tilsyne i Norge (Bog III, Kap. 16), paa Orknøerne og paa Island.

I dette Punkt har visselig Mag. Adam Ret. Men da ligger det ogsaa nær at formode, at Kongen, naar han rettede sin Opmærksomhed mod de fjernere af Havets Øer, dermed tillige har forbundet kirkepolitiske Planer, — at han ogsaa der har villet møde Erkebiskopen af Bremen.

Mod disse Formodninger kan selvfølgelig indvendes, at det er vel vidtrækkende Konstruktioner paa en svag Grundvold. Men derimod kan igjen bemærkes, at Haralds

vovelige Oceanfærd vakte en saadan Opsigt i hans eget Land, at Traditionen derom antagelig kan spores i Norge hele 250 Aar efter hans Død. Endnu i første Halvdel af det 14de Aarhundrede maa der være fortalt om denne Færd.

Vor Viden herom skyldes et Indskud i Adam af Bremens Værk, der i et enkelt Haandskrift er føiet til, umiddelbart efter Beretningen om Harald Haarderaades Færd i Kap. 38, og som har følgende Indhold[1]: „Dette sagde ogsaa en vis anseet Kartheuser til den, som skriver nærværende, og det er Sandhed. Dette Sted kaldes i deres Sprog *Ghinmendegop*. Men Ridderen, Kongens Høvedsmand kaldtes *Olyden Helghesson*, men Sømanden *Gunnar Raswen*." Den anseede Kartheuser maa efter Haandskriftets Alder have levet i det 14de Aarhundrede og kan have hørt hjemme i Danmarks eneste Kartheuserkloster, i Aarhus[2]. Han maa en Tid have opholdt sig i Bergen, hvor han har hørt Fortællingen om den samme Bedrift, der nævnes hos Adam af Bremen. Herom har han da atter fortalt efter sin Hjemkomst og har derved givet Anledning til det Indskud, som vi her har for os.

Den *Gunnar Raswen*, som nævnes i dette, er en vel kjendt Mand, Hirdmand hos Kongerne Haakon V Magnussøn og Magnus Erikssøn, — som boede i eller ved Bergen og flere Gange omtales i Kilderne fra den Tid, og som to Gange havde været paa Island i offentligt Hverv. Hans virkelige Navn var *Gunnar rásveinn*, og han levede endnu 1329[3]. Men dette gjør det vel mere end sandsyn-

---

[1] Jeg følger her G. Storms Læsemaade i Arkiv för nordisk filologi, VI, 341.

[2] Jeg slutter mig til Storms, paa anf. St. fremsatte Grunde.

[3] Björgynjar kálfskinn, pag. 33 og 103; Diplomatarium Norvegicum, II, No. 169 og 172; Islandske Annaler,

ligt, at vi ligeledes bag det andet, øiensynlig meget forvanskede Navn, har at se en virkelig historisk Personlighed. Jeg tror ogsaa at kunne paavise, hvem han har været.

I 1325 var Ridderen, Hr. Guthorm Helgessøn Sysselmand i Bergen[1]. Han var altsaa, som det heder i Kartheuserens Beretning: *miles, capitaneus regis*, og Faderens Navn var Helge. Vanskeligheden skulde da alene ligge i Fornavnet. Hvis denne lader sig bortrydde, og hvis det kan antages, — hvad jeg her maa tro gaar an uden Betænkelighed — at Navnet Guthorm gjennem de mest vilkaarlige Forandringer er blevet bortgjemt i Formen *Olyden*, da er Forholdet greit. Den danske Munk har da ved Aar 1325 i Bergen truffet sammen med den norske Ridder og den norske Hirdmand, der for ham har bekræftet Paalideligheden af, hvad Adam af Bremen berettede om Harald Haarderaade. Han har endvidere af dem hørt, at det Sted, hvortil denne naaede, og hvor han af Mørke, Taage og Uveir blev dreven tilbage, var den gamle Mytologis *Ginungagap*, der efter Middelalderens geografiske Begreber formentes at tilhøre Virkelighedens Verden.

Ialfald synes ikke Indskuddet at kunne fortolkes anderledes end, at de to Navne, som deri forekommer, maa have været Navnene paa den anseede Kartheusermunks Hjemmelsmænd, der i Norge havde fortalt ham om Kong Haralds Færd til det, man den Gang mente at kunne identificere med Ginungagap.

Helt anderledes har Gustav Storm tænkt sig Forholdet. Efterat han har gjort Rede for Gunnar *råsveinns* Stilling som en af Historien vel kjendt Personlighed, fortsætter han[2]:

udg. ved G. Storm, S. 345; P. A. Munch, Det norske Folks Historie, anden Hovedafdeling, I, S. 25 flg.

[1] Diplom. Norveg., I, No. 179.

[2] Arkiv för nordisk filologi, VI, 342.

„Grunden til, at en Person fra 14de Aarhundrede er optaget i en Beretning om Harald Haarderaade, kan vel være at søge i hans Tilnavn *rásveinn*, der vistnok ogsaa rigtig oversættes *nauta* (af *rá*, Skibsraa); han vilde altsaa passende kunne bruges i en Fortælling om Farer paa Søen. Deraf tør man maaske slutte, at vi i Scholien har et Brudstykke af en uhistorisk Digtning fra 14de Aarhundrede om et Søtog paa Harald Haarderaades Tid.“ I Overensstemmelse dermed tænkte Storm sig Navnet Olyden Helghesson som et for den romantiske Fortællings Behov digtet Navn.

Noget saadant lader sig imidlertid ikke udlede af den foreliggende Text, og det forekommer ligetil utænkeligt at forudsætte en i Bergen velbekjendt Personlighed, hvis Minde ovenikjøbet bevaredes gjennem et af ham i den derværende Christkirke oprettet Alter, kun nogle Aartier efter sin Død optagen i en uhistorisk, romantisk Fortælling, der skulde foregaa i Harald Haarderaades Dage.

Hvad det anførte Indskud viser, er noget helt andet. Der kan ikke derfra udledes noget om en yngre, uhistorisk Digtning. Derimod maa der, endnu saa langt ned som 1320-Aarene, i Bergen have været en sikker Tradition om Harald Haarderaades store Oceanfærd. Sandsynligheden er da for, at de opgivne Hjemmelsmænd har havt sin Viden fra et gammelt, nu tabt historisk Skrift, der har ladet det store Tog stanse, i hvad det 14de Aarhundredes uklare Geografi kaldte *Ginungagap*.

Hermed har det visselig ikke været Tanken at fæste dette oprindelig mytologiske Navn til en bestemt Lokalitet. Den svenske Forfatter, E. Svensén[1] kan forsaavidt ikke

---

[1] Svensk historisk Tidskrift, IX (1889), S. 137. Smlgn. Storm, anf. St., VI, S. 348.

helt have Ret, naar han i Almindelighed vil lokalisere Ginungagap til Strædet mellem Nova Scotia og New Foundland. Men det er en anden Sag, naar der spørges efter det Sted, hvor Harald Haarderaade maa have stanset. Der byder netop New Foundlandsbanken sig frem, med sine af Strømmen opstaaede Brændinger, og for denne ene Færds Vedkommende turde en saadan Slutning ikke være misvisende. Svenséns Formodning kan meget vel passe til, hvad vort Indskud har at berette om det Ginungagap, som blev Grænsen for Harald Haarderaades Færd paa Atlanterhavet.

Det er to Nordmænd, som her var den danske Munks Kilde. Men det er muligt, at den geografiske Viden, som har ladet dem anvende det mytiske Navn for en enkelt Lokalitet, ved Aar 1325 ikke er hentet fra Norge. Skulde saa være Tilfældet, — skulde det være at forudsætte, at Ginungagap ved denne Tid var blevet et ukjendt Navn i Norge, kan det imidlertid ikke have nogen Betydning for os her. Thi Gunnar *rásveinn* var velkjendt paa Island, hvor han senest havde været 1319—20, og han har da havt denne mytisk-geografiske Viden fra et af sine Besøg paa Island.

Saa opstaar det Spørgsmaal, hvorvidt der kan tænkes noget Tilknytningspunkt mellem den Oceanfærd, om hvilken Runerne paa Hønen-Stenen maa antages at have fortalt, og den, som nævnes i Adam af Bremens Værk med det dertil knyttede Indskud. Sophus Bugge har selv afvist Muligheden af, at der her kunde være nogen Forbindelse. Men det var under den Forudsætning, at Harald Haarderaade havde stevnet mod Nord. Saafremt det erkjendes, at min Opfatning er rigtig, og at Kongens Maal var at søge i Vest, bliver Forholdet et helt andet.

Der er da intet til Hinder for at antage Muligheden af en Tilknytning mellem de to Begivenheder.

Thi da bliver det umuligt at overse det paafaldende Sammentræf, at i den første Halvdel af det 11te Aarhundrede to Mænd fra Ringerike har taget Del i en Vinlandsfærd, ovenikjøbet i en mislykket saadan. At der isaafald her foreligger en Sammenhæng, synes vanskelig at kunne benegtes, selv om det ikke dermed er afgjort, at de begge har været med netop paa den samme Færd.

Ifølge Sophus Bugge passer Runernes Karakter vel for Harald Haarderaades Regjeringstid, og forsaavidt ligger det jo nær at tænke paa den unge Ringeriking som Deltager i Haralds Tog. Men Harald Haarderaade var som Konge ingen Ven af sin egen Bygd. Han for netop haardt frem imod den, og der er ingen særlig Grund til at forudsætte, at han helst skulde have taget sine Ledsagere paa Vinlandsfærden fra Ringerike.

Indskriften fra Hønen kan ogsaa være ældre. Den kan stamme fra Jarlernes Styre eller fra Olaf den Helliges Dage. Men da har Harald ofte seet den i sin Barndom, medens han var hjemme hos sine Forældre, og hans æventyrlige Sind har da fæstet sig ved Tanken om Vinland. Lysten til ogsaa selv at komme derhen er da tidlig vaagnet hos ham.

Her er jeg atter inde paa Fantasiens Omraade. Det er dobbelt fristende at gjøre et Streiftog over paa dette, saalænge der endnu ikke er bragt fuld Sikkerhed for, at Runerne fra Hønen virkelig har været, som de blev aftegnede af Klüwer. Men da var det ogsaa at ønske, at der kunde gjøres nye Forsøg paa at faa Stenen bragt for Dagen.

I Øieblikket vil det neppe være muligt at række længere end her skeet. Men hvis de nu fremlagte Slut-

ninger kan staa sin Prøve, da er dermed aabnet et videre Syn paa Kong Haralds mærkelige Personlighed, og det vil da sandes, hvad der er sagt i Heimskringla, at det meste af hans berømmelige Gjerninger er uskrevet.

Fremdeles har en Løsning af dette Spørgsmaal en anden Interesse, forsaavidt det viser os Ufuldstændigheden af den islandske Tradition, som endog har kunnet tie angaaende vigtige og interessante Begivenheder i en norsk Konges daadrige Liv. Der er meget af Harald Haarderaades Historie, som altid vil blive ukjendt, — og dog lader det sig ane, bag det Slør, som for bestandig maa hvile over saa mangen en Daad og over saa mangen en dristig Plan af ham, at han har været en endnu interessantere og mærkeligere Skikkelse i vor Historie, end hvad der kan læses ud af de nu forhaandenværende Sagaer.

Endnu staar det tilbage at behandle et andet Punkt, — Vinlands og Marklands oprindelige Befolkning, og hvad den gamle islandske Tradition har at berette om dennes Nationalitet. For dette Punkts Vedkommende byder der sig frem en noksaa fast historisk Bund.

---

7. **Vinlands ethnografiske Forhold.** — Da de første Kolonister kom til Grønland, fandt de Landet ubeboet. Herom foreligger der sikre, utvetydige Vidnesbyrd. Men der var tillige forhaanden ligesaa uigjendrivelige Vidnesbyrd om, at der ikke kunde have hengaaet lang Tid, siden Grønland havde havt Beboere. Kolonisterne forefandt nemlig paa hele det Strøg, over hvilket de spredte sig, Redskaber, som disse havde anvendt, og de gjorde derom sine Slutninger.

Saaledes heder det i *Íslendingabók*[1], som stammer fra Tiden omkring 1120:

„Þeir fundo þar manna vistir, bæði austr ok vestr á landi, ok keiplabrot ok steinsmíði, þat er af því má skilja, at þar hafði þesskonar þjóð farit, er Vínland hefir bygt, ok Grænlendingar kalla Skrælinga.“

Her foreligger altsaa den sikre Efterretning, at der blev fundet opgivne Bopladser, og at der paa disse laa tilbage saavel Brudstykker af Skindbaade, som de Stenredskaber, der havde været benyttede af de Mennesker, som der havde levet. Forholdene i denne Del af Grønland har altsaa nøiagtig været, som de er den Dag idag i de nordligere Dele af Østergrønland, hvor norske Fangstskippere paa flere Punkter har stødt paa gamle, nu forladte Bopladser med tilsvarende Efterladenskaber fra en bortdragen eller uddød Befolkning.

Angaaende den Nationalitet, som Grønlands ældste Beboere tilhørte, kan der efter dette ikke være nogen Tvivl. Ligesom den Stamme, der nogle Aarhundreder længere nede i Tiden tog det samme Land i Besiddelse, har det været Eskimoer, hvem Kolonisterne altid har givet Navn af Skrælinger. Men i det 11te og 12te Aarhundrede kjendte Grønlands fra Norge stammende Befolkning alene saadanne i det yderste Norden, hvortil de paa den Tid havde trukket sig tilbage. I Historia Norvegiæ[2], der stammer fra Aarene 1180—1190, fortælles derom:

„Trans Viridenses ad Aquilonem quidam homunculi a venatoribus reperiuntur, quos Scrælinga appellant“,

og videre heder det om denne samme lille Menneskerase i samme Skrift:

---

[1] Íslendinga sögur, I, S. 9.

[2] Monumenta historica Norvegiæ, udg. af G. Storm, S. 76.

„— — *ferri metallo penitus carent; dentibus cetinis pro missilibus, saxis acutis pro cultris utuntur.*“

For Grønlands Vedkommende er altsaa Sagen klar, i Henhold til de her anførte Udsagn fra de ældste Kildeskrifter. Det indfødte Folk, med hvilket Fangstmændene stødte sammen i Norden, var en liden Rase, der ikke kjendte Metaller, men kun havde Redskaber af Ben og Sten.

Men disse Kildeskrifters Forfattere var heller ikke i Tvivl om, at de Eskimoer, som de vidste engang havde beboet hele Grønland, og som senere alene levede i de nordligste Dele af dette Land, atter var den samme Rase, som boede i Vinland. Den foran anførte Udtalelse fra Íslendingabók skulde synes at have en saadan Styrke, at den for altid maatte have afgjort Sagen.

Alligevel har Gustav Storm, i Strid med, hvad der saaledes foreligger, og i Strid med et andet Vidnesbyrd, som straks skal blive nævnt, ment at kunne hævde en helt anden Opfatning. Efter denne skulde de oprindelige Vinlændinger ikke have været Eskimoer, men Indianere. Han har for at kunne godtgjøre dette, holdt sig til nogle mindre væsentlige Ting, men aldeles seet bort fra den Beviskraft, som de gamle Kilders utvetydige Paastand nødvendig maatte have, og hvorved der ikke kan rokkes uden meget kraftige Grunde[1].

Her møder da først den Vanskelighed, som Storm havde at overvinde, i Beretningen om de indfødte Vinlændingers Møde med de norske Kolonister. Det heder i denne, at Vinlændingerne havde *húðkeipar,* og dette kan alene betyde: Skindbaade. Men dette er igjen en tydelig

[1] Jos. Fischer, Die Entdeckungen der Normannen in Amerika (Freiburg 1902), S. 63, holder paa den Antagelse, at Vinlændingerne tilhørte en indiansk Jægerstamme.

Tilkjendegivelse af, at de var Eskimoer, ikke Indianere. Forskjellen mellem disse tvende Raser er nemlig netop den, at den ene, Eskimoerne, overalt, hvor de har fremtraadt ved Havet, anvender Baade af Skind, medens den anden, Indianerne, ligesaa ufravigelig bygger sine Baade af Birkebark. Storm har ogsaa anerkjendt dette; — det er jo overhovedet en af de Kjendsgjerninger, som ikke lader sig afvise eller overse. Men han har troet at kunne komme bort derfra ved at henvise den gamle Sagaskrivers Omtale af *húðkeipar* til Misforstaaelsernes omfangsrige Verden og forklare „Skindbaade“ som et Udtryk, der helt urigtig skulde være indkommet i Stedet for Baade af Birkebark. Allerede det foran gjengivne Stykke af Texten i Íslendingabók skulde her være tilstrækkeligt til at advare mod enhver Tendens til at bortforklare nævnte Udtryk.

Men vi har flere Beviser. De *keiplabrot*, som de første Kolonister paa Grønland fandt paa de forladte eskimoiske Bopladser, kan alene have været Rester af Skindbaade. Andet var overhovedet ikke tænkbart paa Grønland. Da det udtrykkelig oplyses, at de Baade, som benyttedes i Vinland, var af samme Sort, maa disse have været af Skind.

Af alt, hvad der er anført, kan det sluttes, at disse Vidnesbyrd er afgjørende for Spørgsmaalet om det Folks Nationalitet, som ved Aar 1000 beboede Vinland; de var og de kan alene have været Eskimoer. Baadbygningens og Baadtypernes Forskjellighed har til alle Tider været et af de vigtigste Skillemærker mellem de eskimoiske og de indianske Stammer i det østlige Amerika. Baadtypen skifter der ufravigelig med Rasen. Man ser dette den Dag idag hos de Stammer af Eskimoer og Indianere, som lever ved Hudsonstrædet. Begge Raser lever og

færdes her om hinanden, men bevarer dog overalt sin særegne Baadtype. Eskimoen anvender uforandret sin *kajak* og sin *umiak*, medens Kanoen af Birkebark ligesaa sikkert benyttes af Indianeren. Af begge Raser anvendes den samme Form for deres Fartøier, som ellers er almindelig. Naar dette i vore Dage er gjennemgaaende fast Regel, maa det end mere have været det samme for 900 Aar siden, og jeg tror da med fuld Ret at kunne udtale,

at denne Oplysning om Skindbaadene, i og for sig, er et tilstrækkeligt Bevis for den Slutning, at de indfødte Stammer, med hvem de gamle norske Kolonister paa Amerikas Østkyst stødte sammen, var Eskimoer og ikke unde være andet.

Storm mente, at der endnu gaves et Bevis for hans Paastand, at disse Stammer var Indianere, — nemlig Sproget. Der er nemlig bevaret fire Ord af det Sprog, som skal være talt af de paa Markland levende indfødte Stammer. Torfinn Karlsevne stødte ved sin Reise fra Vinland til Grønland i 1006 paa fem marklandske Skrælinger. Af disse lykkedes det for ham at fange to Børn, hvilke han tog med sig, og som senere lærte det norske Sprog. Om dem heder det nu: *Þeir nefndu móður sína Vethilldi ok föður Uvægi. Þeir sögðu, at konungar stjórnuðu Skrælingum, ok hét annarr þeirra Avalldamon, en annarr Valldidida.*

Navnene er ikke ganske ens gjengivne i de gamle Haandskrifter, og det maa haves for Øie, at saa længe som de har været opbevarede alene gjennem mundtlig Tradition, ligger den Mulighed meget nær, at de kan være noksaa meget forvanskede.

Storm har imidlertid forudsat, at de ikke har været eskimoiske. Han søger i dem et af de stærkeste Beviser

for Vinlændingernes indianske Herkomst. Men det er dette, som ikke slaar til.

I en Afhandling, der er trykt i Begyndelsen af 1904, har den franske Forsker, E. Beauvois[1], ment at knnne godtgjøre, at ialfald Navnet *Uvæge* var eskimoisk. Han henviste til det i vore Dage paa Grønland forekommende Ord: *uvek*, der betyder gift Mand. Intet kunde jo synes naturligere, end at den unge Skræling havde hørt sin Fader omtale med denne Betegnelse, og at han bagefter selv anvendte den om ham. I mit Foredrag i Stuttgart troede jeg uden Betænkelighed at kunne slutte mig til den af Beauvois fremsatte Formodning og gik ud fra, at dette Ord eller Navn maatte indeholde Bevis for de to Skrælingers eskimoiske Herkomst. Imidlertid gjorde under Kongressen Professor Dr. Franz Boas mig opmærksom paa, at dette alligevel ikke kunde være saa ligetil, efter den almindelige eskimoiske Talebrug, og at det Argument, som Beauvois mente at have fundet i Ligheden mellem Formerne *uvæge* og *uvek*, vanskelig lod sig opretholde.

Men til samme Tid havde den danske Videnskabsmand Dr. William Thalbitzer gjort de samme Spørgsmaal til Gjenstand for en nærmere Undersøgelse. Hans fortjenstfulde Arbeide over *The Eskimo language*, hvoraf vedkommende Ark allerede var trykt, forinden Kongressen blev afholdt, er efter denne udkommet om Høsten 1904. Han har, ligesom jeg, holdt sig til Beretningen om Skrælingernes *húðkeipar*, hvorom han siger: „Dette Punkt er altfor karakteristisk til at bero paa en Tilfældighed eller paa en Misforstaaelse.“ Dr. Thalbitzer har tillige anført

[1] Journal des Américanistes de Paris, 1904, No. 2.

forskjellige Vidnesbyrd om, at Sydgrænsen for den eskimoiske Bebyggelse paa Nordamerikas Østkyst før i Tiden har ligget betydelig længere mod Syd end i vore Dage. Han paaviser, at Eskimoerne har boet paa New Foundland, altsaa netop paa de gamle Kolonisters Markland, og han mener endog, ad sproglig Vei, gjennem Forklaring af lidt forvanskede Stedsnavne at kunne paavise sikre Spor af eskimoisk Befolkning i New Brunswick, altsaa nær ind paa Grænsen af selve Vinland og paa Sydsiden af St. Lawrence.

Ogsaa med Hensyn til de fire Ordformer hylder Dr. Thalbitzer den Opfatning, at Storm der har været for dristig med at henføre dem til et indiansk Sprog, — endog til et enkelt, bestemt, hvoraf der er bevaret nogle faa, ubetydelige Levninger, og at der ikke kan anføres nogen Grund for, at disse Ord ikke skulde være eskimoiske. Han mener, at der i de Ord, som repræsenterer de marklandske Skrælingers Sprog, er tilstede Elementer, som minder om moderne eskimoiske Ord. Saaledes er det, efter Dr. Thalbitzers Opfatning, hverken fra lingvistisk, geografisk eller historisk Side muligt at anføre nogen grundet Indvending imod den Slutning, at Skrælingerne i Vinland og Markland har været Eskimoer[1].

Hertil kan endnu føies, hvad Professor Boas anførte i den Diskussion, der fandt Sted efter mit Foredrag i Stuttgart[2], nemlig, at Gravfundene fra Nova Scotia og tilstødende Egne bestyrkede de Resultater, til hvilke jeg

[1] Ogsaa Finnur Jónsson, der skrev efter Storm, maa ansees i sin Fremstilling af den islandsk-grønlandske Kolonis Historie (trykt i Letterstedtske Forenings Tidsskrift, 1893) at gaa ud fra, at de vinlandske Skrælinger var Eskimoer. Se navnlig S. 534 og 554.

[2] Frankfurter Zeitung, 21. August 1904, No. 232.

var kommen ad historisk Vei, og at disse Resultater atter stemte med, hvad der nu almindelig antages af de amerikanske Ethnografer og Archæologer. Nova Scotias senere Indianerbefolkning var for øvrigt ingen ren Rase, men indeholdt en stærk Tilsætning af Eskimoer, hvilket ogsaa var et Vidnesbyrd, der talte til Fordel for min Slutning om en oprindelig eskimoisk Befolkning i Nova Scotia.

De Slutninger, som paa denne Maade gjøres, vil selvfølgelig have sin Betydning for Opfatningen af det nordlige Nordamerikas Befolkningsforhold i ældre og nyere Tid. I det hele taget er der flere interessante Spørgsmaal, som berøres af disse Undersøgelser. Da jeg 8de December 1904 i det geografiske Selskab holdt et Foredrag over dette samme Emne, gjorde Selskabets Formand, Professor Dr. Fridtjof Nansen opmærksom paa en vigtig Side derved — den nemlig, at den eskimoiske Befolkning, som har levet i Nova Scotia og New Brunswick umulig kan have havt sit Folks sædvanlige Levevis. Han mente, at deres Liv maatte have artet sig ligedan, som Tilfældet er hos en enkelt eskimoisk Stamme i Alaskas Indre.

Jeg er enig i denne Opfatning. Livet maa arte sig overmaade forskjellig paa Nova Scotia og i de Egne, hvor nu den eskimoiske Rase er henvist til at leve. Imidlertid har Eskimoen paa alle de Steder, hvor dette Folk er truffet, væsentlig været et Folk, der har taget sin Næring af Søen. Naar vi ser, at Nova Scotias gamle Eskimoer ligesaa vel som Nutidens Grønlændere anvendte Skind for Bygning af sine Fartøier, da behøver dette kun at have Hensyn til deres Transportbaade, til Konebaadene. Hvad der berettes om dem, indeholder ikke engang en Antydning af, at de kunde have anvendt Kajaker.

Dette er jo ogsaa en rimelig Sag, — en Følge af de forandrede ydre Vilkaar, hvorunder Nova Scotias Eskimoer var henviste til at leve.

For mig staar det saa, at disse har været den mod Syd længst fremskudte Gren af sin Rase, som har levet her ved Aar 1000, men senere igjen er dreven tilbage mod Nord for de fremtrængende Indianere eller maaske snarere er blevne optagne mellem disse og dermed har mistet sine Rasemærker og har antaget Indianernes Levevis.

Dr. H. Rink[1] søger Eskimoens oprindelige Hjem i Alaska, hvor han formoder, at de ligesom sine indianske Naboer oprindelig anvendte Baade af Birkebark, men at de, da de naaede Havet, ombyttede disse med Baade af Sælskind. De har saa paa en Vandring, der maa have taget Tusinder af Aar, spredt sig langs og rundt det nordamerikanske Kontinents nordlige Kyster, indtil de tilsidst naaede frem til Labrador og Grønland. I Beretningerne om de fra Grønland udgaaede Besøg paa New Foundland og Nova Scotia haves saa Beviserne for, at Eskimoerne fra Labrador videre har naaet over til disse Lande, hvor de helt naturlig maa have lempet sin Levevis efter Forholdene og tilsidst have smeltet sammen med Indianerne. Dette stemmer saaledes meget vel med, hvad jeg ovenfor har anført om Befolkningen paa Nova Scotia, med Professor Boas som min Hjemmelsmand.

Beklageligvis savnes der Adgang til nøiagtig at følge den videre Udvikling. Men det er neppe rimeligt, at den eskimoiske Befolkning længe har kunnet hævde sig som ublandet Rase under Naturforhold, der saa at sige tvang den til at aflægge sin fra Nord medbragte Levevis. Det kan ikke have taget lang Tid, forinden Indlandets

[1] The Eskimo tribes (Meddelelser om Grønland, Vol. XI, 1887), S. 4 flg.

Indianerstammer havde besat deres gamle Plads, og det er endog en Mulighed, at vi har et enkelt Træk, der kan antyde, at de er komne frem til Kysten, forinden de fra Norge og dets gamle Bilande udgaaede — frivillige eller ufrivillige — Vinlandsfærder helt var ophørte.

En saadan Mulighed er altfor interessant til at kunne lades uomtalt i denne Sammenhæng, og jeg skal derfor nærmere behandle den i et sidste Afsnit. Selv om den aldrig vil blive andet end en Mulighed, har den dog sin Betydning for de her omhandlede Spørgsmaal. Den bliver et nyt Led i Rækken af de indirekte Beviser for, at der i Norge og dets Bilande, maaske ogsaa videre, gjennem Middelalderen har været Kjendskab til Vinland, og at dette er bevaret gjennem enkelte Færder, eller Forsøg paa saadanne, udover de faa, der er historisk fastslaaede for alle Tider som uomstødelige Kjendsgjerninger.

---

8. **Norsk-islandsk Paavirkning paa Amerika?** — I sin nylig offentliggjorte interessante Afhandling om „Nordboernes gamle Boldspil" har Ebbe Hertzberg[1] paavist den mærkelige Overensstemmelse, som finder Sted mellem den i forskjellige Sagaer omtalte *knattleikr*, og et tilsvarende Spil, der har været anvendt af Indianerstammer i Canada og nu under Navn af *Lacrosse* ligeledes er blevet yndet af dette Lands britiske Befolkning. Han gjør nærmere Rede for den norsk-islandske Boldleg og for det canadiske Spil og paaviser, hvor stor Ligheden er. Fra det canadiske Spil kan der endog hentes nyttige

[1] Historiske Skrifter, tilegnede Prof. Dr. Ludvig Daae paa hans 70de Fødselsdag, 7. Decbr. 1904, S. 186 flg., navnlig S. 216 flg.

Vink til at forstaa, hvorledes den gamle *knattleikr* var anordnet. Derefter siger han:

„Forholder det sig saa, at det hos de canadiske Indianere nedarvede Boldspil kan benyttes til at udfylde Hullerne i vort Kjendskab til det gamle islandske, og viser det sig endog, at begge Lege i alt væsentligt maa have været identiske, kan man neppe heller afvise den Tanke, at der maa have været en nærmere historisk Forbindelse mellem dem, eller, skarpere udtrykt, at der her maa foreligge en middelaldersk Import gjennem Islændere og norrøne Grønlændere til de nordostlige amerikanske Kyststammer og fra dem igjen længere indover.“

Hertzbergs Oplysninger er mærkelige. Overensstemmelsen mellem de to Sorter Spil kan naturligvis være en Tilfældighed. Men den anden Mulighed, — at det nu saakaldte *Lacrosse*-Spil i Canada er opstaaet under Paavirkning af norsk-grønlandsk-islandske Forbilleder, ligger dog her meget nær. Hertzberg vil derfor regne med den meget nærliggende Sandsynlighed, „at Besætninger paa andre norske, islandske eller grønlandske Fartøier endog gjentagende ved ugunstige Veirforhold kan være bleven fordrevne til de nævnte Egne og som skibbrudne være komne i Land, maaske ogsaa førte langt ind i Landet, uden at det har været dem muligt at vende tilbage igjen eller lade høre videre fra sig“.

Videre siger han: „I Løbet af de følgende Aarhundreder er der i Sagaerne Gang paa Gang Tale om, at dette eller hint Fartøi, denne eller hin Mand blev borte paa Reisen til eller fra Norge og aldrig mere hørtes til. I et og andet Tilfælde opstod der paa Island selv, vel især naar der havde hersket stærke og langvarige nordlige og nordostlige Vinde, Formodning om, at Ved-

kommende kunde være havnet paa hine lidet kjendte Kyster langt i Sydvest."

Længere frem heder det atter: „Hvad man imidlertid end vil tænke om den enkelte Reise og om de mange ulige Skjæbner, som under en saadan kan have rammet det enkelte Skibsmandskab, synes dog saa meget uden Overdrivelse at kunne siges, at Sandsynligheden af, at en eller flere Nordboere nu og da i Løbet af det 10de til det 14de Aarhundrede kan have undgaaet Skibbruddets Farer og have fundet en mere eller mindre sikret Optagelse i de nordostlige Indianerstammer, i og for sig ikke er forsvindende ringe."

Som det vil sees, er dette Meninger, der saare vel passer sammen med, hvad jeg i de foregaaende Afsnit har udviklet angaaende Sandsynligheden eller Muligheden af flere og talrigere Vinlandsfærder end de, om hvilke der i Kilderne meddeles sikre Oplysninger. Fra mit Standpunkt er der overhovedet ingen principiel Indvending at gjøre mod, hvad Hertzberg i denne Sammenhæng har fremlagt.

Han omtaler Spillet kun som canadisk. Men det er langt mere udbredt, maaske til Stillehavets Kyster.

Men om det end har et meget videre Omraade, end han har forudsat, saa skal det dog oprindelig være kommet fra det egentlige Canada. Efter de nyere amerikanske Ethnografers Mening skal det netop have sit Hjem mellem de østlige Algonquinstammer, og da muligens endog i selve St. Lawrenceflodens Dalføre. Fra Algonquinstammerne bragtes saa dette Spil sydover til Huron-Irokeserne og videre til andre med dem sproglig beslægtede Stammer, som Tscherokeserne. Atter andre Algonquinstammer førte samme Spil mod Vest, hvor det fandt Indgang hos mange Stammer. Dette er én Teori, som er

fremsat af den nu afdøde, i sin Tid meget virksomme, amerikanske Forfatter, Dr. W. J. Hoffmann[1]. Han anfører dog ikke noget om de Grunde, hvorpia han bygger den. Teorien støtter unegtelig Hertzbergs Formodning.

Indianerne er i Almindelighed en Rase, som elsker Spil og Leg, og som driver saadanne med ren Lidenskab, der aldrig synes at kunne finde sin Tilfredsstillelse. Spillene griber ind i deres Tilværelse, hvad bl. a. finder sit Udtryk i den Maade, hvorpaa de blandes op i deres religiøse Begreber og bliver en Indledning til deres Kultus, ja, paa sin Maade en væsentlig Del af denne.

Dr. Hoffmann lagde i Slutningen af 80-Aarene og i Begyndelsen af det følgende Tiaar adskilligt Arbeide paa Undersøgelser over flere af de nordlige Indianerstammers religiøse Forestillinger, og han har fornemmelig beskrevet de store Kultusforeninger, som de forekom hos Ojibwa'erne og hos Menomini-Indianerne. Hos de første kaldes disse Selskaber *Midēwiwin*, hos de sidste *Mitäwit*, hvilke Ord han oversætter med *Grand medicine society*. Selskaberne bestaar af Medicinmænd eller Shamaner, Mænd som Kvinder, tildels af unge Gutter og Piger.

Iblandt deres Ceremonier møder man nu ogsaa det samme Spil, Lacrosse. Det synes, efter Dr. Hoffmanns Oplysninger at være mest udviklet og mest benyttet af Menomini-Stammen, der hører hjemme i Wisconsin, mindre derimod af Ojibwa'erne, der har sit Hjem i Minnesota, paa Grænsen af Dominion of Canada, ved den saakaldte Lake of the woods, hvor deres Hovedstyrke er samlet. I mindre Dele er de ogsaa i forskjellige *reservations* spredt

---

[1] Jeg henviser herom til Hoffmanns store Monografi over *The Menomini Indians* (fornemmelig S. 130 og 244), der er trykt i Fourteenth annual report of the Bureau of Ethnology, 1892—1893 (Washington, 1896).

omkring over andre Egne af Minnesota og Wisconsin. Endelig er ogsaa Spillet fra denne sidste Stamme bragt frem til Dakota'erne ved Øvre Missouri, hos hvem undertiden ogsaa Kvinderne kan være med som Deltagere. Men dette skal være et Vidnesbyrd om, at Spillet ikke er gammelt hos sidstnævnte Stamme, men at det er kommet til dem fra andre.

De af Dr. Hoffmann meddelte Beskrivelser er ikke tydelige, og jeg tør ikke paa Grundlag af dem udtale mig nærmere om Spillenes Identitet med dem, for hvilke Hertzberg har gjort nærmere Rede. Men jeg mener dog at kunne antage, at det ialfald i væsentlige Træk er det samme Spil, som vi har for os. I Værket over Menomini-Stammen leveres der et Par Afbildninger[1].

Sikre Resultater lader sig ikke tilveiebringe gjennem disse Oplysninger. Men det forekommer mig dog, som om de i en ikke ringe Grad maa vække forøget Interesse for de af Hertzberg opstillede Formodninger, og det af ham reiste Spørgsmaal er saa mærkeligt, at samme Emne vedblivende fortjener at være Gjenstand for en grundig videnskabelig Observation.

Et lignende Tilfælde med en ganske paafaldende Lighed er truffet paa Grønlands Østkyst. Den danske Expedition i 1883—85 forefandt her forskjelligt Legetøi, som frembød den mest iøinefaldende Overensstemmelse med lignende Gjenstande fra Europa. Denne Lighed er høist mærkelig.

---

[1] Dr. Hoffmann havde Forbindelser med det ethnografiske Musæum i Christiania, til hvilket han sendte flere Gaver, bl. a. af Gravfund fra *the cliff dwellers* og en Samling af smukt udførte Tegninger fra Alaska. Han arbeidede længe ved *Smithsonian institution* i Washington, men traadte tilsidst over i det praktiske Liv og blev amerikansk Konsul i Mannheim. I denne Stilling afgik han ved Døden i Slutningen af det 19de Aarhundrede.

Men det er umuligt at komme til nogen sikker Slutning med Hensyn til dens Oprindelse. Hvor fristende det end er, at tænke sig europæiske Skibbrudne, som er komne ind til Grønlands Østkyst, uden at kunne slippe bort derfra, og som da har lært de Indfødte sine Kunster, — saa er det mere end voveligt at anse dette for sikkert.

Men jeg tror ikke, fra noget andet Sted at have seet et Legetøi, anvendt af et Naturfolk, der ikke er berørt af nogen anden europæisk Kultur, af en saa udviklet Karakter og saa overensstemmende med, hvad Europa kan byde.

Ogsaa de i Træ udskaarne Kystkarter, der hjembragtes af den samme danske Expedition, har fremkaldt lignende Formodninger. Man har der henvist til den franske Orlogsbrig, *La Lilloise,* som i 1837 forsvandt, antagelig i Farvandet mellem Island og Grønland, og formodet, at nogle Sømænd fra denne havde reddet sig i Land og derefter henlevet Resten af sit Liv mellem Eskimoerne, hvem de saa kunde have lært en rudimentær Karttegning. Saavidt jeg ved, har dog ikke denne Formodning fundet nogen større Tilslutning, og den kan maaske nu betragtes som helt opgivet. Antagelig vil den vel heller aldrig kunne blive noget mere end en Gjætning.

En anden Sag er det med Legetøiet.

Det falder mig vanskeligt helt at afvise den Mulighed, at saa kunstfærdige og saa udviklede Stykker som disse skyldes direkte europæisk Paavirkning, der her neppe er tænkelig i nogen anden Form, end at den hidrører fra Skibbrudne, der har fundet Optagelse i Eskimoernes Samfund.

Det gaar med dette som med adskillige andre ethnografiske Spørgsmaal, at det bliver vanskeligt at optrække Grænsen mellem det, som er originalt, — spontant op-

staaet hos forskjellige Folk eller Raser, og hvad der skyldes den direkte Paavirkning og Efterligning[1]. Man vil dog ikke kunne negte, at saadan hyppig maa kunne tænkes at foreligge, selv om der ikke nu lader sig præstere et Bevis for, at saa forholder sig. Her kan meget vel tænkes at være en Parallel tilstede mellem det eskimoiske Legetøi fra Østgrønland og det indianske Spil, Lacrosse, — at de begge kan skyldes europæisk Paavirkning. Er det saa, da maa det indrømmes, at der kan være vægtige Hensyn for Haanden, der maa tale til Fordel for Rigtigheden af den Formodning om Slægtskabet mellem den norsk-islandske *knattleikr* og Lacrosse, som er fremsat af Hertzberg.

Man har jo gjentagne Gange tidligere ment at kunne finde Spor af en direkte norsk-islandsk Paavirkning paa Amerika. Men det har vist sig at være de rene Chimærer. Hertzbergs Formodning er ialfald bedre begrundet og kan have mere Sandsynlighed for sig. Hvad der i nærværende Afhandling er fremdraget, kan ogsaa nærmest kun tjene til at bestyrke den. Saaledes maa det kunne tænkes muligt, at den maaske i Tidens Løb endnu bedre vil kunne staa sin Prøve.

De tidligere fremsatte Formodninger om en amerikansk Ruins norske Oprindelse har vist sig urigtige. Det er kun en Bygning fra det 17de Aarhundrede, som ovenikjøbet ikke har noget ved sig, der skulde lede Tanken hen paa, at dens Bygmestere havde været af norsk

---

[1] Afbildninger af det paa Østgrønlands Kyst paatrufne Legetøi findes i Kommandør G. Holms Bog om Angmagsalikerne (Kjøbenhavn, 1887). I det ethnografiske Musæum findes en Del saadanne Stykker i Original, der er Gaver fra Danmark.

Oprindelse. Der findes desuden ikke i Norge eller i dets gamle Bilande noget Bygværk, som har Lighed dermed.

Man har paa samme Maade ment at have fundet paa amerikansk Jordbund en Sten, hvor det endog skulde være muligt at læse Navnet paa en kjendt norsk Kolonist i Vinland. Men den saakaldte *Dighton writing rock* har ingen Sammenhæng med de fra Norge og de norske Kolonier udgaaede Vinlandsfærder. Stenen er, med sine Figurer, et indiansk Mindesmærke, der over hele Amerika, ja, rundt om i den hele Verden har talrige Sidestykker. Figurerne er, hvad man almindelig betegner med Udtrykket Petroglyfer, indridsede Tegninger, der skyldes et Naturfolk. Vore egne Helleristninger hører med til denne Klasse af Kunstfrembringelser. Interessante Sidestykker findes i Nordafrika som i Sydafrika, og det ikke alene fra fjerne Tider, men for en Del ogsaa fra noksaa nærliggende Perioder. Amerikas Petroglyfer skyldes Indianerne og er af forskjellig Alder. Landets oprindelige Beboere fortsatte med Udøvelsen af denne primitive Kunst, ogsaa længe efter at den europæiske Indvandring til deres Land var kommen i Gang. Der er i Nordamerikas østlige Unionsstater Petroglyfer, der med størst mulig Sikkerhed kan henføres til det 17de Aarhundrede. Paa en af disse sees saaledes et Gevær, som bliver et godt Udgangspunkt for en videre Tidsbestemmelse.

Da Opmærksomheden først var bleven vakt og henledet paa de formentlige gamle norske Fund, ansaaes disse for ligesaa mærkelige som betydningsfulde. Bagefter kom der en saa meget stærkere Skepticisme, der paa sin Side gik til en modsat Yderlighed, saaledes at endog Muligheden af vore gamle Landsmænds Besøg og midlertidige Bosættelse paa det amerikanske Kontinent

blev helt benegtet. Heldigvis er senere denne videnskabelige Reaktion bleven overvunden, men har dog til en vis Grad efterladt en Tilbøielighed til at tvivle og til at reducere.

Med al Anerkjendelse af denne mere nøgterne Retnings Forsvarlighed og Berettigelse, tror jeg dog, der maa — som i denne lille Afhandling nærmere angivet — kunne aabnes Erkjendelse for det Factum, at der i den middelalderske Literatur foreligger adskillig flere Antydninger om transatlantiske Forbindelser fra hin Tid, end det tidligere er forudsat. Ialfald er Vinland ikke saa hurtig blevet forglemt, som det ellers skulde se ud, og der har længe været oppe Tendenser til at søge det igjen. Især synes der i denne Henseende at maatte lægges Vægt paa det foran omtalte Indskud i et enkelt Haandskrift af Adam af Bremens Værk.

Mellem Norge og Island vedligeholdtes der gjennem hele Middelalderen regelmæssige Forbindelser, og ligeledes længe mellem Norge og Grønland. Men dermed er det ogsaa givet, at der hyppig har været Anledning til at blive dreven ud af Kursen og paa ny opleve det samme Æventyr, som Leif Erikssøn havde Aar 1000, da Tilfældet bragte ham til Amerika og atter førte ham bort derfra. Han blev *den lykkelige*, som fandt hjem. Men hvor mange har der vel ikke været af *ulykkelige*, som enten fandt sin Død paa Bølgen eller dreves hen til Amerikas Kyster og der i gunstigste Fald nødsagedes til at henleve Resten af sit Liv mellem en indiansk Stamme?

Netop under dette Synspunkt ser jeg paa den af Hertzberg fremsatte Formodning. At afvise den som en blot og bar Fantasi vil ikke kunne gaa. Allerede deri,

at en anseet amerikansk Ethnograf har ment, at det indianske Spil, hvormed vi har at gjøre, paa amerikansk Bund stammer fra Strøg, der ligger meget nær Markland og Vinland, forekommer mig at være af Betydning som et nyt Sandsynlighedsbevis for Muligheden af en Forbindelse som den, der er angivet i Hertzbergs Afhandling.

31. December 1904.

SYSSENDALENS FØRSTE BEBYGGELSE

AF

O. OLAFSEN

Efter Folkesagnet skal Syssendalen have været bebygget „i gamle Dage“. Man vil paavise gamle Tomter; ja man viser endog Stedet, hvor en Kirke skal have staaet. Folkesagnet eller Folketroen gaar endnu videre. Man vil endog oppe paa selve Hardangervidden i henved 4000 Fods Høide over Havet paavise Mærker efter gammel Bebyggelse. Det sidste er imidlertid gjentagende blevet modbevist, og det kan man ogsaa antage for sikkert, selv om ingen Undersøgelse var anstillet, at Hardangervidden aldrig har været bebygget. Alt, hvad man har antaget som Mærker efter en saadan Bebyggelse, er kun Levninger efter Skyttere, Jægere, Støler og lignende. Det viser os, at Vidden i Aarhundreder og kanske Aartusinder har været traadt af Menneskefod, men heller ikke mere.

Om Syssendalen derimod kan det ikke paa Forhaand saa bestemt siges, at den ikke kan have været bebygget i ældre Tid, skjønt det maa forekomme enhver usandsynligt. Saavidt jeg ved, er alle, som maa antages at være meningsberettigede i et Spørgsmaal som dette, af den Mening, at Syssendalen er bebygget i de to sidste Aarhundreder. Nogen nærmere Udredning af Spørgsmaalet har jeg dog ikke seet, og dette vakte hos mig Lyst til

at anstille nærmere Undersøgelser om Tiden for Syssendalens første Bebyggelse.

Før Midten af det 17de Aarhundrede har ingen Bebyggelse her fundet Sted. Der nævnes i de ældre Skattemandtal aldrig nogen Gaard eller Beboer her, ligesaalidt som der i Diplomer eller andre Kilder findes noget Vidnesbyrd derom. Derimod har der været flere Støler her, og i Matrikulen opføres endnu nogle saadanne, som er særskilt matrikulerede, saasom: Aastedstølen, Staksseng, Fossli osv. Det var jo saa ganske naturligt, at man havde sine Støler her oppe; her var gode Havnegange, og Afstanden var ikke saa stor fra Bygden.

Den øverste Gaard i Eidfjord, som i ældre Tid var bebygget, er Maabø. Den nævnes rigtignok ikke hverken i Tiendemandtallet af 1521 eller i de nærmest følgende Mandtal. Men da Gaarden hørte til Halsnø Klostergods, synes det rimeligt, at den maa være fra Middelalderen, om det end ikke tør paastaaes med Sikkerhed. I Tiendemandtallet af 1657 opføres Gaarden med en Besætning af 1 Hest, 7 Storfæ og 14 Smaafæ, især Gjeder. Som en enslig liggende Fjeldgaard har vel Gaarden oftere ligget øde og er derfor ikke kommen ind i Skattemandtallene. I Skattemandtallene fra 1612 og 1619 regnes den blandt Ødegaarde.

Det synes, som om Syssendalen har tilhørt Maabø fra først af. I hvert Fald hørte den til Halsnø Klostergods, hvortil ogsaa Maabø hørte, og af hvad senere skal anføres, fremgaar tydelig, at ialfald en Del af den hørte under Maabø.

Første Gang at der tales om en Bebyggelse i Syssendalen, er i Sogneprestens Mandtal af 1664. Derimod nævnes intet i Tiendemandtallet af 1657. I det først-

nævnte Mandtal opføres, efterat Gaardene er opregnede med sine Brugere, fire Mænd: Oluff Torfindssøn, Trund Østenssøn, Knud Suendssøn oc Elling Oluffsøn. „Disse 4 holder til i fieldet 2 Mile fra Søen.“ Skjønt intet Sted her er nævnt, kan der ikke være Tvivl om, at det er Syssendalen, det sigtes til. Det siges intet om, at de havde Børn eller Tjenere. Det maa derfor antagelig være 4 Skyttere, som havde bygget sig Hytter her oppe og havde overvintret her.

I Matrikulen af 1667 nævnes ikke Syssendalen ligesaalidt som nogen Beboer der, og dette viser os, at nogen fast Bebyggelse kan der ikke have fundet Sted endnu, om end de nævnte 4 Mænd holdt til her.

I Folketællingslisterne fra 1701 finder vi nye Oplysninger om Syssendalen, som viser os, at i det mellemliggende Aar er der skeet en Forandring med Hensyn til Bebyggelsen. Her opføres nemlig: Syssendal, Torgeir, Peder Helichssen, Svend, Peder Haldorssen. Det er tydeligvis de fire Mænd, som omtales i 1664; men Personerne har dog skiftet. Kun den ene af de sidstnævnte er Søn af en af de førstnævnte; de øvrige synes at være af en helt ny Slægt. Disse Mænd er gifte og har Børn; men de er fattige, og deres Brug har ikke faaet egne Navne, alt benævnes Syssendalen.

Nogle nærmere Oplysninger vedkommende denne Sag findes i Hardanger og Voss Justitsprotokol for 1705.

Nogle Mænd i Eidfjord: Asbjørn Tveito, Ole Sæbø, Aslak Lund og Baard Rikolfsen havde den 18de Aug. d. A. indsendt en „Supplik“ til Stiftsbefalingsmanden i Bergen med Klagemaal over en Husmand ved Navn Torgeir Pedersen. Denne havde af Ombudsmanden Johan Frimanns „Tjener“ faaet en „Seddel“ at maatte sidde som Husmand paa Maabø, Her havde han nu i nogle

Aar levet „tilbørlig“ og ernæret sig af Skytteri og paa anden Maade som en Husmand; men i de sidste Aar havde han „grebet saaledes om sig“, at han havde mere Fæ end Bønderne, som betalte Skat og Skyld og andre „Tynger“. Pladsen var nu bedre end en Gaard paa 1 Løb Landskyld, og alt dette havde han taget af deres fælles Sætre og Støler. „Hø slaar han, og sit Fæ græsser han i vore Støls-Marker, os fattige Folk til Ruin.“ Forrige Vinter havde de klaget sin Nød for Ombudsmandens Fuldmægtig Peder Jensen Smitt, og denne havde stævnet Husmanden til at fravige Pladsen. Sorenskriveren afsagde en billig Dom, men Husmanden vilde ikke underkaste sig denne, men indankede den for Lagthinget og samlede sig nogle „uedfæstede Prov“, hvorefter Lagmanden „forskjød“ deres Indlæg og dømte, at Husmanden skulde blive siddende. De vilde nu indanke Sagen for Overhofretten og begjærede derfor at faa sig beskikket en upartisk Dommer, som kunde eksaminere og edfæste Husmandens Vidner; helst ønskede de Sorenskriveren i Søndhordland Peder Heiberg opnævnt hertil.

Denne „Supplik“ var skrevet af Sorenskriveren i Hardanger og Voss Mandrup Funch. Han fik en i meget skarpe Ord affattet Reprimande for sin „Ukyndighed og Dumdristighed“ og advares mod saadant for Fremtiden.

Kort efter hører vi paany om Husmanden. Baard Rikolfsen — hans Hjemsted oplyses ikke, og i Folketællingen for 1701 findes ingen Mand opført med dette Navn i Eidfjord — klager den 8de Sept. 1705 over ham paany. Nu faar vi vide, hvor det er, han har nedsat sig og ryddet sig Gaard. Det var Hól, en Plads, som Torgeir paastod tilhørte Maabø, men som i Virkeligheden var udtagen af deres fælles Grund. Dette maa uden Tvivl forstaaes saa, at det er Hól, som ogsaa omtales i

den første Klage, og at Stedet regnedes som Plads under Maabø.

Af alt dette fremgaar med tilstrækkelig Tydelighed, at det var omkring 1660, at de første Skyttere og Fiskere begyndte at nedsætte sig i Syssendalen, og at det var fire Mænd, som havde taget Ophold her oppe i Fjeldet, uden Tvivl paa Maurset, Garen, Fet og Hól. I de følgende Aar begyndte de ogsaa at rydde og dyrke Jord, og omkring 1700 er der fast bosiddende Mænd paa de nævnte 4 Steder. At der kun klages over den ene Mand paa Hól, har rimeligvis sin Grund i, at han var en Fremmed, som havde trængt sig ind, medens de andre var fra Bygden.

I Matrikulen af 1738 opføres som Gaarde: Syssendalen, 1 Pd. Smør, Mourseth 12 ℳ, Tvedt 12 ℳ og Hóel 12 ℳ.

Garen har, synes det, faaet sit Navn senere; endnu beholdtes Fællesnavnet Syssendalen for den; men efterhaanden gik Fællesnavnet Garen, i Modsætning til Stølene, over til et Egennavn.

ADJUNKT JOHN MOURLY

AF

D. THRAP

Om Adjunkt John Mourly fortælles hos Lange og efter ham af J. B. Halvorsen, at han efter egen Opgave er født i svensk Norrland Okt. 1769. Lange har maaske havt nøiagtigere Meddelelser, men Mourlys egen Opgave til Enkekassen 11te Aug. 1815 er, at han er født i Oktober Maaned 1769 under en Reise til Nordland og døbt overensstemmende med den lutherske Menigheds „Rituale". Saa erklærer han under Ed og forpligter sig til at skaffe Daabsattest, hvilket han ikke gjorde. Paa hans svenske Herkomst har man troet at være sikker, men det ser jo nok saa underligt ud, at han da skulde skrive „Nordland" og ikke „Norrland". At han er født under „en Reise" vil vel sige: ombord i et Skib. Er dette saa, da tør vel hans Nationalitet være ligesaa usikker, som hans Navn er det. Han kom omkring 1806 som Matros til Throndhjem. Her blev man opmærksom paa hans Sprogkundskaber og trak ham frem. Det skal bemærkes, at Throndhjem var i denne Tid overmaade fattigt paa Lærerkræfter, og Folk, som havde nogen Kundskab i de levende Sprog, hørte vel ikke her alene til Sjeldenhederne. Som saadan har han vistnok i sin Ung-

dom udfyldt en nok saa betydningsfuld Plads, om han end aldrig var bekjendt som nogen fremragende Dygtighed. Der har maaske ikke været en eneste foruden ham. Der var paa denne Tid et „Kongeligt militært Institut“ i Throndhjem. Dets Bestyrer og Lærer var Chefen for Ingeniørdetachementet Wilhelm Gedde, der 1805 var bleven Kaptein og ved denne Tid — maaske et Par Aar senere — var kommen til Throndhjem. Kaptein — senere Generalmajor — Geddes Søn, Sogneprest W. K. Gedde antager, at Institutet først ved denne Tid er oprettet, og han har i alle Fald aldrig hørt tale om nogen anden Bestyrer. Institutet blev nedlagt, da Gedde som Oberstløitnant forlod Throndhjem 1818. Ved dette Institut blev John Mourly ansat som Lærer i August 1807. Institutets Elever var Sønner af Officerer, der var udkommanderede, og faderløse Sønner af fortjente Officerer og Embedsmænd. Der var foruden Mourly 2 andre Lærere, der maa have været Officerer, og det sees, at deres „militære Tjenesteforretninger“ i et Par Aar hindrede dem fra Skolegjerningen. I denne Tid havde Mourly deres Fag, og han kom saaledes til at undervise i „Dansk Grammatik, Tydsk, Fransk, saavelsom i practisk Regning, Geographie, Historie og Retskrivning“. Vi har vel sagtens her den hele Fagkreds i dette militære Institut, der vel kun ved Sprogundervisningen har været forskjelligt fra Realskolen. I en Attest udstedt af Institutets Bestyrelse, Kammerjunker og Major Krogh, Artillerikaptein Friboe og Ingeniørkaptein Gedde, siges, at han „troligen har opfyldt sine Pligter i sit Lærefag“, at han „altid har vist stræng Nøiagtighed, vedholdende Flid og ufortrøden Arbeidsomhed foreenet med ualmindelige Talenter i ethvert Underviisningsfag“. Man fremhæver ogsaa hans

„udmærkede Nidkjærhed for Ungdommens Underviisning“ og „hans Anstrængelser for at biedrage dertil“ [1].

Da man ikke tør gaa ud fra, at Mourly har udført sit store Skolearbeide overfladisk, maa han have havt stor Arbeidskraft, naar han ved Siden af sine Timer i det militære Institut ogsaa har kunnet informere Biskop Bugges Børn. Biskopen siger om ham, at han forstaar Fransk, Tydsk og Engelsk meget grundig [2], men udtaler sig ikke videre om hans Lærer-Dygtighed. Det heder i Biskopens Skrivelse, at Adjunkt Borg atter begyndte at læse i Latinskolen, men at det vistnok ikke vilde vare længe, før han faldt tilbage i sin gamle Sygdom. Der var en Student Fibiger, der havde taget hans Timer, men han forstod kun Engelsk, ikke Fransk og Tydsk. Biskopen omtaler nu Mourly som den, der har ytret, at han vilde søge at blive „Sprogmester“ ved Skolen. Et Aar efter denne Biskop Bugges Skrivelse opnaaede Mourly 23de Marts 1810 at blive ansat som Timelærer ved Latinskolen under Adjunkt Borgs Forfald. Ved Skoleaarets Slutning 1810 begav Borg sig til Kjøbenhavn „for der at helbredes og tilbringe sine øvrige Dage“. Mourly søgte nu 12te Juli 1810 om at blive udnævnt til Adjunkt, dog med Frihed til at vedblive sine andre Informationer ved det militære Institut og Realskolen, „forsaavidt som de ikke gjøre nogen Hindring i Fuldbyrdelsen af mine Pligter ved Cathedralskolen“. Ansøgningen er ledsaget af en kort Attest fra Biskop Bugge af 1ste Marts 1810, hvori det heder: „Saavidt jeg skjønner, har

[1] Attest fra Direktionen for det kgl. militære Institut 19de April 1811.

[2] P. O. Bugge til Direktionen for Univ. og de lærde Skoler 8de April 1809.

han usædvanlig grammatisk Indsigt i det franske, tydske og engelske Sprog, og heldige Undervisningsgaver forenede med megen Flid.“ Rektor E. Boye erklærede 19de Juli 1810, at Mourly i den Tid, han har undervist ved Skolen, „baade har viist en bedre Conduite i at behandle Disciplene, end hans Formand viste; bruger en mere passende Underviisningsmaade og har endnu ingen Underviisningstime forsømt“. Man ser overalt, at den Ros, Mourly faar i disse Attester, er tarvelig nok, uagtet Udtrykkene kan falde nok saa stærke. Man har ikke let for at finde nogen Lærer-Dygtighed ud af dem alle. Eforatet erklærede (1ste Aug. 1810): „Efter den Kundskab, Ephoratet kan have om Hr. Mourlys Duelighed og Flid, og paa Grund af det fordeelagtige Vidnesbyrd, som Rectoren har meddelt ham, paaligger det os at yttre den Formeening, at bemeldte Skole vilde vorde vel tjent med at beholde Hr. Mourly som fast Lærer.“ — Mourly blev nu udnævnt til Adjunkt 6te Novbr. 1810, dog kun med en Gage af 300 Rdlr., fordi hans Timer ved Skolen var færre end de andre Adjunkters. 1811 søgte han at faa samme Løn som disse, men dette kan neppe være bevilget, da intet herom er at finde i Universitetsdirektionens Protokol, og Sagens Akter er forsvundne.

Mourly gav sig ikke, men indsendte 1ste Sept. 1812 Ansøgning til Universitetsdirektionen om at „forundes Bestalling som Lector i de levende Sprog ved Trondhjems Cathedralskole og det militære eller Officier-Institutet“. Ansøgningen var ledsaget af Attest fra O. F. Paasche, Sekretær ved Videnskabsselskabet, der gik ud paa, at Mourly fra 1ste Oktbr. 1809 til 31te Mai 1811 havde undervist i Realskolen og „med Nidkjærhed beobagtet sine Pligter“. Rektor Boye bevidnede, at hans „Flid i at undervise Skolens Disciple har været umis-

kjendelig", og Rektoren havde ved Skoleexamina „erfaret, at Disciplene under hans Veiledning have gjort kjendelig Fremgang i det franske og engelske Sprog". Direktionen for det militære Institut erklærede, at han fra 19de April 1811, da den sidste Attest blev udstedt, til nu — 29de Septbr. 1812 — „troligen med Flid og Nidkjærhed havde opfyldt sine Pligter som Lærer i det tydske og franske Sprog". Denne Ansøgning erklærede Direktionen sig kort og godt ude af Stand til at søge opfyldt.

Det vil sees, at Mourly i disse Aar, da han havde saa meget Skolearbeide, overalt fik Ros for sin Flid og Nidkjærhed, men ikke mere. Kundskaber kan han ikke have manglet, men der maa have været Eiendommeligheder ved hans Person, der gjorde hans Overordnede kjølige i sine Anbefalinger. Den eneste af hans Disciple, fra hvem en Udtalelse om ham foreligger, Rektor Hans Holmboe, siger, at han „med al sin rasende Heftighed ikke engang formaaede at indgyde Drengene Skræk, og hans Timer optoges derfor ganske af allehaande kaade og uforskammede Streger, saa at selv Eleverne følte det Mislige deri og søgte ved selvgjorte Love at hemme Uordenen; men naturligvis til liden eller ingen Nytte". Holmboe, der forlod Skolen i 1818, siger, at han da var saa godt som ganske uvidende i Fransk og Tydsk[1].

Mourly var vistnok hele sit Liv en fattig Mand, og det tør vel mere have været Lettelse for den tunge Byrde end en mere ærefuld Stilling, han søgte, da han under de nye politiske Forhold endelig vilde være Overlærer. 1816 havde han søgt et Gratiale som Ertastning for Undervisning, han troede at have givet udenfor den „ham egentlig paahvilende", og der blev tilstaaet ham 100 Rdlr.

---

[1] Personalhist. Tidsskr. III R. 3. B. S. 223.

Fra 1ste Januar 1818 fik han sin Løn forhøiet fra 252 til 330 Spd. Han vedblev imidlertid at søge om Overlærertitel samt at blive ligestillet med Overlærer Møller, hvem han ansaa for yngre Lærer, uagtet han før Mourly var udnævnt til Adjunkt. Rektor Boye bemærkede, at Møller havde 24, Mourly kun 15 ugentlige Timer, men i Betragtning af Lønnens Utilstrækkelighed anbefalede han saavel Mourly som „den yngre, men dueligere og nidkjærere Adjunct Fritzner“ [1] til at erholde lige Gage med Overlærer Møller. Departementet fandt, „at Undervisningen i de levende Sprog som mindre væsentlig ved de lærde Skoler ei synes at kvalificere til Befordring til de høiere Lærerposter, af hvilken Aarsag dette Slags Lærere ved de øvrige Skoler, forsaavidt de udelukkende ere dertil ansatte, ei engang ere beskikkede af hans Majestæt eller ansete med de andre som Embedsmænd“. Af økonomiske Hensyn turde Departementet ikke foreslaa Gagen forhøiet. Selv et Andragende om at faa hæve sin Gage maanedlig, som Eforatet for hans Fattigdoms Skyld anbefalede, vovede Departementet ikke at indstille.

Mourly var 1815 (?) bleven gift med Georgine Hjort Petersen, Datter af Petter Carsten Petersen og Hustru Ericha Onsorg. Hun var født i Stavanger 9de Oktbr. 1783 og døde 2den Juli 1830. De efterlod 2 Døtre Hanna f. 1817 og Caroline Emilie f. 1820. Disse kom ind i Eugenias Stiftelse og gav Anledning til, at Undervisningen i denne tildels antog en anden Karakter. De blev begge siden Lærerinder i Stiftelsen. Caroline Emilie Mourly blev gift med Skibskaptein Woll og er Moder til Professor Mourly Vold. Adjunkt Mourly døde i Throndhjem 22de Mai 1827.

[1] Otto Thott Fritzner † 1860.

OM SLÆGTERNE BOLT OG KUSSE

AF

E. K. ELIESON

Man har før[1] set, at de Oplandske Kusser fører Bolt-Vaaben.

De udgaar, som man skal se, fra Lagmand paa Oplandene ca. 1300, Thore Haldorssøn Kur (Kusse). Thore, som ikke maa forveksles med Lagmanden af samme Navn i Ryfylke, fører et Vaaben, som minder sterkt om Bolt, en halv Lilje over og en halv Lilje under en Vinkelsparre[2]. Ca. 1310 optræder Thore i Faaberg, 1313 i Lom og nævnes sidste Gang i 1317, saa han antagelig døde ca. 1320, vistnok som en gammel Mand.

Af forskjellige Breve ser man, at Thore Kur har Sønnerne Jon og Narve, og at Narve eier og bebor Thorleifsrud i Faaberg. Narve har igjen Børnene Thord, Gerd Smidssøns Lensmand, Bjørn og Sigrid.

Thord Narvessøn nævnes i 1342 i en saadan Forbindelse med Thore Kur, dennes Søn Jon og Sigrid paa Refling, at man maa antage Sigrid for en Søster af Jon og Narve. Dette kan ogsaa sees deraf, at Sønnen

---

[1] Histor. Tidsskr., 4. Række, II, S. 78.

[2] Norske Sigiller I, Nr. 67 og 352. Diplom. Norveg., I, 144 (1315); III, 188 (1336) og 515; XI, 29 (Refling 1342).

Erling forsegler med Sigrids („mit“) Vaaben, Liljen. Thord Narvessøns Vaaben (1339) er Hovedet af en Kalv (Dyrekalv) — Kusse.

I 1315 skifter Sigrid paa Refling med sine Sønner. Herunder fungerer Harald Klerk saadan, at man ser, han hører til Slægten og neppe er nogen anden end Harald Kusse til Samsal, Sigrids Broder, vistnok ogsaa Forfatter af Brevet. Klerkerne indtog ofte en betydelig Stilling.

At Forholdet mellem Sigrid og Harald Klerk er som nævnt, bekræftes ogsaa af Kussernes Eiendomme, som ogsaa fører hen til Hovin (Stor Hove) i Aal i Faaberg, senere de efter Vaabnet saakaldte Gyldenløvers.

I 1388[1] sælger Sira Gunnar Brynjulfssøn Kusse, da Prest paa Faaberg, Sønnesøn af Harald paa Samsal, en Del af Hovin i Faaberg til Berdor Ivarssøn, en „Frænde“ af Guttorm Alfssøn, Broder af Hr. Halvard Alfssøn, idet denne eier Part i Hunder, hvor Guttorm bor. Hr. Halvard hører til Gjeslingerne.

Paa Hovin holder Biskop Olaf Hartvigssøn, Bror af Hr. Benkt, Sønnesønner af Henrik Jonssøn til Glømen, Arveøl efter sin Moder[2]. Hr. Benkt var gift med Magnhild Oddsdatter fra Finnen paa Voss, der senere blev gift med Hr. Alf Knutssøn til Grefsheim, og Henrik Jonssøn var gift med Erkebiskop Aslaks Søster Elsebe[3].

Hartvig Henrikssøn paa Glømen har Broderen Hans (Jon) Henrikssøn, der skjænker Rindal i Faaberg til Kirken[4].

---

[1] Diplom. Norveg., II, 510 og 848; III, 698.

[2] Diplom. Norveg., VIII, 364 (1457).

[3] Hist. Tidsskr., 3 R., II, S. 124 (Stamtavle) og Hist. Tidsskr., 4 R., V, S. 66.

[4] Diplom. Norveg., I, 925 og 949.

Margrete og Elin Hansdøtre, vel Søstre af Henrik Jonssøn den yngre, giver 1486 Fru Magnhild Fuldmagt at bygsle Dælen i Ringsaker, der er Arv efter Mosteren Ragnhild Mathisdatter. Dælen beboedes ca. 1430 af Brynjulf Gunnarssøn Kusse, Søn af Sira Gunnar, som ogsaa havde Part i Hovin. Brynjulf var Hr. Benkts Lensmand.

Disse Eiendoms- og Familieforhold taler for, at Thore Lagmands ældste Søn Jon har eiet Glømen i Øier og saaledes er Stamfader til Gyldenløverne. Hr. Benkts Vaaben Fuglen er antagelig af geistlig Karakter, og det senere Vaaben Løven kan godt tænkes ved Siden af et andet, ligesom i Hafthorslægten.

Kusserne hørte i hvert Fald med sin Odel i Sundbu til Oplandenes største Ætter. At de ogsaa fører over i Bolterne, skal man senere se. De kan f. Eks. være Bratter (intet tidligt Slægtsnavn), som har delt sig i Grene.

Under Hovin hørte Paalsgaard og Kussegaard, ogsaa kaldet Kausagaard.

Biskop Olafs Farbror, Steffan Andressøn, som 1457 tilskiftes Jordegods paa Hovin, er vistnok Søn af den paa Hovin i 1381 nævnte Andres Thoressøn[1], Bror af Brynjulf, som har Mikkelsvarpet i Laagen[2], der vel er det samme som Varpet oven Stensvarpet, Samsal-Kussernes[3].

De Oplandske Kusser havde Eiendomme paa Romerike, hvor der ogsaa paa Holter Gaard i Fenstad paa Nes er en hel Gren af Kusse, maaske disses Hovedstamme.

---

[1] Diplom. Norveg., I, 468 (1381).

[2] Diplom. Norveg., I, 499.

[3] Hist. Tidsskr., 4. R., II, S. 79 f.

Amund Lagabjørnssøn, ogsaa kaldet Holtakampi, maa have været Søn af Holtabjørn (Bjørn paa eller fra Holter), der har Sønnen Hr. Audun, Prior i Hovedø, nævnte Amund og Thore paa Holter. Holtabjørns Enke, Ragnhild, gav sig efter Mandens Død ca. 1290 ind i Hovedø Kloster, hvor hendes Ligsten endnu findes i nordre Korsgang og har til Indskrift:

„Her ligger Ragnhilder husfreya, kona Holtabjarnar. cuius anima in pace requiescat“.

Amunds Sønner Erlend og Kaare fører Kussevaaben. Foruden disse er Øistein Kampason en Søn og vistnok ogsaa Baard Amundssøn, der kjøber Gryteland ved Askheim (senere), og for hvem Kaare gaar i Borg. Øistein har Sønnen Hafthor Øisteinssøn til Folmo[1].

At der boede store Folk paa Holtergaardene, kan sees deraf, at en af Naboerne var Hr. Gudleik Kristinessøn.

Men fra Holter i Nes stammer ogsaa Holtesønnerne (Vaaben: Stjernen under Vinkelsparren), og den ældste kjendte af disse, Jon Holtessøn[2], tør være Bror af Holtabjørn (Bjørn Holtessøn). Enkelte Kamper fører ogsaa Stjernen.

Foruden en Masse Gods paa Romerike, Follo, Eker (Fiskum) havde denne Slægt ogsaa uden Tvil det bekjendte Ænes paa Søndhordland (nu indgaaet i Rosendal)[3]. At de havde store Forbindelser paa Vestlandet, sees ogsaa deraf, at Hr. Audun Hugleikssøn arver nævnte Jon Holtessøn. Hr. Auduns Hustru Gyrid kan saaledes

---

[1] Langes Klosterh., 2 Udg., S. 406 (Munch, IV, 2, S. 357). Røde Bog, S. 474 m. v. Diplom. Norveg., V, 87 og 194. N. Sigill., I, Nr. 165 og 298.

[2] Diplom. Norveg., II, 19 (1279). Saml. til norske Folks Spr. og Hist., IV, S. 121.

[3] Munch, Afd. II, 2, S. 190. Aslak Bolts Jordeb., S. 108.

have været en Datter af Jon. Forøvrig tør de begge have været beslægtet med Audun i Borg, som Haakon Haakonssøn havde skjænket Bjerke paa Follo, der senere eies af Jon Holtessøn.

Hr. Auduns Vaaben var Rosen. De senere Holtessønner, hvor Navnet Holte er gjennemgaaende og staar i Forbindelse med Gaardsnavnet, var forbundne med Bolterne i Vaaler, der godt kan staa i Forbindelse med Fyri paa Nes, hvorfra Erlend og Haakon Halvardssønner Kusse er udgaaet, maaske ogsaa Jon Halvardssøn Kusse og Sigrid i Gyridugaard i Oslo, idet Bolterne eier Gyridugaard (mon Navnet efter Hr. Auduns Frue?), og ogsaa synes at pege paa Ænes, som vi skal se[1].

Blandt Hr. Alf Haraldssøn Bolts mange Eiendomme har man Tom i Raade og Haavardstad i Aas[2], nu Holstad paa Nordsiden af Østensjøvand.

Eierne heraf havde ogsaa tidligere Askheim paa Sydsiden af Vandet, ogsaa kaldet „Askheimvatn", med Askheimmark-Skogen ned til Rudstad[3].

1309 kundgjør Paal Erikssøn, Gaute Ambessøn (Arnbjørnssøn) fra Olbjørnagaard i Oslo, at Hr. Assur Jonssøn til Tom i Raade (Thufn) mageskifter 5 Ø. B. i Tom til Gunnar Ambessøn mod 12 Ø. B. i Rudstad i Aas, „Askheimmark".

Derpaa finder man Hr. Jon Gunnarssøn til Haavardstad og Askheim ca. 1300—1328, samt dennes Frue Gyda smst. og ligeledes paa Haavardstad Gunnars

---

[1] Diplom. Norveg., I, 182 (1325); Røde Bog, S. 96, 240, 291 m. v.; Munch, Afd. II, 2.

[2] Diplom. Norveg., II, 885. 59 (1300), 182 (1331); V, 88. Røde Bog, S. 149 og 244.

[3] Diplom. Norveg., II, 98; V, 90. Rygh, Gaardsnavne i Akershus Amt, S. 60.

nævnte Broder Gaut samt dennes Søn Jon Gautssøn, dræbt af Egil Olbjørnssøn paa Vinjarskaal i Aas[1].

Hr. Jon Gunnarssøn, „Ombudsmand paa Follo“ (Distriktet mellem Aker og Kambo), skjænker Part i Thufnarud i Rødnes for sine Forældres Sjæle og Fru Gyda i Moon i Aas.

I 1331 indgaaes et Forlig mellem Kansler Paal Baardssøn og Hr. Jons Enke Fru Gyda, hvor man enes om, hvad Jon Assurssøn, Søn af Hr. Assur Jonssøn og gift med Fru Cecilia Haakonsdatter Bolt, skal betale for Egil paa Vinjarskaals Drab.

Videre sees, at Gyrid Haraldsdatter, Datter af Harald Olafssøn til N. Tom, afstaar til Hr. Ogmund Berdorssøn Bolt Bearfossen i Eidsberg og hele N. Tom for den Gjæld af 50 Mark, som hendes Fader Harald skyldte for Sigurd Svartes Drab[2]. Forbindelsen mellem Harald Olafssøn og Hr. Jon Gunnarssøn maa saaledes sluttes at gaa gjennem Foged i Oslo, Olaf Jonssøn Bolt[3], og denne maa videre være Bror af Alf Jonssøn (Bolt), efter hvem Fru Cecilia arver Lysetveit og Arnatveit i Skibtvet[4], eiet samtidig af Hr. Jon Thoraldessøn til Nesø, med hvem Hr. Alf Haraldssøn skifter[5]. Olaf Alfssøn Bolt har Sandom (Sandem) i Borge, ogsaa eiet af Hr. Alf, og Lagmand Harald Alfssøn Eiendomme i Borgesyssel. Saaledes tør man slutte, at Sammenhængen er følgende mellem Hr. Jon paa Haavardstad og Hr. Alf:

---

[1] Røde Bog, S. 137. Diplom. Norveg., V, 88 samt foran.
[2] Diplom. Norveg., II, 541, 537. Munch, 2, S. 167.
[3] N. Sigill., I, Nr. 381.
[4] Diplom. Norveg., I, 934 og Røde Bog, S. 180.
[5] Munch, Afd. II. S. 168.

Bolt:
Hr. Jon Gunnarssøn * Fru Gyda;
Haavardstad, Askheim, Tom

Olaf Jonssøn —	Alf Jonssøn —	Fru Sigrid
ca. 1300—1350		* Ogmund p. Monum (Olaf og Alf).
Harald Olafssøn	Lagm. Harald Alfss., Olaf Alfssøn	
	Hr. Alf Haraldssøn, død 1412; Haavardstad. Tom m. v.	

Foruden Olaf Jonssøn og Alf Jonssøn tør ogsaa Fru Sigrid Jonsdatter[2] høre hid. Hun var Abbedisse i Nonneklosteret i Oslo og maa være den „Søster" (i geistlig Betydning), hvis Søn, Olaf Ogmundssøn, betænkes i Testamentet, idet det er ham, der skjænker Dele af Vik vestre til Kirken. Vik i Skjeberg hører netop sammen med Hafslund (Isse) til det Gods, som Bolter og Gyldenhorn eier sammen. Af den røde Bog[3] kan man ogsaa se, at Olaf var Søn af Ogmund paa Monum i Eidsberg, og Sigrid har saa som Abbedisse faaet Titelen Frue.

Ogmund, der formentlig ligesom Alf Jonssøn døde i den sorte Død, skjænker Kirken en Flerhed af Eiendomme:

Sulerud (Suflurud) i Tenol,
Haugen,
Aas ved Sletno (Sletner),
Rud m. v.

Foruden Olaf Ogmundssøn var der ogsaa en Broder Alf.

---

[1] Røde Bog, S. 180 m. v. Diplom. Norveg., II, 885.
[2] Diplom. Norveg., I, 354; IV, 440 (Fru Cecilias Testament): V, II. 885.
[3] S. 166, 167 og 467.

Ogmund paa Monum har saaledes levet som Privatmand.

Da Askheim ikke følger Hr. Alf Haraldssøn, men derimod eies af Fru Cecilia[1], synes der ogsaa at aabne sig en Sammenhæng mellem Bolterne fra Haavardstad og Hr. Haakon Agmundssøn, nævnte Fru Cecilias Fader.

Bolterne — Hr. Ogmund Berdorssøn[2] eier Gyridugaard i Oslo, forøvrig eiet af sandsynlige Kusser — Sigrid i Gyridugaard foran, og fra Gyridugaard sælger Harald Jonssøn (Bolt) i 1336[3] Part i Gryteland ved Askheim (senere ogsaa Hr. Alf Haraldssøns) til før nævnte Baard Amundssøn (Kusse). Dokumentet signeres ogsaa foruden af Kaare Amundssøn Kusse af Ogmund i Gyridugaard[4], vistnok Ogmund Gunnarssøn[4].

Cecilia eier 1/4 i Dagsgaard i Oslo, der forøvrig eies tidligere af Ragnhild[5], vel den Fadersøster af Cecilia, som nævnes i Testamentet. Naar man hertil tager Cecilias Forhold til Tom (hun var gift med nævnte Jon Assurssøn) og Askheim, taler dette for, at Hr. Haakon er Søn af Ogmund i Gyridugaard.

Sammenhængen mellem de ældste Led paa Tom, Haavardstad og Askheim skulde saaledes være:

Ambe (Arinbjørn)

Gunnar Ambessøn — Gaut paa Haavardstad

Hr. Jon Gunnarssøn — Ogmund Gyridugd. Jon Gautssøn

Olaf Jonss. Bolt m. v. Hr. Haakon Ogm. (Cecilia)

---

[1] Diplom. Norveg., IV, 611 (1392).
[2] Diplom. Norveg., IV, 693 (1399).
[3] Diplom. Norveg., IV, 424 (1336).
[4] Diplom. Norveg., V, 110 (1335) og IV, 424.
[5] Røde Bog, S. 253.

Dette Kompleks af originale Navne minder paafaldende om Ænesætten og Lendermanden Arinbjørn Jonssen, Søn af Jon Gautssøn til Ænes. Arinbjørn havde ogsaa Syssel i Heggin og Eid (Eidsberg og Askim) og residerede paa Valdisholm[1].

For Tidens Skyld kan Ambe have været Søn af Arinbjørn[2]. Den i den røde Bog nævnte Ambe paa Haugen i Spydeberg, der ogsaa har Mork, har Sønnen Arinbjørn paa Mork (1295), Far af Eyvind paa Mork (1344)[3]. Vaabnet kan her staa i Forbindelse med Navnet Arinbjørn.

Vi har set, at Kusserne ogsaa fører Tilnavnet Kamp. Førnævnte Gyrid Haraldsdatter Bolt eier som anført Bearfossen i Eidsberg, og denne var ogsaa ca. 1400 eiet af Eyvind Kump (Kamp)[4].

At Kusserne ogsaa havde Odel i Tom, lader sig eftervise.

Paa Vestfold lever Brødrene Hr. Haakon Eyvindssøn (Kusse) — Vaaben et kronet Hoved — død ca. 1385, og Hr. Lodin Eyvindssøn (Kusse-Vaaben), død ca. 1375, begge historisk bekjendte Mænd[5].

Hr. Lodin var sidst Befalingsmand paa Tønsberghus. Han testamenterer Gaarde til Hovedø Kloster (Eiendomme paa Nesodden), og Hr. Haakon og Kongen stadfæster Testamentet. Hr. Haakons Frue er Ellin Bersveinsdatter, Søster af Gunhild, Hr. Ogmund Berdorssøns Frue, Døtre af Bersvein Baardssøn i Asker, hvor ogsaa Hr.

---

[1] Munchs Oversættelse af Kongesagaerne, S. 55—182.

[2] Røde Bog, S. 141; Lange Klosterhistorie, S. 406; Diplom. Norveg., II, 36.

[3] Diplom. Norveg., II, 266; N. Sigill., I, Nr. 476.

[4] Diplom. Norveg., VIII, 254; Røde Bog, S. 175.

[5] Munch, Afd. II, 2, S. 12 m. v; Lange, S. 412 og 413; Røde Bog S. 73 og 74, 88, 96, 183 m. v.; N. Sigill., I, Nr. 832.

Haakon har Bondin[1], sammen med før nævnte Hr Jon Thoraldessøn til Nesøen[1].

Midtre Aker paa Eker eier Hr. Haakon sammen med Smør (Hustru Ulfhild paa Trondstad)[1].

Hr. Lodins Frue maa være Ingeborg Sigurdsdatter Kane, Søster af Hr. Thoralde Sigurdssøn. Dette sees af den hos Lange nævnte Proces om Hjalmstad i Ske i Bohuslen og Notisen i den angaaende Vaale i Vaale. Hun maa saaledes senere være bleven gift med Nikolas Galle paa Brunla.

Hr. Haakons Enke blev gift med Haakon Stumpe; men da Haakon Eyvindssøn altid kaldes Hr. Haakon, er Olaf Haakonssøn hans Søn.

I 1399 afstaar Fru Ellin og hendes da myndige Søn Olaf Haakonssøn al sin Odel i Tom til Hr. Ogmund Berdorssøn[2].

Hr. Olaf Haakonssen til Nesøen blev en meget anset Mand, død ca. 1450[3]. Han er blandt før nævnte Hr. Benkt Hartvigssøns (Gyldenløves) Arvinger og var antagelig gift med med en Skaktavl.

Nesøen eier Hoveddelen ($^1/_2$) i Strømsgodset (20 Gaarde i Skoger) sammen med Fossesholm og Trondstad.

En Sønnesøn af ham tør saaledes være den Jon Haakonssøn, som i 1495 har nævnte Del af Strømsgodset[4], og Jon saaledes igjen Far af Foged Olaf Jonssøn Kamp[5].

---

1 Diplom. Norveg., V, 318 (1380); S. N. F. S. H., III, S. 611; Røde Bog, S. 88.
2 Diplom. Norveg., III, 545 (1399).
3 Diplom. Norveg., II, 711, 832; V, 802 og XII, 226.
4 Diplom. Norveg., I, 924; III, 996.
5 Histor. Tidsskr., 4. R., II, S. 78 f.

Der maa have været en Sammenhæng mellem disse Vestfoldske Kusser eller Bolter og Bolterne paa Tom, uden at man derom kan anføre noget bestemt (nærmest gjennem Eyvind paa Mork, om hvem foran).

Der nævnes i Kongesagaerne en Lagmand Simon paa Thufn, der vistnok er den samme som den senere Lendermand Simon Kyr.

I hvert Fald danner det et merkeligt Sammenhæng, at Ænes er i Holtesønnernes Eie (Odelsgods).

FRA SMAASKIBE TIL STORSKIBE. FRA BAADFISKE TIL SKIBSFISKE.

REFORMFORSLAG FRA DET 16. AARH.

MEDDELT AF
A. TARANGER

I Thotts samling no. 941 fol. paa det Store kgl. bibliothek i Kjøbenhavn findes (bl. 117—22) det aktstykke, som er aftrykt nedenfor, og som i Gustav Storms katalog (NgL. IV 440) har faaet den misvisende overskrift: „Undervisning om at salte torsk". Aktstykket indeholder nemlig intet mindre end de i overskriften angivne reformforslag. Men forslagsstilleren er — ialfald for skreifiskeriets vedkommende — nogle aarhundreder forud for sin tid; thi endnu drives dette for det meste som baadfiske paa samme vis som fra oldtiden af. Saa konservativ er den norske nationale næringsdrift.

Det har desværre ikke lykkedes mig at finde noget spor af forfatteren. Haandskriftet stammer vistnok fra Bergen og er skrevet efter 1585. Naar jeg nedenfor aftrykker projektet i sin helhed, er det væsentlig af den grund, at det kan give oplysninger, som kan sætte andre forskere paa spor, der kan lede til forfatterens opdagelse. Jeg ialfald skulde gjerne vide, hvem han er, selv om hans forslag er at anse som dødfødt. Hvis det yderlig slette sprog skyldes ham og ikke afskriverens sluskeri, skulde man snarest anse ham for en udlænding. Men da han optræder som forkjæmper for de „indfødtes" næringsrettigheder, maa han enten være dansk eller norsk. Sandsynligvis har han været en bergensk forretningsmand med en yderst tarvelig boglig dannelse. Derimod synes han at være fortrolig med den tyske og engelske skibsfart, handel og fiskeri, hvis tekniske fremskridt han vil over-

føre til Norges vestkyst. Hans udtryksmaade er imidlertid ofte saa ubehjælpelig klodset, at der kan være tvil om hans mening. Dette gjælder dog kun detaljer, som er forholdsvis betydningsløse i forhold til hovedsagen.

Projektets værdifuldeste afsnit er det, som omhandler nordfarjagterne og deres bemanding (s. 312). Deres antal anslaar forfatteren til over 200, hvoraf den mindste del har større drægtighed end 12—15 læster. De er klinkbyggede og aabne (ɔ: uden dæk). Dette er vistnok den almindelige norske skibstype i unionstiden[1], og det er derfor ikke underligt, at hanseaterne karakteriserer de norske skibe som smaa. De hanseatiske og hollandske skibes drægtighed synes at variere mellem 23 og 150 læster, og den almindeligste størrelse er 50—60 læster. De engelske kogger og holker er i det 15. aarh. paa 150—250 læster, og i Preussen byggedes store kraveler paa 200—300 læster, bestemt for korn- og trælastfart og for „baysalttraden“[2]. Den udenlandske skibstype, som forfatteren vil indføre, er paa 40 læster (se s. 313). I skreifisket vil han indføre bysser og lodsbaade. De sidste maa allerede den gang have været af en mere sjødygtig type end fiskerbaadene.

En liden wnderuisning huorledis Kon. Matt. wor aller naadigste herris prophitt oc Norgis jndbyggeris nerrinng nordenfieldz wed synden [ɔ: siøsiiden?] storligen skulle mue forbedris.

Efftherthij att Norgis jnndbyggere Nordenn fieldz wdj fiskerienn boenndis efffther lanndzenns leylighet om sommerenn fast liidit som theris nerrinng och bierinng[3] — — — — bruge, menn .thiidenn och thennd første legennhedt, wdj huilckitt the med løst och wdenn stor

[1] Se Dipl. Norv. IX no. 260 (1430), hvor det oplyses, at et skib bygget i Smaalenene er paa 16 læster.
[2] Se herom nærmere Daenell i Hans. Geschichtsblätter 1902 s. 17 ff. og Bruns, Die Lübecker Bergenfahrer s. XCI—C.
[3] Aabent rum i mskr.

fare kronenns och theris prophitt med fiiskerij giørre maathe, menn allenne bruger mest deller om att fare thill Bergenn, och ther med att fordriffue thenndt ganndske sommers thiidt om wordenn, och nødis ther emodt wdj thett haardiste aff winntherenn theris kost[1] — — — —

Thesligeste och med fiiskerij vdj stor liiffs fare, och thet for thenndt skylldt, att fiiskenn om winntherenn best thørris, menn om sommerenn kanndt thet icke skee, forthij hannd da icke thørgis, menn snarrere fullis och forderffuis. Nu waar ther giortt raadt thill, adt the samme Norgis inndbyggere wdj thenne lanndz ennde om sommerenns thiidt, som the nu[1] — — —

Eller for prophitt giørre skulle, baade Norgis kronne och thenom sielffue, emodt the nu om winntherenn giørre, bruggenndis alligeuell ther hosz theris winnther nerrinng med thørstock fisk, som the nu giørre[1] — — —

Och skulle sliig sommer nerrinng skie med fiiskerij och salltt fiisk, huilckenn nerrinng nu icke brugis for aarsage skylld, att fiiskernne icke haffuer salltt adt sallthe samme fisk med, och ey hanndt kanndt om sommerenn thørris, som forschreffuitt er. Ther som the enndt salltt haffde, wiide de icke manerinngenn om sliigtt at giørre.

Ther som the enndt manerinng weste adt sallthe, wiide the icke samme salltt fiisk thill theris prophitt att sellge, ey heller haffue the skiib eller folck, som hannom thill fremmede lanndt føre kunde, och theris prophitt ther med adt søge, som dog storligenn giørris behoff.

Och er sliigtt Kon. Matt., Norgis riige och hanns lanndis inndbyggeris store skade, huilckenn manndt med Gudz hielp, ther som Kon. Matt., allis woris naadigste herre, wille ochsaa werre wdenn Kon. Matt. och Norgis

[1] Aabent rum i mskr.

kronnis bekostninng, well kunde goude raad thillfinndis, dog saa framptt adt Kon. Matt. ther thill naadigste och nødthørffthelige preuilegier och friiheder giiffue wille.

Och paa dett att manndt wiide maa, att sligtt monnligtt er adt giørre, dog aff thenndt, som baade Norgis och fremmede lanndz leylighet kiennde, och thett anndre lerre kunde; ellers waare alltt arbeyde forgeffuis, som aff thenne minn effthersehreffue wnnderuiszninng, huorledis minn rinnge forstanndt ther om werre skulle wide adt forstaa:

Vdj huilcke efftherschreffnne arthickeler mig haabis, adt manndt well formercke kanndt, adt sliig hanndell Kon. Matt., allis woris naadigste herre, thill stor prophitt begynndis och brugis kanndt.

Om nu sliig hanndell adt begynnde giørris thisze eptherschreffne arthickell behoff, ther som Kon. Matt. och Norgis inndbyggere prophitt giørre skall.

Først adt wiide thidenn, naar manndt paa fororritt skall mue begynnde fiisk adt sallthe, well forstannde, naar fiskenn icke lenger thørris kanndt, och huor lanngtt wdt paa høstenn thett werre skall, paa thet adt denn thørre fiisk wdj hius [ɔ: hus?] ere och wedt bliffuer och thenndt nerrinng, som nu brugis, icke forgaar, menn forbedris maa:

Jthem pladzer ther thill bequemde adt beramme wdj riigitt emellom Staidt och Karelidtstranndt[1], ther som fiiskernne best och bequemmeligste therris fiisk aff søenn kunde bekomme:

Sammeledis leffuere kunde thenndt, som hannom wiide adt bruge, forthij salltt fiisk will wforthøffuidt thill[2]

[1] Stadt og Karelstranden (ɔ: Kolahalvøen).

[2] Aabent rum i mskr.; formentlig: visze pladzser.

— — — førdt werre, och kanndt icke hosz huer manndt beuaaris, som thør fiisk giør.

Jthem wdj sliig pladzszer will och leylighedenn søgis, att manndt ther kanndt fiiske boer med thiidenn bygge med hues [ɔ: hus?] sligtt, som wdj thiisze lannde erre:

Menn med thet første fordeell skall ther byggis ther, som icke husz erre, sliige hus, som manndt thill sliig nerrinng bruge skall, som er bryggerhus, baggerhus, och ther thill med forradz giørris, adt the wnnderholldnne worde, saa att fiiskernne for therris penndinge eller fiisk, brødt och øll noch leffueritt bliiffue, saa att the stedzsze kunnde therris fiskerij bruge, huilckitt som the icke nu giørre kunde, forthij the icke kunnde bekomme fæthalie, som thennom behoff giørris. Ithem vdj huer sliig pladz eller paa thet neste, som meennligtt er, enn quernn, som rug och malltt kunde male, saa kanndt manndt prouiszionn for ett aar eller y thw giøre, adt ther som Kon. Matt. saa beloffuede, skulle alle sliig querne kronenn thilhøre, och ther fore paa kronenns bekostning byggis, och thett thill stor prophitt, forthij enn quernn skulle jtt aar icke møgitt minndre rennthe, enndt hun skulle koste adt bygge.

Noch wore dett gott, adt ther wor ett steennhus ther, som kiøbmenndenne theris salltt och anndre waare vdj opskibe mue, om ther icke strax skiib forhaanndenn waare, salltt fiisk och anndenn waare anname och beuaare; sliig husz skulle som och brøgers och bagers hus paa riigenns jnndbyggeris kost giørris och brugis thill therris prophitt.

Jthem wedt huertt sligtt hus eller pladz enn Kon. Matt. renthemester adt annamme bethallinng aff lanndue-renn[1], thinndt[2] och wføre penndinge, quernne pagt och

[1] ɔ: landvarden.

[2] ɔ: tiende.

anndre thillfallenndis Kon. Matt. reennthe, som aff sliig nerrinng komme kunde.

Vdforførde [wføre ovfr.] penndinnge ther med er minn meenning slig, naar som fremmede kiøpmenndt nogenn waare aff lannditt føre, tha giiffue the theris behørlig tholldt; thesligiste skulle the thet och giørre giernne, ther som the sliig nerrinng med salltt fiisk bruge maathe, och efftherthij som mig haabis, adt Kon. Matt. slig nerrinng allenne sinn hogmectighet egen wndersothe och jnndbyggere, for thisze efftherschreffnne aardsager skylldt, skulle naadeligenn wnnde will, efftherthij adt lannduordenn och thinndenn bethallis aff fiiskernne, saa er well thilbørligtt, adt the kiøpmenndt, som fiisk wdførre wille, Kon. Matt. enn themmeliigh penndinng giiffue, att wiide effther som skiibitt storst [ɔ: størrelse] wore eller effther thallitt aff fiiskenn, som wdførtt bliffuer, jmodt huilckitt inngenn well siige kanndt.

Jthem thill huer sliig pladz will thet alltt mest behoff giørris thw skiib, som salltt fiskenn wdj fremmede lanndt førre skulle och ther med westerske waare, salltt, kledde, lerritt, winn, spuszerij, homble, jernn, jnndt vdj riigitt jgienn førre; sligtt wille siig da well sielff lerre och skulle alle thisze skiib och nerrinng thilhørre och brugis aff Norgis och Danmarckis riigis jnndbyggere.

Sliige pladzszer wille well x eller xij emellom Stadt och Karrelldt stranndt behoff giørris; ther aff tha well adt forstaa, huad nerrinng och prophitt Norgis kronne och thendt gandske geemenn aff sliig hanndell komme wille.

Enndt jnngenn ledis maathe manndt thillstede, adt slig fiisk eller waare aff fremmede ther wdj lannditt kiøptt eller wdførdt worder, for merckelige och storre aarsager skylld, huor aff riigenns forderffuellsze wiszeligenn komme

wille; forthij lader manndt thet ther thill, saa kommer thet wdj enn brug, huilckenn mannd tha icke saa letthe-ligenn kannd affuennde, som mannd begynndelszenn kanndt forbiude, och jnngenn ther thill wenne, aff huilckitt osz Jszlanndt well ett stortt exemppell werre maa, som ieg wiidere thilkiennde giffue skall, naar behoff giørris; forthij manndt maa forstaa, ther som fremmede jnnd vdj riigitt oppaa slige pladzer komme haffuenndis kiøp therris waare, som the ther sliide, wille for enn rinnge penndinng — —[1]

Huilcke waare the ther dyrre sellge, och ther emodt fiiskenn for enn føyge thinng annamme, saa bliffuer wdj riigitt icke thredie eller fierde dellenn aff thet, som fii-skenn thenndt wdj fremmede lanndt giellder, och ther med kommer alldt prophitenn aff riigitt, och jnndbyggernne bliffuer wedt slig maner wdj slauerij, skylld och armodt, som the nu fast erre, och prophitt wdj fremmede lanndt:

Menn ther som Norrigis jnndbyggere, som skiib thill fremmede lanndt bruggenndis worder, slig fiisk och anndenn waare thill sig kiøbe, och hannom sielffuer wd-førre, ther emodt nødthørffthigtt goudz och waare kiøbe, saa bliffuer alldt wnnstienn [ɔ: winsten] wdj riigitt.

Ther med skulle och Norgis inndbyggere paa andre lanndt segladz och haandtherrinng lerre wdj fredszomelige thiider; thet samme kunde och wdj anndre thiider, naar behoff giørris, thill paasze komme.

Vdj thenne maner kanndt sliig hanndell och thill mangenn skade eller forhinndrinng aff thiisze kiøbmenndt wdtbrinnge vdj Bergenn preuilegier eller friiheder icke ryggis eller forstøris, forthij minn meening er, att manndt god naboskaff och hanndell med thennom hollde skulle, paa dett adt thenndt rinnge aff thenndt thørre fiisk och

---

[1] Aabent rum i mskr.

wdj erre bliffuer, och huer sitt beste giørre thett, kiøbmenndt theris skylld.

Som the paa søgtt om[1] — — adt bethalle sidne waare, huer frij sedt [ɔ: sit] goudz, naar och huor hannom best leygennhedt fallde wille, adt sellige eller kiøbe; och naar som folck raadt fyllge wille, werre thennom skylldig saa møgitt, som da beuiszeligtt finndis, wdj faar aar[2] adt bethallitt, naar som thenne nerring fremganng fannger.

Nu [er] spørsmaall: huor legger[3] manndt the skiibe, som salltt fiiskenn wdfører, och waare thilbage jgienn? Jthem nar the fiiskere ganndske sommerenn hiemme skulle bliiffue och fiiske, huem skall da theris thørre fiisk thill Bergenn førre, theris skiølldt bethalle, miell, malltt och anndre waare thilbage igienn førre:

Suaar: skib om wdførrinng medt adt giørre them kanndt manndt her vdj Westerlanndt fracte ryszer[4] eller lodtzmandz baader[5], som thill sliig hanndell best bruggelig erre, och med Gudz hielp kanndt manndt them med 2 eller 3 reyszer wist well kiøbe och bethalle; ochsaa haaber med thidenn større adt giørre, jnndthill saa lennge adt manndt bequemme pladzer vdj riigitt om sliig skiib adt bygghe opszøge och ther thill folck forordenerett kanndt, huor thill och goude raad kanndt och finndis. Jthem, huem som fiiskenn thill Bergen skall førre, ther paa er adt forstaa, adt nordenn Bergenn wdt thill Waarøe hus erre och bruggis mannge skiibe och jacter, ja wiszeligenn fleere enndt thw hundrede, ther aff thett minndste merre och større er enndt xij eller xv lester. Samme

[1] Aabent rum i mskr.

[2] ɔ: faa aar.

[3] ɔ: leier.

[4] ɔ: bysser = gln. buza, høie og brede skibe.

[5] Lodsmandsbaad = lodsbaad.

skiib och jacter erre nu alle bygde mest paa enn manerinng ligge aff bardt[1], wdenn offuerløbitt[2] med enn mast och ett segell allenne.

Jthem paa saa mannge lester, som skibitt eller jacthenn regnnitt er, saa mannge manndt worder der och paa seglle; eller och the haffue saa for enn brug eller misbrug, naar manndt sanndhedt siige maa.

Naar nu sliige skiibe eller jacter, som nu jnndenn landz ther vdj riigitt brugis, waare forbyggde paa thenndt tydske manerrinng eller wester lanndiske med master och segell, och med theris offuerloff, huilckitt som kanndt med thiidenn skee, och skall jnndbyggernne thet giernne giørre, naar them sligtt met goudt maner wnnderuist worder, saa kunde manndt samme skiib medt thenn fordeell aff folckitt førre: adt regnne ett skiib paa XL lester førris nu met XL manndt, och skulle nu paa thenndt anndenn maner bygdt lettheligenn førris met X menndt eller karlle, saa bliffuer XXX hiemme, mue therris kost forbedre Norrigis kronne med lannduaaren, thuinnde, wdforrinng och rennthe; och naar the jnndbyggere och paa denn wester lenndiske maner lerer adt fiiske med byszer och loodzmanndz baader, tha skulle the thredue karlle merre kunde fiiske enndt nu XL eller LXXX giørre kunnde. Aarsagenn er thenndt, adt the nu haffuer smaa baade, och wordede(!) huer med drage hiem thill lanndz jgienn, och ther thill med siig vdj søenn medt aarenn emodt winndenn stille hollde; och thenndt eller the, som thet

[1] „Ligge aff bardt" (ɔ: bord) maa betyde, at de er klinkbyggede, maaske ogsaa, at de er spidsstevnede i begge ender (lige?). Jagt betyder egtl. „hurtigseiler" (se Falk og Torp s. v.), men i nutiden betegner ordet en skibstype med afskaaren bagstavn, modsat den spidsstevnede „skøite".

[2] ɔ: dæk.

giørre, kunde icke fiiske, saa fiisker huer manndt for siig icke merre enndt enn eller tho anglegerij[1].

Menn med thennd wester lenndiske manner skulle v eller vi mendt iij[m2] eller iiij[m3] anngler thill liige bruge, och maathe dog wdj søenn for acker ligge, jnnd thill skiibitt fullde waare, och tha med Gudz hielp vdj ligge maade stund, menn fannge en xl wedt thenn mannerre nu bruggis.

Hoes thetthe well adt forstaa, att the skiib, som nu emellom Bergenn och the fiiskerij brugis nu med thennd wonnliigh manner, huer middag naar the nogitt koge wille, stille vdj enn hauffen liggenndis worder, desligeste och huer natt, och naar som winndenn, huilckitt som offthe skeer, omuenndis, nødis the offthe helle maanneder wdj enn hauffnn stille adt ligge; menn ther som the paa theris retthe kaasz bleffue, maathe the wdj samme thiid theris reyszer fulldgiørre; sligtt alltt giørris icke behoff, ther som skibenne waare saa forbygde, folck och kiellder-suenndt vdj skiibitt, och saa ganndske dagenn adt seglle, acker och thoug for adt legge om nathens thiid, huor som acker grund ad finnde er, wthenn allthiid haffue [haffne?] adt søge och for hanns winndt ligge och reyszer ther med winnde. Her offuer skulle alltt sligtt riigitt fordeell giiffue, forthij the skiibe vdj thenne maner, som the nu brugis, kunde Kon. Matt. thill j[n]genn thiennist eller nytthe werre, ey heller folckitt, forthij adt the thennd maner aff thydske skiib icke lerdt haffuer ey heller med sliig skiib kunnde; menn naar som sliig hanndell fremganng fich, haffde Kon. Matt. offuer thennd fordeell ochsaa vdj thennd forschreffne partt[4] aff riigitt weszeligenn merre enndt tho hundrede

---

[1] ?

[2] ɔ: 3000.

[3] ɔ: 4000.

[4] Mskr.: pagtt.

skib, som mannd thill fremmede lanndt bruge kunde. om behoff giordis. Waare the icke alle thill aarloff skiib brugeliig, tha waare the thill kiøbs fethallie goudz och folckitt thill baade deell der brugelig, naar behoff giørris; her hosz och forstaadt aff alle hannde embidzmenndt Kon. Matt. baade thill skempff[1] och errennst[2] nytthelig vdj riigit komme skulle adt wiide, skiibs thimbermendt, smeder, sauger, segellmager, rebslaar, goude styrremenndt paa fremmede lanndt, brygger och bager.

Thetthe forschreffnne er thett, som ieg paa thenne thiid om sliig hanndell schriffue kanndt, och ther som Kon. Matt., allis wor naadigste herre, slig nerrinng wdj riigitt begierritt, och ieg ther wdj brugtt maa worde, wille ieg med Gudz hielp icke allenne adt wnderre behøffliig wnnderuiszninng giiffue, menn och effther Kon. Matt. beffallinng, naar mig thenndt wiidenndis worder, slig hanndell och nerrinngh hiellp adt begynnde, och med Gudz hielp saa møgitt giørre, att hun wthenn thuill fremganng haffue skall, Kon. Matt., wor aller naadigste herre thill alld prophitt, som forschreffuitt er, och meenninge riigenes jnndbygger thill nytthe och gauffnn[3].

---

[1] Skempff ɔ: spøg, morskab.

[2] ɔ: Ernst, alvor.

[3] Derpaa følger et raad mod „frost i ben" og veiledning til at bevare tør fisk mod orm, saalydende:

Jthem for frost y bienn eller anndenn stedz, jthem thagh tho — — — — fullde aff byg och siudt ochsaa thet y reenntt wanndt saa lennge thett sprecker och thag saa en giøbenn eller thow gott rug miell och slaa sammenn y enn halff potte eddicke och giør der deg [ɔ: deig] aff, och leg det der paa, som frositt er, wdj alldt thenndt stundt samme deyg.

Att foruaare thør fisk for orm:

Tha skall du legge samme thørre fisk paa ett lofftt eller wdj enn thønnde och strøe wleskitt kalch ther paa emellom huertt laug, saa bliffuer handt wforderffuit.

BISKOP KARL II AF HAMAR.

AF

DR. LUDVIG DAAE.

Den Mand, om hvem der skal fortælles paa de følgende Blade, regjerede ganske kort i sit Stift, og om hans geistlige Virksomhed vides Intet. Men paa Grund af sin ulykkelige Skjebne indtager han en meget bemærket Plads i Christiern II's Historie og var i sin Tid en i alle tre nordiske Riger omtalt Mand. Hans Historie, der endog har fundet Veien til Lærebøgerne, var et characteristisk Billede fra Romerkirkens Forfaldstid. Imidlertid er den endnu ikke ret indgaaende fremstillet, og en Oprensning af dens Kilder, hvilken jeg her har forsøgt at give, er derfor ikke unødvendig.

Den bekjendte lutherske Biskop Jens Nilssøn af Oslo og Hamar kalder ham Karl Iverssøn Jempt[1], og Arild Huitfeldt betegner ham ligeledes i sin Bispekrønike J e m p t a. Han har altsaa hørt hjemme i Jemteland. Men Allens Formodning, at han, da dette Landskab tilhørte Upsala Erkebispedømme, skulde have faaet en svensk geistlig Opdragelse og have studeret ved Upsala Universitet[2], er uden Tvivl urigtig. I ethvert Fald maa han nemlig som ganske ung være kommen til Hamar. Han blev

---

[1] Visitatsbøger, S. 584.

[2] De tre nord. Rigers Hist. I., S. 439.

nemlig i 1486 indskreven som Student i Rostock og betegnes i Matrikelen som „*de Hammaria*“[1]. I det følgende Aar finde vi ham ved Greifswalds Universitet[2].

Om hans Familieforhold vides blot, at han havde en Søster, der var gift i Medelpad i Sverige med en Peder Kempe. Den gamle Hamars Beskrivelse siger, at Karl var af Adel („Riddermandsmand“), hvilket maa staa ved sit Værd. Skibykrøniken siger dog ogsaa, at han var „ædel baade af Byrd og af Dyd“.

Efter Studieopholdet i Udlandet møde vi Karl som Kannik i Hamar allerede 1492[3]. I 1497 er han derhos ogsaa „Kirkeherre“ eller Sognepræst paa Thoten[4], og i 1500 sees han at være Biskop Hermans Official[5].

Som saadan var han den fornemste blandt Kannikerne, og efter Hermans Død valgte hans Colleger ham til Biskop 1504 eller 1505. Vi erfare, at han i Juni 1505 var tilstede i Kalmar, hvor der skulde have været holdt et Møde af alle tre Rigers Raad. Kong Hans fremmødte ogsaa med Raader fra Danmark og Norge, men de Svenske udebleve. Da man havde ventet paa dem i fjorten Dage, fældede man, som bekjendt, en Dom, hvorved Sveriges Rige tilkjendtes Kong Hans, og de frafaldne Herrer erklæredes for Majestætsforbrydere o. s. v. Fra norsk Side deltoge i denne Dom Erkebiskop Gaute, Karl, „udvalgt Biskop af Hamar“, samt af verdslige Raader Hr. Nils

---

[1] Matrikler over nordiske Studerende ved fremmede Universiteter ved L. Daae, S. 62.

[2] Kirkehist. Samll. 4 R. VI. 364. Samtidig indskreves her ogsaa en anden Hamarenser, Thomas, der siden blev Kannik i Hamars Kapitel.

[3] D. N. V. 958.

[4] D. N. II. 995. Et Phantasibillede af ham, vistnok fra syttende Aarhundrede, hænger derfor i Hofs Kirke.

[5] D. N. II. 1012.

Henrikssøn og Hr. Henrik Krummedige, der tillige var dansk Rigsraad[1]. At Karl havde været en af disse Dommere, er ikke uden Interesse for den følgende Historie. Det vides forøvrigt, at han mødte i Kalmar med tredive væbnede Svende[2].

Endnu da Mødet holdtes, var Karl, som vi har seet, kun udvalgt Biskop. Sandsynligviis har han indfundet sig i Kalmar for med det samme at faa Kongens Samtykke til at bestige Bispestolen og har vel da ved den Leilighed eller dog omtrent ved den Tid faaet det. Maaskee er han, siden hans Metropolitan, Erkebiskop Gaute, ogsaa mødte i Kalmar, bleven indviet af denne udenfor Norges Grændser[3].

Men, skjønt Karl altsaa dengang har holdt gode Miner med Kong Hans og Foreningen med Danmark, er der Grund til at tro, at han i sit Hjerte har været en Fiende af begge, og at man i Sverige regnede paa ham som en Ven. Rigsforstanderen Svante Nilsson havde i Mora i Dalarne en meget betroet Mand, Præsten Arvid Siggessøn, der stadig forsynede ham med Efterretninger fra Norge. Denne Arvid skriver 4. Mai 1506, at han just havde havt Bud ude i Norge. Hans Bud havde ikke personlig truffet Biskop Karl, der ved den Tid ikke havde været paa Hedemarken, men man kunde haabe paa, at Biskoppen „vilde gjøre det bedste, Leiligheden tilsiger". Med Befalingsmanden paa Akershuus (antagelig endnu Knut Knutssøn af Familien Baat) stod Karl, heder det

[1] Huitfeldt p. 1053.

[2] Styffe, Bidrag till Skandinav. Hist. V. 47.

[3] Det første ubetinget sikre Vidnesbyrd om Karl som indviet Biskop, er fra October 1506. D. N. I. 1020. Nogen Oplysning om Bekræftelse af Paven eller betalt Afgift og Sportler til Curien haves ikke.

videre, ikke paa god Fod, men Almuen „holdt med Biskoppen“[1].

Den lige siden Aarhundredets Begyndelse herskende Ufred med Sverige og den Gjæring, som især siden Hr. Knut Alfssøns Drab fandt Sted hos Almuen i det søndenfjeldske Norge, fyldte Kong Hans med Bekymring, og han sendte af den Grund i Slutningen af 1506 sin Søn Christiern (II) som Statholder til Norge med fuld kongelig Myndighed. Efter at have tilbragt Julen paa Baahuus kom den femogtyveaarige Kongesøn i Januar 1507 til Akershuus og begyndte sit mærkelige Regimente i Norge. Et af hans første Skridt var at sammenkalde et Møde i Oslo i Marts 1507 af nogle Prælater, Slotsherrer og Lagmænd, og af disse æskede han en Erklæring om, hvilken Straf den burde lide, der ringeagtede kongelige Breve og Bud eller forsøgte at forraade Land og Folk fra Kongen. Svaret blev, at ifølge Lovene havde de, der ikke adløde Kongens Bud og Breve, forbrudt Fred og Fæ med Undtagelse af Odelsgods, men de, som raadede „Land og Thegner“ fra Kongen, havde forgjort baade Fred, Fæ og Odelsgods, og deres Liv stod i Kongens Haand. Mellem dem, som maatte udstede denne Erklæring, var Biskop Karl og en af hans Kanniker, Sven[2]. Om nu Kongen allerede da har havt Biskoppen mistænkt (og i saa Fald vel ikke uden Føie), veed jeg ikke, men at man i Sverige fremdeles regnede ham blandt sine, er vist. Ganske kort efter hint Møde i Oslo skriver nemlig den svenske Ridder Hr.

[1] Styffe, Bidrag till Skandinav. Hist. V. 88.

[2] Jahn, Danmarks Hist. under Unionsperioden, 584. Kanniken Sven nævnes ikke i andre kjendte Diplomer, men er uden Tvivl den samme Mand af dette Navn, der ifølge Indskrifterne i Østre Thotens Kirke skal have været Biskop Karls Eftermand her og have været en Bondesøn fra Romerike.

Thure Jønsson (Knut Alfssøns Sødskendebarn) til Hr. Svante (12. April), at endeel indfødte Mænd i Norge, blandt hvilke Biskop Karl nævnes først (dog vel egentlig kun, fordi han var den høieste i Rang), ere uvillige til at „samtykke og besværge en ny beskreven Lov, der vilde blive dem og Riget til evigt Fordærv". De øvrige „indfødte Norske", som negtede at samtykke en „ny Lov" (hvis Indhold ikke kjendes), vare Hr. Nils Henrikssøn (Fru Inger af Østraats Mand), Olaf Ottessøn (vistnok hendes Broder), Olaf Galle og Knut Knutssøn, og om den sidstnævnte udtales, at han var tilsinds at drage til Sverige, samt at man formodede, at flere af disse misfornøiede Nordmænd vilde gjøre det samme[1]. Som man vil see, have de verdslige Adelsmænd, som her omtales, hidtil forstaaet at skjule sin uvillige Stemning mod Christiern, og navnlig gjelder dette, som vi strax skulle see, om Knut Knutssøn.

I Vinteren 1507—1508 eller i den allerførste Deel af det sidste Aar udbrød, efterat Christiern var vendt tilbage fra sit første Besøg i Bergen, en Opstand paa Oplandene. Denne Opstand er i senere Tid meget ofte bleven omtalt, men i Virkeligheden vide vi saare lidet om den. Det Hele, som med nogen Sikkerhed kan siges om Begivenheden, findes i et Brev fra den ovennævnte svenske Præst Arvid Siggessøn, skrevet 29. Febr. 1508 fra Mora i Dalarne.

I dette vigtige Brev[2] berettes, at „den unge Herre (Christiern) i Vinter vilde lagt Tvinge paa dennem paa Hedemarken"; Hedemarkingerne have altsaa frygtet, at han med Vaabenmagt vilde hjemsøge dem. „Og saa

---

[1] Handl. rör. Skandin. Hist. XX. 126.
[2] Trykt i Allens Verk, De tre Nord. Rigers Hist. II. 576 fgg.

ginge de sammen og vilde braade (hugge Braater) og have Hold (Baghold) for hannem, at han ikke skulde ubebudet komme ind paa dem. Dog kom han omkring dem, da de toge Forsømmelse for Ærinde (ɔ: vare uforsigtige og sorgløse) og greb saamange, som i det Hold vare, og en Del slog ihjel, og der blev Herlog Hufvodfat slagen med nogle flere de bedste."

Hvem var nu den i Kampen faldne Herlog Hufvodfat („Hyttefad")? Herpaa kan Ingen svare. Forgjeves søger man i det hele levnede Forraad af Diplomer efter en samtidig Herlog, paa hvem der her med endog den mindste Rimelighed kan tænkes. Kun saa meget er klart, at Manden, siden Brevskriveren nævner ham paa denne Maade, uden at tilføie nogensomhelst nærmere Oplysning om ham, maa have været en Hr. Svante Nilssøn bekjendt, af de Svenske sandsynligviis opegget Personlighed. Det maa ligge nærmest at tro, at han har været en norsk Bonde, men har han været en Mand „af Vaaben", tilhørte han i alle Fald ikke nogen mere betydelig eller bekjendt Æt. Tilnavnet kan gjerne kun have været et personligt[1]. Men i Phantasiens og Declamationens Verden har Herlog spillet en desto større Rolle. Endnu i 1874, da der i Christiania Communebestyrelse debatteredes om Bevilgning til et Monument for Byens Anlægger, Kong Christian IV, udtalte saaledes Professor Frederik Brandt, at der hellere burde reises et Monument for Herlog Hyttefad!

Arvid Sigessøns Brev fortæller videre, at den „unge Herre" (efter at have tilintetgjort Hedemarkingernes

---

[1] I Ahnetavler, der dog ere lidet paalidelige, omtales en „Sigrid Hyttefad af Nøttelstad i Stange Præstegjeld" (Saml. til N. F. Spr. o. Hist. I. 405).

Baghold) red ind paa Thoten. Han tilføier den mærkelige Oplysning, at han „der sendte Biskop Karls Folk fra sig og hjem til Hamar til hannem“. Heraf maa altsaa sluttes, at Christiern har forlangt Hjelp af Biskoppen, og at denne har overladt eller maattet overlade ham de væbnede Svende, han har havt paa Bispegaarden. En formodentlig henimod Slutningen af Aarhundredet nedskreven Beretning om Biskop Karl af Jens Nilssøn[1] (der ikke kjender nogen Herlog Hyttefad) fortæller, at der skete et „Opløb paa Kjølveien af Thotens Bønder; de bleve fangne allesammen og indsatte i den hvælvede, murede Kjelder i Præstegaarden“.

Naar Jens Nilssøn videre tilføier, at „tre af de oprørske Bønder bleve aflivede; alle de andre løste sig med store Pendinge“, da veed jeg ei, om dette kun angaar Thotningerne eller muligens ogsaa Hedemarkingerne, der vel maa have spillet Hovedrollen i Opløbet. Hvad selve Herlog angaar, da veed man af en Beretning hos den bekjendte lybekske Præst og Krønikeskriver, Reimar Kock, som personlig var tilstede i Oslo 1532, at hans Hoved udenfor Akershuus blev sat paa en Stage med en Jernkrone paa (en ikke ualmindelig Forhaanelse over ulykkelige Oprørshøvdinger), og at nogle flere Hoveder havde været anbragte i en Kreds omkring hans[2].

Herlog Hyttefads Fald, som af Arvid Siggessøn kunde berettes i et Brev fra Mora i Dalarne 29. Febr. 1508, maa vel have fundet Sted flere Uger i Forveien, især da Arvid i samme Skrivelse kunde fortælle ogsaa

---

[1] Visitatsbøger, 584.

[2] R. Kocks Krønike er endnu ikke trykt i sin Helhed; de Norge vedkommende Stykker findes i dansk Oversættelse i (dansk) Magazin for militær Videnskabelighed. B. X.

om senere stedfundne Begivenheder og navnlig mærkelige Ting om Biskop Karl.

Om denne heder det nemlig, at da Christiern fra Thoten var kommen tilbage til Oslo, skrev han „ganske venlig“ tre Gange til Biskop Karl, at han strax skulde komme til ham i Borgesyssel. Han brugte, fortæller Arvid videre, „en Brevdrager, som i alle Maader beteede sig, som en anden Brevdrager havde gjort mod Hr. Knut Alfssøn“; dette vil naturligviis sige, at Brevdrageren brugte Svig og Falskhed. Tilsidst reiste da Biskoppen, og det lader sig formode, at han nødig og med bange Anelser drog afsted. Han havde netop havt Besøg af sin Søster og sin svenske Svoger, Peder Kempe, der havde lagt Veien til Hamar om Arvid Siggessøn i Dalarne. Da Biskoppen drog afsted, sagde han disse sine Nærpaarørende, at han haabede at komme hjem om otte Dage. Men efter denne Uges Forløb viste sig den „unge Herre“ en Morgen tidlig udenfor Hamars befæstede Bispegaard. Bispens Foged var „med sit Selskab“ ude i Forretninger, idet han ingen Fare havde anet, thi Biskoppen havde jo sagt, at han snart skulde komme igjen, og givet Befaling til, at der skulde brygges og bages i hans Fraværelse. Christiern anstillede sig, da han kom, som om han var forfulgt af de Svenske, og som om Biskoppen selv var i hans Følge, og forlangte, at man strax skulde aabne Porten for ham selv og denne. Dette Forlangende blev efterkommet, men „i det samme Christiern kom ind, greb han strax hvert Barn og tog al den Del, der var, paa Fiendeviis og lod strax plyndre i Kirken og hos Kanniker og Præster“. Alle Bønder, som havde noget, lod han gribe og „lægge i Hægtelse“, og somme beskattede han over deres Formue, og nogle „gik til Skoven som andre vilde Dyr“. Han havde 500 Mand med sig,

hvoraf dog kun 60 „Hofmænd" (formodentlig Knægte af Akershuus's Besætning), Resten vare „Kjøbmænd fra alle Kjøbstæder, Baadsknægte og allehaande løst Parti". Peder Kempe havde Aftenen i Forveien begivet sig bort til en Klerk og var saa heldig, da han hørte, hvad der var skeet, at komme afsted til Dalarne. Biskoppens Søster blev derimod greben, men den unge Herres Sekretær eller „Cantsler" (det var den senere Erkebiskop Erik Walkendorf), der altsaa maa have fulgt med ved denne Leilighed, skaffede dog hende fri imod Løfte om Godtgjørelse derfor; hun begav sig strax til Arvid Siggessøn og gav ham Besked. Hendes Beretning ligger da formodentlig til Grund for den indholdsrige Skrivelse af 29. Febr. Hvorledes det var gaaet Biskop Karl selv, vidste man paa Hamar ikke sikker Besked om. Christierns første Foregivende, at han havde ham med sig til Hamar, var kun Opspind. Men den Hest og den Slæde, hvormed den ulykkelige Biskop havde forladt sin Borg, gjenkjendte man ved Christierns Ankomst, thi med denne Befordring var en anden af Christierns Ledsagere til Hamar, Biskoppen af Oslo Anders Muus[1] kommen kjørende. Det hed sig nu, at Karl var „indmanet" paa denne sin Embedsbroders ligeledes befæstede Bispegaard i Oslo, medens hans Følge skulde være kastet ind paa Akershuus. Endelig hed det ogsaa, at Christiern havde skrevet efter Erkebiskop Gaute i Nidaros og Hr. Nils Henrikssøn paa Østraat for at berede dem samme Skjebne som Biskop Karl.

[1] Denne ynkelige Prælat, et Creatur af Christiern, var nys bleven indtrængt paa Oslo Bispestol af Kong Hans, idet den udvalgte Biskop, Nordmanden Thorkel Jonssøn var fordreven til Sverige. Siden blev det Anders Muus's Skjebne selv at fortrænges af en anden dansk Mand, Hans Mule.

Saavidt Arvid Siggessøns Brev, som har den Fordel at være et samtidigt Vidnesbyrd, men dog som formentlig hvilende paa Biskoppens Søsters Beretning ikke kan undgaa al Mistanke om mulig Ensidighed i Enkeltheder. Men denne Beretning er saagodtsom det Eneste, vi kjender om disse Begivenheder. Jens Nilssøns korte Beretning er nemlig saa meget yngre, dog kan den nok tænkes at hvile paa ældre, nu tabte Optegnelser. Foruden hvad ovenfor er anført af Jens Nilssøn, meddeler denne ogsaa dette, at de, der fangedes efter Kampen paa Thoten (Kjølveien), havde „skyldt paa“ Biskop Karl. Hans Families nære Venskab med Arvid Siggessøn tyder ogsaa paa, at Biskoppen, om han end har maattet lade sine Folk støde til Christiern, har staaet i Forbindelse med dennes Fiender og maaskee staaet bag ved Opstanden, ligesom der jo neppe kan være Tvivl om, at han fra første Færd af har været uvillig stemt mod den unge Fyrste.

Tilstandene paa Hedemarken og en stor Del af Oplandene i det Hele vare altsaa i høi Grad urolige og ulykkelige om Vaaren 1508. I April og Mai var der en Bevægelse i Solør og paa Hedemarken. Den fordrevne Thorkel Jonssøn, der fremdeles kaldte sig udvalgt Biskop af Oslo, havde gjort Indfald fra Sverige, hvor hans Skjebne havde vakt Deltagelse. Han havde faaet Understøttelse af svenske Biskopper og af Befalingsmanden i Wermeland, Olof Bjørnsson. Men Hjelpen fra Sverige, hvor Hr. Svante Nilsson var altfor meget optagen med andre Sager, blev ikke tilstrækkelig til at udrette Noget af Varighed. Ogsaa i Thelemarken, uvist dog, om i den Del, som hørte til Hamars Stift, var der Bevægelser blandt Bønderne, og Christiern skal selv have gjort et

Tog til denne Egn[1], hvor Fyrstebesøg vistnok ellers sjelden eller aldrig havde været kjendte.

For imidlertid at vende tilbage til Biskop Karl, da var han altsaa foreløbig Fange paa Anders Muus's Bispegaard i Oslo. At forgribe sig paa en Biskops personlige Frihed vilde i Romerkirkens Velmagtsdage have været en overmaade dristig og skjebnesvanger Handling, thi den, der vovede noget saadant, var allerede ved selve Gjerningen, selv om formelig Bansættelse ei fandt Sted, falden i Ban (*excommunicatio latæ sententiæ*), ja der kunde endog efter en saadan Fremfærd paafølge et Interdict over det hele Land. Men de Tider vare forbi, da man havde noget alvorligt at frygte fra Rom. Naar den nu længst tæmmede Pavemagt fik sine Afgifter og Sportler og kunde udsende sine Afladskræmmere, lukkede den sine Øine til næsten, hvad det saa skulde være. Man tænke paa, hvad der var foregaaet i Bergen 1455!

Allerede i Arvid Siggessøns ovenfor omtalte Brev berettes, at Christiern strax tog den befæstede Bispegaard i Besiddelse, og det paa en saadan Maade, at han dengang sikkert ikke har tænkt paa nogensinde at ville slippe den af sine Hænder. Han lod nemlig strax Gaarden „bespise“ (ɔ: proviantere) og lod falde den Ytring, at, om her igjen kom en Biskop, da maatte han, om han saa vilde, gjerne faa Lov at bo i Ladegaarden, „men paa Slotte eller murede Gaarde skulde de herefter ikke mere sætte sig“. Han lod videre ogsaa Bispestolens Indtægter ligefrem beslaglægge, og den Mand, som indsattes til verdslig Bestyrer af Gaarden og Godset, blev den samme Knut Knutssøn, om hvem det ovenfor er sagt, at han ikke havde staaet paa den bedste Fod med Biskop

[1] Styffe, Bidrag o. s. v. V. 265.

Karl, men som tillige — hvad Christiern dengang endnu var uvidende om — ligesom Biskoppen ikke var fri for svenske Sympathier. Der kom en Tid, da Christiern fik dette at vide, og Knut Knutssøn, der imidlertid var bleven Ridder, maatte saa i 1519 blandt andet ogsaa af den Grund lade sit Liv paa Skafottet[1]. Om hans Administration af Stiftet har man et Vidnesbyrd i et tilfældigviis bevaret Document af 1509, hvori han som „Høvedsmand paa Hammergaard paa min naadige Fyrste, Hr. Christierns Vegne" giver en Kirkeværge Kvittering for aflagt Regnskab til Hamar Domkirke for Alms Kirke i Fron[2].

Naar maaskee undtages Anders Muus af Oslo, maatte dog Norges Prælater selvfølgelig i høi Grad forbitres ved en saadan Adfærd imod deres Collega, og især maatte dette være Tilfældet med Erkebiskop Gaute, den afsagte Fiende endog af Foreningen med Danmark i sig selv, endmere naturligviis af en saadan Repræsentant for denne, som Christiern. Denne sidste skal i 1507 have indfundet sig i Throndhjem og forlangt, at Gaute skulde krone ham som Norges Konge, men have faaet et bestemt Afslag: „Vi have nok af en kronet Konge her i Riget, Eders Fader"[3]. Efter Karls Fængsling fortalte man i Sverige, at Erkebispen gjorde krigerske Rustninger og „lod alle Langskibe nordenfjelds gjøre rede", men dette har neppe været mere end et Rygte[4]. Men som Rigets Primas maatte dog Gaute lade høre fra sig i Biskoppens Sag, og han skrev da til Kong Hans i Danmark fra Throndhjem 31.

---

[1] Allen, De tre nord. R. Hist. III, 1 S. 26—35.

[2] D. N. III. 1045.

[3] Handlingar rör. Skandinav. Hist. XX. 185, cfr. L. Daae, Norges Helgener S. 63.

[4] L. Daae, En Krønike om Erkebiskopperne i Nidaros (Vidensk. Selsk. Festskrift) S. 173—74.

Mai 1508[1] med Klage over, at „vor unge naadige Herre“ havde sat Biskop Karl i Fængsel og frataget ham hans Gaard og Tjenere, fordi han skulde „have voldet Opreisningen paa Hedemarken i Vinter“. Denne Fremfærd kunde Gaute ikke kalde lovlig, thi det var ikke tilbørligt, at den hellige Kirkes Personer og især Biskopper og Prælater „nefses“ eller rettes under Lægmænds Vold og afsættes fra alt, hvad der tilhører dem, uden Lov og Dom. Han beder derfor, at Biskop Karl maa komme til sit igjen og svare for tilbørlige (ɔ: geistlige) Dommere, hvorhos han tilføier, at det er at formode, at Biskoppen fra den Tid, da han fik Kongens Samtykke til Hamars Domkirke (ɔ: til Bispeembedet), har tjent denne og Riget, som en tro Mand bør paa den hellige Kirkes Vegne. Erkebispen endte med en Bøn om, at den unge Herre Christiern maatte ville lade Alle nyde Lov og Ret og ikke betynge Almuen med nye Paalæg og Besværinger.

At Erkebispen havde Kirkeretten paa sin Side, er sikkert nok. Forholdet var aldeles det samme, som f. Ex. dengang i det ellevte Aarhundrede Keiser Henrik IV havde fanget tydske Biskopper og forlangte deres Afsættelse, men Gregor VII i Henhold til de isidoriske Decretaler erklærede, at de først maatte indsættes igjen i sin Embedsmyndighed, førend lovlig Anklage mod dem kunde fremsættes; men det forstaar sig, nu var der i Rom ingen Gregor VII, og Erkebiskoppen i Throndhjem havde ingen Støtte mod Christiern og hans Fader. Henvendelsen blev derfor afmægtig.

Men inden Kong Hans gav et Slags Svar, havde der været holdt et dansk Raads- eller Herremøde i Varberg i Halland ved St. Hans Tid 1508, hvor baade

---

[1] Danske Mag. IV. 182. D. N. VIII. 471.

Christiern og hans Fader Kongen havde mødt frem, da der skulde forhandles med svenske Udsendinge. Først efterat Mødet havde fundet Sted, fik Gaute — hvad der jo ogsaa var rimeligt, naar Hensyn tages til Datidens Befordringsmidler og de store Afstande — Svar paa sit Brev af 31. Mai. Svaret var undvigende og gik udenom Sagen[1]. Kongen siger, at han havde ventet, at Biskop Karl skulde være kommen „for os og Rigets Prælater" i Varberg. (Man maa her erindre, at Biskoppen jo var en fangen Mand, og at det altsaa ingenlunde beroede paa ham, om han kunde indfinde sig!) Dog havde Kongen hørt, at Bispen ønskede at komme til Ords med ham, hvilket Kongen selv ogsaa vilde lade skee[2]. (Det blev aldrig Noget deraf.) Hvad Hamars Bispegaard og Tjenere angaar, siger Kongen, at „vor kjære Søn har sagt os, at han ei haver befattet sig dermed eller givet nogen Befaling derom, men Prælater og Kanniker der i Capitlet have givet Knud Knudssøn Befaling at forsvare Godset, dog at Renten og Opbørselen skal blive til Stiftet, som sig hør og bør". (Man kan jo ikke vide, om Christiern har sagt noget saadant til sin Fader, men det er vistnok al mulig Grund til at tro, at han i saa Fald har talt Usandhed, og at Knud Knudssøn ingenlunde har været Kannikerne kjærkommen eller (i hvert Fald ikke frivilligt) valgt af disse, hvilket sidste allerede fremgaar af, hvad vi ovenfor have anført.) Tilsidst bemærker Kong

---

[1] Trykt efter et bevaret Udkast i Danske Mag. IV. 184 og D. N. VIII. 473.

[2] Udstrøget i Conceptet ere Ordene: „Til det første Herremøde, som nu herefter stande skal", hvilket er ganske betegnende, da det viser, at Kongen ingenlunde længtes efter at see ham, men helst lod den Sammenkomst henstaa!

Hans i svævende Udtryk, at det ei „kvemmer sig for ham at være Dommer i denne Sag“. Kongen tier betegnende nok ganske stille med Hensyn til Hovedpunktet, Erkebispens Klage over, at Karl holdes fangen under Lægmænds Vold. Derimod fortæller han, at hans kjære Søn har skrevet om Sagen og begjæret Dommere af „vor helligste Fader Paven og den romerske Kirke“. At dette allerede nu er skeet, er dog ganske usandsynligt. Et Par Aar senere er der derimod skrevet fra Kong Hans's Cancelli til en Cardinal (Marcus af Præneste), der var Kongens Commissionær ved Curien, og i Brevet til denne fortælles vel, at der allerede tidligere er skrevet til Paven, men efter noget saadant Brev leder man forgjeves i Kong Hans's latinske Copibog for disse Aar[1].

Erkebiskop Gaute havde imidlertid skrevet ogsaa til sin danske Collega, den fromme og af Alle høiagtede Erkebiskop Birger af Lund, og anmodet ham om at gjøre sit til, at Biskoppen af Hamar maatte komme for tilbørlige Dommere. Birger opfyldte denne Begjæring og skrev til Kong Hans Margrete Dag (altsaa 9. eller 16. Juli) 1508[2]. Af denne Skrivelse erfare vi, at Kongen, Erkebiskop Birger og Biskoppen af Fyn, Jens Anderssøn (Beldenak), vare blevne enige paa Herredagen i Varberg om, at Biskoppen skulde faa Kongen i Tale, og dette beder da Birger Kongen om at gjøre Alvor af. Det skede dog, som ovenfor anført, aldrig, og Kongen har som ovenfor anført, neppe ment noget dermed.

Den nysnævnte Biskop af Fyn, Jens Beldenak, var en talentfuld og i Kirkeretten vel forfaren Mand, men tillige en Person, der yndede at gjøre sig gjeldende ved

---

[1] (Wegeners) Aarsberetn. fra Geheimearchivet I. 38.

[2] Danske Mag. IV. 183.

alle Leiligheder og indblande sig i mange Ting. Dette Træk hænger muligens sammen med, at han (i Modsætning til de allerfleste Prælater paa den Tid) var en ægte Parvenu. Uagtet han sikkert meget godt forstod, at hverken Kong Hans eller Christiern ønskede, at Biskop Karl skulde slippe ud af den sidstnævntes Fængsel, udstedte han under 2. Decbr. 1508 et mærkeligt aabent Brev i denne Sag[1]. Man faar her vide nye Ting, der slet ikke forekomme i de ovenfor refererede Brevskaber. Først, at Christiern (ved hvilken Leilighed? skriftligt eller mundtligt?) skal have tilbudt Norges Biskopper, om de ønskede det, at tage Biskop Karl i sin Forvaring, men at ingen af dem havde været villig dertil. Dette skulde Christiern selv have sagt ved det tidtnævnte Raadsmøde i Varberg, men det lyder lidet troligt. Dernæst fortælles, hvad der tør være sandt, siden Biskop Jens selv var tilstede i Varberg, at Christiern sammesteds havde tilbudt at ville overantvorde Karl af Hamar til Erkebispen af Lund eller til hvilken anden Prælat i Danmark, der vilde modtage ham og indestaa for hans Tilstedeværelse, men at saavel Erkebispen som de øvrige tilstedeværende Prælater havde erklæret, at de vilde være ganske „ubevarede" med den Sag. Men nu tilbyder han selv, Biskop Jens Anderssøn, at ville modtage Biskop Karl i sin Forvaring, om han overleveres ham i Kjerteminde i Fyn, og at have ham hos sig i et Aar, regnet fra Modtagelsen i Kjerteminde. Til dette neppe velkomne Brev vides der ikke, at noget Hensyn blev taget.

---

[1] Danske Mag. IV. 186. Det siges her af Langebek, at dette Brev er en Skrivelse til Christiern i Norge, men selv betegner Biskop Jens det som „aabent Brev" og henvender sig ikke til nogen Enkeltmand.

Biskoppen forblev i Fængsel, men er allerede i 1508 bleven flyttet fra Oslo til Baahuus Fæstning, hvor han formodentlig har siddet i det bekjendte Taarn, der kaldes „Fars Hat“ og oftere blev benyttet som Fangerum. I August 1508 gik det Rygte i Sverige, at „han var sluppen løs, men at Ingen vidste, hvor han var“[1]. Denne Flugt maa det da formodentlig være, som — hvad vi siden skulle høre — er blevet saa stærkt udsmykket af en dansk Historieskriver. Har han en kort Tid været paa fri Fod, er han i ethvert Fald snart atter bleven greben.

Som vi have hørt, kom Sagen omsider, uvist paa hvad Maade, for Paven, Julius II, en Mand, der dog sikkert, optagen som han var med Krige og verdslig Politik, ikke har skjænket en hyperboræisk Biskops Affærer stor Opmærksomhed. Forholdet mellem ham og Kong Hans var i ethvert Fald saa godt, at Paven uden Indvending efter Erkebiskop Gautes Død (1510) casserede Throndhjems Domcapitels Valg af en Efterfølger og derimod ved Provision udnævnte Kongens Candidat Erik Walkendorf til Norges Primas.

Den sidste Oplysning om Biskop Karls Skjebne findes i et Brev, udstedt af en pavelig Nuntius, Friseren Idzard Gravius, Kannik fra Sinigaglia. Denne Nuntius var (man kan gjerne sige: naturligviis) en Afladskræmmer og altsaa henviist til i sin Forretnings Interesse at vise Christiern den størst mulige Forekommenhed og Opmærksomhed, og han blev nu benyttet af denne til at bringe ham ud af de Vanskeligheder, hvori han var kommen ved at forgribe sig paa en Biskops Person. Christiern var vistnok ikke formelig s a t i Ban, skjønt han, som vi

[1] Styffe, Bidrag V. 293.

vide, efter Kirkeloven var faldet i et saadant ved sin Handling, men Sagen havde efterhaanden vakt stor Opsigt og kunde nok blive et farligt Vaaben mod ham i hans Fienders Haand. Derfor lod han Afladskræmmeren afløse sig fra de Kirkestraffe, han „muligen" kunde have paadraget sig, ved et Brev, udstedt i Laholm 17. Decbr. 1511 (1512?)[1]. Dette indeholder en kort Fremstilling af Sagen, selvfølgelig paa den for Christiern gunstigste Maade og, om jeg saa maa sige, nedskreven efter hans Dictat. Vi faa høre, at det ved de fangne Oprøreres „godvillige" Tilstaaelse og ved „andre ikke ringe Indicier" var godtgjort, at Biskop Karl havde været „Ophavsmand og Bannerfører for den blodige Tumult". Dernæst fortælles, at Biskoppen, da Kongen kaldte ham til sig, skulde have forsøgt, i Stedet for at indstille sig hos ham, at rømme til Sverige, et Træk, der ikke forekommer i noget af de ældre Documenter. Christiern havde, siges der, saa ladet ham gribe paa Flugten og ladet ham bevogte „i et Kammer" (*in qvadam camera*), men „ikke fordi han vilde straffe ham (!!) eller vilde være Dommer i sin egen Sag, men fordi han besluttede at henvende sig til vor helligste Fader, Paven, og det hellige apostoliske Sæde angaaende denne Biskoppens notoriske Forbrydelse" (!). Han havde gjentagne Gange (!) henvendt sig til Paven, „men ikke faaet Svar, enten paa Grund af Kongeriget Norges uhyre Afstand fra Staden (ɔ: Rom) eller Sendebudenes Forsømmelighed" (!!!)[2].

---

[1] I Brevet selv, der er trykt i Danske Mag. IV. 189, staar 1512, men Paludan-Müller har i sin Bog: De første Konger af den oldenborgske Slægt, S. 243, gjort det sandsynligt, at Gravius har beregnet Aaret 1512 fra 25. Marts 1511 af (den pisanske Incarnationsstil).

[2] Endog Allen, Christiern II's utrættelige Advocat i Tide og i Utide, maa tilstaa (Tre nord. R. I. 471): „Man fristes til at

Men den vigtigste Oplysning, som Afladskræmmerens Brev indeholder, er dog den factiske, at, da han absolverede Christiern, var Biskop Karl død. Det heder i Brevet, at Christiern i Aarenes Løb var bleven kjed af at skulle have ham under stadig Bevogtning og derfor bestemte sig til at sende ham til Erkebiskop Erik Walkendorf i Throndhjem, paa hvis Varetægt han trygt kunde stole. Men, medens han var paa sin Reise til Throndhjem (altsaa fra Baahuus), døde han efter Guds Vilje i Oslo[1]. Christiern havde jo, fortsætter Idzard Gravius, „ikke lagt voldsom Haand paa ham, men paa det apostoliske Sædes Vegne (!) ladet ham hæderlig (!) forvare i et Kammer, for at hans blodige Forbrydelse kunde blive undersøgt, men ikke desto mindre, for sin Samvittigheds og Sjels Freds Skyld og for efter sine Forfædres Exempel at vise sig som en catholsk Fyrste, har han anmodet mig for en Trygheds Skyld (*ad cautelam*) om at faa modtage Absolutionens Beneficium“. Derfor meddeler han med apostolisk Myndighed saadan Absolution, saafremt forøvrigt Christiern ved at gribe Biskoppen maatte være falden i noget Ban. Idzard Gravius maa erkjendes at have tilegnet sig den romerske Kirkes hykkelske Stil indtil Virtuositet.

Biskoppen var altsaa død og Christiern absolveret af en pavelig Nuntius. Men hermed var Sagen ikke forbi. Den fik i 1513 et mærkeligt Efterspil. For at forstaa dette, hvorom vi strax skulle tale, tror jeg, at man maa have i Erindring, at Kong Hans var død 20. Februar

---

antage, at det ikke forholder sig rigtigt med disse tidligere Bud og Skrivelser“.

[1] Han skal være død i Anders Muus's Bispegaard, hvor ogsaa hans første Fængsel havde været. D. N. IX. 474.

1513. Pave Julius II var død Dagen efter, 21. Febr. og 15. Marts var Leo X valgt til hans Eftermand.

Under 12. Mai 1513 udsteder den nye Pave en Bulle[1]. Den er stilet til Erkebiskop Erik Walkendorf af Nidaros og Biskop Lage Urne af Roskilde og angiver, at Cardinal Marcus af Præneste har givet Paven en Fremstilling af Biskop Karls Sag. Denne Fremstilling har gaaet ud paa, at Karl skulde have conspireret mod Christiern og villet paa listig Maade berøve denne Livet. Christiern havde saa opdaget Sammensværgelsen, fanget Biskoppen og hans Consorter og ladet disse sidste undergaa Straf (*supplicium sumsit*). Videre faar man af dette Pavebrev at vide, at Julius II i sin Tid skulde have overdraget Undersøgelse og Absolution til to (unævnte) Biskopper i Nordtydskland (Noget, hvorom der i de foregaaende Acter Intet meldes). Nu meddeler da Paven Biskop Lage Urne Tilladelse til, *ad cautelam*, som det heder, foreløbig at afløse Christiern. Der tilføies, at dette skulde skee paa Betingelse af, at denne (der nu kaldes Konge) edelig forpligtede sig til at underkaste sig Kirkens Lov og endelige Dom i Sagen. Men dette var naturligviis kun Spilfægteri fra den romerske Curies Side for at redde Formen, og Sagen blev af Paven aldrig optagen paany. Og nu foregik i Graabrødreklostret i Kjøbenhavn et høitideligt Optrin. Christiern aflagde her først Ed paa, at han vilde underkaste sig Kirkens Dom, og bad knælende om Forladelse for sin Synd, og derpaa meddelte Biskop Lage ham i Henhold til den pavelige Bulle Absolutionen og paalagde ham en Bod, der dog —

[1] Trykt i Danske Mag. IV, p. 191—92, og Dipl. Norv. IX. No. 474.

ikke nærmere bestemtes. I Brevet herom[1] udtaler nysnævnte danske Biskop derhos, at det var godtgjort, at Christiern havde været uden Skyld i Karls Død.

Denne Sagens sidste Episode har vistnok en større Interesse, end man hidtil har været opmærksom paa. Den forstaaes uden Tvivl bedst, naar man henseer til den alt andet end heldige Position, hvori Christiern II befandt sig efter Faderens Død, idet det jo er bekjendt nok, at der inden det danske Aristokrati gaves et ikke ringe Parti, som kun yderst nødig saa ham bestige Danmarks Throne, thi allerede længe havde hans brutale Personlighed fyldt Mange med bange Anelser om en tyrannisk Regjering. Der kan visselig ikke tvivles paa, at det, man havde hørt om hans Færd som Regent i Norge, i høieste Grad havde bidraget til at øge Bekymringen, og mellem disse Christierns norske Bedrifter maatte særlig Karls Behandling gjøre Danmarks Prælater høist betænkelige og ængstelige for lignende Behandling.

Christiern var valgt til dansk Thronfølger 1487. Eiendommelig nok havde hans Fader fundet det fornødent at lade dette Valg fornye 1497, og hvad der især er mærkeligt, Valget var atter gjentaget 1512, hvilket vel saa tydeligt, som tænkes kan, vidner om, hvor ilde seet Christiern har været i mægtige danske Kredse. Allen[2] har villet forklare Misstemningen mod Christiern alene som en Følge af Farbroderen Frederiks Intriger, og, som bekjendt, var der virkelig et Parti i Jylland, som allerede i 1513 tænkte paa at gjøre Frederik til Konge (hvilket han dog afslog), men Enhver vil dog indrømme, at der aldrig kunde

---

[1] D. Mag. l. c. Dipl. Norv. IV. No. 479.
[2] De tre nord. Rigers Hist. II. 4—5.

være bleven Tale om Hertugen, ifald ikke Christiern med Føie havde været frygtet som en tyrannisk Hersker. Og som sagt, neppe har nogen af hans Handlinger, medens Faderen endnu levede, i den Grad vakt Opsigt og Frygt i Danmark, som just Behandlingen af den norske Biskop. Paulus Heliæ har vidst og forstaaet dette, thi han har udtrykkelig udtalt sig i denne Retning[1].

Det er altsaa temmelig klart, at Christiern II under de ikke kortvarige Forhandlinger, som omsider førte til, at det danske Rigsraad omsider anerkjendte den tre Gange valgte Mand som sin Konge, har følt, at Idzard Gravius's Absolution ikke var tilstrækkelig, og derfor gjennem Cardinalen af Præneste ladet sig udvirke en Art Absolution fra Paven selv.

Sagen glemtes dog naturligviis ikke saa hurtigt. I Sverige forekastede man flere Aar senere Christiern hans Færd mod Biskop Karl. Han svarede da, at det var en Sag, som Danmarks og Norges Raad noksom kjendte, at han Intet i Henseende til Bispen havde at bebreide sig o. s. v. Og da de danske Rigsraader i 1523 opsagde Christiern Huldskab og Troskab[2], kom atter denne Begivenhed frem i et Manifest.

Denne Sag er her fortalt ene og alene efter samtidige Documenter. Disse er af en saa forskjellig Aand og Beskaffenhed, at deres Indhold og Beretninger ikke,

---

[1] Cfr. A. Heyses Overs. af Skibykrøniken S. 77, Noten og Allen II. 11.

[2] Huitfeldt p. 1218; her heder det: at Biskoppen af Hamar kastedes „udi et grueligt Fængsel, og udaf Stank, ond Lugt, Sorrig og lang Siddende er al hans Styrke fortæret og siden efter han er udkommen, er han deraf død.“

saaledes som mine Forgjængere[1] have forsøgt det, kunne eller bør „forenes". De maa holdes ud fra hinanden og refereres hver for sig. Alene paa den Maade vil det blive muligt for Læseren at danne sig den rette Forestilling om det Hele. Derhos har jeg med Forsæt bidtil bortseet fra de Sagn, som en talentfuld, men ikke altid paalidelig dansk Humanist, Hans Svaning meddeler i sin latinske Historie eller historiske Roman om Christiern II[2]. Disse Sagn, der siden udskreves først af Arild Huitfeldt og derpaa af mange følgende Autorer, have i høi Grad bidraget til at forvanske den rette Sammenhæng. Men de bør dog kjendes, og et kort Uddrag deraf skal derfor meddeles.

Svaning lader Karl være Biskop over baade Oslos og Hamars Stifter (der, da han skrev, vare blevne forenede) og giver ham Navnet Matthias (som jeg antager er en Forvexling med et senere Offer for Christiern II's Tyranni, den svenske Biskop Matthias af Strengnes). Han beretter først, at Kong Hans, da han sendte sin Søn til Norge, havde medgivet ham Brev til Biskoppen af Hamar og raadet ham til særlig at følge hans Raad. Dette er ikke sandsynligt, og denne Beretning har allerede Allen med Føie forkastet. Dernæst giver han en helt opdigtet Skildring af Herlog Hyddefad og hans Tilhængere, der i mine Tanker aabenbart er en Efterklang af Sallusts Beskrivelse af Catilina og hans Medsammensvorne![3] Herlog falder hos Svaning ikke i Kampen, men han tages tilfange, bevogtes af den siden bekjendte danske Rigsraad Knud Pederssøn Gyldenstjerne af Thim og føres

[1] Navnlig Keyser i D. N. K. Hist. II.
[2] Svaningii Christiernus II. Lib. I, cap. 4.
[3] Sall. Cat. Cap. 14.

til Baahuus samtidig med, at Biskop „Matthias“ (Karl) kommer did. For at ei Herlog skal komme løs, bindes om Natten hans Hænder og Fødder, og der holdes stærk Vagt over ham. Paa Baahuus forhøres Herlog og dømmes, hvorefter han sættes paa Steile og Hjul udenfor Fæstningen. Men imidlertid hviske Biskop „Matthias's“ Fiender Christiern i Øret, at denne hemmelig stod i Ledtog med Herlog; Svaning tror nemlig ligesom den Skibyske Krønikes Forfatter paa Biskoppens fuldkomne Uskyldighed. Denne bliver saa greben og sat i Fængsel, uagtet han med Taarer bevidner sin Uskyldighed. Da han imidlertid mente at maatte frygte endog for sit Liv, forsøger han at flygte, sønderriver nogle af sine Klæder, danner sig Liner af dem og heiser sig om Natten ud af et Vindu. Men Linerne brast og Biskoppen faldt, og hans ene Ben blev knækket. Det var Vinter, og Isen bedækkede Fæstningsgraven. Trods sine Smerter krøb Bispen dog over denne og kom i ynkelig Tilstand til et hult Bøgetræ, i hvilket han skjulte sig. Den følgende Morgen kunde man af de Liner, der hang ud af det aabne Vindu, slutte sig til, paa hvilken Maade Fangen var sluppen ud, og man skyndte sig med at lede efter ham, og det saa meget ivrigere, som Christiern just selv var tilstede paa Borgen. Denne red selv ud med Jægere og lod støde i Jagthornet. Hundene bleve slupne løs og fandt Biskoppens Spor, der ophørte ved det hule Træ. Kongen kom til og befalede Biskoppen at komme frem, hvilket kun med Nød og neppe kunde skee paa Grund af Benskaden. (Siden det var Vinter, skulde man tro, at han var frosset ihjel!) Christiern tiltalte ham haardt (paa classisk Vis anføres Samtalen mellem de to i *oratio recta*) og lod ham føre tilbage til Fængslet, hvor han døde af sin Ben-

skade[1]. „Han blev begravet i en Sognekirke i Baahuus (Len), skjønt det er dem, der sige, at hans Lig blev ført til Oslo og der begravet i Domkirken.“ Saaledes afsluttede Svaning dette Capitel af sin Roman.

Biskop Karls Skjebne bliver især mærkelig, naar man tænker paa Reformationens Indførelse i Danmark og Norge 1536 og 1537. Allerede Christiern II havde ved at fange en Biskop, bemægtige sig hans Borg og endog beslaglægge Bispedømmets Indtægter slaaet ind paa den Vei, som Christian III siden betraadte.

---

[1] Usandsynligheden af det hele Optrin bliver saa meget større, naar man erindrer, at Baahuus Slot ligger paa en ikke stor Holme i Götaelven, og at jo den syge Biskop ikke kunde have reddet sig til Fastlandet!

HAAVARDSTAD I AAS.
BOLT — HOLK — HANNINGMAND.

AF

E. K. ELIESON.

Jeg skal her faa Lov til at meddele en Berigtigelse angaaende Bolterne fra Haavardstad.

Hr. Jon Gunnarssøn paa Haavardstad, død ca. 1330, var ikke Søn af Gunnar Ambessøn (Tom). Jeg saa ogsaa tidligere, at Tidsafstanden mellem Gunnar Ambessøn (1309) og Hr. Jon blev noget liden. Sagen er, at der var ogsaa en anden Gunnar, knyttet til Haavardstad og Tom — Gunnar Saltkarl paa Holter i Nes (1299). Hr. Jon Gunnarssøn (Saltkarls) Datter Gyrid kalder nemlig Gyda paa Haavardstad „Fadermoder".

Sammenhængen er den:

Gyda var 1. gift med Baard („Berdor") Smidr til Tveiten i Vestby[1], som man tror at kunne vise er Bolternes Stamfader, og 2. med Gunnar Saltkarl, Far af Hr. Jon Gunnarssøn Saltkarl til Haavardstad, Ombudsmand paa Follo af (Holk)[2].

---

[1] Diplom. Norveg., III, No. 45 (ca. 1300). Røde Bog, S. 132 og 136.

[2] Diplom. Norveg., II, No. 47. I, No. 292 (1345).

Hr. Jon maa have havt Broderen Tjostolf, Far af Kannikken i Oslo, Prest i Ske i Bohuslen, Eyvind Tjostolfssøn (1349), Egil paa Fola i Aas og Rolf.

Samtlige eier bl. a. Stufnarud i Ski (Aas) „vest for Haavardstad" sammen med Kusse (Thore Kurf), og har i Oslo den bekjendte Gaard Kisen, hvorom nedenfor; den kan endnu paavises[1].

Eyvind Tjostolfssøn betalte i 1349 „heima a Haavardstad" Amund Thorgardssøn for Fretstad i Kraakstad[2].

Den Tjostolf, som nævnes 1344, maa være Søn af Egil, ikke dennes Fader. Egils Testament er af 1358[3].

Angaaende Tilnavnet Kurf maa dette betegnes som et Kjælenavn (egentl. Stump). Det er Kusse.

Gunnar Saltkarl * Gyda ca. 1300
(Gyda tør være Fru Gyda p. Askheim)

Hr. Jon Gunnarssøn — Tjostolf
Haavardstad † ca. 1330 (p. Fola)

Gyrid * Halv. Arnulfss.

Sira Eyvind — Egil — Rolf
(Børn) (Fola) (Hanningmand)

Tjostolf (Fola) 1344 — Gunnar Saltkarl 1376.

Den yngste Gunnar Saltkarl[4] nævnes 1376 i en Forbindelse, som tør vise, at han hører hid, nemlig angaaende Røfholar (Rovol) og Fru Cecilia Haakonsdatter Bolts Mand, Hr. Halvard Jonssøn (Næpa) og Gunnars egen Eiendom Strjukstad (Trugstad) i Nannestad.

---

[1] Diplom. Norveg., IV, No. 436; Røde Bog, S. 391.
[2] Diplom. Norveg., IV, No. 347; Røde Bog, S. 272.
[3] Diplom. Norveg., III, No. 296.
[4] Diplom. Norveg., V, No. 286 (1376); II, No. 439.

Det er her paakrævet at minde om, at Holker og Bolter fører samme Vaaben, kun Holkerne af og til Emblemerne i omvendt Orden (den halve Lilje og de dobbelte Vinkelsparrer), hvilket er forklarligt, om Forholdet er som oven berørt.

Fastholder man saa den sikre Forbindelse med Kisen i Oslo og lægger Merke til, at Alf Eyvindssøn i Kisen[1] (1362) eier Part i Budum (Buer) i Sandehered, bliver det mer end sandsynligt, at Tjostolf paa Buer[2] er den af Huitfeldt-Kaas som Hr. Gunnar Holks Fader antagne Tjostolf Gunnarssøn i Sandehered.

Dermed skulde Holkerne være ført frem til Biskop Gunnar Holk.

Angaaende Holkernes Eiendomme Veberg og Motlaberg i Borge og Forbindelse med Brandstorp i Skjeberg (Kamp) skal nærmere anføres nedenfor.

Her skal kun nævnes Holkernes Part i Borregaard (Gest Holk), fordi dette ogsaa henviser til Kusse (Holtesønnerne)[3].

I nævnte Kisen i Oslo finder man og Brynhild og Inger Thoresdatter[4] — Brynhild gift med Olaf Haakonssøn (Gyldenhorn?) ca. 1360[5].

Brynhild tilhører ogsaa Enebak (Sadeltveit)[6].

Disses Eiendomme Økern i Aker, Bryn m. v. sees at tilhøre det Eiendomskomplex, som de ældste Holtesønner (Jon Holtessøn den Ældre) har, og disse Søstre tør derfor kunne sluttes at være Døtre af Thore Kusse paa

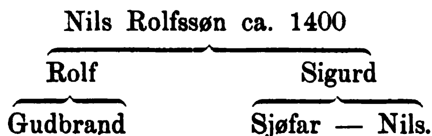
[1] Diplom. Norveg., IV, No. 435; Røde Bog, S. 233.
[2] Røde Bog, S. 39 og 56.
[3] Diplom. Norveg., I, 957 (1488).
[4] Diplom. Norveg., IV, No. 435; Røde Bog, S. 239.
[5] Diplom. Norveg., I, No. 369; II, No. 404; III, No. 461.
[6] N. Sigill., I, No. 551.

Holter, Søn af Holtabjørn. Men er dette saa, maa Kusserne staa bag Holkerne paa Haavardstad, og Kussernes Forbindelse med Audun i Borg er sikker gjennem Bjerke[1] paa Follo. Saaledes kan det ogsaa forklares, at de Oplandske Kusser fører Holkernes (Bolternes) Vaaben, og at Holkerne har Part i Borregaard.

Fra Rolf (Fola) mener man med adskillig Sandsynlighed at kunne udlede Hanningmand. Denne Slegt, hvis Ættesæde er Østby i Skjeberg, har Vik smstds. og flere Eiendomme sammen med Bolt (delvis gjennem Gyldenhorn). Brødrene Sigurd og Gudbrand Rolfssøn er de ældste. Og til dem hører vistnok ogsaa Nikolas Rolfssøn, der i Vadstena i 1412 kræver Hr. Alf Haraldssøn for Gods, og paa hvis Vegne Hr. Halvard Finssøn Kusse har Sag med Hr. Alf Haraldssøns Enke[2].

Hr. Halvard Finssøn Kusse, der har Part i Bjerke i Vaaler, er Søn af Hr. Fin Gyrdssøn Kusse, Foged paa Tønsberghus, og denne troes at kunne sættes i Forbindelse med Gyrd Eyvindssøn (i Oslo), der har Olstad i Gjerdrum i Sameie med Kolbein (Bolt) i Thorlaksgaard i Oslo, som Bolterne har[3].

Hr. Halvard Finssøn og Hr. Fin Gyrdssøn fører nøiagtig samme Vaaben som Hr. Lodin Eyvindssøn paa Tønsberghus — Kalvehovedet, omgivet af Rosenkransen med 5 Roser.

[1] Diplom. Norveg., II, No. 19.
[2] Samll. til Norske Folks Opr. og Hist., S. 538.
[3] Røde Bog, S. 259, 492; Diplom. Norveg., III, 593; VIII, No. 222 (1396); Røde Bog, S. 183, 519.

Sira Eyvind Tjostolfssøn (Holk)[1] fra Haavardstad i Aas var som nævnt Kannik i Oslo og Prest i Ske i Bohuslen. Han døde antagelig i den sorte Død ca. 1350, og Broderen Egil gjør som før nævnt sit Testament 1358.

Faderen Tjostolf tør være død ca. 1330. Man ser, at Eyvind havde Eiendomme i Ske og paa Follo, nær Hjemstedet.

Det samme er Tilfældet saavel med Hr. Haakon som Hr. Lodin Eyvindssøn (Kusse).

Hr. Lodin, hans Enke Fru Ingeborg Sigurdsdatter Kane og Arvingerne efter Sønnen Ivar Lodinssøn giver alle Gaver til Hodal Kirke og Lodin Midtbø i Hodal (eiet sammen med Hr. Ogmund Guttormssøn paa Tom)[2], Lid m. v. i Hodal og Slagen i Ingedal.

Hr. Haakon giver Nordby m. v. i Os (Rakkestad) og hans Enke Fru Ellen bl. a. Hellebæk (Tjørn) — ogsaa eiet af Halvard Olafssøn paa Tom[3]. Føies hertil, at Hr. Haakon og Sønnen Hr. Olaf Haakonssøn til Nesøen har Odel i Tom, samt at Hr. Lodin testamenterer Gaarde paa Nesodden til Hovedø Kloster, mener man ogsaa af Hensyn til den sikre Forbindelse mellem Haavardstad og Tom at kunne slutte, at Brødrene Hr. Haakon og Hr. Lodin er Sønner af Sira Eyvind. (Hr. Haakons Besiddelser paa Vestfold tør skrive sig fra Fru Ellen).

Videre tror man at kunne medtage, efter Forholdet til Kisen, Alf Eyvindssøn i Kisen og nævnte Gyrd Eyvindssøn.

---

[1] Røde Bog, S. 272 m. v.; Diplom. Norveg., I, No. 292; IV No. 437.

[2] Røde Bog, S. 393.

[3] Diplom. Norveg., VIII, No. 49 (1317); Røde Bog, S. 163.

At Klerker i hine Dage havde anerkjendte Børn, var ikke sjeldent. Men et saadant Forhold bragte ofte Forstyrrelse i Vaabenmerkerne[1], hvorpaa saavel de Oplandske som de Vestlandske Kusser giver slaaende Exempler. Lendermændene Hr. Baard og Hr. Audun Vigleikssøn, Sønner af Vigleik Provstesøn, Stallare, fører saaledes forskjellige Vaaben, men derimod Baards Søn Vigleik Baardssøn Kusse.

Forklarligt bliver det da, at Hr. Haakon og Hr. Olaf Haakonssøn fører den kronede Maria, men Hr. Lodin Kussevaabenet.

Eyvind Tjostolfssøn † ca. 1350

Hr. Haakon — Hr. Lodin — Alf i Kisen — Gyrd
(Kussevaaben)

Hr. Fin Gyrdss.
Kusse
lev. 1396.

Brandstorp i Skjeberg
var eiet af Thormod Halladssøn, Ombudsmand paa Vime ca. 1380—1420 og Sønnen Eyvind Thormodssøn Kamp. Thormod var Søn af Hallad (Halle) paa Brandstorp, og denne og Andres paa Brandstorp vistnok Sønner af Jon Kamper, der lever 1346 og eier Kolberg i Onsø m. v., Rungstein i Thesalle (sammen Hr. Ogmund Guttormssøn paa Tom). Forøvrig eier Slegten

Haugen (Hauge) i Skibtvedt
Borge - —
Mjølkaberg i Heline.
Eivindby i Baadstad og staar saaledes i Forbindelse

[1] N. Sigill., I, No. 6, 7, 80.

med Inger Asgautsdatter Kamp til Brandstorp og nævnte Hauge[1].

Før er nævnt, at Eyvind Thormodssøn har Bearfos i Eidsberg sammen med Gyrid Haraldsdatter Bolt.

Der nævnes herunder i 1414 en Asgaut Sveinungssøn.

Forbindelsen mellem Kamperne paa Brandstorp og Hanningmand bringes her i Erindring. Man kan da opstille:

Jon Kamp 1346

Halle — Andres
(1 Datter)

Thormod Halladssøn
lev. 1420 * Joron —

Eyvind Thormodssøn — Thore — Sigrid paa Braarud
Kamp

Thore Eyvindssøn.

Andres Jonssøn tør være den samme som Andres Jonssøn, der har Part i Veberg i Borge og Motleberg[2].

Man har et udmerket Eksempel paa, hvorledes Holker og Bolter henvises til samme Stamme.

Væbner Amund Tjostolfssøn Holk lader tilføie Brevet af 1482[3] angaaende Lysetveit og Arnatveit i Skibtvedt, „hvilke Cecilia Haakonsdatter (Bolt) arvede efter Alf Jonssøn (Bolt)“.

Holkernes Eiendomme udenom Borregaard, Veberg og Motleberg er ikke kjendte; men efter det meddelte skulde de kunne rekonstrueres.

---

[1] Diplom. Norveg., II, No. 614; III, 504; IV, No. 808; VIII, No. 254; IX, No. 196; X, No. 106 og 116; XII, No. 202, 212; Røde Bog, S. 175. 272, 488, 509, 511.

[2] Diplom. Norveg., VI, No. 217 (1353).

[3] Diplom. Norveg., I, No. 934 (1482).

At de var knyttede til Haavardstad, Fola i Aas, Borregaard, Tom og Ske i Bohuslen, er klart. I Ske finder man ogsaa Haldor Holk 1387 i Forbindelse med Oxetorp[1]. Her har man ligeledes den betydelige Eiendom Holkedalen og det gamle historisk bekjendte Vettaland[2].

Ogsaa de borgerlige Holker i Tønsberg, Raadm. Olaf Holk 1525[3], Lagm. Olaf Holk ca. 1600, har her i Ske en Flerhed af Eiendomme, og Foreningen med de gamle Holker tør gaa gjennem Olaf Jonssøn (Kamp) til S. Jader i Ramnes m. v. (Strømsgodset), idet han selv ikke bruger dette Tilnavn.

Forbindelsen mellem disse Tønsbergske Holker og Pake og Skak og derved atter med de Oplandske Kamper tyder ogsaa herpaa.

Saaledes bliver der Sammenhæng i det Hele.

Bolt:

Man saa, at Gyda paa Haavardstad 1. var gift Baard, ogsaa kaldet Berdor „Smidr".

Baard giver Kirken (ved sin Jorsalsfærd) Del af Rudstad i Hofeimdal (Hofvin — Spydeberg)[4]. Rudstad med Askheimmark-Skogen paa Sydsiden af Østensjøvand følger, som før vist, Haavardstad og Tom.

Allerede dette taler sterkt for, at Baard (Berdor) Smidr til Tveiten i Vestby m. v. hører til Bolteslægten.

Endmere tror man dette bekræftes ved den Masse Eiendomme, som ogsaa Vaaler-Bolterne (Hr. Amund Berdorssøn) har i Aas og paa Follo.

---

[1] Diplom. Norveg., II, No. 501; Røde Bog, S. 544.
[2] Bohusläns Beskrivelse ved Holmberg, 2[2], S. 22 m. v.
[3] Diplom. Norveg., XI, No. 409.
[4] Diplom. Norveg., III, No. 45; Røde Bog, S. 132.

Endelig kalder Hr. Alf Haraldssøn Bolt Hr. Amund Berdorssøn „sin Frænde“.

Baard har Sønnen Jon Berdorssøn til Tveiten m. v. Fra ham skulde saaledes udgaa Foged i Oslo Olaf Jonssøn Bolt, † ca. 1350, og Alf Jonssøn, † ca. 1350, hvilket ganske passer, idet Jon Berdorssøn maa være født ca. 1270 og Olaf Jonssøn ca. 1300.

Ca. 1270 maa ogsaa Kolbein paa Fletsberg, der nævnes 1300 og dør ca. 1335, være født.

Kolbein er vistnok ogsaa Far af Aslak Kolbeinssøn Bolt, nævnt 1358, og denne kan tænkes som Foreningspunkt med de Nordenfjeldske Bolter og er maaske ogsaa Far af Kannikken Aslak Ivarssøn[1].

Gunnar Ambessøn (Arinbjørnssøn) paa Tom og Haavardstad maa man da antage indgiftet til Haavardstad.

Skulde nu Tilnavnet „Smidr“ levere Forklaringen til Navnet Bolt, vilde det være ganske interessant.

Til Brøden (Herrebrøden) og Lundestad (Lundi) i Berg, hvor man 1330 har Aslak Gunnessøn (Kusse), tør man kunne henføre Gunnar Vigleikssøn Bolt[2]. Brøden og Lundestad følges nemlig ad.

---

[1] Hist. Tidsskr., 3. Række, II, S. 101 flg. Smlgn. H. J. Huitfeldt-Kaas, Norske Sigiller fra Middelalderen, I, No. 197, 669, 823.

[2] Røde Bog, S. 502.

ET BREV FRA SEPTEMBER 1814.

MEDDELT AF

DR. YNGVAR NIELSEN.

Det Brev, som nedenfor gjengives, er for nylig tilsendt mig fra Hr. Conrad J. Steen, forhenværende Lensmand i Lurø. Det aftrykkes her med hans Tilladelse, væsentlig som et Bidrag til Kjendskab og Forstaaelse af de Stemninger, som efter Konventionen i Moss var de fremherskende hos det norske Folk. Af saadanne Bidrag haves der ikke mange, og de enkelte, der fremdeles kan skaffes tilveie, faar derved en Interesse, som ikke alene lader sig maale efter de helt nye Oplysninger, de indeholder. Imidlertid bringer det her aftrykte Brev ogsaa enkelte saadanne. Brevskriveren har saaledes været Øienvidne til Hegermanns Kamp ved Langenes, hvor han kan berette om den af de norske Tropper udviste Bravour. Som Chef for en Afdeling af det i 1814 opstillede Lokalværn af Almuen, har han ogsaa kunnet give Oplysninger om dettes Virksomhed og om dets Bestemmelse, hvorom der heller ikke til Dato er kommet meget frem. Efter hvad Brevet meddeler, synes dette Almueværn ikke at have været en ganske unyttig Anordning. Som det oplyses, havde det jo ogsaa vekslet Kugler med Fienden, ved Siden af at besørge Bedækningstjenesten m. m.

Brevskriveren var en i sin Tid baade kjendt og anseet Mand. Jens Aars var født 1779 og døde 1834. I 1803 havde han ægtet Nicoline Nielsen, en Datter af Kjøbmand Lars Nielsen og Broderdatter af Agent Jacob Nielsen. Hans første geistlige Ansættelse var som residerende Kapellan i Rødø, i hvilken Egenskab han boede i Lurø, som den Gang henlaa under Rødø Præstegjæld. Han beklædte dette Embede fra 1804 til 1806 og overtog derefter Bestyrelsen af

Enebak Præstegjæld, som var tillagt Akershus Biskop. Aars var saaledes her faktisk Sognepræst i dette store Kald, men havde, som han selv oplyser i sit Brev, at betale en Afgift derfor til Biskop F. J. Bech.

I 1814 havde denne, som det videre fortælles i Brevet, opfordret Aars til at melde sig som Ansøger til det ledige Hemnes og Mo Præstekald i Ranen. I den Anledning var det da, Aars udbad sig nærmere Oplysninger fra sine nordlandske Venner. Sandsynligvis har han ikke meldt sig til Embedet, der ogsaa blev besat hurtigere, end han synes at have ventet. Dette skede nemlig allerede den 20de Oktober 1814, da det regjerende Statsraad[1] udnævnte den tidligere residerende Kapellan i samme Kald, Iver Anker Heltzen til Sognepræst. Aars forblev endnu tre Aar i sin tidligere Stilling i Enebak, som Biskopens Vikar dersteds, og blev i 1817 udnævnt til Sognepræst i Hadsel i Vesteraalen. Han levede i denne Stilling indtil 1821, da han, som da var Stortingsmand for Nordlands Amt, forflyttedes til det store Lier Sognekald ved Drammen, hvor han forblev til sin Død. I sine senere Aar fra 1827 var han ogsaa Hofprædikant. Den i Brevet omtalte Jacobine var hans ældste Datter (f. 1803, d. 1820).

Om J. Aars's *vita* kan for øvrigt henvises til Andr. Erlandsen, Efterretninger om Geistligheden i Tromsø Stift (1857), S. 201 flg. og W. Lassen, Norske Stamtavler (1868), I, S. 29, i den der indtagne Stamtavle over Familien Aars. I Budstikken (I, 1817) har han leveret Efterretninger om Enebak Præstegjæld.

Brevet er skrevet til Proprietær Isaach Dass, der siden 1796 gjennem en lang Aarrække var Eier af Gaarden Lurø, med det dertil knyttede Handelssted. Med denne, saavelsom med den anden i Brevet omtalte Nordlænding, Proprietær og Handelsmand Jentoft i Selsøvik, har Aars siden sin første Embedstid i Nordland bevaret sine venskabelige Forbindelser. Han sees at have følt sig hjemme i disse Forhold, fra hvilke han bevarede gode Minder. Det var ogsaa i en Tid, da de nordlandske Handelssteder havde adskillig Velmagt. Det kunde været af megen Interesse at have bevaret mere af denne Brevveksling, for at kunne faa et nærmere Indblik i

---

[1] Statsraadets Forhandlingsprotokol for 1814, S. 144.

det Liv, som levedes paa disse gjæstfrie Steder, der laa i Række langs den nordlandske Kyst, og hvor alle var velkomne. Desværre er der neppe Grund til at haabe, at der kan skaffes mange Oplysninger derom.

Enebak Præstegaard d: 13de Septbr. 1814.

Kjæreste Ven og Broder!

Da jeg i Gaar modtoeg dit kjærkomne Brev med de mange deri indeholdte — og jeg tilstaaer det — velfortjente — Skrub for min lange og fast utilgivelige Stiltienhed, kunde jeg dog ikke undlade at gjøre den Bemærkning, at ogsaa Du seer Skæven i din Broders Øye, uden at blive vaer Bjelken i dit eget — Ja vist gode Dass! er jeg en doven, meget doven Skribent; ja vist fortjener jeg i den Henseende alle de Skrub, jeg faaer; men hvad er og hvad fortjener da Du, der efter — jeg veed ikke, hvor mange Aars Stiltienhed omsider sender mig 8½ Linie og deri fast ingen Underretning om det mig saa kjære Nordland og dets Beboere. — Dog vi ville qvitte, og begge aabenhjertigen tilstaae: Vi falde alle i mange Stykker. —

Nyheder vil Du have, politiske Nyheder fra denne Kant. — Desværre, hvad jeg kan fortælle Dig, vil sandelig ikke være lysteligt at læse. — At vi i Ordets bogstaveligste Forstand ere solgte, solgte af Mænd, til hvem Nationen betroede sine Hære og Forsvarsmidler — solgte til Svenske for svenske Penge; at vort Lands Lykke og Selvstændighed og Hæder blandt Fremmede er tabt, maaske uigjenbringelig tabt, dette vil Du med Sorg erfare, naar jeg beretter Dig de nyeste Krigs- og politiske Begivenheder fra vor Egn. —

Allerede fra tidlig i Foraaret var Armeen samlet og havde sin Position langs med Glommenelv, deels paa dens vestre, deels paa dens østre Side. — Hver Soldat var — det kan jeg som Øjevidne forsikkre — besjælet af sandt Mod og ønskede intet heller end Leylighed til at maale sig med Fienden; alle haabede, alle vare næsten overbeviste om, at ethvert Anfald fra svensk Side, naar det ey understøttedes af de Allieredes Tropper, vilde være frugtesløst. — Imidlertid gjorde de Svenske Landgang paa Hvaløerne, nogle ubesatte og ubefæstede Øer ved Indløbet til Fridrichstad; ved Rygtet herom samledes alt hvad der kunde bære Vaaben, Embedsmænd, Bønder, Kjøbmænd for at værne om Landet; selv jeg nedlagde for en Tiid Aandens Sværd, for at føre det legemlige, eller rettere, jeg førte dem vexelviis, idet jeg paatoeg mig at være Chef for Enebaks og nærliggende Bygders Almuevæbning. — Nu trængde ogsaa Fienden frem fra Landsiden over Svinesund, Id og Enningdahl, hvor vore Forposter bleve trængde tilbage. — Kongen ilede med et betydeligt Troppecorps til Rakkestad for der at møde Fienden og sætte Grændser for hans Fremtrængen; alt var bered til et afgjørende Slag og man havde det bedste Haab om dets Udfald, da pludselig det Rygte udbreder sig, at Fredrichstads Fæstning, hvortil Armeens høyre Fløy støttede sig, havde capituleret. — Denne velforsynede Fæstning blev efter 2 Dages Belejring overgivet, uden at den manglede det Nødvendige til Forsvar, og uden at Besætningen havde en eneste Mand død eller saaret. — Nu kunde Fjenden omgaae Armeens høyre Flanke; det blev altsaa besluttet at trække sig tilbage bag Glommen. — Armeen, der nu i fjorten Dage var trukket omkring, og ved første Syn af Fienden havde faaet Ordre at retirere, uden nogensinde at prøve Styrke med ham,

fattede en saare billig Mistanke til Anførerne og tabte selv Modet. — Rygtet nævnede allerede højt 2de Generaler, St. og Hhs: som aabenbare Forrædere. — Armeen manglede de fornødne Trosheste og tildeels Proviant; Misfornøyelsen tiltoeg dagligen og af et Regiment især deserterede Soldaterne divisionsviis; under denne ulykkelige Forfatning blev Vaabenstilstanden sluttet; og nu skal, som Du vel veed, et Storthing d. 7de Octbr. samles for at afgjøre Landets Skjæbne; og neppe kan det være tvivlsomt, hvad denne vil blive, efterat Trondhjemmere (sic) og de **brave Bergensere** ere marscherede hjem og Landet saaledes er blottet for sine bedste Tropper. — Vor gode Konge, der med utrættelig Iver har arbejdet for Landets Vel, og har opoffret Alt derfor, der kort var alt — kun maaskee ikke stor General — er meget syg og har desaarsag nedlagt Regjeringen i Statsraadets Hænder. —

Dog saa ulykkelig som Krigen i det Hele er gaaet, saa have vi dog haft adskillige meget ærefulde Affairer. — Ved Lier i Nærheden af Winger blev den hele fjendtlige Styrke drevet tilbage over Grændsen og af 2600 Mand, der vare indtrængte i Landet paa den Kant, kom kun 8 à 900 tilbage; de øvrige bleve enten dræbte eller fangne. — Ved Langenæs Batterie, 1½ Miil fra mit Hjem, blev Fienden med betydeligt Tab og efter en 5 Timers Fægtning dreven tilbage, da han søgte at storme Forskandsningerne og forcere Overgangen over Glommen. — Ved denne Affaire var jeg selv et Øyevidne og kan forsikkre Dig, at Tropperne streede med al mulig Bravour. — Saaledes og ved Kjølberg Broe og flere Steder. — Dog hvortil nytte nu alle disse Bestræbelser? hvortil gavner det, at saa mange brave Nordmænd har offret Fødelandets Frelse Liv og Blod? Maatte dog kun Forræderne blive dragne til det fortjente Ansvar! og maatte Natio-

nen, ved haardelig at straffe dem, søge at afvaske noget af den Plet, som de have sat paa Folkets Ære. Mit Corps har under Krigen været beskjæftiget med at afgive Bedækning til Magaziner og Proviant-Transporter, at gjøre Vagter ved Lazaretterne o: fl: St:; jeg har i hele Uger i Rad ikke været af mine Klæder eller i Seng; vi har kun vexlet faae Kugler med Fienden; men dertil er vi da heller ikke egentligen bestemte. — Vor Fourage og en stor Deel af vor Avling er fortæret eller fordærvet af vore egne gjennemmarscherende Tropper. — Alles Forventning her er nu meget spændt og ganske henvendt til Storthingets Udfald. — I Christiania og paa flere Steder har yttret sig meget alvorlige Gjeringer, ja man har endog søgt at bemægtige sig en af de saakaldte Forrædere Generall: H........, der desaarsag hemmelig har maattet forlade Byen og nu opholder sig hemmelig et Sted langt op i Landet. — Hans Huus og Vinduer maatte undgjelde Herrens Forseelse. — Her seer Du alt det sørgelig politiske, jeg til Dato kan opvarte med; naar noget Behageligere indtræffer, skal jeg ufortøvet meddele Dig det; i det mindste skal Du faae Storthingets Forhandlinger ganske ferske, thi jeg agter under hele Storthinget at opholde mig i Byen. —

Nu til min huuslige Forfatning, hvilken det maaskee torde interessere Dig ligesaa meget at blive bekjendt med. — Jeg lever her saa godt, som man i denne Tid kan leve. Vel har Misvext i de afvigte Aar ogsaa rammet mig og rammet mig dobbelt haardt, fordi jeg har en saa betydelig Gaard; vel er mit Haab om at see den urimelige Afgift af Kaldet hævet (den er nu circa 23,000 Rd. D. C.) fleere Gange skuffet, saa at her vel ey heller bliver noget varigt Ophold for mig, kortsagt — vel føler jeg endnu tydelig nok, at vor Jord ikke skulde være noget

Paradiis — men Gud skee Lov! jeg har et godt Humeur, — Penge har aldriig været min Orm og jeg lever særdeles lykkelig i min Familiekreds; og er jeg endelig ikke bleven riig paa andet, saa er jeg i det mindste bleven det paa Børn; thi jeg har nu 7, skriver syv i Live, hvoraf 4 Drenge og 3 Piger, og hvad der endnu er det bedste det seer ud til, at jeg i Aar skal gjøre saa god Avling, at jeg rundelig kan føde mig og dem; thi alleregentligst lever jeg af den store Præstegaard, hvorpaa jeg saaer indtil 70 Tdr. Korn af forskjellig[e] Sorter og føder 10 Heste og 36 Fækreaturer. Min kjære Hustrue forestaaer ene min betydelige Huusholdning, og vi befinde os begge vel derved.

Til Slutning maae jeg dog endnu fortælle Dig en synderlig Hændelse som dobbelt levende vakte Erindringen om Nordlandene og mine nordlandske Venner hos mig: samme Postdag nemlig, som bragte mig Brev fra Dig og fra Jentoft i Selsøevigen, bragte mig og en Skrivelse fra min Biskop, der nu tillige er Præsident i Collegiet for de geistlige Embeders Besættelse; heri spørger han mig, om jeg ikke, da jeg dog søger bort fra Enebak, ønskede at faae det ledige Ranens eller Hemnæs og Moe Sognekald i Helgelands Provstie, i hvilket Tilfælde han bad mig indkomme med min Ansøgning desangaaende. — Vidste jeg nu kuns for det første hvorledes jeg skulde faae slæbt min lange Hale med mig derhen, og paa hvad Maade jeg skulde gjøre den lange Reyse og for det andet om I godt Folk der Nord vil have mig til Eder igjen, saa torde jeg nok endnu tage Tingen i Betænkning; og inden et Aar var omme, stoed jeg da lyslevende hos Eder paa Lurøen. — Dog angaaende det sidste kunde Du nok give mig Underretning, og med det samme fortælle mig eet og andet om Kaldet, som kunde interessere den, der

søger det, saasom om Tienden hæves in natura, hvor stort omtrent Kaldet er og fremfor alt om Folkene ere saa snilde Gutter, som mine kjære Lurøeværinger; men alt dette maatte jeg da have strax og i det seneste inden Novb. Maaned. —

Nu Gud signe Dig, kjæreste Ven og Broder! Hils Din Cornelie og alle Dine Børn, samt enhver anden, der erindrer mig, og iblandt disse Jentoft, som Du maae meddele Indholdet af dette Brev, ligesom jeg, naar jeg tilskriver ham, vil paalægge ham at gjøre det samme mod Dig. — Min Kone og Jacobine beder hilse Dig med Hustrue og Børn paa det venskabeligste. — Min Kone paastaaer, at hun har tilskrevet din Madame et langt Brev, som endnu er ubesvaret. — Lev vel, kjære D! tænk engang imellem paa os, og vær hjerteligst omfavnet af Din troe Ven

Jens Aars.

CHRISTIAN IV. I ØSTERDALEN 1635.

AF
DR. YNGVAR NIELSEN.

I Historisk Tidsskrift, første Række, tredie Bind, S. 502 flg. har jeg givet en kort Oversigt over de Reiser, Kong Christian IV. foretog i Norge. Jeg kom der til det Resultat, at disses samlede Tal var 25, hvilket er det største Antal af kongelige Besøg, som nogen enkelt Konge af det oldenburgske Hus har aflagt i Norge. Der er efter den Tid ikke frembragt synderligt nyt Materiale, hvoraf der kunde ventes nogen mere udførlige Oplysninger om denne meget reisende Konges Besøg i sit norske Rige. Imidlertid har jeg dog havt Anledning til at støde paa enkelte saadanne, som for Fuldstændigheds Skyld ogsaa bør medtages i Fortegnelsen.

Den Reise, som Kongen i 1635 foretog over Hedemarken og Østerdalen til det nogle Aar tidligere optagne Kobberværk paa Kvikne, var den længste Færd, han har udført i de indre Dele af Norge. Fra denne er der endnu bevaret et Minde, som dog kun vil være kjendt af et ganske ringe Tal, og hvis Tilværelse ogsaa har været mig ubekjendt indtil de allersidste Dage.

Under et Besøg i Østerdalen i Slutningen af

April 1905 blev jeg gjort opmærksom paa Tilværelsen af en interessant Erindring om Christian IV's Reise gjennem dette Dalføre. Denne var en i Aamot Præstegaard opbevaret Trætavle, hvorpaa findes malet en Beretning om Kongens Overnatten dersteds. Tavlen er antagelig for Tiden den ældste i sin Art, der findes i Norge, næst den, som omtaler den skotske Konge, Jakob VI., i Tønsberg. Indskriften lyder saaledes:

Den stormectigste Høybaarne Første oc Herre
Konning
CHRISTIAN den Fierde etc.
Haffuer i dette ringe Losement holt Afftens Maaltid
oc Huilet sig om Natten til den 22 Dag vdi JVNII
Maanet Aar 1635 der Hans Kongelige
Mayest. reigste Første Gong til det Kongl. Kaaber
Bergverck paa Qvægne naffnlig GVDS
GAFVE, Hvilcket Herren vilde rigeligen
velsigne oc benedide. AMEN. PSALM. LXI.
Gvd giffve Kongen Lenge at Leffve at Hans
Aar vare som Slect effter anden.
DEVT. VIII. Herren din Gvd fører dig
i it got Land. it Land der som du kant hugge
Kaaber aff Biergene. Aar M.DC.XXXVI.

Aamots nuværende Præstegaard, i hvilken Billedet for Tiden findes anbragt, er opført ved Aar 1850, da til samme Tid den gamle Præstegaard blev nedreven. Om denne, der sandsynligvis var det samme Hus, i hvilket Christian IV. overnattede, er det mig fortalt, at det var en tarvelig Bygning, som ialfald oprindelig alene havde bestaaet af en stor Stue og Kammer.

Den paa Tavlen angivne Dag for Kongens Besøg

stemmer overens med, hvad denne anfører i sine Kalender-Optegnelser for 1635[1].

„Junii, 21. Drog jeg fra Stor Hammer til Aamot, som er 5 Mil tillands og 1 tilvands.

22. Drog jeg fra Aamot til Vestgaard, som er 6 Mil.“

Kongens Optegnelser for denne Reise er i flere Henseender interessante. I al sin Knaphed giver de gode Oplysninger om Reisemaaden i det 17de Aarhundrede. Det sees, at Glommen og Vormen paa lange Strækninger har været benyttede som Færselslinier, og navnlig har Kongen paa Reisen nedover mod Kysten kunnet ro meget lange Stykker af disse Elve.

I den ovenfor nævnte lille Afhandling er som nævnt paavist 25 Besøg af Christian IV. i Norge.

Til dem kommer endnu et, nemlig i 1598, da Kongen besøgte Tønsberg, 25. Juli. Ved denne Leilighed ledsagedes han bl. a. af Hertug Ulrik og Markgrev August af Brandenburg. Mindet herom bevaredes længe paa en i Tønsberg opbevaret malet Tavle, hvis Text er aftrykt i Jens Müllers Beskrivelse af Tønsberg (S. 62 flg.). Beklageligvis er denne for nogle Aar siden ødelagt ved en Ildsvaade, som fortærede det Hus, hvori den havde været anbragt. Med Reisen i 1598 bliver det samlede Tal af Kongens kjendte Reiser i Norge 26.

Videre har jeg nogle smaa Tillæg at gjøre til den ældre Liste.

6. 1602 var Kongen 6. September 1602 i Gjerdrum Præstegjæld. Kraft, Norges Beskrivelse, (2. Udg.),

---

[1] Kong Christian den Fjerdes Dagbøger for Aarene 1618, 1619, 1620, 1625, 1635, udgivne af R. Nyerup (1825), S. 165.

I, S. 376; L. Daae, Norske Bygdesagn, I (2. Udg.), S. 191.

21. Reisen til Flekkerø 1637 omtales hos Kraft, Norges Beskrivelse, III (1826), S. 475, Note.

Et ellers ukjendt Besøg i Norge af Kongens ældste Søn, Prins Christian, fra 1627 findes omtalt i Norske Samlinger, II, S. 503. Kilden tør dog i dette Punkt være af de mindre paalidelige.

LITERATUR.

Absalon Taranger: Udsigt over den norske Rets Historie. Forelæsninger. II, 1. **Statsrettens Historie** (indtil 1319). Kr.a. Cammermeyers Boghdl. 337 S.

I 1898 udkom første Del af Professor Tarangers Udsigt over den norske Rets Historie, omfattende Indledning, Retsbegrebets Historie og Retskildernes Historie. Tager man i Betragtning det overordentlig omfattende Stof, hvis Bearbeidelse danner Grundlaget for den nu, 6 Aar efter, udgivne langt omfangsrigere anden Del af Værket, maa man yde Forfatteren sin Anerkjendelse for hans betydelige Arbeidsevne og kan med godt Haab se hen til en ikke altfor fjern Fuldendelse af dette for vor Rets- og Kulturhistorie saa betydningsfulde Værk.

Omtrent samtidig, for nu snart firti Aar siden, udkom de to Fremstillinger af vor statsretlige Historie eller Dele af den, som indtil nu ikke blot har dannet Hovedværkerne paa dette Omraade, men har givet de eneste samlede Fremstillinger af denne Del af vor Samfundsudvikling, nemlig Aschehougs: »Statsforfatningen i Norge og Danmark indtil 1814« (1866) og R. Keysers: »Norges Stats- og Retsforfatning i Middelalderen« (Efterladte Skrifter. II, 1867). De senere mere omfattende Behandlinger af vor Retshistorie har ikke taget Statsretten med. Dette gjælder saaledes Fredrik Brandts »Forelæsninger over den norske Retshistorie« I og II (1880—83), saavelsom Maurers og v. Amiras større Skrifter. Heller ikke »Nordisk Retsencyclopædie« indeholdt nogen Fremstilling af det være sig Statsrettens eller den øvrige Rets historiske Udvikling, bortseet fra Retskildernes Historie. Derimod har Danmark faaet sin selvstændige Frem-

stilling af den statsretlige Historie i første Del af H. Matzens »Forelæsninger over den danske Retshistorie« (1893), der fører Udviklingen frem til 1660. Dog ogsaa for Norges Vedkommende er vor Viden paa dette Omraade efter Udgivelsen af Aschehougs og Keysers nævnte Værker bleven beriget med en Række tildels meget betydningsfulde monografiske Arbeider f. Ex. af v. Amira, Maurer, Lehmann, Pappenheim, E. Hertzberg, Y. Nielsen, Alexander Bugge og Forfatteren af det foreliggende Skrift, foruden de Bidrag, der kan hentes fra vore øvrige Historikeres Arbeider, fra Professor Matzens nævnte Arbeide og fra tyske Retshistorikeres Skrifter, og da vel kanske først og fremst fra Brunners »Deutsche Rechtsgeschichte«.

Professor Taranger har imidlertid ingenlunde ladet sig nøie med at øse af disse literære Kilder. Han har i stor Udstrækning søgt tilbage til Lovene, Diplomatariet, Sagaerne og andre Kildeskrifter for ved direkte Kildestudium at gjøre sig op en selvstændig Mening om foreliggende dunkle Spørgsmaal. Derfor har hans Arbeide en Interesse langt ud over dets Betydning som Led i den akademiske Undervisning.

Sammenlignet med hans Forgjængere har Tarangers Fremstilling et Omfang, som ved første Øiekast overrasker. Paa 173 Sider behandler Aschehoug Norges og Danmarks statsretlige Udvikling til 1397, og paa 195 Sider behandler Matzen den danske Statsrets Udvikling lige til 1660. Derimod anvender Taranger alene til den norske statsretlige Udvikling i Perioden indtil 1319 337 Sider, der omtrent svarer til 220 af Aschehougs og 200 af Matzens. Hovedgrunden til denne Forskjel er det bredere Grundlag, hvorpaa Taranger arbeider, idet han medtager ikke blot alt, hvad man kan kalde Næringsretten, men ogsaa meget væsentlige Dele af Samfundets økonomiske Udvikling. Navnlig er denne Forskjel meget fremtrædende, naar man sammenligner det foreliggende Skrift med Aschehougs, der overensstemmende med sin Titel i alt overveiende Grad beskjæftiger sig med den egentlige Statsforfatning, om end ogsaa Dele af Forvaltningsretten medtages. Hos Taranger er det væsentlig kun Paragraferne 10—13, omfattende vel 100 Sider, som beskjæftiger sig med disse Emner. Men selv i Sammenligning med Matzen betegner »Statsretten« hos Taranger et langt mere omfattende Begreb. Matzen behandler saaledes Næringslivet

kun fra den strengt retslige Side og inddrager ikke engang saadanne Grænsegebeter som Mynt, Maal og Vægt under sin Behandling. Taranger taler derimod f. Ex. ligesaameget om selve Handelen, Søfarten og Haandværket som om den disse Næringer vedkommende Næringsret. Om Mynt-, Maal- og Vægtforholdene giver han i denne Forbindelse en meget god Oversigt.

En anden Grund til Tarangers Fremstillings noget større Omfang er hans meget fyldige Literaturhenvisninger samt hans ganske talrige og udførlige Citater af de benyttede Kildeskrifter.

Den nære Forbindelse, hvori Forfatteren efter det anførte sætter Retsudviklingen med navnlig den økonomiske Side af Samfundsudviklingen, bidrager sit til at give hans Fremstilling en Friskhed og Realitet, som virker tiltalende og animerende paa Læseren og vil sikre Skriftet Interesse ogsaa udenfor de Studerendes og Fagmændenes Kredse.

Til nogen Kritik i Enkelthederne af de af Forfatteren hævdede Anskuelser anser nærværende Anmelder sig udenfor meget begrænsede Omraader ikke kompetent.

Bredo Morgenstierne.

Friedrich Bruns, Die Lübecker Bergenfahrer und ihre Chronistik. (Hansische Geschichtsquellen. Neue Folge. Band II). Berlin, Pass & Garleb, 1900. CXXXVIII + 465 s. 8vo.

Dette udmærkede kildeskrift bør blive kjendt ogsaa udenfor fagmændenes kreds. Forfatterens hovedopgave er en udgave af »Quellen zur Geschichte der Lübecker Bergenfahrer«. Disse kilder har han ordnet i to hoveddele, nemlig: 1. Urkundliche Quellen, som omfatter: Die Testamente der Lübecker Bergenfahrer 1307—1529, Urkunden zur Geschichte des Lübeck-Bergenschen Handels, Nachrichten zur Geschichte der Bergenfahrerschüttinge zu Lübeck 1361—1806, Nachrichten zur Geschichte der kirchlichen Stiftungen der Bergenfahrer 1401—1529. — 2. Die Chronistik der Lübecker Bergenfahrer omfatter: Die Chronik Christians von Geren 1350—1486,

Der Bericht Johann Bulders 1393—1526, Die Denkwürdigkeiten des Schüttingsrechnungsbuches 1520—1527, Die Nachrichten der Beckemannschen Chronik zur Geschichte der Bergenfahrer 1454—1545, med 2 anhang, hvoraf det første indeholder dokumenter til belysning af Christian von Gerens livsløb. Hver af disse kildegrupper er forsynet med en indledning, der meddeler oplysninger om haandskrifterne, forfatterne m. m. Særlig omfangsrig og udførlig er veiledningen til den chronistiske afdeling.

Bogen er forsynet med en historisk indledning om »Die Lübecker Bergenfahrer im Mittelalter«. Dette er intet mindre end det bergenske kontors historie indtil 1530, og det bedste og fyldigste bidrag til vor middelalderlige handelshistorie, som endnu er skrevet. Fremstillingen falder i følgende 8 afsnit: I. Die Begründung der hansisch-lübeckischen Machtstellung in Bergen; II. Lübecks leitende Stellung am Deutschen Kontor zu Bergen; III. Statistik des Warenverkehrs zwischen Lübeck und Bergen im letzten Drittel des 14. Jahrhunderts; IV. Der Warenumsatz zwischen Lübeck und Bergen; V. Die Schifffahrt zwischen Lübeck und Bergen; VI. Die Organisation des Geschäftsbetriebes der Bergenfahrer; VII. Die Genossenschaft der Lübecker Bergenfahrer; VIII. Die gesellschaftliche Stellung der Lübecker Bergenfahrer. Jeg vil nedenfor forsøge at give et referat af de vigtigste partier af denne righoldige »Einleitung«, særlig de handelshistoriske.

Vi erindrer vistnok alle fra vor skolegang Sverres tale mod tyskerne i 1186, hvor han forbander deres vinimport, der førte hans undersaatter ind paa fylderiets skraaplan. Bruns gjør opmærksom paa, at vinimporten viser, at disse kjøbmænd ikke kom fra Østersøens, men fra Nordsøens kyster eller nøiagtigere fra egnene om Rhinens udløb. En samtidig historiker beretter, at der i Bergens havn laa skibe fra Island, Grønland, England, Tyskland, Danmark, Sverige og Gotland, hvilket efter nationernes rækkefølge nærmest tyder paa, at tyskerne har hørt hjemme i Vest-Tyskland. Først fra begyndelsen af det 13de aarhundrede synes lübeckske kjøbmænd at have drevet handel paa Norge og paa England. Det ældste skriftlige vidnesbyrd herom er Haakon Haakonssons brev til Lübeck af 1248, hvori han begjærer, at de maa tilføre hans af dyrtid hjemsøgte land korn, mel og malt.

Først i anden halvdel af det 13de aarhundrede grundlagde Lübeck sit eget og hanseaternes handelsvælde i Bergen, som lidt efter lidt var blevet stapelplads for Nord-Norge og dets vestlige skatlande og specielt for fiskehandelen.

Den ældste kjendte handelstraktat mellem Norge og Lübeck er af 1250, men først ved Erik Magnussons privilegium af 6te juli 1294 erhvervede hanseaterne og specielt lübeckerne de rettigheder, hvorpaa deres handelsvælde i Norge egentlig hvilede. Disse synes dog vistnok i vore øine ikke meget betydelige. De har frihed til at seile paa de norske stæder og havne, men de skal strax ved ankomsten anmelde sin ladning til kongens ombudsmand og ansøge om at maatte faa opskibe sine varer i husene; denne ansøgning burde vistnok ikke afslaaes, men kongens ombudsmand havde 3 dages frist til at udøve kongens forkjøbsret til deres varer, og denne udøvedes paa den maade, at kongens ombudsmand selv bestemte prisen. I 1316 klager kjøbmanden over, at kongens fehirde kun betaler $^2/_3$ af varens værd, i hvilken anledning kongen byder, at der skal betales fuldt værd. Efter de 3 dages forløb kunde de sælge sine varer paa torvet eller føre dem videre, dog ikke nordenfor Bergen uden kongelig tilladelse.

Af korn betaltes en indførselstold, af hvert skib et skippund mel eller malt, efter fogdens valg, dog saa, at han ikke kunde vælge det kostbare hvedemel. Strandretten skulde ikke kunne gjøres gjeldende mod tyskere. Arv efter her i landet døde tyskere skulde staa i forvaring $1^1/_2$ aar for arvingerne. De var fritagne for de almindelige kommunale byrder: *skipadrátt* (undtagen ved de kgl. skibe), vaabensyn, ledsagelse af dødsdømte til retterstedet og nattevagt. Ligesaa var de fri for ledingspligt, hvis de før jul forlod landet, eller hvis de paa grund af uveir maatte opsætte afreisen til over julen, naar de blot ikke drev handel. Sine skibe kunde de fragte bort til fart paa andre tilladte steder, og de kunde ikke selv tvinges til at fragte andres skibe. For skibsfolkenes forbrydelser heftede kun disse selv, ikke kjøbmanden, og privatpersoner kunde ikke trækkes til ansvar for sit hjemsteds eller sine medborgeres forseelser, med mindre disse havde negtet at stande tilrette. Ubeviste beskyldninger kunde de rense sig fra ved mededsmænd af samme stand. Deres skibskister kunde alene i de tilfælde ransages,

at der forelaa begrundet mistanke om, at eieren havde gjort sig skyldig i varefalsk eller tyveri. Som vidner mod dem kunde alene uberygtede personer bruges. Hvis et skib blev arresteret paa grund af gjeld eller mindre forseelser, kunde det løses mod kaution for fordringens eller pengebodens beløb. Til den offentlige vegt paa byens torv skulde enhver have fri adgang. Hvis en nordmand ikke samme dag afhentede en kjøbt vare, kunde eieren ustraffet sælge den til en anden.

* * *

Jeg beder bemærket, at disse bestemmelser ikke er eiendommelige for de norske hanseprivilegier. De hører for den største del til den faste bestanddel af det 13de aarhundredes privilegier for fremmede kjøbmænd, hvis stilling tidligere, lige ned i det 12te aarhundrede, havde været retløs. Det er ikke for intet, at ordet *elende* (ɔ: udlænding) har faaet den betydning, det endnu har. Disse i vore øine temmelig selvsagte rettigheder havde imidlertid kostet megen kamp og mange ofre, men i denne kamp havde de fremmede rigtignok havt en kraftig forbundsfælle i romerkirken. Kampen mod den barbariske strandret og grundberøringsretten aabnedes egentlig af en pavelig legat, Guido, som i 1260-aarene besøgte Nord-Tyskland og Norden, men den var saa seig at faa bugt med, at den først i den nyere tid er blevet helt afskaffet.

Under Haakon V (1299—1319) indtraadte en sterk national reaktion mod de tyske. I 1316 blev de fremmedes udførsel belagt med en udførselstold, der rettede sig efter varens art og udgjorde fra $^1/_{48}$—$^1/_{12}$ af varens værdi; og det blev dem forbudt at udføre stokfisk eller smør, hvis de ikke havde indført mel, malt eller andre »tunge varer«. I 1317 blev det bestemt, at de fremmede kjøbmænd kun maatte sælge en gros, og en komite paa 11 mand blev udvalgt til at foretage alt indkjøb fra de fremmede og overlade det indkjøbte til borgerne for indkjøbspris. Dette skede for at hindre en konkurrence, der kunde drive priserne op. Af samme grund blev det forbudt kongens fehirde at overbyde borgerne eller disse fehirden. Forøvrigt var prisen paa alle varer fastsat ved vedtægt.

Reaktionen fortsattes under formynderregjeringen 1320—32. Men den 9de september 1343 indsatte Magnus Eriksson de fremmede i deres rettigheder efter privilegiet af 1294, og de fremmedes indførselstold reduceredes til et skippund malt eller mel af hvert skib, og udførselstolden afskaffedes helt. Dette privilegium udvirkedes af en ellers ukjendt mand, ved navn Gotfred Sack, hvis lig laa begravet i Nonneseter kloster, og endnu i 1469 var hans minde levende ved Kontoret, som dette aar fornyede vaabenet og stenen paa hans grav [1].

I de følgende aar falder egentlig Kontorets organisation i Bergen, hvis oldermænd første gang nævnes i 1358. Men Haakon Magnusson VI var lidet velvillig stemt mod de fremmede kjøbmænd, og da han i 1368 sluttede sig til Danmark, erklærede Hansaen Norge krig, og kjøbmændene blev hjemkaldt. Aaret efter sluttedes en vaabenstilstand, og i fredstraktaten af 14de august 1376 blev Hansestædernes ældre privilegier stadfæstet og nærmere begrænset i retterboden af 29de januar 1377. Dermed havde de opnaaet den retsstilling, som de siden hævdede lige til det 16de aarhundrede. Dette er Hansaens storhedstid.

* * *

Til en rigtig forestilling om handelens eller vareomsætningens omfang trænger vi statistik, og denne hviler atter almindelig paa toldrullerne. For Norges vedkommende er ingen saadanne bevarede fra Middelalderen; men derimod er der bevaret enkelte udenlandske toldruller, der kaster lys ogsaa over den norske handel. Professor Alexander Bugge har givet os endel statistiske data om handelen mellem Norge og England 1303—7, hvis hovedsummer er stillet sammen i min Udsigt over den norske rets historie II, 113. Bruns meddeler en ganske fyldig statistik over ind- og udførsel mellem Bergen og Lübeck fra 1369—70, 1378—79, 1381, 1383—85 og 1398—1400. For de 3 sidste aar er opgaverne saa ufuldstændige, at de her lades ude af betragtning. Jeg skal her gjengive hovedsummerne for ind- og udførsel mellem Lübeck og Bergen:

---

[1] Bruns s. 348.

	Indført til Bergen. Mk.	Udført fra Bergen. Mk.
1369—70 . . .	11 058½	10 586
1378 . . .	6 881	18 055½
1379 . . .	7 564	17 629
1381 . . .	9 369	19 072
1383 . . .	5 783½	7 856
1384 . . .	7 920½	20 623½
1385 . . .	9 211	12 279

Naar bortsees fra 1369—70, saa vil man se, at værdien af Bergens udførsel meget overstiger værdien af Bergens indførsel. Men herover har vi desværre ingen grund til at glæde os; thi »da es Geschäftsprincip der wendischen Ostseestädte war zu Bergen Ware um Ware zu geben« (Friedrich Bruns s. XXXVI), saa vil denne for Bergen tilsyneladende saa gunstige handelsbalance kun sige, at Lübeck for det indførte kvantum varer har faaet et dobbelt eller flerdobbelt saa værdifuldt kvantum varer igjen. Da vi her har for os priserne i Lübeck, og ikke priserne i Bergen, saa kan vi ved hjelp af disse talopgaver faa en forestilling om, hvad lübeckerne aarligaars tjente paa Bergenshandelen. Og jeg tror ikke, det kan kaldes en tarvelig avance.

Lad os kaste et blik paa selve varestatistiken.

Denne foreligger kun for 1369—70, og tallene er følgende:

	Indført til Bergen.	
Mel	5471½	mk.
Linlærred	442½	»
Klæde	384	»
Malt	271	»
Øl	184	»
Jern	71	»
Hvede	33½	»
Humle	27	»
Tjære	25½	»
Kjedler	16	»
Gryder, af en blanding af tin og kobber	12	»
Diverse	3828½	»

	Udført fra Bergen.
Fisk	7687 mk.
Fisk og klæde (engelsk) . .	150 »
Huder	12 »
Diverse	$188^1/_2$ »
»Ohne Angabe«	$2548^1/_2$ »

Disse tal kan ikke anses som virkelig »repræsentative«, da udførselen i disse aar ikke naar op i høide med indførselen. Det er jo lige efter krigen, og forretningerne er endnu ikke kommet i rigtig gjænge. Forøvrigt er indførselsvarelisten temmelig fuldstændig. Udførselsvarelisten derimod ikke. Jeg vil om begge tilføie nogle yderligere oplysninger.

Af de indførte varer indtog rugen og navnlig rugmelet den første plads. Hvedemel er lidet efterspurgt i Norge. Malt og humle indføres derimod næsten i lige store kvantiteter som rugmel. Vi maa nemlig erindre, at øllet var folkets daglige drik til alle maaltider: »Mad og drikke« heder i hine tider: »Mad og øl«. Mel og malt indførtes i »stykker« (sække?) paa 1 skippund eller $1^1/_2$ tønde netto. Ogsaa tysk øl (»Bior«) indførtes. 1363 bestemte Lübecks raad, at 1 tønde øl ikke skulde koste over 12 mk. frit leveret, men prisen omkring 1400 er noget høiere. I Norge var ogsaa prisen lovbestemt. Ogsaa mjød indførtes; erter og gryn i ringe mængde; lüneburgersalt var for dyrt til at kunne afsættes i større mængder i Norge, hvor der næsten paa hver gaard langs kysten var saltsyderi. Det høres kanske underligt, at Lübeck indførte sild til Bergen, men det var dog saa; prisen var i Lübeck omkring 1400 $1^1/_2$ à 2 mk. pr. tønde, men i 1482 5 mark, hvilket er den høieste pris indtil 1530. Det er først efter 1559, at det store sildefiske begynder ved Bergen. Flesk indførtes i ringe mængder. Af klædevarer var det kun de grovere kvaliteter, som kom fra Lübeck; de finere kom fra England og udførtes over Bergen til Lübeck. Linlærred, skotøi, taugverk, kjedler, gryder, sverd, ankere, vox, hamp, tjære og svensk jern var ligesaa indførselsartikler.

Desuden indførtes kolonialvarer (specerier) og pyntesager (glis). I 1316 klager kongen over, at »glis« og kramvarer er det eneste, som nordmændene selv faar indføre fra

Tyskland, og disse varer var de eneste, som tyskerne her kunde sælge en détail.

Af udførselsartiklerne indtager naturligvis fisken den første plads. Den gik i handelen under følgende navne: Stokfisk (rundfisk), rotskjær (spaltet efter ryggen) og flakfisk (flekket). Om fiskesorteringen og fiskepakningen havde kjøbmændene udviklet en hel del regler, som det bliver for vidtløftigt at gjennemgaa. Af biprodukterne var de vigtigste tran og sporer og nakker. Af laxarterne er det navnlig ørreten, som er gjenstand for udførsel. Af kveiten gik i handelen de som delikatesser skattede rav (ryg- og halefinnerne) og rækling (tørrede strimler af bugen). Fremdeles rokker, hvalspek, hvalrostænder, sælskind, kobbespek og kobbetran, edderdun og fjer, pelsverk, svovl (fra Island), harpix, farvemose, smør og talg, uld, garn og vadmel, huder og — nødder[1], spærrer (fra Kristianiafjorden) og engelsk klæde.

* * *

Baade ind- og udførselen besørgedes i hanseatiske skibe. Dette var naturligvis en følge af det hansiske forbud mod at benytte udenhansisk tonnage — for at bruge et moderne udtryk. Men paa den anden side kan det ikke andet end undre os, at den grundfæstede norske skibsfart skulde blive sat helt udenfor. Jeg tror, dette hænger sammen med, at de norske skibe ikke længere var konkurrencedygtige. De var for smaa[2]. Under forhandlingerne med kong Erik og dronning Margareta om privilegiernes stadfæstelse i 1398 heder det, at kongen, dronningen og raadet klagede for Hansestædernes sendebud over, at deres undersaatter, hvor de seilede i sine hverv og forretninger, blev hindret af hanseaterne, idet, hvor disse nærmede sig med sine store skibe, de ikke vilde spare nordboernes smaa skibe, men allevegne lagde an paa, at disse maatte seile paa grund.

Dog er heller ikke hanseskibene alle af ens størrelse. I farten mellem Bergen og Lübeck mellem 1369 og 1399 anvendtes skibe fra en værdi af 800 mk. til 40 mk., og

---

[1] 1447 røvedes af et lübecksk skib ved Skagen 20 læster nødder og 16 læster ørret til en værdi af 793 mk. lübsk.
[2] Jfr. s. 317, jfr. 323 f. (312 og 313 s. 317 skyldes ombrækkerfeil).

skibe til 250 mk. synes at dominere. Dette synes at være »kreiere« paa 60—65 læster, medens en kreier paa 100 læster koster 515 mk., en »holk« paa 100 læster 533 mk. Antallet paa de hvert aar i Bergensfarten anvendte skibe varierer fra 9—30, men almindelig dreier det sig omkring 20.

Hvad der fremfor alt befæstede den hanseatiske handel i Bergen, var for det første, at kongerne efter datidens skik havde gjort Bergen til stapelplads for fiskehandelen, og dernæst Haakon V's forordning af 1315 og 1316, som paabød, at »ingen skal udføre skrei eller smør fra landet, uden alene de, som indfører malt, mel og anden tung vare« (N. g. L. III, 118). Da den sidste slags indførsel faktisk var monopoliseret hanseaterne og specielt Østersøstæderne, saa fulgte det af sig selv, at ogsaa fiskehandelen blev et monopol for dem. Og derfor var de selv sterkt interesseret i, at stapeltvangen blev overholdt, og de udstedte gjentagne strenge straffebud for seilads paa Island og Vesterhavsøerne. Fra midten af det 15de aarhundrede begyndte dog hamburgerne at drive Islandsfart uden lov, og da denne ikke kunde hindres, opgav Hansestæderne sin unyttige modstand mod Islandsfarten, som de 1494 helt frigav. Dermed, siger Bruns (S. LXVII) — »waren die Wurzeln der Machtstellung des Kontors untergraben«. Under den frie konkurrence, som herved skabtes, kunde Lübeck ikke beholde sin enehandel paa Bergen, og bedre tider oprandt for byens egne borgere.

* * *

Hvad var det saa for folk disse lübske Bergenfarere, som knækkede den norske skibsfart og i aarhundreder beherskede Norges vigtigste handel? Var det pengematadorer à la de Freitas? Nei, saare langt fra det. Af alt det nye og interessante, som Bruns meddeler, er neppe noget saa interessant som hans afsnit om »Die gesellschaftliche Stellung der Lübecker Bergenfahrer«. Dette har han hentet fra 228 testamenter udstedte af Bergenfarere i tidsrummet fra 1307—1530. Af disse 187 testamentudstedere oplyser 45 eller 24,1 pct. intet om sin herkomst, og kun disse kan i tilfælde være indfødte lübeckere. Af 142 til Lübeck indvandrede Bergenfarere er 1 — én — født i Bergen, uægte søn af en fra Bremen stammende Bergenfarer og en norsk kvinde. De øvrige 141 stammer alle fra Tyskland og er næsten undta-

gelsesfrit nedertyskere, fra egnene ved Nedre Maas til hinsides Oders munding. Mindst 100 eller 53,5 pct. stammer fra de vestelbiske landsdele; kun 55 eller 29,4 pct. er westfalere. Et meget stort antal er fra omegnen af Münster og egnen sydvest for Hildesheim. Ingen fra Frisland. Man ser, at ældre Bergenfarere har faaet sine yngre frænder anbragt i forretningen.

Fra først af tilhørte Lübecks Bergenfarere gjennemgaaende de fattige befolkningsklasser. Af 140 Bergenfarere mellem 1409 og 1524 oplyser de 110 eller 78,6 pct., at de er »selfmade men«, som selv har erhvervet sin formue og ikke skylder nogen arveskifte. Det er utvivlsomt, — siger Bruns — at de kontorskes raa, ja livsfarlige optagelsesprøver (spillene) ligefrem var et middel til at holde sønner af velstaaende og ansete familier borte fra konkurrencen om den bergenske handel. Da i 1556 en ældre nykommer vægrede sig ved at deltage i spillene, som oftere var forbudt af Hansestæderne, erklærede husbønder og geseller i bryggegaarden Jakobsfjorden: »Her hjelper hverken stædernes forbud eller nogen borgers eller ikkeborgers alder; thi den, som vil handle i Bergen, den maatte gjøre, hvad de og andre havde gjort. Thi kom det dertil, at borgere fra stæderne og deres børn skulde fritages for spillene, da vilde en fattig gesel der ikke agtes stort.«

Ved Kontoret arbeidede da disse folk sig ved egen energi og sparsomhed iveiret, saa at de først i modnere alder stiftede familie og nedsatte sig som kjøbmænd i Lübeck. De fleste gifter sig dog ikke. Af 187 Bergenfarere er alene 82 gifte, og kun 43 af dem efterlader sig ægtebørn. I almindelighed erhverver de kun en maadelig formue. To af de rigeste og mest ansete blandt dem, begge senere raadmænd i Lübeck, eiede ved sin død, den ene, efterat have givet sin søn 2000 mk., igjen ca. 1350 mk. kontanter og 400 mk. rente foruden sit hus; den anden ca. 4800 mk. i penge og 105 mk. i rente. Helt abnormt er det, at Kontorets tidligere oldermand, Hinrik Möller, i 1473 eier over 20 000 mk. Kun 13 af dem har mellem 1363 og 1544 været raadmænd i Lübeck og kun 3 af disse borgermestre. To af de sidste er de eneste af samtlige Bergenfarere, som blev optagne i Lübecks patriciat eller høiere cirkel.

Efter at have gjennemgaaet sine læreaar begynder disse ubemidlede forretningsmænd en kommissionsforretning med en andens (en ældre Bergenfarers) penge eller varer, idet der dannes et slags kommanditselskab eller stille selskab mellem dem. I dette indskyder kapitalisten penge, gesellen sit arbeide. Udbyttet deles. Senere forekommer ogsaa andre selskabsformer, med gjensidigt kapitalindskud og gjensidigt arbeide, den ene i Bergen, den anden i Lübeck eller begge i Bergen. Dette kaldes efter 1450 masschoppie eller maschup. Selskabsformuen er i disse tilfælde altid begrænset. Det aabne handelsselskab, hvor deltagerne hefter med hele sin formue, forekommer næsten alene mellem medarvinger. Disse selskabsformer og navnlig de første var vel kjendt hos vore fædre før hanseaternes tid, og regler om dem findes i Kongespeilet, i Bjarkøretten og i Magnus Lagabøters bylov.

I sine testamenter har Bergenfarerne sat sig sit smukkeste mindesmærke. Jeg tror neppe, at de bergenske kirker, klostre, og navnlig Bergens spedalsk- og fattighospitaler har havt større eller sikrere støtte af nogen end af disse kontormænd. Penge, øl, mel, skotøi m. m. testamenteres dem i ikke ringe mængde. Enkelte eftergiver i testamentet ogsaa sine norske debitorer deres gjeld. Der aabenbarer sig i disse testamenter et hjertelag og en omtanke for andre og specielt for de ulykkelige, som bør opføres paa Bergenfarernes kreditside, naar historiens endelige dom engang over dem skal fældes.

* * *

Var da under hansevældet ingen handel og skibsfart forbeholdt landets egne børn? Jo, indlands- og skatlands- og Nordlandshandelen. Den sidste var den vigtigste; og ogsaa til dens historie leverer Bruns et bidrag (s. LXVII—LXX). De indfødte næringsdrivende, som drev denne handel og fragtfart mellem Bergen og Nordland, kaldte hanseaterne »Norderfahrer«, Bergensernes »Nordfarer«. Thi Nordfar er ikke, som efter nutidens sprogbrug, en »nordlænding«, men en, som seiler og handler paa Nordland. Disse »Norderfahrer« er handelsmænd og adskilles af hanseaterne fra »bønderne« (die bunden eller buren), som leverer smør og andre landboprodukter. Nordfarerne er Vest- og Nordlandets kystbefolkning, kanske allerede i middelalderen fra selve

fiskedistrikterne. At der i denne befolkning boede en stærk handelsaand, viser de gjentagne forbud mod uformuende bondegutters handel; thi alle vil handle og seile; ingen vil være jordarbeidere. Men denne handelsaand var farlig for det norske jordbrug og de norske godseiere. Og de norske konger søgte derfor at kue den ved kunstige forbud, for at bønderne skulde blive ved sin læst og ikke trænge sig ind i bymandens næring[1].

Hanseaterne anlagde Nordlandshandelen paa en basis, som blev nordfarens fordærvelse og til liden fordel for dem selv. Det var udredersystemet, som lige ned i forrige aarhundrede har behersket handelsmandens forhold til den nordlandske og vestlandske fisker: handelsmanden forstrækker ham med udrustning til fisket, med mad og klær for hele aaret, mod at ha eneret til at faa hans fisk for en ringe pris. De kontorske forstrakte ligeledes nordfarerne med mad og klær og hvad de behøvede, mod at faa deres fisk næste aar. Følgen var, at nordfaren maatte nøie sig med en ringe pris for sin vare, og han sank aar for aar dybere ned i gjæld til Bryggekjøbmanden. Gjentagende gange maatte lovgivningen gribe ind til den sidstes hjælp. Thi nordfaren og hele fiskerbefolkningen forvandledes under dette kreditsystem til en trællestand, med alle de moralske brøst, som økonomisk trældom har i sit følge. Paa dette omraade har vor nyere lovgivning og næringspolitik begyndt et frigjørelses- og reisningsarbeide, som endnu ikke er afsluttet, men hvis velsignelsesrige frugter er iøinefaldende for enhver, som har kjendt den vest- og nordlandske fiskers kaar under udredersystemets regime.

A. T.

---

[1] Se navnlig Olaf Haakonssons retterbod af 1383, §§ 1 og 2. I den sidste § forbydes, »at ingen mand her hos eder (i Bergen), hverken i by eller herred, maa bygge noget handelsskib for at seile nord i landet eller til vore skatlande, uden de, som formaar det af sit eget gods og uden al garanti af udenlandske eller indenlandske, efter som de vil sande med sin ed, medmindre de vil have forbrudt skibet og desuden bøde 8 ørtuger og 13 mark i brevbrud. Kongens ombudsmænd skal strengt paase, at dette forbud blir overholdt.«

Vikingerne, Billeder af vore Forfædres Liv. Af **Alexander Bugge.** Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København—Kristiania, 1904. 319 Pagg. 8vo.

Det er otte, forskjellige Afhandlinger, som her er samlede i en Bog, — Afhandlinger, som berører hver sine særskilte Sider af det samme, store, omfattende og interessante Emne, kulturhistoriske Billeder af høit Værd fra Vikingetiden og dens mærkelige Liv. I en behagelig Form, byggede paa megen Lærdom, fører de Læseren ind i hine fjerne Tider og aabner ham et Indblik i meget, som vil være nyt. Selv hvor ikke Stoffet er nyt, er dog det gamle fremstillet under en ny Belysning. Alt ialt, er det en Glæde at kunne anmelde og anbefale en saa vellykket Bog, der ogsaa med de enkelte Indvendinger, som derved kan gjøres af en Anmelder, vil blive et af de ikke almindelig forekommende Arbeider, der giver rige Løfter for den norske Historieforsknings Fremtid.

Bogen er en populariserende Fremstilling af de Resultater, som Forfatteren dels allerede har fremlagt, dels snart kan ventes at ville fremlægge, af omfattende Studier og Undersøgelser over vore Fædres Liv i det keltiske Vesten, i Lande, som han selv, gjennem længere Ophold, nøie har studeret. Det er derfor ikke Stuelærdommen, som her kommer tilorde. Der er ved Fremstillingen den Tiltrækning, at det overalt mærkes og føles, hvorledes Forf. nøie er fortrolig med det *milieu,* hvori de skildrede Begivenheder spiller ind. Netop dette er en Side ved den moderne Historieforskning og Historieskrivning, paa hvilken der efterhaanden vil blive lagt stedse forøget Vægt. At føie Historiens Begivenheder ind i deres geografiske Omgivelser, — at lægge Sammenhængen mellem begge frem for Læseren, kunde være en Opgave for virkelig videnskabelig Illustration, der tog Sigte paa noget mere og høiere end at vække en forbigaaende Opmærksomhed for et smukt udstyret Værk.

Forfatteren har ikke anvendt Illustrationer.

Men netop en Bog som denne egnede sig dertil, naar Billedstoffet kunde vælges efter videnskabelige, historiskgeografiske Principer og gaa umiddelbart over og ind i den historiske Fremstilling. Det mærkes let, at Forf. har aabent Øie for den Indflydelse, som i en ikke ringe Udstrækning

øves af de geografiske Momenter. Skulde denne hans Bog senere kunne udkomme i et nyt Oplag, kunde det maaske blive Gjenstand for Overveielse, om ikke et nøie sigtet, helt paalideligt Illustrationsstof kunde medtages, der formaaede at give den interesserede Læser et endnu klarere Billede, end han allerede formaar at samle ud af de velskrevne, klare, varme Skildringer.

Hvad her gives, er ikke Vikingetidens Historie som en Helhed. Hvad Læseren faar, er — som nævnt — en Række Billeder fra hine Dage, tegnede i smukke, livfulde Farver. I Fremstilling og Stil er der meget, som minder om, at Forfatteren er Søn af Sophus Bugge, med den sjelden digterisk beaandede Evne, denne eier. Der møder os en Atavisme, som er af det gode.

De otte Afhandlinger, der danner denne Billedrække, er hver for sig selvstændig udarbeidede. Hver af dem danner mere et selvstændigt hele end et i en større Oversigt indføiet og afpasset Led. Deraf forklares de indimellem, nogle enkelte Gange forekommende Gjentagelser, fra det ene Afsnit og til det andet, uden at dette behøver at opfattes som stilistiske Svagheder. Tildels kan de endog være en nyttig Rekapitulation.

Bogen aabner nye Felter, giver helt nye Indblik i mangt og meget, som ellers kan have staaet uklart, tildels helt ukjendt. Det er en ikke ringe Fortjeneste at kunne fremlægge saa vigtige Undersøgelser i en saa smuk, saa overbevisende Form, som det her er skeet. Det er ikke alene den norske, men ogsaa den danske og delvis den svenske Vikingetid, som i dette Skrift er Gjenstand for Behandlingen. Hvad der tilsigtes, er væsentlig at levere Skildringer af Nordboerne. Rent personlig maa jeg for øvrigt erklære, at dette Ord ikke synderlig tiltaler mig. Jeg vilde heller tale om de nordiske Folk, et Udtryk, der bedre forekommer mig at ramme de rette Forhold, og som desuden, allerede rent formelt seet, byder en bedre Adgang til at sondre mellem, hvad der rettelig skulde tilkomme hvert enkelt af de tre Folkeslag, hvis Selvstændighed man ikke bør udsætte sig for at overskygge. En stor Del af Interessen knytter sig her desuden til Udskillelsen af, hvad hvert enkelt af Folkene har udrettet i Vikingetiden. Der er fremdeles netop i dette Punkt gode Grunde forhaanden til at lægge sig paa

Sinde netop det samme, som P. A. Munch har udviklet for mere end femti Aar siden i Fortalen til »Det norske Folks Historie«. Netop fordi Norge længst bevarede sine Forbindelser med Vikingelandene i Vest, vil det have sin specielle Interesse at faa det fastslaaet, hvilken Andel vort Folk havde i den store Bevægelse, der førte vore Forfædre over Havet.

Forfatteren leverer dog selv mange Oplysninger om de gjensidige Forhold mellem de nordiske Folk, navnlig mellem Daner og Nordmænd, og i selve Realiteten kan der intet indvendes mod hans Behandling netop af denne Side ved det rige Emne, som han har taget op. Et interessant Afsnit er i den Henseende at læse S. 28. Forf. minder om Kong Olaf Tryggvessøns berømte Ytringer før Svoldslaget, om de Ord, han der lader falde om de tre Nationer, hvis Mænd snart skulde staa overfor ham i blodig Strid.

Ved en nærmere Betragtning af Sagaernes berømte Skildring, kan der dog opstaa visse Tvivl, om saadanne Ord ogsaa virkelig er fremkomne, og om der af dem kan hentes et paalideligt Bidrag for Kjendskaben til de gamle, nordiske Folks Karakter. Jeg skal derfor dvæle lidt ved dette Punkt.

Skildringen falder i to Afsnit.

Først staar Danekongen, Sviakongen og Erik Jarl paa en Holme og beskuer den norske Flaade, som seiler forbi. I stedse stigende Forbauselse ser de to Konger det ene Skib efter det andet komme frem, og altid spørger de: er da ikke dette Kong Olafs Skib? Men Jarlen, den landflygtige Nordmand, svarer dem altid, at endnu er ikke han kommen, og at de nok skal faa se noget andet, naar han seiler frem med Ormen lange. Hele seks Gange maa de vente, — saa først kommer det overvældende Syn af det norske Kongeskib, og da negtede ingen, at der seilede Olaf Tryggvessøn.

Noget senere kommer saa den Episode, da Olaf spørger, hvem de fremmede var, og derunder, aldeles tilsvarende til Erik Jarl, viser sine ringeagtende Meninger om Danske og Svenske, men holder paa Nordmændene, selv om de er hans Fiender.

De to Afsnit hører nær sammen. De supplerer hinanden. Men det første er det hovedsagelige.

Det er nu adskillige Aar, siden O. Rygh engang i en Samtale henledede min Opmærksomhed paa den iøinefaldende Overensstemmelse, som første Afsnit byder med den

Fortælling, som forekommer hos Munken af St. Gallen om Langobarderkongen Desiderius og den Samtale, han paa et høit Taarn førte med den bortrømte Frankerhøvding, Otkerus, under Karl den Stores Opmarsch med sin Hær foran Pavia. At der er megen Lighed mellem de to Fortællinger, er ialfald sikkert; der er ogsaa hos Munken af St. Gallen den samme Stigning, som i Sagaernes Fremstilling, og det er ikke til at negte, at der kan være megen Sandsynlighed for, at Samtalen mellem Frankeren Otkerus og Langobarderkongen virkelig er Forbillede for Beretningen om Nordmanden Erik Jarls Samtale med Danekongen og Sviakongen. Karl den Store er blot ombyttet med Olaf Tryggvessøn, og den opmarscherende frankiske Hær er bleven til den opseilende norske Flaade.

Det er nok saa, at der selv i de korteste og ældste Sagaredaktioner om Svoldslaget forekommer enkelte Træk, der tyder paa stærk norsk Nationalbevidsthed. De forbeholder det jo for Nordmanden Erik Jarl at fælde den norske Konge, med hvem hverken Daner eller Svear faar Bugt. Men saa vokser Skildringen og bliver mere udførlig, indtil den bliver et helt Sidestykke til, hvad der kan læses hos Munken af St. Gallen.

Jeg skal ikke her nærmere gaa ind paa dette, men kun referere, hvorledes O. Rygh havde sine Tvivl om Sagaskildringens Originalitet[1].

Dernæst skal jeg endnu dvæle lidt ved et andet Punkt, der har sin særlige Interesse for en korrekt Opfatning af ældre norsk Historie.

Det er aldeles rigtigt, naar Forf. (S. 234) peger paa den Kjendsgjerning, at Norge ikke paa samme Maade, som Danmark og Sverige eier »noget enkelt Sted, som til alle Tider har været Landets bankende Hjerte og Kulturens Arnested«. Jeg kan saa meget lettere godkjende en saadan Udtalelse, som den helt ud stemmer med, hvad jeg selv tidligere, i mit lille Skift »Af Norges Historie« (S. 17), har ment at kunne paapege, at der i de gamle Dage ikke var nogen »indre Landsdel, om hvilken det strengt taget kunde siges, at den var Rigets Kjerne«. Dette hænger igjen sam-

---

[1] Ph. Jaffé, Bibliotheca rerum Germanicarum, IV, Pag. 691 seqv.

men med den periferiske Karakter ved det gamle Norgesvælde, hvorved jeg i samme Skrift ligeledes har dvælet.

Fra Østlandet udgik Rigets Samling. Forf. betoner dette. Man kunde have ventet, at Stødet var kommet fra det høit kultiverede Trøndelagen. Men saa skede ikke, — og hvorfor ikke? Trønderne holdt sig mere tilbage i Vikingetiden, tog kun mindre Del i dens Færder, mener Forf., der ellers gjør opmærksom paa flere Træk, som vidner om, hvilken forholdsvis høi Kultur der allerede tidlig i Middelalderen maa have hersket i Trøndelagen.

Kjendsgjerningen er der.

Men den maa have sine Grunde, der tør være af en noget anden Art, og som nærmere bør undersøges. Trøndelagen har tidlig været et organiseret, selvberget Samfund, med mere originale Former. Jeg tror, Veien til at løse de Knuder, som her frembyder sig, er vist af Ebbe Hertzberg i hans fortjenstfulde, lille Afhandling[1] om »Trondhjems politiske og statsretslige Forhold i Sagatiden«.

Trøndelagen, Oplandene og Østlandet har en helt anden Natur end det vestenfjeldske. Denne Natur maa have sat et eget Præg paa disse Dele af Norge, forskjelligt fra hvad der fandtes vestenfor Fjeldet, i de langstrakte, smale Kystdistrikter. Men i denne Forskjel kan tillige Forklaringen til flere historiske Kjendsgjerninger være at finde.

Forf. nævner med fuld Ret, hvorledes Norge inden Norden er det Rige, som i sin hele Udstrækning senest bliver samlet. Men deraf følger ikke, at det sent er draget ind i den Udvikling, der stræbte mod Samling. Denne kan være begyndt ligesaa tidlig i Norge som i Danmark og i Sverige, og dette bestyrkes ved, hvad Forf. anfører om det før Harald Haarfagre paabegyndte Samlingsarbeide.

Jeg er for Tiden selv sysselsat med Studier over disse samme Forhold, — over Norges Samling under Harald Haarfagre, som den maa sees i Lys af Samtidens store Folkebevægelser. Der træffes der visse Spor, som foreløbig kunde lede til den Tro, at Østlandets og Oplandenes Samling var

---

[1] H. G. Heggtveit, Trondhjem i Fortid og Nutid, 997—1897. (Horten 1897).

et Pendant til, hvad der i Sverige foregik ved Mälaren ved Svearikes første Samling. Men af denne første Stræben mod Samling af norske Fylker fremgik dog som første Resultat kun et mindre, men dog paa sin Vis afsluttet Rige, om hvilket vi længe har vidst, at det over Vestfold havde Tilknytninger til Danmark, og som, efter nyere Forskninger ligeledes synes at have havt saadanne til Sverige. Videre kan her spørges: var det Monarki, Harald Haarfagre skabte, et saa ganske ensartet Vælde, som det gjerne opfattes? Bortseet fra de keltiske Bilande, — var det ikke saa, efter sin Organisation nærmest at regne for sammensat af tre særskilte Led, Vestfold-Oplandsriget, Trøndelagen og Kystlandet?

Her melder sig en Vrimmel af Spørgsmaal, der trænger Besvarelse, og af Opgaver, der trænger sin Løsning.

Hvori laa f. Eks. Vestfoldrigets Kraft? hvad var det, som betingede den høie Kultur og den politiske Magt, som ubestridelig fandtes der? Selve det egentlige Vestfold er jo ikke stort. Med sin frugtbare Jord, er og bliver det kun en temmelig smal Stribe af Kystland, der blot har meget lidet i Ryggen, Lardal og Sandsvær, to af den Art Indlandsbygder, der i Oldtiden ikke kunde veie meget. Eker og Lier hørte ganske vist med. Men de var dog noksaa fjernt borte fra Kongesæderne i det sydlige Vestfold. Det maa have været et større Land, der gav disse gamle Konger deres Magt, og saaledes skulde det ikke kunne forbause, om det tilsidst viste sig, at et afsluttet østnorsk Rige af større Maal, kanske lige op til Dovrefjeld, er adskillig ældre, end man før har tænkt sig. Den samme historiske Udvikling, der skabte Svea- og Danevældet, stræbte i Norge foreløbig kun mod en Samling af, hvad der laa østenfor Fjeldet. Erobringens anden Fase kom først, da Harald Haarfagre mod Nord og Vest overskred Fjeldryggen, og den tredie fulgte endelig efter, da han drog over Havet og underlagde sig de skotske Øer.

Hvad Trøndelagen angaar, med den Plads, som denne Landsdel senere indtog i den nationale Bevidsthed, da kan det ogsaa tænkes, at dette har været foranlediget gjennem religiøse Forbindelser, der med en gammel Kultus har kastet Glans over Egnen. En dybt rodfæstet hedensk Kultus fra Trøndelagen har vundet Overtaget over det hele

Land. Senere har denne fundet en umiddelbar Fortsættelse i den christne Kultus, som knyttedes til St. Olafs Helligdom i Nidaros og afløste de ældre hellige Centrer. Hvad Øst- og Vestland i den Retning bød, kunde overhovedet ikke tage det op med Trøndelagen, der fra meget fjerne Tider havde sin egen gamle Organisation, der ikke alene sigtede mod Fællesskab i Ret, men ogsaa mod Fællesskab i Kultus.

Dette Kultusfællesskab fik ingen Betydning for selve det norske Riges Dannelse. Denne foregik uafhængig deraf. Men da Trøndernes Kultus først engang var lagt ind under det norske Monarki, blev den stærk nok til at sætte sit Stempel paa dette, — først som hedensk, siden som christen. Hvad Vestlandet fik af nye Helligdomme paa Selja og Østlandet i Oslo, kunde aldrig opnaa Jævnbyrdighed.

Hvorvidt de Meninger, jeg her har anført, virkelig, helt eller delvis, holder Stik, maa det være forbeholdt at afgjøre gjennem mere dybtgaaende Undersøgelser. Her maa det foreløbig være nok med, hvad der er sagt.

Marts 1905.

Yngvar Nielsen.

Acta Pontificum Danica. Pavelige Aktstykker vedrørende Danmark 1316—1536. I. Bind. 1316—1378. Udg. af L. Moltesen. I Comm. hos Gad. Kbhvn. 381 S. 8vo.

Allerede i det 18de Aarhundrede begyndte man, om end meget sparsomt, at see Documenter fra Pavearchivet ogsaa Nordens Historie vedkommende udgivne paa Tryk; man vil f. Ex. i Schlegels Sammlungen zur Dän. Gesch. I (1773) finde interessante Excerpter fra Vaticanet angaaende Grønland. Den af Ideer og Forslag i alle mulige Retninger opfyldte Rector, siden Præst, Laurids Smith, forsøgte i 1785 gjennem Bülow at interessere Regjeringen for at sende en Mand[1] til Rom for at gjøre Forskninger i det pavelige Archiv, vistnok uden Forestilling om dettes Beskaffenhed og

[1] Han foreslog — N. D. Riegels!!

Vanskeligheden, for ei at sige Umuligheden af at faa Adgang (L. Daae, af Bülows Papirer S. 182). Imidlertid kom Et og Andet siden efterhaanden frem; saaledes erhvervede f. Ex. H. N. Clausen paa sin første italienske Reise ikke saa faa Breve (trykte i Skandin. Literaturselskabs Skrifter XXI, 1826). Det norske Universitet kom noget senere i Besiddelse af en vigtig Samling Afskrifter, besørgede ved den pavelige Archivar Marini (trykte i første Bind af vort Diplomatarium).

Alt dette havde imidlertid lidet at betyde, saalænge endnu ingen nordisk Forsker kunde faa Adgang til personlig at see Archivets Skatte og selv afskrive, hvad han fandt. Dette lykkedes som bekjendt P. A. Munch, der besad baade særegne Forbindelser og fremfor alt i eminent Grad de videnskabelige Betingelser. Hans fleraarige Ophold i Rom, hvor han døde 1863, blev ikke alene af Vigtighed for Norge, men for hele Nordens Middelalders Historie, idet han ogsaa undersøgte og afskrev, hvad han fandt Broderrigerne vedkommende. De norske Breve fandt Plads i vort Diplomatarium (B. VI, flg.), men desværre ikke saa, at de, hvad der havde været det ene rette, kom til at danne en særskilt Afdeling af dette, men paa den Maade, at de udstykkedes og sammenblandedes med andre Sager, en Fremgangsmaade, der i det Hele har skadet dette vort ypperste Kildeskrift paa mange Puncter, man tænke blot paa den Maade, hvorpaa den bergenske Copibog er bleven opskaaren i Stumper! Af den store Samling af danske Documenter havde Munch selv udgivet, hvad der angik Erkebiskop Jens Grand; det øvrige blev efter hans Død udgivet af Kirkehistorikeren L. Helveg i forskjellige Bind af Kirkehistoriske Samlinger. Munch havde forøvrigt begyndt Udgivelsen af en særegen Samling af nogle af sine Afskrifter, nemlig de af ham forefundne »Pavelige Nuntiers Regnskabs- og Dagbøger«, og Udgaven blev fuldendt af Huitfeldt-Kaas i 1864. Endelig havde Munch ogsaa forfattet en saare oplysende og indholdsrig Afhandling: »Oplysninger om det pavelige Archiv og dets Indhold«. Han havde imidlertid, ved at deponere den i Rigsarchivet, bestemt, at den ikke maatte udgives, saalænge Pater Theiner, Vaticanets Archivar, levede, fordi den maaskee kunde bringe ham Ubehageligheder paa Grund af den i enestaaende Grad frie

Adgang, han havde givet den norske Professor. Først efterat ogsaa Theiner var død (1874), kom dette Skrift for Lyset (1876) i den store Samling af Munchs Afhandlinger (ogsaa særskilt).

Efter Munchs Bortgang (1863) kom nordisk Forskning i Rom til at hvile i mange Aar, og der var vistnok dem, som mente, at den utrættelige Mand havde udtømt Vaticanets Skatte for Nordens Vedkommende. Dertil kom, at den Adgang, Munch undtagelsesvis havde opnaaet, ingenlunde var let at opnaa for andre, thi først i 1880 aabnedes det vaticanske Archiv for Forskere i Almindelighed. Den første Nordbo, som nu gjenoptog Arbeidet, var den foreliggende Samlings Udgiver Dr. Moltesen (1894). Kort efter kom en svensk Forsker Dr. Karlsson til, senere ogsaa fra Norge først Prof. G. Storm, dernæst daværende Stipendiat A. Bugge, og da de nordiske Arbeidere gjensidig bistode hinanden, gik deres Gjerning let, hurtigt og frugtbart fra Haanden. Dr. Moltesen fremlagde i 1896 en fortrinlig Førstegrøde af sine romerske Studier i Skriftet: »De Avignonske Pavers Forhold til Danmark«, et særdeles instructivt og indholdsrigt Verk.

Det har saa været hans Opgave at meddele den hele Masse af danske Actstykker fra det romerske Archiv, dog først fra 1316 af (Johannes XXII). Valget af dette Aar som Udgangspunct har sin naturlige Begrundelse deri, at indtil denne Grændse er en almindelig, den hele catholske Kirke omfattende Samling af Pavebreve dels udgiven, dels vil den blive det, medens Rigdommen fra den angivne Tid af bliver saa stor, at ethvert Land derefter selv maa sørge for sig.

Dr. Moltesen vil vistnok meddele alle danske Pavebreve fra 1316, dog saa, at af tidligere trykte kun gives et kort Udtog af Indholdet med Henvisning til ældre Udgaver, f. Ex. i Dipl. Norv., Dipl. Svecanum, i Munchs Nuntiernes Regnskabsbøger, Danske Kirkehist. Samlinger, med andre Ord, hans Verk er delvis en Udgave, delvis en Regestsamling. Derhos har han paa en priselig Maade indsparet Rum ved ikke at medtage visse obligate Formler, for hvilke engang for alle er gjort Rede.

Det er vistnok ikke tvivlsomt, at den Samling, hvoraf første Bind altsaa nu foreligger, og om hvis Vigtighed i og

for sig ikke alene for den danske, men ogsaa for den almindelige, særlig den norske og svenske Kirkehistorie, det er overflødigt at tale, er udført med stor Omhyggelighed og Elegants. Under Gjennemsynet har Anmelderen kun en eneste lille Anmærkning at gjøre. Det er med Hensyn til No. 693, en Befaling af Gregor XI til Biskop Henrik af Slesvig (1371) om at tage under Behandling den »nys« (nuper) afdøde norske Erkebiskop „*Arvo's*" Bo. Brevet er interessant som et nyt Vidnesbyrd baade om det pavelige Kammers Gridskhed og den nidarosiske Erkestols Fattigdom efter Mandedøden, og man er saa meget mere glad over at finde det hos Dr. Moltesen, som det sees at være undgaaet de norske Historikeres Opmærksomhed. Paa Registret er Navnet »Arvo« rettet til *Arne*. Det kunde synes overflødigt her at bemærke, at nogen »Arvo« har aldrig været Erkebiskop eller Biskop i Norge, og at der i Nidaros vistnok har været en Erkebiskop *Arne* (Vade), men at hans Regjeringstid falder nogle og tyve Aar før 1371 († 1349). Den *nys* afdøde Erkebiskop, hvorom *her* er Tale, er derimod *Olaf* (I), hvis Navn altsaa maa være forvansket eller forbyttet i Pavebrevet[1].

Ved Dr. Moltesens Udgave faar man for Danmarks Vedkommende den store Fordeel at have de romerske Kilder chronologisk ordnede og samlede paa et Sted, hvilket i høi Grad maa lette deres Benyttelse. Som allerede berørt, er Norge ikke saa vel stillet paa Grund af Diplomatariets lidet heldige Plan. Den sidste Indhøstning af Pavebreve udgives dog heldigvis for sig selv, idet et eget Bind af Dipl. Norv. (17de Bind) er indrømmet dem. Udgivelsen begyndte allerede 1902 ved Prof. Storm og Rigsarchivar Huitfeldt-Kaas. To Hefter (det sidste fra 1903) ere udkomne, men Fuldendelsen maa, da begge Udgivere nu ere døde, komme til at lægges i andre Hænder.

L. Daae.

---

[1] Se herom min »Krønike om Erkebiskopperne i Nidaros« S. 126—128 (i det af det Kgl. norske Videnskabers Selskab (i Throndhjem) udgivne Festskrift ved Throndhjems 900 Aars Jubileum 1897). *Olafs* Løsøre var af Curien beslaglagt allerede i hans levende Live.

Spredte notiser til „Norske Herredags-Dombøger". Jeg skal faa lov at notere her nogle smaabemærkninger, som muligens kan være til nytte ved bruget av »Norske Herredags-Dombøger«.

I navneregistret til den første række av dombøgerne (bind I—VI) findes opført en Mats Claussøn med henvisning til II. 15 og en Mats Olufssøn, Christen Munks foged, med henvisning til II. 13. Disse to Mats'er er øiensynlig en og samme person. De omtales i samme dom; først siges paa s. 13, at »Matzs Olauszenn« havde øget ledingen fra 12 mark smør til 15 mark av hvert spand jord, og dernæst siges s. 15, at »Matz Clauszen« skal have lagt paa ledingen. Antagelig er »Olauszenn« bare en trykfeil for »Clauszenn«. Fogden Mats Clausen findes desuden nævnt i Dipl. Norv. XII. 831 og XVII. 817 samt i Absalon Pederssøns dagbog, s. 186.

I samme register anføres en Thomas Jonssøn (II. 106), en anden Thomas Jonssøn paa Spjelkavig i Borgund (III. 10. 16. 32) og en tredje Thomas Jonssøn paa Søndmøre (I. 216. V. 136—40). Alle disse tre er utvilsomt samme mand. Han anklages i 1578 for at have fordrevet den rette odelsmand av en gaardpart i Ørskog, i 1580 for at have bemægtiget sig med vold kongelig og kirkelig jord i Bergenhus len, i 1585 for med uret at have taget bygsel av gaarden Gjerde [vistnok snarere gaarden av samme navn i Veø prestegjeld end, som i registret antaget, den i Strandebarm] og have forholdt en anden mand en gaard ved navn Vik [ikke anført i registret, sikkert gaarden Vik i Borgund]; i 1599 omtales det, at lensherren Johan Urne havde taget gaarden Vik i Borgund fra ham for nogen hans forseelse, og at han i august 1589 var blevet dømt fra livet for sin misgjerning. Ved alle disse leiligheder viser han sig vel fortjent til den betegnelse, han faar i dombrevet av 1580: »slig en weldener [ɔ: voldsmand?] og rettens foragter«.

I samme register henvises til en Cornelius Adrianssøn (IV. 165) og en Cornelius Povelssøn (IV. 8); men disse to er aabenbart en og samme person. S. 8 fortælles, at Cornelius Povelsen var søn af Margrete [Petersdatter], enke efter borgemesteren Adrian [Rikkardsen Falkener] i Trondhjem (jfr. om ham Dipl. Norv. II. 858. 868. XI. 772), og han maa da være født af hende i et tidligere ægteskab; i samme

dombrev, s. 9, kaldes han efter sin stedfar Cornelius Adriansen, og det er netop denne dom i anledning av forurettelser mod den samme Cornelius Adriansen, som omtales s. 165. Absalon Pederssøn omtaler i sin dagbog 1569 (s. 177) Cornelius som Adrians søn og nævner som hans stedbror Henrik Paalsen; men i 1570 omtaler han samme Cornelius som »Paalson« (s. 250—51); i 1572 (s. 262) anfører han blandt dødsfald »Cornelius borgemesters søn i Trondhiem«.

Gaarden »Sten i Trondhjems stift«, som omtales paa flere steder i b. IV, er ganske sikkert Gaarden Steine i Fosnes. S. 7 siges det nemlig at være strid om nogle sjøhus, om de ligger paa grund, som hører til »Sten« eller til gaarden Hov i Fosnes, og ogsaa ellers fremgaar det tydelig, at der er nær forbindelse mellem disse to gaarde; 2 kjør fra »Sten« opfødes en vinter paa Hov (s. 3), og manden paa »Sten« (Nils Olssen) gifter sig med enken efter bygselmanden paa Hov (s. 5). Rigtignok findes der en gaard af samme navn i Overhallen, og vi ser, at Nils Olssen paa Sten skriver et klagebrev fra bønderne i Overhallen (s. 101). Men den samme Nils Olssen viser sig at være en hel bondehøvding i Namdalen, og han beskyldes for at reise omkring og egge bønderne op, hvorved han især vandt tilslutning i Overhallen (s. 201—2); der er saaledes ingen grund til at formode, at han skulde høre hjemme i Overhallen heller end i Fosnes. Han havde ogsaa forbindelser i endda videre kredse, idet hans moder i 2det (eller 3dje) ægteskab giftede sig med den gamle borgemester Adrian Rikkardsen i Trondhjem.

Gaarden »Grumstad« (IV. 104) er sikkerlig Grungstad i Hølandet i Namdalen.

»Rynn« i Namdalen (IV. 101) er vel snarere Ryem i Vikten end som i registret antaget Ryan i Sparbu.

Gaardsnavnet »Lehe« (I. 228. IV. 31) er i registret identificeret med Losen i Melhus, fordi det et enkelt sted (IV. 33) er kaldt »Lossen«. Jeg skulde tro, at den sidste betegnelse er en skrivfeil, og at »Lehe« snarere er gaarden Lenen i Melhus.

I det særskilte register til dombogen for 1578 er der ogsaa optaget saglige henvisninger; jeg savner da en henvisning til »Finnerne«, der omtales s. 240, l. 4 som gaardbrændere i Indherred. H. K.

Rettelser:

Side 20, L. 10 f. o. Ebeltoft, læs Ebelholt.
» 27, L. 11 f. o. Robert, læs Roger.
» 297, L. 4 f. n. Hól, læs Høl.
» 298, L. 7 f. o. Hól, Høl.
» 303, L. 4 f. o. Ertastning, læs Erstatning.
» 312, L. 3 f. n. IV, 424, læs IV, 224.
» 355, L. 3 f. n. S. 538, læs IV, S. 538.

REGISTER.

REGISTER.

Den norske historiske Forening 1903.

Aarsberetning for 1903.

Den norske historiske Forening har for 1903 udgivet:

Historisk Tidsskrift, 4de Række, 2det Binds 3die og 4de Hefte (S. 163—273) med Register, Navnefortegnelse, Titel og Indhold, tilsammen $8^{1}/_{2}$ Ark.

Claus Pavels's Dagbøger for Aarene 1817—22, udg. af *L. Daae*, 2det Binds 6te Hefte (S. 433—512), tilsammen 5 Ark.

S. Bugge: *Norsk Sagafortælling og Sagaskrivning i Irland*, 2det Hefte (S. 81—160), tilsammen 5 Ark.

Aarsleveringen udgjør saaledes 271 Sider eller $18^{1}/_{2}$ Ark foruden Navnefortegnelse, Titel og Indhold.

Antallet af Foreningens betalende Medlemmer udgjorde ved Udgangen af 1903 547. I 1903 er indmeldt 7 nye Medlemmer, medens samtidigt 49 er udmeldt eller døde.

44 svenske og 86 danske Medlemmer betalte ifølge de med den svenske og den danske historiske Forening bestaaende Overenskomster mindre Kontingent. Af den ved disse Overenskomster aabnede Adgang til paa lignende Vilkaar at indtræde i de to andre Foreninger havde af Foreningens norske Medlemmer 40 benyttet sig for den svenske Forenings og 89 for den danskes Vedkommende.

Indtægter
for 1903 udgjorde:

H. M. Kongens Bidrag	Kr.	60.00
Kontingenter	„	2 047.00
Indsparede Renter af Holsts og Vogts Legater	„	174.08
Salg af ældre Skrifter	„	166.42
Beholdning i Kreditkassen	„	19.03
Refunderet Porto	„	3.50
	Kr.	2 470.03

Udgifter
for 1903 udgjorde:

Saldo fra 1902	Kr.	60.93
Honorarer	„	264.00
Trykning og Korrektur	„	1 287.95
Kommissionsgebyr	„	54.60
Rabat for solgte Skrifter	„	55.47
Antikvarisk Kjøb af ældre Skrifter . . .	„	5.00
Porto og Annoncer	„	59.33
Expeditør og Kasserer	„	511.75
Revision	„	40.00
Tilfældige Udgifter	„	45.00
Balance (Behold i Kasse)	„	86.00
	Kr.	2 470.03

Foreningens Gjæld er altsaa i Aarets Løb betalt, og Foreningens pekuniære Stilling maa saaledes i Forhold til en længere Aarrække betegnes som forholdsvis god.

De livsvarige Medlemmers Fond udgjør nu Kr. 487.55 (mod ifjor 467.88). Dette Fond vil indtil videre ikke blive rørt.

Foreningen har i Aarets Løb tabt et af sine første Medlemmer, der i mange Aar tilhørte dets Bestyrelse og siden 1899 var Foreningens Formand, — Professor Dr. Gustav Storm, der 23de Februar 1903 afgik ved Døden. I hans Sted indvalgtes paa Generalforsamling i Juni 1903 Professor Ebbe Hertzberg som Medlem af Bestyrelsen.

Christiania Juni 1904.

Yngvar Nielsen. L. Daae. H. J. Huitfeldt-Kaas.
Absalon Taranger. Ebbe Hertzberg.

Den norske historiske Forening 1904.

Aarsberetning for 1904.

Den norske historiske Forening har for 1904 udgivet:

Historisk Tidsskrift, 4de Række, 2det Binds 1ste 2det og 3die Hefte (S. 1—256), tilsammen 16 Ark.

Claus Pavels's Dagbøger for Aarene 1817—22, udg. af *L. Daae*, 2det Binds 7de Hefte (S. 513—610 + Titel og Indhold), tilsammen 6½ Ark.

Aarsleveringen udgjør saaledes 360 Sider eller 22½ Ark.

Antallet af Foreningens betalende Medlemmer udgjorde ved Udgangen af 1904 548. I 1904 er indmeldt 30 nye Medlemmer, medens samtidigt 22 er udmeldt eller døde.

38 svenske og 88 danske Medlemmer betalte ifølge de med den svenske og den danske historiske Forening bestaaende Overenskomster mindre Kontingent. Af den

ved disse Overenskomster aabnede Adgang til paa lignende Vilkaar at indtræde i de to andre Foreninger havde af Foreningens norske Medlemmer 40 benyttet sig for den svenske Forenings og 82 for den danskes Vedkommende.

Indtægterne
for Aaret 1904 udgjorde:

Saldo fra f. Aar	Kr.	86.00
Hs. Maj. Kongens Bidrag	„	60.00
Kontingenter	„	1 935.65
Indvundne Renter af Holsts og Vogts Legater	„	172.18
Salg af ældre Skrifter	„	108.79
Norske Medlemmer af „Dansk historisk Forening“ indbetalt	„	198.00
	Kr.	2 560.62

Udgifterne
for Aaret 1904 udgjorde:

Honorar	Kr.	1 057.00
Trykning	„	1 426.30
Kommissionsgebyr	„	77.20
Rabat for solgte Skrifter	„	36.26
Antikvarisk Kjøb af ældre Skrifter . . .	„	1.00
Portoudgifter	„	54.72
Expeditør og Kasserer	„	533.41
Revision	„	40.00
Udbetalt til „Dansk historisk Forening“ for norske Medlemmer for 1903 og 1904.	„	299.93
	Kr.	3 525.82
Underskud er . . . . =	Kr.	965.20

De livsvarige Medlemmers Fond udgjør nu Kr. 502.92 (mod ifjor 487.55). Dette Fond vil indtil videre ikke blive rørt.

Foreningen har gjennem Skrivelse af 24de Marts 1904 fra Fru Calla Wiel Nilsen modtaget Meddelelse om, at hun i Lighed med sin nu afdøde Ægtefælle, Advokat Ingar Nilsens tidligere Disposition af Kr. 1000.00 stiller et Beløb af Kr. 5000.00 (fordelt paa 5 Aar med Kr. 1000.00 pr. Aar) til Raadighed for den historiske Forening for at anvendes til Forfattelse og Udgivelse af historisk-topografiske Bygdebeskrivelser.

For denne betydelige Gave staar Foreningen og den historisk-topografiske Videnskab i varm Taknemmelighed til Fru Wiel Nilsen.

Der er indkommet to Bygdebeskrivelser, den ene over Andebu i det 17de Aarhundrede af Lærer Lorents Berg og den anden over Ullensvang af Pastor O. Olafsen, hvilke begge er bedømte af D'Hrr. Rigsarchivar H. J. Huitfeldt-Kaas og Professor Dr. A. Taranger, efter hvis Indstilling der er tildelt Hr. Berg en Præmie, stor Kr. 500.00, og Hr. Olafsen en Præmie, stor Kr. 1000.00.

Christiania, 2den Juni 1905.

Yngvar Nielsen. L. Daae.
Absalon Taranger. Ebbe Hertzberg.

Generalforsamling afholdtes den 8de Juni 1905, hvor Aarsberetning for 1903 og 1904 oplæstes, og hvor Regnskab for de samme Aar fremlagdes. Formanden udtalte Foreningens Sorg over det Tab, den havde lidt ved Rigs-

archivar Huitfeldt-Kaas's den 18de Mai indtrufne Død. Da der var hengaaet to Aar siden sidste Generalforsamling, stillede samtlige gjenværende Medlemmer sig til Valg og gjenvalgtes. I Stedet for Hr. Huitfeldt-Kaas indvalgtes Hr. Professor Dr. Alexander Bugge som nyt Medlem.

Fru Calla Wiel Nilsen besluttedes indvalgt som Foreningens Æresmedlem.

Det meddeltes videre, at Foreningen havde erhvervet Retten til at udgive afd. Statsraad A. Chr. Mantheys Dagbøger for Aarene 1856—1874, og at det første Hefte af disse allerede vilde udkomme i Sommerens Løb. Dette værdifulde og høist interessante Kildeskrift, som til en Begyndelse omhandler Vicekongedømmet i 1856—58 samt Statholderstriden, vil alene blive tilstillet Medlemmer af den historiske Forening, men derimod ikke enkeltvis blive tilgjængeligt i Boghandelen.

I et umiddelbart efter Generalforsamlingen afholdt Bestyrelsesmøde gjenvalgtes Professor Yngvar Nielsen til Formand.

HISTORISK TIDSSKRIFT

UDGIVET AF

DEN NORSKE HISTORISKE FORENING

FJERDE RÆKKE

FJERDE BIND

KRISTIANIA
GRØNDAHL & SØNS BOGTRYKKERI
1907

INDHOLD.

STUDIER
OVER
HARALD HAARFAGRES HISTORIE.

AF
Dr. YNGVAR NIELSEN.

---

1. Indledning.

Som Harald Haarfagre, Norges første *einvaldskonungr* eller *allvaldskonungr*, staar for os, i Belysning, fornemmelig af den fra Egils Saga og fra nogle andre islandske Ættesagaer, saavelsom fra Heimskringla, kjendte Tradition, er han den haardhændte og tyranniske Hersker, under hvem gammel Selvstændighed, baade for Individ og for Samfund, maatte knækkes og dø bort. Vi kan med Lethed forstaa, at en saadan Tradition kunde danne sig, og at den kunde leve et langt Liv blandt Efterkommere af de Modstandere, hvem Kongens Erobringer og dybt indgribende nye Foranstaltninger havde drevet ud i Landflygtigheden, den være nu tvungen eller frivillig. Fra de Hold er der overhovedet ikke at vente en overbærende Dom, der erkjender, at der var Forhold, som berettigede Harald til at føre sin erobrende Samlingspolitik, og at Kongens Gjerning havde været en historisk Nødvendighed, der atter maatte begrunde en mildere Dom over hans Færd.

For Medlemmerne af flere blandt de til Island udvandrede norske Slægter var der utvivlsomt Omstændig-

heder forhaanden, som kunde efterlade bitre, smertelige Minder fra de Kampe, der førte til Grundlæggelsen af det norske Enekongedømme og til den dermed nær sammenhængende Omformning af det gamle Samfund. Det er let at forstaa, hvorledes netop den Maade, hvorpaa denne Nydannelse havde foregaaet, kunde indgive uddragende Nordmænd og deres islandske Efterkommere den Tro, at Samfundets Nyordning væsentlig bestod i en tyrannisk Krænkelse af ældgamle Rettigheder og i voldsomme Indgreb i den fra Fædrene hævdede personlige og sociale Frihed.

I Forbindelse hermed maa der ydermere haves for Øie, hvorledes flere af Udvandrerne inden sin Afreise fra Norge havde havt et personligt Mellemværende med Kong Harald, — hvorledes de havde følt sig personlig krænkede og tilsidesatte af ham og derpaa havde forladt det gamle Hjem som hans bitre Fiender. Af senere Slægter kunde saa dette, væsentlig personlige Fiendskab lettelig opfattes som grundet i et vidtgaaende politisk Modsætningsforhold, — hvorved senere den Tradition, som dannede sig blandt dem, angaaende det norske Monarkis Grundlæggelse og Islands Bebyggelse, ganske naturlig formedes som en Anklage mod den norske Konge, i hvis Regjeringstid begge Dele havde fundet Sted.

Men som denne Tradition foreligger, kan den i og for sig ikke eie nogen Ret til at opstilles som fuld historisk Sandhed. Det maa ialfald være tvivlsomt, hvorvidt man deri har at se noget andet end et Udtryk for det Syn, som Efterkommere af misfornøiede norske Udvandrere havde paa Kong Harald og paa hans Samlingsværk. Allerede deri, at den nævnte Tradition i sin skarpeste Form er opbevaret i Egils Saga, altsaa netop i den af de islandske Ættesagaer, der i det hele, fremfor alle andre,

repræsenterer den mod Harald personlig mest fiendske Opfatning, maa der ligge en Opfordring til at være varsom med at tillægge den almengyldigt Værd.

Saa er imidlertid skeet.

Ved Bedømmelsen af Haralds historiske Personlighed har der været lagt en stor Vægt paa de Steder af den nævnte Saga, hvor Resultaterne af hans Gjerning i Norge findes sammenstillede.

Der skulde imidlertid saa meget mere været Betænkeligheder ved at tage disse Steder af den enkelte Saga til Rettesnor, som dens Opfatning er fremmed for enkelte andre, med den ligestillede Sagaværker. Dertil kommer, at den Tradition, der maa ansees som den ægteste islandske, — den Tradition, som er opbevaret i *Landnámabók*, ingenlunde som Helhed kan tages til Indtægt for den i Egils Saga givne haarde Dom.

Det er tillige en Kjendsgjerning, at der ogsaa er bevaret en helt anden, om end meget knapt formet Tradition om Kong Harald, — en Tradition, der stiller ham i et fra den første ganske afvigende Lys. Den Opfatning, som taler ud fra denne Tradition, træffes i gamle historiske Skrifter, der enten er forfattede i Norge eller ialfald har staaet under Paavirkning af den i dette Land raadende historiske Betragtning. At betegne disse historiske Synsmaader som fremgaaede af norsk Tradition maa derfor være berettiget.

For denne norske Tradition staar Kong Harald og hans samlende Værk i en Belysning, der fuldstændig afviger fra den, som findes i Egils Saga. Seet med norske Øine, staar Harald Haarfagre, fremfor noget andet, som den fredstiftende Konge, hvis Gjerning det var at bringe Orden og Ro tilveie i Landet og at give det af indre Stridigheder oprevne Folk Anledning til at læge alle Saar.

Men ogsaa ved denne Tradition kan der frembyde sig visse Betænkeligheder, — hvorvidt den virkelig ublandet repræsenterer den Opfatning af Kong Harald, der havde holdt sig helt fra hans egen Samtid. Der er ved de Kilder, i hvilke den er bragt til Eftertiden, enkelte Sider, der maa fremkalde visse Tvivl, om den virkelig ogsaa giver os den fulde og ubeskaarne historiske Sandhed. Det er, naar der nærmere sees hen til de Kildeskrifter, i hvilke den er bevaret, og navnlig naar der tages Hensyn til den Tendens, der ialfald aander ud fra nogle af dem, maaske ogsaa for dens Vedkommende vel beføiet at gjøre visse Forbehold. Ialfald kan det, under Hensyn til det Tidspunkt, da denne norske Tradition førtes i Pennen, tænkes som en Mulighed, at vi der netop kunde have for os det Syn paa Kong Harald og hans Gjerning, som Sverre og Kongerne af hans Æt ønskede at skaffe Indgang i det norske Folks historiske Bevidsthed. I dette Tilfælde vilde det været politiske Hensyn, som havde medvirket til at give netop denne norske Tradition en Form, der stemte med Kongehusets egne Interesser og Planer.

En nøiagtig Udskillen af hver enkelt mellem disse historiske Opfatninger har ikke hidtil været forsøgt. Historikernes Skildringer af Harald Haarfagre var længe nærmest byggede paa en Sammensmeltning mellem de forskjelligartede Kilders Udsagn. De betragtede dem alle omtrent som ligegode, kun at jævnlig en ganske væsentlig Vægt blev lagt paa den Side ved den islandske Tradition, der var mest ubillig mod Kong Harald. Men med den høist vekslende Alder og Karakter, som der er ved disse Kilder, kan dette ikke ske. Kildernes Vægt er en meget skiftende, hvorfor det ikke kan tilstedes at sammenstille f. Eks. Fagrskinna og Egils Saga som helt jævnbyrdige og lige vægtige. Jeg kan derfor ikke betragte

det som endelig afgjort, at den overveiende Del af det norske Folk og de fleste Islændinger virkelig har betragtet Harald Haarfagres Personlighed og hans Nydannelse af det norske Samfund i det Lys, hvori det hele stod for de Islændinger, der delte Mening med Forfatteren af Egils Saga. Over selve den nye Statsdannelses Art er der i Aarenes Løb opnaaet en voksende Klarhed, og dette er her for mig kun et underordnet Spørgsmaal. Hvad jeg derimod hovedsagelig vil have for Øie, er noget andet, — nemlig hvor langt det kan være muligt at naa i Retning af at skaffe Klarhed over det Spørgsmaal, hvorledes den virkelig ægte, af personlige Hensyn upaavirkede Tradition om Harald Haarfagre har været.

Her spørges da først: hvorledes har han staaet for det norske og for det islandske Folk? — har han været opfattet som den ordnende, fredsæle Hersker eller som den haardhændte Tyran? Dette har tillige en nær Sammenhæng med et andet Spørgsmaal: hvorvidt den Udvandring til Island, der tog sin Begyndelse kort efter Slaget i Hafrsfjorden og Norges Samling, overveiende har været foranlediget ved den Maade, hvorpaa Harald gjennemførte dette sit Storværk. Mellem begge disse Dele er der en nær indre Forbindelse.

Her vil den sikreste og paalideligste Kilde, som overhovedet haves for Harald Haarfagres Regjeringshistorie, ikke slaa til. De samtidige Skaldevers behandler kun Begivenheder og Livet ved Kongens Hird. Ingen Hirdskald kunde lovsynge de store administrative Forandringer, som han gjennemførte, og allermindst kunde han fortælle om, at de havde vakt Misnøie.

Udover Skaldeversene er alt, hvad der fortælles om Kong Harald, udelukkende bygget paa gammel Tradition, der er formet over lokale Sagn, og disse er igjen af

meget ulige Værdi. Det gjælder da om at udfinde, hvor denne Tradition og disse Sagn har den største Ælde og den største Paalidelighed. Som de nu foreligger, er der hengaaet Aarhundreder, forinden de førtes i Pennen. Gjennem den mundtlige Overlevering har de været forplantede under forskjellige ydre Omstændigheder, der kan have øvet forskjellig Indvirkning paa deres Form. Det gjælder da om at træffe Traditionerne i deres mest tendensfrie Skikkelse. Vi er saa heldige, i den allerede nævnte *Landnámabók* at have en Samling af Traditioner om Harald Haarfagre, i hvilken der ikke er gjort Forsøg paa at tvinge dem ind under en enkelt historisk Opfatning. Men dette giver dem for vort Øiemed et Værd, som ikke kan tillægges noget andet enkelt Skrift i den gamle islandske Literatur. Af den Grund kan netop Udgangspunktet for den videre Undersøgelse bedst tages i dette eiendommelige Skrift.

Forinden jeg gaar over til den detaillerede Paavisning af den nøgterne, upaavirkede Karakter, som hviler over de deri samlede Traditioner, skal jeg først omtale den historiske Begivenhed, som afsluttede Harald Haarfagres lange Erobringskampe inden selve Norge, og først derefter optage Traaden i min videre Undersøgelse.

2. Slaget i Hafrsfjorden.

Efter den længe mellem alle Historikere gjængse Opfatning havde Slaget i Hafrsfjorden, Aar 872, alene Betydning som Afslutningen af Harald Haarfagres store Erobringsforetagende i Norge. Det var kun den sidste Kamp, i hvilken Kong Harald beseirede de faa gjenværende Medstandere inden Norges Grænser og derefter underlagde sig deres Smaariger i det sydlige Norge. Men udover dette skulde ikke Indvirkningerne af Kampen i Hafrs-

fjorden have rukket. I denne Henseende har længe den ene Historiker fulgt den anden[1]. Kun en eneste har skilt sig ud. Denne var Gustav Storm, der i en Monografi om Slaget (trykt i Historisk Tidsskrift, Række II, Bind 2, S. 313—331) fremsatte en helt ny Anskuelse, den nemlig, at Haralds Modstandere i Hafrsfjorden ikke alene var de indtil da uafhængige Konger eller Høvdinger over Hørder, Ryger og Egder, men at talrige Nordmænd fra Island og fra de skotske Øer havde kjæmpet sammen med dem.

Hvad Storm har fremført i denne Afhandling, er for mig meget tiltalende. Det forekommer mig at være saa godt begrundet, og i sig selv saa sandsynligt, at det omtrent kan regnes som givet, at Slaget i Hafrsfjorden herefter maa sees og forstaaes ud fra det af Storm hævdede Synspunkt. Et strengt historisk Bevis er ikke ført. Et saadant kan heller ikke føres. Endvidere kan der maaske i enkelte Punkter gjøres Indvendinger mod Storms Teori. Men jeg tror alligevel, at den, som Helhed taget, paa det nærmeste rammer de virkelige, historiske Forhold, og efter dette bliver Slaget i Hafrsfjorden en Kamp, hvori den norske Vikingeverden fra Vesten har været indviklet, og som derfor ligeledes fik meget videre-rækkende Følger, end det tidligere var forudsat, med Kampens snevrere Begrænsning.

Storm erkjender ingen andre norske eller islandske Kilder som gyldige for Slagets Historie end de gamle Kvad, som er gjengivne i Fagrskinna og i Heimskringla, og dette er aldeles rigtigt. De udmalende Beretninger,

---

[1] J. E. Sars har dog i 1872 (Historisk Tidsskrift, II, S. 176) fremsat den Opfatning, at Haralds Modstandere i Hafrsfjorden væsentlig havde sin Magt og Styrke fra de keltiske Lande i Vesten.

som træffes i flere Sagaredaktioner, er enten byggede over disse eller konstruerede paa nyere Formodninger. Med saadant for Øie maa derfor Personligheder som de to Konger Erik af Hørdaland og Sulke af Rogaland med dennes Broder Sote Jarl udgaa af Historien. Slaget har alene staaet mellem to Konger: Luva, den ætstore Konge, *allvaldr austmanna*, paa den ene Side, og Kjøtve, den mægtige og halsdigre. Sidstnævnte havde tillige for Anledningen faaet Hjælp af en anden Konge, der nævnes under Navnet Haklang.

Alle tre Navne er Tilnavne.

At Luva betegner Kong Harald, maa være utvivlsomt. Det er den haarrige Konge. At de to andre Navne maa være Øgenavne, er antagelig ligesaa utvivlsomt; den ene Konge betegnes som den fede, halsdigre, over hvem den seirende Part hoverer, og den Egenhed ved den anden Konges Ydre, hvortil hans Tilnavn hentyder, er mere end tilstrækkelig Grund til at forklare dette.

I yngre Sagaer har man forsøgt at supplere de to Øgenavne ved at give hver af de nævnte Konger et ordentligt Fornavn, og de taler saaledes om Asbjørn Kjøtve og Tore Haklang. Men der er ingen Grund til deri at se andet end et Udslag af en fri Fantasi. Heller ikke er vi dermed nærmere til at erholde nogen Oplysning om, hvem disse Konger forøvrigt har været.

Imidlertid er det muligt, ad andre Veie at faa Rede paa, hvem og hvorfra disse Konger var.

I Skaldekvadene om Hafrsfjordskampen siges, at den saakaldte Kjøtve, den halsdigre Konges Krigere bar vesterlandske, altsaa skotske eller irske Sværd og galliske Skjolde. Dermed synes det givet, at de havde faaet sin krigerske Udrustning fra de keltiske og fra de frankiske Lande. Men dette, at Kong Haralds Modstandere i Hafrs-

fjorden havde Vaaben fra Skotland eller Irland, faar en vis Vægt, naar det sammenstilles med en irsk Beretning, paa hvilken Storm først har henledet Opmærksomheden. Det er et irsk Annalfragment, der omhandler Hafrsfjordslagets Tid[1], og i dette heder det:

[871]. „Amhlaeibh drog fra Erin til Lochlann for at føre Krig mod Lochlannmændene og for at hjælpe sin Fader Godfrid. Thi Lochlannmændene havde begyndt Krig mod ham. Hans Fader var kommen for [at faa Hjælp fra] ham. Men da det vilde være kjedeligt at berette om Krigens Aarsag, og det desuden kun angaar os lidet, uagtet vi har en Kundskab om det, undlader vi at skrive det, for vor Opgave er ikke at skrive hvadsomhelst der kan angaa Erin, eller ikke engang alt dette; for Irerne lider ondt, ikke alene fra Lochlannmændene; men de lider ogsaa megen Uret fra hinanden indbyrdes.“

Umiddelbart efter følger i samme Fragment en anden Annalnotits, der lyder saaledes:

[873]. „I dette Aar, det tiende af Aedh Finnliaths Regjering, plyndrede Imhar, Søn af Godfrid, Søn af Ragnvald, Søn af Godfrid Conung, Søn af Godfrid, og Sønnen af den Mand, som drog bort fra Erin, d. e. Amhlaeibh, hele Erin, fra Vest til Øst og fra Syd til Nord.“

Ved *Lochlann* menes Norge, og Amhlaeibh er den norske Konge i Dublin, der i norsk-islandske Kilder fører Navnet Olaf hvite. *Landnámabók* (S. 108) har et noget andet Slægtregister. Han siges der at være Søn af en Ingjald, som tilhørte en Gren af de oplandske Ynglingekongers Æt. I denne forekommer ogsaa Navnet Gudrød (Godfrid). En saadan mindre Uoverensstemmelse har dog for vort Vedkommende ingen Betydning.

---

[1] Annals of Ireland. Three fragments, edited by John O'Donovan (Dublin, 1860), pag. 195.

Hovedsagen er og bliver det mærkelige Sammentræf, som her er forhaanden mellem Skaldekvadenes Oplysning om Haralds Modstandere som de, der bar vesterlandske Vaaben, og de irske Annalers korte Beretning om den norske Konge i Dublin, der drog til Norge for at hjælpe sin Fader. Storm maa have Ret, naar han derom har udtalt:

„Dette Tog, som en Konge fra Lochlann forbereder ved at samle Tropper i Irland, kan, saavidt jeg forstaar, ikke være andet end det, som islandske Kilder omtaler i de samme Aar, og som endte med Slaget ved Hafrsfjord."

For mig er dette i høi Grad overbevisende.

En Konge fra Norge kommer i 871 til Dublin til sin Søn, som der er Hersker, for at søge hans Bistand imod en farlig Fiende i Norge. De drager saa begge dertil. Det maa have været en ganske betydelig Flaade, hvorover Kongen i Dublin kunde raade. Ved et stort Plyndringstog til Skotland i samme Aar havde han ifølge de irske Annalers Oplysning havt med sig tohundrede Skibe, og kanske han har ført et ligesaa stort Tal over Havet til Norge. Om hans Fader, Kong Gudrød af Agder blot har havt det halve Tal af dette, har det alligevel været en mægtig Flaade, der mødte frem. Der synes ikke at være nogen Mulighed for, at en saadan Styrke skulde have været i Norge samtidig med, at Slaget stod i Hafrsfjorden, uden at Erindringen derom skulde have fremkaldt Skaldevers, som atter var blevne opbevarede af Sagaforfattere.

Efter de irske Annaler er det øiensynligt, at Kongen fra Dublin har fundet sin Død paa dette Tog[1]. Han er ialfald ikke kommen tilbage til Irland, og i 873 tales der,

[1] *Landnámabók* beretter (S. 108), at Olaf hvite faldt i en Kamp i Irland. Men dette hviler neppe paa sikker Tradition.

som vi har seet, om „Sønnen af den Mand, som drog bort fra Erin", og som altsaa øiensynlig er kommen af Dage udenfor Irland. Men saa meget mere maa det beklages, at den gamle irske Annalforfatter ikke har anseet det nødvendigt at meddele mere af den Kundskab, han selv siger, han har havt. En irsk Beretning om Hafrsfjordslaget vilde været meget værd.

Det maa ansees som utvivlsomt, at der i 872 i Norge alene har staaet og alene har kunnet staa et eneste Søslag med saadanne store Maal. Kjøtve og Haklang bliver saaledes de samme som Godfrid og Amhlaeibh eller Gudrød og Olaf, den ene fra Dublin, den anden formodentlig fra Agder[1]. Ti det maa fastholdes, at der i de gamle Kvad alene er Tale om to Konger, der kjæmper mod Luva.

At Sagaerne mellem Deltagerne i Kampen ogsaa nævner Kong Erik af Hørdaland, Kong Sulke af Rogaland og dennes Broder Sote Jarl, er — som allerede nævnt — uden Betydning. Storm har nærmere paavist, hvorledes dette udelukkende kan tænkes indkommet gjennem senere Tildigtning. Denne Tildigtning kan være bygget over Lokalsagn, som maaske ikke engang oprindelig har havt nogen Sammenhæng med Hafrsfjordslaget. Storm formoder, at „Kong Erik" er kommen med, fordi en saadan var kjendt fra Sagnet om Gyda Eriksdatter. Herom er det ikke muligt at have nogen nærmere begrundet Mening. Derimod er der sikkerlig en Sammenhæng mellem det Navn, som er tillagt Rogalandskongen Sulke og Fjeldnavnet Sulken, der forekommer indenfor Jæderen. Hvorledes denne Forbindelse er istandbragt, og hvilke Kombinationer der har bragt den ind i Sagaens Beretning,

---

[1] I Egils Saga kaldes Haklang Konge af Agder.

er usikkert og kan være Gjenstand for flere Gjætninger. Der kan have været et Sagn om en Kong Sulke, knyttet til Sulken, og dette har saa foranlediget Sagaforfatterne til at give den Konge af Rogaland, som de har anbragt i Kampen, netop dette Navn.

Sulken *(Sölkjen)* sees, efter hvad Konservator Helliesen i Stavanger velvilligst har meddelt, meget godt fra Jæderens ytre Rand, f. Ex. ved Gaardene Reve og Hodne, der ligger noget i Nord for Jæderens Rev. Endnu bedre sees dette Fjeld ude fra Havet, og det er der et bekjendt Sømærke og Med. Inde paa selve Jæderfladen tager det sig derimod ikke noget videre ud. Det er i nær Overensstemmelse med mange lignende Lokalsagn, at der af Sulken er lavet en Kong Sulke, — kun, at vi, saafremt min Formodning erkjendes for rigtig, i dette Tilfælde har et Sagn af meget høiere Ælde, end der ellers med Sikkerhed kan paavises[1].

Saa meget mere beføiet er det at lade Kong Sulke og de to andre Høvdinger udrangere af den sikre Historie. I det Sted bygges vor Viden om Slaget i Hafrsfjorden paa de gamle Skaldevers og paa de irske Annaler.

Der er endnu at nævne et velkjendt Sted i *Landnámabók* (S. 174), der viser, at der umiddelbart før det store Slag kom Vikinger vestenfra til Rogaland, som opererede paa egen Haand og sluttede sig til Harald Haar-

---

[1] Sote Jarls Navn er sat i Forbindelse med Sothaugen, en stor Gravhaug fra Broncealderen! Hvis dette Haugnavn kunde antages at have en høi Alder, var det muligt, at man deri havde Forklaringen til, at Sote Jarl er kommen med i Sagaerne. Men det er dog mere rimeligt, at Haugen i senere Tider har faaet sit Navn efter Sagaernes Omtale af ham. Forøvrigt er at mærke, at en Sote af Sotanes i Landnámabók omtales som Farfader af en af Haralds Modstandere i Hafrsfjorden; *Íslendinga sögur*, I, S. 71; 159 flg.

fagre. Det er neppe rimeligt, at dette var saa ganske tilfældigt, uden at de i Forveien skulde have været vidende om, at noget stort var i Gjære. I Slagets Aar og nærmest forud før dette, er det rimeligt, at Bevægeligheden mellem de udflyttede og omsværmende Nordmænd har været større end sædvanligt, og at Vikingernes Opmærksomhed var vakt for, at noget forestod, som ogsaa for dem kunde drage alvorlige Følger efter sig.

Jeg vil ikke her gaa videre i dette Punkt. Jeg nøies med at præcisere Storms Meninger, — at den ene i Kvadene om den store Kamp i Hafrsfjorden nævnte Konge eller Høvding har været en Gudrød og Konge fra Agder, og at han har havt Hjælp af sin Søn Kong Olaf hvite fra Dublin. For Kong Harald blev dermed Slagets Maal og Resultater noget mere end alene Samlingen af Norge i egentligste Forstand. I og med Seiren havde han ogsaa faaet den Anvisning paa at udstrække sit Herredømme til de norsk-keltiske Vesterlande, som han snart efter fulgte.

Derimod skal jeg endnu dvæle noget ved Hafrsfjordens geografiske Forhold, der ogsaa har sin Interesse[1]. Ti Valget af denne Fjord var ingen Tilfældighed. Den er som skabt til Valplads for en afgjørende Søkamp efter den gamle Taktik. Man rammer ikke det karakteristiske ved denne Fjord, ved at nøies med de almindelige korte Beskrivelser, — at den ligger nordligst paa Jæderen, at den har et smalt Indløb og at den længere inde breder sig ud til en større Flade, omkring Sømsøerne.

Virkeligheden byder nemlig meget mere. Hafrsfjorden og dens Omgivelser er noget høist mærkeligt. Den

---

[1] Smlgn. Norsk geografisk Selskabs Aarbog, 1904—1905.

ligger ovenikjøbet netop paa det Punkt af Kystlinien, hvor det var nærmest at være forberedt paa Ankomsten af den fra Vesten ventede norsk-irske Flaade, — paa den store Halvø, Stavangerhalvøen, hvormed Jæderen mod Nord finder sin Afslutning, mellem Atlanterhavet og Gandefjorden. Gamle Jordfund fra denne Halvø vidner om, at den tidlig var et Hjem for en udviklet Kultur. Her findes ogsaa de gamle Storgaarde, fremfor alle det berømte Sole.

Halvøen er meget ophakket. To store Vand, der begge fører Navn af Stokkevandet, ligger kun faa Meter over Havet, og deler den. Forbi Sole fører et ganske lavt Eide over til Havet fra Hafrsfjordens sydvestlige Bund. Alt dette var i gamle Dage af en meget væsentlig Betydning. Thi derigjennem blev den hele Halvø tilgjængelig. Hafrsfjorden var i Oldtiden — tiltrods for, at den da som nu kun havde et eneste virkeligt Udløb — dog tilgjængelig, mindst fra tre Sider, idet det var en let Sag at drage de dengang brugelige Skibe over Eider og ferske Vand til Havet ad forskjellige Veie. Fornemmelig var det her Eidet i Nord for Sole, som maatte komme i Betragtning. Det er øiensynligt, at Pladsen for denne gamle Storgaard maa være valgt med Hensyn til den Adgang, dette Eide har budt til at slæbe Skibene overland ud og ind af Hafrsfjorden. Denne var saaledes ingen *cul de sac*, kun det hovedsagelige Led i et forgrenet System af Fjorde og Ferskvand, der breder sig over den hele Halvø. Hafrsfjordens Bredder blev ikke alene et ypperligt Hjem for Vikinger. Dens store indre Flade blev tillige en fortrinlig Kampplads, i sin Art af de bedste, som den norske Kyst har at byde.

Det var derfor ingen Tilfældighed, at Harald Haarfagre valgte dette Sted til at optage en afgjørende Kamp,

ikke mod nogle faa norske Smaakonger alene, men tillige imod Magten fra den norsk-keltiske Verden i Vesten. Valget af Sted for denne store Styrkeprøve giver tillige en Veiledning til at forstaa de Principer, hvorefter Vikingetidens Søkrigere førte sine Kampe. Den, som ovenfra Udlandshaugen, dette nu saa yndede Udflugtssted for Reisende fra Stavanger, ser udover Hafrsfjorden med dens brede Omgivelser, forstaar let, at her var den rette Plads for det Slag, hvis blivende Resultat var Samlingen af det egentlige Norge og Indledningen til en Grundlæggelse af det større Norge, som siden holdt sig gjennem lange Aarhundreder.

Endnu maa jeg nævne et enkelt topografisk Punkt, som vedkommer Slaget i Hafrsfjorden.

I Hornkloves Kvad[1] heder det:

„Lei af Landet
mod Luva at verge
blev halsdigre Høvding:
Holmen til Skjold tog han.“

Dette er øiensynlig den eneste Kilde for den mere udvidede Beretning i Heimskringla: „da flygtede Kjøtve og paa en Holme, hvor der var stor Befæstning.“ Men denne udvidede Text, med dens Tillæg om den store Befæstning, skyldes sandsynligvis en Viden, som Snorre Sturlassøn har erhvervet ved et Besøg paa selve Valpladsen. Det kunde derfor have sin Interesse at kontrollere Rigtigheden af denne Beretning, idet Hafrsfjorden netop ligger inden de Dele af Norge, hvor Snorre havde reist, og det maatte antages, at han ikke havde passeret derforbi, uden at foretage en Undersøgelse af Stedfor-

[1] Efter Gustav Storms Oversættelse i Snorre Sturlasons Kongesagaer.

holdene. Om Høsten 1218 reiste Snorre fra Bergen til Tønsberg, og da har han neppe undladt at se indom i Hafrsfjorden.

Den 28de Juni 1905 passerede jeg fra Sole op til Hinna og derfra til Stavanger, paa den indre Side af den navnkundige Fjord, hvor jeg havde min Opmærksomhed særlig henvendt paa Muligheden af at kunne paavise den af Snorre omtalte store Befæstning. Jeg traf den ogsaa. Men den laa ikke paa nogen Holme. Hvis Snorre har været der i Baad og er kommen til Stedet fra Fjordsiden, er det nok muligt, at han har taget det for en Holme. I Virkeligheden er det dog en Halvø. Denne bærer paa sin ytterste Spidse Mure, der stammer fra et meget gammelt Befæstningsanlæg, fra en af de saakaldte Bygdeborge, ovenikjøbet fra en ganske stærk Befæstning. Jeg saa snart, at denne Halvøbefæstning efter al Rimelighed maatte være den i Heimskringla omtalte Befæstning paa Holmen.

Da jeg den følgende Dag i Stavanger konfererede herom med Konservator Tor Helliesen, fik jeg ogsaa Vished for, at jeg dermed havde truffet det rette. Men jeg havde ikke været den første, som gjorde Opdagelsen, der ovenikjøbet allerede for flere Aar siden havde været fremsat paa Tryk. Konservator Helliesen havde under sine mangeaarige grundige Undersøgelser af Landet omkring Stavanger ogsaa paavist Tilværelsen af denne Bygdeborg og derefter fremsat Formodningen om, at den var identisk med den i Heimskringla omtalte store Befæstning, — en Formodning, som jeg alene kan give min fulde Tilslutning. En tilsvarende Befæstning findes, efter hvad Hr. Helliesen oplyste for mig, overhovedet ikke paa noget andet Sted ved eller i Hafrsfjorden, hvis Øer og

Holmer han, netop med dette for Øie, har underkastet en indgaaende Undersøgelse[1].

Den Halvø eller det Nes, hvorpaa den omhandlede Bygdeborg er anlagt, tilhører Gaarden Saurnes og kaldes Ytreberg. Paavisningen af denne Lokalitet er et vigtigt og interessant Led i de af Hr. Helliesen drevne Undersøgelser paa Jæderen. Naar han mener, at Neset tidligere har været en omflydt Holme, kan jeg dog ikke være enig med ham. Det forbindende Eide er nemlig saa høit, at det hverken paa Snorres eller paa Harald Haarfagres Tid kan tænkes at have ligget under Vand. Der er desuden ogsaa paa Eidets indre Side en Mur, der synes at høre med til den gamle Befæstning, og denne forudsætter, at Neset har været landfast, da Anlægget af denne Bygdeborg fandt Sted.

At den slagne Konge fra Agder har taget sin Tilflugt til denne gamle Befæstning, er altsaa kun en Formodning fra Sagaskriverens Side, og denne kan vel nærmest blot være at opfatte som lidet grundet.

Hvad det med Slaget nogetnær samtidige Skaldevers angaar, da nævner jo dette alene en Holme uden at tale et Ord om Befæstningen, som først er kommen ind i den meget yngre prosaiske Skildring i Kongesagaen. I det 12te og 13de Aarhundrede kan denne have været i forholdsvis god, kanske endog brugbar Stand, og det er da ikke forunderligt, om Datidens historiske Kritik har ment, at den her havde for sig den Lokalitet, hvortil Skaldene havde ladet Kong Kjøtve flygte, da Slaget var tabt for ham. Hvis han var kommen iland ved Ytreberg, havde

---

[1] Oldtidslevninger i Stavanger Amt, S. 85 flg., trykt Stavanger Museums Aarshefte for 1901.

det ikke været vanskeligt for ham at flygte videre, sammen med dem af hans egne Krigere, der tog de øvre Veie over Jæderen for derved at komme tilbage til Agder. Men da havde der heller ikke været nogen særlig Grund til at omtale hans Landstigning paa dette Sted.

Vi maa med Skaldeverset holde paa, at den slagne Konge virkelig kom iland paa en Holme i Fjorden, hvor han forsøgte et sidste Forsvar. Denne Holme (eller mindre Ø) maa være en af Sømsøerne, og paa den er da Kongen af Agder — som det maa forudsættes — snart bleven dræbt. Om dette end ikke udtrykkelig er nævnt af Hirdskalden, der lovpriste Haralds Bedrifter, maa det alligevel være forudsat, som noget, der fulgte omtrent af sig selv. Nærmere er det neppe muligt at komme med den rette Sammenhæng i Hafrsfjordslagets sidste Episode.

3. Landnámabók's Traditioner.

Landnámabók, den navnkundige *Landnámabók* er og bliver et af den islandske Sagaliteraturs mærkeligste Skrifter. Denne Bog eier visseligen ikke Sidestykke i nogen anden Literatur, og med Rette kan derfor Finnur Jónsson nævne Bogen som „et Værk med et saa eiendommeligt Indhold og af en saa exakt Paalidelighed, at den altid vil være den islandske Oldliteraturs Pryd og Stolthed“. *Landnámabók* er den store Fundgrube for Studier over Islands og tildels over Norges Fortid, af mangesidig Art. For os her eier den sin særlige Betydning gjennem de Oplysninger, den giver af Forholdene i Norge, paa den Tid, da dette samledes til et eneste Kongerige. Om overhovedet noget historisk Skrift skulde

kunne give ægte, nøgterne islandske Traditioner helt tilbage mod Indvandringstiden, da maa det være dette, som derfor bliver den store Generalnævner, ved hvis Hjælp det er muligt at kontrollere de hidhørende Beretninger, som indeholdes i de islandske Ættesagaer.

Landnámabók antages i sin endelige Redaktion at stamme fra Tiden mellem 1200 og 1225[1]. Men dette hindrer ikke, at dens Indhold kan tages som Bevis for og Veiledning til at forstaa meget ældre Forhold. Kilderne har nok for en Del været islandske Ættesagaer, og i saadanne Tilfælde ligger Bogens Beretning nær ind paa disse. Tildels er den dog i Strid med, hvad de fortæller. Men overveiende hviler Bogen paa indsamlet mundtlig Tradition, af hvilken en Del ogsaa forud er ført i Pennen af kyndige Mænd. Der er de gamle, noksaa ubearbeidede islandske Slægtstraditioner, som har været bevarede gjennem Hundreder af Aar, med hvilke vi her kan stifte et Bekjendtskab, og hvad en saa fremragende Kjender af den gamle Sagaliteratur som Finnur Jónsson derom har udtalt, maa erkjendes at ramme den hele og fulde Sandhed: at de eier en saa stor Paalidelighed og Tilforladelighed, som overhovedet kan ventes i Spørgsmaal af den Art. Ifølge samme Forfatter danner Bogen et velkomment Supplement til de islandske Ættesagaer „og giver os Midler til at prøve disses historiske Værd“.

Selv om der i Enkelthederne kan findes Feil, vil dette dog ikke forringe Bogens almindelige Paalidelighed i dens Helhed. Det er for en Del ogsaa Feil, som det er let at kontrollere, saa at de for en Bedømmelse af Bogens Værd som Kilde vil være uden større Betydning.

---

[1] Finnur Jónsson, Den oldnorske og oldislandske Literaturs Historie, II, 1, S. 590 flg.

Efter de store Grundlinier maa Billedet forudsættes at være nogenlunde korrekt. Saaledes giver *Landnámabók* det mest tilforladelige Indblik i de Forhold, der bestemte og paavirkede Udvandringen fra Norge, og i hvad der forøvrigt stod i Forbindelse med denne. Det er Traditioner, som er samlede fra det hele Island og gjengivne, hver enkelt for sig i geografisk Rækkefølge, henførte til hver sit Sted. De forskjellige Traditioner er ikke afpassede efter hinanden, ikke pressede ind under en fælles, samlende Redaktion; men den ene staar uafhængig af den anden, som den altid forhen havde staaet.

Alene ved at gjennemgaa samtlige i *Landnámabók* indtagne Traditioner og ved at undersøge, hvad der siges — og kanske allermest ved at undersøge, hvad der ikke siges, vil der kunne bringes fuldstændig Klarhed over det vigtige Punkt, hvad Efterkommerne af de til Island udvandrede norske Slægter havde at meddele om de Bevæggrunde, der engang havde drevet deres Forfædre bort fra Norge. I denne Henseende tør Traditionernes Taushed være ulige mere veiledende end de Tilfælde, i hvilke de taler, — og denne Taushed godtgjør, at Massen af Islands Slægter ikke kan have bevaret blivende, bitre Minder fra Udvandringstiden.

Landnámabók er for den væsentligste Del taus om saadanne. Den taler i Almindelighed ikke derom. Saa maa det ligge nær at drage den Slutning, at Traditionerne i alle saadanne Tilfælde ikke har havt noget at meddele. Ved en Gjennemgaaelse af Bogens talrige Anførsler og Opregninger, falder det meget hurtig i Øinene, hvor knappede Traditioner er, som angaar Minder af den nævnte Sort. Bogen er kortfattet i, hvad den har at byde af saadanne Oplysninger. I store Dele kan dens Indhold nærmest karakteriseres som en nøgen Statistik over Ud-

vandrerne og over deres Slægter. En udførligere, udmalende Tradition hører med til Undtagelserne.

Det er det, som maa fastholdes, — at *Landnámabók*, den bedste og sikreste Kilde for islandsk Tradition, som Regel ikke har andet at berette om de fleste norske Udvandrere, end det ene, at de kom over til Island og der bosatte sig paa nærmere angivne Steder. I de følgende Aarhundreder har Traditionen om Personnavne og Stedsnavne holdt sig med en mærkelig Seighed, medens der ikke kan være talt om, at der til disse Navne var knyttet nogen Minder om, at Udvandringen havde politiske Aarsager.

Dette er det regulære ved de Traditioner, som er samlede i denne mærkelige Bog. Det andet er og bliver kun Undtagelser. Men Skildringen af et Folks Syn paa en stor historisk Tid maa bygges paa det, som er Regel, ikke paa Undtagelserne. Saaledes bliver *Landnámabók*, tagen som Helhed, nærmest et Bevis for, at der ikke paa Island har levet nogen almindelig Tradition om, at Øen væsentlig var bleven befolket af misfornøiede norske Udvandrere, der ikke kunde holde ud i Hjemmet paa Grund af Harald Haarfagres Tyranni.

Hos andre Folk vilde dette kanske ikke have en saadan Beviskraft. Men hos Islændingerne, med deres paa samme Tid aarvaagne og følsomme historiske Bevidsthed, maa det kunne siges, at hvis den overveiende Del af Folket havde havt en stærk Følelse af, at de alle gjennem Trykket af tyranniske Forholdsregler var drevne ud fra sit oprindelige Hjemland, da vilde dette ikke have gledet ud af den levende Tradition.

Undtagelserne, de Tilfælde, i hvilke der nævnes noget om de Bevæggrunde, som havde drevet Udvandrerne bort fra Norge, maa snarere siges at bestyrke Regelen.

Thi forsaavidt man erfarer noget om disse Grunde, er de af noksaa forskjellig Art. Tildels er de desuden i sig selv saa karakteristiske, at de maa formodes at have medvirket i mange af de Tilfælde, hvori man kun har Udvandrernes Navne og ikke faar videre Besked om Motiverne.

Jeg skal anføre, hvad der i *Landnámabók*[1] anføres om de første Udvandreres, om Landnaamsmændenes Motiver, naar de forlod Norge.

Først møder her de Tilfælde, i hvilke det heder om dem, at de reiste ud, alene fordi de havde Lyst. Grunden har altsaa alene været den urolige Vandretrang, som var kommen dem i Blodet. I vore Dage, da vi kjender den stærke Magt, der ligger i Amerikafeberen, lader saadanne Følelser sig let forstaa. Den ene drog afsted, fordi den anden drog, uden rigtig at gjøre sig Rede derfor. Beretningerne lyder ganske ligefrem. I et enkelt Tilfælde, som i det med Grim Ingjaldssøn fra Hallingdal, Broder af Aase Herse, heder det: *hann fór til Íslands í landaleit* (S. 76). Et mere almindelig holdt Udtryk er, at vedkommende *fór til Íslands at fýsn sinni* eller *af fýsi sinni* (S. 201, 283 flg.); en enkelt Gang heder det: *Eyvindr fýstist til Íslands eptir andlát föður sins* (S. 228) eller som med Hovgoden *Þórhaddr* fra Mæren: *hann fýstist til Íslands* (S. 254). Om Ørlyg Hrappssøn, der tilhørte en Herseslægt fra Sogn og opdroges paa Suderøerne, heder det ligeledes, at han fra disse Øer *fýstist at fara til Íslands* (S. 42).

Men i denne Længsel, i denne *fýsn* efter at komme ud til det nye, fjerne Land — denne Trang efter at drage

[1] Denne citeres nedenfor med Sidetal efter Udgaven i Íslendinga sögur, I (Kbhvn. 1843).

paa *landaleit* har vi vel det mest karakteristiske Udslag for den Aand, som havde taget Sæde i det norske Folk. Det er netop saa betegnende for Tidens gjennemgaaende Stemninger, hvad der fortælles om *Þorsteinn lunan*, hvem det var spaaet, at han skulde dø paa et Land, som den Gang endnu ikke var bebygget[1]. Det har synlig været en Tanke, som senere drog efter med ham, saaledes at han paa sine gamle Dage virkelig begav sig afsted til Island sammen med sin Søn (S. 297). Om en enkelt Udvandrer heder det (S. 148), at *hann fór til Íslands at vitja frænda sinna*, og at han senere blev bosiddende paa denne Ø. Det er i den samme Smag.

Videre møder der Mænd, som driver Fredens Gjerning — ialfald for en overveiende Del —, om hvem det vel skulde kunne siges, at de ingen Opfordring havde til at drage bort fra Norge. Og dog gribes de af Udvandringslysten, som de ikke kan modstaa. En vakker Dag farer de saa ud og fæster Bo paa den nyfundne Ø, uden at vende tilbage til Norge.

Et godt Exempel byder her ved Siden af den førnævnte Torstein Lunan, Fortællingen om *Skinna-Bjórn* (S. 169 flg.) Hans Fader, *Skútaðar-Skeggi*, omtales som en *maðr ágætr í Noregi;* selve Bjørn siges at have faaet sit Tilnavn, fordi han var en *Holmgarðsfari*, altsaa handlede paa Rusland med Pelsværk. Men saa blev han kjed af sine Handelsfærder og drog til Island. Ogsaa Bjørns Søn, *Miðfjarðar-Skeggi*, omtales som *garpr mikill ok farmaðr*; men derhos herjede han *í austrveg.* Under et Besøg paa Sjæland brød han sig ind i *Hrolf kraki's* Haug og satte sig i Besiddelse af dennes Sværd *Sköfnung*.

---

[1] Torstein omtales som *maðr norrœnn ok farmaðr mikill.*

Under Forhold som disse, med Tidens store Uro, med den almindelige Bevægelighed, som overalt møder, maatte det fremfor alt ligge nær, at allehaande urolige, voldsomme Elementer søgte til Island og bosatte sig der. Mellem Farmanden og Vikingen var der ikke skarpt Skille, og vi har i *Miðfjarðar-Skeggi* et Exempel paa en Mand, der stod midt imellem begge Dele. I Omstændighedernes Medfør kunde han snart være den fredelige Handelsmand, snart den herjende Viking. Med saadanne Mellemled var Overgangen let.

For disse vilde Vikinger kunde hyppig Island blive et stille Hvilested, hvor de fandt sig tilrette ovenpaa et langt omflakkende Liv, fuldt af Uro og Møie. *Landnámabók* (S. 161, 269) har bevaret Mindet om flere af denne Slags Indvandrere til Island. Men saa nævner den ogsaa Exempler paa Mænd, som derfra fortsatte sit Vikingeliv, og som levede paa den Vis, de allerede i Forveien havde vænnet sig til at leve. Saadanne Personligheder er mest i Stilen, mest overensstemmende med hele den Aand, som var den raadende i Tiden. Hvad Traditionerne beretter om dem og om deres voldsomme Færd, bliver derfor et interessant Bidrag til et Tidsmaleri: Deres *fýsn* havde et videre Maal; deres *landaleit* sigtede længere ud end til alene at finde et Hjem paa Island og der slaa sig til Ro.

Af saadanne, for den hele urolige Tidsaand høist karakteristiske Personligheder møder først i *Landnámabók's* Beretning (S. 80) en Hirdmand hos Harald Haarfagre, om hvem det siges: *hann vá víg í véum ok varð útlægr*; derfor drog han *til Suðreyja ok staðfestist þar*. Han havde tre Sønner, og disse drog senere til Island. — Videre har vi *Þorbjörn bitra*, der skildres (S. 159)

som *víkíngr ok illmenni*, hvorved det ligesom bliver selvsagt, at han for til Island.

Paa samme Maade er det med *Ólafr bekkr*, en Søn af *Karl or Bjarkey af Hálogalandi*, som blev utlæg for et Drab og saa i Fællesskab med *Ulfr víkíngr* for til Island (S. 202). *Þormóðr enn rammi* blev landflygtig (S. 202), fordi han dræbte Gyrd, som var Morfar til *Skjálgr á Jaðri*, og for saa til Island. Selv var denne *Þormóðr* Søn af en Harald Viking. *Gunnólfr enn gamli* fra Sogn dræbte *Vegeir, föður Vebjarnar sygnakappa* og for siden til Island (S. 203). Videre er det selvsagt om en Mand som *Flosi*, der kaldes *son Þorbjarnar ens gaulverska*, at han maatte udvandre til Island. Han dræbte nemlig tre af Kong Haralds *sýslumenn*, og drog saa frivillig over Havet til Island (S. 295). Sogningen *Özur hvíti* var i Brudefærd paa Oplandene, hvor han *vá víg í véum*; derfor blev han *landflótti til Íslands* (S. 304).

Beretningerne om alle disse Personer er ganske ensartede. Det forstaaes let, at de har levet i en voldsomt gjærende Tid, i hvilken der var fuldt op af urolige Elementer. Det er et af de Billeder, som ikke kan misforstaaes. Overalt, efter hele Norges lange Kyst forekommer saadanne Personer, fra Jæderen og op til Haalogaland, saa langt overhovedet den norske Befolkning havde trængt frem mod Nord.

Inden selve Norge var der ogsaa denne samme Uro og Bevægelighed, der lod Mænd og Slægter jævnlig skifte Bo og flytte fra Landsdel til Landsdel, i en stadig Higen mod noget Nyt. Nogle slog sig omsider til Ro, inden Grænserne for det, som senere hen blev det samlede Norge. Men der var andre, som der ikke kunde finde sig tilrette, og disse søgte da videre ud. Uroen var

kommen i Folket. Den havde grebet Sindene. Saa drev den mange bort.

Men denne Bevægelse var en langvarig Proces, der havde foregaaet længe, forinden Island var fundet og kjendt. Islands Opdagelse gav blot Strømmen en anden Retning. Først havde de, som var grebne af den store Bevægelse, søgt ud til de keltiske Lande i Vest for Nordsøen, hvor et nyt, norsk Befolkningselement kom ind og for en Tid blev det herskende. Vikingernes gamle Veie var kjendte. Havet gjennemsøgtes. Det var en Tid, der havde spredt norske Skibe ud over de nordlige Have, — en Tid for en almindelig *landaleit*, som den ellers ikke kan paavises, og det var denne, som gav Anledning til, at Island blev fundet. I den Henseende er det betegnende, at allerede Beretningen om Islands første Landnaamsmænd anvender et dertil svarende Udtryk (S. 31 flg.). De for, som det siges, *at leita lands þess er Hrafnafloki hafði fundit, ok þá var Ísland kallat.* Ogsaa paa en anden Maade viser denne Beretning om Ingolf og Hjørleif, hvorledes Norge var i Bevægelse og Uro, og hvorledes en derigjennem fremkaldt Familietvist blev den tilfældige Aarsag til Nordmænds første Bosættelse paa Island.

Ingolf og Hjørleif tilhørte en Æt, som oprindelig stammede fra Telemarken. Men for et Drabs Skyld havde den forladt sin Hjemstavn og havde bosat sig ved Dalsfjorden paa Fjalir. Her kom de i et fiendtligt Forhold til Atle Jarls Sønner, og saa udspandt der sig en Ættekamp af helt lokal Karakter. Der var i denne Kjærlighed, der var Drab og deraf fulgte igjen en Landflygtighed, som drev Ingolf og Hjørleif bort fra Norge og blev Anledningen til, at Island fik sin første Bebyggelse.

Noget lignende er Forholdet med den Beretning, som *Landnámabók* (S. 39 flg., 94 o. fl. St.) giver om *Ketill flatnefr*. Han traadte frivillig i Kongens Tjeneste, blev hans haandgangne og betroede Mand og overtog, hvad vi med et moderne Udtryk kunde kalde „en speciel politisk og militær Mission“ som Bestyrer af Suderøerne. I denne Stilling kom han i Kollision med Kongen, idet han undlod at betale ham de skyldige Skatter af sine norske Eiendomme. Dette vakte Haralds Vrede. Han inddrog Ketils norske Eiendomme og fordrev hans Søn Bjørn fra Norge, og dermed var denne Æt henvist til at slaa sig ned i Vesten og paa Island.

Den her meddelte Beretning, som er grei og forstaaelig, stemmer vel overens med Fortællingen i Eyrbyggja Saga. P. A. Munch har derimod (Norske Folks Historie, I, 1, S. 505) fundet en anden Relation, den, som meddeles i Laksdøla Saga, mere sandsynlig. Ifølge denne havde Ketil Flatnev allerede i Hjemlandet været misfornøiet med Haralds Nyordninger, og han havde af den Grund frivillig forladt Norge som Kongens personlige Fiende. Hvilke Hensyn der har bevæget Munch til at foretrække den sidste Form for Traditionen som den mest sandsynlige, vides ikke. For mig staar det, som om *Landnámabók* maa gives Fortrinet for alle Ættesagaer. Den repræsenterer dog som Regel den mest nøgterne og dermed visselig ogsaa den mest paalidelige Tradition. Som Beretningen i Laksdøla Saga foreligger, synes den ogsaa i andre Henseender at være urigtig.

Jeg forudsætter altsaa, at Ketil Flatnev oprindelig var saa langt fra at have været en principiel Modstander af Harald Haarfagre, at han endog til en Begyndelse havde reist ud som hans Mand, med et ham af Kongen særlig overdraget vigtigt Hverv.

Saavidt jeg kan se, er det netop den almindelige Uro og Bevægelighed, hvorom *Landnámabók* belærer os, selv hvor den kun giver de nøgne Navne, uden nærmere Oplysning om Motiver og om de ledsagende Omstændigheder. Uroen er det *milieu*, i hvilket Islands Bebyggelse rettelig maa sees.

Midt op i al Uroen kom imidlertid Harald Haarfagres Erobring, med dens Afslutning ved Slaget i Hafrsfjorden. En saadan Omvæltning, der greb ind i mange Forhold, kunde nu, mindre end ellers, undlade at sætte sine Spor. Uroen, som allerede var der, maatte nødvendigen øges. Der blev nu forskjellige, for hvem det ogsaa af politiske Grunde blev umuligt at holde ud i Hjemmet, og som derfor søgte bort fra dette. Af dem vendte mange sig til de keltiske Lande i Vest, medens andre søgte videre hen og drog til Island. *Landnámabók* gjør ogsaa Rede for denne Klasse af Udvandrere, der drog bort fra Norge af politiske Hensyn. Men sidestillet med den store Skare af Udvandrere, bliver deres Tal kun et ganske ringe. For de Traditioner, paa hvilke *Landnámabók* hviler, har saaledes politiske Bevæggrunde kun i forholdsvis ringe Udstrækning staaet som den afgjørende Aarsag til Udvandringen. Dette er ikke hidtil, i tilstrækkelig Grad, blevet paaagtet. Jeg skal da her, et for et, gjennemgaa de enkelte Tilfælde, som de refereres, og se, hvad der kan bygges paa dem.

Ved de Udvandrere, om hvem det siges, at de drog bort paa Grund af Misnøie med Kongen, altsaa ialfald for en Del af politiske Bevæggrunde, anvendes der regelmæssigen to Udtryk, der muligens kan have en lidt forskjellig Betydning. Det ene er, at de fór bort *fyrir ofríki Haralds konúngs hárfagra*, — det andet, at de blev

missáttir við Harald konúng enn hárfagra. Nogen større Vægt kan dog vanskelig lægges paa en saadan mulig Forskjel.

Det første af de to Udtryk *(fyrir ofríki Haralds konúngs)* forekommer ved Omtalen af Torolf Mostrarskegg (S. 96), Ørlyg Bødvarssøn (S. 155), samt den nedenfor (S. 31) nævnte Ørn fra Rogaland (S. 139 flg.). Flere var der ikke.

Hvor mange var saa de, der vilde drage ud, fordi de var blevne *missáttir* med Kongen?

Først møder her *Án rauðfeldr* (S. 140, 352), senere Strindbyggerne *Eyvindr vopni* og *Refr enn rauði* (S. 238), samt *Ófeigr* fra Raumsdølafylki (S. 279, 342), — altsaa atter et ganske ringe Tal. Sidstnævnte blev ovenikjøbet dræbt, inden han kunde komme afsted. Saa er der Hærkongen *Geirmundr heljarskinn*, som skal have havt et Rige paa Rogaland. Han var i Vesterviking, da Slaget stod i Hafrsfjorden, og kom først efter dette tilbage til Hjemmet, hvor han erfarede, at Kong Harald havde lagt under sig hele Rogaland *ok tekit þar marga menn af óðulum sínum.* Derfor mente Geirmund, at der for ham ikke var anden Udvei levnet end at forlade Norge, og saa heder det videre (S. 122): *hann tók þá þat ráð, at leita Íslands.*

Fremdeles er det en ganske naturlig Sag, at der mellem de Mænd, som i Hafrsfjorden havde kjæmpet mod Harald Haarfagre, fandtes flere, der senere hen drog til Island. Saadant fortælles om *Hallvarðr súgandi* (S. 147), om *Önundr tréfótr*, der var saaret i Slaget (S. 157), om *Bálki Blæingsson* (S. 160) og om *Þrándr mjöksiglandi* (S. 308). *Ormr enn gamli* drog til Island (S. 316), uden at nogen Aarsag opgives, kun at der i Notitsen om ham

tilsidst heder, at hans Fader *Eyvindr jarl var með Kjötva auðga mót Haraldi konúngi í Hafrsfirði*[1].

Til disse Exempler kommer fremdeles to, hvori der bruges det Udtryk, at vedkommende Udvandrer *stökk fyrir Haraldi konúngi.* Den ene af disse Udvandrere var Hersen *Veþormr, son Vemundar ens gamla* (S. 314). Han drog selv til Jæmteland, hvorfra hans Efterkommere over Sudrøerne fortsatte videre til Island. Den anden var *Álfr enn egðski* (S. 318): *stökk fyrir Haraldi konúngi af Ögðum or Noregi; hann fór til Íslands.* Hid hører endvidere nærmest *Hásteinn*, Søn af Atle Jarle (S. 301). Men Aarsagen var her en indre Kamp mellem Jarle-slægterne selv, og denne vedkom ikke direkte Kong Harald.

Vi har derefter at bestille med to særegne Tilfælde, det første med Søndmøringen *Dýri.* Han omtales (S. 143) som *maðr ágætr*, om hvem det heder, at han udvandrede til Island *at ráði Rögnvalds jarls, en fyrir ofríki Haraldar konúngs hárfagra.* — Det andet af de nævnte Tilfælde var med Sogningen *Þórhrólfr fasthaldi*, ogsaa en *maðr ágætr* (S. 155). Om ham heder det, ganske i Modsætning til Dyre, at han *varð ósáttr við Hákon jarl Grjótgarðsson ok fór til Íslands með ráði Haralds konúngs.*

---

[1] Eyvind nævnes som Sønnesøn af Nerid Jarl den gamle. I denne Anledning har P. A. Munch (Norske Folks Historie, I, 1, S. 342, Note 5) ment at kunne antage for givet, at denne Slægt maa have havt sit Hjem i Telemarken eller Grenland, da Navnet Nerid kun skal forekomme i disse Strøg og paa det nær tilgrænsende Vestfold. Det kan imidlertid ogsaa paavises fra Rakkestad i 1578 og fra Askim i 1603 (Breve fra disse Steder i Rigsarkivets Yngre Diplomsamling). Smlgn. forøvrigt G. Storm i Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger, 1875, S. 86, Note 2 og Norske Gaardnavne, af O. Rygh, VIII (ved Amund B. Larsen), S. 6.

I denne Forbindelse indgaar ogsaa nogle andre Tilfælde af lignende Art. Haalogalændingen *Loðinn aungull* (S. 224) drog til Island, som det siges, *fyrir ofríki Hákonar jarls Grjótgarðssonar*. *Vebjörn Sygnakappi* (S. 149) udvandrede til Island, fordi han blev *ósáttr við Hákon jarl*. Ligeledes heder det om en anden *maðr ágætr*, der hed Ørn, at *hann varð missáttr við Hákon jarl Grjótgarðsson ok fór af því til Íslands* (S. 352). Men Traditionen har ikke været sikrere, end at det i samme Skrift paa et andet Sted heder om denne samme Mand, der var fra Rogaland og en Frænde af Geirmund Heljarskinn, at han udvandrede til Island *fyrir ofríki Haraldar konúngs* (S. 139 flg.). Det er ikke let at forklare, hvorledes det kunde gaa til, at Uvenskabet med Ladejarlen skulde drive en fornem Mand fra Rogaland i Landflygtighed. Maaske kan det tænkes, at der her foreligger en eller anden Misforstaaelse.

Paa noget lignende Maade siges om *Þórir þussasprengir* fra Amd, at han var kommen i Uenighed med den samme Haakon jarl, *ok fór af því til Íslands* (S. 211). Med *Ölver enn hvíti* har der været et lignende Forhold, skjønt Beretningen (S. 239) er noget uklar: *hann var lendr maðr —; hann varð ósáttr við Hákon jarl Grjótgarðsson, ok fór á Yrjar ok dó þar, en Þorsteinn enn hvíti, son hans, fór til Íslands*. Endnu et Exempel paa en Udvandring, der skal have fundet Sted paa Grund af Uvenskab med en Jarl, forekommer S. 222 med *Skagi Skoptason*, en *maðr ágætr á Mæri*, om hvem det fortælles, at han blev *ósáttr við Eystein glumru ok fór af því til Íslands*.

Af en mere indviklet Art er Affæren med *Öndottr Kráka* og hans Slægt (S. 213 flg.). Øndottr nævnes som *ríkr maðr* og boede inden Kvin; han og hans Sønner kom

i Ættekamp med Kongens Herse Grim og hans Jarl Audun, og derigjennem blev der foranlediget Overfald, Drab o. s. v., alt endende i en Udvandring. Det ser ud, som om Øndottr og hans Børn til en Begyndelse har føiet sig efter den nye Samfundsorden. Først efter et voldsomt administrativt Indgreb fra Hersens Side, begynder Uenigheden. Kongen synes næsten personlig optagen af Striden, der spiller fra Agder helt op til Nordmøre, hvor der i den Anledning nævnes to Lendermænd i Surendalen.

Om *Hella-Björn* (S. 156 siges), at han var *víkingr mikill; hann var jafnan óvin Haralds konúngs; hann fór til Íslands.* Paa samme Maade (S. 156) fortælles om *Herrauðr hvítaský*, der kaldes *göfugr maðr*, at han blev dræbt paa Kong Haralds Anstiftelse, hvorefter hans tre Sønner *fóru til Íslands.*

Vi er dermed komne ind paa de Tilfælde, hvori der foreligger formelige Ættekampe. Men disse er ikke synderlig mange i Tallet og har, nærmere beseet, en saa overveiende personlig Karakter, at det politiske Element, som ogsaa kunde være forhaanden, saagodtsom svinder bort. De har budt et rigt Stof for digterisk Behandling, og derfor er da ogsaa Egils Saga bygget over en saadan Ættekamp, den, som i flere Slægtled førtes af Kveldulfs Efterkommere mod det norske Kongehus. *Landnámabók* (S. 55 flg.) har ogsaa en Tradition om denne Kamp, som dog afsluttes med Ættens Bosættelse paa Island.

For en Mand som Kveldulf har det været en vanskelig Sag, rolig at finde sig i Anerkjendelsen af den nye Samfundsorden. Foreløbig kunde det dog gaa. Men Bruddet fremkaldtes ved en Handling fra Kongens Side, der i den til os komne Tradition skildres som et voldsomt Overgreb. Harald overfaldt og dræbte Torolf

Kveldulfssøn, og dermed var den lange Ættekamp indledet. Kveldulf og hans Søn Skallagrim drog til Island. En Mulighed, som ikke er udelukket, er den, at der ogsaa kan have været noget Ret paa Kongens Side, og at Torolf kan have været tvivlsom i sit Forhold til ham. Men derom tier den islandske Tradition.

I nær Sammenhæng med Kveldulfs og Skallagrims Udfærd staar *Ketil Høngs* (S. 281 flg.). Denne nævnes som *ágætr maðr*, bosat i Namdalen og Søn af en Jarl. Han hævnede først Torolfs Drab og fór saa til Island. Imidlertid har ikke hele denne Frænde- og Vennekreds med samme Lidenskab taget Parti. I den Henseende er at mærke, hvad der (S. 283 flg.) berettes om *Sighvatr rauði*, der nævnes som *maðr ágætr á Hálogalandi*. Han stod Torolf Kveldulfssøn temmelig nær, og han udvandrede senere til Island. Men det siges da udtrykkelig om ham, at han drog derhen *at fýsn sinni*.

Endnu er der i denne Række et Exempel at nævne. Det er, hvad Traditionen (S. 292) har at berette om en mægtig Herse i Telemarken, *Úlfr gyldir*, hvis Søn *Ásgrímr* negtede at betale Kongen Skat. Derfor sendte denne til ham sin Frænde, Tororm fra Tromøen, som dræbte Aasgrim. Men da Aasgrims Søn, Torstein, kom hjem fra Viking, benyttede han Anledningen og lagde til ved Tromøen, hvor han indebrændte Tororm med alle hans Folk og røvede alt hans Løsøre. Derpaa drog han med sin yngste Broder til Island. Her er en Indledning, ganske som i Skildringen af Kveldulfsættens Forhold til Kongen.

Andre Tilfælde af denne Klasse forekommer ikke i *Landnámabók*. I dens Traditioner optager de saaledes ingen større Plads, og de kan ikke forandre det Indtryk, som disse Traditioner i sin Helhed giver af de Forhold,

som drev de norske Udvandrere bort fra Fædrelandet og lod dem bosætte sig paa Island.

Imidlertid er der endnu en Del Bemærkninger at gjøre ved disse samme Traditioner, — til mulig Forklaring af de forskjellige Forhold, som ledede til Islands Bebyggelse. Allerede Torfæus har udførlig gjort Rede for disse og paavist de til Island indvandrede Slægters Herkomst fra de forskjellige Dele af Norge. I nyere Tid har P. A. Munch i Det norske Folks Historie leveret en udførlig Oversigt over Indvandrernes Fordeling efter deres lokale Hjem i Norge. Det er saaledes let, under Henvisning til denne Oversigt, her at nøies med nogle kortfattede Bemærkninger.

Et Træk ved denne Udvandring, som hurtig maa falde i Øinene under en Gjennemlæsning af *Landnámabók*, er den overveiende Andel, hvormed de vestlige Landskaber optræder. Det er Kystlandets Befolkning, fra Agder til Senjen, som leverer den hovedsageligste Kontingent til Islands Befolkning. For Hovedmængdens Vedkommende er der rigtignok intet opført om deres Hjemsted i Norge. Men det er ikke nogen urimelig Tanke at forudsætte, at disse har været fordelte over det gamle Land nogenlunde i samme Forhold som de, hvis Hjemstavn udtrykkelig opgives.

Viken og **Vestfold** har saagodtsom helt staaet udenfor. Fra selve Viken nævnes kun en enkelt Mand, der stammede fra „Sotanes", og som kjæmpede i Hafrsfjorden mod Harald (S. 159). Men deraf følger ikke, at han selv boede paa Sotanes i Viken[1]. Han kan selv meget godt være kommen fra Vesten og saa efter Slaget have søgt til Island. Fra Vestfold træffes ogsaa kun en enkelt

---

[1] Smlgn. ovenfor, S. 12.

Udvandrer, hvis Moder imidlertid var fra Namdalen (S. 196). Da hendes Broder derfra drog til Island (S. 207), kan det vel tænkes, at det er disse Familieforbindelser, som ogsaa bragte hendes Søn til at udvandre. I dette Tilfælde bliver det saaledes et meget underordnet Hensyn, at Udvandreren paa fædrene Side stammede fra Vestfold.

Fra **Oplandene** er der kun et Par Udvandrere, *Þorsteinn upplendingr* (S. 269) og *Bruni enn hvíti*, der opgives som Søn af Oplændingejarlen Haarek (S. 201). Om en enkelt Udvandrer (S. 148) heder det: *hann var getinn austr, ok upplenzkr at móðurætt.* Ogsaa Herjolf Hornbrjots Sønnesøn, *Þrasi í skógum* (S. 250, 276 flg., 341) maa regnes som Oplænding. P. A. Munch[1] medtager ogsaa Orm den gamle (S. 317) mellem Oplændingerne. Men det tør vel være mere tvivlsomt, om denne kan medregnes under den Kontingent, som disse leverede. Fra det hele store, søndenfjeldske Indlandsdistrikt har der øiensynlig kun ganske tilfældig og enkeltvis foregaaet nogen Udvandring.

Heller ikke **Trøndelagen** i egentligst Forstand har budt nogen større Kontingent til Udvandrerne.

Af størst Interesse er her Exemplet med *Þórhaddr enn gamli* (ovfr. S. 22), der uden nærmere Motivering var greben af Udvandringslysten. Han var *hofgoði í Þrándheimi á Mæri.* Nu rev han Hovet ned, tog Hovsmulden og Sulerne med sig og anvendte dem paa Island ved Bygningen af det nye Hov, over hvis Omgivelser han, som det heder, lagde Mærehelgen. Videre nævnes to Udvandrere fra Værdalen (S. 242) og en fra Orkedalen

---

[1] Norske Folks Historie, I, 1, S. 553.

(S. 58)[1], samt Haakon Grjotgardssøns Dattersøn Kolgrim den gamle (S. 48), der forøvrigt omtales som Søn af Rolf Herse.

Af disse Navne fæster man sig uvilkaarlig ved Hovgoden fra Mære. Beretningen om ham kan forsaavidt være paalidelig, som den meddeler den Oplysning, at en høitstillet Mand fra Indtrøndelagen har reist over til Island, og det er vel muligt, at han dertil har overført og fortsat en særegen trøndersk Kultusform. Men for den videre Udmalings Vedkommende er det nødvendigt at stille sig meget tvivlende. Naar det heder, at han inden sin Afreise nedrev Hovet paa Mære, da kan der spørges, om dette virkelig var muligt, at en enkelt Mand kunde tiltage sig Retten til at udføre noget saadant.

Indtrøndelagens centrale Kultusbygning kunde dog ikke paa denne Maade fjernes. Hovet paa Mære var jo ogsaa i den paafølgende Tid et religiøst Samlingssted. Den dertil knyttede Hellighed lod sig ikke overføre til Island, hvad jo maatte have været Meningen, hvis den anførte Tradition var at stole paa. Antagelig er derfor i dette Punkt den islandske Tradition af nyere Datum og kun delvis stemmende med de historisk givne Forhold.

Trøndelagen maa, med sit ringe Bidrag til Udvandrernes Skare, hovedsagelig blive at sætte i Klasse med Oplandene og Viken. Heller ikke i dette Landskab kan derfor Folket i nogen større Grad have været greben af Uroen og Bevægelsen, og selv om der til de her opregnede Navne endnu skulde føies alle, om hvem det fortælles, at de dreves bort af Ladejarlen, vil Tallet af paaviselige Udvandrere fra Trøndelagen blive et forholdsvis

---

[1] Dette er *Björn gullberi*, hvis Hjemstavn ikke nævnes i Landnámabók, men omtales i Hørd Grimkjelssøns Saga, Kap. 1.

ringe. Selve den egentlige, den indre Trøndelag maa nærmest — tiltrods for Fjorden — regnes som Indlandsdistrikt, med de deraf følgende Nærings- og Livsforhold.

Helt forskjelligt bliver det Billede, som byder sig frem, naar vi følger Kystlandet. Fra dette stammer den store Hovedmasse af Udvandrere, og det hele Kystland er med.

Allerede fra **Haalogalands** nordligste Dele er Tallet forholdsvis betydeligt. Der møder Udvandrere helt oppe fra Amd, fra Lofoten og fra Salten, saavelsom fra Helgeland. Ogsaa fra **Namdalens** Kystland, ikke i sig selv noget større Distrikt, er der ret mange Udvandrere, mellem dem *Ketill hængr*, der angives at have været en Søn af Torkell Naumdølajarl.

Nordmør og **Raumsdalen** leverede sin Kontingent, og derimellem Mænd, som angives at tilhøre Ragnvald Mørejarls Slægt, hvorimod der kun nævnes to Udvandrere fra **Søndmør**. **Fjordene**, der har at opvise de første Udvandrere, er stærkt repræsenteret mellem Landnaamsmændene, deriblandt med Efterkommere af Jarlerne Atle og Roald, samt af Herserne Arinbjørn og Tore. Herfra kom Kveldulfs Æt.

Imidlertid er der mellem Udvandrerne fra Norge til Island en endnu stærkere Repræsentation for de sydover efter Fjordene følgende Fylker. Hovedmassen af den senere islandske Befolkning stammer, ifølge *Landnámabóks* Tradition, fra Sogn, Hørdaland, Rogaland og Agder.

Udvandrerne fra **Sygnafylket** hævdede for sig en høibyrdig Afstamning. Den sognske Herser *Björn buna* er, ifølge vor Kilde, Stamfaderen for talrige Familiegrene, og det forsikres gjentagne Gange, at *frá Birni er nær allt stórmenni komit á Íslandi* (S. 39), eller som det

heder om hans Sønnesøn: *frá Þórði er mart stórmenni komit á Íslandi* (S. 40). Denne Bjørn Bunas Herseræt er nær beslægtet med en anden Æt af samme høie Rang fra Sogn og er indgiftet i en ringerikisk Herseræt (S. 41, 94, 108 flg.). Andre udledede sin Herkomst fra Harald Guldskjæg, den sidste Fylkeskonge i Sogn (S. 185, 300, 325).

Hørdafylket var paa lignende Maade Hjem for mange Udvandrere, af hvilke nogle efter Traditionen skulde stamme fra Herser. Om ikke faa af disse Hørder opgives det udtrykkelig, at de kom fra Voss. *Böðvarr enn hvíti* var en af disse. Han havde et langt Slægtregister, der for det meste tør være meget tvivlsomt, idet det fører helt op til den gamle Oplandskonge, Rolf i Berg. Torolf Mostrarskegg var ligeledes mellem Notabiliteterne fra Hørdaland. Om Brødrene Tord og Ønund Vikingssønner fortaltes, at de skulde være Harald Haarfagres Sønner, hvad dog neppe kan have stemt med det virkelige Forhold (S. 143, 147). Som Hersesønner fra Hørdafylket nævnes ogsaa Eyvind Torsteinssøn og hans Broder Ketil (S. 228 flg.). Naar P. A. Munch (I, 1, S. 550) udtaler: „Hørdafylke har saaledes maaske endog afgivet det største Antal Kolonister til Island“, da er det rimeligt, at han dermed maa have rammet Sandheden. Mellem disse Kolonister var der ogsaa flere, som i første eller andet Led skulde være Efterkommere af den hyppig omtalte Høvding, Kaare, der gjerne gik under Navnet Hørdakaare.

Paa **Rogaland** møder os først Hærkongen, Geirmund Heljarskinn, der nedstammer fra tidligere Konger over Hørdafylket. Sagnene om denne Æt maa forøvrigt have vaklet mellem Hørdaland og Rogaland.

Agder talte ogsaa mange notable Udvandrere, af hvilke flere har tilhørt den store Æt (eller Ætter?), som boede inden det berømte Kvin. Ligeledes var der nogle, hvis Navne knytter sig nær til Øksnatore, en hyppig omtalt Personlighed. *Steinólfr enn lági* omtales (S. 122) som *son Hrólfs hersis af Ögðum*. Ogsaa Ætlinger af Ølve Barnakarl omtales.

Endelig kommer **Valdres** og **Hallingdal** med nogle faa Udvandrere, af hvilke Hallingerne sættes i Forbindelse med en Herseslægt. Begge disse Landskaber maa regnes som tilhørende Vestlandet. Skjønt de ligger paa den østlige Side af den store Fjeldryg, saa var de dog i gamle Dage Annexer til de vestlige Kystdistrikter. Fra disse havde de faaet sin Befolkning. Med dem havde de sine stærkeste Tilknytningspunkter, og saaledes var det en helt naturlig Sag, at de maatte paavirkes af den urolige Bevægelse, som var kommen i Gang over hele Kystlandet.

4. Harald Haarfagres Tilegnelse af Odelen, efter de gamle islandske og norske Beretninger.

Allerede i sjette Kapitel af Harald Haarfagres Saga i Heimskringla, umiddelbart efter Omtalen af Kongens første nordenfjeldske Erobring, da han havde lagt Orkedalen under sig, fortsætter Snorre Sturlassøn:

„Kong Harald satte den Ret overalt, hvor han vandt Rige under sig, at han tilegnede sig al Odel og lod alle Bønder, baade mægtige og ringe, betale sig Landskyld."

Derefter følger i umiddelbar Fortsættelse den bekjendte Skildring af Kong Haralds administrative Nyordning:

„Han satte i hvert Fylke en Jarl, som skulde dømme Lov og Landsret og kræve Sakøre og Landskyld,

og skulde enhver Jarl have en Trediedel af Skatter og Skylder til Bordhold og Omkostninger. Hver Jarl skulde have under sig fire eller flere Herser, og hver af dem skulde have Landindtægter paa 20 Mark. Hver Jarl skulde stille til Kongens Hær 60 Hærmænd, men hver Herse 20 Mand. Men saa meget havde Kong Harald øget Paalæg og Landskyld, at hans Jarler havde større Rige, end Konger havde forud. Men da dette spurgtes om i Trondhjem, da søgte mange Stormænd til Kong Harald og blev hans Mænd.“

Videre fortæller Snorre, i første Kapitel af Haakon den godes Saga, at da denne Konge i 934 kom til Norge og holdt sit første Ting med Trønderne, da havde han

„det Ophav i sin Tale, at han bad Bønderne at give sig Kongenavn, og det tillige, at yde ham Støtte og Hjælp til at holde Kongedømmet. Men til Gjengjæld bød han dem at gjøre alle Bønder odelsbaarne og give dem deres Odelsgaarder, som de boede paa. — — — De Tidender spurgtes til Oplandene, at Trønderne havde taget sig en Konge, som var slig i alt, som Harald Haarfagre var, undtagen det, at Harald havde trælbundet og kuet alt Folk i Landet; men denne Haakon vilde hver Mand godt og bød at give tilbage til Bønderne deres Odelsgaarder, som Kong Harald havde taget fra dem.“

Som det vil sees, har Snorre, de norske Kongers Historieskriver, i disse Skildringer væsentlig forholdt sig som den refererende, med Anvendelse af nøgterne, mere forbeholdne Ord. Alene der, hvor han nævner Odelens Tilbagegivelse til Bønderne og omtaler disses Tilfredshed i samme Anledning, bruger han de stærkere Ord om Kong Harald. Det er ogsaa at mærke, at i den Tale, han i Kapitel 11 af Harald Haarfagres Saga lader Sølve

Klove holde for Kong Audbjørn af Fjordene, anvender han de stærkere Ord, som der maatte staa for Talerens, ikke Forfatterens Regning: „Alle“ — siger Sølve — „kan vi nu let se, at det Vilkaar, vi har, er at reise os imod Kong Harald, alle tilsammen; da vil vi have Styrke nok, og da vil Skjæbnen raade for Seiren. Men ellers har vi kun at blive hans Træler, og det er intet Vilkaar for de Mænd, som ikke har ringere Navn end Harald. Det tyktes min Fader bedre at falde i Kamp i sit Kongedømme end at blive Kong Haralds Undermand.“

I en ganske anderledes utvungen Form er de tilsvarende Skildringer i enkelte af de islandske Ættesagaer affattede: „I Harald Haarfagres Dage“ — heder det saaledes i Indledningen til Hørd Grimkjelssøns Saga — „blev Island mest bygget, fordi Mænd ikke taalte hans Undertrykkelse og Vold, fremfor alt de, som var af stor Æt og af stort Sind og havde gode Kaar, og vilde de hellere fly fra sine Eiendomme end lide Fortræd og Uretfærdighed, mere af Kongen end af en anden Mand.“ Lignende Udtalelser træffes i andre Sagaer, dog ingensteds bitrere og krassere end i Egils Saga, hvor atter Kongens Tilegnelse af Bøndernes Odel er bleven en Hovedanklage mod Kongen. Egils Sagas Omtale af disse Forhold er hyppig paaberaabt som Hjemmel og gaar igjen paa flere Steder. Men over den Skildring, som denne Saga giver, hviler der en stærk Stemning af personligt Had.

Sagaens Helt, Egil Skallagrimssøn og hans Slægt følte sig personlig krænkede af det norske Kongehus, og deraf har den Saga, der bærer hans Navn og handler om hans Bedrifter, taget sin Farve. Sagaen er en Fortælling om en Familiefeide, der føres af en fra Norge til Island udvandret Slægt mod Harald Haarfagre og dennes

Efterfølgere. Sagaens Indledning begrunder hele Egils Stilling og hans Forhold til det norske Kongehus ved at levere en udførlig Skildring af, hvorledes allerede hans Fader og Farfader havde staaet paa en meget spændt Fod med dette — og hvorledes der i denne Forbindelse skulde være megen gammel Uret at hævne.

Egils Saga er ganske vist en islandsk Ættesaga, men den spiller for en meget væsentlig Del paa norsk Grund. Hele dens historiske Karakter er derigjennem bestemt: Islændingerne skal have Ret som de, der holder paa den gamle Samfundsorden. Det norske Kongehus maa derfor i tilsvarende Grad have Uret. Dermed er tillige denne Sagas Værd som historisk Kilde bestemt. Den viser os mange Træk og mange Begivenheder, der kan formodes at kaste Lys over Forholdene i Norge selv, gjennem det niende og tiende Aarhundrede. Men den svigter, hvor det gjælder om at skabe et paalideligt Grundlag for den objektive Skildring af den historiske Harald Haarfagre. Ikke engang om Forfatteren af Egils Saga havde havt fuldstændig Ret i sine Meninger angaaende Kongens og Kongehusets personlige Forhold til den enkelte Slægt, hvis Hændelser og Oplevelser han beskriver, og selv om Harald overfor den udelukkende havde ladet sig bestemme af personlige, tyranniske Bevæggrunde, saa vilde det dog ikke dermed nødvendig have fulgt, at dette tillige skulde gjælde for hans hele Regjeringssystem og for hans Forhold til alle dem, som udvandrede fra Norge til Island. Kongens og Kongehusets Mellemværende med Egil Skallagrimssøn og hans Slægt er en Sag for sig, og det er ikke rigtigt, derfra at hente den eneste eller ialfald hovedsageligste Maalestok for Bedømmelsen af Kong Haralds indre norske Politik.

Egils Saga giver, allerede i tredie Kapitel en udførlig Fremstilling af Haralds Erobringstog. Her træffes et Ræsonnement, som er lagt de handlende Personer i Munden, men som i Virkeligheden alene kan være Forfatterens eller ialfald høre hjemme i den Tradition, hvorpaa han bygger. Sølve Klove holder ogsaa her en Tale — denne Gang til Søndmørskongen Arnvid — og egger ham til Modstand mod Harald Haarfagre, idet han om denne bruger det Udtryk, at han *hefir alla menn þrælkat ok áþjáð, sem hann vill, á Norðmœri ok í Raumsdal.* Sølve Klove siger yderligere, at Namdalskongens Underkastelse med sine Folk var som *at ganga með sjálfvilja í ánauð ok gerast þrælar Haralds.*

Alt dette er Udtryk, som aander en ganske anden Bitterhed end de tilsvarende i Heimskringlas Referat. Ligesaa er Forholdet med den Omtale af Odelstilegnelsen, med den nye Samfundsorden, som forekommer i Egils Saga, sammenlignet med, hvad der findes hos Snorre. I Egils Saga heder det herom:

„Om Vaaren derefter for Kong Harald sydefter Landet med en Skibshær og lagde under sig Fjordene og Fjalir og satte der til Magten sine Mænd. Han satte Hroald Jarl over Firdafylke. Kong Harald var overmaade nøie agtpaagivende, naar han havde tilegnet sig de Fylker, som var nykomne i hans Magt, med Lendermænd og mægtige Bønder og alle dem, om hvem han nærede den Mistanke, at der af dem kunde ventes noget Forsøg paa Reisning. Da lod han dem vælge et af to — enten at blive hans Tjenestemænd eller at fare bort fra Landet; — men i det tredie Tilfælde at lide haard Medfart eller lade Livet. Men nogle blev lemlæstede paa Hænder og Fødder. Kong Harald tilegnede sig i hvert Fylke al Odel og alt Land, beoygget og ubebygget, ja

endog Søen og Vandene, og alle Bønder skulde være hans Leilændinger. Ligesaa de, som ryddede i Markerne, og Saltbrænderne og alle Jægere, baade paa Sø og Land, — de blev ham alle tjenstskyldige. Men for denne Undertrykkelse flyede mange Mænd bort fra Landet, og da bebyggedes videnom mange Ødelande, baade øster i Jæmteland og Helsingeland, og Vesterlandene: Sudrøerne, Dublinshire, Irland, Normandie i Valland, Katanes i Skotland, Orknøerne og Hjaltland, Færøerne, og paa den Tid blev Island fundet."

Vi møder her Synsmaader, paa hvilke der er bygget formelige Slagord om Harald Haarfagre. Han har frataget Bønderne deres Odel; han har gjort dem til sine *leigumenn* eller, som det endnu skarpere udtrykkes, til sine *þrælar*; han har givet dem Valget mellem at modtage disse haarde Vilkaar eller at fly Landet, og tildels har han mod de gjenstridige anvendt Lemlæstelser eller slaaet dem ihjel.

Alt saadant er det interessant at kjende, som Udtryk for Opfatninger, der har hersket paa Island, men ikke videre, medmindre det kunde bevises, at disse ogsaa havde havt historisk Gyldighed for den Tid, Sagaen omhandler.

En helt tilsvarende Opfatning som den, der gaar igjennem Egils Saga, kommer tilorde i de første Kapitler af Laksdøla Saga. Den historiske Ræsonnør er her Ketil Flatnev, der omtales som *hersir ríkr í Noregi ok kynstórr*. Sagaen lægger ham haarde og strenge Ord i Munden, idet han nævner Kong Haralds Fiendskab mod hans Æt. Ketil siger saaledes, at der for ham og hans kun var levnet Valg mellem et af to: *at flýja land eða vera drepnir hverr í sínu rúmi*, — og videre, at hvis han forblev i Norge, da var dette enstydigt med at blive *gørr*

þó at leigumanni sjálfr. Men Værdien af disse Paastande er meget tvivlsom, idet denne Sagas Skildring ligefrem strider mod, hvad andre, mindst ligesaa paalidelige Kilder har at meddele om denne samme Mand.

Ti, som allerede ovenfor nævnt — der findes her en Dobbelthed i Traditionen, som endog er egnet til at vække grundede Tvivl, der maa række ud over dette enkelte Tilfælde. I Landnámabók og i Eyrbyggja Saga møder nemlig en helt anden Fortælling, der stiller Ketils Bevæggrunde i et ganske forskjelligt Lys.

Ovenfor i denne Afhandling (S. 27) har jeg anført som min Mening, at den Tradition, der forekommer i Laksdøla Saga, ikke kan være den mest paalidelige og ikke den, som nærmest har rammet Sandheden om dette Forhold. Den anden Tradition passer ganske anderledes ind i den almindelige Opfatning, der gaar igjennem de mere nøgterne, lidenskabsløse Kilder, som i og for sig maa byde sig frem som de mest paalidelige.

Forskjellighederne viser nærmest, at Traditionen ikke har været sikker, og at den derhos har lagt meget an paa at kunne stille de islandske Ætters Stamfædre i det mest straalende Lys. En saadan Tradition vil ialfald ikke kunne tages til Støtte for en bestemt Opfatning af Harald Haarfagres Behandling af det norske Folk, som om denne gjennem sin overdrevne Haardhed skulde have berettiget dette og de islandske Udvandrere til i ham væsentlig at se Tyrannen.

Der er andre af de islandske Ættesagaer, som i dette Punkt stiller sig ganske neutrale i Dommen over Kong Harald, medens de dog samtidig røber en Tendens til at hævde vedkommende Ætters Stamfædre som nogle af de gjæveste Mænd, der var komne til Island. Hrafnkell Freysgodes Saga har saaledes kun aldeles rolige

Udtalelser om den Udvandring til Island, som fandt Sted i Harald Haarfagres Dage. En lignende Aand møder ogsaa i Brandkrossaþáttr.

Det er altsaa langt fra, at al den Tradition, som findes i de islandske Ættesagaer om Harald Haarfagres Optræden i Norge, bæres af en fremherskende Tendens til at vise os ham som en Tyran. Ogsaa dette maa vække Tvivl om Paalideligheden af de stærke Skildringer, der findes i Heimskringla og i de to førstnævnte islandske Ættesagaer.

Anklagerne mod Kong Harald samler sig derom,

at han har villet gjøre Norges Befolkning, Landets frie Bønder, til sine Leilændinger, ja, til sine Trælle, og dette har atter fundet sit stærkeste Udtryk i den Paastand,

at han berøvede dem Eiendomsretten til deres gamle Odelseiendomme.

Men ikke nok med, at disse Anklager kun har en ganske afgrænset islandsk Tradition at støtte sig til, — saa er det ogsaa paafaldende, at der intet nævnes angaaende Tilfælde, hvori en saadan Konfiskation af selve Odelsretten virkelig er foregaaet.

Det Skrift, i hvilket det fornemmelig kunde ventes at træffe omtalt saadanne Tilfælde, er *Landnámabók*. Men denne indholdsrige Bog er i den Henseende aldeles taus og meddeler ingensomhelst Oplysninger om Odelens Inddragning.

I hele *Landnámabók* tales overhovedet ikke et Ord om, at Kong Harald havde taget Odelen fra Bønderne. Ti det er noget andet, naar det (S. 122) heder, som ovenfor er anført, at Kongen *hafði þá lagt undir sik allt Rogaland, ok tekit þar marga menn af óðulum sínum*. Saadanne Udtryk betegner kun, at Kong Harald, efterat han var kommen i Besiddelse af Herredømmet over Ro-

galand, der havde foretaget Konfiskationer af sine enkelte Modstanderes Eiendomme. Men deri ligger ikke nogen Antydning om en almindelig Inddragning af selve Odelsretten og en Ophævelse af den hele Institution. Det fortæller os kun, at Kong Harald i et enkelt givet Tilfælde har drevet enkelte af sine Modstandere bort fra deres arvede Eiendomme.

Heri ligger et Argument af megen Vægt, og dette Argument vinder endmere Styrke, naar der sees hen til den ulige større Række af gamle Skrifter, der giver en aldeles modsat Skildring af Kong Haralds Gjerning i Norge. Efter disse Skrifter er han den ordnende og fredbringende Monark, der har gjort et stort og godt Arbeide til det hele Samfunds Gavn, og dertil kan endnu føies, som et ganske væsentligt Tillæg, at disse andre Skrifter for det første repræsenterer en gammel Tradition, og at de dernæst maa forudsættes at give os denne Tradition i en norsk Form[1].

Jeg skal i det følgende referere, hvad denne norske Tradition indeholder om Kong Harald og om hans Ordning af de norske Samfundsforhold. Det vil deraf vise sig, at der i den ikke findes et eneste Ord, der hentyder til noget saadant, som at Bønderne skulde have maattet afstaa sin Odel til Kongen.

Det ældste, bevarede **norske** Kildeskrift, den af *Theodricus monachus* forfattede *Historia de antiquitate regum Norvagensium*, der er nedskreven mellem 1177 og 1179, giver kun en ganske mager Beretning. I første

[1] Dr. G. Storm, Norske Historieskrivere paa Kong Sverres Tid, trykt i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1871, S. 410—431.

Kapitel fortælles, at „Kong Harald Haarfagre først uddrev alle Smaakonger og alene erholdt Regjeringen over hele Norge i sytti Aar og døde". I tredie Kapitel fortælles om Islands Opdagelse og første Bebyggelse, men uden noget forklarende Tillæg, at Kongens Haardhed havde drevet Folk bort fra Norge[1].

Efter denne Historie kommer den kun ubetydelig yngre *Historia Norvegiæ*, der ogsaa i sin Beretning om Harald Haarfagre er meget kortfattet. Det heder alene, at Harald „først erholdt Regjeringen over hele Sølandet; for Midtlandet raadede fremdeles Smaakongerne[2], dog ligesom under hans Herredømme. Om ham erindres mange og mærkelige Ting, som det dog nu er langt at fortælle i Enkelthederne. Han regjerede i 73 Aar og avlede 16 Sønner."

Som det tredie i Rækken af disse gamle Kildeskrifter kommer den saakaldte *Ágrip*[3], hvor vi videre kan vente at træffe Udtryk for den norske Tradition om Kong Harald. Her møder i Hovedsagen atter en ganske knap og kort Redaktion, dog lidt mere udvidet. Harald var den tidlig udviklede Kraft; han kjæmpede med de nærmeste Konger, hvem han beseirede, og tilegnede sig derefter hele Norge. Hans sidste seierrige Kamp stod i Hafrsfjorden. Siden raadede han for det hele Norge og var dette Lands *allvaldskonungr*, hvorefter det heder, at han „indførte god Orden og Fred i Landet" (*siðaði vel land sitt ok friðaði*). Haandskriftet omtaler derpaa

---

[1] Dr. G. Storm, Monumenta historica Norvegiæ (1880), S. 6; 8 flg.

[2] Anf. St., S. 103 flg. Ved Midtlandet menes her det Indre, Vestfold, Oplandene m. m.

[3] Ágrip af Noregs konunga sögum, Diplomatarisk Udgave ved Verner Dahlerup, (1880), Sp. 2 flg.

Haralds mange Hustruer og nævner samtlige hans Sønner, som her er tyve i Tallet, og af hvilke Ragnvald anføres sidst, han, som var Søn af Finnepigen Snjofrid, Datter af Finnekongen Svase. I Tilslutning dertil fortælles saa det bekjendte Sagn om Kong Harald paa Tofte, hvor han gjør disses Bekjendtskab, om hans Kjærlighed til Snjofrid og Sorgen over hende, m. m. Umiddelbart derefter fortælles, at han regjerede i 60 Aar som *einvaldskonungr*, foruden 10, i hvilke han før havde været Konge, og saa: „siden døde han paa Rogaland og var hauglagt paa Haugar, op fra Hasløiarsundet“.

Med al sin Knaphed giver alligevel dette lille Skrift et interessant Indblik i den Opfatning af Harald Haarfagre og hans historiske Gjerning, der i anden Halvdel af det 12te Aarhundrede kom tilorde i Norge. Harald er den ordnende og fredbringende Landsstyrer. Men allerede nu har der om hans Skikkelse begyndt at gruppere sig enkelte Lokalsagn. Fortællingen om Svase og hans Datter er, hvad enten den knyttes til Toten eller til Tofte paa Dovre, et oplandsk Sagn, som en Forfatter her, antagelig for første Gang, har forsøgt at indregistrere som Historie.

Om Ágrip er ført i Pennen af en Nordmand eller af en Islænding, er et i denne Forbindelse ligegyldigt Spørgsmaal, da der forøvrigt hersker Enighed om, at denne Bog hviler paa en fra Norge stammende Tradition.

Et fornyet Udtryk for denne samme norske Tradition træffes atter i en yngre Sagasamling, *Noregs konunga tal*, eller som den almindelig benævnes, *Fagrskinna*, med et Navn, som egentlig blot skulde gjælde det ene af de to Haandskrifter, i hvilke den er bevaret. Selv om ogsaa den her foreliggende Redaktion maa antages at være ført i Pennen af en Islænding, saa kan det alligevel

regnes som utvivlsomt, at den er forfattet i Norge, og at den viser norsk Opfatning. Det kan endog med Grund antages, at denne Redaktion for en Del er formet efter den Tradition, der i det 13de Aarhundrede fandtes hos en af Norges fornemste Ætter, og at den stammer fra Egnene omkring Christianiafjorden[1].

Forudsat, at Fagrskinna paa denne Maade kunde siges at give Udtryk for Traditioner inden det Lendermandsaristokrati, der var indordnet i den monarkiske Samfundsorden, — maa det ogsaa haves for Øie, at det samme Skrift tillige var godkjendt af Kongehuset. Fagrskinna eller *Noregs konunga tal* blev oplæst for Kong Haakon Haakonssøn under hans Sygdom paa Orknøerne (1263). Saaledes maatte det ialfald være en monarkisk-aristokratisk Tradition, hvori man her bliver indført. Hovedsagen er imidlertid, at det var en norsk Tradition.

Forfatteren af dette mærkelige Skrift giver os en Skildring af Kong Harald, der for en væsentlig Del bygger paa Skaldekvad.

Hvad historiske Begivenheder angaar, da er Fagrskinnas Beretning indskrænket til to Punkter. Først omtales Kampen mellem de to Jarler, Atle og Haakon Grjotgardssøn. Dernæst nævnes, at Kongen efter at have underlagt sig Trøndelagen og Landet op til Finmarken, aflagde det Løfte, ikke at ville skjære sit Haar, forinden han havde Skat af hver Opdal som af hvert Udnæs, saa vidt som Norge var, øster til Markerne og nord til Havet. Saa havde han mange Kampe, indtil den sidste, den i Hafrsfjorden, nordenfor Jæderen. Denne beskrives alene med Citater af Skaldenes Kvad, hvorefter det kort

[1] G. Storm i Christiania Videnskabsselskabs Forhandlinger, 1875, S. 81 flg.

og godt heder: „Herefter bragtes Landet i Orden; Skatter betaltes baade inde i Landet og langs Kysten“[1]. Saa klippede Ragnvald Mørejarl Kongens Haar.

Fagrskinna opregner Haralds Sønner, nøiagtig efter Fortegnelsen i Ágrip, men meddeler intet legendarisk Stof angaaende hans Hustruer, ikke engang om Snjofrid. Tilsidst kommer Fortællingen om Kongesønnen Haakons Ophold i England, og derunder nævnes hans Moder. Saa bliver Kong Harald gammel og overlader sin Søn Erik Blodøkse at styre Riget, hvorpaa han efter tre Vintres Forløb døde: „han blev sottdød paa Rogaland og er hauglagt i Haugesund“.

En Hovedkilde for denne Fremstilling af Harald Haarfagres Liv er, som jeg har nævnt, gamle Skaldekvad. I disse kan det ikke ventes at finde Skildringer af de nye statsretslige Forhold, paa hvilke Harald opbyggede sit Monarki. Hvad de giver, er Slagene og Livet ved den pragtelskende Konges Hird. I dem er der saaledes ikke Tale om Udvandringen til Island, og der kan da heller ikke nævnes noget om, at den var fremkaldt ved de af Harald indførte Forandringer. Det er værd at lægge Mærke til, at der i denne Sammenhæng, hverken i *Ágrip* eller i *Fagrskinna*, overhovedet forekommer nogen Bemærkning om Island. I begge disse Sagaredaktioner er der fuldstændig Taushed angaaende denne Ø helt til Olaf Trygvessøn, da det fortælles, at han kristnede Islændingerne. I Grunden gjælder det samme ogsaa *Theodricus monachus*. Han taler nok om de allerældste Landnaamsmænd, men er for øvrigt taus,

[1] Dette gjenfindes i Flateyjarbók, I, S. 575, medens Heimskringlas Beretning er fulgt smstds., S. 569 flg., og i Saga Ólafs konungs ens helga (Christiania 1853), S. 4.

indtil han beretter om Christendommens Indførelse paa Island, og dette samme gjenfindes ligeledes i *Historia Norvegiæ*.

Som den norske Tradition foreligger i de nævnte fire Skrifter, og da fornemmelig i de to, som er skrevne paa Norsk, præsenterer den sig for en Del i en meget knap Form. Men dette er netop egnet til at vække Tillid, fremfor den udmalende, bitre Beretning, som læses i Egils Saga. Uvilkaarlig maa Læseren ved denne sidste Skildring spørge, hvorledes det skulde været muligt at fastholde en saa detailleret Beskrivelse gjennem den lange Tid, der hengik, forinden den islandske Ættesaga blev fæstnet.

Ágrip og *Fagrskinna* nævner intet om, at Harald tog Odelen fra Bønderne, og at han i den Anledning i sin Samtid blev opfattet som den, der gjorde dem til sine Træler og Leilændinger. Men i den sidstnævnte Bog siges noget andet, som vel stemmer med alt, hvad ellers kan ansees sikkert om Kongens Samfundsorden, at han lagde Landet i Skat, og at han betragtedes som en god og fredsæl Fyrste.

Med dette for Øie, bliver det en ganske nærliggende Slutning, — at formode, at det, *Fagrskinna* har at fortælle om den almindelige Skatlægning af Landet, netop er det samme, som den islandske Tradition gjengiver i den Form, at han skulde have taget Odelen fra Bønderne. Sagaforfatteren har skrevet paa en Maade, der viser, at der i Norge ikke kan have levet nogen stærk Bevidsthed om, at Harald havde gjennemført eller blot planlagt en radikal Omstyrtning af Odelen som Institution.

Hertil kommer et meget vigtigt Moment, der ikke maa oversees. Det er efter mit Skjøn et Moment af

stor Vægt for den kritiske Forstaaelse af de forskjellige Sagaredaktioners indbyrdes Værd.

Fagrskinna nævner ikke et Ord om, at Haakon den gode gav Bønderne deres gamle Odel tilbage. Det heder om den unge Konge: „Han forlangte intet, blev Ven med alle, indyndede sig hos forstandige Mænd, vandt de gamle Mænds Hengivenhed med kloge Raad, skjænkede Gaver til unge Mænd, deltog med dem i Leg og Morskab, viste ved store Folkesammenkomster sin Legemsfærdighed paa mange Maader. Derfor priste hver Mand ham, og der kom op Ord om ham, som fløi i hver Mands Hus. Efter det fik alle Længsel til ham, men frygtede den Vold og den Ulovlighed, som var lagt paa Landets Folk, og som alle tilskrev Gunhild. Men der fandtes ikke den, som talte imod det, at hun var den, som havde voldet dette.“

Denne Beretning har en mere naturlig Klang, mere menneskelig Modsætningen til Haakons vindende Mildhed er ikke Haralds 60 Aar gamle Reformer, men Ugjerninger af Erik Blodøkse og Gunhild, som Folket havde i friskt Minde. Vi kan forstaa, at det var saadant, som lettest kunde gribes af den store Mængde og tænde den Lue, som gik fra Landsende til Landsende.

Fagrskinna giver her en selvstændig Tradition, aldeles uafhængig af Ágrips Fortælling. I denne dvæles der især ved Haakons ydre personlige Egenskaber. Det er, som om hver af de to Redaktioner har taget sin særlige Side ved hans Personlighed. Saa kommer Forskjellen i Opfatning hovedsagelig tilsyne mellem Fagrskinna og Heimskringla. Hvad der især maa understreges, er Fagrskinnas Taushed om Odelen baade under Harald og under Haakon.

5. Historikernes Domme om Haralds Tilegnelse af Odelen, fra det 16de til det 19de Aarhundrede.

Rækken af nyere Skribenter, der har omtalt Harald Haarfagre og hans Landsstyrelse, aabnes af den bergenske Læsemester, Mag. Absalon Pederssøn Beyer. Denne Forfatter har i sit Skrift *Om Norges Rige*, forfattet 1567, paa flere Steder omtalt Kong Harald. I ham ser Magister Absalon den store og gode Hersker, Harald *magnus*, hvem Herren havde opvakt for at straffe de ugudelige og forbryderske Næssekonger: „Haver han strengeligen sæt Fred i Riget og holdet Undersaatterne med den Lov og Ret, som hans Herr Fader, Halfdan Svarte, indskikkede, hvilken han og forbedrede, og straffede med Sværd og Landflygtighed de uljudige, paa det at Riget kunde komme til Ro og Lise efter langvarende Krig.“ Senere heder det, at misfornøiede Høvdinger drog bort fra Norge, og at de saa fandt Island, men uden at Kongen i denne Forbindelse dadles for nogen Haardhed. Harald Haarfagre er her fremstillet som den ordnende og fredende Regent, der rigtignok er streng og lader den underordnede private Interesse lide, hvor det gjælder at vinde det store, foresatte Maal, at grundlægge den offentlige Ro[1].

Paa lignende Maade taler ogsaa Peder Claussøn Friis[2] om de „mange duelige og mandelige Mænd“, som udvandrede til Island, „af de Fylkeskonger og deres Folk og Slægt, som Kong Harald havde fordrevet af Norrig,

[1] Historisk-topografiske Skrifter om Norge og norske Landsdele, udgivne af Dr. Gustav Storm (1895), S. 6 flg., 47 o. fl. St.

[2] Samlede Skrifter af Peder Claussøn Friis, udgivne af Dr. Gustav Storm (1881), S. 175; 182.

og mange, som ikke vilde taale hans strenge Regimente“. Paa et andet Sted taler denne Forfatter ogsaa om Haralds „Haardhed og Strenghed“, som drev mange bort fra Norge: „og somme haver været saa trodsige, at de ikke vilde give sig under hannem eller begjære nogen Naade eller Fred af hannem, og en Part kjedis ved hans Regimente og ved de stedse Krig, han førde imod dennem; derfor haver di veget for hans Løkke og Fremgang og store Magt og Vælde“.

Kong Harald er øiensynlig i Besiddelse af begge disse, med hinanden omtrent samtidige Forfatteres Respekt som den samlende, ordnende Kraft. Men han er dog tillige, efter deres Opfatning, en streng og haardhændt Hersker.

Der er fra dem et langt Sprang frem til Tormodus Torfæus, hvis berømte Værk, *Historia rerum Norvegicarum* udkom 1711. Dette Skrift har en betydelig flersidig Interesse, — i denne Forbindelse ikke mindst gjennem Forfatterens raske Tilløb til at levere en historisk Karakteristik af de gamle Dages Mænd. Torfæus har tillige stræbt efter Objektivitet, og skjønt han væsentlig skrev efter islandske Kilder, maa det siges, at han har vidst at staa uafhængig overfor disse.

Torfæus har anlagt sin Fremstilling paa den i Kongesagaerne forekommende Rækkefølge. Han omtaler Haralds Tilegnelse af Odelen, som Snorre giver den, men med det udførlige Tillæg fra Egils Saga og har dertil føiet sin egen Kritik. Ordene lyder saaledes:

„Men hvad Lande og Marker han ved Vaabnenes Magt — ikke ligeledes ved frivillig Overgivelse, som det sluttes af mange Ting — havde modtaget i sit Herredømme, det belastede han med denne Tyngsel, at han overdrog Fiendernes fædrene smaa eller store Gaarde,

Ødemarker og ligeledes Fjelde, Skove, Vande, Elve og det omliggende Hav til den kongelige Kasse, og at enhver Bonde, uden nogen Forskjel paa hans Fattigdom eller Rigdom, hvad enten han pløiede nyryddet Grund eller han opdyrkede udyrket Land, eller han opholdt Livet ved Saltkogning, ved Fiskeri eller endelig ved Jagt, saa skulde han betale Kongen en aarlig Skat og Afgift af sin Gaard eller Gods, ogsaa om det var ham efterladt fra Fædrene, hvad man kalder Odel."

For øvrigt udtaler Torfæus sig paa et Par andre Steder i dette Afsnit af sit store Hovedværk om Kong Harald. Han skildrer saaledes, efter den udførligste Redaktion af Kongesagaerne og efter Egils Saga, Slaget i Hafrsfjorden (*pars secunda, liber I, cap. 12*). Skildringen afsluttes med disse Ord: „Dette Slag regnes blandt de grusomste og navnkundigste i hele Norden. Det gjorde Ende baade paa Borgerkrigene og Mangeherredømmet, ved at indføre Eneherredømmet, en større Hæder for Riget, en Fordel for de følgende Tider, omend et haardt Middel."

Idet Torfæus længere frem, efter Omtalen af Haralds Død, giver en Karakteristik af hans Personlighed som Regent, mangler det ikke paa Ros. Men dertil knyttes dog Bebreidelser for en „umaadelig Herskelyst", hvorhos Harald skildres som „en Ophavsmand til skjændige Raad, og som den freidige Opmuntrer, utrættelige Opfordrer og grumme Tilskynder til at angribe andres Eiendomme, med den største Uret".

Derhos siger Forfatteren: „Hans Overbærenhed med Eriks Forbrydelser, hans grænseløse Kjærlighed til flere Hustruer og Skjøger, som ikke holdes i Tømme ved nogen Betænkelighed, undgaaes dog ikke Dadel."

Men disse Pletter bliver dog ikke afgjørende for det Billede, den berømte islandske Historieskriver har tegnet. I sin Helhed er dette et meget gunstigt, og Harald fremstilles som et Mønster paa en stor Konge. Torfæus er, naar Dadel veies mod Ros, Harald Haarfagres Beundrer. Skjønt Islænding, lægger han ikke Vægt paa, at det var hans strenge Fremfærd, som drev de mange norske Udvandrere bort fra sit gamle Hjem og lod dem søge et nyt i Vesten og paa Island. Det er at mærke, at Torfæus alene bedømmer Harald ud fra et rent norsk Synspunkt, og at han i den Henseende er uafhængig af sine islandske Kilder. Vi tør deri se et Vidnesbyrd om, at han var en selvstændig Forsker, en Historiker af virkelig Rang. Han viser en iøinefaldende Evne til at opgjøre sin Mening paa Grundlag af forskjellige Kilder, og falder ikke i den Fristelse at levere en ganske ensidig Skildring.

Ogsaa fra en med Torfæus samtidig, norskfødt Historiker har vi en Bedømmelse af Harald Haarfagre, der væsentlig falder sammen med den foregaaende, uden dog at eie dennes Originalitet og Selvstændighed. Det er en Historiker af meget lavere Rang, nærmest en Kompilator i stor Stil, Magister Jonas Ramus, hvis *Norriges Kongers Historie* udkom i 1719.

Kong Harald — heder det her (S. 54) — forøgede sit Rige, „endel med Magt og Vælde, og endel med Venskab og Forbund. Thi som han var modig og uforsagt i Krigen, saa var han venlig og lystig i daglig Omgjængelse. Han holdt de gamle i Ære, og sine jævnlige i Alder talede han blidelig til, saa at alle Mænd elskede ham og søgte hans Yndest, hvorved hans Hof blev storligen formeret“. Noget senere (S. 89), efter Hafrsfjordslaget heder det: „Efter denne Seier fik Kong Harald

ingen mere Modstand af Norriges Indbyggere; thi hans største Fiender var da slagne, og mange ypperlige Mænd, som ikke vilde staa under Kongens Magt, rømte af Landet til fremmede Steder, nogle til Jæmteland og Helsingeland, som af norske Folk blev opfyldte og bebygde; nogle drog hen til Orknøer, Hetland og Færø; men de fleste begav dennem til Island og bygde samme Land, som før var ubebygt". Alt dette er jo intet andet end en Kompilation, der ikke bringer noget nyt eller originalt.

I 1773 udgav Gerhard Schøning anden Del af sin store Norges Riges Historie, hvor han ogsaa (S. 494 flg.) søgte at give en Forklaring af, hvad der egentlig mentes ved Kong Haralds Tilegnelse af Odelen. Schøning var Forløberen for den moderne Historieforskning og søgte at give en kritisk Tolkning af, hvad Sagaerne indeholdt om denne Begivenhed. Han siger derom:

„Det var bemeldte Konges Forsæt, en af hans Stats-Maximer, som af hans Historie kan sees, at alle inden Norges Grænser skulde betale ham Skat; deri tror jeg den Odel eller den Odels-Rettighed fornemmelig og egentlig at have bestaaet, som denne Konge, ved Monarkiets Indførsel, siges at have tilegnet sig, fornemmelig i Hensigt til dem, som han var bleven nødt til, med Sværdet at undertvinge sig. Man ser dette bedst af de Gamles egne Beretninger derom: — — — —. Det var Skat og Landskyld af Odelen, ei Eiendom deraf, som Kong Harald tilegnede sig, som ingen blev undtagen fra, især blandt dem, hvilke havde grebet til Vaaben imod ham. Blandt disse var Bønderne; de burde derfor, efter bemeldte Stats-Maxime, betale Kong Harald Skat — — —."

Her er altsaa den videnskabelige Tvivl kommen frem om de gamle Beretningers bogstavelige Paalidelighed. Schøning havde gaaet i Spidsen med den kritiske Prø-

velse af disse. Men det varede endnu længe, forinden han fik Efterfølgere.

Hvad der meddeles i L. A. Gebhardis mere kortfattede Kongeriget Norges Historie (dansk Oversættelse, Odense, 1777), I, S. 42, er kun at regne som en misforstaaet Udskrift af Torfæus og har ingen selvstændig Betydning. Beretningen om Odelen har hos denne Forfatter faaet følgende Form: „Denne Erobring var ugemen fordelagtig for Harald; thi den forhvervede ham endnu mange flere Lande uden Sværdslag, formedelst den vise Indretning, som han gjorde i Orkadal. Han lod nemlig alle dem, som frivillig underkastede sig ham, beholde deres Gods og Rettigheder mod en maadelig Afgift, hvilken de tilforn allerede havde betalt. Men Skove, dyrkede Agre, Søer og kortelig, alle Besiddelser og Næringskilder, som tilhørde dem han ved Vaaben betvang, tilegnede han sit Skatkammer. De gamle Indbyggere maatte dyrke dem og føre dem til Nytte, men indlevere Kongen alt, hvad de forhvervede ved Fiskefangst, Jagt eller Agerdyrkning, hvorimod Kongen gav dem nødtørftig Livs Ophold".

Det kan ikke antages, at denne Skildring i nogen nævneværdig Grad har medvirket til at bestemme de senere Slægters Mening om Harald Haarfagre eller om hans Tilegnelse af Odelen. Det Skrift, hvori den forekommer, har overhovedet ikke hørt med i Rækken af de historiske Værker, der har efterladt sig de dybe Spor i Folkets Bevidsthed og i dets Opfatning af Fortiden.

Efter 1814 møder Chr. M. Falsen med den første Norges Historie, hvis første Bind udkom i Christiania 1823. Men denne blev væsentlig et Kompendium, bygget paa, hvad Forgjængerne havde ment om de samme Spørgsmaal. S. 19 heder det om Kong Harald:

„Allevegne, hvor han vandt Landet med Magt, lagde han Odelsgodset under sig eller tvang Indbyggerne til, uden Persons Anseelse, deraf at betale ham Landskyld eller Skat. Derved fornedredes de fra frie Eiendoms- eller Odelsmænd til Leilændinger og mistede al deres Indflydelse paa Forfatningen selv, siden de ei længere havde Stemme ved Thingene.“

For øvrigt er Falsen en Beundrer af Harald, hvem han roser for den Klogskab og Tapperhed, med hvilken han samlede Norge, og han mener, at Udvandringerne væsentlig maatte regnes som et Gode, fordi de skilte Norge af med mange urolige Elementer.

Fra Falsen kommer derefter et Sprang over til den nyere Retning af norske Historikere.

Rudolf Keyser er den første af disse. Han siger i sin Kirkehistorie (I, S. 19), om Harald, at han „styrede efter de gamle Sagaers enstemmige Vidnesbyrd Norges samlede Rige med Kraft, Klogskab og Hæder i en lang Aarrække“, og at „hans Erobringsværk gav Anledning til mange Udvandringer“.

I sin lille Norges Historie (I, S. 210—230) omtaler Keyser Harald paa en Maade, der viser denne som den store, omend strenge Konge: „Hans Herredømme var i mange Henseender Seierherrens over de undertvungne; det var derfor ikke andet at vente, end at det maatte synes Folket strengt, endog naar det udøvedes med Retfærdighed. Harald troede det nødvendigt, til sin Magts Opretholdelse at indskrænke Folkets gamle Friheder; Bønderne skulde derfor ei længere være uindskrænkede Eiendomsherrer over sin Jord (Odelsbønder), men skulde betragtes som Kongens Leilændinger. — — Den store Omvæltning imidlertid, som Harald udentvivl tilsigtede, og hvilken de mere oplyste og uafhængige

Nordmænd forestillede sig som uundgaaelig Følge af hans Eneherredømme, blev, som det lader, ingenlunde gjennemført i det Omfang, som udtaltes i dens Grundsætninger. Tilegnelsen af Landets Odel synes ikke at have ledet til nogen virkelig Skatlægning af Jorden eller til et almindeligt Leilændingsvæsen, men i det Høieste til Indførelsen af en personlig Skat.“

Keyser gjør derhos opmærksom paa de mørke Skildringer, som enkelte af de islandske Sagaer har givet af Haralds tyranniske Herredømme, men tilføier: „Imidlertid maa man ogsaa erindre, at disse Sagaers Forfattere var Islændinger, og at paa deres Fædreneø, som blev bebygget af Slægter, der ansaa sig forurettede af Harald, ingen gunstig, men snarere en overdreven haard Dom maatte fældes over hans Foretagender.“

Skarpere og strengere falder Udtrykkene i Keysers Udsigt over den norske Samfundsordens Udvikling i Middelalderen (Samlede Afhandlinger, S. 403 flg.). Her heder det saaledes: „Haralds Fremgangsmaade kunde ikke andet end vække et retfærdigt Misnøie“, og der tilføies lidt efter, at „Norges mange misfornøiede Stormænd — — — forlod Landet med talrige Skarer af Tilhængere“; fremfor alt flyttede „mange Høvdinger af Norges mægtigste og mest anseede Slægter“ til Island.

Vi finder saaledes ikke hos R. Keyser nogen fast og klar Opfatning af Harald Haarfagres historiske Personlighed. Til forskjellige Tider har han hyldet forskjellige Meninger, og hans vekslende Anskuelser i dette Punkt er saaledes nærmest at opfatte som de skiftende Stadier for hans egen fortsatte Granskning og derpaa byggede Udvikling.

Heller ikke hos P. A. Munch i hans store Hoved-

værk, Det norske Folks Historie, vil der findes nogen indgaaende Behandling af disse Spørgsmaal.

Munch mener først (I, 1, S. 466 flg.), at efter den af Harald indførte nye Tingenes Orden blev Gaardene ikke længere sine Besidderes Odel; de tidligere Eiere beholdt dem kun som Len og mod en Afgift. I den Anledning udtaler han, at saadant ikke kunde andet end hos Folkets Flerhed at vække Harme og Mismod, hvorpaa da ogsaa Historien har leveret mange Exempler. Hvad der anføres, er dog alene to Steder af Egils Saga, og det bliver ikke *mange Exempler*. Længere frem i Værket (I, 1, S. 606) gjentages den samme Dom, at Haralds Indretninger, fornemmelig i Begyndelsen af hans Regjeringstid havde været forhadte, og at Kongen ved flere Leiligheder havde vist Strenghed, ja, Haardhed. Men Munch siger tillige i samme Forbindelse, at Harald maa have besiddet overlegne Talenter og udøvet en mægtig Indflydelse paa alle sine Omgivelser.

Munch har her, som ogsaa ved andre Tilfælde, søgt at sammenarbeide de forskjellige Opfatninger, for saa af dem at lave en ny, der skal vise Harald fra flere Sider.

Som den næste Historiker kommer i denne Række T. H. Aschehoug, der i sit Værk over Statsforfatningen i Norge og Danmark (1866) kort og klart udtalte, at Harald „fordrev vel ikke Jordens forrige Eiere; men han berøvede dem deres Odel (Eiendomsret) og lod dem give sig Landskyld“. Efter dette gives en Oversigt over Haralds administrative Anordninger Aschehoug har antagelig her ladet sig nøie med en Tilslutning til sine nærmeste Forgjængere, idet hans Opgave mere var at give en Oversigt over den samlede, afsluttede Udvikling end med Munch at indgaa i den kritiske Under-

søgelse og Prøvelse af alle de Enkeltheder, der skal bygge den samlede historiske Bygning op.

Men saa afsluttes ogsaa dermed den ældre Opfatning af Harald Haarfagres Tilegnelse af Odelen, — hvad der i Virkeligheden laa i denne. Denne ældre Opfatning havde ikke trængt dybt ind, og den havde hovedsagelig dvælet paa Overfladen. Munch havde nok — i sin Prøvelse af de gamle Kilders Beretning om Haralds Samfundsorden — forsøgt at gjøre et dybere Snit. Men han havde ikke naaet frem til et holdbart Standpunkt, der kunde afgive det faste Grundlag for et videre Arbeide, sigtende til at opnaa en Tydning af Kilderne, som gav den endelige Forklaring.

Keysers og Munchs Forsøg paa at finde en saadan, blev senere kritiseret af den berømte tyske Lærde, Konrad Maurer, der behandlede Emnet i en Artikel i Tidsskriftet Germania, XIV, S. 27—40. Han saa i Odelstilegnelsen væsentlig en „kolossal Brandskatning". Men den Begrundelse, han gav for denne nye Fortolkning, var altfor kunstlet til, at den i Længden kunde finde Tilslutning. Den mødte derfor ogsaa berettiget Kritik, da Spørgsmaalet næste Gang blev optaget til Undersøgelse, og denne Gang atter fra en norsk Historiker[1].

Den norske Historiker, som nu (1872) traadte frem, var J. E. Sars. Han tog Odelstilegnelsen til sit Emne i en Afhandling om Harald Haarfagres Samling af de norske Fylker og hans Tilegnelse af Odelen, der findes i første Række af Historisk Tidsskrift, II, S. 171—237. Hans første Resultat bestod deri, at den

[1] I sit Skrift over Island (München, 1874) har imidlertid Maurer udtalt sig mere ubestemt om strenge fiskalske Forholdsregler, der fremkaldte Misnøie og gav Anledning til Udvandringer.

islandske Tradition om Haralds *ofriki*, om hans voldsomme og hensynsløse Færd, om Utaaleligheden af den Tvang, han gjennem sin Erobring lagde paa Folket, ingenlunde kunde regnes som ubetinget paalidelig (S. 176). Videre saa han i Harald, saadan som denne grundlagde Organisationen af det nye norske Samfund, en bevidst Hersker, der stod paa sin Tids Høide og havde tilegnet sig dens raadende, politiske Ideer (S. 187). Uagtet Sars ikke fandt Heimskringlas og Egils Sagas Beretning om Odelens Tilegnelse bekræftet ved andre Kilder, antog han dog, at den maatte have et faktisk Grundlag (S. 189). Sars antog videre, at det forfatningsmæssige Grundlag, Harald gav sit nye Enekongedømme, i Hovedtrækkene har svaret til, hvad der var blevet gjældende Ret i de store germaniske Mønsterstater, det frankiske og det angelsachsiske Rige (S. 213). I Henhold hertil har Harald ikke frataget Bønderne den egentlige Eiendomsret i privatretslig Betydning. Gaardene har vedvarende fortsat med at gaa i Arv efter de Bestemmelser for Odelsarvegangen, som havde været gjældende forud for Haralds Erobring. Hvad der var ophævet, var den med Odelen forbundne Suverænetet.

„Der er“ — siger Sars (S. 218) — „bleven paalagt dem Byrder, som ikke havde Karakteren af frivillige, til deres eget Forsvar indgaaede Forpligtelser, men som udgik fra en Magt, der var deres egen ubetinget overordnet og selv bestemte, hvad der skyldtes den. De maatte gjøre Krigstjeneste, ikke blot, hvor det gjaldt at værge deres egen Frihed, men naar og saalænge det faldt Kongen for godt at bestemme. — — — Det blev endelig paalagt dem Skat. Men at give Skat var uforeneligt med det gammelgermaniske Begreb af personlig Frihed og uafhængig Eiendom.“

Den hele Afhandling er et Indlæg mod den Opfatning, at Harald alene var den hensynsløse Voldsherskér. Sars skrev for at tage Kongens Billede ud af den Ramme af frastødende Haardhed, der stemte med de Forestillinger, som engang var blevne de gjængse. Sars siger (S. 231): „Hans Værk staar ikke for os som Udtryk for et blot personligt Magtbegjær, der ingen andre Grænser kjender end dem, som den ydre Modstand foreskriver. Det har været betinget og begrænset af en almindelig Udvikling. Han har repræsenteret denne; men han har tillige foregrebet den. Deri kommer hans Personligheds overlegne Magt tilsyne.“

Med dette sit Arbeide havde Sars ført Opfatningen af Harald Haarfagre som historisk Personlighed ind paa helt nye Linier. Med den var skabt et nyt, og som det maatte forekomme, væsentlig paalideligt Grundlag til en Forstaaelse af den nye Samfundsorden. Undersøgelsens Hovedresultat kan i Korthed formuleres derhen, at Harald Haarfagre i og med de Forandringer, han foretog i Forfatning og Rigsstyrelse, havde sat Norge ind i Rækken af Europas ordnede Enhedsstater.

En afgjort Modsætning til Sars bød Gustav Storm i en Afhandling om de norske Lendermænd (fra 1882), i hvilken han ogsaa havde Anledning til at omhandle Harald Haarfagres Samfundsorden og hans Stilling til det gamle Fylkesaristokrati[1]. Han tog der for sig det administrative System, som Snorre tilskriver Harald, og mente at kunne paavise Svagheder og Uregelmæssigheder i Snorres Fremstilling, og derunder antydede han som en Mulighed, at Systemet, som det foreligger i Heimskringla, kunde være opkonstrueret af Snorre, og altsaa nær-

[1] Historisk Tidsskrift, Række II, Bind 4, S. 129 flg.

mest at betragte som et Resultat af dennes kritiske Slutninger[1].

I 1893 udkom Ebbe Hertzbergs Afhandling Lén og veizla i Norges Sagatid[2], der i flere, væsentlige Punkter grundig behandlede de af Harald Haarfagre indførte Forandringer i Administrationen. Hertzberg fandt Storms Formodning uholdbar, idet han opfattede denne, som om han sigtede Snorre for at have grebet det hele ud af Luften. Dette ligger dog ikke i Storms Ytringer, der visselig rettest er at opfatte som ovenfor skeet. Hertzberg gik saaledes ud fra, at Snorres Beretning var korrekt, og byggede sine videre Slutninger paa den. Med Hensyn til Spørgsmaalet om Odelstilegnelsen var han væsentlig enig med Sars, at Harald aldrig havde foretaget nogen privatretslig Tilegnelse af Odelen, medens han ikke som Sars saa Forbilledet for Haralds Organisation af sin Rigsstyrelse i det frankiske Monarki, men derimod nærmest antog denne for at være bygget efter angelsachsiske Forbilleder.

Til Sars sluttede sig væsentlig Halvdan Koht i en liden Afhandling, der er trykt i Samtiden for 1900. Han antog, at det var de frankiske Riger, der havde givet Harald hans Forbilleder for den nye Ordning af

---

[1] Storm har ogsaa i den Oversigt, han har leveret af Norges Historie i Salmonsens Konversationslexikon, XIII, S. 616, omhandlet dette Emne. Han giver der den Forklaring, at „Kongens Tilegnelse af Odelen kun betyder en Fiktion om, at al Arv tilfalder Kongen, og at den virkelige Arving maa løse Odelen, altsaa ved et Slags Arveafgift". Med fuld Ret siger A. Taranger (Udsigt over den norske Rets Historie, II, S. 188), at han ikke kan finde denne Lære „velgrundet".

[2] Germanistische Abhandlungen zum LXX. Geburtstag Konrad von Maurers, S. 286—331.

det norske Samfund[1], og at Odelstilegnelsen havde bestaaet deri, at Kongen paalagde en Landskyld eller Jordskat.

I 1904 udkom første Halvdel af A. Tarangers Værk, Udsigt over den norske Retshistorie, Bind II, hvori han, S. 188 flg. ytrer sig om det samme Spørgsmaal. Han bestrider her Rigtigheden af „den herskende Lære“, at det var Haralds Beskatning, der af Folket regnedes for en Tilegnelse ɔ: Ophævelse af den private Odelsret. Taranger mener tværtimod, at dette er en Forvexling af Aarsag og Virkning og opstiller den Lære, at den principale Ret, som Harald tilegnede sig, var en Eiendomsret til Landet. Af denne Ret fremgik igjen hans Beskatningsret, eller rettere: Beskatningen er en Udøvelse af Eiendomsretten.

Den næste Behandling af de hidhørende Emner skyldes Alexander Bugge, der i sit store Arbeide, Vesterlandenes Indflydelse paa Nordboernes Kultur i Vikingetiden (1905), har ofret et særeget Afsnit paa Omtalen af *Harald Haarfagres Stat* (S 86—130).

Bugge ser ogsaa Forholdene i det Lys, at denne Konge, ved sin Samling af Norge, „var, bevidst eller ubevidst, et Led i en stor europæisk Bevægelse“, og at hans nye Kongedømme paa mange Maader maatte forekomme Folket at være en fuldstændig Nydannelse, et Brud med forudgaaende Aarhundreders Udvikling. Sagaernes Syn paa Haralds Styre kan imidlertid ikke antages at være aldeles uhildet og maa stamme fra misfornøiede islandske Landnaamsmænd. Bugge tror ovenikjøbet, at

---

[1] Samme Forfatter har ogsaa omhandlet Emnet i en Afhandling, der er trykt i Verdens Gang for 7de og 8de Mai 1905. I denne omtales tillige forskjellige Forsøg, som andre har gjort paa at finde en Forklaring af, hvad der skede.

de Nyordninger, som almindelig gaar i Haralds Navn, for en stor Del allerede af hans nærmeste Forgjængere var gjennemførte i hans fædrene Rige.

Beretningen om Haralds Tilegnelse af Odelen vil Bugge — i Henhold til en af Professor Absalon Taranger given Anvisning — have forstaaet derhen, at den alene gjaldt de nyerobrede Landstrækninger, men ikke Haralds egne Arvelande, hvor det nye, af ham opretholdte og ellers indførte System allerede fra Tiden omkring Aar 800 havde været gjældende.

Efter Sagaernes Udtryk havde Kongens Tilegnelse af Bøndernes Odel tilfølge, at de maatte betale Kongen en Afgift af sine Eiendomme. Men Forholdet kan ikke opfattes paa den Maade, at Harald tillige skulde have tilegnet sig den øverste Eiendomsret til Bøndernes Jord. At saa var skeet, er rigtignok, hvad Sagaerne fortæller. Det kan ligeledes have været i Overensstemmelse med Bøndernes eget Syn paa Sagen. Det viser imidlertid ikke det virkelige retslige Forhold.

I den allersidste Tid har en tysk Retshistoriker, Assessor Dr. Friedrich Boden i Hamburg, ogsaa behandlet de samme Emner[1], uden at dog hans Afhandlinger synderlig berører dem i den Forbindelse, i hvilken de

[1] Professor Taranger har gjort mig opmærksom paa denne Forfatters Afhandlinger, Das altnorwegische Stammgüterrecht, trykt i Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, germ. Abt., XXII (Weimar 1901), S. 109 flg., Das Urteil im altnorwegischen Recht og Die isländischen Haüptlinge, i samme Tidsskrift, XXIV, S. 1 flg. og S. 148 flg. Dertil kommer allersenest: Die isländische Regierungsgewalt in der freistaatlichen Zeit, trykt i Dr. Otto Gierkes Untersuchungen zur Deutschen Staats- und Rechtsgeschichte, LXXVIII (1905).

her maa sees. Det er helt nye Undersøgelser, der bl. a. byder den ikke uvæsentlige Fordel at være byggede paa et grundigt Kjendskab til Island. De repræsenterer det nyeste Standpunkt af Studierne over denne Øs ældgamle Forhold. Men derved kastes der neppe synderligt Lys over Moderlandets Historie.

6. Slutning.

Det foregaaende Referat er blevet noksaa langt. Det staar tilbage at samle, hvad der efter min Opfatning fremgaar som Resultat af en Gjennemgaaelse af Kilderne. Det stiller sig for mig, som om J. E. Sars er den, der nærmest maa antages at have rammet det rette, især naar hans Meninger bedømmes med de af Hertzberg tagne Forbehold. Men det maa tilføies, at ogsaa Storms kritiske Tvivl kan forekomme ganske vægtige, — vel at mærke, naar de opfattes som tidligere forudsat. Som jeg tror at burde tyde Storms Ord, angiver de kun, at Snorres Skildring af Harald Haarfagres politiske og administrative System ikke er det umiddelbare Udtryk for en fra gammel Tid bevaret, samlet Tradition, men at den er bygget paa Snorres og andre Forfatteres egen kritiske Bearbeidelse og Sammenstilling af de forskjellige lokale Traditioner om det gamle norske Fælleskongedømme.

Det er her ikke Hensigten at optage selve Hovedspørgsmaalet til fornyet Drøftelse. Hvad her haves for Øie, er nærmest at forsøge paa en Udskillen af Harald Haarfagres Billede i den gamle Tradition. Men dermed er atter Udtalelserne om hans Tilegnelse af Odelen nær sammenhængende, idet Anklagerne for Haardhed og tyrannisk Færd netop i det Punkt har budt den skarpeste Braad. Det er som den haarde Konge, der tog Odelen

fra Jordens gamle, oprindelige Eiere, han er tegnet af de mod ham fiendtlige Forfattere af de islandske Ættesagaer.

Naar jeg saa skal opgjøre min egen Mening om den reelle Betydning af det, der i Historien staar som Harald Haarfagres Tilegnelse af Odelen, maa jeg til en Begyndelse bede fastholdt, at jeg anser det for nødvendigt med en langt større Skarphed, end det tidligere er skeet, at fastholde det stærke Skille, som faktisk er forhaanden mellem de tre Klasser, der er af gamle Kilder. Jeg sætter *Landnámabók* i Midten, med de Kilder, der bygger paa norsk Tradition, og de, som leverer den yngre islandske, til hver Side.

Den kortfattede Tradition, som bærer de historiske Beretninger, Ágrip og Fagrskinna, og som snarest vinder i Styrke ved at sammenstilles med Beretningerne i Landnámabók, er — efter mit Skjøn — det, som i dette Punkt ligger nærmest ind paa de virkelige historiske Forhold. Hvis man vil søge at udfinde, hvad der ved Siden af Skaldeversene er den historiske Kjerne i Traditionerne om Harald Haarfagre, da bliver det disse kortfattede Beretninger, som nødvendigen maa danne Udgangspunktet. Efter hvad der nu vides, navnlig om Fagrskinna gjennem Gustav Storms Undersøgelser[1], kan det forudsættes, at denne Sagaredaktions Bearbeidere endnu har havt en levende, omend uklar Sagntradition at holde sig til, helt fra Harald Haarfagres Dage. Men en saadan maatte være knap og kort, og den kan heller ikke benyttes uden skarp Kritik. Den viser os kanske ikke saa meget, hvorledes Harald opfattedes og bedømtes af

[1] Disse Resultater er samlede i de allerede (S. 47) nævnte Afhandlinger om de norske Sagaforfattere m. m. fra 11te—13de Aarhundrede.

sin Samtid, — som den giver os det Billede, de nærmest følgende Slægtled havde dannet sig af ham og hans Gjerning.

For mig staar det — jeg maa gjentage det paany — som den mest nærliggende Slutning, at enhver Fremstilling af Harald Haarfagres Historie først maa bygges paa denne kortfattede Tradition, der stammer fra Norge, paa Skaldeversene og paa Landnámabók. Deraf følger dog ikke, at al anden Sagaskildring uden videre maa forkastes. Men Storm kan have været inde paa den rigtige Opfatning, da han i Snorres berømte Skildring af det nye Rigsstyres Organisation mere saa Resultatet af en kritisk prøvende og afveiende Undersøgelse af forskjellige Sagn og Traditioner, indsamlede fra mange Kanter, end en Gjengivelse af en enkelt, allerede foreliggende Tradition. Hertzberg maa derfor paa sin Side ligefuldt tilkjendes Ret i den Opfatning, at Snorres Skildring var rigtig, og at den stemmer overens med de Brudstykker, vi endnu kan gribe af den lokale Tradition før og under Haralds Tid.

Men Grunden hertil er vel neppe nogen anden end den, at disse Brudstykker netop er Dele af det Materiale, Snorre benyttede som Underlag for sin kritiske Bearbeidelse. At Snorre i det væsentlige er kommet til rigtige Resultater, kan alene tjene til at øge den Respekt der staar af ham som Historieforsker og Bearbeider af det foreliggende Kildemateriale.

I ét Punkt har dog, tror jeg, Snorre gaaet videre, end det var nødvendigt og rigtigt. Det er angaaende Haralds Tilegnelse af Odelen. Men idet jeg der drager en videre Konsekvense af Sars's Resultater, erkjender jeg villig, at dette tildels kan være en Strid om Ord, mere end om Realiteter. Det, som virkelig skede, er, ogsaa

efter min Opfatning, netop hvad Sars og Hertzberg har fundet. Men i Stedet for den nu givne Fortolkning, at Snorres Beretning ikke har Hentydning til Odelen som privatretslig Institution, men derimod kun gjælder Ophævelsen af Odelens Suverænetet, vil jeg sige, at Snorre og andre islandske Forfattere her nok har havt for Øie en Forandring som den, der udtrykkes ved de sidstnævnte Ord, men at de for at betegne den har valgt et Udtryk, som i denne Forbindelse ikke gav nogen fuldgyldig Redegjørelse for det sande Forhold. Denne Opfatning af Forholdene er ny. For mig staar den som vel grundet, og den henstilles hermed til Andres nærmere Overveielse. Jeg tror, den maa vinde i Styrke gjennem en ganske nærliggende Henvisning til Island.

Islændingerne havde ikke Odel i den Forstand, i hvilken Begrebet blev taget i Norge. Odelen var for dem et fremmed Begreb, der repræsenterede en Institution, til hvilken de ikke selv besad noget Sidestykke. Men de vidste, at der i Norge var Odel, og de hørte megen Tale om denne Odel. De havde en Tradition, der bl. a. gik ud paa, at Kong Harald havde taget Odelseiendommene fra mange Mænd og fra mange Slægter. For de islandske Sagaforfattere, der byggede paa de bitreste Minder, var det ikke saa lige til at skille mellem Inddragning af enkelte Odelseiendomme og Ophævelse af den hele Odelsinstitution, og saa sammenblandedes disse to, i sig selv ganske forskjellige Ting. De er sammenblandede inden nogle Kredse af lokal islandsk Ættetradition, og de er sammenblandede i den af Snorre leverede kritiske Bearbeidelse af de ham foreliggende islandske og norske Kilder, der for os baade er kjendte og ukjendte, det sidste kanske ikke mindst.

Men Landnámabóks Taushed viser, at det kun var

en afgrænset Tradition, der havde at fortælle om Odelstilegnelsen, og det maa forudsættes, at dette heller ikke kan have været den oprindelige Tradition, men langt hellere en sekundær Tradition, der var bygget paa Slægtleds Reflexion over den Uret, som mentes at være tilføiet de Forfædre, der først drog ud fra Norge. Saaledes kan det ikke være berettiget at tage et Udgangspunkt for den moderne Forskning i den.

Vi kan overhovedet aldrig vente at komme til fuldstændig Klarhed om den Udvikling, som i disse Henseender maa forudsættes at være foregaaet med den ældste islandske Tradition, saavel den, som angik de enkelte Slægter paa Island som den, der dreiede sig om de norske Konger og om Moderlandets politiske Forhold. Hvad vi derimod gjennem nye Undersøgelser maa kunne haabe at faa bragt frem til bedre Indsigt, er et dermed nær sammenhængende Spørgsmaal, — hvorvidt virkelig den islandske Opfatning af Norge, saadan som den kommer tilsyne i Sagaliteraturen, giver os, hvad vi kunde kalde den rette Norm for Norges Historie. Dette er netop det, jeg her tror at kunne fæste Opmærksomheden ved. Snorre var ganske vist en af de Islændinger, som gjennem Selvsyn bedst kjendte Norge. Men deraf følger ikke, at hans Meninger i alle Dele skal være bindende for Dommen over vore middelalderske Begivenheder og de med dem samtidige Forhold. Ialfald bør det herefter være et Maal for videnskabeligt Arbeide, at faa det bragt paa det Rene, hvor langt vi tør stole paa de islandske Sagaers Beretninger om den ældre Del af det, vi kalder Sagatiden. I denne Strid er der inden de norske Historikere flere, der i dette Punkt har sine Tvivl, og jeg ved, at jeg i den Henseende ikke staar alene. Saa meget mindre er

der Grund til at holde Tvivlene tilbage, — om ikke for andet, saa ialfald for at faa deres Holdbarhed prøvet.

Det er her et underordnet Spørgsmaal, hvorvidt Egils Saga er Snorres Kilde, eller om de begge har benyttet en fælles ældre Kilde. Med Gjessing og Finnur Jónsson er det vistnok — mod G. Storm — rigtigst at forudsætte, at Egils Saga, der var skreven kort før 1200, altsaa ældre end Snorre, ikke har været benyttet af Snorre, men at de begge viser hen til ældre Kilder[1]. Det væsentlige er den anden, reelle Side, hvorvidt det er en gammel Tradition, som er fulgt, — eller om det er en kritisk Konjektur, bygget paa det foreliggende, gjennem Tradition overleverede Stof.

Hvis saa denne sidste Forudsætning holder Stik, hvis Omtalen af Odelen altsaa er en Tilsætning, beregnet paa at forklare, hvad der skulde gjøre Haralds Adfærd saa forkastelig og stemple den som det til Yderlighed gjennemførte Tyranni, da kan det forstaaes, hvor liden Vægt der rettelig bør lægges paa den Sag. Den sikre, gamle Tradition kan da ikke have tillagt Harald en saadan Handling som Ophævelsen af en privatretslig Institution. Hvad vi nu har af norsk Tradition, maa nærmest forudsættes at være Udtryk for, hvad der om denne Sag mentes inden de Kredse, der stod nærmest Kongerne af Sverres Dynasti og inden enkelte af Norges mest høitstillede Ætter, og der var det vel forstaaet, at Haralds Nyordning ikke havde grebet ind paa dette privatretslige Omraade.

Naar der i denne Sammenhæng er lagt Vægt paa den Statshandling, hvormed Haakon den Gode aabnede

---

[1] Se Fortalen til Finnur Jónssons Udgave af Egils Saga Skallagrimssonar (Kjøbenhavn, 1886—1888), S. LXXV seqv.

sin Regjering, idet han skal have givet Odelen tilbage til Bønderne, da maa først betones, at denne er aldeles ukjendt i de Kilder, som giver den norske Tradition.

Efter disse Kilder var det tværtimod som den, der ophævede Erik Blodøkses og Dronning Gunhilds tyranniske Bestemmelser og Paabud, at Haakon hurtig vandt sin Popularitet. Den Maade, hvorpaa f. Ex. P. A. Munch[1] her har benyttet samtlige Kilder til et Forsøg paa at give en Oversigt over Haakons hele Optræden ved Ankomsten til Norge, er i flere Henseender høist betegnende. Som han tager lidt af Heimskringla og lidt af Fagrskinna og støber dette sammen, glider den mellem disse Kilder bestaaende Grundforskjel bort, og det glemmes, at det ikke er saa ganske rigtigt at tage Sagen paa denne Maade. Det maa først erindres, at Kilderne hverken er ensartede eller jævnbyrdige.

Fagrskinna staar her bestemt imod Heimskringla og de med denne overensstemmende Haandskrifter af Egils Saga[2]. Ligesaa lidt som Fagrskinna beretter om, at Harald tilegnede sig nogen Odelsret og tog den fra Bønderne, ligesaa lidt har den et eneste Ord om, at Haakon gav den tilbage til Bønderne.

Det er alene helt islandske Kilder, som nævner begge Dele, og da ligger en Formodning meget nær, — den Formodning, at ogsaa Odelens Tilbagegivelse hviler paa en kritisk Slutning. Som det først var sluttet, at Odelen var ophævet, maatte det være ligedan med dens Gjenindførelse. Thi de islandske Forfattere vidste meget vel, at Odelen vedvarende bestod. Men da de nu engang havde ladet Harald afskaffe Odelen, var det en Nødven-

---

[1] Det norske Folks Historie, I, 1, S. 708 flg.

[2] I Finnur Jónssons Udgave er det hidhørende Sted ikke optaget i Texten (S. 213). Vedk. Haandskrifter er de yngre.

dighed at faa den tilbage. Dette var omtrent ikke til at undgaa. Anledningen dertil bød sig netop frem i Forbindelse med Haakons Tilbagekomst. Men er det saa, da indsees hurtig, at Fagrskinnas ligefremme Udsagn ikke af den moderne Historie lader sig sammenarbeide med det Forsøg paa at anvende Kritik, der møder i Heimskringla. Hvad enten dette skyldes Snorre eller oprindelig en ældre Forfatter, saa lader det sig ikke forene med Fagrskinna.

Med denne Sammenhæng er det i Grunden en overflødig Ting at spekulere over, hvad der ligger i Snorres Omtale af Odelstilegnelsen. Saa meget mindre kan derfra hentes noget Argument imod Sars' og Hertzbergs Opfatning af den egentlige Rækkevidde i Haralds Nyordninger. Denne faar netop sin bedste Støtte gjennem Ágrip og Fagrskinna.

Men dermed bortfalder videre det odiøse, som navnlig Forfatteren af Egils Saga har ment at kunne lægge ind i den nye Samfundsorden. Saaledes synes det nødvendigt i væsentlig Grad at afdæmpe Skildringen af Haralds haarde Fremfærd. Ingen kan betvivle, at der i mange Tilfælde blev taget haardt paa Haralds Modstandere, og at Rigets Samling ikke kunde gjennemføres uden at gjøre adskillig Vold og Uret. Vi ved nok, at flere af den Grund forlod Norge, og at der mellem Islands Nybyggere var en Del af den Slags Udvandrere, der ganske naturlig kunde komme til at betragte sig som end mere forurettede, end de virkelig var.

Men vi har ogsaa Snorres Ord for, at de Kilder, han havde benyttet, nærmest lokale Traditioner, tillige viste noget andet, — at de ved Haralds Samfundsorden vundne Fordele var saa store, at de knyttede mange til ham som dennes paalidelige, varmt hengivne Støtter. Vi

kan dertil føie, at om det end i Haralds egen Tid bestandig kan have gjæret paa mange Steder i Norge, saa er ikke dette enstydigt med, at han overalt var den forhadte Hersker. Navnlig tør vi forudsætte, at han for de følgende Slægter ikke har staaet i noget saadant Lys. Der har vi de Vidnesbyrd, der forekommer i Ágrip og Fagrskinna. Det er paa dem, jeg har ment at kunne lægge Hovedvægten.

Nærmere er det ikke muligt at komme ind paa Livet af den virkelige, den historiske Harald. Hvad vi ved om hans Personlighed, er kun, hvad der gik ind i den noget yngre islandske og norske Tradition. Men vi kan dertil føie noget mere, at den store Bevægelse, der affødte den norske Kolonisation paa Island, ingenlunde alene skyldtes Haralds Politik. Denne Bevægelse var i fuld Gang, forinden Harald havde faaet Magten. Det var kun den tilfældige Omstændighed, at Island opdagedes netop, som Slaget havde staaet i Hafrsfjorden, der ledede Udvandringsstrømmen ind paa den Vei. Som vi nu, efter al Rimelighed, maa se dette Slag, som en Kamp mod norske Vikinger fra det keltiske Vesten, viser det selv bedst, at Bevægelsen har havt en meget almindelig Karakter, og at den har rukket langt ud over Island, hvor den tværtimod fik et af sine sidste Afsnit.

Udvandringen til Island er alene at betragte som Fortsættelse af den meget tidligere og gjennem et langt Tidsrum foregaaede Bevægelse fra Norge mod det keltiske Vesten, som igjen var et Sidestykke til de gamle Udvandringer fra Danmark og fra Sverige. Der er ingen Grund til at nære Tvivl om, at Island, efterat Øen først var funden, vilde blevet bebygget, selv om ingen Harald Haarfagre havde bragt det samlede Norge under sit Vælde. Han kan, gjennem sin Indgriben, for en Del have givet

Foranledningen til en stærkere Udvandring. Men den almindelige norske *fýsn* efter *landaleit*, den var der paa Forhaand og uafhængig af ham, ligesom den overlevede ham og holdt sig gjennem flere Aarhundreder.

Harald stod midt i denne Bevægelse Hans Samlingsværk hører, paa sin Vis, ogsaa med ind derunder som et af dens vigtigste Led, — tillige det, som fik den længste Varighed. Men da maa det ogsaa, i sit Forhold til Islands Bebyggelse, stilles paa en noget anden Plads end den, det indtager efter nogle islandske Kilder. Det maa sees under et meget videre Synspunkt, som det ogsaa har en adskillig bredere Basis, hvad Islændingerne, efter nogen Tids Forløb neppe selv forstod.

Jeg haaber senere at kunne komme tilbage til disse og lignende Studier og dermed at kunne række at behandle ogsaa andre Sider af Harald Haarfagres Historie, der overhovedet byder mange Opgaver. Som Punkter, der særlig forekommer egnede til kritisk Behandling, kan allerede her nævnes det gamle Fylkesaristokratis Deltagelse i Udvandringen til Island og det ældre vestfoldsk-oplandske Kongeværldes Betydning som Indledning til Harald Haarfagres Erobringsmonarki og som den sidste Forudsætning for dette.

Hvad Aristokratiet angaar, da har øiensynlig Sagaskriverne havt sine Betænkeligheder ved at give Udvandringen de store Dimensioner, som den maatte have havt, hvis de islandske Ættetraditioner skulde have været helt ud paalidelige. Der tages jo Forbehold, endog meget stærke om, at der ogsaa var adskillige Stormænd, som blev i Norge, ja endog med Glæde greb den lokkende Anledning, som der var til at træde i den nye Storkonges Tjeneste og der vinde baade Udmærkelse og Fordele, som ikke hidtil havde kunnet byde sig frem for

dem under de snevrere Forhold, i hvilke de tidligere havde været henvist til at leve.

Hvad Kongedømmet angaar, da forekommer det mig, som om der maa være en stor, endog en saare væsentlig Forskjel mellem dettes Udvikling i de tre forskjellige Hoveddele af Norge. Det staar bl. a. for mig som et meget sandsynligt Resultat af en fremtidig Undersøgelse, at der har været en iøinefaldende Parallelisme i den historiske Udvikling af Samfundsforholdene mellem det østlige Norge og Sverige. Som der i Sverige opstod egne sluttede Samfund omkring Mælarens Bassin og omkring Gøtalands store Indsøer, saa maa ogsaa paa norsk Grund Christianiafjordens Bassin og Mjøsbassinet, med deres frugtbare, indsunkne Silurbund tidlig have budt Betingelser for at danne afsluttede Samfund.

Medens vestenfjelds de aabne Fjorde indbød til at færdes paa Søen og drog en æventyrlysten Befolkning mod det ukjendte Fjerne, gav Østlandets helt eller næsten helt indelukkede Indsøbassiner sine Beboere mere rolige Livskaar. Her var der Plads for mere fæstnede Samfund, med en agerbrugende Befolkning, der fra gammel Tid af fandt godt Udkomme, endog langt oppe i Dalene.

Fra Sireaaen til Rendalen gaar der en lang Række af parallele Dale med store Indsøer, som Regel nogenlunde i samme Afstand fra Kysten. I geografisk Udvikling vokser disse Dale og Indsøer, jo længer man kommer østover, og dermed tillige i økonomisk Værd, — hvilket ogsaa har øvet historisk Indflydelse. Vi kan mærke dette paa flere Maader, f. Ex. paa Forekomsten af de gamle Sagn. Paa Agder har vi Sagnene knyttede til Kysten, Kvin, Spangereid, Tromøen o. s. v. Derefter følger Skiensfjordens og Norsjøs mægtige Bassin, og saa flytter Sagnene ind i Landet, med en enkelt Undtagelse, af

Vestfold. Forøvrigt er Sagnene om det norske Kongedømmes Oprindelse knyttede til Indlandsbygder, hvis Jordbund overalt byder de samme Betingelser for Samfundets Udvikling. Sagnenes Forekomst viser, hvor den ældste Historie har spillet.

Hermed maa jeg afslutte disse kortfattede Bemærkninger, der nærmest kun er postulerede Teorier, hvis Prøvelse senere hen vil give adskilligt Arbeide.

ET AKTSTYKKE
FRA
STÆNDERFORHANDLINGERNE I KRISTIANIA 1645.

MEDDELT AF
OSCAR ALB. JOHNSEN.

I det norske saavelsom i det danske rigsarkiv findes der et ikke ubetydeligt antal hidtil utrykte aktstykker til de norske stænderforhandlingers historie. Disse aktstykker har for størstedelen været temmelig upaaagtede, tiltrods for, at de — efter mit skjøn — indeholder saa værdifulde bidrag til vort folks historie, særlig under Kristian 4's og første del af Fredrik 3's regjering, at en hvilkensomhelst fremstilling, der ikke kjender dem eller tager hensyn til dem, nødvendigvis vil blive ufuldstændig og haltende. Det var derfor oprindelig min tanke at offentliggjøre en samling deraf som bilag til en i disse dage for doktorgraden fremlagt afhandling, betitlet: »De norske stænder. Bidrag til oplysning om folkets deltagelse i statsanliggender fra reformationen til enevælden«. Men da jeg hurtig indsaa, at selv et forsigtigt og skjønsomt udvalg vilde kræve en meget betydeligere plads, end det var muligt at afse dertil, og et vilkaarligt udvalg maatte ansees for helt forkasteligt, opgav jeg denne plan. Det er imidlertid mit haab, at kildeskriftskommissionen muligens vil kunne

finde anledning til at optage tanken og foranstalte en fuldstændig udgave af alle bevarede aktstykker til de norske stændermøders historie. Ved en kritisk bearbeidet, for unødige gjentagelser og bogstavophobninger renset samling, tror jeg, at stoffet vil kunne rummes i ett bind. Dette til overveielse!

Imidlertid turde det maaske ikke være nogen unyttig gjerning paa forhaand at meddele en prøve paa disse aktstykker. Jeg vælger hertil et af de merkeligere, nemlig en af adelen efter konference med lagmændene, biskopen i Kristiania og den søndenfjeldske borgerstands fuldmægtige afgiven resolution paa de af Han. Sehested under 29de oktober 1645 fremlagte propositioner, der, som det vil sees, i resolutionen gjengives in extenso, medens de hidtil kun har været kjendte fra Han. Sehesteds korte fortegnelse derpaa i hans skrivelse til kongen af 28de oktober 1645[1]. Resolutionen, der findes i original blandt »Norske saml.« i det danske rigsarkiv[2], danner for en væsentlig del grundlaget for den saakaldte »forretning«, der som resultat af disse stænderforhandlinger indgaves til kongen under 10de december 1645[3].

Ved gjengivelsen har jeg anvendt en noget simplificeret retskrivning, idet jeg ikke kan se nogen grund til at gjengive i trykken alle de taabelige medlyds- og selvlydsfordoblinger eller den vilkaarlige vexlen af store og smaa forbogstaver, af s og z, af i og j, af u, v og w, der er saa hyppige endnu ved midten af det 17de aarhundrede.

---

[1] Saml. til det norske folks sprog og hist. V, 409—412.

[2] N. S., 1. afd. fasc. 13, nr. 12.

[3] Saml. til d. n. f.s spr. og hist. III, 452—465, jfr. Aschehoug, Statsforfatn. i Norge og Danmark indtil 1814, 451 f. — Nærmere oplysninger om stænderforhandlingerne 1645 i min ovenfor anførte afhandling: De norske stænder.

I vore nabolande Danmark og Sverige saavelsom i Tyskland har man forlængst indseet det unyttige i at gjengive offentlige dokumenter fra det 16de og 17de aarhundrede bogstavret[1]. »Welcher Gewinn«, spørger Böhmer[2], »könnte darin bestehen, vnndt zu drucken statt und, vnnserr statt unser?« Og paa samme maade kan vi sporge: Hvad skal det tjene til at lade trykke: noegenn for for nogen, priissz for pris, goedtsz for gods? Kun naar det gjælder at gjengive egenhændige underskrifter eller merkelige personligheders egenhændige optegnelser, kan en nøiagtighed af denne art være berettiget[3].

---

[1] Jfr. for Danmarks vedkommende: Danske Kancelliregistranter 1535—1550 ved Kr. Erslev og W. Mollerup, Kjbh. 1881—82, Indl. VII f. samt W. A. Secher, Judicia placiti regis Daniæ justitiarii I, pag. XXVI ff.; for Sveriges: E. Hildebrands afhandl. »Om äldre handskrifters återgifvande i tryck« i »Histor. bibliotek« for 1878, side 19—48, jfr. Granlunds kritik heraf (ibidem, tillæg, side 1—9 (jfr. side 629—30) og Hildebrands svar (ibid., tillæg s. 9—12). I Tyskland har Böhmer, Waitz, Weizsäcker o. a. opponeret mod en ældre tids bogstavtrældom. Waitz har opstillet visse almindelige principer for gjengivelse af historiske aktstykker (cfr. hans afhandling i Sybels Hist. Zeitschr. 4 bd.: »Wie soll man urkunden ediren?«), hvilke i stor udstrækning er taget i anvendelse i Tyskland.

[2] »Ansichten über die wiedergabe handschriftlicher geschichtsquellen im druck«, i Friedemanns Zeitschr. für die Arch. Deutschl. II, 131; jfr. Roth von Schreckenstein: Wie soll man urkunden ediren? Tübingen 1864.

[3] »Es ist kaum zu zweifeln«, siger Julius Weizsäcker (Deutsche Reichstagsakten I, Vorwort, pag. LXXI f.), »dass die in jeder Beziehung unnütze und störende Häufung der Buchstaben theilweis nur deshalb von den Schreibern dieser Zeit beliebt worden ist, weil der Arbeiter nach der Seite bezahlt wurde. Dann freilich wurde es allgemeine Modesache. Aber diesen Wust heutzutage im Druck zu wiederholen hätte keinen Sinn.« — Waitz træffer sømmen paa hovedet, naar

Men om man saaledes end fuldt ud indrømmer det unyttige ved den bogstavrette gjengivelse af texten, saa gjælder det dog paa den anden side ogsaa at skaane sprogformen og navnlig at lade mulige dialektiske eiendommeligheder ved denne komme fuldt til sin ret. I betragtning heraf forekommer de af Secher opstillede og befulgte regler for simplificering af ortografien i texter fra det 16de og 17de aarh. mig at være noget vidtgaaende, medens jeg derimod i alt væsentligt slutter mig til dem, der er benyttede i »Danske Kancelliregistranter« (1881—82) samt i »Aktstykker til rigsraadets og stændermødernes historie i Kristian 4's tid« (1883—1890). Ved den her anvendte mere maadeholdne forenkling opnaar man ikke alene at bevare sprogformen uskadt; men texten beholder tillige den for tiden eiendommelige ortografiske dragt; kun dens udenpaahængte, skjæmmende flitter er taget bort. I en eventuel udgave af »Aktstykker til de norske stænderforhandlingers historie« turde ortografien derfor vistnok heldigst kunne forenkles efter et lignende system.

Eptersom vi underschrefne med flere af stenderne herudi riget hafver veret forschrefne och vocerede hid til dette almindelige mode herudi Christiania til den 24. octobris nest forleden och di epterfølgende dage af erlig och velb: mand, Hannibal Sehested til Nøragger gaard, Danmarckis rigis raad, statholder och general udi Norge och høfvidsmand paa Aggershus, til at deliberere om adschillige begge rigers

---

han om den slaviske gjengivelse af den skrevne text ytrer, at »der herausgeber entschlägt sich nur einer arbeit, die billig er und nicht der leser oder benutzer machen soll: den text so zu liefern, wie ein richtiges Verständniss desselben es an die Hand giebt.«

Dannemarchs och Norgis anliggende i denne vanschelige och farlige tid efter velbe:te her statholders fremlagde propositioner derom paa Christiania raadstue den 29. octobris nestforschinit och begierte resolution af andre stender och os derpaa, och vi derepter i underschetlige sessionibus derom hafver delibererit och haft for os bispens udi Opslo och Hammerstift samt fire laugmends och borgemesterne af Christiania, Frederichstad, Thonsberig och Skeeden, deris schriftlige consultationer, eptersom enhver af forne stand herudi kunde vere interesserit til.

Velbe:te her statholders første proposition er som følger:

Hvor mange ryttere de egentlig formener at vere fornøden continuerlig at blifve udi thienniste och paa hvad steder at logeris og hvorledis underholdis och under hvad officerer, som stenderne self best kunde befalde och vere mest angenem til kong: mayts. och rigits tieniste.

·Tiennistvillig och velment resolution:

At os undersch:ne med ofvenbe:te stender vel siunis gaat efter dieris sehrdelis videre erklering derom, at nogen af de tydsche ryttere saasom forsøgte karle i krigen motte endnu beholdis heri landet, om kongl: mayts. det naadigst ville consentere, formedelst at vore naboer trindtomkring os ere in armis til hest og foed, och for hvis di godt folch i Jylland och Holstein i nestforleden aar er vederfaret, sampt och formedelst Norgis indklemelse nu mere end tilforen imellum de svendsche gebitter, iblant flere motiver dertil, os och nu til dette mode foreholdene iblandt andet mere, och nemlich noget af for:ne tydsche rytteri isteden for det meste af det rytteri udaf ringere forfarenhed i krigen, som kan tilhøre de geistlige og odelsmend at holde af deris gods eller contribuere dertil, naar paabiudis, saasom nemlig for det geistlige gods af de geistlige och for odelsgods och andet sligt gods af odelsmend och deris lige, indtil kong: mayts. naadigste resolution herom kunde erlangis, om och hvor lenge hans kong: mayt: formedelst for:ne motiver schyld (naar di hans mayt: maa andragis af her statholder, som tienstvilligen begieris) saa kand velbefalde. Och hvor lenge da samme rytteri schal och maa forblifve her i landet,

och da for:ne tvende stenders rostienniste-penge at maatte forbrugis dertil (som endelig er fornøden), saa vit de dertil kand forslae, och til deris officerer. Hvilcket rytteri och iche kunde saa hastig afschaffis som befalit var formedelst mangel paa penge och andit, men hvor mange af for:ne gevorben ryttere kand behøfvis i for:ne thvende stenders dieris rytteris sted, kand vi iche eygentlig vide, men efter det forslag i førige statholders sal: Jens Juels tid er giort, forfarer vi, at di geistliges rostieniste af deris samt och af kierckens indkomme, saa och odels-mendens, thil sammen hafver beløbbet til nogle ofver 200 heste, dog da var Jempteland och Herdallen derudi beregnet saavelsom presters och kierckers gods och tiende ofver alt for fuldt anslaget efter forn:ne taxt. Och ey kand vide, hvad for:ne stenders contribution til samme rytteres gage och deris officerer kand forslae, men formoder, at velbe:te her statholder det sielf allervisseste kand forfare och ved sin myndighed det formaa at maatte tilkiendegifves af de vedkommende hver paa sin sted. Och hvormeget af for:ne rytteri her schal forblifve i landet (saalenge kong. mayt. kand velbefalde ut supra och iche videre), om den[nem] siunis och fornøden (som och nu for samme fornødenheds schyld er i verch stilt) at motte fordelis paa visse beqvemme steder at indleggis i garnison, saasom nemlig helst i kiøbstederne och iche for mange paa hver sted, efter her statholders egen gode disposition derom, at disbedre justicie af deris officerer kand holdes ofver dennem och nogen commissarier sammesteds vel fornøden derhos, som dermed kand hafve opseende, at det scheer, och kand størche officererne udi justitiens administration. Och dersom helst de forbrydende iche saaledis af officererne straffis, saa at den forurettede med billighed kand gifve sig tilfreds, da commissarierne magt at hafve den eller de exorbiterende ved rytterens officerer, saalenge i arrest at lade tage, indtil sagen hans excellents (eller hvor i hans sted commenderer) blifver andraget, at da derudi kand beschiches til den forurettis satisfaction, hvis ret er; och dersom officerer eller rytter ofver nogen i byerne hafver sig at besverge med rette, da byens øvrighed det at rette och remedere som tilbørligt kand vere. Och hvad adelens eget rytteri belanger, da erbiuder sig di adel och lensmend, som nu her vare tilstede och i denne feigde

hafver holdt ryttere udi marcken, fremdelis dieris folch och heste hiemme parat gierne at vilde holde, end och endnu i freds tid efter den maade, som in anno 1625 blev besluttet, och sig lade munstre paa beqvemme steder och bruge i feigde-tid, hvor och naar paakrefvis och tilhør. Och de afgelegenste af adel sig sielf at erklere, om dieris rosstienniste eller rostienniste-penge.

Propositio secunda.

Disligeste at vide deris betenckning om landtregimenterne herudi riget, nemlig det Bahusische, Agershusische, Tønsbergische, Stafuangerske, Bergensche och Trundhiemsche tilbørligen igien at completeris och med behørige dychtige officerer vel forsiunis samt nøyagtig gevehr och munition at forblifve udi riget, at gribe til och vere parat, naar nogit igien schulle paakomme udi en eller anden maader, som vel er at befrøchte och muligt snarist det som mindst er at forvente.

Resolutio.

Os synes, at det er fornøden, at regimenterne completeris och vedligeholdis, baade fordi at kong: mayt: før denne feigde begyndtes, hafver naadigsten forordnet, at di schulle udi verch stilles, samt och for at den høie noedvendighed til landsens defension saadant synes at udkrefve, och fornøden, at dychtige och nøiagtige officerer til regimenterne forordnes til at baade excercere knegterne samt den tilvoxende ungdom, paa ded regimenterne kand vere complete samt knegterne afrettede til at vere beqvemme at brugis og føres i marchen, naar de kunde behøfves. Och begieris af cronernis indfødde, som døchtige ere, eddele og u-eddele, helst og fornemligst til officerer ofver rytter och fodfolch at maatte brugis, saa och vel nogle fremmede, som sig troligen til dette riges tienneste i denne krig hafver ladet bruge, hvilche hans excellentie self best kiender, som hafver mest och nest veret hos dennem i atschillige occasioner.

Propositio tertia.

Hvor mange ofver- och underofficerer af indlendsche eller fremmede de formener endelig at vere fornøden herudi riget til at disciplinere milicien udi fredstid, som det sig bør, at man udi feygde tid kand giøre tienniste och hafve

gode excercerede knegte, efterdi den største mangel nest materialia och ammunition nu seniste, der krigen begyndte, var, at der iche fandtis til it regimente rette officerer, hafde mand iche med saa stor besvering och omkostning forskrefvit och bekommit dennem fra fremmede steder. Och hvad stenderne da formener deris gage at kunde och schulle vere uden rigits och stendernis besvering saa at officererne ochsaa kunde blifve ved och hafve deris nødtørftig underholdning uden besvering til borgeriet, och paa landet med fri qvarter och andet saadant, som mere graverer it sted end det andet. Och kand ved de almindelige middel fra alle steder lettelig hielpis; officererne er nu ofverflødig at bekomme og mulig for maadelig gage. Naar de ere borte schulle de besverlig udi dette rige formedelst atschillige aarsager vere at bekomme.

Resolutio.

Vi indstiller ded til velbe:[te] her statholder paa hans mayts: vegne, som best forstaar, hvormange officerer til militien behøfvis i fredstid saavelsom feigdetid. Och om deris gage tvifler vi ingenlunde paa her statholder vel accorderer ded lideligste mueligt med officererne, saa at och landet iche videre dertil besvergis end fornøden. Och middelen til deris besolding formoder saasom nødvendigt at maa tages af rigens contribution, och om nogen af dennem nogen af cronens gaarder kunde tilleggis at bo paa eller bruge uden nogens besvering, och derimod kortis noget i besoldingen, ded och indstilles til her statholder.

Propositio quarta.

Hvorledis at kong: mayts: och rigets festninger aarlig med al fornødenhed inden och uden kunde saaledis forsiunis och forsickres med alt hvis der tilhører, och det forfaldene eller uferdige repareris och fuldendis och siden continuerlig underholdis och holdis vedlige, item magasinerne formeris och ammunition och materialia samt stycker og andet daglig forbedris, desligeste garnisonerne forsterckis at defendere festningerne, naar behøfvedis, besynderlig Bahus och dette sted, samt alle andre grendsepasser vel at observeris, om nogit videre nogensteds schulle biugges eller nyvercker henleggis til dette rigis mere forsickring, och hvad man for-

mener aarligen dertil at behøfvis udi penge, saadant at fundere och holde vedlige, och hvorudaf de middel schulle tagis, saa at begge riger kunde hafve hielp och fellits bistand af hver andre, efterdi der ulige mere end her behøfvis til Danmarckis riges daglig och store udgifter, hvor begge rigers velfert er interesserit och dette rige med maadelig og limiterede middel nochsom kand forsvaris og forsickris.

Resolutio.

Vi eragter ded at vere storlig fornøden, at rigens festninger repareris och holdis vedlige; men hvad til deris reparation och vedligeholdelse behøfvis, er fornøden først ofverslag paa giøres, hvad den uforbigengelige fornødene bekostning kand beløbe. Saa och kand om magazinerne samt garnisonens maade, hver sterch schal vere, resolveris, naar først vides, hvor megen indkomst hans kong: mayt. til rigets conservation vil forunde. Och eptersom Bahus och Aggershus vit fra hver andre er gelegen, och endvidere Aggershus fra Thrundhiem, agtes vel fornøden, at forsichring och vercker til defension ligges paa fornødene steder, som ved landkyndige høie officerer med lensherrene kunde udsees och ved soldaterne saa efterhaanden forferdiges, hvilcket baade holder almuen, landet och grentserne i forsichring, samt och synnes tienligt, at Christiania by maatte forferdiges som begyndt er med muren ved siøsiden at optreckis fra Hofvitstangen til byens vold. Och Frederichstad samt fortificeris, som nogit er begyndt paa tilforne.

Propositio quinta.

Hvorledis at defension skibe herudi riget kunde bringis til veye, och ved hvad privilegier underholdis, at vere parat til tienniste, naar behøfves, som visselig vil vere det rigit allermest ligger magt paa, och iche ved den førige anordning siunis at kunde bringis udi skick, menis dog lettelig ved andre middel at kunde schie och endelig fornøden er at schee.

Resolutio.

De nu her tilstede verende trafiquirende sig underdanigen resolverer, naar de vide, hvad privilegier kong: mayt: dennem naadigst vil unde och maa continuere, saa vil di sig underdanigst resolvere derpaa; thi dersom saadanne foreslag

paa privilegier maatte dennem vorde gifven och blifve ved magt, saa di byggende kunde vere holden, fandtes di formodelig vel, som vedtoge tienlige aarloug schibe at bygge, och di sielf sig videre at erklere. Thi enhver fornuftig vel kunde betenche, at med mindre gode och faste privilegier paa saadanne schibe gafves, schulle faa eller ingen findis, som sin velfart derpaa vilde sette. Di her tilstede verende torde iche nafngifve privilegierne, mens remitteret ded til konningens naadigste betenchende, eptersom saadant vilde vere it frit och iche tvunget verch.

Och hvad min, Steen Villomssens, velmente betenchende er paa hans mayts. naadigste behaug, hvordan rette aarloug- och defension-skibe schulde vere, och hvad privilegier de byggende synes at hafve for nøden, vil jeg sehrligen ofverlefvere; och jeg Palle Rosenkrands ligesaa[1].

Propositio sexta.

Hvorledis de formener at bringe rigens indkomst paa en visse fod, saa at den til al nødvendig udgift paa krigsfolcket, som nu resolveris at schulle underholdis samt festningernis reparation med tilbørlig forsiuning inden och uden och andet saadant, som før er rørt, udi fredztid kand forslaa och med det øfrige secundere Danmarch, hvilckit med madelige schatter, naar de betimelig och ordentlich maa indfordris, nochsom siunis at kunde schee, at baade dette rige kand forundis middel til sin conservation og stendernis forsvar, och Danmarch merckelig derforuden med anseelige summer hielpis, hvorudi voris beste conservation och assistents, naar alting vel er pondererit, monne bestaa.

Responsio.

Derpaa er voris resolution och fleris, at saafremt ingen anden besvering leggis paa bonden, end hvis han til hans landdrost er schyldig, och aarligen bør at yde, da om helegaardsmend nesten igemeen kunde formaa at gifve sex eller siuf rixdaler i contribution herefter, och en halfgaard hal-

[1] Steen Willumsens (Rosenvinge) og Palle Rosenkrandz' erklæring, dateret $^{11}/_{11}$ 1645, findes blandt Statholderskabets »Indk. sager« for dette aar, rigsarkivet.

fierde daler och en ødegaard siuf ort, siunis os vel at vere det høieste och herudi saa høigt anslaget, for at kong: mt: dismere til hans mayts. store uleg i Danmarch kunde komme af for^ne^ contribution til gode, hvis iche til armeens behof i landet og til festningernis forbedring och slige fornøden verckers anrettelse iblant andet sligt kunde behøfvis. Och dog nogen platser och folch at efterladis paa half contribution, som allermest i denne forleden feide hafver verit graverede med plyndring af fienden, durchtog af rytteri och fodfolch med nogen stor foderasies samt hestes forlis deroffver, och ellers jefnlig mere end andre ere onererede til landsens daglig tieniste och anden saadan fornødenhed. Och sønderlig di platser och gaarder at forschonis i contributionen, som slet staar øde, indtil di nogit kand komme til magt igien. Och di knegte, som ere hiemme hos bønderne at arbede for deris kost och løn, och medens di ere paa landet, vere under lands lougen, mens naar di ere udi garnison eller udi deris excercitier, da under krigsretten; och naar knegtene schal marchere til festningen, da fire eller fem bønder, efter som mandtallit kand forslaa til, at vere om at forschaffe knegtene proviant, saavit di kan hafve fornøden paa veien til festningen eller hvor di schal excerceris eller vere i nogen thienniste, och soldaterne paa festningen med half commis och half penge monatligen at motte underholdis, saavit i rede penge af contributionen kand tilreche, samt mener billigt at vere, at di knegte och husmend, som ere i exerceringen, at motte vere fri for knegte och husmend schat. Och i steden for nogen forlis derudinden och formedelst nogen forhindring paa contributionen hos samme vedtorfvende folch paa nogen faa steder, hvorom supra, derom vil vi nu her nerverende af adel vor velmente betenchende paa en designation andrage, hvad kong: mayt. derimod kand komme til nogen indkomst. Och formoder iche ringe (i blandt andet) til landsens ved magt blifvelse och sønderlig til bøndernis velmagt at kunde hielpe, at di gaarde, som ere sette for høyt kunde afsettis, och de, som ere for ringe, kunde opsettis til gelegener tid, i laugmendenis ofververelse, der di kand vere saa nehr tilstede och ellers dieris velbetroede fuldmegtiges i deris sted paa andre steder och ledingen efter land-schyldens settelse at passis efter lougen, dog saa at hvor for høi leding er set tilforn, den iche at schulle

formeris, och at hvor nogit afsettis paa nogen gaarde i noget len, der saa meget at opsettis igien paa andre steder i samme len, hvor det muligt er, at kong. mayt: intet af hans mayt.s indkomst schulle lettelig meste der ofver. Och iche for:ne contribution derved at komme i disorden och der efter samt en viss taxt at anslaaes, hvad rettelig for en half, hel eller ødegaard schal regnis udi hvert len, nordenfields och sønden, efter lenenis och landschyldens beschaffenhed och ret collation mod hver anden.

Propositio septima.

Hvorledis de formener, at tolden kunde bringes i saadan visse schich herudi riget, at fremmede och indvonerne kunde vere content och holden ved den felleds communication och trafich mellum landene, saa at kongl. mayts. indkomst derudofver intet schulle formindsches, mens formedelst mengden af skibe och søgning paa hafnerne fast mere tiltage och lasten bringes udi pris hver mand til fordel. Hvilcket nochsom siunis at kunde bringes udi verch, fremmede til contentement, voris egne til profit och kongl: mayts. til mere rente og aarlig indkomst, naar alting ordentlich søgis, anordnis och ved lige holdis udimod adschillig dagelig forandring, som mere perturberer end gafner.

Resolutio.

Erklerer vi saavelsom andre nu her nerverende os, at det i sandhed befindis, at nu i mange aare da hafver den store told gaaet ud ofver indbyggerne, saa at fremmede udi den sted hafver gifvet des ringere for lasten och indbyggerne ichon veret de fremmedes sleb och treller, och det beste middel der imod at vere, at om tolden endnu kunde settis epter skibenis dregtighed och bonden iche schulle maa selge sin last til fremmede, mens alleniste til privilegerede indbyggere til at handle med ind- och udlanske, saasom adel och borgere; och om en viss constitution at giøres paa hver ladested med øfrighedens raadføring och betenckende epter lastens beschaffenhed, før fremmede kommer, om lastens høigde och pris och ingen ringere saa at selge under lastens confiscation, end da mellum dennem førafschedet vorder. Och ligesom dieris last jo mere kom hos fremmede i pris, ligesaa och at forhøies prisen paa bondens och andris last,

som selger lasten til privilegerede. Och borgene plichtigen til saaledis at handle, at adelens last (lensmendenis och andris) iche blifver bestaendis ukiøbt, naar den er saa god som borgernis egne, men af borgerschabet at blifve kiøbt i thide hos adelen, som vil selge, helst di som bruger adelens sauger, saafremt di dog iche schal gifve saa meget for dennem, som di for deris egne af lige verd bekommer hos fremmede, om di staar och blifver sorte derofver, och hvor nogen befalingsmend eller adel findis noget nehr ved ladstedet boendis, da de at hafve indseende med, at al egennøttighed (hvor ved trafiquen i gemeen kunde forsveckis) forbigaes, och hvilcken bonde, som hafver saadan gaard, at hand ved sin gaard des aufling och rydning vel kunde lefve, den iche schulle mue bruge saugbrug; thi hans afuel samt gaards forbedring och rydning derofver forsømmis, och hver lensmand i sit len at schulle hafue indseende med, at heller andre, der ringer nehring hafver, saugbrug at motte bruge eller och di sauger at staa stille. Och ingen fremmede at motte tilladis at drage op i landet eller elfver[ne] at bese mengden af lasten, den udvelge eller der kiøbe dieris last, mens lasten at nederføres til ladstederne och der kiøbis; och ingen løsgengere, handtverchs folch, saugmestere eller saug drenge at motte kiøbe saug timmer eller hafve nogen brug dermed.

Propositio octava.

Hvorledis och paa hvad steder visse stapelplasse kunde funderis, hvor trafiquen herepter mellum begge riger Norge och Sverig med visse marckeder schulle holdis, och intet at forhandles med ind- eller udføring uden det scheede paa forsch:ne steder, saa at kong: mayt: paa sin told och rettighed intet scheede forkort, och megen anden strippen och fortenckelig handling och udspeding her og der udi riget derved motte forekommis.

Resolutio.

Da synes hvad Oplandene belanger, at svenschen ich videre burde komme ind i landet end til Hammer, och ded ichon paa en thid om aaret, saasom nemlig efter kyndermisse (sic!) och begyndis den 26. februari och samt ingen anden steds i Oplandene med norsche at maate kiøbslaa; och der en beschickes, der kongens told af hvis saaldis och

kiøbtes kunde oppeberge, och ved grentserne en visiteur at anordnes, hvor svenschene med hvis di ind- och udførte sig schulle angifve, och saa paa Hammer med visiteurens seddel bevise, at hand sig hafde angifvet, samt siden igien for visiteuren paa udreigsen bevise sin told at hafve aflagt. Och om toldens høigde hafver kong: mayt: eller her statholder paa hans mayts: vegne at anordne, och med Christiania, Friderichstad och Schee marchet at forholdis i de dager och thider som tilforne, och ingen videre strippen af svensche bissekremmere i Norge at maatte tilstedis med bielder, leer, saxer eller noget andet. Och synes herhos vel tienligt, at alle veie fra Sverig (undtagen de som recta gaar til de be:[te] stapelpladser) at schulle forhuggis saavit mueligt.

Propositio nona.

Hvorledis at bergverckerne herudi riget, som visselig er den største schat, hvor ved landet schal prosperere och kongerne hafve deris største indkomst, naar de blifver ret bragt udi schich, kunde saaledes vorde administrerit, at det epter dette riges vilckor motte hafve bistand och verckerne billigen privilegierit til bedre fortsetning.

Resolutio.

Da eftersom her i landet sønderlig ved sølfvercket findes forstandige bergfolch, som ved en snes aar herudi landet hafver veret och kiender disse bergverckers gelegenhed, samt tilforne hafver veret brugt udi de tysche bergvercker och kand giøre underretning, hvad forschiel der er paa thysche och norske bergvercke och dessen brug och thilbehør. Derfor tøckis os best samme kyndige bergfolch sig om denne puncht først resolverer och siger dieris betenckende, och siden andere landkyndige, som sig paa bergverck noget vel forstaar, videre derom at desernere, och herudinden sønderlig oberberghopmandens, bergmesterens och den gesoernes betenchende iblant fleres med bergverck heri landet lenge bevandte at forfares.

Propositio decima.

Hvorledis at schydsferd gansche kunde afschaffes udimod andre privilegier paa dennem, som dertil ere berettiget, efterdi det er den største pungt, som ieg formener Norgis rige at lege magt paa.

Resolutio.

Derom er voris nu her tilstede verende af adel demødige begiering och tilforsigt, at vi holdis ved den frihed, som voris forfedre for os hafver fuldt, och med den soerne-loug samt privilegier er gemess. Hvilchet och nogle fraverende schriftligen hafver begieret. Och er en af den norsche adels beste privilegier, hvorfor man iche tør sig understaa at begiere nogen privilegier i denne besverlige tid, som derimod schal kunde æquipareres och vel kunde mistis. Men och formenis, naar den uloulige schydsferd forekommis och afschaffes (som er den største och i denne feigde mest hafver vancket), at da den ordentlige schydsferd til dennem, som til schydsferd ere berettiget, och gods och len i landet følger, iche meget kand besverge med flere motiver dertil. Men hvad ellers kongl: mayts: indkomst kand vere til formerelse och ingen privilegier eller lougen imod, derom videre supra art: 6.

Saa och hafver tilkiende gifvet meget bøndernis besvering med schydsferd at kand forlindre, om altid motte holdis visse postbude til Kiøbenhafn, Bergen och Thrundhiem, der hver otte eller fiortten dage herfra reigste, saa kunde di paa schydsferd privilegierede for en maadelig post leie hos samme postbudde bestille dieris brefve och dermed thit kunde forrekomme dieris tiennere igiennem landet med deris erender och brefve at forsende. Och ellers alle hvis andre videre middel, som kand thienne til uloulig foedringschabs afschaffelse hos de forordninger, som derom er udgangen tilforn, at vere fornøden at betenckis, samt at anordne med her statholders gode raad, hvormange heste eller rors folch nogen officerer kand bequemme at hafve eller iche, som iche er af adel och ei hafver gods i landet och paa hvad reigser och udi hvad erender, och ingen, som til forenschab er berettiget, til kiøbmandschab at maa tage schydsferd undervarenes forbrydelse och anden vider derhos.

Och laugmendenis betenckende om skydsferd vil di ochsaa sehrdelis gifve tilkiende och beschrefvet iblant de andre poster[1].

---

[1] Lagmændenes resolution, dateret Kristiania den 6te november og undertegnet af lagmændene Niels Hanssen, Hans Nielssen og Peder Lauritssen, findes blandt statholderskabets »Indk. sager« i rigsarkivet.

Propositio undecima.

Hvorledes at man for alvor motte ret engang begynde ofver det hele rige, saavit schee kand, paa alfar veye saaledes at rydde, fundere och reparere veiene samt continuerlig at holde ved lige, at det kand hafve bistand och den gemene mand som reigser derudaf saavelsom bonden kand hafve gafn och tienniste at befordre sine vey- och fordringschab, som, foruden den uordentliche schydsferd, formedelst unde veye er saa besverlig.

Resolutio.

Vi samtligen iblant flere agter ded høigt fornøden, at med veyenis reparation her søndenfields først maatte efter saa underschetlige kongelige befalinger fortfares och sønderlig landsveyene vel forferdiges och visse sogner och gaarder til hver støche veigs, samt och broers vedligeholdelse assigneris, och di sogner, som ligger fra veien, at komme dennem ved veyen boende udinden veienis forferdigelse til hielp, saa at ded kunde hafve bestandighed; och den vanscheligste reparation vil dog falde paa fieldene. Och alt dette forberørte om alle poster til høibe:ᵗᵉ kong. mayts. och hans mayts. høivise raad, her statholder och di andre gode mends egen høifornuftig och videre betenckende och deliberation samt til andre fornemme landkyndiges her i landet, som iche nu vare tilstede eller kunde komme, remitteret.

Propositio duodecima.

Hvad menige stenders her udi riget fornemste anligende kand vere at andrage och hos kongl. mayts. underdanigsten begiere til forrevendte[1] pungter rett at bringe udi skich saavelsom ellers alting saaledis at diregieris, at begge riger Danmarch och Norge motte hafve it ret trøggeligt forsvar at defendere sig bedre, naar noget igien schulle paakomme, som vel er at befrøgte iche lenge at vil blifve ude, ihvor sterch freden siunis at vere giort. Gud gifve, ieg udi min ringe och uforstandige mening motte vere bedragen.

Resolutio.

Da hafver vi intet videre paa denne tid kundet beten-

---

1 Kan ogsaa læses: forrenendte.

cke der til tienligt, end det som før berørt er; dog om nogen af os noget videre derom kand besinde och føre os til gemyt och erindring, inden her statholder forreigser neder til Danmarch, da vil vi det thiennistvilligen och tropligtigen andrage med fast tilforladelse til hans excellentie, at han som rigens statholder och general os underschrefne och di andre af voris stand her udi riget udi kongl. mayts. voris allernaadigste herris kongelige ynde och gunst frommeligen vil recommendere och til det beste befodre, thilkiendegifvendis, hvorledes en hver efter sin beste efne och forstand i denne feigde sig under hans commando troligen som schyldigen til høibe:te kongl. mts: och landsens tienniste hafver comporteret och ladet bruge, som her statholder self best er bewust, och vore forfedere bevisligen hafver giort for os udi adschillige feigder, hvor til vi ochsaa nest Guds hielp ufeilbarlig vil och bør fremdelis findis beredde och beflittiget. Actum Christi: den 12. novembris anno 1645:

Jenns Bielche (L. S.) *Palle Rosenkrantz* *Sigwerd Gabriell*
Sthenn Willumß
Preben vonn Ahnen.
Daniell Bildt.
Niels Langhe (L. S.) *Peder Bagge*
H. Bielche[1].

[1] Til samtlige navne, undtagen H. Bielche, er føiet »manu propria« eller »egen hand«, ialmindelighed forkortet.

HARALD HAARFAGRES TILEGNELSE AF ODELEN[1].

KRITIK AF Dr. YNGVAR NIELSEN, STUDIER OVER HARALD HAARFAGRES HISTORIE.

AF

ABSALON TARANGER.

1. Landnámabóks traditioner.

Da Videnskabsselskabet har besluttet, at der i dets hist.-filosofiske klasse skal holdes et diskussionsmøde om dr. Yngvar Nielsens »Studier over Harald Haarfagres Historie«, og jeg er anmodet om at indlede denne, tar jeg strax fat paa kjernepunktet i hans bevisførelse: paalideligheden af Landnámabóks traditioner.

Y. N.s dom om Landnámabók er baseret paa Finnur Jónssons literaturhistorie (se s. 18 f.). Derimod har han ikke benyttet fortalen til Finnur Jónssons udgave af Landnámabók af 1900[2]. Havde det været tilfælde, vilde hans dom om Landnáma muligens blevet en anden.

Det karakteristiske for Y. N.s opfatning af Landnámabók er ikke blot, at den paalidelig gjengir de folke-

---

[1] Foredrag i Videnskabsselskabets historisk-filosofiske klasse 23 februar 1906.

[2] Landnámabók I—III. Hauksbók. Sturlubók. Melabók m. m. Udgiven af Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. Kjbhvn. 1900.

lige traditioner om landnamet og landnamsmændene, men ogsaa at den udtømmer dem. »Alene ved at gjennemgaa samtlige i Landnámabók indtagne Traditioner og ved at undersøge, hvad der siges — og kanske allermest ved at undersøge, hvad der ikke siges, vil der kunne bringes fuldstændig Klarhed over det vigtige Punkt, hvad Efterkommerne af de til Island udvandrede norske Slægter havde at meddele om de Bevæggrunde, der engang havde drevet deres Forfædre bort fra Norge. I denne Henseende tør Traditionernes Taushed være ulige mere veiledende end de Tilfælde, i hvilke de taler[1], — og denne Taushed godtgjør, at Massen af Islands Slægter ikke kan have bevaret blivende, bitre Minder fra Udvandringstiden« (s. 20 jfr. s. 21).

At drage slutninger fra en kildes taushed er kun tilladt, naar kilden enten er udtømmende eller ialfald har tilsigtet at være det. I sidste fald kan vi gaa ud fra, at dens forfatter ikke blot har medtaget, men ogsaa eftersporet og indsamlet alt, der hørte til hans emne. Først da kan man fra verkets taushed slutte, at der er ikke mere at si om den sag.

Har Landnámabóks forfatter stillet sig den opgave at meddele alt, hvad den islandske literatur og den islandske tradition ved aar 1200 vidste om landnamet og landnamsmændene? Saare langt fra det. Han har benyttet Ares Íslendingabók og 13 kjendte sagaer, hvoriblandt Egilssaga og Eyrbyggjasaga, og en ældre saga om Harald Haarfagre [og Halfdan Svarte], der ogsaa er benyttet af Snorre. Dertil kommer endel tabte sagaer. »Det er, som man kunde vænte, — siger Finnur Jónsson — en temmelig tilfældig samling af sagaer, der har stået forf. til rådighed. Af disse er de fleste (c. 12) fra den syd-

[1] Udhævet her.

vestlige del af landet, hvilket står i den bedste samklang med Landnámas utvivlsomme tilblivelsessted« (fortalen s. L—LI). Dette maa være Sydvestlandet. Thi »værkets kendskab til personer og steder og til landnamene overhovedet er ingen steds større end netop i det sydvestlige land. — Navnlig mærke man sig, hvilken detaljeret nøiagtighed og grundighed der vises lige fra egnene ved Faxebugten til Isefjorden eller rettere sagt til Hunafloe. Størst er vel nøiagtigheden i egnene omkring Borgarfjorden, i Myrar og Snæfjældsnæsset. Her er der neppe en plet jord glemt eller udeladt.

Allerede dette er talende nok. Men også fremstillingens og udførlighedens art er betegnende. Netop her er de historiske småfortællinger og anekdoter af en talende betydning« (fortalen s. LII).

Disse smaafortællinger inddeler F. Jónsson i 3 grupper efter de tidsperioder, de angaar: 1. gruppe angaar landnamsmanden (eller hans slægt) før og under bosættelsen paa Island; 2. gruppe angaar landnamsmanden eller hans slægt efter dette tidspunkt; 3. gruppe angaar hans og andres efterkommere, altsaa senere perioder i landets historie. Fortællinger af 1. gr. findes for Vestlandet (hvortil den vestlige del af Sydlandet regnes) i 22 kapitler, for Nordlandet i 16, for Østlandet i 15 og for Sydlandet i 13 kapitler. Af 2. gruppe for V. i 14 (eller 15) kapitler, for N. i 9, for Ø. i 3, for S. i 4. Og af 3. gruppe for V. i 32 kapitler, for N. i 18, for Ø. i 8 og for S. i 12. Eller ialt: for V. i 68 (69) kapitler, for N. i 43, for Ø. i 26 og for S. i 29.

»Når nu hertil kommer — siger F. Jónsson —, at disse fortællinger tit og ofte kun er ganske korte antydninger af historiske begivenheder, som f. ex. »Sigmundr, hvem Glúmr dræbte paa marken«, hvoraf der er omtrent 10 af 18 (den 3. gruppe) i N., og når man lægger mærke

til, at mange af disse fortællinger i 3. gruppe i S. — — går tilbage til litterære kilder, så er det ganske klart, hvilket misforhold der er mellem de enkelte hovedafsnit i bogen[1], og hvilken begunstigelse Vestlandet overalt nyder, ikke mindst for 3. gruppes vedkommende. Med andre ord: påstanden om bogens gennemgaaende ensformighed[1] lader sig ikke opretholde; den må frafaldes. Og dernæst, den overvægt, Vestlandet sidder inde med, viser med nødvendighed, at forfatteren er en vestlænding, og at bogen er bleven til paa Vestlandet« (fortalen s. LIII).

Det viser sig altsaa, at Landnámas forfatter med en høist forskjellig interesse, omhu og udførlighed har bearbeidet bogens forskjellige afsnit. Hermed bortfalder ethvert skin af ret for os til at slutte noget af hans taushed. De faa og knappe oplysninger, Landnáma gir om landnamsmændene, kan være saa paalidelige, de være vil; det er dog sikkert nok, at den ikke meddeler alt, hvad der fortaltes eller var skrevet om dem. Den, som vil skrive landnamets og landnamsmændenes historie, er derfor nødt til at ty til ættesagaerne og kongesagaerne.

Hvad ættesagaerne angaar, er det Y. N.s mening, at »Landnámabók maa gives Fortrinnet for alle Ættesagaer« (s. 27). De sidste er tendentiøse digterverker (s. 41 ff.). Dette kan neppe kaldes en korrekt karakteristik af ættesagaerne. De kan vistnok i visse maader betragtes som historiske romaner, hvis første og i regelen vel ogsaa eneste tendens er at underholde og fængsle læseren. Derfor er deres emner altid kamp og feide. »En saga forudsætter stridigheder mellem personer eller familier«, siger Finnur Jónsson (Landnámabók, fortalen s. LII). Fortællinger om kamp og strid var det eneste, som virkelig

[1] Udhævet her.

interesserte publikum i middelalderen, ja længe efter den tid ogsaa. Men heraf følger ikke, at en ættesaga ikke er korrekt i sine historiske oplysninger eller i sin opfatning og skildring af personer og forhold. Der har vistnok været reist anker mod de islandske ættesagaer ogsaa i denne retning. Saaledes er de juridiske partier af Njála gjort til gjenstand for en skarp og vistnok berettiget kritik[1]. Men paa den anden side er de juridiske partier i Eigla og Eyrbyggja underkastet en nøiagtig prøve af Konrad Maurer og har bestaaet den. Særlig vil jeg fremhæve, at Maurer efter en omhyggelig undersøgelse kommer til det resultat, at hvor Eyrbyggja og Landnáma paa forskjellig maade skildrer en proces, maa Eyrbyggja gives fortrinnet. Den indeholder den oprindeligste og fuldstændigste relation, som forfatteren af Landnáma ikke blot har forkortet og forenklet, men ogsaa forfalsket, idet han har bragt de refererede, paa hans tid antikverede retsregler i samklang med den da gjældende ret[2]. Maurer er saaledes ikke af den mening, at »Landnámabók maa gives fortrinnet for alle ættesagaer«. Denne mening er heller ikke af Y. N. videnskabelig begrundet. Den beror paa et subjektivt skjøn[3], som videnskabsmanden vistnok ofte maa lade sig nøie med, men som ikke forekommer mig at være paa sin plads her, hvor en objektiv begrundelse er mulig.

I virkeligheden forholder Landnáma sig til ættesagaerne som en »oversigt« eller »udsigt« til en detailbehandling af emnet. Landnáma gir derfor i regelen kun uddrag af

---

[1] Se nu herom Karl Lehmann, Jurisprudensen i Njála, i Tidsskrift for Retsvidenskab XVIII (1905) s. 183 ff.

[2] K. Maurer, Zwei Rechtsfälle aus der Eyrbyggja (Sitzungsber der bayr. Akademie 1895 s. 7—30). Zwei Rechtsfälle aus der Eigla (sammesteds 1896).

[3] Jfr. udtrykket s. 27: »for mig staar det«.

ættesagaerne, og disses forfattere maa ansees som »specialister« paa felter, hvor Landnámas forfatter er en andenhaands arbeider. Præsumptionen er derfor altid for, at den historiske ættesaga har de fyldigste og bedste oplysninger, som overhode kan opdrives. Denne præsumption er dog selvfølgelig »afbevislig«. Men ættesagaens forkastelse kræver bevis for, at dens beretning er umulig, usandsynlig eller den mindst sandsynlige.

Heller ikke kan jeg medgive, at f. ex. Egilssaga tegner et ensidigt og usympatetisk billede af Harald Haarfagre. Y. N. søger at godtgjøre dette ved uddrag af taler, som forf. lægger Haralds uvenner i munden. Men Harald har ogsaa sine venner og beundrere i Egilssaga, hvis ord forfatteren kalder sande. Saaledes hedder det (s. 14) om Ølve Hnúfa, da han søgte at overtale Kveldulf til at bli Haralds mand, at »han fremholdt stærkt, som sandt var, at kongen var god mod sine mænd, baade med hensyn til gods og hædersbevisninger«. Og Torolf Kveldulfsson lægges følgende ord i munden (s. 16): »Er mig sagt om kongen, at han er den mildeste til at gi sine mænd pengegaver og desuden villig til at hjælpe dem frem og overdrage len til dem, som han dertil finder skikkede. Men det hører jeg om alle, som vender ham ryggen og ikke vinder hans venskab, at ingen af dem blir noget tilmands. Somme flygter bort fra landet, men andre forvandles til leilændinger (leigumenn).« Jeg anser dette for en saa træffende karakteristik af Haralds politik overfor de gamle høvdingeætter, som gives kan.

Dernæst vil jeg gjøre opmærksom paa et udtryk, som flere gange forekommer i Landnáma (se Y. N. s. 29), nemlig at folk forlod Norge »fyrir ofríki Haralds konungs«. Det er ganske utilladeligt med Y. N. at begrænse dette ofríki kun til de mænd, hvorom det udtrykkelig nævnes. Ofríki er en ganske almindelig karakteristik af Haralds

regjering: det er et voldsherredømme, en magtudfoldelse og magtanvendelse, som under fylkeskongedømmet var ganske ukjendt. Med andre ord: Landnámas forfatter har nøiagtig den samme opfatning af kong Haralds regjering som de bedste ættesagaer og kongesagaerne.

Endelig vil jeg fremhæve, at Egilssagas skildring af bogens hovedperson, Egil Skallagrimsson, giver et alt andet end sympatetisk billede af denne. Denne pengegriske berserk er med alt sit heltemod og sin digtergave ikke det 12te aarhundredes virkelige mandsideal.

2. Den saakaldte »norske tradition«.

Y. N. har (s. 47) efter Gustav Storms forbillede lagt en særlig vægt paa den »norske tradition«, som skal gjenfindes hos Theodricus monachus, i Historia Norvegiæ, Ágrip og Nóregs konungatal (Fagrskinna). Jeg vil hertil for det første bemærke, at alle disse fremstillinger af Norges oldhistorie er yderst knappe, saa den vilde bli meget fattig, om vi ikke havde rigere oplysninger ogsaa om norsk tradition. Theodricus udgjør i Storms Monumenta med sit store noteapparat 68 sider, Historia Norvegiæ 53 sider, Ágrip er 48 sider (i Dahlerups udgave) og Nóregs konungatal 387 sider liden oktav (i Finnur Jónssons udgave). Der kan ikke være tale om, at disse smaaskrifter virkelig har udtømt den norske tradition. Dertil kommer, at Theodricus, som muligens er identisk med biskop Tore i Hamar, og som kanske har skrevet sit verk i Paris[1], udtrykkelig erklærer, at hans kilde til den ældste historie er beretninger af Islændinger, som selv paaberaaber sig sine antiqua carmina[2]. Og forfatteren af Hist. Nor-

[1] Se herom Daae i Hist. Tidsskr. 3. række III 397 ff.

[2] Se Storms Monumenta fortalen s. X.

vegiæ oplyser ligesaa, at han for den ældre tid følger tidligere forfatteres beretninger (cum nihil a me de vetustatis serie novum vel inauditum assumpserim, sed in omnibus seniorum assertiones secutus[1]), hvorved han sigter til Adam af Bremen og Are Frodes store Íslendingabók, som nu er tabt[2]. Den sidste og Historia Norvegiæ[3] selv er Ágrips hovedkilder, medens Nóregs konungatal, der omkring aar 1240 er forfattet af en obskur Islænding og vistnok efter kong Haakon Haakonssons bestilling, hviler for det meste »paa ældre skrevne kilder (enkeltsagaer), som han delvis forkorter og sammendrager; herved kan han gjøre sig skyldig i forvanskninger og utilbørlige udeladelser«. Saaledes lyder Finnur Jónssons dom om dette verk i fortalen til hans udgave af det (s. XIV), hvor han med hensyn til begrundelsen henviser til sin Literaturhistorie II 630—39.

Dette faar være nok til belysning af manglerne ved Y. N.s kildekritik og kildegruppering. Han har fuldkommen ret i det, at en kildesondring er nødvendig; derom er alle nulevende historikere enige. Men sondringen kan ikke foregaa efter den mekaniske metode, som Y. N. gir anvisning paa. Og navnlig kan vi ikke gaa ud fra, at kun det, som findes i de korte bearbeidelser i Landnámabók og i de ældste norske spirer til en historisk literatur, er paalideligt, medens det, som findes i de udførligere ættesagaer og kongesagaer er grumset og upaalideligt. Det maa fastholdes, at traditionerne fra Harald Haarfagres dage, da literaturen begynder i det 12. aarh., allerede er mellem 2 og 3 hundred aar gamle, og det maa ansees som givet, at de i denne tid har spaltet sig i en

---

[1] Storm l. c. XXI.
[2] Storm l. c. XXI—XXIII.
[3] Dette er den herskende opfatning. Meisner, Die Strengleikar (s. 39—45) sætter Historia Norvegiæs affattelsestid til 1264—66.

mængde varieteter. Heraf at udskille den oprindelige sande kjerne har ikke været nogen let opgave for datidens historieforskere og historieskrivere. Ingen af disse kan forudsættes kun at give et raat referat af en enkelt traditionsvariant. De har maattet veie og vrage og vælge det, som forekom dem selv mest sandsynligt. Det samme maa vi. Og den største viden, i forbindelse med den største intelligens og den bedste fagmæssige uddannelse havde da som nu den bedste chance for at opdage og afdække sandheden. Derfor maa vel Snorre ansees for en paalideligere fører gjennem det 9., 10. og 11. aarhundreds traditionslabyrinth end hans forgjængere[1].

3. Harald Haarfagres »tilegnelse af odelen«[2].

Y. N.s opfatning af dette fænomen synes at være den, at kong Harald konfiskerede enkelte af landnamsmændenes »odel«, hvilket en senere tradition eller muligens først selve sagaforfatterne har generaliseret derhen, at han tilegnede sig al odel, eller ophævede selve odelsinstitutet (se s. 72 f.). Dette lar sig høre. En saadan konjektur fortjener at prøves.

---

[1] Jeg overser selvfølgelig ikke, at Snorre var hildet i sin tids vildfarelser, at han ansaa sagn og myter for virkelig historie, og at hans kritiske metode ikke holder stand for nutidens domstol. Men jeg vil have fremhævet, at kritikken af Snorre som af ættesagaerne og kongesagaerne i det hele maa baseres paa en prøvelse af det hele materiale, og navnlig maa ikke de korte beretninger foretrækkes for de udførlige.

[2] Dette afsnit af foredraget er omarbeidet, uden at jeg dog har fundet leilighed til at underkaste dette vanskelige og interessante emne en så dybtgaaende behandling, som det fortjener. Særlig antager jeg, at studiet af vort ældste skattevæsen her skal blive frugtbringende.

Men hvis dette er den egentlige kjerne i Y. N.s opfatning af Haralds »tilegnelse af odelen«, forstaar jeg ikke hans tilslutning til Sars og Hertzberg; thi disse forfattere fortolker fænomenet paa en helt anden maade. Ogsaa efter deres opfatning beror sagaernes beretning paa en misforstaaelse af, hvad der virkelig foregik, men en misforstaaelse af en ganske anden art end den, som efter Y. N.s mening har fundet nedslag i sagaernes beretning om »odelstilegnelsen«. Sars og Hertzberg mener nemlig, at det er Haralds skattepaalæg, som af bønderne er opfattet som landskyld af jorden, og at jorddrotterne derved fandt sig forvandlede til kongens leilændinger, hvad de i virkeligheden slet ikke var. Kongen rørte ikke ved deres odelsret eller overhode ved deres privatretslige forhold til jorden. Han paala dem kun en statsretlig byrde, som de før havde været fri for, og som derfor oprørte deres retsfølelse. Og i denne exalterte tilstand la de noget andet og mere ind i beskatningen, end denne tilsigtede eller indeholdt. Denne fortolkning af »odelstilegnelsen« gir — som sagt — Y. N. sin udtrykkelige tilslutning, idet han (s. 71—72) udtaler: »Det, som virkelig skede, er, ogsaa efter min Opfatning, netop hvad Sars og Hertzberg har fundet.« Han søger derpaa at forene den Sars-Hertzbergske hypothese med sin egen ved følgende ord (s. 72): »Men i Stedet for den nu givne Fortolkning, at Snorres Beretning ikke har Hentydning til Odelen som privatretslig Institution, men derimod kun gjælder Ophævelsen af Odelens Suverænitet (ɔ: Sars-Hertzberg), vil jeg sige, at Snorre og andre islandske Forfattere her nok har havt for Øie en Forandring som den, der udtrykkes ved de sidstnævnte Ord, men at de for at betegne den har valgt et Udtryk, som i denne Forbindelse ikke gav nogen fuldgyldig Redegjørelse for det sande Forhold.« Hvis jeg ikke misforstaar Y. N., saa er det hans mening,

at Snorre og hans forgjængere »har havt for Øie« Haralds jordbeskatning, men kaldt den odelstilegnelse, hvilket »ikke gav nogen fuldgyldig Redegjørelse for det sande Forhold«, som efter Y. N. er, at enkeltkonfiskationer er bleven generaliseret til en almindelig odelstilegnelse. Medens Sars og Hertzberg lar sig nøie med én misforstaaelse, saa opererer altsaa Y. N. med to, og det er efter min formening mindst én formeget. Jeg tillader mig derfor at antage, at Y. N. i virkeligheden ikke er enig med sine forgjængere, men opstiller en helt ny og selvstændig hypothese, den om enkeltkonfiskationernes generalisation. Denne tillader jeg mig at kalde konfiskationshypothesen, medens jeg betegner den Sars-Hertzbergske teori som beskatningshypothesen. Endelig har Alexander Bugge[1] forfægtet en lære, som ogsaa jeg foredrog paa mine første forelæsninger over vor statsrets historie, men som jeg ikke har optaget i min trykte »Udsigt« II bind. Læren, som jeg vil kalde erobringshypothesen, gaar ud paa, at odelstilegnelsen kun fandt sted i de erobrede landsdele, ikke i Haralds arvelande. Den har unægtelig god støtte, for det første, som vi senere skal se, i sagaernes ord og dernæst i den frankiske retsregel, at alt fra fienden taget land tilhører kongen[2]. Da imidlertid ogsaa Bugge opfatter »landskylden« som en skat og saaledes er en tilhænger af beskatningshypothesen, skal jeg ikke opholde mig videre ved erobringshypothesen. Derimod vil jeg, saa godt det lar sig gjøre i dette korte foredrag, prøve beskatnings- og konfiskationshypothesernes kildemæssighed.

Beskatningshypothesen har i Hertzbergs »Lén og veizla i Norges sagatid«[3] faaet en begrundelse, der

---

[1] Se A. Bugge, Vesterlandenes indflydelse s. 92 f.

[2] Se Schröder, Die Franken und ihr Recht, i Zt. der Sav.-St. II 64 note 2.

[3] Festskrift til Konrad Maurer s. 303 ff.

ikke blot hviler paa et indgaaende studium og omhyggelig fortolkning af vore hjemlige kilder, men tillige paa et fortroligt kjendskab til den herskende lære om den almindelige europæiske retsudvikling. Og det vil jeg strax tilføie: uden sammenligning med den europæiske retsudvikling vinder vi ikke fuld klarhed over Harald Haarfagres verk.

Udgangspunktet for Hertzbergs betragtning af Haralds odelstilegnelse er den ældgamle betegnelse af kongen som **lánardróttinn** ɔ: laans- eller lensherren. Lánardróttinn er i de svenske love betegnelse for den private jorddrot, (paa norsk landsdróttinn), medens ordet i Norge betegner kongen dels i forhold til hans haandgangne mænd, dels i forhold til alle hans undersaatter. Den første ordbrug forekommer i sagaerne, den anden i det ældgamle indledningskapitel i Gulatingsbogen, som paalægger undersaatterne »at bøie sig mod øst og bede til den hellige Krist om godt aar og fred og om, at vi kan holde vort land bygget og vor lánardrot frisk. Han være vor ven og vi hans, men Gud vor alles ven«. Det er paa det rene, at denne kristne formular er bygget over et hedensk forbillede, og at den derfor er meget gammel. Det ligger derfor nær at slutte, at lánardrotten længe før kristendommens indførelse har været en teknisk betegnelse for kongen i forhold til hans hele folk, hvilket atter vil sige, at folket havde landet »til laans« af kongen, med andre ord, at han var hele landets egentlige jorddrot, undersaatterne hans laans- eller lensmænd. Hertzberg antar imidlertid, at denne Gulatingslovens sprogbrug ikke er den oprindelige, men den afledede. Oprindelig er kongen kun sine haandgangne mænds og specielt sine lendermænds og skattejarlers lánardrot. Senere har ordet faaet den udvidede betydning om kongen som hele landets lánardrot. Jeg finder ikke denne forklaring overbevisende. Jeg antar, at lánardrot i Norge

som i Sverige oprindelig har været betegnelse for den private jorddrot i forhold til hans leilændinger eller tjenerskab. Fra privatretten er det gaaet over i statsretten som betegnelse for kongens forhold baade til hans haandgangne mænd og til hans undersaatter i det hele. Denne sidste anvendelse forudsætter ialfald et faktisk magtforhold, der lader undersaatterne føle sig i høi grad afhængige af kongens naade. Jeg ved ingen periode i Norges ældre historie, som var bedre skikket til at fremkalde denne følelse end Harald Haarfagres, Erik Blodøkses og Gunhildssønnernes regjering. Jeg anser det derfor for mest sandsynligt, at den opfatning, at kongen er hele folkets lánardrot, netop er skabt i denne tid.

Men den opfatning, at kongen er hele folkets lánardróttinn, stemmer merkelig godt med sagaernes beretning om, at kong Harald tilegnede sig al odel og alt land, og at alle bønder skulde være hans leilændinger og betale ham landskyld. Denne beretning foreligger i tre redaktioner, hvoraf én findes i Egilssaga, en anden i OHS (1853) og i Fms. samt i OTS i Flatøbogen og Fms. og en tredie i Hkr. (Harald Haarf. s. 6) og i Upphaf ríkis Haralds hárfagra (Flatøbogen I c. 460). Uagtet ordlyden oftere er gjengivet, vil jeg dog gjenta den her.

Egilssaga c. 4: Kong Harald tilegnede sig i hvert fylke al odel og alt land, bygt og ubygt og endog sjøen og vandene, og alle bønder skulde være hans leilændinger. Ligesaa de, som virkede i skogene, og saltkarlene og alle fangstmænd, baade paa sjø og land, da var alle ham lydskyldige.

OHS (1853) c. 1: Da Harald herjede (var. fredede) landet og havde kampe, da tilegnede han sig saa fuldstændig alt land og al odel, baade bygder og sætre og udøer; han tilegnede sig ligeledes alle skoge og alt landets øde; alle bønder var hans leiemænd og landboer.

Snorre: Kong Harald satte den ret overalt, hvor han vandt riget under sig, at han tilegnede sig al odel og lod alle bønder, baade mægtige og ringe, betale sig landskyld.

I de to sidste beretninger er odels- og landstilegnelsen sat i forbindelse med erobringen, og det samme er uden tvil ogsaa Egilssagas opfatning; thi umiddelbart foran det citerede gaar her følgende skildring: »Kong Harald var, naar han havde tilegnet sig de fylker, som var nykomne i hans vold, meget nøie agtpaagivende overfor lendermænd og mægtige bønder og alle dem, om hvem han nærede den mistanke, at der af dem kunde ventes nogen reisning etc.« (se Y. N. s. 43). Hos Snorre er paa den anden side odelstilegnelsen sat i forbindelse med Haralds lensorganisation af hele riget med en jarl i hvert fylke og under ham 4 herser eller flere (se Y. N. 39 f.). Da efter sagaerne lensorganisationen fulgte slag i slag, eftersom erobringen skred frem, gjør vi vel rettest i at opfatte baade odelstilegnelsen og landets bortforlening som foranstaltninger, der iverksattes umiddelbart efter erobringen, landsdel for landsdel. Og politisk hører begge disse regjeringshandlinger efter min mening uadskilleligt sammen: Kong Harald tilegnede sig odelen for at kunne uddele len til sine mænd. Dette var et skridt, som maatte være en bydende nødvendighed, hvis Harald virkelig skulde kunne gjennemføre den lensorganisation, som Snorre tillægger ham. Denne gik jo, som allerede nævnt, ud paa, at det hele land skulde styres af lensmænd, der skulde holde en staaende lenshær til kongens tjeneste: hver jarl 60 hærmænd og hver herse 20. Til gjengjæld skulde hver herse af kongen ha et veizlelen (beneficium) paa 20 mark, d. e. saa meget jordegods, at det aarlig afgav 20 mark i landskyld. Jarlen skulde derimod ha et embedslen, d. e. kgl. embedsmyndighed over et fylke, og

hans løn bestod i en trediedel af samtlige indtægter i lenet (skat, [sagøre] og landskyld). Snorre oplyser, at kong Harald i den grad havde øget paalæg og landskyld, at hans jarler havde større magt (ríki), end kongerne havde før. Dette er overmaade sandsynligt. Men hvorledes var dette muligt uden en voldsom forøgelse af krongodset?

Den herskende lære gaar ud fra, at kong Harald forøgede kronens indtægter og dermed lensindtægterne ved at paalægge bønderne grundskat, og at det er dertil, der sigtes ved den af kongen paalagte »landskyld« og alle bønders forvandling til kongens »leilændinger«. Herved er dog at mærke, at »landskyld« er en specifik norsk betegnelse for jordleieafgift, som paa Island kaldes leiga [1], medens leiglendingr og leigumaðr baade paa Island og i Norge er tekniske termini for jordleier [2]. Paa den anden side er skattr et velkjendt begreb; men hverken i Norge eller i Norden forøvrigt kjender man jord- eller grundskat før i det 13. aarh., da ledingen baade i Danmark og Norge forvandles fra en kopskat til en grundskat. Den eneste skatteform, som oldtiden kjender, er nefgildisskatten (kopskatten) [3], som udtrykkelig siges paalagt af Harald Haarfagre. I Landnáma (Hauksbók c. 314) berettes, at kong Harald kræver skat af Asgrim Ulfsson i Telemarken, men at denne kun vil give kongen en »gave«, hvori ligger, at ydelsen var frivillig, ingen retspligt; men da kongen ikke vil modtage nogen »gave«, men vil ha »skat«, holder Asgrim ting med bønderne og spør, om de vil betale kongen slig skat, som han krævede. Bønderne bad Asgrim svare for sig og vilde intet betale. Der foreligger

[1] Se Finsen, Gloss. til Grágás: leiga; landskyld forekommer i et islandsk dokument fra 1295 DI II 301; jfr. v. Amira, OR II 743 note 5.

[2] v. Amira II 742.

[3] Se A. Bugge, Vesterlandenes indflydelse s. 95.

ingen grund til at anta, at her sigtes til anden skat end kopskatten, som er den eneste, kilderne tillægger kong Harald. Landskylden er derimod ingen skat, men en jordleieafgift, som selveierbønderne maatte betale sin nye jorddrot, kongen. Den er det korrekte, juridiske udtryk for kongens eiendomsret til landet. Jfr. s. 126—127.

Det er mod denne privatretlige opfatning af odelstilegnelsen indvendt, at sagaerne ikke gir udtryk for nogen ændring i bøndernes privatretlige forhold til jorden. »Rent privatretligt seet, forblev [alt] ved det gamle, idet man kunde arve og odle, kjøbe og sælge, handle og vandle som før«, siger Hertzberg[1]. Lad os se, hvorledes dette stemmer med Egilssagas beretninger:

Paa Torgar bor lendermanden Bjørgolf, som af et ældre ægteskab havde sønnen Brynjolf og paa sine gamle dage indgik »lausabryllop« med Hilderid Hognesdatter fra Leka, med hvem han fik Hilderidsønnerne. Ved Bjørgolfs død faar de sidste ingen del af farsarven, men flytter med sin mor til Leka, hvor de og moren overtar arven efter morfaren Hogne. Brynjolf overtar sin farsarv paa Torgar, blir kong Haralds lendermand, faar af ham »større veizler, end hans far før har havt«, samt finneferden, konungssýsla á fjalli og finnehandelen, hvilket ogsaa hans far har havt.

Efter Brynjolfs død overtar hans søn Baard, som havde ægtet Sigrid Sigurdsdatter af Sandnes, sin farsarv og blir kongens lendermand med samme veizler og syssel, som faren har havt. Baard og hans ven Torolf Kveldulfsson deltar i Hafrsfjordslaget, hvor Baard dødelig saares. Da han føler døden nærme sig, lod han kong Harald kalde og siger saa: »Hvis saa sker, at jeg dør af disse saar, da vil jeg bede eder, at I lader mig raade for min arv.« Da kongen indvilger heri, sa han: »Al min arv vil jeg, at min felage og frænde Torolf skal tage,

[1] Lén og veizla s. 304.

land og løsøre. Ham vil jeg og give min kone og min søn til opfostring, thi jeg tiltror ham det bedst af alle mænd.« Han »fester« denne kontrakt efter lovens forskrift (sem log voro til) med kongens tilladelse. Med kongens orlov drager Torolf senere nord til Torgar for at tiltræde Baards arv, og »kongen gjør med ordsending og jærtegn, at Torolf skal faa alt det, som Baard gav ham; han lader det følge, at denne gave var gjort med kongens raad, og han vil lade det være saaledes«. Kongen gjør Torolf til lendermand og veiter ham alle de veizler, som Baard havde havt, og dertil finnefærden. Da Torolf kommer til Torgar, meddeler han Sigrid Baards død, og »at Baard havde givet ham efter sig land og løsøre og det kvánfang, som han før havde eiet. Bærer siden frem kongens ord og jærtegn«. Sigrid bøier sig for kongens vilje, hvis hendes far ikke var mod partiet, hvad han ikke er. Torolf fæster Sigrid hos hendes far og holder siden bryllop med hende. Strax efter dør Sigurd paa Sandnes, og Torolf »tog al arv efter ham«.[1] Da Torolf nægter Hilderidsønnerne andel i arven efter deres far Bjørgolf, fordi de var konkubinebørn, bagtaler disse ham hos kongen og beskylder ham for uredelig erlæggelse af finneskatten. Følgen blir, at kongen overdrager syslen paa Haalogaland og finnefærden til Hilderidsønnerne, og samtidig konfiskerer han (kastaði eigu sinni á) »boet i Torgar og alle de eiendomme, som Brynjolf havde eiet,« og gir Hilderidsønnerne forvaltningen over dette. Torolf drager da med det løsøre, han kunde disponere over (mátti með fara) og sine frigivne og træler nord til sit bo paa Sandnes[2]. Over sin hustrus farsarv disponerer han endnu frit, sælger og pantsætter de dertil hørende jorder for at holde sin

---

[1] Eigla c. 7—9.
[2] Eigla c. 9, 12, 16.

husholdning paa den vante fod. Paa en udenlandsfærd røver han kongens skib til hævn for, at kongens mænd har røvet hans. Enden blir, som bekjendt, at kong Harald overfalder Torolf paa Sandnes og fælder ham, hvorefter han konfiskerer alt hans gods paa Sandnes. Derefter overdrager kongen til Torolfs frænde, Eyvind Lambe, hans hustru og alt hans gods. Sigrid bøier sig atter for kongens vilje og blir Eyvinds hustru[1]. Mellem kongen og Kveldulfsfamilien blev nu bittert fiendskab, og den sidste forlod landet og bosatte sig paa Island. »De havde med sig alt det løsøre, som de kunde tage med sig. Men deres jorder turde ingen mand kjøbe af hensyn til kongens magt (firi ríki konungs)«[2]. Saaledes forholdt det sig med friheden til »at handle og vandle« i kong Haralds dage.

Det omtales i Eigla nogle gange ellers, at børn rolig tiltræder sin farsarv; tre gange handles der om kongsmænd, som staar paa god fod med kongen (s. 51 og 127 f., 232). Men da lendermanden Erik Alspak døde, tog kongens aarmænd hans arv »og kastede paa den kongens eiendomsret« (ɔ: konfiskerede den), mens Eriks søn Torstein var i England. Torstein henvender sig da til den engelske konge Adalstein med bøn om at »sende ord« til sin fostersøn, Haakon den gode, som da var bleven Norges konge, om at Torstein maatte faa sin arv og eiendomme i Norge. Torstein og Egil Skallagrimsson reiser saa til Norge, hvor Torstein opfordrer aarmændene til at udlevere ham sin farsarv. Disse overdrar ham forvaltningen (varðveizla) af arven, indtil kong Haakon har afgjort sagen. Kong Haakon »lod Torstein naa sine eiendomme, og dertil blev han kongens lendermand, som hans

[1] Eigla c. 22.
[2] Eigla c. 25 (s. 81).

far havde været«[1]. Ligesaa tillader kong Haakon, at Egil med lov og ret indtaler sin hustrus farsarv, som kong Erik Blodøkse havde tildømt Berg-Onund, hvis bror Atle den korte nu sad inde med den. Karakteristisk er Atles svar paa Egils tiltale: »Længe har vi hørt det, Egil, at du er en uforligelig mand (újafnaðarmaðr), men nu faar jeg erfaring for det, naar du tænker at indtale det gods i min besiddelse, som kong Erik tildømte min bror Onund. Havde kong Erik da at raade for bud og bann her i landet.« Enden blev, som bekjendt, at sagen afgjordes ved holmgang mellem Egil og Atle, og i den seirede Egil, som derpaa tiltraadte arven[2].

Det forekommer mig, at vi efter disse oplysninger ikke har ret til at tale om, at den privatretlige adkomst til jorden respekteres under Harald Haarfagre og særlig ikke arveretten. Det er aabenbart sagaens mening, at kongens bud og bann (ɔ: regjeringsmagt) gaar foran al arveret. Det er en kongelig naadesag, om arveretten skal gjælde[3].

Jeg vil særlig fremhæve Harald Haarfagres ret til at disponere over sin lendermand Baards gods og hustru, ikke blot over hans veizler og len, men over hans privatgods. En saadan dispositionsret er fuldstændig uhjemlet i vore gamle love, og den var ca. 1200, da Egilssaga forfattedes, utvilsomt uden sidestykke i praxis. Ud fra sin tids retsforudsætninger kunde forfatteren umulig komme til at opstille en saadan retsregel. Kongens disposition over Sigrid, efterat han har fældet hendes anden mand, Torolf, og konfiskeret hans gods, har derimod en nøiagtig parallel i Olaf den Helliges disposition over Ølve paa Eggs enke, efterat han havde dræbt Ølve og konfiskeret

[1] Eigla c. 62—63.
[2] Eigla c. 65.
[3] Eigla c. 63.

hans eiendomme. Det hedder der udtrykkelig, at »kongen da var hendes formynder« (en forráð hennar hafði þá konungr)[1]. Ølve efterlod sig 2 sønner.

Vi vil forgjæves i retsbøgerne søge nogen hjemmel for denne kongens ret til at disponere over sine mænds arv, end sie over deres enker. Derimod er denne regel en velkjendt bestanddel af den europæiske lensret. De germanske konger optog fra de romerske keisere den regel, at et kongeligt ægteskabspaabud, erhvervet af beileren, erstattede brudens og hendes slægtsformynders samtykke til ægteskabet. Denne kongelige ægteskabstvang udøvedes baade af Vestgoterkongerne og Merovingerne; men der reiste sig en reaktion mod dette priviligerte kvinderov, og Chlothar II forbød i 614, at nogen begjærede en enke eller jomfru tilægte per auctoritatem regiam. Men derved udryddedes ikke denne sedvane. De anglonormanniske konger solgte ligefrem sine lensmænds arvedøtre og enker til den høistbydende[2]. I Henrik I's kroningsbrev af 1100 hedder det: »Hvis nogen af mine baroner eller andre mænd ønsker at bortgifte sin datter eller søster eller niece eller kusine, lad ham tale med mig derom; men jeg vil ikke tage noget af ham for tilladelsen eller forbyde ham at bortgifte hende, uden til min fiende. Og hvis en af mine baroner eller andre mænd ved sin død efterlader en datter som arving, vil jeg bortgifte hende med hendes land med mine baroners raad. Hvis han efterlader en enke uden børn, skal hun beholde sin dos og ægteskabspart, og jeg vil ikke bortgifte hende mod hendes vilje«[3] etc. Det fremgaar af brevet, at kong Henriks baroner har samme ret over sine vasaller. Vi har sikre spor af dette lensretlige formynderskab i England tilbage til sidste halv-

[1] Heimskr. ed. F. Jónsson II 224—5.
[2] Brunner RG II 56—7.
[3] Pollock and Maitland HEL I 306.

del af det 10. aarh.[1] Skal vi tænke os, at Egilssagas forfatter har digtet disse fortællinger om Haralds arve- og kvindedispositioner paa grundlag af den samtidige lensretlige praxis i England? Denne udvei forekommer mig udelukket. Fortællingen hænger for nøie sammen med Kveldulfsættens historie og med personernes fuldt historiske ætteforbindelser til, at vi kan anse den for digtning. De maa ansees for fuldt paalidelige historiske kjendsgjerninger. Men da er kun en forklaring mulig: Kong Harald har disponeret over sine lendermænds arv og deres enker efter den fransk-engelske lensrets regler. Ja vi kan tilføie: Hans odelstilegnelse og hele hans lensorganisation er en reception af samtidens europæiske lensret.

Det er en bekjendt sag, at Munch, Keyser og Aschehoug opfattede kong Haralds odelstilegnelse paa denne vis. Men saa kom Maurer og efter ham Sars og benægtede, at dette var muligt, da en saadan lensret ikke existerede i Europa paa Haralds tid. Hertzberg har dog fundet Haralds forfatningssystem saa ligt lenssystemet, at han har følt sig opfordret til udtrykkelig at afvise de ældre historikeres forklaring og henviser til Maurers og Sars's begrundelse. Derhos fremhæver han, »at feudalordningen var af militær oprindelse, medens Haralds saakaldte tilegnelse af odelen intet har med forsvarsvæsenet at gjøre, men saameget mere med hans fiskale foranstaltninger. Hverken forbilledet eller formaalet tjener derfor til at forbinde hans skattevæsen med feudalvæsenet. Og ligesaa umulig er sammenligningen paa andre punkter. Medens et frankisk feudum var et kongeligt jordegods eller andet »beneficium«, der overdroges den belenede mod visse tjenestepligter, overdrog kong Harald de norske bønder intetsom-

[1] Maitland, Domesday Book and Beyond s. 310.

helst, men lod dem, forsaavidt de underkastede sig ham, rolig forblive i besiddelse af sine arvede eller anderledes erhvervede eiendomme, og medens feudallenet ansaaes for og fra først af ogsaa benævnedes en »velgjerning«, for hvis modtagelse »beneficiaren« var kongen tak og troskab skyldig, var det med alt andet end erkjendtlige følelser, at de norske bønder modtog den skattebyrde, som var den eneste foranstaltning, som Harald Haarfagre for deres vedkommende satte i værk«[1].

Dette ræsonnement er ikke overbevisende og særlig ikke sammenligningen mellem de norske bønder og udlandets lensmænd. Hvis vi derimod sammenligner de norske lensmænd (jarler og herser eller lendermænd) med udlandets lensmænd, da springer det strax i øinene, at hovedøiemedet med begge er oprettelsen af en lenshær, der stadig staar til kongens tjeneste. Bønderne er ligesaalidt her hjemme som i udlandet kongens »lensmænd« i teknisk forstand. Kongen er ikke bøndernes lánardróttinn i samme forstand, som han er sine lensmænds lánardróttinn. For at opnaa en bedre indsigt i disse forhold vil vi kaste et blik paa det europæiske lensvæsens oprindelse.

Som af Hertzberg bemærket, er lensvæsenet baseret paa en forening af vasallitet (norsk: haandgang) og beneficialvæsen (norsk: veizla). Det karakteristiske for vasallen er, at han staar i et specielt troskabs- og tjenesteforhold til herren, som paa sin side skylder ham beskyttelse (norsk: traust). Det karakteristiske for beneficiet er for det første, at det er en løn for vasaltjeneste (»riddersold«), dernæst at det ikke er en overdragelse til eiendom, men et laan, som falder tilbage til herren, saavel ved vasallens død (mannfall) som ved tronskifte (herrenfall) og endelig ved vasallens troskabsbrudd. Det er

---

[1] Lén og veizla s. 305.

nu almindelig antaget, at beneficiet har sit specielle forbillede i det kirkelige precarium, og det af den grund, at Karl Martel ikke kunde disponere over kirkegodset, som han i stor udstrækning anvendte til beneficier for sine vasaller, paa anden maade end som laan. Tidligere havde Merovingerne lønnet sine mænd med landgaver, som imidlertid i henhold til det almindelige germanske gavebegreb ikke stiftede fuld afhændelig og arvelig eiendomsret til det modtagne land, hvis en saadan ikke udtrykkelig i kongeskjødet var stipuleret. I regelen overførte den kongelige landgave en begrænset eiendomsret, idet landet ikke uden kongens samtykke kunde afhændes til andre, og hvis donataren døde uden mandlige arvinger, faldt det som oftest tilbage under kongen; ligesaa hvis donataren svigtede sin troskabspligt. Med kongeskjødet fulgte immunitet og grundherredømme, hvilket vil sige overdragelse af den kongelige regjeringsmagt (twinc unde ban = norsk: bóð ok bann) over det tilskjødede territorium og dets beboere. Efter Karl Martels tid blir den kongelige landgave almindelig ændret til forlening (beneficium) efter de af ham oprettede kirkegodslens forbillede[1].

Hvad er det for »land«, den merovingiske konge og agilolfingiske hertug bortskjænker? Svaret lyder: det er krongods. Og til krongods hører, foruden kongeættens gamle familiegods, fiskalgods i de erobrede lande, konfiskeret privatgods og alt herreløst land[2].

---

[1] Se Brunner, RG II §§ 91—94, jfr. I § 26 og om Merovingernes og Agilolfingernes landgaver Brunner, Forschungen s. 1 ff. Schröder, RG[3] s. 24, 27, 28, v. Amira, Recht §§ 49—51, 65.

[2] Brunner, RG II 71—72 jfr. I 203. Schröder, RG[3] s. 206 jfr. 210 f.

Richard Schröder fremsatte i sin tid[1] den lære, at donatarens begrænsede ret til den kongelige landgave havde sin retsgrund i et kongeligt grundregal (Bodenregal). Men da Brunner[2] havde forklaret denne retsbegrænsning ud fra det germanske gavebegreb, blev dette accepteret af Schröder[3]. Ogsaa frankerkongens dispositioner over kirkegodset opfattede Schröder oprindelig som en følge af hans grundregal. Men da Ulrich Stutz havde paavist, at disse dispositioner var et udslag af den germanske eiendomskirkeret (Eigenkirchenrecht), der atter skulde have sit forbillede i den germanske eiendomstempelret, gik saavel Schröder[4] som Brunner[5] over til denne lære. Til eiendomskirkeretten kommer jeg senere tilbage. Grundregalet fandt sit retlige udtryk i kongens eiendomsret til herreløst land, i rydnings- og kolonisationsprivilegier, i almennings- og rydningsafgift, i strøm-, vei- og strandregalet, i forst- og jagtbannet og senere i bergverks- og saltvindingsregalet[6].

Germanisterne bestrider, at kongegaven kan gribe forstyrrende ind i private jordeiendomsforhold. Men jeg føler mig ikke overbevist om, at germanisterne i dette stykke har ret. Jeg vil henlede opmærksomheden paa en række bayerske gavebreve til kirker, hvor det udtales, at den bayerske hertug samtykker i dispositioner over privatgods. Det hedder saaledes, at giveren per licentiam eller per consensum eller under hertugens medvirkning traderer til en kirke ea quae habuit, mancipia sua eller colonias eller rem propriam, heredidatem suam, propriam

---

[1] Zt der Sav.-Stift. II 78 f.
[2] Forschungen s. 38 f.
[3] RG[3] s. 212 f.
[4] RG[3] s. 208.
[5] Grundzüge[1] s. 67 f.
[6] RG[3] s. 207 f.

hereditatem, partes hereditatis, possessionem propriae hereditatis, aliquid de hereditate, quam mihi meus genitor dereliquit, de propria alode seu de adquisitione sua. Roth antog, at den hertugelige afhændelseskonsens over privatgods havde sin grund deri, at dette gods skrev sig fra en hertugelig landgave eller forlening, som modtageren ikke uden giverens samtykke kunde afhænde til andre. Brunner kan imidlertid ikke uden videre tiltræde denne forklaring. Han oplyser derhos, at omtrent ²/₃ af traditionsbrevene ikke omtaler denne afhændelseskonsens, at den i enkelte brevsamlinger aldrig fremhæves ved gaver af proprietas eller af hereditas, og at en og samme person snart afhænder med, snart uden afhændelseskonsens. Han antager derfor, at afhændelseskonsensen dels har sin grund deri, at giveren har hørt til homines potestatem non habentes[1], dels deri, at godset er rydningsgods paa fiskalland, dels i andre forhold, hvor hertugens samtykke var foreskrevet eller begjæret til gavens retsbeskyttelse. I tvilstilfælde mener dog ogsaa Brunner, at konsensen har sin retsgrund deri, at den omhandlede proprietas eller hereditas er erhvervet ved en hertugelig landgave af res dominica, selv om ikke brevet udtrykkelig fremhæver dette moment[2]. Jeg vil foreløbig ikke udtale nogen dom om rigtigheden af denne forklaring. Jeg vil blot fremhæve, at der i det 8. aarh. i Bayern ikke saa sjelden disponeres over privatgods (proprietas, hereditas) med fyrstens samtykke, og at dette samtykke er en betingelse for dispositionens retskraft.

Jeg vender mig dernæst til det angelsaksiske folcland og bócland. Fra 1830—1893 var alle forskere enige om, at folcland betegnede ager publicus eller oprinde-

---

[1] Se om disse Forschungen s. 10—11.

[2] Forschungen s. 14—15, jfr. s. 12—13.

lige »statsalmenninger«, og denne lære fastholdes tildels endnu af tyske germanister[1]. I 1893 gjenoptog og begrundede Paul Vinogradoff[2] Spelmans gamle forklaring af folcland som »land held by folk-right«, d. e. odel (terra familiae), og denne tydning er siden godkjendt af de engelske retshistorikere Pollock og Maitland[3] og nærmere begrundet af professor Vinogradoff i hans nye bog »The growth of the manor« (s. 142 ff. og noten s. 244 ff.). Han siger her: »The rules which governed family property — — — were rules of popular custom, of folk-right, and the land which came under the action of these rules was **folcland**, as opposed to land which had been exempted from them through the influence of the Church, the legislative action of king and witan and the formal testimony of charters or books—**bócland**. This latter class of land was growing steadily« (s. 142—43).

Bócland er priviligeret land, skabt ved en kongelig landbóc. Kun overkongen, ikke underkongen, kan udstede en landbóc. Ved denne modificeres eller ophæves den almindelige folksret, specielt i den retning, at bóclandet kan blive virkelig individualeiendom, hvorover eieren frit kan disponere saavel inter vivos som mortis causa. Vi finder derfor bócland betegnet som »terra testamentalis« eller »terra hereditaria«, hvorved der netop sigtes til dets egenskab af individualeiendom i modsætning til folclandet som slægtseiendom[4]. Ganske karakteristisk er det, at kongen lader sit eget folcland forvandles til bócland, for at han kan opnaa en friere raadighed derover.

---

[1] Schröder RG[3] s. 210 finder den ialfald rimeligere end Vinogradoffs forklaring.

[2] Engl. Hist. Rev. VIII 1—17.

[3] Hist. of Eng. Law I 38—39 og særlig Maitland, Domesday Book and Beyond s. 226—340, særlig s. 244 ff.

[4] The growth of the manor s. 209.

Vil en undersaat forvandle sit folcland til bócland, trænges dertil kongelig »konfirmation« [1].

Professor Maitland [2] har gjort det klart, at den angelsaksiske konge ved sine »landbøger« ikke blot disponerer over krongods, men ogsaa over sine undersaatters odelsgods (folcland), og han kalder altsammen »tellus mea«, »terra iuris mei«. Det er selve landet, han bortskjøder, »med alle sine tilliggelser, marker, havnegange, skoge og enge«. Han giver selve grunden. Landbogen udtaler: »perpetualiter trado et de meo iure in tuo transscribo terram — — — ut tam tu quam posteri tui teneatis, possideatis et quaecumque volueris de eadem terra facere liberam habeatis potestatem« [3]. Men, hvad vil det sige, at kongen paa denne vis disponerer over sine undersaatters folcland? Jo, baade Maitland og Vinogradoff antager, at han trods skjødets ord i virkeligheden ikke disponerer over sine undersaatters odelsjord, men kun over sine kongelige regjeringsrettigheder og specielt sine fiskalrettigheder over denne. Bóclandseieren blir saaledes, hvor det ikke gjælder krongods, kun eier af de kongelige rettigheder over landet, medens folclandseieren (odelseieren) uforstyrret og ukrænket beholder sin private eiendomsret til jorden. Denne fortolkning indeholder neppe den hele sandhed. Det forekommer mig klart, at odelsretten (folclandsretten) umulig kan bli helt uberørt af det factum, at kongen har disponeret over privat folcland og derved forvandlet det til bócland. Derved er ialfald indtraadt den meget væsentlige forandring, at folclandseieren har faaet en ny landlord eller landrica over sig, der i kraft af sin private hjemmel udøver de kongelige rettigheder over ham

---

[1] l. c. s. 246.

[2] Domesday Book and Beyond s. 226 ff.

[3] l. c. s. 231.

og hans land. Og denne hjemmel er ifølge landbogens egne ord erhvervet i kraft af kongens eiendomsret til hans land. Det kan da ikke være en tom frase, at kongen kalder den private jordeiers land »terra iuris mei« eller »tellus mea«? Der maa ligge en retslig realitet til grund for dette udtryk. Ja, denne retslige realitet er, at kongen opfatter sin herskerret (imperium) som en eiendomsret (dominium). Med andre ord: kongen opfatter sig som eier af land og folk. Dette er ikke en opfatning, som først skabes af det 12. og 13. aarh.s feudalret[1]. Den er tvertimod urgermanisk. Jo længere tilbage vi gaar i tiden, des mere vil vi finde, at herskerrettigheder er eiendomsrettigheder, eiendomsting og -gjenstande, hvorover kongen disponerer med samme ret og paa samme maade, som den private mand disponerer over sine eiendomsting. Et talende bevis herfor er netop den germaniske eiendomskirkeret, som jeg foran har nævnt. Hele kirkeregjeringen forvandles hos germanerne til en kirkeeiendomsret med alle dens privatretlige beføielser. Det er dette, som i Gulatingsbogen 15 har faaet det karakteristiske udtryk, at »gera kirkiur at fekaupe« (at bygge kirker til godserhverv). Ligesaa karakteristisk er det, at vore loves og sagaers udtryk for regjeringsmagten (bóð ok bann) tillige er det tekniske udtryk for eiendomsretten. Omkring aar 1200 fører Garmomændene paa et stevne ved Tesservand sine »hævdsvidner (fyrnuvitni) paa, at de i 30 vintre havde raadet for sine [fiske]bodvolde med bud og bann«[2], ganske som kong Erik Blodøkses bud- og bannsret i Egilssaga anføres som hjemmel nok for hans disposition over Egils hustrus arvegods.

---

[1] Se Domesday Book and Beyond s. 240—41.
[2] DN II no. 4.

Jeg mener altsaa, at man ikke kan afvise de ældre historikeres teori om, at kong Haralds »tilegnelse af odelen« var en »lensretlig« foranstaltning, med den bemærkning, at en saadan lensret paa Haralds tid var ukjendt i Frankrig og England. Det er saare langt fra, at den var ukjendt; den kan forfølges tilbage til aar 600 baade i England og Frankerriget. Og endnu havde ikke den primitive identification af regjeringsmagt og eiendomsret veget plads for den senere lensretlige sondring mellem overeiendomsret (dominium directum) og undereiendomsret (dominium utile). Først ved den kanoniske rets seir i det 12. aarh. banes veien for den moderne opfatning af kronen som en juridisk person, over hvis rettigheder kongemagtens indehaver kun har en begrænset raadighed[1].

Jeg nærer saaledes ingen tvil om, at kong Haralds odelstilegnelse er et udslag af den germanske storkonges eiendomsret til landet[2]. Jeg anser derfor sagaernes ord for rigtige. Misforstaaelsen er ikke paa bøndernes og sagamændenes side, men hos vore moderne historikere.

Et i mine øine aldeles afgjørende bevis for beskatningshypothesens urigtighed leverer de shetlandske og orknøiske skatte- og jordebøger, hvis indhold jeg netop i disse dage har lært at kjende, og som jeg derfor ikke kunde paaberaabe mig i mit foredrag i Videnskabsselskabet. Disse jordebøger viser, at Shetlands- og Orknø-

---

[1] Se herom H. Hjärne, Kyrkliga inflytelser inom Sveriges äldre staträtt i Bidrag till Sverges medeltidshistoria tillegnade C. G. Malmström. L. M. Bååth, Bidrag till den kanoniska rättens historia i Sverige.

[2] Af Landnámas beretning (Hauksbók c. 294) om, at kong Harald bestemte, at ingen skulde tage mere land paa Island, end han med sit skibsfølge kunde fare om med ild paa en dag, synes at fremgaa, at han ogsaa ansaa sig som »eier« af Island.

jarlerne har oppebaaret skat og leding af alle jordbrugere paa øerne, hvad enten de var leilændinger eller óðalsmenn (udallers); men landskyld (landmail = landmáli?) kun af jarledømmernes leilændinger[1]. Her er skattr og landskyld holdt fuldkommen ud fra hinanden og uden tvil lige fra Harald Haarfagres dage. Og »skatten« er ikke af disse norske øboere opfattet som udtryk for en »tilegnelse« eller en »ophævelse af odelen«. Trods sin ældgamle skattepligt har de vedblevet at opfatte sig selv som fri óðalsmenn.

At gaa ud fra, at vore fædre skulde opfatte et skattepaalæg som en »tilegnelse af odelen«, er at tillægge dem en juridisk naivitet, som man forgjæves skal søge exempler paa baade i love og i sagaer, og som aabenbart var dem ganske fremmed. Viser ikke saadanne træk som det foran (s. 112) omtalte, at man vil have en skattr eller gjald betegnet som gjǫf, at de gamle havde sine juridiske begreber fuldkommen i orden? Og viser ikke retsbøgerne det samme? Hvor i den germanske verden finder man vel en mere bestemt, bevidst og konsekvent juridisk ordbrug end i Gula- og Frostatingsbøgerne og i den islandske Grágás? Jeg tillader mig her at henvise til Hertzbergs eget Glossarium og til v. Amiras Westnordisches Obligationenrecht.

Hermed kunde jeg godt slutte. Men jeg vil dog endda sige et par ord om Yngvar Nielsens konfiskationshypothese. Hvis jeg ikke følte mig saa inderlig overbevist om, at sagaernes beretning om kong Haralds »odelstilegnelse« var korrekt, vilde jeg ubetinget foretrække konfiskationshypothesen for beskatningshypothesen. Men

---

[1] Gilbert Goudie, The celtic and scandinavian antiquities of Shetland (1904) s. 172 ff. Peterkin, Rentals of the ancient Earldom and Bishopric of Orkney (1820).

der er andre historiske kjendsgjerninger end de ovenanførte, som staar i veien for konfiskationshypothesens antagelse. Disse kjendsgjerninger er paa den ene side sagaens beretning om, at kong Harald tilegnede sig »alt land, baade bygt og ubygt, ja endog sjøen og vandene«, og paa den anden side lovenes bestemmelse om, at almenningerne tilhører kongen. Jeg slutter fra bøndernes brugsret i almenningen og fra hauldernes og bøndernes ret til hvalfund[1], at almenningerne baade tilfjelds og tilhavs (hit efra og hit ytra) i fylkesstatens tid har været bøndernes og ikke kongens eiendom. Det kongelige almennings- og strandregale er derfor efter min opfatning en følge af kong Haralds tilegnelse af alt land. Heraf flyder saa atter, at vi ikke kan begrænse hans odelstilegnelse til blot og bart de konfiskerte privateiendomme. »Tilegnelsen« har et større omfang og en dybere retsgrund end den, Yngvar Nielsen vil lægge ind i den.

[1] G. 149. F. XIV 10.

NOGLE STUDIER
I
SAXO GRAMMATICUS.

AF

DR. LUDVIG DAAE.

For et Aars Tid siden fortolkede jeg efter de Studerendes Ønske i et Par Semestre udvalgte Dele af Saxos beundringsværdige Verk, fortrinsvis Partier, der angaa Norge. Disse Forelæsninger, ved hvilke jeg havde den sjeldne Glæde at see ogsaa en dansk Student blandt mine stadige Tilhørere, have givet Anledning til, at de nedenstaaende Bemærkninger ere nedskrevne.

I.

En samlet Undersøgelse af Saxos personlige Forhold til Norge og hans Verks Betydning som Kilde særlig til Norges Historie er endnu ikke anstillet. For de danske Forskere har en saadan Undersøgelse ligget fjernere. De norske Historikere have i den Grad betragtet »vore« (ɔ: Islændingernes) Sagaer som de afgjort paalideligste Kilder til norsk Historie, at Saxo nærmest kun er bleven benyttet som en subsidiær, supplerende Kilde. Efter min Mening fortjener Saxo navnlig for sin Samtids Vedkommende en større Opmærksomhed, naturligvis især,

hvor det gjelder Norges Forhold til Danmark og Sammenstød mellem de to Riger.

Det følger af sig selv, at det, naar man vil danne sig en Mening om Saxos Værd for norsk Historie, maa blive af største Betydning at komme paa det Rene med, hvilken Adgang og hvilke Betingelser Forfatteren har havt til at skaffe sig Kundskab om Norges Land, dets Forhold og dets historiske Traditioner. Hidtil har man paa Forhaand antaget, at hans Efterretninger om Norge alene have beroet paa de Fortællinger om dette Land, han har kunnet høre af Danske eller, om det kom høit, paa de Iagttagelser, han har havt Leilighed til at gjøre, naar Nordmænd eller Islændinger indfandt sig i Danmark.

Jeg er derimod kommen til den Tro, at Saxo personlig har besøgt Norge og befaret en større Del af dets Kyster, og at han saaledes har havt Anledning til ved Selvsyn at skaffe sig en langt sikrere og frugtbarere Kundskab om Landet, end den, man kan erhverve blot gjennem Andres Fortællinger. At Saxo har været i Norge, mener jeg at gjøre sandsynligt ved en Sammenligning mellem hans Beretninger om de to Tog, som Valdemar I har gjort til Norge i Aarene 1165 og 1168.

Det første af disse Tog skildres, skjønt det indledes med en længere Oversigt over Hovedbegivenhederne i Norges Historie efter Harald Gilles Død, i sig selv temmelig kortfattet[1].

Men desto udførligere, livfuldere og mere interessant beskrives det andet Tog. Herpaa maa man allerede af den Grund sætte saa meget større Priis, som dette Tog ikke med et Ord omtales i nogen islandsk Kilde, saa at altsaa Historien paa dette Punct vilde være gaaet fuld-

---

[1] Saxo, ed. P. E. Müller p. 793—795.

stændig til Grunde, om ikke Saxo havde bevaret den[1]. Grunden til, at Saxo med saa stor Forkjærlighed har beskrevet dette andet Norgestog, kunde allerede søges i en for ham meget vigtig Omstændighed. Absalon, som vel at mærke ikke omtales som Deltager i det første af Valdemars norske Tog og derfor maa antages ikke at have havt noget dermed at gjøre, sees udtrykkelig ikke alene at have været med paa det andet, men endog under dette at have spillet en betydelig Rolle. Saxo, »Absalons Klerk«, kunde altsaa af sin Patrons Mund have faaet en Besked om dette Tog, fyldigere og for ham betydningsfuldere, end den, han har havt om det første.

Men Beretningen har Momenter, som aabenbart lettere kunne forklares som umiddelbart stammende fra et Øienvidnes Iagttagelser, end som Gjengivelser af Andenmands Fortælling, hvor fortrinlig en saadan end kunde have været.

Skildringen af Valdemars Modtagelse i Tønsberg, hvor man gaar ham i Møde med festlig Procession, »saa at man ved en religiøs Ceremoni gjorde sin Underkastelse fuldkommen«, er meget malende. Erling Skakkes Stridsmænd havde flygtet fra Borgen. Det er høist interessant at læse: »Kongen steg op ad Bakken[2] [til »Slotsbjerget«],

---

[1] Det er høist characteristisk, at Keyser med sin devote Kulsviertro paa Sagaernes Ufeilbarhed og Fortrin for andre Kilder tager saa lidet Hensyn til Saxos prægtige Beretning, hvis Sandfærdighed og Paalidelighed skulde synes indlysende for enhver fordomsfri Læser, at han alene omtaler den i Forbigaaende med den Bemærkning, at Valdemar I »skal have (!!) landet i Viken«, men snart maatte vende om! (Norges Historie af R. Keyser, udg. af O. Rygh, Christiania 1870, I, S. 97.

[2] Der staar (p. 818): *superato clivo.* Det maa aabenbart være den Bakke eller Klev, som endnu hedder »Danekleven«. Skulde den have faaet sit Navn ved denne Leilighed?? En liden Ø ved Tønsberg hedder ogsaa »Danholmen«.

betragtede Fjeldet, beundrede dets steile Top og erkjendte, at Befæstningen var uindtagelig, idet Naturen her havde gjort mere, end Kunsten.«

Er denne livfulde Gjengivelse af Kongens Stemning og Tale paa Slotsbjerget allerede mærkelig, gjelder dette endnu mere andre Steder i Fortællingen. Efterat Misfornøielsen med Toget hos nogle af de danske Krigere er skildret gjennem Nils Oxes Tale i første Person og Absalons bestemte Optræden derimod, faar man høre om Flaadens Seilads videre langs Kysten. Man kom, hedder det, til Portør, og om denne Havn siger Saxo, at »den er berømt af Sigurd Slembes udmærkede Tapperhed, thi her var det, at han med faa Skibe beseirede en uhyre stor Flaade«.

Er det nu sandsynligt, at Saxo har hentet denne eiendommelige, netop for en Mand med historisk Sands særlig interessante Oplysning af Absalons eller en anden Deltagers senere Beretning til ham i Danmark? Det er ikke rimeligt, at almindelige Danske, naar de kom til Portør, just skulle have erkyndiget sig om Stedets historiske Minder eller, om noget saadant tilfældigvis var blevet dem berettet, bevaret, hvad de fik at høre, og bagefter fortalt det til Saxo. Tænker man sig derimod denne som personlig nærværende, bliver det en helt anden Sag. Mærkes maa det nu, at Sigurd Slembes Bedrifter netop høre til de Partier af Norges Historie, som Saxo med størst Udførlighed og Liv har beskrevet[1].

Maaskee endnu mærkeligere er det, at Saxo under Skildringen af Seiladsen nordover langs Norges Kyst gjør den Bemærkning, at man »kom saa langt, at ved Sommersolhvervs Tid befandtes Nætterne at være saa lyse

[1] Saxo p. 786—89. I den Skildring nævner han ellers ikke Sigurds Kamp ved Portør, hvilken dog kjendes ogsaa fra Sagaerne.

og i den Grad lige med Dagen, at der næsten ingen Forskjel blev paa Døgnets Tider, ja saa, at man endog om Natten kunde læse den fineste Skrift«.

Jeg spørger her: Er det antageligt, at man ombord paa Valdemars Flaade har været særlig literær og overhoved givet sig meget af med at læse Skrift, det være sig ved Dag eller Nat? Det er ikke sandsynligt, at Høvdingerne, end sige Mandskabet har givet sig af med at læse. Men har »Absalons Klerk« været med, kan det rigtignok let forklares, at dette Træk er kommet med i Skildringen.

Paludan-Müller har med vanlig Genialitet paapeget en Række af Stykker i den Del af Saxos Verk, som han har giver Navnet: »Absalonspartiet«, om hvilke Stykker det aabenbart maa antages, at de bero paa Saxos umiddelbare Iagttagelse af Begivenheder og Phænomener som Øienvidne. Han bemærker[1]: »Tager man Absalonspartiet nærmere i Øiesyn, vil man finde, at det for en stor Deel bestaar af høist livlige Enkeltskildringer, der vel i Texten ere stilistisk sammenarbeidede, men i den indre Sammenhæng temmelig løst forbundne.« Han nævner nu en Række Exempler paa saadanne Partier af Saxos Verk, om hvilke han siger, at »de røbe sig ikke alene som hidrørende fra et Øienvidne til de skildrede Begivenheder, men synes endog at være nedskrevne under det endnu friske Indtryk af de mærkelige eller rystende Scener«. Mellem de af Paludan-Müller fremhævede Steder er der flere, der angaa Begivenheder udenfor Danmark, f. Ex. »det prægtige Stykke om Arkonas og Karenz's Erobring, om Flaadens Farer og Absalons Aandsnærværelse paa Toget mod Julin og ved det mislykkede Forsøg paa at føre Flaaden ud gjennem Oder-

[1] (Dansk) Historisk Tidsskrift, 4. R., V, 337 flg.

mundingen ved Divenow« o. s. v. Er der da altsaa med Paludan-Müller Grund til at antage, at Saxo har ledsaget Absalon til Østersøens sydlige Kyster, bliver det ikke mindre sandsynligt, at han i 1168 har fulgt sin Herre til Norge.

Hvor langt mod Nord Valdemars Flaade er naaet i 1168, siger Saxo ikke bestemt, men fortæller kun, som vi have hørt, at man kom didhen, hvor Forskjellen paa Nat og Dag omtrent var borte. Munch[1] har ment, at man i dette Punct »neppe kan have været sydligere, end henimod Bergen, maaskee man endog var kommen lige til Stadtland«, og han tilføier i en Note, at »dette forsaavidt er det rimeligste, som Forbjerget der afgav ligesom en bestemt Grændse for Indenskjærsfarten«. Det synes imidlertid mere sandsynligt at antage, at Seiladsen har strakt sig endnu adskilligt videre mod Nord, thi Bergen, ja endog Stadtlandet hører dog til den sydlige Del af Norge, hvor Sommernatten ikke let er i den Grad lys, som Saxo her beretter, at den var ved Nordgrændsen for Toget. Efter Ordene[2] skulde man endog tro, at Valdemar var naaet til »Midnatssolens Land«, hvilket dog paa den anden Side ikke er rimeligt. Sandsynligt turde det være, at han idetmindste er naaet op til f. Ex. Mundingen af Throndhjemsfjorden.

Det bør ikke lades ubemærket, at Iagttagelserne paa dette Tog aabenbart ligge til Grund for den kortfattede Omtale af Norges Natur, der findes i Saxos længe efter

---

[1] D. n. F. Hist. III, 27. Steenstrup (Danmarks Riges Historie I, 619) siger, at de Danske naaede »lige til Sognefjorden«. Men der er Forskjellen paa Nat og Dag ved Midsommerstid dog større end den af Saxo beskrevne, om end Sommernætterne overalt i Norge ere lysere end i Danmark.

[2] Der staar (Saxo p. 820): *Ad qvarum* (ɔ: *noctium*) *lumen, solis beneficio procuratum, levi contemplatione exiles literae legi poterant.*

den Tid skrevne og til Erkebiskop Andreas Sunessøn stilede Fortale til sit historiske Verk[1]. De Ord om det »yndigste« (*amoenissima*) Danmark og det vilde Norge (*tot inculta locorum spatia — — nihil praeter aspera saxa atque invias rupes*), som han under Beskrivelsen af Norgestoget lægger i Munden paa Nils Oxe, der vilde bevæge Valdemar til at vende om allerede ved Tønsberg, disse Ord ere ret overensstemmende med Fortalens kun endnu en Smule mere rhetoriske Udmaling af Norges ublide Natur[2]. Observationen af de lyse Nætter gjentages ogsaa i Fortalen, om end i varierede Udtryk.

II.

Den danske Forsker Dr. Axel Olrik, der har givet saa vigtige og betydelige Bidrag til Belysning af Saxos Oldhistorie og dens Kilder, har gjort sig megen Flid med at paavise, hvorfra Historieskriverens mange norske »Fornaldarsagaer« stamme[3]. Han mener at have godtgjort, at Saxo har dem fra Island, ja endog at hans Viden stammer fra en eneste, naturligvis Danmark besøgende Islænding. Men han mener tillige, at disse Saxos Fornaldarsagaer ere »tildannede og udformede af Nordmænd«. Islændingen skulde altsaa ikke have hørt disse Sagaer hjemme paa sin fjerne Ø, han maatte først have hørt dem i Norge og derefter have gjenfortalt dem for Saxo.

For nu at forklare, hvorledes dette er gaaet for sig, fremsætter Dr. Olrik skarpsindige Formodninger, om »hvad Berøring med Norge har en Islænding haft, som er reist fra sit Hjemland til Danmark?« (S. 280). Han har, mener For-

---

[1] Saxo, pag. 13.

[2] *Saxei situs deformitas, rupes infoecundae et scopuli undiquesecus, tristes locorum salebrae.*

[3] Axel Olrik, Sakses Oldhistorie, norrøne Sagaer og danske Sagn. En literaturhistorisk Undersøgelse. Kbhvn. 1894, S. 272 fgg.

fatteren, skaffet sig Part i et Skib, der gik mellem Island og Norge, hvor der rimeligvis var baade Islændinger og Nordmænd ombord, og er saa kommen til en norsk Havn, allersnarest til Nidaros. For nu at komme derfra til Danmark, er han enten gaaet ombord paa et Skib, som har havt dette til directe Maal, eller i Mangel deraf paa et, der gik til det sydlige Norge, og er saa kommen ned langs Vestkysten til Lindesnes, hvorfra Skibet enten har sat Kurs ind efter Oslo eller seilet lige over Skagerrak forbi Skagen til Kattegat og Øresund.

Videre udvikler nu Forfatteren, at samtlige de norske Stedsnavne, der forekomme i Saxos Fornaldarsagaer, findes netop paa Kysten fra Throndhjemsfjorden til Lindesnes. »Islændingen« skulde da under sin Seilads langs Kysten have hørt Sagaerne og mærket sig Localiteterne. For at gjøre en saadan Antagelse sandsynlig anfører han Steder af Landnámabók, der skulle »give et Billede af, hvorledes den lange Seilads langs Kysten kortedes ved Fortællinger om de mærkelige Steder, man saa underveis«. Dr. Olrik udfinder, at »Saxos Stedfæstelser fordele sig paa hele Kystlandet fra Throndhjemsfjorden til Norges Sydspids«. Han paapeger Øen Hiteren med Baldershagen, Frøkasund, Rusla ved Indseilingen til Sognefjorden, Stikla paa Karmøen, Rennesø, Aumar o. s. v.

Som Resultat finder nu Dr. Olrik, »at hans Gjetning, at Saxos Fornaldarsagaer egentlig ere Skippersagaer, løser en hel Række Vanskeligheder« (hvilke jeg dog her ei vil gaa nærmere ind paa).

Villig anerkjender jeg Skarpsindigheden i Dr. Olriks udførlig fremsatte Hypothese. Men jeg tillader mig dog at spørge, om ikke »Vanskelighederne« endnu lettere end gjennem en Islændings hypothetiske Reise »løses« gjennem Sandsynligheden af Saxos egen personlige Færden langs den norske Kyst i det mindste fra Tønsberg og til langt

op imod Nord. Saxo egen ovenfor citerede Bemærkning om Havnen Portør som Skueplads for en Bedrift af Sigurd Slembedegn peger jo uimodsigeligt paa, at Ankomsten til denne Udhavn har foranlediget, at man har givet tilbedste Fortællinger om Sigurd, ganske som det i vore Dage af og til hænder, at Passagerer paa et Dampskib, endog Folk af tarvelig historisk Dannelse, komme til at tale om 1812 og »Najadens« Undergang, naar man passerer den ikke langt fra Portør beliggende Havn Lyngør, eller om 1532 og Christiern II, naar man befinder sig i Nærheden af det i samme District beliggende Hestnes.

Valdemar kom til Norge 1168 som forbunden med et Parti, der bekjæmpede Magnus Erlingsson. Det er utvivlsomt, at der paa hans Flaade befandt sig ikke faa endog ret fremstaaende Nordmænd. Saxo siger jo selv udtrykkelig til Slutning, at de »fornemme Nordmænd, som havde ledsaget Kongen«, skilte sig fra ham, da han omsider vendte om og seilede tilbage til Danmark, »fordi de skammede sig ved at forlade sit Fædreland«.[1] Herpaa lægger jeg megen Vegt. Det var naturligvis i de høiere Classer, at den historiske Tradition fortrinsvis var bevaret, og Saxo tør derfor formentlig i et saa udsøgt Selskab have havt Anledning til at høre fuldt saa indholdsrige og paalidelige Beretninger som de »Skippersagaer«, en Islænding maaskee kunde gjøre Regning paa at indsamle under en Kystreise paa et almindeligt Handelsskib.

Om Mythologi og Sagnhistorie udtaler jeg mig ikke. Men det forekommer mig indlysende, at Saxo ikke kan andet end faa en ikke lidet større Betydning som Kilde til norsk Historie, naar man tør antage, at han som Del-

[1] Saxo p. 821: *Norvagiensis nobilitas, quæ venienti regi comes extiterat, linqvendae patriae pudore revertentem prosequi supersedit.*

tager i et dansk Tog til Norge har havt Anledning til at lære Landet at kjende, idet man kan være vis paa, at han har benyttet Leiligheden til at sætte sig ind i Forholdene og navnlig til at indsamle historisk Kundskab saa godt, som vel muligt.

Det seer ud til, at han ikke har følt sig tiltalt af Nordmændene. Flere Steder i hans Verk pege i denne Retning. Medens man neppe kan finde Ytringer hos Saxo, der tyde paa Uvilje mod de Svenske, thi dertil kan man dog ikke egentlig regne hans Paastand, at intet Folk villigere optager Landflygtige eller lettere bortjager dem[1], har han strengere Domme om de Norske. Han beskylder dem saaledes for, at de fremfor noget andet finde Behag i at drikke umaadeligt[2]. Er nu dette maaskee kun en henkastet Ytring, vidner et andet Sted om en dybere Antipathi. Det er der, hvor Saxo fortæller om Svensken Gunnar, der angriber Norge og først ødelægger Jæderen og derpaa beseirer den norske Konge Regnald og saa »for ret at hævne det overvundne Folk for dets Feighed satte en Hund til Høvding over det. Hvad skal man tro, at han hermed har tilsigtet, uden at lade et hovmodigt Folk føle sig grundig straffet for sit Overmod ved at maatte bøie sin stive Nakke for en gjøende Hund.« — — »Saaledes opnaaede han ved at knække Nordmændenes Hovmod, at de ret tydeligt fik at føle, hvilket Skaar der var gjort i deres Stolthed, eftersom de saa sig tvungne til at vise en Hund Lydighed.«[3] Saxos Udgiver, P. E. Müller

---

[1] Saxo p. 683: *Neque enim ulla gens exules aut promptius recipit aut facilius respuit.*

[2] p. 653: *Norvagienses summam in potionis magnitudine voluptatem habent.*

[3] p. 352: *Ut plenus superbiae populus insolentiam suam manifestius puniri cognosceret — — ita Norvagiensium tumore exploso obtentum est, ut liqvidius fastus sui detrimenta cognoscerent.*

udtaler her, at det neppe kan negtes, at Udtrykkene tale for, at Saxo ikke har yndet de Norske. Kunde det end tænkes, at disse til Fortællingen om ældgamle Oldsagn knyttede Udbrud nærmest kun burde forstaaes som rhetoriske Udbrud, er der dog ogsaa andre Steder hos Saxo, der bestemt tyde paa, at han ikke har holdt af Nordmændene. Fornemmelig bør her mærkes nogle meget heftige Ytringer i Sven Tveskjægs Historie. Saxo giver her en fabelagtig Fortælling tilbedste om Olaf Tryggvessøn og Sigrid Storraade. Det hedder, »at Olaf havde stevnet Sigrid til sig ombord paa et Skib, og da hun traadte ud paa en til dette anbragt Bro, blev Brættet, hun gik paa, trukket bort under hende, saa hun styrtede paa Hovedet i Vandet. Søfolkene, som havde faaet Befaling hertil, nøiedes saa ikke med at have tilføiet den ophøiede Dronning denne Tort, men for at lade hende forstaa, at de ansaa hende for et liderligt Kvindfolk, gave de sig til at raabe og vrindske ad hende. Dette var norsk fin Opførsel, fuld af Svig og Spot — hvo som viser det Folk Godhed og Venlighed, maa sandelig være belavet paa at faa alt andet end Tak derfor.«[1] Allerede Torfæus, hvis mangen Gang mærkeligt skarpsindige Bemærkninger ikke bør forneımt oversees, som den Keyser-Munchske Skole tidt har gjort (baade hvor det gjælder ham og Schøning), fandt det tænkeligt, at disse »Invectiver« staa i Forbindelse med Saxos Harme over Erling Skakkes formentlige Utaknemlighed mod Kong Valdemar[2]. En lignende Formodning udtaler P. E. Müller i Noterne til Saxo, uden som det synes at have været opmærksom paa Torfæus. Det kan derhos bemærkes, at Saxo, idet

[1] Saxo pag. 503: *Haec est Norragica humanitas, dolis ac derisione instructa, — et sane quisquis ei populo humanitatem atque obsequium erogat, ingratis beneficium praestat.*

[2] Torfæi Hist. rerr. Norv. III 568.

han omtaler Magnus den godes Succession efter Harde-Knud i Danmark, i høie Ord roser sine Landsmænd for den Samvittighedsfuldhed, hvormed de respecterede den mellem Magnus og den danske Konge trufne Arvepagt, idet de fandt sig i at foretrække den fremmede Magnus for Sven Estridssøn, der var af dansk Kongeblod[1]. Det tør antages, at han her har villet rose sine Landsmænd paa de Norskes Bekostning.

III.

At Saxo saaledes, idetmindste til sine Tider, har været uvillig stemt mod de Norske, bør dog ingenlunde i væsentlig Grad forringe vor Tillid til ham som Fortæller af den virkelig historiske Tids, navnlig Samtidens Historie. Jo mere den norske Historieforskning kommer til at erkjende, at der ikke kan tillægges islandske Traditioner en saa vidtgaaende Tillid, som hidtil er viist dem, vil Saxos Værd sikkert blive mere og mere paaskjønnet.

Her skal kun gjøres et Forsøg paa en Sammenstilling af hans Historie med de sagamæssige Kilder til Magnus Erlingssøns Historie. Disse Kilder ere, som bekjendt, Fagrskinna og Snorre; Knytlinga Saga kan ikke komme i Betragtning. Selvfølgelig bliver her nærmest kun Tale om de Partier af Norges Historie i denne Konges Dage, der angaa Norges Berøringer med Danmark.

Det er indlysende, at Saxo ligeoverfor disse to islandske Kildeskrifter til Historien i Tiden fra 1161 nødvendigvis maa have visse Fortrin, hvilke dog hidtil ingenlunde ere ret bemærkede eller fremhævede.

Saxo levede nemlig for det første samtidig med hin Tids Begivenheder, medens Fagrskinna og Snorre ere

---

[1] Saxo p. 538.
[2] p. 540.

betydelig yngre. Førstnævntes Affattelsestid sættes nu med Rette saalangt ned i Tiden som 1230—1240, altsaa samtidig med Snorres Historieskrivning; den sidste kan altsaa ikke have benyttet Fagrskinna. Nu maa vistnok Morkinskinna, der antages ligesom Fagrskinna og Snorre at haveført Fremstillingen ned til 1177, men hvis senere og os her vedkommende Stykker ere tabte, rimeligvis være at henføre til en lidt ældre Tid (henimod 1230), og den har maaskee ligget til Grund for Fagrskinna. I ethvert Tilfælde staar altsaa Saxo Begivenhederne noget over en Menneskealder nærmere. Hertil kommer, at Saxo ganske sikkert gjennem sin daglige Omgang med Absalon, om hvis politiske Indflydelse og Betydning det er overflødigt at tale, har havt en særegen Adgang til at kjende Tidens danske og dansk-norske Politik og blive indviet i alle dennes Hemmeligheder. Snorre derimod og de anonyme Forfattere af (Morkinskinna og) Fagrskinna vare neppe i det heldige Tilfælde at kunne belæres af saadanne i Rigsanliggender nøie indviede Personligheder. De skreve i Haakon Haakonssons Regjeringstid. Men da laa ikke alene, som Enhver veed, Erling Jarl, Magnus Erlingsson, Erkebiskop Eystein og alle den Tids mægtigste Nordmænd forlængst i sin Grav, men — hvad der ikke nok kan fremhæves — Sverres voldsomme Omvæltninger havde knust de Ætter og Kredse, i hvilke Overleveringen fra de nævnte Mænds Dage under normale Forhold maatte kunne tænkes bevarede. Biskop Nicolaus af Oslo († 1225) har maaskee været den sidste, ganske vist høist ensidige og lidet paalidelige Bærer af hine Dages mere intime politiske Erindringer. Selv en Mand med Snorres Evner

[1] Jeg holder mig med Hensyn til disse Kildeskrifters sandsynlige Affattelsestid til Finnur Jonssons: Den oldnorske og oldislandske Literaturs Historie. II. S. 625—639.

har under sine Ophold i Norge havt vanskeligt nok for at skaffe sig dyberegaaende Indsigt om de Ting, hvorom her er Tale. Snorres Ven Skule Jarl maatte man jo nærmest tænke paa som hans Veileder, men Jarlen, opdragen, som han var, mellem Birkebenere, har neppe havt meget indgaaende Viden om Tiden før Kong Sverre.

P. A. Munch har da ogsaa i Fortalen til sin i 1859 udgivne Oversættelse af Snorre (pag. XXI) indrømmet, at det sidste Parti af dennes Verk er dets svageste, og anstillet forskjellige skarpsindige Betragtninger over Aarsagerne hertil.

IV.

Vil man nu studere den dansk-norske Historie i Tiden fra 1161 og ned gjennem de følgende Aar indtil 1170, vil det formentlig være mindre heldigt, saaledes som man almindelig har gjort, at forsøge paa gammeldags Maade at combinere Saxos og Sagaernes Beretning. De bør derimod betragtes hver for sig og saa sammenholdes, men ikke sammenblandes.

Magnus Erlingssøns Historie begynder, som bekjendt, dermed, at Kong Inges Parti, dengang han var falden 1161, besluttede fremdeles at holde sammen og ikke underkaste sig Haakon, Sigurd Munds Søn, hvis Parti havde vundet den foreløbige Seier. Efter en Raadslagning, om hvem man skulde tage til Konge blandt de kvindelige Descendenter af Kongehuset, faldt Valget paa Christina Sigurdsdatters og Erling Skakkes Søn. Hvor stor Tillid man kan skjænke Snorres udførlige Referat af de forudgaaende Forhandlinger — i Fagrskinna, der paa dette Punct har en Lacune, findes derom Intet — hvor Talere optræder i *oratio recta*, faar staa derhen. Men der er her en Omstændighed tilstede, som ikke alene lades uomtalt af Snorre, men som, saavidt jeg veed, heller ikke

senere Historikere have fæstet sig ved. I Sverres Saga (Cap. 83) faar man pludselig vide, at Kong Inge havde efterladt en Søn, Harald, der i Aaret 1184 optræder i Bergen mellem Magnus Erlingssøns Folk og længere ud paa samme Aar blev en af de Faldne i Slaget ved Fimreite. Dette er mærkeligt. Da Kong Inge selv ved sin Død var en ganske ung Mand, maa denne Harald ved Faderens Bortgang vistnok have været et lidet Barn. Men det var ogsaa den femaarige Cognat Magnus Erlingssøn. Haralds Forbigaaelse er altsaa mærkelig. Maaskee har han været en posthumus, ligesom Haakon Haakonssøn? I ethvert Fald er det af Interesse, at han, Kongesønnen, som voxen har fundet sig i at være Magnus's Tjener, og at ikke Nogen har fundet paa at benytte ham i Partiøiemed.

Efterat Magnus imidlertid var hyldet af Inges forrige Parti i Norge, men en haard Kamp øiensynlig vilde forestaa, inden der kunde tænkes paa at faa ham almindelig anerkjendt, besluttede Erling sig til at søge Hjælp hos Kong Valdemar og begav sig med sin Søn ned til Danmark. Snorre omtaler ikke, at Christina, Magnus's Moder, paa hvis nære Slægtskab med Valdemar Haabet om dansk Understøttelse vel for en væsentlig Del maatte bygges, dennegang var med paa Færden. Derimod medfulgte Kong Inges Moder, Dronning Ingerid, som her for sidste Gang omtales[1]. Hun ledsagedes af to Sønner; mellem dem har sandsynligvis været den senere Biskop Nicolaus, der dog endnu ei kan have været voxen. Videre medfulgte Jon Kutiza, en i den følgende Tid af og til nævnt ivrig Tilhænger af Magnus og Erling; han hørte hjemme i Thrøndelagen, var idetmindste siden Lendermand og nævnes endnu (1185) som tilhørende Kuflungernes Parti.

[1] Se det til Slutning tilføiede Excurs.

Færden talte 10 Skibe, og det hedder, at man henvendte sig til Kong Valdemar og til Dronning Ingerids danske Søn Buris.

Ogsaa Saxo kjender dette Danmarkstog, skjønt han kun nævner Erling og Magnus ved Navn. Han omtaler derhos, at det var Jylland, hvor de Norske kom hen. Han tilføier ogsaa, at de bleve modtagne med de største Hædersbevisninger, og at der ydedes dem rigelig Understøttelse for den Tid, de vare hjemmefra, og stor Udrustning[1], hvilket vel vil sige, at de bleve forsynede med forskjellige Fornødenheder til den forestaaende Kamp med Haakon Sigurdssøn.

Snorre angiver saa, at der sluttedes en meget vidtrækkende Overenskomst mellem Valdemar og Erling. Den første skulde yde Kong Magnus al den Hjælp, som han maatte tiltrænge for at vinde Norge og »holde det siden«. Til Gjengjæld skulde »Valdemar have det Rige i Norge, som hans »Frænder« Harald Gormssøn og Svein Tjugeskjæg havde havt, »hele Viken nord (ɔ: vest) til Rygjarbit« (ɔ: Gjernestangen, der dannede Østgrænsen for Agder).

Fagrskinna har, som anmærket, her en Lacune. Men paa et senere Punct omtaler ogsaa denne Kilde en saadan Overenskomst om, at »hvis Magnus blev Konge i Norge«, — Overenskomsten maa altsaa ogsaa her sættes til 1161, da denne endnu ikke var kommen i Besiddelse af Riget — da skulde Kong Valdemar »tilegne sig alt Landet, som ligger mellem Danmark og Lindesnes med Skat og Skyld, som i fordums Tid Danekongerne havde havt«.

---

[1] Saxo p. 792: *Erlingus ad Jutiam appulit ibique in summa regis dignatione versatus uberes exilii impensas et amplissima commeatuum instrumenta percepit.*

Valdemar skulde altsaa have endnu mere, end hvad Snorre, der kun taler om Landet til Rygjarbit, lader Erling afstaa. Fagrskinnas Forfatter lader tilsidst endog Erling give Valdemar et lidet Cursus i dansk-norsk Historie (*sagði konungi bæði forn dœmi ok ný. — — mintisk hann á þat, er Hákon hinn ríki jarl hafði haldit Norgesveldi at léni af Danakonungi!*). Fagrskinna tilføier endelig, at Valdemar paa sin Side lovede at understøtte Erling til at underlægge sin Søn Landet[1].

Det synes mig lidet troligt, at en Overenskomst mellem Erling og Valdemar har været bygget paa dunkle Minder om, at Viken i sin Tid havde hørt til Daneveldet, og overhoved paa Traditioner, der gik tilbage til Hedenskabets Dage. Det er rimeligere i begge Contrahenter at see Realpolitikere, som tænkte paa den givne, actuelle Situation og paa de Fordele, enhver af dem kunde haabe at afvinde denne. Den hele Tale om Gorm, Haakon Jarl, Viken til Rygjarbit eller Lindesnes o. s. v. turde snarest være — islandske Phantasier. For Islændinger, som rugede over gamle, uklare Forestillinger fra en længst svunden Tid, kunde det ligge nær, naar de hørte noget om en Forhandling mellem Danmark og Norge, hvor Danmark var den overlegne Magt, da strax at tænke tilbage paa Haakon Jarl o. s. v. I Norge var der vist ikke Mange, som under kritiske Spørgsmaal i Samtiden vendte Blikket mod en taaget Oldtid, og i Danmark har vel slet Ingen hengivet sig til den Art Betragtninger. Thi naar ikke engang Saxo hentyder dertil, have sikkert ikke Andre været inde paa saadanne Tanker.

De følgende Begivenheder vise aabenbart, at Erling maa have misligholdt Forpligtelser ligeoverfor Valdemar, thi paa anden Maade kan neppe det Fiendskab mellem

[1] Fagrskinna, Munchs og Ungers Udg. S. 179, 183.

Rigerne forklares, der snart sees at have afløst det i 1161 fremtrædende varme Venskab. Men hvori disse Forpligtelser have bestaaet, kan visselig nu ikke siges. Har der været Tale om et Vasalforhold, da vilde det være sandsynligere, at Magnus for hele Norge har skullet erkjende et Slags dansk Overhøihed, end for en enkelt Provinds's Vedkommende. Herpaa kunde nemlig de af Saxo fortalte Betingelser ved det endelige Forlig i 1170, hvortil vi senere skulle vende tilbage, synes at tyde, tildels ogsaa andre Omstændigheder.

Erling seirede over Haakon, som det maa antages, uden anden dansk Hjelp, end den Udrustning med Krigsfornødenheder, som han strax har faaet hos Valdemar. Et Par Aar efter (1163, som Hertzberg har vist at være det rette Aar) kunde han lade sin Søn krone. Vi skulle ikke her opholde os ved denne af Andre nys udtømmende behandlede Begivenhed. Kun bemærke vi, at Snorre kun har lidet indgaaende Kjendskab til, hvad der foregik. Han tror, ar Kroningen i Norge var fremkaldt ved Exempler fra England og — Danmark, hvor han mener at allerede Sven Estridssøn var kronet Konge. Sandheden er, at Norge er det første af Nordens Lande, som har seet en Kongekroning. Men mærkeligere er det, at Snorre slet ikke kjender til den gjennemgribende Forandring i Norges Statsret, de store Indrømmelser til Geistligheden og de nye Regler for Thronens Besættelse, som bleve vedtagne og lovfæstede. Dette er et mærkeligt Bevis paa, hvad jeg ovenfor har udtalt om, hvor afsvækkede Traditionerne fra denne Tid vare blevne i Norge, da Snorre skulde skrive sit Verk i Haakon Haakonssøns Tid. At heller ikke Saxo omtaler disse Ting, er derimod ikke underligt, thi han berører kun leilighedsvis norske Forholde, hvilke han ogsaa betegner som fjernere liggende og hans Verk lidet vedkommende, naar det ei er nød-

vendigt at berøre dem for den danske Histories Skyld[1]. Men han har ingenlunde været uvidende om, hvilken Magt Hierarkiet i Magnus's og Erlings Tid havde vidst at tilvende sig, thi han siger udtrykkelig, at »Bispernes Magt i Norge paa den Tid var ganske umaadelig«[2].

Da et Par Aar efter Erlings og Valdemars Forhandlinger Forholdet mellem dem var blevet spændt, sees Valdemar at have ladet Udsendinge gaa til Norge for at kræve hans Ret; men Erling skal have henskudt sig under Almuen, der saa til Thinge negtede at finde sig i nogen Underkastelse under Danmark, idet de efter islandske Kilder henholdt sig til Historiens Vidnesbyrd om, at de Danskes Regimente i længst forsvunden Tid havde været saa ulykkeligt. En udmærket Historieforsker har i sin Tid træffende sammenlignet denne Erlings Appel til Thingalmuen med Frants I's Fremgangsmaade, da han i Freden i Madrid 1526 havde maattet afstaa Hertugdømmet Burgund til Carl V, men, efter at være kommen paa fri Fod, lod Burgunds Stænder protestere mod Afstaaelsen[3]. Efter E. Hertzbergs Beregninger af Tidsfølgen i

[1] F. Ex. p. 786: *Et quoniam externa nostris hoc loco connexa sunt, quaedam de re Norvagica cognosse fastidio non sit;* p. 895 (efter Omtalen af Sverre): *Sed ne peregrinis ulterius immorer, stilum ad propria referam.*

[2] p. 794: *Pontificum ea tempestate ingens apud Norvagiam auctoritas erat.* At han skriver »*erat*« og ikke *est*, har naturligvis sin Forklaring i, at han godt vidste, at Hierarkiets Vælde ikke blev langvarigt, men snart knækkedes af Sverre.

[3] Werlauff i Molbechs Tidsskrift for Histore, Literatur og Konst II (1828) S. 485. Denne Afhandling: »Om Krigen mellem Danmark og Norge i Slutningen af trettende og Begyndelsen af fjortende Aarhundrede, med nogle Bemærkninger over de tidligere Forhold mellem Rigerne« fortjente at være mere paaagtet af norske Historikere, end den synes at være.

disse Aars Historie[1] skulde de ovennævnte danske Sendemænd have været nærværende i Bergen kort før Magnus's Kroning der om Sommeren 1163 (formodentlig ogsaa overværet denne) og saa ud paa Høsten have fulgt Erling til Østlandet, hvor det omtalte Thing holdtes med Almuen, og vel derefter have vendt hjem til Kong Valdemar.

Imidlertid havde allerede samme Aar, som Kong Haakon var falden i Slaget ved Sekken[2] (1162), denne Konges Tilhængere paany samlet sig og ladet en anden af Sigurd Munds Sønner, den saakaldte Sigurd Marcusfostre, udraabe til Konge paa Eidsivathing. Saxo kjender den nye Thronprætendent, dog uden at angive hans Navn, idet han (p. 793) kun benævner ham *Marci alumnus*. (Af Sagaerne — jeg følger fremdeles Hertzbergs Tidsberegning — vide vi, at baade Sigurd og Marcus henrettedes i Bergen 1164). Nu, fortæller Saxo, henvendte de Henrettedes Tilhængere sig først til Kong Karl Sverkerssøn i Sverige, »som syntes at staa i en vis Slægtskabsforbindelse med Norges Konger«[3]. Her opnaaedes ikke nogen virkelig Hjelp, og nu sendte Partiet Bud til Valdemar for at søge Bistand hos denne og lovede »en Deling

[1] Norsk hist. Tidsskrift 4 R. III., S. 138 fgg.

[2] I Haakons Historie er der hos Saxo en Afvigelse fra Sagaernes Beretning. Saxo siger nemlig (p. 792), at der var opstaaet en Uenighed mellem den unge Konge og hans fornemste Høvding, Sigurd Jarl af Reyr, fordi Haakon havde negtet ham Midler (*impensas*) til Krigsførelse, hvorfor Sigurd havde skilt sig fra denne, var flygtet til Sverige og, efter at være kommen tilbage derfra, dræbtes af Erlings Folk. Jeg veed ikke, hvorfor den samtidige Saxos Beretning skal forkastes, alene fordi den ei stemte med yngre Islændingers.

[3] Tidligere (p. 651) har Saxo berettet, at Karl var en Søn af Sverker med en norsk Kvinde Ulfhild, som han havde bortført fra hendes Mand. Ulfhild skal efter Snorre have været en »Ætling af Thore Hund«.

af Norge«[1]. (Man maa her spørge: mellem hvem? Valdemar skulde vel have den ene Part, men, da Sigurd var falden, hvem skulde have den anden? Endnu var jo ikke nogen ny Prætendent opstillet). Kong Valdemar, fortsætter Saxo, vilde ikke uden videre stole paa de norske Misfornøiede, men lod nu Nordmændenes Sindelag undersøge ved hemmelige Udsendinge, og det viste sig da, at adskillige Norske virkelig vare tilbøielige til Frafald fra Magnus og Erling[2].

Saxo beretter om hemmelige danske Agenter, og saadanne have altsaa virkelig optraadt her. Snorre har, som bekjendt, en Fortælling om noget lignende. Hvad der især maa interessere i den sidstes Fortælling, er, at Snorre lader Agenterne optræde i Thrøndelagen. Dette viser nemlig klart, at Valdemars Planer om at underkaste sig Norge idetmindste nu ikke have indskrænket sig til Viken, men maa have omfattet det hele Land; at han begyndte med at ville vinde Thrønderne, kom vel af, at

---

[1] I den overleverede Text af Saxo (p. 793) staar: *Norvagiae petitione promissa.* Som det synes med Føie har afdøde Overlærer J. Kinch i Ribe i sine fortjenstlige »Bidrag til en Textkritik af de 7 sidste Bøger af Saxos Danmarkshistorie« (særsk. Aftr. af Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1874, S. 303—304) rettet *petitione*, der ingen Mening synes at give, til det let forstaaelige: *partitione*.

[2] I de 1898 paabegyndte, desværre siden ikke fortsatte Regesta Norvegica har G. Storm (S. 12) uden videre mellem Documenter opført Valdemars »Breve« til Erling og til Thrøndernes Høvdinger samt disses Svar. Dette forekommer dristigt, da man ingen anden Hjemmel har for disse »Breves« Existens i sin Tid, end islandske Sagaskrivere, der dog utvivlsomt aldrig have seet dem for sine Øine. Overhoved ere i disse Regester flere »Breve« optagne, som ikke alene ere tabte, men om hvilke det neppe ubetinget kan paastaaes, at de nogensinde havde været skrevne eller netop havde det i Sagaberetninger angivne Indhold.

han havde faaet Kundskab om, at disse var Erling fiendske. Men Snorres Fremstilling er forøvrigt uklar, idet det efter ham skulde see ud, som at Agenterne i Virkeligheden kun udgave sig for at være danske, men at disse danske Mænd egentlig vare udsendte af Erling selv for under Foregivende af, at de kom i Valdemars Ærende, at friste Thrønderne, for at han derved kunde sætte deres Troskab paa Prøve. Derefter skal saa Erling have gjort et Tog til Throndhjem og strengt straffet de compromitterede. Helt paalidelig synes denne Snorres Fortælling ikke at være, da man jo dog af Saxo veed, at Valdemar selv havde sendt slige Folk ud, og at de vendte tilbage til ham med Besked; det maatte da i det høieste kun være nogle af disse Danske, som maaskee Erling havde lokket over til sig. De siges hos Snorre at have givet sig Udseende af Pilegrime til St. Olaf, men da han samtidig lader dem komme til Throndhjem om Vinteren, medens dog Pilegrime uden Tvivl nærmest søgte did om Sommeren til Helgenens Festdage, bliver ogsaa dette mistænkeligt. Og hertil kommer endelig, at Fortællingen i ganske paafaldende, ja i altfor høi Grad minder om et lignende, mindre ædelt Træk, der tillægges Harald Haarderaade[1].

Efterat Valdemar ved sine udsendte Agenter var bragt til den Tro, at han kunde gjøre Regning paa Tilslutning i Norge, foretog han saa det første Tog til Landet 1165, hvorom baade Saxo og Islændingerne vide at tale. Interessant er Saxos Oplysning om Orm Kongsbroder, hvem han vistnok især har mærket sig, fordi han, som ogsaa anføres, var Halvbroder af den danske Buris. Han lader nemlig denne søge Valdemar og love ham Lydighed, dog uden at dermed skulde skee Brud

---

[1] Flatøbogen III, p. 347 fg.

paa hans Troskab mod Magnus. Heri synes mig at ligge et Vink om, at Erling i 1161 har lovet den danske Konge, at han skulde være Norges Lensherre, thi paa den Maade kunde jo Orm ypperlig være begge Kongers Tjener. Og Orm har naturligvis i sin fremskudte Stilling været nøie indviet i, hvad der i 1161 har været vedtaget, ja ikke usandsynlig i det Aar kan have fulgt med til Danmark, hvor jo hans Moder og to af hans Stovreimske Halvbrødre udtrykkelig nævnes blandt Magnus's og Erlings Ledsagere.

Saxos Fortælling om Valdemars første Norgestog viser ganske utvetydigt, at hans Hensigt nu var at »forene det norske Rige med det danske«, og Forfatteren mener, at det vilde have lykkedes ham, om han ikke havde spildt Tiden, men forfulgt Erling, der havde trukket sig tilbage til fjernere Egne. Dette tør jo være tvivlsomt. Enden blev, at Toget mislykkedes, men en »stor Mængde Nordmænd, som havde sluttet sig til Valdemar, forlod med ham Landet og levede en Tidlang dels paa Kongens, dels paa Høvdingernes Bekostning«.

Nu følger Beretningen om, at Erling søgte at hevne sig ved at gaa angrebsvis frem mod Danmark. Det er ikke nødvendigt her at gaa i Enkeltheder, men Saxos Beretning om Erlings Tog til Danmark indeholder særdeles fortræffelige Skildringer. Paludan-Müller har utvivlsomt Ret, naar han regner Absalons Møde med Erling i Nærheden af Kjøbenhavn blandt de Begivenheder, hvortil Saxo har været Øienvidne[1]. Derefter følger det andet danske Forsøg paa at erobre Norge, som Sagaerne ikke have et Ord om. Det er ovenfor udførlig omtalt.

Endelig har vi saa det endelige Forlig mellem Norge og Danmark, hvor Saxo ubetinget maa betragtes som

---

[1] Dansk hist. Tidsskr. 4 R. V. 338.

Hovedkilden, fuldt paalidelig og velunderrettet som han er, i Modsætning til Islændingerne.

Saxo, i hvis Verk Erlings Hustru Christina overhoved ikke nævnes, har Intet om hendes Reise til Danmark, der saaledes, om den end har fundet Sted, neppe maa tillægges nogen større Betydning.

Saxo beretter om det berømte Møde i Ringsted 1170, hvor Danmark saa sin første Kongekroning, idet Valdemars syvaarige Søn Knut (VI) der blev salvet. Samtidig blev ogsaa Kongens Fader, Knud Lavard, høitidelig skrinlagt som Helgen. Derefter fremtraadte som Erling Skakkes Gesandter Helge, Biskop af Oslo[1], samt Erkebiskop Stephanus af Upsala. Fra et ophøiet Sted bade de om Fred for Nordmændene og udviklede, at Valdemar paa denne Glædesdag burde være særlig fredelig stemt, og deres »udmærkede Veltalenhed gjorde omsider Indtryk«. Det blev tilstaaet, at Erling skulde faa Kongen i Tale. Efter Biskop Helges Forlangende bestemtes saa Esbern Snare, skjønt han nylig var saaret og ikke endnu helbredet, til at gaa til Norge som Gissel, medens to Nordmænd, en Erling[2] og en Ivar, skulde forblive i Danmark som Kong Valdemars Gisler. Da Esbern mødtes med Erling i Norge, vexlede de skarpe Ord »paa et Thing«. Derefter kommer Erling Skakke selv til Danmark med fire Skibe, ledsaget af den nysnævnte svenske Erkebisp.

[1] Han var ganske nylig bleven Biskop Thorsteins Eftermand og efterfulgtes siden af Nicolaus Arnessøn. Om hans Optræden i Danmark vide Sagaerne Intet og kjende ham overhoved ikke.

[2] Denne Erling er maaskee identisk med en Mand af samme Navn, der senere af Saxo nævnes som Deltager i de Danskes Kampe i Pommern (p. 980). Mere om ham vides neppe, men Saxo kalder ham paa det sidst citerede Sted: *Illustri inter Noricos loco natus*, og jeg har derfor tænkt paa en samtidig Erling af Bjarkø-Ætten. Ivar er vistnok ganske ukjendt.

Esbern Snare forbliver i Norge, medens Absalon mødte Erling ved Isøre paa Sjelland og førte ham over til Jylland til Kongen. Her sluttedes endelig Forlig, idet Erling aflagde Ed paa, at han skulde paatage sig at opfostre Danekongens yngre Søn Valdemar (den senere Valdemar Seier), der var et ganske lidet Barn, og gjøre ham til Jarl (*dux*), og dersom Erlings Søn Magnus ikke fik ægtefødte Børn (der staar *liberis*, ikke *filiis*) da skulde Valdemar den yngre blive det norske Riges Arving. Erling blev samtidig Kongens haandgangne Mand (*miles*) og skulde, naarsomhelst det var paakrævet, stille sexti norske Skibe (formodentlig bemandede) til Valdemars Tjeneste. Erling skal saa siden i Norge have bekjendtgjort dette Forlig til Thinge. Et Skib var sendt op fra Danmark for at hente Esbern Snare tilbage, og denne forlod Norge efter at have modtaget Gaver af Folket, bestaaende af Buer og Pile[1].

De islandske Beretninger paastaa, at Erling ved denne Leilighed blev dansk Jarl. Dette maa efter det ovenstaaende være urigtigt. Han blev Kongens *miles*, ikke hans *dux*. Allerede Munch[2] har her stillet sig tvivlende ligeoverfor Sagaerne, og det er sikkert rimeligst at tillægge den samtidige Saxo større Troværdighed. Jarletitelen har han visselig faaet af sin Søn. Og hans Vasalforhold angaar det hele Norge og ikke — »Viken«.

Nogen videre Betydning har Forliget ikke faaet, uden forsaavidt som Krigstilstanden mellem Rigerne ophørte. Valdemar blev ikke sendt til Norge for at opfostres, og Tilstandene der vare jo heller ikke indbydende, især efterat Birkebenernes Optræden havde gjort Borger-

[1] Saxo p. 852—854. Tidligere hedder det hos Saxo, at Nordmændene paa den Tid særlig lagde Vind paa Bueskydning og tiltroede sig stor Dygtighed heri.

[2] D. n. F. Hist. III 34.

krigen chronisk. Leustjeneste blev heller ikke ydet, og Norges oprevne Tilstand har gjort dette umuligt. Men venskabelig Forstaaelse vedblev at herske mellem Landene, og efter sin Faders Død seer man Magnus Erlingssøn søge Tilflugt i Danmark. Efterat Valdemar II var bleven Konge i sit Hjemland, optræder han dog en Gang (i 1205) paa en Maade, der minder lidt om gamle Paastande paa dansk Overhøihed over Norge, idet han indfinder sig i Tønsberg og paa en Maade disponerer over Norges Throne til Erling Steinvegs Fordel.

Hermed ophører Saxos Beretninger om norske Forhold og Begivenheder, naar alene undtages, at han indflettede en kort, men desto mere indholdsrig og vigtig Beretning om Kong Sverre[1], hvem han er fuldt paa det rene med at stemple som Bedrager. Herom skal jeg ikke udtale mig, da jeg nys har behandlet dette Spørgsmaal i dette Tidsskrift.

I nærværende Afhandling har jeg nærmest holdt mig til de af Saxos norske Episoder, der angaa hans egen Samtid. Jeg har meent, at der maa tillægges disse en Troværdighed og Betydning, større end den, de norske Historikere hidtil have indrømmet dem. Selvfølgelig er der ogsaa i de foregaaende Afsnit af Saxos Verk Meget, der fortjener nærmere Undersøgelser fra norsk Standpunct. Det vilde være mig særdeles kjært, om denne lille Opsats kunde bidrage til at skaffe Saxo flere norske Læsere, især blandt de, for hvert Aar Færre og Færre, der endnu kunne forstaa hans latinske Original. Han er nemlig af de Forfattere, som det er meget vanskeligt at gjengive i en virkelig Oversættelse.

[1] p. 894—95.

Tillæg.

Dronning Ingerid.

Skjønt denne letfærdige Kvinde kun ganske i Forbigaaende har noget med det Emne at bestille, hvormed jeg her har beskjæftiget mig, benytter jeg denne Leilighed til nogle Bemærkninger om hendes Historie, da en saadan herefter neppe for mig vil tilbyde sig.

Hun var, som bekjendt, af svensk Kongeæt, men spiller en vis Rolle i alle tre nordiske Rigers Historie. Hendes Fader var Regnald, Søn af Kong Inge I af Sverige. Den berømte Margrete Fridkulla, først Norges, derefter Danmarks Dronning, var altsaa hendes Faster og kom til at virke bestemmende paa hendes Skjebne. Margrete fik hende nemlig gift med Henrik Skatelaar i Danmark, Sven Estridssøns Sønnesøn, og skjænkede hende i den Anledning betydelige svenske Godser. Ægteskabet blev imidlertid ulykkeligt. Saxo har (p. 628) en meget pikant Historie om hendes Utroskab: Hun rømte fra sin Mand om Natten, klædt i Mandsdragt, og indlod sig i en Elskovshandel med en ung Mand, om hvem det hedder: *muliebriter allectam, viriliter cultam furtive devexit*, hvilke Ord jeg overlader det til Læseren at oversætte efter eget Behag. Men Ægtemanden satte efter hende og traf hende i Aalborg klædt som Tjenestekvinde[1] og førte hende, efterat Elskeren var forduftet.

---

[1] *In cultu familiari*; P. E. Müller forklarer det: »*in vestitu muliebri; familiaris h. l. est solitus*«. Denne Forklaring forekom mig strax ganske urimelig, og jeg har siden bemærket, at allerede J. Kinch (Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1874, S. 320—21) har forklaret det paa samme Maade som jeg (»Ternedragt«).

(*elapso*), tilbage til Hjemmet. Men da han mente, at denne Skandale skyldtes Knuds (Lavard) Raad, lagde han denne for Had.

Henrik Skatelaar faldt i Slaget ved Fodevig i Skaane 4. Juni 1134. Ingerid havde med ham havt tre eller fire Sønner: 1) Magnus, der knyttedes til Moderens Hjemland Sverige, hvor han endog en kort Tid blev Konge, men faldt 1161 i Kampen med Karl Sverkerssøn, efter selv at have ladet Erik den hellige dræbe. 2) Regnald, der var sin Broder Magnus's Jarl. 3) Buris, der blev i Danmark og der længe spillede en lidet hæderlig Rolle og 4) den mindre bekjendte Knud.

Ingerid sad just ikke længe Enke efter Henrik Skatelaar. Thi efter sit Nederlag ved Fyrileiv 10. August 1134 (lidt over 2 Maaneder efter Slaget ved Fodevig) kom Harald Gille til Danmark, som han igjen forlod saa snart, at han endnu samme Aar kom til Bergen. Under dette Ophold i Danmark maa han have knyttet Forbindelse med Ingerid, som nu blev hans Dronning. Da nu, som bekjendt, Harald Gille myrdedes 13. Dec. 1136, og hans Søn med Ingerid, der fik det svenske Kongenavn Inge, ved Faderens Død var paa andet Aar, er det klart, at Ægteskabet (eller i et hvert Fald Samlivet) med Ingerid maa være indtraadt senest i den første Del af 1135. Inge maa vel have været den eneste Frugt af dette Ægteskab, under hvilket Harald forøvrigt holdt en Frille, Thora Guttormsdatter, til hvem han allerede tidligere maa have staaet i Forhold, da hans Søn med hende, Sigurd Mund, var et Par Aar ældre end Inge. Hendes Forhold til Kongen maa, som kan sluttes af det bekjendte Væddemaal, som gik forud for Harald Gilles Mord, have været ganske offentlig bekjendt; hun har været en Art *maitresse en titre.*

Ingerids tredie Ægtemand var den norske Lendermand Ottar Birting, der kaldes en »mægtig Høvding«,

men dog, som man af Sigurd Jorsalfarers, hans Lykkes Befordrers, Saga erfarer, oprindelig var en fuldstændig Parvenu. At Ottar Birting af Snorre omtales som en trofast Støtte for sin Stedsøn Kong Inge, kan tyde paa godt Forhold ogsaa mellem ham og Ingerid, men Ottars Søn af en tidligere Forbindelse, Alf Rode, der ogsaa blev Lendermand, stod siden paa Haakon Herdebreds Side imod Inge og blev tilsidst dræbt i Throndhjem som Erling Skakkes Uven. Der nævnes ikke Børn af Ingerids Ægteskab med Ottar. Derimod havde Ingerid faaet en uægte Søn, den siden bekjendte Orm Kongsbroder, hvis Fader hed Ivar Sneis. Efter den Maade, hvorpaa Orms Fødsel omtales hos Snorre, kunde man, naar man ikke tænkte nærmere derover, tro, at Ingerids *liaison* med Ivar skulde have fundet Sted efter Ottar Birtings Drab, der af Munch (D. n. F. Hist. II 802) sættes til 1146, og saa siger ogsaa Munch (II. 804): »Efter Ottars Død[1] havde hun, letfærdig, som hun fra Ungdommen havde været, en Søn med Ivar Sneis.« Dette er imidlertid umuligt, thi Orm Kongsbroder var i Kampen ved Oslo 1161, da Inge faldt, en af Hovedanførerne og udmærkede sig særlig, saa at han nødvendigvis maa være født længe før 1146 og, da man vel helst maa hensætte hans Fødsel til et af Ingerids ledige Intervaller, maa han være født, forend hun ægtede Ottar Birting. Om Ivar Sneis vides egentlig Intet, men da det omtales, at Orm Kongsbroder havde sin Æt i Viken, er det ikke rimeligt, at Faderen har været en ganske simpel Mand. Munchs Hypothese, at Orm skulde være opkaldt efter Erling Skakkes Fader »Kyrpinge-Orm«, forekommer temmelig vilkaarlig. Et lidet Vink om, at en Ætling af Orm Kongsbroder siden har

[1] Udhævet af mig.

naaet en høi Stilling, har jeg allerede tidligere[1] ment at finde deri, at Orms Halvbroders, Biskop Nicolaus's, Efterfølger som Oslo Biskop havde det dog ikke meget sædvanlige Navn Orm. Det vilde være ret sandsynligt, at Nicolaus havde havt en Frænde til »Nepot«, gjort ham til Kannik og søgt at bane ham Vei sil Successionen.

Maaskee har den selv efter Datidens Tænkemaade og Sæder for Ingerid i ethvert Fald ikke hæderfulde Forbindelse med Ivar Sneis gjort det lettere for en Mand af Ottar Birtings Herkomst at opnaa Giftermaal med en Kvinde, der var Sønnedatter af en svensk Konge, havde været gift først med en dansk Konges Sønnesøn, derpaa med en regjerende Konge af Norge, og af hvis Sønner en havde været svensk, en anden norsk Konge, men hun havde jo nu gaaet gjennem mange Hænder.

Endnu en Gang indgik Ingerid Ægteskab, det fjerde, med Lendermanden Arne Ivarssøn, som derfor fik Navnet »Kongsmaag«. Hun, der vel under Ægteskabet med Ottar har havt Ophold i Throndhjem (der blev i det mindste Ottar dræbt, og der levede dennes Søn Alf), fik nu til Hjemsted Gaarden Stovreim, i Nutidens Udtale Stavreim, der ligger i Nordfjord, Eids Præstegjeld, omtrent 11 Kilometer udenfor Nordfjordeidet paa Fjordens Nordside[2]. Dette Ægteskab blev frugtbart, thi Ingerid fødte Arne ikke mindre end fire Børn, tre Sønner og en Datter. Sønnerne vare Inge, hvis Navn er paafaldende, da Moderens Søn af dette Navn med Kong Harald dog endnu maa have levet ved hans Fødsel, men om hvem ellers Intet vides, Nicolaus, den bekjendte Biskop, og Philippus af Herdla (nu Herlø, udenfor Askø og Holsenø i Nordhordland), der blev Magnus Erlingssons Lendermand og faldt paa Ilevolden 1180. Datteren Margreta var gift

[1] Se min Krønike om Erkebisperne af Nidaros.

[2] W. S. Dahl, Biskop Nikolas Arnessøn, en kritisk historisk Fremstilling, Kristiania 1884, S. 2.

først med Lendermanden Bjørn Buk, der faldt paa Kalvskindet 1179, derpaa med Simon Kaaressøn († 1190), hvis Sønner vare Baglerkongen Philippus og »Hr. Andres«, hvis Søn Gregorius af Stovreim var gift med Haakon den gamles uægte Datter Cecilia.

Efter Besøget i Danmark høres, som sagt, ikke mere om Ingerid, der dog maa antages at være vendt tilbage til Norge og at have levet der til sin Død. Kong Sverre giver i en af sine Taler hendes Børn, af hvilke jo Nicolaus var hans Dødsfiende, et lidet hædrende Vidnesbyrd. Det lader sig heller ikke negte, at mellem dem af hendes Sønner, der have gjort sig kjendte i Historien, er Orm Kongsbroder næsten den eneste, som giver et godt Indtryk. At f. Ex. Buris's og Nicolaus's lidet tiltrækkende Egenskaber kunne betragtes som Arv fra Moderen, kan dog sikkert ikke med Vished paastaaes. Thi bortseet fra de utvetydige Vidnesbyrd, vi have om Ingerids Letfærdighed, hvorved den afblomstrede Dame tør have givet slet Exempel og i ethvert Fald ikke bidraget til at høine Moralen i Norges fornemste Kredse — man kan tænke paa Kongedatteren og Kongemoderen Christina Sigurdsdatter, Erlings Hustru, hvis Liv ikke var renere — veed man lidet eller Intet om Ingerids Personlighed og Aandsevner. Det berettes rigtignok af Snorre, at hun lagde Iver for Dagen, da Harald Gille var død, for at faa sin Søn med ham, Inge, tagen til Konge, ligesom det hedder, at hun siden ophidsede Inge til Hevn over Sigurd Mund.

Mere lader sig altsaa neppe sige om Dronning Ingerid. Dog staar et Spørgsmaal tilbage, der har sin Interesse, fordi det ogsaa griber ind i hendes ulige mere sympathetiske Fasters, Dronning Margrete Fridkullas Historie. Dette Spørgsmaal angaar den sandsynlige Tid for Ingerids Fødsel og altsaa tillige hendes sandsynlige Alder paa de forskjellige Vendepunkter i hendes Livsbane.

Dronning Margrete Fridkullas Dødsdag vides efter sikre Vidnesbyrd at have været 4. November, hvorimod Dødsaaret kun omtales i en eneste Kilde og der henføres til 1117. Allerede Langebek har holdt for, at hun maa have levet længere, nemlig til omtrent 1130. Den Forfatter, som senest har behandlet Dronningens Historie, Dr. Hans Olrik, polemiserer mod Langebek og de mange, der senere have tiltraadt dennes Mening, og vil hævde Aaret 1117 som det rette[1]. Hans Grunde herfor kunde synes at være gode, men Ingerids Historie paa den anden Side ogsaa synes at gjøre et senere Dødsaar sandsynligere.

Gaar man nemlig ud fra Saxos Beretning om, at det var Dronning Margrete, som stiftede Ingerids Giftermaal med Henrik Skatelaar, maa dette Ægteskab altsaa være ældre end 1117 eller dog allersenest være stiftet i det Aar. Men nu see vi Ingerid indgaa nye Ægteskaber først 1135, derpaa noget efter 1136 og endelig efter 1146, og dertil erfare vi, at hun i det sidste Ægteskab endnu faar 4 Børn. I ethvert Fald maatte hun ved sit Giftermaal med Henrik Skatelaar have været meget ung. Jeg har dog kun villet gjøre opmærksom paa denne Sag, uden videre at ville indlade mig paa den.

Margrete Fridkulla havde, som ovenfor omtalt, skjænket Ingerid store Besiddelser i Sverige. Siden skulle disse have tilhørt Sønnen Magnus, som blev Konge der. Sandsynligvis ere de inddragne efter hans Fald af Seierherren Karl Sverkerssøn, og hendes norske Arvinger have vel ingen Deel opnaaet i dem. De norske Lendermænd, som bleve hendes to sidste Ægtefæller, have neppe ved hende tilgiftet sig synderlig Formue, men rimeligvis mere tænkt paa den Ære og Indflydelse, der kunde naaes ved at blive »Kongsmaag«.

---

[1] Hans Olrik, Knud Lavards Liv og Gjerning, Kbhvn. 1888, S. 207.

HARALD HAARFAGRES SKATTEPAALÆG OG SAAKALDTE ODELSTILEGNELSE[1].

AF

EBBE HERTZBERG.

I.

Ved de germanske Stammers Indrykning i de tidligere af Romerne beherskede Lande forefandt de der dels i fuld, dels i afsvækket Anvendelse en Række Styrelsesprinciper, som hidtil havde været dem selv fuldkommen fremmede, samtidig med at de omvendt fra sin egen Hjemstavn medbragte andre, tildels meget vigtige Opfatninger og Organisationsled, hvortil igjen Romerne intet tilsvarende besad. De Brydninger, som herigjennem opstod, fylder som bekjendt den første Halvdel af Middelalderen med stadig Uro og stridende Modsætninger, og disse forplante sig herunder ad Idéoverførelsernes mere eller mindre dunkle Veie tillige op igjennem Nordeuropas Folkesamfund paa jævnførelsesvis ren germansk Grund.

En Hovedforskjel mellem romansk og germansk Styresæt aabenbarede sig navnlig ogsaa paa det Omraade, som vi benævner det finantsielle. Fra sit oprindelige

[1] Foredrag i Videnskabsselskabets historisk-filosofiske Klassemøde 6te April 1906.

Som nys antydet laa det imidlertid i Forholdenes Natur, at det i Levningerne af Romerriget forefundne Skatteprincip i høi Grad tiltalte navnlig de mest magtbevidste og myndige germanske Konger, og at de, naar Anledning gaves, søgte at bringe det i Anvendelse ogsaa paa sine Undersaatter af germansk Afstamning og i de af disse befolkede Landsdele. Men her stødte de paa den mest energiske, i det germanske Tænkesæt dybt begrundede Modstand.

Mest oplysende er i saa Henseende Spørgsmaalets Historie i Frankerriget under de ældre, kraftige merovingiske Herskere. Gregor af Tours beretter herom bl. a. (III, 36), at da den i det 6te Aarh. regjerende Kong Theodebert I havde ilagt Frankerne Skat, paadrog Parthenius, den Mand, der havde tilraadet ham dette, sig et saa stærkt og alment Had, at ikke før var Kongen død, end at Uveiret brød løs over ham. Skjønt han flygtede og tilsidst skjulte sig i en Kirke, slæbtes han ud derfra af den rasende Folkehob under Raabet: »Gud har givet vor Fiende i vor Haand«, — lemlæstedes og stenedes. Længere ud i samme Aarhundrede tog den tyranniske Kong Chilperich I, den endnu mere berygtede Dronning Fredegundes Ægteherre, sig ligeledes for at paalægge sit Folk Skatter. Dette forekom mange saa utaaleligt, at de forlod sine Bosteder og sine Eiendomme og udvandrede

Grundsætning, at de frie Mænd umiddelbart og gratis har at yde Samfundet, hvad det behøver. Den frankiske Statsretssaare Punkt var netop Mangelen af et ordnet Finantsvæsen; thi de lokale romerske Skatter, som blev igjen, tabte forholdsvis tidlig Karakteren af statsretslige Udredsler og gik over til privatretslige Byrder.« Se ligeledes Schröder, Lehrb. d. d. Rechtsgesch., § 17: »Beskatningsret besad Kongen ikke; selv det indtil videre opretholdte romerske Skattesystem . . . kom snart i Forfald«, samt herom nærmere i § 26.

til andre Lande. »De vilde«, siger Gregor, »heller udvandre, end løbe slig Risiko«[1]. Samtidig brød de hjemmeblivendes Utilfredshed ud i aabent Oprør, hvorunder Skattelisterne blev opbrændte. Til Straf satte Kongen først Skatterne endnu høiere. Men saa stærkt stred den hele Forholdsregel mod Frankernes nedarvede Retsfølelse, at da der kort efter udbrød en Omgangssyge, hvoraf Kongefamilien selv blev angreben, formaaede endog selve Dronning Fredegunde ikke at værge sig mod den Forestilling, at dette var en Guds Straffedom i Anledning af Skattepaalæggene. Hun henvendte sig derfor, beretter Gregor, til Kongen, stemplede Skatteopkrævelserne som Rov og behæftede med Forbandelse. »Lad os derfor brænde de uretfærdige Skattelister og nøie os med de Indkomster, som din Fader Kong Chlotar nøiede sig med.« Og virkelig lykkedes det hende tilsidst ved sine Forestillinger at faa Chilperich til at tilbagekalde Udredslerne.

Som det vil erkjendes, er denne Fortælling i høi Grad orienterende med Hensyn til det Lys, hvori den ægte germanske Opfatning anskuede selve Beskatningsprincipet. Den bekræftes yderligere ved den Tilføielse (Gregor af Tours, VII, 15), at efter Chilperichs Død kastede Folket sig over en af hans vigtigste Raadgivere, Dommeren Audoenus, og udplyndrede ham saa grundig, at han alene beholdt, hvad han paa Flugten kunde bære hos sig; og dette just, fordi han havde beskattet fribaarne Franker. Derimod havde Frankerne intet at indvende mod »ved særlige Leiligheder at bringe Kongen Gaver«; det var alene »Afgiften i sin Regelmæssighed«, som var

[1] »*Qua de causa multi relinquentes civitates illas vel possessiones proprias, alia regna petierunt, satius ducentes alibi peregrinari quam tali periculo subjacere*«, Gregor af Tours, V, 29.

dem »yderst forhadt«, og »fra Tid til anden udbryder derover heftig Uvillie«[1].

Overhovedet gaar Beskatningsspørgsmaalet, snart i en Anvendelse, snart i en anden, uafladelig igjen, ikke alene i den merovingiske Historie, men ud gjennem hele den ældre germanske Middelalder. Kongerne fornyer idelig, snart i et Land, snart i et andet, Forsøgene paa at skatlægge Undersaatterne, og disse vægrer sig ligesaa ihærdig ved at finde de dem paatvungne Skatter overensstemmende med deres nedarvede Frihedsbegreb.

For at hente et Par veiledende Vink fra et vore egne Forhold baade i Tid og Sted nærmere liggende Samfund end det frankiske Merovingerrige, skal her tillige mindes om, at den første Konge af Danmark, som historisk vides at have villet paalægge det danske Folk regelmæssige Skatter, var den i sidste Halvdel af det 11te Aarhundrede levende Kong Knud den hellige. Om ham heder det udtrykkeligt, at han »ved en ny og uhørt Lov tvang Folket til den Skat, som vi kalder *Nefgjald*« (d. v. s. Kopskat). Men derfor gik det ham ogsaa ilde. Adel og Almue reiste sig i endrægtig Harme og fældede ham i Albani Kirke i Odense Aar 1086. Først omtrent et Aarhundrede senere lykkes det under Knud VI Kongemagten at faa indført et virkeligt Skattepaalæg i Danmark, nemlig den saakaldte Stud. Men vel at mærke, heller ikke dette sker saadan uden videre; thi Studen er i Virkeligheden kun en (delvis) Omlægning af den ældre »personlige og ubestemte Natholdspligt«, hvorved forstodes Bøndernes Forpligtelse til at underholde Kongen og hans Følge en eller flere Nætter, naar han var paa Reiser rundt i Landet. Med andre Ord, der møder os heller

---

[1] Loebell. Gregor von Tours u. seine Zeit, Leipzig 1869, S. 165.

ikke her egentlig en af Kongen paalagt Skat, men en gjennem Forhandlinger med Bønderne opkommen Udredsel, hvorved man i Udviklingens Medfør omdannede den ældre, mere personlig konstruerede og anskuede Ydelse[1].

Gaar vi dernæst over til Norge selv og spør os: naar opstod her i Landet den første varige — d. e. ikke paa Grund af Befolkningens Misnøie atter nogenlunde snart afskaffede — Skat, saa kan det ikke være tvilsomt, at Svaret maa blive: ved Ledingens (delvise) Overgang fra en personlig Byrde til en Udredsel[2]. Ligesom Tilfældet er i Danmark, er altsaa ogsaa i Norge den ældste varige Skat fremkommen ved en (delvis) Afløsning af en tidligere mere personlig anlagt »*gerð*«. Og denne Parallelitet bør særlig mærkes; thi den stadfæster, at den oprindelige germanske Betragtning heroppe i Norden først ad den naturlige Udviklings Vei og i Forholdenes velforstaaede Medfør er vegen for den yngre Opfatning, at Skat (*giald*, senere *skattr*, *tollr*) kunde man paatage sig, naar den gjennem frivillig, statsretslig Overenskomst

---

[1] Se herom Prof. Erslevs bindende Redegjørelse i »Valdemarernes Storhedstid« (1898), S. 79, 148—52 og 218. Jfr. ligeledes Johs. Steenstrup, Kong Valdemars Jordebog, S. 149—76, 313 ff.; K. Lehmann, Die Gastung der germ. Könige, i Abhandlungen (1888), S. 57—70 og det der citerede af ældre Literatur.

[2] Jfr. Taranger, Udsigt II$_1$, S. 314, hvor Forfatteren i mine Øine udtaler sig klarere og tildels rigtigere end S. 299. — Fr. Brandts Forsøg paa at sætte det 14de Aarhundredes »Visøre« i direkte Afledningsforhold til Harald Haarfagres *nefgildi* (Militært Tidsskr., 34te B., S. 8), fortjener neppe en alvorlig Imødegaaelse; jfr. dog Glossariet til N. g. L. under *visaeyrir*. — Forøvrigt bemærkes, at jeg i hele denne Forbindelse ser bort fra Skibsafgiften, de saakaldte *landaurar*, der heller ikke opfattedes som Skat i egentlig Forstand, hvilket selvfølgelig i endnu høiere Grad gjælder Tienden.

traadte istedetfor og saaledes dannede den umiddelbare Fortsættelse af den ældgamle, almene Samfundspligt at yde sin Medvirkning til Fællesgjøremaalenes Udførelse. Hvor dette derimod ikke var Tilfældet, vægrede man sig fremdeles ved at anerkjende Berettigelsen af suveræne Skattepaalæg. Endnu saa sent som i Magnus Lagabøters Landslov af 1274 heder det med al mulig Tydelighed i 3die Bogs 1ste Kapitel: »Ingen almindelige Skatter skal Kongen paalægge os.«

Tidspunktet for Ledingens delvise Overgang til en Skatteform lader sig saameget mindre med Sikkerhed angive, som det nærmest ser ud til, at denne Overgang er skeet temmelig umærkeligt og successive, idet Udskrivningen af saakaldet »halv Leding« uden noget dertil knyttet Ledingsudbud blev mere og mere aarvis. I fuld lovlig Orden fremtræder Ledingsskatten imidlertid først i Magnus Lagabøters Landslov.

Men ligesom i Danmark og det merovingiske Frankrig mangler det heller ikke i Norge paa tidligere Forsøg fra Kongemagtens Side paa af egen Magtfuldkommenhed at bebyrde Folket med Skatter. Det yngste Vidnesbyrd herom danner Alfivatiden. Under det daværende kortvarige danske Herredømme i Norge indførtes der et for Landets Indbyggere hidtil ukjendt System af Afgifter, hvorom man rigtignok tør formode, at de formelt er bleven vedtagne af Almuen paa Lagthingene, men som med Tryghed kan siges alene at have opnaaet denne lovlige Anerkjendelse derigjennem, at Almuen, som Omstændighederne i Øieblikket forelaa, ikke vovede at modsætte sig dem. Afgifterne blev med andre Ord Folket paatvungne. Paa den anden Side havde ingen af dem efter Datidens Begreber strengt taget Karakteren af almindelige Skatter. Bortseet fra Arbeidspligt paa Kongsgaardene og en strengere Ledingspligt, angik et

Par af dem specielt Færdsel og Næringsliv paa Sjøen (Landslod af Fiskerierne og Toldafgifter), hvorved er at mærke, at Havet, som ikke Gjenstand for privat Eiendom, øiensynlig af Kongen er bleven sidestillet med Almenningerne, over hvilke, som bekjendt, Eiendomsretten ansaaes at tilkomme den norske Konge. I den samme Betragtning bunder paatageligvis den tredie Bestemmelse, at der paa ethvert Skib skulde holdes et Rum tverskibs til Kongens Raadighed. Meget nærmere en almindelig Skat kom det derimod, at der af hver Arne skulde erlægges en Mæle Malt, et Oxelaar og et Smørspand samt af enhver Husmor en Dot uhæglet Lin. Men netop ved disse Udredsler erfarer vi, at man i Navnet og altsaa ogsaa i Formen omhyggelig undgik at betegne dem som Skat; man gav dem tværtimod den hyggelige Benævnelse »Julegaver«, hvilket vil sige, at man ønskede at have dem betragtet som en Art frivillig paatagne Bidrag til Kongens Feirelse af Aarets største Høitid. Herved mindes vi da uvilkaarlig den gamle frankiske Opfatning, at man ogsaa gjerne var med paa at række Kongen Gaver ved festlige Leiligheder, naar de bare ikke fik Karakteren af Skat. Det samme honorable Udseende af Gave var det derimod ikke muligt at overføre ogsaa paa den af Fiskerne ligeledes *in natura* erlagte Landslod, og derfor hed det om dem øieblikkelig, at de nu var nødt til at »leie Sjøen«[1].

---

[1] Fagrskinna, Kap. 111. — Naar P. A. Munch, N. F. H. I_2, S. 816—18, af disse Paalæg drager den meget vidtgaaende Slutning, at de var ensbetydende med Indførelsen af en Feudalforfatning i Landet, saa hænger dette sammen med hans Syn paa Lensvæsenet som en allerede for de ældste germanske Erobringsriger naturlig og oprindelig, fælles Statsform. Men at en saadan Opfatning hviler paa stærke anakronistiske Misforstaaelser, er forlængst godtgjort og af Lensrettens Historikere almindelig erkjendt. Den bestyrkes da heller ingen-

Alfivatidens Afgifter blev i den største Del af Landet af kort Varighed; men det er et noksaa mærkeligt Vidnesbyrd om den Lovlydighed, som beherskede det gamle norske Samfund, at de ikke simpelthen ansaaes bortfaldne ved Knytlingernes Fordrivelse. Ligesom de var bleven vedtagne ved gyldig Lovbeslutning, maatte de ogsaa afskaffes paa gyldig Maade, nemlig derigjennem, at Kongedømmet atter frasagde sig Retten til at opkræve dem. Dette skede for Gulathingslagens og formodentlig Romsdals og Nordmøres Vedkommende paa et Thing, som Kong Magnus den gode holdt i Langøsundet ved Averøen paa Nordmøre omkring Aar 1040. Her afskaffedes saavel Julegaverne som de Skibsfart og Fiskeri paalagte Afgifter. Naar nemlig Gul. Kap. 148, som forøvrigt udtrykkelig omtaler denne Afskaffelse, ikke tillige oplyser, at Fiskernes Udredsel af 5 Fisk pr. Baad ligeledes bortfaldt, saa maa denne Udeladelse suppleres ved Hjælp af den ovenanførte Yttring i Fagrskinna, der bestemt gaar ud fra, at det kun var i Alfivatiden (og de sig dertil nærmest

---

lunde ved Arten af de Afgifter, som skyldtes det danske Herredømme efter Stiklestadslaget; thi vistnok var de flere og tungere, end man i Norge hidtil havde været vant til; men som ovenfor paavist udgik de dels fra andre Betragtninger, dels søgtes de meddelte en Karakter, som netop havde til Hensigt at fjerne enhver odiøs Antydning af ufri Underkastelse. Forøvrigt paaberaaber Munch sig ogsaa den Omstændighed, at der i Alfivatiden indførtes strengere Straffebestemmelser angaaende Forbrydelse af Odelsjord. Men det siger sig selv, at en Gradsforskjel i Straffenes Strenghed — Forbrydelse af Odelsjord ved visse grovere Lovbrud var ogsaa i norsk Ret baade før og senere fastsat — ikke kan opfattes som Udtryk for et helt nyt Statsprincip, og at bringe Odelsjordernes Forbrydelse i Forbindelse med Begreber som Feloni og Lensinddragelse er derfor vildledende, ikke at tale om, at det er uden nogensomhelst Støtte i oldnorsk Lov.

knyttende Aar), at Fiskerne »leiede Sjøen«. Fiskeafgiften har derfor rimeligvis gjort Følge med de øvrige nye danske Paalæg[1].

Naar de tilsvarende Indrømmelser fra Kong Magnus's Side er kommet det søndenfjeldske Norge tilgode, siges intetsteds; men den har neppe heller der ladet længe vente paa sig. Derimod har han ikke udstrakt den til ogsaa at gjælde de egentlige Thrøndere; thi disse siges i Magnus Barfods Saga, Kap. 1, udtrykkelig først at være bleven fri for Julegaverne og Skibsafgifterne ved en Eftergivenhed af Kong Haakon Thoresfostre i Aaret 1093. Sammenhængen hermed maa derfor have været den, at Magnus den gode har været uvillig til at indrømme Thrønderne den samme Fritagelse paa Grund af den ledende Rolle de sammen med Haalogalændingerne havde spillet ved Fældelsen af hans Fader Hellig-Olaf paa Stiklestad. Heller ikke nyttede Haakon Thoresfostres Gunst dem stort; thi da Magnus Barfod efter Underkuelsen af Steigar-Thores Oprør i 1095 saa sig istand til at holde Straffedom over Thrønderne, maa han først af alt

---

[1] Kun for Lofotfiskets Vedkommende (»i Vagum«) bibeholdtes ifølge Frost. XVI 2 ogsaa efter Magnus Barfods Sønners Dage de 5 Fiskes Afgift af hver deri deltagende. Bestemmelsens Ordlyd maa nærmest forstaaes derhen, at Kongerne nu indskrænkede sine Krav paa Fiskeafgift til Lofoten, medens den tidligere havde været erlagt ogsaa andetsteds i (og udenfor?) Haalogaland. Sammenholdes hermed den ganske almindelige Udtalelse i Fagrskinna om Fiskernes Leie af Sjøen i Alfivas Tid, maa det imidlertid antages, at der med Hensyn paa denne Afgift strax efter det danske Herredømmes Fald er indtraadt en væsentlig Forandring, der gjorde Afgiftserlæggelsen mindre upopulær. Nærmest ligger det da at formode, at Opkrævningen er bleven indskrænket til visse større Fiskerier og givet Karakter af en Landslod for Benyttelsen (ikke af »Sjøen«, men) af de vidtstrakte Almenningsstrande.

have taget tilbage de af ham saa ilde seede Indrømmelser, som hans Medkonge Haakon Thoresfostre havde gjort dem. Vi erfarer nemlig af Frost.lovens Slutningskapitler, at det først var under Kong Magnus's Sønner, at Thrønderne og med dem Naumdølerne og Haalogalændingerne endelig blev fritagne for de nævnte, upopulære Afgifter[1].

II.

Tager vi nu med den Forkundskab, foregaaende Afsnit har søgt at bringe, for os Harald Haarfagres Skattepaalæg, saa bliver det første, som bør fastslaaes, netop den Kjendsgjerning, at han udskrev Skatter af Befolkningen. At han saa gjorde, er nemlig utvilsomt. Landnáma ved gjentagende at berette, at islandske Landnamsmænd havde udvandret, fordi de ikke vilde erlægge Kongen Skat (f. Ex. Ketil Flatnef og hans Søn) eller kom i Strid med hans Sysselmænd, Herser og Jarler. Da det netop var disse Ombudsmænds Hovedfunktion at indkræve de kongelige Indtægter, hvoraf de for egen Del oppebar en betydelig Del, kan det umulig miskjendes, at det endnu mere ligeoverfor dem end overfor Kongen personlig først og fremst har været Skattevægringerne, som fremkaldte Striden. Særlig betegnende er i saa Henseende, hvad Landnáma fortæller om Bondehøvdingen Aasgrim fra

---

[1] Jeg slutter mig i Opfattelsen af de her omhandlede Afgifters senere Historie i det væsentlige til Munchs Fremstilling i N. F. H. I_2, S. 852 med Note 3, og II, S. 469 og 489, hvilken er den eneste, som holder sig strengt til Kildernes, Lovenes saavelsom Sagaernes Ord. Kun finder jeg ingen Grund til af Udtryksmaaden i Magnus Barfods Saga, Kap. 1, at formode, at ogsaa Oplændingerne lige til Haakon Thoresfostres Tid har maattet erlægge Julegaverne. Ordet »Rettebøder« henviser for deres Vedkommende vistnok kun til »de mange andre Rettebøder«, han ogsaa havde givet Thrønderne.

Thelemarken. Da Oppebørselsbetjenten kom for at kræve ham for Skatten, svarede han, at han havde sendt Kongen en Hest og meget Sølv, men som Gave, ikke som Skat; thi Skat havde han aldrig udredet og vilde han heller aldrig udrede. Da det samme Krav Aaret efter fornyes, sammenkalder Aasgrim Herredets Bønder og forelægger dem paa Thinget det Spørgsmaal, om de vilde erlægge Skat eller ikke. De afgiver da den enstemmige Erklæring, at Skat vilde de ikke udrede, og bemyndiger ham til at svare dette paa deres alles Vegne. Oppebørselsbetjenten lader da Aasgrim myrde, og hans Slægtninge maa efter at have hævnet ham ty til Island.

Ogsaa Snorre (Harald Haarfagres Saga, Kap. 6) kjender til, at Harald paalagde Bønderne »Skatter og Skyldigheder« eller, som han ogsaa siger, »Landskylder« (om Betydningen af dette Ord i denne Forbindelse, se nedenfor). Men særlig at mærke er det, at Fagrskinna, der er saa kortfattet i sin Omtale af Haralds Statsindretninger, dog finder Plads til den Oplysning, at efter hans Seire *»síðaðisk landit, guldusk skattar hit efra sem hit ytra«* (Kap. 13). For denne omtænksomt og i det hele vel og nøgternt redigerede Saga staar det altsaa som selve Kjærnepunktet, det eneste statsretslige Træk, den under Kong Harald anser det nødvendigt at fremhæve, at man under ham maatte erlægge Skatter og det baade »inde i Landet og langs Kysten«. Heller ikke er det uvist, hvilken Skatteform Kongen efter Fagrskinnas Mening anvendte. Af Kap. 32 fremgaar det nemlig, at det var det saakaldte *nefgildi* (Kopskat), den samme Skat, som de Danske et Par Aarhundrede senere slog sin Konge Knud den hellige ihjel for at ville paalægge dem. Saameget tryggere kan man vistnok stole paa denne Oplysning i Fagrskinna, som Kopskatten jo netop danner den i skatteteknisk Henseende raaeste og simpleste Beskatningsform,

der stiller Inddrivelsen de mindste Vanskeligheder at overvinde og derfor maa antages just at være bleven anvendt i et Land, hvor ethvert Skattevæsen hidtil havde været ukjendt. Nærmere beseet støtter desuden Omtalen ogsaa i Eigla af Haralds Skattepaalæg den Opfatning, at det her er med en Kopskat, vi har at gjøre. Foruden de egentlige Bønder og Rydningsmænd i Skogene nævner denne Saga nemlig Saltkogerne og Jægerne og Fiskerne som Gjenstand for Kongens (Beskatnings-) Undertrykkelse. Da nu imidlertid Næringsskatter, omfattende det hele Folk i dets forskjellige Sysselsættelser paa et Kulturtrin som Nordmændenes under Harald Haarfagre, faktisk vilde være umulige at regulere, inddrive og kontrollere uden netop i Skikkelse af en lav, almen Kopskat paa Hvermand, saa maa vi ogsaa heraf slutte, at det kun har været Spørgsmaal om en saadan.

I Modsætning hertil staar rigtignok Meddelelsen i Snorres Harald Haarfagres Saga, Kap. 6, saaledes som dette Kildested vanligvis opfattes. Det siges nemlig her, at Harald tvang alle Bønder, baade rige og ikke rige, til at »*gjalda sér landskyldir*«, hvilket Ord man oversætter med Landskyld og forklarer derhen, at Bønderne blev paalagt en Grundskat, afpasset efter Størrelsen af deres Gaarde. Men Rigtigheden af denne Forstaaelse bestrider jeg. Allerede af selve det nævnte Kapitel, der angaaende Haralds Indtægter om hverandre taler om »*sakeyrir ok landskyldir*«, »*skattar ok skyldir*«, »*ālög ok landskyldir*«, faar man et Indtryk af, at »*skyldir*« og »*landskyldir*« her anvendes omtrent ensbetydende, nemlig om alt, hvad man var skyldig at udrede til Kongen, og at derfor ved »*land*« her ikke som i det privatretslige Landsleieforhold sigtes specielt til Jordeiendommene, men til Land og Rige som Helhed. Denne Betydning af Flertalsformen »*landskyldir*«, som jeg altsaa mener i hidhørende Forbindelser maa oversættes

med Landsudredsler el. lign., vil man rigtignok ikke finde anført hos Lexikograferne, der overhovedet ikke egner Ordet »*landskyld*« mere end en noksaa affeiende Opmærksomhed. Men i Glossariet til de gamle Love har jeg paapeget en Række Steder i Sagaerne, hvor »*landskyldir*« øiensynlig bruges i nævnte Forstand = *skyldir*. Paatageligst tør i saa Henseende være Slutningsordene i Kap. 72 af Snorres Harald Haardraades Saga (Ungers Udgave). I dette Kapitel er der Tale om Ophævelsen af de kongelige Indtægter paa Oplandene, og disse specificeres først i Forbindelsen »*at heimta þar skatta ok landskyldir ok konungs sakeyri*«, hvor altsaa de 3 Hovedbestanddele af Kongens Indtægter er særskilt opregnede. Strax ovenfor tales dermere kortfattet kun om at opkræve »*landskyldir sínar ok skatta af Upplendingum*«. Men da saa Oplændingerne vægrer sig ved at erlægge sine Skyldigheder til andre end Lensindehaveren, Jarlen Haakon Ivarssøn, svarer de, »*at þeir mundu greiða allar skyldir, þær er þeir áttu at greiða, ok fá í hendr Hákoni jarli, meðan hann var á lífi*«, og tilføies der saa, »*fékk konungr þaðan engar landskyldir á þeim vetri*«. Her bruges tydelig »*skyldir*« og »*landskyldir*« i samme Betydning, nemlig som omfattende alle de 3 førstnævnte Klasser af Indtægter, Skatter, Sagøre og Landskyld i snævrere Forstand, og i samme videre Betydning skjønnes som sagt Ordet »*landskyldir*« anvendt i en Række andre Sagasteder. Hvorvidt Harald Haarfagres Saga Kap. 6 ogsaa hører ind blandt disse, vil maaske befindes mere tvilsomt. Men betænker man, at Fagrskinna, som vi saa, udtrykkeligt oplyser, at Kong Harald lagde »*nefgildisskatta*« »*á alt landit*«, og at denne Meddelelse, selv om Snorre ikke direkte har benyttet Fagrskinna som Kilde, dog af sidstnævnte Saga maa være hentet fra en Kilde, som ogsaa maa have staaet Snorre tilraads (jfr. Finnur Jónssons Litteraturhistorie II, S. 636), kan

man neppe komme til andet Resultat, end at Kopskatten af Snorre indbefattes under Benævnelsen »*landskyldir*«, og at dette Ord saaledes ogsaa af ham her anvendes i sin videre Betydning. Dette stemmer ligeledes med, at Ordet strax nedenfor omskrives med »*skattar ok skyldir*« og »*álög ok landskyldir*«, Udtryk, der er mere samlende end enkeltvis præciserende[1].

Det staar følgelig fast, at Harald Haarfagre har indført et offentligt Retsinstitut, som tidligere var Nordmændene ukjendt, nemlig Skattevæsenet. Ligesaa sikkert er det, at Nordmændene i de nærmest følgende Aarhundreder — bortseet fra Alfivatidens mere eller mindre forbigaaende Afgifter — ingen Skattepaalæg var underkastede[2], før Ledingen, den personlige Værnepligt med tilhørende Naturalkontingenter, begyndte at antage Formen af en Skatteudredsel. Kong Haralds Skattepaalæg maa saaledes atter være bleven afskaffede. Naar skede dette? Ogsaa herom giver Fagrskinna Besked. Den meddeler (Kap. 32), at Kong Haakon Adelstensfostre »lod de Nefgildesskatter, som hans Fader Kong Harald havde paalagt hele Landet, borttage i Kystdistrikterne langs Havet og i Thrøndelagen og lægge til Skibsgerden«. Ved Skibsgerden mener

[1] Forøvrigt viser det anførte Kapitel af Harald Haardraades Saga, at Ordet »*landskyldir*« saa at sige i samme Aandedræt kan anvendes i sin snævrere og sin videre Betydning, og dette maa antages ogsaa at være Forholdet i Harald Haarfagres Saga Kap. 6.

[2] Naar, som strax ovenfor saaes, Harald Haardraades Saga hos Snorre Kap. 72 (efter den tabte Del af Haakon Ivarssøns Saga) omtaler »Skatter« som indgaaende blandt de kongelige Indtægter, maa dermed sigtes til de af Sysselindehaverne udredede Lensafgifter; thi at disse opfattedes som og benævnedes »Skatter«« fremgaar af flere Kildesteder; se f. Ex. Mork. S. 140 nederst; jfr. mine Paavisninger i »Lén og veizla«, S. 314—15.

Fagrskinna her det samme som ellers kaldes Ledingen[1], den af Kong Haakon indrettede Sjøforsvarsordning, og vi faar saaledes vide, at denne Konge, idet han gav Afkald paa de saa høist upopulære, af hans Fader anordnede Skatteudredsler og med dem tillige en Gang for alle Kongemagtens selvtiltagne Ret til at paalægge Skatter, istedet har formaaet Folket til at paatage sig den personlige *»gerð«*, Værnepligten med herunder indgaaende Naturalydelser.

Forøvrigt bør det udtrykkelig tilføies, at naar Fagrskinna nærmest maa forstaaes derhen, at det kun var Kystdistrikterne og det Throndhjemske, men ikke Indlandet og navnlig ikke Oplandene, som Kong Haakon fritog for Kopskatten, hvilket nyere Historikere atter har villet sætte i Forbindelse med den saakaldte Visøre, der paa Oplandene skulde være en Fortsættelse af Kopskatten fra Kong Haralds Dage[2], saa beror dette visselig blot paa en altfor sammentrængt Udtryksmaade fra Fagrskinnas Side. Ledingen, Skibsgerden i egentlig Forstand, indskrænkedes ganske vist til Kystdistrikterne. Men naar Kongen for at imødekomme Befolkningens Frihedsbegreb samtidig maatte give sit Minde til Skatternes Ophævelse langs Kysten og i Throndhjem, saa har Oplændingerne selvfølgelig ikke fundet sig i i denne meget principielle Henseende at staa tilbage for d. e. at maatte anse sig personlig for mindre frie end Rigets øvrige Indbyggere. Der er her rigtignok et Hul i de ned til os naaede Efterretninger. Men vi tør med Tryghed gaa ud fra, at ogsaa

---

[1] Jfr. Udtryk som *»hversú morg skip eða stór skyldi út gera or fylki hveriu«*, Snorre, Haakon den godes Saga, Kap. 21, — *»ganga þar i tal sem skip er í gerðum«*, d. e. udredes, stilles, Gul. 298; jfr. Glossariet til N. g. L. under *gerð*.

[2] Jfr. Noten S. 167.

Oplændingerne mod at paatage sig en personlig Forpligtelse af en eller anden Art, en *gerð*, er blevet fri for det forhadte *giald*, Nevgildesskatten. For Indlandsbygderne ligger det i saa Henseende unægtelig nærmest at tænke paa Skydspligten.

Resultatet af den forudgaaende Undersøgelse er altsaa, at Kong Harald af egen Magtfuldkommenhed paalagde Nordmændene Skat, og at Kong Haakon atter fritog dem derfor og frasagde Kongedømmet en saadan Magtfuldkommenhed. Men nu er det jo netop de to selvsamme Konger, hvorom andre eller tildels de samme Sagaer ved at berette, at den første af dem berøvede Bønderne deres Odeler og den sidste gav dem dem tilbage. Man kan da umulig undgaa at forbinde disse to ulige Sæt af Efterretninger. Naar den ene Udtryksmaade gaar ud paa, at Kong Harald tog Skat af Bønderne, og den anden, at han tog Landskyld af dem, gjorde dem til sine Leilændinger og Leiemænd og i og med dette berøvede dem deres Odeler, saa er det i mine Øine at gjøre sig forsætlig blind, hvis man ikke ser, at der her i forskjellige Ordelag tales om en og samme Regjeringshandling. Den Afgift, som lod Bønderne ligesaavel som Skogenes Rydningsmænd, Saltkogerne, Fjeldenes Jægere og Havets Fiskere betragte sig som Leiemænd, er just den af Harald »hele Landet« paalagte Nevgildesskat, og nævnte Betragtning nøiagtig den samme som den, der senere bragte Alfivatidens afgiftspligtige Fiskere til at finde, at de nu var nødt til at »leie« selve Sjøen.

Heller ikke bør det i mindste Maade forundre, at denne Betragtnings- og Udtryksmaade faldt Datiden let paa Tungen. Som allerede fremhævet, var Skattepaalæg for Kong Haralds Undersaatter noget nyt og tidligere ukjendt, hvortil de ikke fra sin hidtidige Erfaringskreds kunde fremskaffe noget nærmere Analogon, end Leilæn-

dingens Leieudredsel til Jordeieren. Dette at skulle betale for overhovedet at faa Lov til at drive en hvilkensomhelst økonomisk Virksomhed enten paa Land eller Sjø blev derfor i deres Øine uvilkaarlig lige godt med at erlægge et Slags Leieafgift, og anvendt paa de stolte og selvbevidste Odelsbønder førte altsaa denne Opfatning ganske følgerigtig til, at de herefter var Leilændinger, ikke længer Odelsmænd, eller med andre Ord, at Harald havde berøvet dem Odlerne, d. e. selve Eiendommene som Gjenstand for virkelig Eiendomsret, med andre Ord, den ubetalte og alle uspurgte Udnyttelse af Jorden.

Det er imidlertid denne Forklaringsmaade, som Prof. Taranger ikke vil lade gjælde. Den forveksler efter hans Mening »Aarsag og Virkning« (Udsigt S. 188): »Den principale Ret, som Kong Harald tilegnede sig, og som han mente og sagde at tilegne sig, var en Eiendomsret til Landet. Den Ret var Kilden, Hjemmelen til hans specielle Rettigheder over Land og Folk.« Og han paaberaaber sig til Støtte herfor dels Sven Aagesons sent ude i det 12te Aarhundrede skrevne Oversigt over Danmarks Historie, hvori det heder, at Kongerne fra det Øieblik, de overtog Rigets Styrelse, ogsaa *jure dominii* besad al Rigets Jord (l. c. S. 189), dels en Række andre spredte Meddelelser fra Bayern, England, Shetlands- og Orknøerne saavelsom fra den privatretlige Kirkeeiendomsret. Jeg maa imidlertid nedlægge Indsigelse mod et Ræsonnement af denne Art. Det er at falde tilbage paa forladte Stadier af Forskning, naar man saaledes slæber sammen løst og fast af andetsteds henhørende Foreteelser for at forklare Udviklingen af vore egne Forhold. At der gives Parallelrækker i de forskjellige Landes institutionelle Historie, bestrider ingen; men desto mere maa det fastholdes, at en saadan Parallelitet selv maa bevises, men ikke kan opstilles som et Postulat. »Overhovedet

maa«, siger Konrad Maurer, »Jævnførelsen mellem beslægtede Retssystemer tage Ulighederne ligesaa skarpt i Øiesyn som Overensstemmelserne.« »Vil man imidlertid i den ene eller anden Retning opnaa brugbare Resultater, maa Jævnførelsen ikke, som forhen ofte skede, iværksættes ved vilkaarlig at blande om hverandre til en forvirret Masse en Del løsrevne Enkeltheder fra de forskjelligste Retskilder. Tværtimod kan den alene finde Sted under stadigt Henblik paa de jævnførte Leds Plads i Stammeslægtskabet og med den koldblodigste Overveielse af de Tidsforhold, hvorunder hver enkelt Retssætning er fremtraadt« (Nordgerm. Retskilder S. 3, jfr. 5). Men i Henseende til denne anbefalelsesværdige Forsigtighed lader Tarangers Anførsler, synes mig, meget tilbage at ønske. Saaledes ved vi intet om, fra hvilken Tid det af ham paaberaabte Skattesystem paa Shetlands- og Orknøerne skriver sig — at de »uden Tvil« skulde gaa tilbage til »Harald Haarfagres Dage« er en ganske ubevislig Gjætning —, ikke at tale om, at de oprindelige Forhold paa disse vestlige Øer fra første Færd af kan have ligget gunstigere til for Indførelsen af Beskatningsprincipet end i Norge. Ligeledes siger det sig selv, at Forholdene i det af en ny Race, Angelsakserne, erobrede og besatte England, i væsentlige Henseender maa have skilt sig ud fra Harald Haarfagres Erobringsmonarki, hvor der jo dog ingen anden Invasion fandt Sted end af Kongen selv og hans visselig ikke overdrevent talrige Skare af Hird- og Stridsmænd. Enhver Slutning fra de bekjendte, rent angelsaksiske Jordbrugskategorier, folcland og bocland, afviser jeg derfor som i foreliggende Forbindelse ubrugbare, og det saameget trøstigere, som Taranger, som jeg mener med Uret, just i selve Hovedpunktet, Spørgsmaalet om Eiendomsretten til folcland, erklærer sig uenig med de nyeste Forskere paa dette meget omtvistede Omraade, Maitland

og Vinogradoff. Paa lignende Maade afviger Taranger fra de tyske Germanister i Opfattelsen af Kongegavers Indflydelse paa de private Jordeiendomsforhold, og han synes for de private bayerske Gavebreves Vedkommende i selve Principet lidet tilbøielig til at slutte sig til Brunner's, som det synes mig, fuldt tilfredsstillende Forklaring. Overhovedet kan jeg ikke i det af Taranger paaberaabte finde den ringeste Støtte for den Opfatning, at det gammelgermanske, af den senere Lensret endnu upaavirkede Kongedømme skulde sidde inde med noget Slags Overeiendomsret til al Jord i Riget. Umuligheden af en saadan retslig Konstruktion paa de Tidspunkter, det her gjælder, fremgaar saa klart af Fremstillinger som f. Ex. Brunner's i hans Rechtsgeschichte I, S. 203 ff. (jfr. II, S. 76) eller v. Amira's i »Recht«, S. 152 f., at jeg herom anser det orkesløst at strides med ham. Kun maa jeg med Hensyn til hans Paaberaabelse af Sven Aagesens Yttringer om Forholdet i Danmark paa Gorm den gamles Tid, paa Grund af det nære Slægtskab mellem de danske og de norske Statsindretninger, udtrykkelig tilføie, at dette Bevisforsøg forekommer mig at være det uheldigste af dem alle. Af de nyere danske Historikeres, særlig Steenstrup's og Erslev's, grundige Undersøgelser fremgaar det som ganske sikkert, at noget Slags Overeiendomsret til Landets Jordbund ikke heller tilkom den danske Konge. Jeg skal i saa Henseende først henvise til Prof. Erslevs fortræffelige Studie »Valdemarernes Storhedstid«, hvor det S. 265 heder: »Bortseet fra de fyrstelige Len, af hvilke Sønderjylland var det eneste, der fik blivende Betydning, er der i Danmark neppe Spor til en kongelig Overeiendomsret i feudal Form.« Og paa Siden forud: »Der er jo ikke mindste Spor af, at Herremændene, naar de traadte i Tjeneste hos Kongen eller en af Rigets Fyrster, overdrog denne nogen Art af Eiendomsret til deres Godser,

eller rettere, det er ganske klart, at de ikke gjorde saadant . . . . . Efter Vederlovens Regler om, at man for Utroskab mod Kongen mistede sin Jord, finder Holberg[1], at der ikke er Tvivl om, at der har været Vassalitet i Danmark. Ja, i saa Fald bliver ligeledes hver dansk Bonde Vassal, siden han ogsaa forbryder sit Gods, naar han fører Avindskjold mod Riget, ja endog blot for forsømt Leding.«[2]

Naar Erslev altsaa for Tiden omkring Aar 1200 blot har en ironisk Bemærkning at gjøre om den Tanke, at »hver dansk Bonde« skulde være »Vassal«, følger det af sig selv, at Sven Aagesens Udtalelse om de statsretslige Forhold i Danmark 3 Aarhundreder tidligere endnu mindre kan tillægges Spor af Vægt i den Forstand, hvori Taranger opfatter den. Men endnu ubegribeligere bliver

---

[1] Dr. Ludvig Holberg, der i »Kong Valdemars Lov« (1886) havde udtalt en modsat Opfatning.

[2] En tilsvarende Bemærkning er at gjøre ligeoverfor Taranger, naar han i sin Afhandling foran S. 117—18 synes at ville udlede Kongens Konfiskationer af Jordegods fra hans Overeiendomsret; naturligvis gjælder det i de anførte Tilfælde forbrudte Landeiendomme eller saadanne, der befrygtedes at ville blive anseede som forbrudte. Det er med andre Ord Strafferetten, ikke noget Slags Lensret, som her kommer i Anvendelse (jfr. ogsaa ovenfor Noten S. 170). — Naar T. i samme Forbindelse endog gaar saa langt som at ville opfatte Kong Haralds Indgriben i de af ham afhængige Personers Giftermaalsplaner som et Udslag af Lensretten, og til Støtte herfor dels anfører den engelsk-normanniske Kong Henrik I's Kroningsbrev af Aar 1100, dels Vestgoter- og Frankerkongernes Overgreb ved at tilsidesætte Samtykket fra en Bruds Slægtsformynder og erstatte det med en *auctoritas regia*, saa foreligger der saa haandgribeligt en Sammenblanding af saglig og kronologisk uensartede og kun i Resultatet tilfældigvis delvis sammenfaldende Foreteelser, at en vidtløftigere Imødegaaelse bør være overflødig.

det, at Taranger kan gjøre en saadan Forstaaelse gjældende, naar man i Jhs. Steenstrup's »Studier over Kong Valdemars Jordebog«, S. 325 ff., som Taranger selv henviser til ved et »jfr.«, finder en indgaaende og, som det skulde synes, aldeles afgjørende Kommentar til hine Ord hos Svend Aagesen. Steenstrup udtaler her bl. a., at »Beviset for, at her i Danmark Kongen aldrig har havt eller tillagt sig nogen saadan Ret til vilkaarligt at fordele Landets Besiddelser, kan simpelt, men afgjørende føres ved at henvise til hele den da gjældende Retsorden.« Dernæst paaviser han, at Sven Aagesens Yttring beror paa en Sammenblanding af den private Eiendomsret til Jorden, hvilken tilkom Bønderne, og Kongens privatretlig farvede, men ifølge selve sit Indhold og Væsen offentligretlige Eiendomsret til Kongedømmet og Riget som saadant. Et af sine Hovedargumenter henter Steenstrup forøvrigt netop — og med fuld Ret — fra de tilsvarende Forhold i Norge. Han anfører bl. a. de hidhørende Yttringer i Kongespeilet (Kap. 29). Endnu mere slaaende kunde han have paaberaabt sig den bekjendte Sætning i Hirdskraaens Kap. 14 om Kongen, at »*hans eign ok oðal er allt landit*«; thi her er det klart nok, at »*eign ok oðal*« ikke betyder noget Slags Privat- eller Overeiendomsret, aldenstund Norges Godseiere og Bønder vedblev at nyde den fulde Odels- og Eiendomsret til sine Gaarde. Men det er selve den kongelige Myndighed og Landsherredømmet, der anskues under Synsvinkelen af en Art Eiendomsret, hvilken imidlertid lod den private Odel og Eiendom i Landet ganske ubeskaaren. De to Odelsbegreber tilhørte med andre Ord to helt forskjellige Rets- og Tankeomraader.

De af Prof. Taranger paaberaabte fremmede Vidnesbyrd for, at det skulde have været »urgermanisk« Retsopfatning, at Kongen betragter sig som Eier af Land og

Folk i den Forstand, at han eiede selve Jorden, forfalder saaledes ganske ved den nærmere Granskning af deres Indhold. Hverken Danmark, Bayern, det merovingiske Frankrig eller det angelsaksiske England frembyder brugbare Spor af »den germanske Storkonges Eiendomsret til Landet«, naar dermed sigtes til Eiendomsret til Jorden[1]. Og naar Udtalelsen tilspidses derhen, at Kong Haralds »Odelstilegnelse og hele hans Lensorganisation er en Reception af Samtidens europæiske Lensret«, saa er dertil følgelig at svare, at nogen europæisk Lensret kjendte Kong Haralds Samtid overhovedet ikke til. Den europæiske Lensret befandt sig i det 9de Aarhundrede endnu blot i sin Vorden. Len havde man nok allerede, eller rettere forlængst[2]; men den fuldt udviklede Lensret, hvori Sætningen om al Jordeiendoms lensretlige Karakter endog er en forholdsvis ung Retsdannelse, tilhører først de følgende Aarhundreder, og den reciperedes forsaavidt aldrig i det skandinaviske Norden.

---

[1] Taranger foran S. 126 og 118. Den ærede Forfatters Benyttelse af Paastande synes mig at kulminere i den Bemærkning paa sidstanførte Side, Note 2, at Harald Haarfagres bekjendte Voldgiftskjendelse mellem de islandske Landnamsmænd, hvorefter hvèr af disse ikke maatte tage mere end et vist Maal Land i Besiddelse, skulde betyde, at Kongen ansaa sig som Eier ogsaa af (al Jord paa) Island!

[2] Naar Taranger foran S. 109—110 gjør gjældende en noget forskjellig Opfattelse af den oprindelige Anvendelse af Betegnelsen *lánardróttinn* end jeg i »Lén og veizla«, skal jeg gjerne indrømme, at der kan være ulige Meninger om, hvorvidt Ordet *lén* i denne Betydning tidligst har betegnet et stats- eller et privatretsligt Laan (jeg udtaler mig l. c. S. 303 temmelig ubestemt herom); men jeg maa vare mig mod, at min Opfattelse af dette Ord, som T. siger, skulde danne selve »Udgangspunktet« for min »Betragtning af Haralds Odelstilegnelse«. Det vilde være at lægge for stor Vægt paa et enkelt Udtryk.

III.

Beretningen om, at Kong Harald skulde have tilegnet sig al Jordeiendom i Landet i privatretslig Forstand, er kommen til os i 2 eller, om man vil, 3 Sagagjengivelser, nemlig i Snorres »Heimskringla« og hans store »Olaf den helliges Saga« samt i »Eigla«. Dog kan Udtryksmaaden i Olafssagaen ikke betragtes som en helt selvstændig Kilde ved Siden af dens Forfatters Anførsler i hans andet Værk, idet den kun repræsenterer en yderligere Omskrivning fra Snorres Side af den oprindelige Kilde. Derimod er Eigla og Heimskringla (med Olafssagaen) indbyrdes umiddelbart uafhængige af hinanden[1]. Der er imidlertid stærke Antydninger til, at de hver for sig hviler paa en fælles Kilde. »*Haralldr konungr eignaðiz í hverju fylki óðul oll*«, heder det i Eigla Kap. 4, og Heimskringla gjentager, at »*hann eignaðist óðul öll*« (Harald Haarfagres Saga Kap. 6), eller som Omskrivningen i den større Olaf den helliges Saga har det: »*Þa eignaðiz hann sva vendiliga allt land oc oll oðol*«. »*Skylldu aller búendr vera hans leiglendíngar*«, siger Eigla strax nedenfor, og i en anden Forbindelse (Kap. 59) tilføier to af Hovedhaandskrifterne »*hafði Haralldr konungr hvern mann áþjáð, bæði ríka(n) ok úríka(n)*«. Hos Snorre er paa først anførte Sted dette omskrevet til, at Harald »*lét alla bændr gjalda sér landskylda, bæði ríka ok úríka*» (i Olaf den helliges Saga: »*voro allir búendr hans leigumenn ok landbúar*«), og i Haakon den godes Saga Kap. 1: »*Haraldr hafði*

[1] At Snorre ikke, som G. Storm formodede (Snorre Sturlassøns Historieskrivning, S. 53), »har kjendt og benyttet Egilssaga«, maa ansees fuldt godtgjort ved Gjessings (Arkiv f. nord. Filol. II, S. 289 ff.) og Finnur Jónssons (i Fortalen til hans Udgave af Egils Saga, Pag. LXXIV seq.) Undersøgelser.

allan lýð í landi þrælkat ok áþját«. Disse fælles Ordelag peger umiskjendelig hen paa en fælles Kilde, hvis Udtryksmaade Snorre i Heimskringla og Olafssagaen kun mere spredt har bibeholdt, medens Eigla, for hvem det jo ikke kom an paa at levere en selvstændig Redegjørelse for de statsretslige Forhold i Norge, maa antages for sit Øiemed at have indskrænket sig til en nogenlunde ordret Afskrivning af Originalen.

Hvilken denne Original har været, er neppe heller synderlig tvilsomt. Hvad Finnur Jónsson i Fortalen til Udgaven af Eigla, Pag. LXXVII—VIII efter Gjessings Foregang oplyser om Heimskringlas og Eiglas fælles Norgeshistoriske Kilde, gjør det overveiende sandsynligt, at denne har været Are Frodes tabte, i hans større Islendingabok indlemmede norske Kongekrønnike. Naar imidlertid Prof. Yngvar Nielsen vil indskrænke denne Tradition til at være en »lokal islandsk Ættetradition«, »en afgrændset« og »sekundær Tradition« i Modsætning til »den oprindelige« (se Nielsens Afhandling ovenfor i nærv. Bind, S. 72—73), har jeg vanskeligt for at følge ham. Nielsen paaberaaber sig til Støtte for denne sin Opfatning fortrinsvis den Omstændighed, at Landnáma, saaledes som han læser den, ingen bindende Vidnesbyrd bringer om en udbredt Misfornøielse blandt de til Island udvandrende Nordmænd over de af Harald Haarfagre indførte statsretslige Forhold i Norge, og at navnlig heller ikke Tabet af Odelen nævnes med et eneste Ord i dette udførlige Kildeskrift. Til Bevis herfor meddeler han en i sig selv værdifuld og oversigtlig Sammenstilling af de Motiver, der i Landnáma leilighedsvis anføres som havende foranlediget denne eller hin Landnamsmands Udvandring. Det forekommer mig imidlertid, at der netop ud af denne Sammenstilling nøiere beseet kan læses noget nær det modsatte af, hvad Prof. Nielsen deraf udleder. Naar det om 4 af Landnamsmæn-

dene heder, at de for bort »*fyrir ofríki Haralds konungs*« (l. c. S. 28—29 og 30), og om 4, at de blev »*missáttir við Harald konung*«, om Geirmund Heljarskinn, at han ved at erfare, at Harald Haarfagre havde »*tekit . . marga menn af óðulum sínum*« ligeledes fandt det raadeligst, »*at leita Íslands*«, om 5 andre, at de selv eller deres nærmeste havde kjæmpet mod Harald i Hafrsfjord, om 2, at de maatte rømme af Landet for Harald (»*stökk fyrir Haraldi konungi or Noregi*«), om 1, at »*hann var jafnan óvin Haralds konungs*«, om 3 Brødre, at de drog til Island, efterat deres Fader var bleven dræbt paa Kong Haralds Anstiftelse, om 2 saa høit anseede Mænd som Skallagrim og Ketil Høng, at de drog til Island som Følge af Kong Haralds Drab paa Thorolf Kveldulfssøn, og paa samme Maade om 2 Hersesønner fra Telemarken, at de udvandrede af den Grund, at Harald havde straffet en tredie Broder paa Livet, fordi han nægtede at betale Kongen Skat, om Ketil Flatnef og hans Søn Bjørn Buna, at Kong Harald inddrog deres norske Eiendomme, fordi de undlod at betale ham de deraf skyldige Skatter, videre om 1, at han havde dræbt tre af Kong Haralds Sysselmænd, om Øndott Kraaka og hans Slægt, at de, som Nielsen selv udtrykker det, blev uenige med Kongen »efter et voldsomt administrativt Indgreb« fra en kongelig Herses Side, og at »Kongen synes næsten personlig optagen af Striden«, samt endelig om en hel Række (8—10), at de i en eller anden Anledning blev uenige med eller maatte flygte for en af Kongens Jarler, blandt hvilke Haakon Grjotgardssøn paa Lade især synes at have havt en haard Haand, — saa kan det, synes mig, umuligt bestrides, at det gaar som en noksaa kraftig Understrøm gjennem Landnámas Beretninger, at Sammenstød med og Utilfredshed over den nye Samfundsskik i Norge og de denne repræsenterende nye Magthavere udgjorde en af Hovedforanledningerne til Ud-

vandringen. Man maa jo tillige erindre, at Landnáma for de allerfleste Landnamsmænds Vedkommende overhovedet ingen Motivering af deres Udvandring angiver, hvorfor det ikke gaar an at modstille hele denne øvrige Mængde de færre, hvis Bevæggrunde anføres eller ialfald antydes at have været af mere eller mindre ublandet politisk Art. Tværtimod maa det være fuldt tilladt at slutte, at naar saavidt mange af dem, hvis Motiver meddeles os, veg for Sammenstød med de nye Magthavere i Landet, har det samme været Tilfældet med ikke saa ganske faa blandt dem, hvorom Sagaen i saa Henseende tier. Dertil kommer endnu en Betragtning: Prof. Nielsen fremhæver stærkt den almindelige Uro, som paa det heromhandlede Tidspunkt havde grebet Befolkningen, navnlig i det vestenfjeldske Norge, og som drev den skarevis ud med en uimodstaaelig, men uklar Trang til Omskiftelse og »*landaleitan*«. Saa træffende dette end kan erkjendes at være, hvor det gjælder at skildre selve Bevægelsen og dens umiddelbare Resultater, saa maa det dog paa den anden Side ikke oversees, at heller ikke en saadan ubestemt »Uro« opstaar uden Aarsager, og at den af Nielsen efter Landnáma paaberaabte almindelige »*fýsn at fara til Íslands*« har havt sit nærmeste Grundlag i, at man ikke længer likte sig hjemme. Vor egen Tidsalders »Amerikafeber«, som ogsaa nævnes af Prof. Nielsen, antager ganske vist ved Leilighed tildels en Karakter, som indbyder til at betegne den som en ubestemt Reiselyst saadan i sin Almindelighed; men dens dybere liggende Aarsager maa som bekjendt søges i Landets økonomiske og sociale Forhold, og anderledes vil det i sin Tid heller ikke have været med »Lysten til at flytte til Island«. Den har virket smittende, som f. Ex. naar det om en af Landnamsmændene siges, at han drog over for at besøge sine Slægtninge. Men sin oprindelige Rod har den havt i en

voxende Utilfredshed med Forholdene indenlands, enten nu denne Utilfredshed drev Udvandrerne til Island, til de sydvestligere Øer eller bare ud i et omflakkende Vikingeliv. Og at et af de stærkest virkende Momenter i denne urolige Utilfredshed netop har været Harald Haarfagres Underkastelse af det hele Land, det tør ikke mindst være antydet ved, at Landnáma blandt dem, som »*fýstist til Íslands*«, fortrinsvis anfører Folk af Herse- og Hovgodeætter (se Nielsens Afhandling ovenfor, S. 22—23). Det maatte jo i første Række være saadanne Mænd, som mere eller mindre bevidst følte Bitterhed over de nyindtraadte Forskyvninger.

Endelig fremgaar af Prof. Nielsens Sammenstilling med en vis Paatagelighed endnu en Omstændighed, som i denne Forbindelse bør nævnes. De S. 24—25 anførte Landnamsmænd, der tyede til Island, fordi de i Norge havde forøvet Drab, har neppe heller været saa helt uberørte af Statsomvæltningen i Norge, som Nielsen synes at forudsætte. Han anfører selv Ágrips Ord, at Kong Harald »*siðaði vel land sitt ok friðaði*«, og heri ligger visselig mere end blot antydet, at det paa hans Tid blev vanskeligere for Ugjerningsmænd at holde sig indenlands end under den tidligere Tilstand, da en Fredløs kunde befinde sig i Sikkerhed, ialfald for Forfølgelse fra selve Retssamfundets Side, ved bare at flygte over i et fremmed Fylke. Ganger-Rolf har visselig kun været en blandt mange høibaarne Lovbrydere, som Enevoldskongens længere rækkende Arm har drevet ud af Landet.

Alt i alt mener jeg derfor, at Landnámas Opgivender med Hensyn til de Motiver, der bragte Udvandrerne til at forlade Norge, saa langt fra at svække den i Egilssaga og Heimskringla bevarede Tradition om Opfatningen af Haralds Styrelse, meget mere vidner om, at den har været den almindelige ude paa Sagaøen. Landnáma nævner vist-

nok intet om Haralds almindelige Tilegnelse af de norske Bønders Odel; men den taler om hans »*ofríki*«, hans ildeseede Skattepaalæg, hans Konfiskationer af Odelseiendomme, hans Strenghed og ubrødelige Opretholdelse af Lov og Fred, og alt, vel at mærke, som noget, de stridige Halse havde meget vanskeligt for at finde sig i.

Heller ikke kan det indrømmes, at denne islandske Tradítition ikke tillige skulde have været norsk. I saa Henseende betyder det nemlig i mine Øine lidet eller intet, at Bøger som Ágrip eller Fagrskinna og endnu mindre de kortfattede latinske Norgeshistorier undlader at omtale den paastaaede Odelsinddragning; thi alle disse Kilder, Fagrskinna tildels undtaget, er i Omtalen af Haralds Statsindretninger saa yderst knaphændige, at de derom nærmest siger ingenting og derfor maa antages overhovedet ikke at have havt til Hensigt at udtale sig om dette Emne. I denne Mangel paa Omtale at ville se en særskilt »norsk Tradition«, som Stikordet jo nu siden Gustav Storms Tid lyder, vilde være at gjøre den norske Tradition omtrent jævngod med ingen Tradition. Men nu viser imidlertid Snorres Meddelelser om Haralds Landsordning med Jarler og Herser og det til disse knyttede Militær- og Finantssystem, at der ogsaa i Norge havde bevaret sig en udførligere Tradition om Kong Haralds Statsindretninger; thi for denne Del af Snorres Redegjørelse foreligger der ingen islandsk Kilde, og det ene sandsynlige er, at han, paa samme Maade som hans berømte Omtale af den svenske Lagmandsinstitution øiensynlig gjengiver, hvad han selv havde indhentet Kundskab om ved Besøget i Sverige, i Norge har ladet sig berette tilsvarende Træk fra det norske Landsstyres Udviklingshistorie. Dette altsaa til Trods for, at hine kortfattede Norgeshistoriske Kompendier ikke ofrer Jarlerne og Herserne i deres Egenskab af Oppebørselsbetjente, Krigs-

høvdinger og Veizleindehavere et eneste forklarende Ord. Det gaar derfor ikke i mine Øine an med Gust. Storm og Yngv. Nielsen at søge den norske Tradition væsentlig i de historiske Beretninger, som siger mindst eller paa det her nærmest omhandlede Punkt intet. Den faar efter Omstændighederne søges — naturligvis under Forudsætning af tilbørlig Kritik — ogsaa i de islandske Sagaer. Overhovedet bør i Henseende til Norges egen Historie neppe norsk og islandsk Tradition stilles i altfor skarp Modsætning til hinanden. Dette er imidlertid et Emne, hvortil jeg forhaabentlig en anden Gang kan komme tilbage.

ET ANONYMT POLITISK SKRIFT
OMTRENT FRA 1649
OG DETS SANDSYNLIGE FORFATTER.

AF

DR. LUDVIG DAAE.

I Trediveaarskrigens sidste Aar 1648, henimod Afslutningen af de langvarige Forhandlinger, der gik forud for den saakaldte westphalske Fred, indtraf Christian den fjerdes Død og det Interregnum i Danmark og Norge, der var foranlediget deraf, at denne Konges til Thronfølger udvalgte ældste Søn var død 1647, uden at den yngste Søn endnu var bleven valgt i hans Sted. Den venetianske Diplomat ved Forhandlingerne i Osnabrück, Contarini, indberettede i den Anledning til sin Republik bl. A. følgende besynderlige Nyhed: »Norge staar i Begreb med at organisere sig som særskilt Republik under Sveriges Beskyttelse«, og der tilføies, at »den svenske Regjering udruster sin Flaade for ikke at forekommes af Hollænderne, samt at en stor Del af den danske Adel slutter sig til Sverige og ønsker begge Rigers Forening til et eneste«.[1]

---

[1] *La Norvegia si è gia dichiarita di voler viver in republica da qui avanti, ma sotto la protettione di Svezia* etc. C. T. Odhner: Sveriges förbindelser med Venetianska Republiken under sjuttonde århundradet. (Hamiltons Nordisk Tidskrift, Lund 1867).

At denne besynderlige Beretning indeholder en uhyre Misforstaaelse, behøver ikke at siges. Men da ligesaa vist Venetianerne som Europa i det Hele ved den Tid mindst af alt pleiede at tænke paa Norges Anliggender, end sige paa norsk Politik, kan ikke Contarini have fundet paa dette ganske af sig selv. Der maa vel nærmest fra svenske Diplomater være faldet Ytringer, som Brevskriveren har opfanget og saa givet denne selsomme Skikkelse.

Thi efter lange Tiders Forløb var virkelig ved denne Tid et Slags »norsk Spørgsmaal« kommet op, nemlig om Succession til Norge. At vort Fædreland fra gammel Tid var et Arverige, medens Danmark var et Valgrige, var trods Begivenhederne efter Grevefeidens Afslutning aldrig ganske forglemt. De holstenske Hertuger førte siden Frederik den førstes Tid vedblivende Titel af Arving til Norge, og for en dansk Kongesøn maatte det være af stor Betydning at fastholde denne Prætension, idet selvfølgelig derved lagdes et stærkt Tryk paa Danmarks Rigsraad og Stænder, saasom det blev tænkeligt, at disse, om de forbigik den naturlige Throncandidat, ved Christian den fjerdes Død altsaa hans eneste tilbageværende Søn, derved kunde udsætte sig for, at Hertug Frederik gjorde sig til Konge af Norge og sprængte Forbindelsen mellem de to Kongeriger.

At der i Norge skulde være Nogen, endsige en Flerhed, der arbeidede for en Adskillelse fra Danmark, er i høieste Grad utænkeligt. Men Erindringen om Norge som et eget Rige var ingenlunde uddød, og det var vistnok for Nordmænd tiltalende at betragte sit Land som Arverige, fordi det just gjennem sin Character af saadant fremtraadte for Bevidstheden som noget Mere og Høiere, end et ligefremt dansk Lydland. Disse Tanker fandt et Udtryk i 1648 ved Hyldingen i Christiania igjennem Jens

Bjelkes udtrykkelige Erklæring, at Frederik den tredie, dengang allerede valgt i Danmark, var norsk Arvekonge.

Den nye Konge ønskede naturligvis sin Søn Christian, dengang et lidet Barn, snarest muligt erkjendt som Thronfølger, og nu opstod i Danmark Spørgsmaalet, om Kongesønnen af de danske Stænder skulde vælges til »disse Riger og Lande« eller kun til Danmark, idet Norge var hans Arv. Kongen ønskede det sidste, Rigsraadet og Adelen det første. Geistligheden og Borgerstanden føiede Kongen i at vælge Sønnen kun til »Danmark og dets underliggende Provindser«. Trods Rigsraadets Protest blev det herved i 1650. Forhandlingerne vare blevne aabnede 1649, og de vare vistnok paatænkte allerede lige efter Kong Frederiks Tiltrædelse af Regjeringen i 1648.

Der existerer et norsk politisk Skrift, der maa antages at hidrøre fra denne Tid, omtrent fra 1649, maaskee endog det foregaaende Aar. Dets Overskrift er: »En Anonymi Consilium, givet Kong Frederik den tredie om Arverettigheden til Norge at maintenere.« Det vides kun at existere i et eneste Haandskrift, der tilhører Videnskabsselskabet i Throndhjem og er udgivet af afdøde Rigsarchivar Birkeland i det af ham redigerede meget indholdsrige Bind: Meddelelser fra det norske Rigsarchiv I. Chra. 1870. S. 274—284 (cfr. S. 269—270).

Jeg erindrer levende, at min afdøde Ven Birkeland, dengang han beskjæftigede sig med dette Actstykke, spurgte mig, om jeg kunde nævne ham nogen norsk Mand — Forfatteren betegner sig nemlig udtrykkelig som en saadan —, hvem man her kunde tænke paa. Vi anstrængte os saa begge for at udfinde Forfatteren, men forgjæves. Den Gjetning, Birkeland et Øieblik havde gjort paa Vilhelm Meklenburg, blev med Føie strax opgiven. (Se l. c. 270).

Spørgsmaalet, om hvem Anonymen kunde være, har jeg siden aldrig ganske tabt af Syne, men først for ganske kort Tid siden har jeg ment at have fundet et Vink, der maaskee kunde fortjene en kort Omtale.

Den norske Forfatter begynder — efter et latinsk Motto — med at udtale, at han »for lang Tid siden har kviteret sit Fædreland Norge og opholdt sig i fremmede Lande af den Aarsag at han ikke kunde see og tolerere den Servitut hvilken Danmark vilde paalægge bemeldte hans Fædreland«. Men nu haaber han, at »Kongen vil sætte Norges Rige i sin forrige Tilstand og bruge den Arverettighed, som han af Gud og Naturen haver«. Der gjøres saa en Række Forslag til Midler, hvorved Kongen til sit eget som til Norges Bedste kunde gjøre en Art norsk Statskup for at udløse Norge af dets Afhængighed af det danske Rigsraad o. s. v. Med Birkeland tør man være enig i, at Skriftet lægger Indsigt for Dagen.

Idet jeg forøvrigt henviser Læseren til det i Medd. fra Rigsarchivet aftrykte Skrift selv, vil jeg strax fremhæve, at man ved Gjennemlæsningen uvilkaarlig kommer til den Formodning, at Forf., i den Tid han — angivelig i patriotisk Harme — har færdedes i »fremmede Lande«, nærmest maa have levet i Sverige. Han anfører nemlig ikke alene (S. 282—83) endel politiske Exempler af Sveriges nyere Historie, men hans Stil og Sprogform forekommer mig ogsaa at pege paa en Mand, der en Tidlang har færdedes mellem Svenske. Hvad Stilen angaar, beror min Formodning nærmest paa et almindeligt Indtryk, men af enkeltvise formentlige Svecismer kan dog nævnes som Exempler: Timlig for timelig, tige for tie, fraa og daa for fra og da, Trugsel for Trudsel, mugligt, Baghus o. s. v. Han bruger ogsaa det i Sverige almindelige, i Danmark og Norge af gode Grunde ikke da

forekommende Ord »Arvefürste«. Ved Siden heraf har han adskillige i Danmark neppe almindelige Germanismer. Skulde man foruden Sverige, hvor han bestemt maa formodes at have opholdt sig, ogsaa gjette paa andre af »de fremmede Lande«, som han ubestemt taler om, turde man da tænke paa Tydskland. Imidlertid maa Forf., da han skrev sit »Consilium«, ikke alene være vendt tilbage fra sit, som han angiver, frivillige Exil, men hans Tilbagekomst maa være skeet allerede for en ikke aldeles kort Tid siden, saasom han viser sig saa bekjendt ei alene med adskillige Forhold i Hjemlandet og Danmark, men ogsaa med Personer i Norge. Han omtaler navnlig Rigets Biskopper, paa hvis Stemning og Holdning han mener, at der bør lægges Vegt. Biskopperne i Christiania og Stavanger antager han sikkert maatte kunne vindes for det tilraadede Statskup, om Bergens Biskop mener han at kunne haabe det samme, men hos Throndhjems er han sikker paa at man skulde støde paa bestemt Modstand, hvorfor han slaar paa, at denne maaskee burde fjernes[1].

Jeg vil da nu nævne den Mand, i hvem jeg mener at see vor Anonym.

Den 3. Januar 1645 omtaler Hannibal Sehested i et Brev fra Akershus en Capitain Jacob Madsen[2]. I November s. A. nævnes den samme Mand som General-

[1] Bisper i Christiania og Stavanger vare Hening Stockfleth (en Sønderjyde) og Thomas Wegener (dansk). I Bergen var Ludvig Munthe (dansk) Biskop indtil sin Død 12. Marts 1649; til hans Eftermand udnævntes 30. Juni s. A. den vistnok norsk fødte, men i Danmark opdragne Jens Skjelderup, der vel ikke ganske strax tiltraadte Embedet; jeg tænker derfor bestemt her paa Munthe, og dette tør indeholde et Vink om det anonyme Skrifts Forfattelsestid. Den myndige Erik Bredal i Throndhjem var, som af Anonymen antaget, en udpræget dansk Mand, hvad han i 1658 og 1661 lagde for Dagen.

[2] Samll. til det N. Folks Hist. II. 521, V. 419.

Mønsterskriver og Ammunitionsskriver[1]. Denne Ansættelse synes Jacob Madsen imidlertid efter Freden at have mistet. Thi den 15. Juli 1646, — det var ved Christian den fjerdes sidste Besøg i Norge — udstedes et mærkeligt Brev om samme Jacob. For det første faar Hannibal Sehested Befaling til at skaffe ham »nogen Leilighed og Plads«. For det andet oplyses i Kongebrevet, at Jacob i »forleden Feidetid har kvitteret Sverige for at gjøre os og hans Fædreland Tjeneste, og at han derfor har mistet de Gaarde, som der (i Sverige) vare ham »forundte«. Jacob har altsaa ei alene opholdt sig i Sverige, men aabenbart ogsaa staaet i svensk Tjeneste, siden der er »forundt« ham Gaarde i Nabolandet. Statholderen faar da i Brevet Befaling til at skaffe ham nogen Erstatning for dette Tab til Ophold for ham, Hustru og Børn[2].

Om nu Hannibal Sehested har gjort Noget for denne Mand, hvem Kong Christian altsaa tager i Beskyttelse, er mig ubekjendt. Men i Januar 1649 møde vi to Kongebreve til Jacob Madsens Bedste, og det er da sandsynligt, at denne personlig har søgt Frederik den tredie — med hvem han maaskee allerede har talt under Hyldingen 1648 — og udvirket sig Bevilgningen. Ved det første Brev af 1. Jan. 1649 udnævnes han til »Ammunitionsforvalter i vort Rige Norge« med den i Datiden ikke ganske ringe Gage af 400 Rdlr. »Os elskl.« Jacob Madsen faar derpaa d. 19. i samme Maaned »for den Tjeneste, han i forgangen Feide har gjort, og det Gods, han i Sverige har kvitteret,« to Gaarde Skøien i Aker, hvilke han i October 1650 dertil endog fik frie for Oppebørsel eller Afgift, saalænge Hannibal Sehested havde Lenet og Jacob Madsen blev staaende i sit Embede[3].

---

[1] Samll. til det N. Folks Hist. II, 521. V. 419.

[2] Norske Registr. VIII, 425.

[3] Norske Registr. IX. 268, 301. X. Cfr. Samll. til N. F. Hist. IV. 18.

Fra denne Tid af ved jeg Intet om Jacob Madsen i Norge at sige. Aldrig vilde heller let min Interesse have fæstet sig ved denne Mand, hvis ikke en paafaldende Omtale af ham i Aaret 1658 havde vakt min særlige Opmærksomhed.

Thi i Marts 1658 finder vi ham i Skaane hos Corfits Ulfeldt. Jacob ønsker nu svensk Tjeneste, og Ulfeldt anbefaler ham i et ganske mærkeligt Brev til en unævnt svensk Statsmand, hvilken Skrivelse er bestemt til at forelægges Kong Carl Gustav. I Brevet, der er affattet paa Fransk, angiver Ulfeldt først, at han har gjort Jacob Madsens Bekjendtskab for over tyve Aar tilbage. (Jeg vil her antage, at dette er skeet i den Tid, da Ulfeldt (1632—34) var forlenet med Baahus). Dernæst roses Jacob som habil i mange Sager. Han forstaar sig godt paa Bergverksdrift, han er særlig inde i, hvad der angaar Ammunition og Arsenaler, og han er skikket til at anvendes ved de Forhandlinger, der maa drives i Anledning af Fredsbetingelsernes Gjennemførelse, enten det skulde være i Skaane eller i Norge. Hvad Norge angaar, da er han vel bekjendt med Styrelsen der baade i civil og militær Henseende. »Overhoved han er en Mand, skikket til med Nytte at tjene Kongen, ellers vilde jeg ikke have anbefalet ham.« »Jeg er vis paa«, fortsætter Ulfeldt, »at, om Hans Majestæt ansætter ham, vil han være vel tjent, dersom De vil forestille ham for H. M. og vise denne dette Brev. Man søger ofte Tjenere, og man finder ei let en Mand som denne.«[1]

Hvilket Udfald denne stærke Anbefaling har faaet, er mig ubekjendt ligesom i det Hele Jacobs Skjebne efter 1658. I den sidste Krig 1657—58 har han aabenbart ikke deltaget. Hvorfor han forlod Norge, vides ikke.

---

[1] Danske Magazin 5 R. II. 76.

Men — vi have her en Mand, der som Anonymen har forladt Norge og opholdt sig i Sverige og er vendt tilbage derfra. Netop ved den Tid, som det omhandlede kongevenlige Skrift maa formodes at være skrevet, faar denne Mand flere Begunstigelser af Frederik den tredie. Anonymens Skrift viser Kundskab og flersidig Indsigt, og Ulfeldts Anbefaling for Jacob Madsen antyder for dennes Vedkommende det samme. Navnlig fremhæver jeg Ulfeldts Ytring, at Jacob skulde være brugbar som Commissair eller Underhandler. Dette forudsætter jo ubetinget en ikke ringe Dannelse og Dygtighed. Og endelig er Jacob, saavidt jeg ved, den eneste Nordmand af nogen Distinction, om hvem det kan oplyses, at han efter at have begivet sig i svensk Tjeneste er vendt tilbage til Norge i de nærmeste Aar før 1649. Til Evidents kan det vel neppe bringes, at han er vor Anonym[1], men Sandsynlighed forekommer mig at tale derfor.

Til Forstaaelse af Skriftet er det ingenlunde ligegyldigt, om Jacob kan tænkes som dets Forfatter. Thi Jacob er, om end en flink Mand, dog tilsidst en Eventyrer, som formodentlig har gjort sig umulig i den svenske Tjeneste — Ulfeldt omtaler heller ikke denne i sit Anbefalingsbrev — og derfor søgt hjem, opofrende de ham »forundte Gaarde«. Saa har han rimeligvis ikke kommet af det med Forhold eller Personer i Norge og er tilsidst deserteret derfra og villig til paany at tjene de Svenske.

Anonymen begynder med at erklære sig for en saa ivrig Patriot, at han ei har kunnet holde ud i Norge paa

[1] Dog kunde det tænkes, at det omtalte i Throndhjem værende Haandskrift, der af Birkeland antages muligvis at være selve Forfatterens, kunde vise paatagelig Lighed med Breve fra Jacob Madsen fra hans norske Embedstid, der maaskee kunde findes i Rigsarchivet.

Grund af den »Servitut«, der paalagdes Landet af de Danske. Denne Ytring gjør det netop sandsynligt, at det er en Eventyrer, der taler. Saavel Livets Erfaring som Historiens Studium lærer os at nære en vis Mistanke mod professionelle Patrioter, der høilydt rose sin egen Patriotisme; det er ikke netop mellem dem, man helst har at søge sande og ægte Fædrelandsvenner. Man tænke f. Ex. paa den glødende norske Patriot Enno Brandrøk i Erik den fjortendes Dage!

Har nu Skriftet som et i Norge for den Tid overraskende Phænomen altid en vis Interesse, formindskes denne unegtelig i ikke ringe Grad, om Jacob Madsen er dets Forfatter. Og jeg tror, som sagt, at der ikke let vil paavises nogen, hvem man med saamegen, end sige større Sandsynlighed kan tillægge Forfatterskabet.

(3. Mai 1906).

AF STATSRAAD KETIL MOTZFELDT'S EFTERLADTE PAPIRER
VEDKOMMENDE STATSRAADS-SKIFTET I DECEMBER 1861

VED

ERNST MOTZFELDT.

Møde med de Svenske Statsraader hos Kongen Lørdag 16. Marts 1861.[1]

I.

Mødet, under Kongens Forsæde, varede fra $11^1/_4$ til $2^1/_2$. Det fandt Sted i Statsraad-Salen, dog sadde vi ikke ved det sædvanlige Bord, men samledes om et rundt Bord placeret i et Hjørne.

De Geer tog Ordet med Forklaring om de i hans Dept. hvilende tvende Sager, som staae i nær Forbindelse, nemlig Rigsdagens Begjæring om Revision og Unions-Kommitteens Arbeide, om at han fandt det fornødent nu at optage dem. Efter den meget langagtige Indledning sagde han, at efter hans Mening er der saa væsentlige

---

[1] Optegnelsen bærer med K. Motzfeldts Haand saadan Paategning: Nærværende Beretning nedskrevet af mig strax ved Hjemkomsten fra Mødet, attesteret af Sibbern og Manthey, og sendt BR. med Posten den 18 Marts. Udgiveren.

Indvendinger at gjøre imod Unions-Kommitteens Arbeide, at det ikke kan blive at tage tilfølge, hvorfor Spørgsmaalet nu maatte være om Nedsættelse af ny Kommittee, og han vilde gaae iværk med Begrundelse, hvorfor

Jeg faldt ind med Forklaring om at det formeentlig var meget for tidligt nu at handle om Realiteten. Med Hs. Majst.s Tilladelse vilde jeg først have heftet Opmærksomhed ved Spørgsmaalene om Sagens Tidmæssighed og om Formen for dens Behandling. Hvad der i ethvert Fald maatte være først at gjøre maatte være at klare den i 14 Aar hvilende fra Norsk Side behandlede Kommittee-Indstilling. Med det Foreliggende gaaer det ikke an at forudsætte Ubrugelighed, saaledes som det rigtignok forekommer mig man vil gjøre, naar jeg seer hen til hvad der er passeret i den allerseneste Tid. Just.Statsministeren har ladet trykke Konklusionerne af Indstilling og Norske Regj.s Betænkning, men uden Motiver, og i det Hele paa saadan Maade, at Regjerings-Konklusionen nærmest seer ud som et dissenterende Votum inden Komissionen. Derfor gaaer ogsaa nu en for de unionelle Forholdes Opklaring skadelig Usandhed over Sveriges Land igjennem Dagl. Allehanda. Der er nu fortalt at de Svenske Medlemmer i Kommitteen have givet sit Votum og de Norske sit. Vi vide Alle at saa ikke er Tilfælde, at i Kommitteen ere gode Svenske Mænd og gode Norske Mænd i alt Væsentligt komne overeens om det foreliggende Udkast.

De Geer at Trykningen alene var til Brug for Konseljet, som ikke kunde antages at behøve Motiverne trykte, at han ikke kunde være ansvarlig for Misbrug.

Jeg fortsatte med at denne 14 Aar gamle Sag ventede endnu sin Behandling fra Svensk Side, at det ikke lod sig gjøre at optage den til Afgjørelse i kombineret Statsraad efter mundtlige Indkast, og at det forekom mig

som det maatte være det Rigtige at Just.Statsministeren indkom med skriftlig Betænkning. Herimod ytrede

DeGeer, at det var nu engang ikke den sædvanlige Svenske Forretningsorden, og da ogsaa

Kongen istemte heri, imedens

Sibbern fremkastede, at det heller ikke er sædvanligt at Sager vente 14 Aar paa Foredrag, fandt

Jeg mig nødt til at udtale, at det heller ikke kunde volde Ulempe om saa ikke skeede, idet der nemlig ikke nu kan siges at foreligge Norske Regjerings Betænkning. Naar Ex. DeGeer altsaa foredrager Sagen saa kommer Protokollen til at gaae til Norge til Betænkning. Dette begyndte

DeGeer ligesom at medgive, men saa kom

Hoved-Agitatoren Gripenstedt paa Scenen. Han protesterede imod at dette skulde kunne finde Sted. Aldrig maa det kunne skee at Svenske Statsraads Udtalelser undergives Kritik af Regjeringen i Norge. Og nogen Nytte af nogen saadan Forføining ved nærværende Leilighed formaaede han heller ikke at finde. Sagen var kjendt nok. Men det var jo rigtignok Tilfælde, at for hvem der ønskede at forhale Sagen vilde derved jo gives en Udvei.

Jeg skulde ikke finde det nødvendigt at optage denne Gripenstedts Ytring. Forhaling er ikke skeet fra Norsk Side. Uagtet jeg holder paa Lige-Berettigelsen til det Yderste, vil jeg ikke gjøre Paastand for os om nye 14 Aar. Men ordentlig Behandling maa enhver Sag undergives. Her er ikke Regjeringens Betænkning. Hvad der foreligger er afgivet længe førend Deres Majst. overtog Rigernes Styrelse, det er ikke Deres Majst.s Raad som har afgivet Betænkningen. Heri istemte

Sibbern som tog overmaade stærkt tilorde mod Gripenstedt for hans Ytring, og desuden

Manderström, der fremhævede at ialfald ikkun een eneste af de nuværende Norske Statsraader havde været med om Betænkningen.

Gripenstedt mente at om ny Betænkning maatte ansees fornøden, saa fik den indhentes, men dertil var ikke Udtalelse fra Svensk Side nødvendig. Naar Sagen bringes i Statsraad er der først at forhøre om den ansees færdig til Afgjørelse, og de Norske Statsraader faae da om de saa synes begjære Betænkning indhentet.

Thyselius stammede da bag min Ryg noget om at det er ganske rigtigt, at saa er Forretningsordenen, men

Jeg lod ham ikke komme tilorde, forklarede at her ikke var Tale om at undergive Kritik og overhovedet ikke om at bringe ny Forretningsorden. Men Meningen maa dog vel være om muligt at komme til Enighed. At dette muligens kan komme til at finde Sted i Henseende til Ikke-Benyttelsen af Unions-Kommitteens Arbeide. Og da gjælder det dog først at kjende hinandens Meninger. Er der Nogen som troer det skal være nogen Fordeel at Norske Regjering først sidder i Vest og finder Indvendinger, og at dernæst Svenske Regjering sidder i Øst og finder andre Indvendinger, komme Begge til Forkastelse men kanskee af høist forskjellige Motiver — slig Enighed som naar Yderste Venstre ved Votering holder sammen med Yderste Høire. Efter flere Indkast fra begge Sider, kom ogsaa

Gripenstedt til det Resultat, hvorimod Ingen ytrede Indvending, at Justitiæ-St.ministeren kunde foredrage Sagen, og naar det er skeet, kunne, uden at de øvrige Svenske Medlemmer behøve at ytre sig, de Norske begjære Protokollen sendt til Betænkning. Men det var en Selvfølge at Unions-Kom.s Indstilling ikke kunde komme til Foredrag uden i Forbindelse med Rigets Stænders Skrivelse om Revisionen. Her blev da et andet Hovedpunkt i Diskussionen, som blot løseligt havde været fremme

forhen, dog strax antydet af os og derved bidraget til at fremkalde Gripenstedts ovenangivne Impertinence.

Fra Norsk Side blev der holdt paa hver Sag for sig.

Svenskerne vidste ingen Fordeel derved.

Jeg meente at det i hvert Fald var nyttigt at gjøre en Begyndelse med Noget hvorom der var Udsigt til at Enighed kunde opnaaes.

Vi fremholdt at det er Spørgsmaal for sig hvorvidt det er Tid til at befatte sig med Stændernes Skrivelse, et Spørgsmaal som Kongen i den os meddeelte Svenske Protokol har forbeholdt sig at afgjøre.

DeGeer forklarede at hans Pligt er at bringe Skrivelsen til Behandling, og

Gripenstedt tog heraf Anledning til at forklare, at hans ovennævnte Ytring simpelthen refererede sig til vor Mening om at yderligere Opsættelse er tjenlig, og altsaa ikke var ilde meent. Han istemmede selvfølgelig med DeGeer, og sagde at det ikke var vanskeligt at godtgjøre Sagens paatrængende Nødvendighed. Realiteten vilde

Vi Intet have med at bestille, og holdt fast ved at »Uppskofet« af Kongen var erklæret tjenligt.

Svenskerne kunde ikke begribe hvad det skulde hjælpe at dele Sagen, det vilde da ialfald ikkun give enkelte Dages Opsættelse.

Jeg oplæste Storthingets Adresse (:Deel deraf:) og forklarede deraf at vise sig aldeles nødvendigt, førend man tog sig paa at faae Resolution om Kommittee, at indrette sig saa at Mistilliden kunde hæves; og Middel dertil at forsøge maatte da være at Svenske Statsraad ved Indstilling om Unions-Kommitteens Arbeide benyttede Leiligheden til at udtale sig klart og bestemt om Rigernes Ligeberettigelse og Eneraadighed i ikke-unionelle Anliggender. Megen Tale herom paa begge Sider.

Kongen vilde være af vor Mening, og

DeGeer ytrede sig ligesom indgaaende paa vor Fordring, da paa eengang

Lagerstråle hørtes sige, at det kunde lidet hjælpe at udtale saadanne Ord, naar det dog kanskee senere viste sig at man ikke er enig om deres Betydning. Herved tog

Svenskerne ny Fart.

DeGeer forklarede at han ikke dristede sig til at udtale saadanne Ord uden at definere dem, og ulykkeligviis støttede

Kongen os med at sige at den Definition ikke var vanskelig, og det maatte være meget let at gjøre Overendekastningen af Unions-Kom.s Arbeide smagelig, naar man med det Samme underhaanden underrettede om ny Kommittees Nedsættelse. Efter atter lang Diskussion forklarede

Jeg at min Hensigt med Delingen var at give Svenskerne den omhandlede Anledning til forsonlig Udtalelse, hvorefter Udsigt maaskee kunde vindes til at fortsætte Forhandlingerne, men at denne Grund faldt bort naar det viste sig at Hans Excell. ikke dristede sig til at tage hine Ord i sin Mund eller Pen, uden Definition, hvilket aldrig af mig havde været forudsat. Det vilde da blive at begynde med Uenighed, det var efter faldne Ytringer let at forstaae. Heraf tog

Gripenstedt Anledning til at spørge, om jeg altsaa kjendte DeGeers Nedskrevne, hvortil nei, Sligt var klart nok uden Læsning,

Jeg havde ikke villet befatte mig med Realitet.

Vi fremholdt gjentagende, at under disse Omstændigheder maatte vi, med Storthingets Adresse for Øie, antage at der ikke vilde findes Norske Mænd til Kommitteen, og at det for os er uforklarligt at Sagen har det forunderlige Hastværk; ligesom vi i det Hele taget ikke

skjønnede Revisionens Nødvendighed. For Hastværket var rigtignok af DeGeer anført et Medlems, Wallensteens forestaaende Udtrædelse af Raadet, men

Jeg var ikke med paa det Slags Argumenter. Før den Ting lidt videre! Forudsæt at alle Mine Herrer forklare inden kort Frist at ville forlade Raadet, saa vil jeg selvfølgelig finde det ørkesløst at forhandle med Eder.

DeGeer stammede da noget frem at naar ny Mand kom ind, maatte han have Tid til at sætte sig ind i Sagen, og ved slig Opsættelse kunde der blive Opsættelse i det Uendelige.

Gripenstedt bød sig til af Sagens Realitet at ville dokumentere Hastværkets og Revisionens Nødvendighed, men derimod Protest af Os. Han forklarede da at det var høist fornødent at Styrelsen tog Sag om Haand, thi ellers vilde Sagen faae større Vanskeligheder ved at optages af Agitatorer. (!) Var ikke af Regjeringen gjort hvad gjøres burde, saa vilde næste Rigsdag udtale sig anderledes.

Sibbern forundrede sig over Frygten for Agitatorer, og

Vi ytrede som vor Mening, at det Bedste der kan gjøres er at lade Sagen være stillet i Bero Rigsdag og Storthing over. Herpaa vilde hverken

Kongen, Gripenstedt eller DeGeer gaae ind.

Vi forfægtede yderligere vor Mening.

Jeg meente ikke at Stændernes Anmodning nødvendigviis maatte opfyldes før næste Rigsdag. Der er lignende Sag for Norges Vedkommende. Kongen har i Svensk Statsraad sagt at han vil bestemme Tid for Revision; Kongen har i Norsk Statsraad sagt at han vil bestemme Tid for Proposition om Statholder-Postens Ophævelse. Norske Statsraader finde sig ikke forpligtede til at kræve Tiden bestemt for Opfyldelsen; under hvilke

forskjellige Forpligtelser Svenske Raadgivere maatte være, kunde jeg ikke kjende.

Gripenstedt forklarede at imedens han vidste at Rigsdagen ikke dermed vilde lade sig nøie, saa skjønnede han heller ikke at det kunde gjøre nogen Forskjel for Storthinget, som selvfølgelig ikke kunde Andet end drive paa Statholder-Sagen igjen. Hertil sagde

Vi, at efter vor Forvisning vilde Statholder-Sagen ikke komme til at give Ulempe, dersom man ikke gav sig til at røre op i disse Anliggender, og

Sibbern tog Anledning til at udvikle, hvorledes det ikke forholdt sig saa at Storthinget havde grebet Sagen for at drive den igjennem imod Svenskernes Ønske; at disses Modvillie først sidenefter viste sig. Videre fremholdt han, at Revisionen var modtaget lunkent ved Rigsdagens Begyndelse og først fik Fart ved Statholder-Sagen; han appellerede derom til Kongen og Manderström. Efterat

Manthey og Jeg heri havde istemmet, meente

Gripenstedt at det nu maatte være anderledes; at efterat det var blevet et nationalt Stoltheds Spørgsmaal vilde Ingen kunne votere anderledes.'

Jeg meente fremdeles at om Alt stilledes i Bero, vilde jeg kunne gjøre det; vore Folk bruge altid Omtanke, og Sagen har ikke den store praktiske Betydning.

Gripenstedt sagde dertil, at om han var Nordmand, maatte han votere som antydet, og

Jeg stillede ham Spørgsmaal om han virkelig ved Voteringen paa Rigsdag vilde lade sig lede af Frygt for ikke at ansees for god Svenske. Slige Hensyn tager jeg ikke.

Svenskerne streifede nu i denne Deel af Diskussionen ind paa Realiteten. Navnlig kom

Wallensteen med lange og brede Forklaringer om det længe følte Krav paa Revision, med Snak om at

der ikke er Greie paa hvad der skal i kombineret Statsraad.

Kongen sagde at han kjendte begge Lande, han vidste hvad der er muligt og ikke muligt, at DeGeers Opsats indeholdt meget som der ikke kan være Snak om. Dette vilde ogsaa

DeGeer indrømme, exempelviis sagde han nok at kunne vide at Nordmændene ikke ville gaae ind paa fælleds Representation, som Svenskerne ikke kunde medgive uden efter Folketal. Han troede dog at det er nyttigt at fremkomme med sine Ønsker og sine Meninger om det Rigtige.

Gripenstedt fremkastede at det var vel ikke vanskeligt at vise hvorledes Fælleds-Representation var fornøden til mange Spørgsmaales Løsning.

Vi derimod meente at man alene havde at slutte fra Fortid, ikke at bevæge sig i Billeder af Fremtids-Muligheder, at det var gaaet godt i 50 Aar, og iblandt Andet meente

Jeg at slig Nødvendighed ved Loves Affattelse kunde være for tydske Professorer men ikke for praktiske Folk. Og da

Gripenstedt havde omnævnt Fælleds-Udgifterne, fremholdt

Vi Spørgsmaal om Nogen kunde sige at disses Udredsel havde mødt Vanskeligheder, hvortil

Manderström tog Ordet med Forklaring om at dette ingenlunde havde været Tilfælde.

Jeg spurgte da om man virkelig ikke kunde skjønne, at jo mere af deslige Ønsker og Meninger desmere Uvillie, desmere Umulighed for at faae Kommittee fra Norsk Side.

DeGeer meente Nei, Nordmændene fik jo skjære bort og søge stillet Programmet som de ville have det.

Jeg fremholdt da gjentagende, hvorledes Foreningen er bygget paa Overeenskomst, og at naar ny Overeenskomst ikke kan opnaaes saa er Forandring umulig.

DeGeer svarede dertil, at saa havde Svenske Statsraad gjort sin Pligt, mere kunde det ikke gjøre. Denne Ytring sagde

Jeg var netop hvad jeg vilde have frem; til den vilde jeg knytte Spørgsmaal om man troede det skulde være nyttigt at faae saameget Ansvar som muligt væltet over paa Nordmændene for Standsning af alle Forhandlinger. Som det seer ud nu, forekommer det mig ikke urimeligt at man fra Norsk Side kommer til at holde fast ved Erklæring om at ingensomhelst Revision nu kan ansees tidmæssig. Skulde det da ikke være i Unionens Interesse at man havde stræbt fra begge Sider at udtrykke sig saa mildt som muligt. Vi have nu udtalt vor Mening for Udsættelse, videre kunne vi ikke gjøre, hindre Svenske Statsraad fra at bringe Sagen frem kunne vi ikke.

Kongen talte atter om at Unions-Kom.s Arbeide kunde forkastes i Forbindelse med Underhaands-Forhandlinger om et Program for ny Kommission, men

Vi erklærede dertil at al Forhandling efter vor Mening bør drives officielt, og deri istemmede strax

Gripenstedt. Ogsaa DeGeer istemmede heri, og Ingen ytrede sig derimod. Der taltes da igjen endeel op og ned, frem og tilbage, Kongen reiste sig, og Mødet var forbi. —

II.

Som det sees førtes Diskussionen fra Svensk Side hovedsagelig af Gripenstedt. Foruden DeGeer, Manderström, Lagerstråle, Wallensteen og Thyselius, hørtes ogsaa Bredberg med et Par Ord, nemlig til Udredning af hvorledes Protokollen skulde blive som kom til at gaae til

Norske Regjerings Betænkning. Thulstrup, Ehnemark, Malmsteen og Björnstjerna aldeles tause.

Efterat Mødet var hævet forblev Kongen nogle Øieblikke i Salen og talte med En og Anden.

Gripenstedt, med hvem jeg har staaet paa den Fod, at vi aldrig havde talt sammen, og saavidt muligt gjensidig havde søgt undgaaet Hilsning, kom lige hen til mig med Haandsrækning og de Ord: »Vi blive enige.« »Da har jeg den modsatte Tro, var mit Svar, jeg holder mig forvisset om, at vi blive ikke enige.« Saa kom vi i Klynge sammen med Lagerstråle og Manthey, og fortsatte noksaa pynteligt Samtalen. Derunder sagde jeg iblandt Andet: Svenskerne ere mig besynderlige. Deres Klagemaal er at de ikke mødes med Velvillie og Kjærlighed nok. Men hvor er det muligt at troe at Sligt kan fremskaffes ved Lov-Bestemmelser, at det ikke maa være Tidens Værk. Saalænge vi ikke ville have al den Kjærlighed som bydes os, saa have vi Ret til at være fri for den. Det faaer erindres, at Kjærlighed, som paatrues, bliver Voldtægt.

Scenen forandredes derefter til Klynge af Gripenstedt, Manderström, Wallensteen og jeg. Wallensteen bød sig til at give til Bedste en heel Række af Tilfælde, hvori det skulde have viist sig at behørige Regler for Kombineret Statsraads Sfære mangle. Han talte ogsaa en heel Deel derom, men Ingen af os hørte videre derpaa. Paa een Gang blev der Lyd i Klyngen, om Interims-Regjeringen som Motiv for Revisionen. Jeg spurgte da strax om det kunde være Nogens Mening at ville give os Skyld for at Rigsdagen har forkastet den af Storthinget vedtagne Proposition, og Gripenstedt indskrænkede sig til at sige, at det maatte dog erkjendes at være altfor galt, at imedens Norge har sin egen Regjering, som afgjør de fleste Sager, saa skal Interims-Regjeringen med 10

Norske Mænd ind i alt Svensk. Jeg mente da at det var noget som maatte kunne rettes af Svenskerne selv, Gripenstedt paastod at det vilde være Brud paa Rigs-Akten, og at han var for omhyggelig om Norges Ret til at være med paa Sligt. Men han gjentog om Forargeligheden af at Norske Mænd skulde kunne bestemme i Svenske Sager, og til min Ytring at om ogsaa Formen var dertil, vilde det dog aldrig skee, forklarede han at det er skeet, idet de Norske Medlemmer engang have givet Udslag ved, hvor der hos Svenskerne stod 5 imod 5, at holde imod Formanden. Jeg beklagede at man ikke kunde sikre imod at ogsaa i Regjeringen sidde Folk uden Menneskeforstand, men haabede at sligt Tilfælde ialfald for Eftertiden ikke skulde kunne træffe. Gripenstedt sagde at han vil have Interims-Regjeringen saaledes beskaffen, at den alene har med unionelle Sager, som høre under kombineret Statsraad, at bestille. Jeg troede ikke just at dette er det Bedste, men meente, at naar Svenskerne ønske det, er der Intet iveien for Nordmændene at være med derpaa.

I denne Passiar talte Gripenstedt ogsaa om, at man burde undgaae Mulighed af Gjentagelse af saadanne unionsfarlige Tilfælde som da Svenskerne i 1841 forandrede Regjeringsformen og først senere, ved Nordmændenes Imødekommen, som han paaskjønnede, fik dertil svarende Forandring i Rigs-Akten. Men ikke fuldt inde i den Sag turde jeg ikke give min Besyv.

Herfra trak Manderström og jeg os hen i en Vindus-Fordybning, og Manderström ytrede sig i saare forsonlig Aand. Han mente at det vel kunde være værd at tage under Overveielse, om ikke Kongen, naar DeGeer gjør sit Foredrag, kanskee bør lade Unions-Komittee-Historien først gaae særskilt til Norske Regjerings Betænkning, hvortil jeg sagde, at kom man til det Resultat

saa kan det vel ogsaa være at tage under Overveielse om ikke Svenske Statsraad dertil bør først give Raadet, for at være med fra første Stund paa Forsonligheds-Politiken. Jeg fik det Indtryk, at Manderström nok vil være den midlende, saa langt han formaaer, — men ogsaa, at han formaaer ikke meget. —

Stockholm 18 Mars 1861.

Af et Brev fra Ketil Motzfeldt til Statsraad Chr. Birch-Reichenwald.

Stokholm 18 Marts 1861.

Kl. $2^1/_2$ Efm.

Her sender jeg Dig Protokol over Mødet. Den er jo ikke saa grei, som jeg kunde ønske — naar man tager aktiv Deel selv, er det ikke saa godt at gjengive, og dertil kommer at Tiden virkelig har været knap. — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — Af Protokollen vil Du formodentlig kunne se hvad der nu er at vente. Vort Formaal under Mødet var 1) at faae paa det Rene at al Underhandling maa være officiel 2) at foreholde Svenskerne Revisionens Utidmæssighed 3) at faae givet Antydning om at det neppe engang kan lade sig gjøre for Regjeringen at gaa med paa nogen Revision fortiden, og 4) at lade Svenskerne faa fuld Forstaaelse af at vi ikke frygte, at vi føle os stærke ved vor Ret.

Dette Formaal troer jeg vi have naaet. Men heller ikke mere. Om Andre kunde gjort større Affairer skal jeg lade usagt.

Under Mødet var det godt at see at Kongen imod os var lutter Velvillighed, at han gjerne gik med os. Men

det var desværre ogsaa godt at see, at han magter det ikke. Vanskelig Ting at være Unionskonge.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Jeg kommer tilbage til »den store Sag«. Jeg har begyndt at faae Betænkeligheder ved om det skulde være rigtigt at gjøre Andet end kort og godt at begjære Sagen sendt til Norske Regj.s Betænkning. Paalægget desangaaende er nemlig givet i Rigsakten; at saa skal skee, at Kongen ingensomhelst Beslutning fatter, ikke engang om »Uppskof«, uden at Norske Regj.s Betænkning indhentes, kunde vel saaledes strængt taget endogsaa kræves af Svenske Raader. Tag den Ting under Overveielse strax, og lad os faae Eders Mening. Bedst om I sende Udkast til Tilførsel for det Tilfælde Protokollen bliver som i Mødet antydet.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Af et Brev fra Ketil Motzfeldt til Høiesteretsadvokat Dunker.

Stokholm 18 April 1861.

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — At Revisions-Sagens Ilivebringelse kommer til at føre idetmindste Sibbern, Birch-Reichenwald og mig ud af Raadkammeret, det er saa temmelig let at skjønne. Og for mig stiller Sligt sig jo ikke som noget Forfærdeligt. For det Første er jeg nu ikke vant til at være længe i Bestillingerne, og dernæst er jeg ganske inde paa det gamle Ord, »ce ne sont que les morts qui ne reviennent pas«. Men anstændigt maa det være. Det er med Redegjørelse hvorfor man ikke indlader sig paa Svenskernes Forlangende vi maae fortrække, ikke med et paa Forhaand afgivet nei. Dette kunde jo vi herinde have

fremkommet med. Vi maae i hvert Fald efterlade en Redegjørelse som kan gjøre Tjeneste under de Forhandlinger, som man maatte se sig istand til at makke sammen under et Overgangs-Ministerium. —

Statsraads-Skiftet 1861.

(Skrevet Vaaren 1862).

Under sit Ophold paa Værnø-Kloster Sommeren 1861 fik Sibbern efter Anmodning tilsendt fra Birch-Reichenwald de første Afsnit af et Concept til Betænkning i Revisions-Sagen, og han skrev da, at efter en rigtignok ikkun flygtig Gjennemlæsning kunde han ikke Andet end lykønske til Værket. Hentydningen til det Manderströmske Circulære fandt han dog burde udgaae, uagtet den erkjendtes at passe ind som en Steen i den vel sammenføiede Hvælving. Angaaende Hentydningen til de med Svenske Statsraader førte Conferencer nævntes dengang Intet.

Ved Udgangen af August sendte Birch-R. mig til Stockholm en Afskrift af det Concept til den hele Betænkning, som samtidigt blev sat i Circulation til Gjennemgaaelse af den Norske Regjerings Medlemmer. Deri var noget stærkere Hentydning til Indholdet af det Manderströmske Cirkulære end senere kom til at blive staaende, medens dog selve Cirkulæret aldrig har været enten citeret eller nævnt. Bretteville fik Afskriften til Gjennemlæsning af ham selv samt af Sibbern og Lange, der Begge ventedes til Stockholm ved min Afreise midt i September. Bretteville udtømte sig for mig i Lovtaler over Conceptet, og sagde udtrykkeligt, at han vidste intet Ord deri som han skulde ønske forandret; hans eneste Bemærkning var, at for fremmede Læseres Skyld burde

vel angives Indholdet af den etsteds (Aftrykket[1] Pag. 36) citerede Grundlovens § 80.

Efter Sibberns Tilbagekomst til Stockholm skrev han atter, først i Oktober, til Birch-R. om denne Sag, og sagde da at han lagde afgjørende Vægt paa at Hentydningen til det Manderströmske Cirkulære skulde komme til at udgaae. Derhos gjorde han ved den Leilighed for første Gang Indvendinger imod Hentydningen til Conferancer med Svenske Statsraader, hvilke Indvendinger fornemmelig støttedes til Frygt for at fuldt Bevis ikke maatte kunne præsteres ifald paafordret, dog ogsaa til Frygt for at Bevisførelsen skulde lede ind paa det »ømfindtlige Omraade«. I Brev af 9 Oktober fortsatte Sibbern med Forklaring om at al Hentydning til Conferancerne burde udgaae. Men det erkjendtes med klare Ord at Hentydningen havde sin Rigtighed; og af dette Brev er det saameget mindre at faae ud at Sibbern dengang tænkte sig Besvarelsen af det om den reiste Spørgsmaal som afgjørende med Hensyn til Statsraadets Bestaaen, som der, i Tilsvar til en Ytring af Birch-R. om at være stærkt betænkt paa at opgive sin Stilling, er fremholdt Nødvendigheden af hans Forbliven og Begges Fælleds-Forpligtelse til at forblive i Raadet indtil det paa Dagsordenen værende unionelle Anliggende til en vis Grad maatte være ordnet.

Ogsaa til Petersen havde Sibbern skrevet angaaende Indstillingens betænkelige Hentydninger, og Petersen svarede iblandt Andet, at Departementets Foredrag i disse Punkter maatte staae ved sit eget Værd, og at det ikke vilde kunne gaae an at nogen af de øvrige Statsraader tilførte at Et eller Andet ikke burde været sagt. Med Henhold hertil, og i Tilsvar til et Brev fra Birch-R. af

[1] Det af Birch-Reichenwald i Marts 1862 offentliggjorte Aftryk af Foredraget. Udgiveren.

11 Oktbr., hvori fremdeles var argumenteret for Hentydningernes Bibeholdelse, skrev Sibbern til Birch-R. under 17 Oktbr., at han, naar det kom derhen, ved Udtrædelse af Raadet vilde sætte sig i saadan Stilling, at han blev uden al Medvirkning paa Sagen.

Forinden Betænknings-Udkastet kom til endelig Behandling i Statsraadet i Christiania den 21 Oktbr., var deri af Birch-R., deels af egen Drift og deels efter Collegernes Bemærkninger, gjort endeel Forandringer, og navnlig i Henseende til de af Sibbern omhandlede Hentydninger havde Udkastet faaet den Form, der er bibeholdt i Betænkningen saadan som den findes i de ved Birch-R. trykte Aktstykker, naar undtages at der istedetfor de Ord (Aftr. Pag. 30) »samt at de . . . . og overdrevne«, var brugt mere stærke og fra det Manderströmske Cirkulære laante Udtryk. Under Udkastets Cirkulation havde Riddervold fra Først af været af den Mening, at Betænkningen kanskee hellere burde gives en i det Hele mindre stærk Form, men efter derom at have confereret med Birch-R. fandt han ikke at ville inhærere denne sin Mening, og med Forudsætning om at den fuldstændigere Argumentation skulde føres, erklærede han sig tilfreds med Udkastet. Efter Møinichens Mening manglede dette derimod et Resume imod Slutningen som kunde indtrængende give tilkjende hvad Indtrykket var af den Svenske Statsministers Foredrag i dets Heelhed; og da vi Andre, Birch-R. ikke undtagen, deri gave ham Medhold, blev ogsaa efter et af Møinichen leveret Concept, som af Birch-R. alene blev noget mildnet i Formen, indtaget det Afsnit af Betænkningen, (Aftr. Pag. 82—83) som begynder med »Hs. Ex. har endvidere« og ender med »ogsaa i Sverige har trængt igjennem«. —

Efter at de forskjellige under Cirkulationen gjorte Bemærkninger — hvoraf dog ingen gjaldt de nævnte Hen-

tydninger — vare drøftede i Statsraads-Mødet den 21 Oktbr., oplyste Birch-R. uopfordret om den i hans Correspondance med Sibbern omhandlede Meningsforskjel, og han opfordrede sine Colleger til nøie at drøfte de af ham paa Sibberns Vegne fremhævede Betænkeligheder ved Hentydningerne, idet han erklærede for det Tilfælde at Collegerne maatte dele dem, at ville paany optage det til yderligere Overveielse, hvorvidt han kunde gaae ind paa Sibberns Ønske. Efterat Statsraads-Mødet var endt, blev det ogsaa af Manthey nævnt til nogle af os, at han fra Bretteville havde havt Brev med Udtalelser i samme Retning som Sibberns.

Paa den af Birch-R. som anført givne Anledning ytrede alle Regjeringens Medlemmer sig derhen at der ikke fandtes tilstrækkelig Grund til at lade Hentydningerne udgaae. Betænkningen blev saaledes vedtaget af Regjeringen, idet man, efter motiveret Forslag af Møinichen, enedes om at det sædvansmæssige »i det Væsentlige« ikke skulde indtages i Tiltrædelses-Erklæringen.

Imedens Birch-R. i dette Møde gjentagende havde udhævet, at Sibbern lagde særdeles megen Vægt paa sine Betænkeligheder, havde han dog ikke omtalt, at der i det den samme Dag erholdte Brev af 17 Oktbr. var Tale om Sibberns eventuelle Afgang af Hensyn til de omhandlede Hentydninger, deels fordi han tænkte sig at Udtalelsen herom kunde beroe paa en Øieblikkets Stemning, som muligens ved nærmere Overveielse og fortsat Correspondance vilde forandres, og deels fordi han ialfald ikke fandt at Sibbern burde have nogen anden end Argumenternes Indflydelse paa Affattelsen af en Betænkning, som skulde være den Norske Regjerings og ikke Sibberns. Men den 25 Oktbr., forinden endnu den vedtagne Betænkning havde kunnet blive færdig til Underskrift, samledes Regjeringens Medlemmer efter Opfordring af Peter-

sen for at erholde Underretning om, at han med Dagsposten havde modtaget Brev fra Sibbern om at denne, ifald Hentydningerne bibeholdtes i Betænkningen, vilde søge Afsked. Alle vare da fremdeles enige om, at der ikke i Sagen selv var Grund til nogen Beslutning forskjellig fra den allerede fattede, men Meningerne delte sig i Henseende til hvad der skulde være rigtigt at foretage af Hensyn til Sibberns i Udsigt stillede Udtrædelse af Raadet. Riddervold ytrede sig for at man hellere end at faae en saadan Splittelse burde lade Hentydningerne udgaae. Møinichen og Manthey syntes at helde til samme Mening. Petersen, Wergeland og jeg udtalte os derimod, imedens Birch-R. ytrede, at han gjerne saameget som det efter hans Opfatning af Sagen var ham muligt vilde lempe sig efter Collegernes Mening. Med Forklaring om, at hvad der sigtedes til ved de omhandlede Udtryk var ingen Hemmeligheder, og at navnlig hvad det Manderströmske Cirkulære angik maatte det erindres, at det endogsaa var meddeelt mig og Hundrede andre Mennesker i Storthinget, hvorfor der efter mit Skjøn ikke engang kunde være noget iveien for at trykke det om jeg saa behagede, blev det under Diskussionen af mig fremholdt, hvorledes det allerede skulde være ilde ifald Trudsel om Afgang, fremsat af Nogen som har at deeltage i Betænkningens Afgivelse, skulde øve afgjørende Indflydelse paa dens Beskaffenhed, men at det vilde være endnu langt værre ifald Regjeringen i Chria. skulde, angaaende Betænkninger, som den grundlovmæssigen har at afgive, lade sig foreskrive Betingelser af Statsministeren, der ikke i nogen Maade deler Ansvaret for disse Betænkninger, og hvis grundlovmæssige Indflydelse paa Sager af heromhandlede Beskaffenhed først skal vise sig, naar de komme for i Statsraad hos Kongen. I Betragtning heraf, og da Hentydningerne efter min Overbeviisning vare høist væsentlige til at fri-

holde Norge for Beskyldningerne om at skulle have ved Mangel paa Opmærksomhed for og Hensyn til Forholdene i Sverige givet Aarsag til den stedfindende Strid Rigerne imellem, erklærede jeg, i Tilfælde at Regjeringen udelod Hentydningerne, at ville optage dem i et Tillægsvotum. Som Følge heraf gik man over til at behandle Spørgsmaalet om hvilke Modifikationer i Hentydningernes Form der maaskee kunde gjøres og som muligens kunde tilfredsstille Sibbern. Birch-R. formeente da at for dennes Vedkommende vilde Hentydningerne forblive lige ubehagelige, hvormeget de ogsaa modificeredes; Andre meente dog, at nogen Forandring kanskee vilde bringe ham fra Beslutningen om Udtrædelse, og navnlig heftede man sig ved de ovenfor nævnte fra det Manderströmske Cirkulære laante stærkere Udtryk. Diskussionen endte med at man vilde overdrage Birch-R. at gjøre den Forandring i Redaktionen, som han efter egen nøiere Overveielse maatte finde passende, og at jeg dertil ytrede, at forsaavidt jeg ikke maatte finde nogen Betænkelighed ved den nye Form skulde jeg gaae ind paa den, men at jeg ikke paa Forhaand vilde vedtage nogen Forandring. Resultatet blev at de omhandlede Udtryk ombyttedes med dem der nu forefindes i Aftrykket. (Aftrykket Pag. 30).

Betænkningen afgik den 28 Oktbr. til Stockholm, hvor den ankom den 31te.

Den 8 Novbr. modtog Petersen Sibberns ikke motiverede Afskeds-Ansøgning, dateret 2 Novbr. I Betragtning af at det skulde være mindre passende om Kongen først ved en fuldstændig Indstilling blev vidende om at det første Medlem af hans Raad søgte Afsked, og da Sibbern ikke i sit Følgebrev nævnte noget om at have talt med Kongen om Sagen, skrev Petersen med næste Post, den 11 Novbr., til Hs. Majst. med Beretning om, at Ansøgningen var indkommen, og om dens Aarsag. Til yder-

ligere Oplysning i saa Henseende vedlagde Petersen sit Brev en af Birch-R. given Fremstilling af de Omstændigheder hvortil de omhandlede Hentydninger knyttede sig. Efter at have udviklet, hvorlunde han ikke havde kunnet Andet end finde det sin Skyldighed i Betænkningen at indtage Paaviisning af at den Norske Opfatning af Statholder- og Revisions-Sagerne indtil Decbr. 1859 ogsaa havde været accepteret af competente Svenske Mænd, om ogsaa saadan Paaviisning ikke kunde bilægges med officielle Data, sluttede Birch-R. denne sin Redegjørelse saaledes: »Men saafremt det maatte befindes, at hine Mo- »menter i Fremstillingen af Sagernes Gang ere benyttede »anderledes end Hensyn til Sandhed og Ære tilsteder, »eller saafremt der antages at være i den Grad overvæg- »tige Grunde tilstede for slet ikke at benytte disse Mo- »menter, at her er begaaet en politisk Feil, da rammer i »ethvert Fald Skylden mig, som den, der er fuldtud an- »svarlig baade for Fremstillingens Form og for dens Ind- »hold, — og Følgen af, at der kan findes at burde gives »en Opreisning for hvad der er skeet, maa da nærmest »blive den, at jeg fjernes fra Hans Majestæts norske Stats- »raad, men for den Sags Skyld heller ikke nogen Anden »end jeg.«

Samme Dag som Petersens Brev afgik fra Christiania, den 11 Novbr., behagede det Hs. Majst. at sende Petersen en Skrivelse, hvori det sagdes at Sibbern havde anmeldt Ansøgningen, og at, med hvormeget Savn endogsaa Hs. Majst. vilde see Sibbern forlade sit Embede, nærede Hs. Majst. dog formegen Agtelse for enhver redelig Overbeviisning til at ville modsætte sig hans Ansøgning. Dernæst tilkjendegav Hs. Majst. sin Hensigt at kalde til Statsminister i Stockholm Birch-R., der som Forfatter af Regjeringens Betænkning havde havt meest Anledning til at gjøre sig fuldstændig bekjendt med Revisions-Sagen i

dens Heelhed og Detailler. Petersen blev paalagt derom at underrette Birch-R. og uden Ophold bringe hans Svar til Kongens Kundskab.

Den 15 Novbr. kom dette Brev til Christiania og samme Dag indmeldte Petersen til Kongen Birch-R.s Svar, der gik ud paa, at de samme Grunde, der som Hans Majst. bekjendt, tidligere havde gjort det ikke ønskeligt for ham at modtage den ham dengang ligesom nu tiltænkte Stats-minister-Post, fremdeles og nu i høiere Grad end tilforn vare tilstede, og at der ikke i Hensyn til Revisions-Sagen kunde være noget Motiv for ham til at forandre Embeds-Stilling, eftersom han netop i Egenskab af Justits-Departementets Chef havde sin fulde Deel i den Sags Behandling. Forinden dette Svar fremkom til Stockholm, hvilket ikke skeede førend 18 Novbr., var der imidlertid den 16de afholdt et Statsraad, fra hvilket Sibbern med Kongens Tilladelse holdt sig borte, og hvori Regjeringens Betænkning blev foredragen. Sagen udsattes i Forbindelse med at Hs. Majst. paalagde den Norske Regjering at indkomme med nærmere Forklaring saavel om hvortil der sigtedes med de i Betænkningen paaberaabte vægtige Udtalelser i Novbr. 1859 om den paa Ridderhuset fremsatte Motion angaaende Revision af Foreningen, som ogsaa om til hvilke Data Regjeringen støttede den paa et andet Sted i Betænkningen anførte Paastand om, at den i Norge raadende Mening om Statholder-Sagens Beskaffenhed som Norsk og om dens Tidmæssighed i 1859 blev paa samme Tid deelt inden Kredse i Sverige, hvor det paalideligste Bekjendtskab til Forholdene og Opinionen der i Landet maatte forudsættes at være tilstede.

Samtidigt med Statsraads-Protokollen herom kom ogsaa den 22 Novbr. en Skrivelse af 18 Novbr. fra Kongen til Petersen som Svar paa dennes Skrivelser af 11te og 15 Novbr. Tilfølge denne Hs. Majst.s Skrivelse,

der uopholdelig meddeeltes Regjeringens til den Hensigt forsamlede Medlemmer, blev Sibberns Ansøgning overleveret Indre-Departementets Chef, Manthey, til Expedition. Noget Tilkjendegivende om, hvorvidt Hs. Majestæt fandt Hentydningerne at burde have Plads i Betænkningen eller ikke indeholdtes ikke i Brevet, i hvilket der heller ikke ytredes noget i Henseende til Spørgsmaalet om Birch-R.s Overtagelse af Statsminister-Embedet.

Statsraads-Mødet Dagen efter begyndte med en Meddelelse af Petersen om, at han ved den fra Hs. Majst. modtagne Skrivelse fandt sig foranlediget til at søge Afsked. Jeg tog derefter Ordet med Forklaring om, strax ved Brevets Oplæsning at have faaet det Indtryk at saa maatte blive Tilfælde. Derhos meente jeg, at eftersom vi Alle havde handlet i fuldkommen Overeensstemmelse med Præses, forekom det mig som der maatte være fuld Grund, ogsaa for os Andre, til i nærværende Tilfælde at handle som han. Denne min Betragtningsmaade fandt imidlertid ikke Anklang, imedens dog Ingen ytrede sig imod den af Præses for sit Vedkommende nærede Opfatning.

Manthey fremlagde derefter Udkast til Indstilling om Sibberns Afskeds-Ansøgning. Udkastet var umotiveret ligesom Ansøgningen. Efter Forslag af mig og adskillig Forhandling desangaaende enedes man om at bruge den Form, at »da det tør antages, at denne Ansøgning ikke »er uden Forbindelse med nogle Punkter i en af Regje- »ringen under 21de Oktbr. sidstleden i Underdanighed »afgiven Betænkning, om hvilke Deres Majestæt ved naa- »digst Dictamen i Statsraadet den 16 d. M. har forlangt »yderligere Forklaring, tillade vi os under denne Forud- »sætning underdanigst at tilraade at Afgjørelsen af nær- »værende underdanigste Ansøgning udsættes.« (: Ordene under denne Forudsætning bleve indbragte af Møinichen:).

Indstillingen afgik til Stockholm den 25 Novbr., og samme Dag afgik en underdanigst Skrivelse fra Petersen, hvori blandt Andet udtaltes, at da han med Beklagelse havde erfaret at have paadraget sig Kongens Mishag, maatte han forudsætte at Hs. Majestæt ikke kunde være tjent med at han skulde beholde sin Stilling, men haabede dog at Hs. Majst. naadigst vilde tillade ham at opsætte med definitivt at anmelde sit Ønske om Afsked indtil det kunde skee i Forbindelse med den Forklaring Regjeringen havde at afgive som Følge af naadigst Dictamen den 16 Novbr.

Fra Bretteville var der ogsaa kommet Brev til Petersen dateret 18 Novbr. Det blev, som sædvanligt med saadanne Skrivelser til Præses, meddeelt til Regjeringens øvrige Medlemmer. Der var i Brevet ingen Forklaring om hvad der havde bevirket Omslaget i Brettevilles Omdømme af Betænkningen fra dengang da han til mig ytrede sin ubetingede Tilfredshed med den; men at Omslag havde fundet Sted fremgik jo vistnok deraf, at han berettede i Breve til Manthey at have ytret, under 17 Oktbr., at Tiraden angaaende det Manderströmske Cirkulære burde udgaae, og under 28 Oktbr. at Sibberns Udtrædelse var at befrygte saafremt Cirkulæret paa nogen Maade kom til at skinne igjennem. Efter Brevskriverens Formening beviste Cirkulæret lidet eller intet, og han antog at det vilde blive vanskeligt for Justits-Departementet at give de af Kongen begjærte Forklaringer, endnu vanskeligere for de øvrige Statsraader ganske at slutte sig til dem, ifald de meddeltes heelt ud efter det Kjendskab som Birch-R. havde til Sagen. Forøvrigt berettede Bretteville at Kongen, som nogle Dage forud havde ladet sig Betænkningen tilsende, havde i Statsraadet den 16 Novbr., efter at have udtalt sig angaaende Sagen, ladet Protokollen tilføre det

ovennævnte Dictamen, som Hs. Mst. havde havt færdigt med sig.

De af Bretteville for Justits-Departementets og for Regjeringens Vedkommende befrygtede Vanskeligheder viste sig dog ialfald ikke at være uovervindelige. I Statsraad den 27 Novbr. fremlagde Birch-R. den begjærte Forklaring. Den slutter saaledes: »Medens paa den ene »Side Henviisningen til hine Data, der havde været den »væsentligste Aarsag og Anledning til min Opfatning i »1859 af Statholder-Sagens Forhold til Sverige og Unionen, »ikke i Foredraget kunde undlades, eftersom det alene »derigjennem kunde gjøres klart, hvorledes den Under»støttelse, som blev Motionen til Deel fra Deres Majsts. »Norske Raads Side, hvilede paa den i de paaberaabte »Omstændigheder begrundede Overbeviisning, at en endnu »større Tilfredshed med Unionen og en deraf bevirket »yderligere Tilnærmelse mellem Broderfolkene saavel i »politisk som social Henseende vilde blive fremkaldt ved »det Vidnesbyrd om Sveriges broderlige Sindelag, som »antoges at ville ligge deri, at ingen Indvending fremkom »fra Svensk Side mod Ophævelse af Statholder-Posten »ved Overeenskomst mellem Norges Konge og Norges Folk »— fandt jeg paa den anden Side i den Omstændighed, »at de Meddelelser, som havde fundet Sted imellem Svenske »og Norske Statsraads-Medlemmer angaaende et reent Norsk »Anliggende efter Sagens Natur ikke kunde være officielle, »saavelsom i den Betragtning, at Cirkulæret af 7 Novbr. »1859, skjønt meddeelt Storthinget og bekjendt for alle »dets Medlemmer, dog kun var meddeelt i confidentiel »Form, Anledning til at troe, at udtrykkelig og speciel »Paaviisning af de Data, hvortil der i mit underdanigste »Foredrag hentydedes, burde eller i alt Fald kunde und»lades, saalænge den ikke af Deres Majst. Selv var for»langt.« Og dette Birch-R.s Foredrag vedtoges i Regje-

ringen under følgende Form: »Statsraadets øvrige Med-»lemmer have ikke Andet at tilføie Statsraad Birch-R.s »underdanigste Forklaring, end at de deri anførte Om-»stændigheder, forsaavidt vi ikke allerede tidligere kjendte »dem, bleve os meddeelte forinden vi tiltraadte Justits-»Departementets underdanigste Foredrag af 21 f. M.« —

I dette Statsraad den 27 Novbr. blev endvidere Petersens Afskeds-Ansøgning fremleveret, og det vedtoges at herom skulde ved Møinichen gives foreløbig Meddelelse til Kongen, i Lighed med hvad der var skeet i Henseende til Sibberns Ansøgning.

Imedens den nysnævnte efter naadigst Paalæg afgivne Forklaring var underveis til Stockholm, og imedens Statsraads-Afdelingen var underhaanden gjort bekjendt med at den vilde komme did Mandag den 2 December, blev der afholdt et Statsraad hos Kongen Lørdag 30 Novbr., i hvilket Sibbern bevilgedes Afsked, Bretteville konstitueredes som Statsminister og det blev tilkjendegivet at Kongen vilde komme til Chria. 7 Decbr.

Om Kongens besluttede Reise bragte Morgenbladet Underretning den 1 Decbr., og Dagen efter havde det en Artikel angaaende Sibberns Afskeds-Ansøgning, om det Birch-R. gjorte Tilbud at blive Statsminister, og angaaende et i al Fart lavet »det nævnes« om at jeg nu skulde være designeret til Sibberns Eftermand, til hvilket selvfølgelig var knyttet behørig Udskjælden. Fra nogen af Raadets herværende Medlemmer havde Morgenbladet neppe erholdt nogensomhelst Besked.

I den mellem Sibbern paa den ene Side og Petersen, Birch-R. og mig paa den anden Side fortsatte Korrespondance — der for Birch-R.s og mit Vedkommende var fuldkommen privat og i den fortroligste Tone, hvilket dog ikke har været til Hinder for at den i Morgenbladets Fremstillinger er bleven betragtet som et imod os bruge-

ligt Moment — var det stadigen af os blevet fremholdt, at den constitutionelle Fremgangsmaade med Hensyn til den opstaaede Difference maatte være, at Betænkningen forelagdes Kongen tilligemed Sibberns Argumenter imod Oversendelsen, og at Kongens Bestemmelse i saa Henseende kom til at blive Motivet for eventuel Forandring i Statsraadets Sammensætning. Sibbern formeente derimod, at det netop var det Rigtige for ham paa Grund af Menings-Forskjellen »at holde sig ganske udenfor«. Derfor søgte han Afsked og holdt sig borte fra Statsraadet den 16 November; derfor tog han ilde op, saavel at Ansøgningen ikke strax blev expederet, som ogsaa at dens Motiv omtaltes i Indstillingen; at Motivet ogsaa uden denne kom til Kongens Kundskab viste sig dog allerede af Hs. Mst.s Brev til Petersen af 11 Novbr. Ved Dictamenet i Statsraad den 16 Novbr. havde Kongen selv, ytrede Sibbern, taget Initiativ i Sagen, imedens det efter vor Opfatning maatte være de tilstedeværende Raadgiveres Mening der ved Dictamenets Afgivelse var bleven billiget. Med Bevidsthed om, at Betænkningen holdt den Norske Side i Et og Alt, og uden Tvivl om at den jo inden vort Land maatte komme til at faae Medhold overalt, fremholdt jeg i mine Breve til Sibbern med Styrke Forudsætningen om at han, ved under de forhaandenværende Omstændigheder at unddrage sig fra Deelagtighed i Sagens Behandling, vilde paadrage sig almindeligt Misnøie. Det var udelukkende af Interesse for Sagen og for Sibbern at jeg udtalte mig saaledes, og ikke var det at mærke, at mine Breve bleve ilde optagne; dog kunde det jo nok være noget paafaldende, at Sibberns Breve — af hvilke de Sidste vare til Birch-R. af 2 Decbr. og til mig af 5 Decbr. — intet Ord indeholdt om hvad der skulde skee efter Sibberns Afsked og ved Kongens Reise til Norge, som tiltraadtes den 5 December.

I forberedende Statsraad i Chria. den 6 Decbr. bragte Birch-R. paa Bane Stillinger og Forholde med Hensyn til Revisions-Sagen. Hvorledes Hs. Mst. betragtede Betænkningen, ytrede han, kunde jo for Øieblikket ikke med Bestemthed vides, og det saameget mindre, som den ædskede Forklaring først var kommen til Stockholm i Mandags, altsaa tvende Dage efter Statsraadet den 30 Novbr., i hvilket Sibbern bevilgedes Afsked. Men Kongens Reise syntes ham ialfald at antyde som noget ikke usandsynligt, at her kunde forestaae Forandringer i Statsraadet i Anledning af denne Sag, og da deslige Brydninger efter hans Mening altid burde søges gjorte saa ringe som muligt, vilde han ikke forsømme at henlede Opmærksomheden paa at han, som den der havde skrevet Betænkningen, selvfølgelig indehavde en Stilling i Henseende til denne forskjellig fra hans Collegers, saa at det vel maatte kunne lade sig gjøre i fornødent Fald at faae Brydningen ved nærværende Leilighed indskrænket til hans Udtrædelse af Statsraadet. Manthey tog da Ordet, og ytrede med en vis Heftighed, at der ikke burde være Tale om nogen saadan Splittelse, at Styrken var i Sammenhold, og at det var at forsvage Stillingen endogsaa blot at omhandle som en Mulighed at Collegerne skulde forlade hinanden. Birch-R. svarede at han naturligviis maatte sætte fuld Priis paa, at man vilde holde sammen med ham, og at han visselig ikke vilde være den der bragte Brydning paa Bane; men for det Tilfælde, at den alligevel maatte indtræde, havde han anseet sig forpligtet til gjentagende at fremhæve, at hans Udtrædelse maatte kunne være tilstrækkelig. Derefter ytrede jeg ganske kortelig, at for mit Vedkommende gjorde det hverken fra eller til hvadenten man her diskuterede yderligere det af Birch-R. antydede Spørgsmaal eller ikke; jeg var gaaet ind med Birch-R. og vilde gaa ud med Birch-R. Dermed bortfaldt videre Tale om den Sag.

Uagtet Alt hvad der var passeret maatte dog Birch-R. og jeg, med vor Opfatning af de konstitutionelle Former, gaae ud fra den Forudsætning, at Kongen ved sit Komme her vilde i Raadet stille Fordring om Betænkningens Forandring. Birch-R. vilde da, — i Overeensstemmelse med Slutningsordene i hans Redegjørelse af 11 Novbr. — udtale, at hvilke Grunde det end maatte være som krævede Forandringen, saa maatte dog efter hans Mening den forandrede Betænkning blive at levere af en anden Departements-Chef, hvorfor han maatte bede sig entlediget; og jeg var bestemt paa, uden Hensyn til hvad der maatte blive vore Collegers Mening, for mit Vedkommende at gjøre den samme Betragtningsmaade gjældende i Henseende til, at jeg havde tiltraadt Betænkningen. Vi tænkte os, at naar Forandring blev fornøden, skulde den ialfald komme til at skee i al Fredsommelighed ved en Tilslutning om Bretteville og Lange som de for Tiden værende Representanter for den af Kongen godkjendte Mening.

Lørdag den 7 December havde Morgenbladet Beretning om Sibberns Afskedigelse samt tvende Artikler i den Anledning, hvis Hoved-Indhold var Klage over det Coterivæsen der skulde have hersket i Regjeringen siden Sibberns og Birch-R.s Indtrædelse, samt Forklaring, der sagdes hentet fra flere sikre Kilder, om at Afskedens Aarsag var Menings-Forskjel angaaende nogle i Betænkningen forekommende Ytringer om det Manderströmske Cirkulære og om de i Statholder-Sagen førte Forhandlinger med Svenske Statsraader.

Lørdag Aften Kl. 7½ ankom Kongen. Allerede ved Modtagelsen paa Slottet var det synbart nok, at Beslutning var fattet. Kongen talte ikke med Andre af Regjeringens Medlemmer end Petersen, og med ham alene om Reisen. Bretteville og Lange vare nogle Timer forud

komne til Christiania og vare saaledes ogsaa tilstede. Riddervold sagde den Aften, at efter hvad han havde troet at forstaae paa Lange, var det Kongens Tanke at samtlige Medlemmer af den Norske Regjering skulde komme til at afgaae.

Søndag Formiddag var Stang og Mandag Formiddag A. B. Stabell kaldt til Kongen.

Mandag Middag bragte Morgenbladet 2 Artikler, hvori bebudedes en større Forandring i Statsraads-Personalet og Stang nævntes som den Mand, hvis Gjen-Indtrædelse vilde blive hilset med Jubel. »Et er klart«, hed det endvidere, »at dersom der nu bliver en eller flere Mænd med aner-»kjendt overlegen Dygtighed, der kaldes til Kongens Raad, »saa maa det beroe paa deres Skjøn, hvad Indhold den »Norske Regjerings Betænkning skal faae.« Forøvrigt indeholdt disse Artikler vidtløftige Forklaringer om, hvor misligt det havde været med Birch-R.s Indtrædelse i Statsraadet, om hvor mislig hans Færd havde været, navnlig i Statholder-Sagen, under hvis Behandling var brugt den ukonstitutionelle Fremgangsmaade, paa Forhaand at love Sanction, om hvorledes Birch-R., som i ethvert Fald var mindre end nogen anden politisk Mand skikket til at behandle Revisions-Sagen, ydermere i »sin sygelige Tilstand« havde været under stærk Paavirkning af Svogeren Ketil Motzfeldt, om at der, deels fordi et Departements Foredrag altid kun tiltrædes i det Væsentlige; og deels i Betragtning af den Terrorisme, hvorunder Ketil Motzfeldt, som forøvrigt paastodes at lefle med alle Opinioner, havde holdt de »gamle Herrer« i Raadet, ikke kunde lægges Vægt paa at disse øvrige Regjerings-Medlemmer havde tiltraadt Justits-Departementets Foredrag. Paa næste Spalte havde Bladet med Tilføiende af, at efter Forlydende havde Petersen indgivet Afskeds-Ansøgning, og at »det ventedes« at Birch-R. og Ketil Motzfeldt vilde fratræde, endvidere

Beretning om at Kongen havde henvendt sig til Stang angaaende en ny Sammensætning af Statsraadet, hvori Hs. Mst. ønskede at Aall skulde tage Plads. Om at A. B. Stabell skulde være bleven anmodet om at indtræde deri, hvilket senere af Dagl. Allehanda blev fortalt, nævnte derimod Morgenbladet Intet.

Dagen efter, den 10 December, bragte Morgenbladet Underretning om at Hs. Mst. havde designeret Haffner til Marine-Minister, og om at Ministerkrisen antagelig ikke vilde faae for store Dimensioner, da det Meste af det gamle Maskineri vel ikke vilde betænke sig paa at virke med Stang. Derhos kom Artiklen »Et Ord til Eftertanke«, hvori det forklaredes at Ministeriet ikke havde behørig Tillid hos Nationen til at kunne varetage de unionelle Anliggender, fornemmelig efter at Sibbern var udtraadt, til hvem man i saadanne Sager havde havt størst Tiltro, og hvem man under de forhaandenværende Omstændigheder havde at takke for at Alt endnu kunde staae til at redde. Sverige havde rakt Haanden til Forligelse, hed det videre, og Storthingets Adresse kunde ikke være til Hinder for at underhandle, tværtimod var netop til at gjøre dette den rette Tid nu forhaanden.

Samme Tirsdag, den 10 Decbr., holdtes forberedende Statsraad efter Berammelse af Bretteville som konst. Statsminister. Det var første Gang at Birch-R. og jeg mødtes med de fra Stockholm komne Statsraader, naar undtages ved Kongens Modtagelse, da der forøvrigt ikke vexledes Andet end faa og ligegyldige Ord imellem os. Under dette Statsraadsmøde fremholdt Birch-R., at saafremt det var Tilfælde, hvad han havde Grund til at antage, at den af Regjeringen under 27 Novbr. afgivne yderligere Forklaring ikke var bleven foredragen i Stockholm, var det hans Pligt som Justits-Departementets Chef at anmelde den i Statsraadet den følgende Dag til Foredrag i For-

bindelse med den udsatte Betænkning om Revisionen, og han forhørte sig saaledes efter Sagens Dokumenter. Det begav sig da, at Bretteville ikke havde tænkt herpaa, og derfor ikke havde medtaget dem. Da der ytredes nogen Forundring herover, faldt der en Conversation, hvorunder Lange forklarede, at han saagodtsom ikke havde seet den nævnte Fremstilling, idet den havde skullet bringes til Kongen strax efter Postens Komme til Stockholm Mandag, og Bretteville berettede ikke at have faaet den tilbage førend her i Christiania Aftenen forud, da den bragtes med en af Kongens Bagage-Vogne, som havde været opholdt ved Havari underveis. Birch-R. og jeg meente da, under Omtale ogsaa af hvad der, efter Brettevilles ovenfor anførte Brev af 18 Novbr., var foregaaet med selve Hoved-Betænkningen, at Regjeringens Indstillinger vel gik til Stockholm for at blive Kongen foredragne ved ansvarlige Raadgivere; men vi mødtes alene med Spørgsmaal fra Lange om der skulde være noget iveien for at Kongen lod sig bringe Dokumenterne til Overveielse; Lange »ønskede at Saadant maatte skee ofte, meget ofte«. Hvorvidt det maatte være Kongens Mening at lade sig Revisions-Sagen foredrage næste Dag eller om den skulde blive at udsætte, derom sagde Alle sig ikke at vide Besked. Revisions-Sagen i dens Realitet blev ligesaalidt som den Dissents, der havde bragt Sibbern til at udtræde af Statsraadet, i mindste Maade omhandlet; at bringe disse Ting paa Bane ansaae vi for vort Vedkommende unyttigt, naar de fra Stockholm komne Statsraader ikke fandt sig foranlediget til nogen Udtalelse om, hvorhvidt eller til hvilken Grad deres Opfatning var stemmende med Sibberns eller med den herværende Regjerings. Diskussionen endte med at Bretteville sagde at ville sende Dokumenterne til Birch-R.

Under Fortsættelsen af Mødet var Moinichen en Stund fraværende, som han sagde os, efter Kaldelse til Kongen,

og vi erfarede, at Manthey havde været hos Hs. Mst. tidligere paa Formiddagen. Begge de nævnte Statsraader sagde Birch-R., at det var dem forbudt at omtale til ham, hvad der mellem Kongen og dem var forhandlet. Fra Statsraadet fulgtes Birch-R. og jeg med Riddervold til hans Kontor. Under den der førte Samtale angaaende Dagens Anliggender var det en Forudsætning, at en større eller mindre Forandring i Statsraadet vilde komme til at finde Sted; det lod næsten som Riddervold regnede sig blandt dem der skulde komme til at afgaae — hvilket ogsaa netop var et af de mange Dagens Byrygter. Men efterat det var blevet nævnt, at Møinichen og Manthey havde været hos Kongen, og at de havde ladet sig give Forbud imod at omtale hvad der var bleven dem sagt, ytrede Riddervold ganske uventet, at han var i den samme og som han erkjendte noget ubehagelige Stilling, da ogsaa han nemlig havde været kaldet til Kongen Aftenen forud og heller ikke maatte omhandle Samtalen. »Der vil komme til at høres forunderlige Ting, Ting som Ingen venter«, lagde han til. Derefter fandt da Birch-R. og jeg at burde anbefale os.

Kongen gav samme Dag (Tirsdag) stor Middag, hvor ogsaa alle Statsraadets Medlemmer vare tilstede. Om ikke Stillingen allerede tilforn havde været Birch-R. og mig klar, saa maatte den ialfald være bleven det ved den Leilighed. Beretningen om denne Middags Tilsyneladelser var endogsaa til megen Tilfredsstillelse for Dagligt Allehanda, hvorom Vidnesbyrd frembares senere af Morgenbladet den 28 December. Til yderligere Oplysning maatte det desuden tjene, at Haffner sagde mig at være anmodet om at overtage det mig fortiden betroede Marine- og Post-Departement.

Vel havde vi ikke faaet noget udtrykkeligt Tilkjendegivende, anderledes end igjennem Morgenbladet, om at

der var Dissents inden Statsraadet, og Indvilgelsen af Sibberns Afskeds-Ansøgning skulde vel efter sædvanlig constitutionel Skik nærmest antyde at det ikke var hans Anskuelser som deeltes af Kongen. Hvad vi denne Dag havde erfaret, nemlig om at vore Colleger lode sig give Forbud imod at gjøre os bekjendte med deres Forhandlinger med Hs. Mst. angaaende den af dem i Fælledsskab med os vedtagne Betænkning, og om at der allerede paa Forhaand disponeredes over de os hidtil betroede Departementer, maatte imidlertid nødvendigviis give os fuld Forvisning om at Morgenbladet havde været vel underrettet da det annoncerede at det var Meningen at faae Petersen, Birch-R. og mig udskilte af Statsraadet. Imedens Petersen havde indgivet Ansøgning om Afsked, hvorom der forøvrigt ikke efter Kongens Ankomst blev talt med Petersen førend Afskeden fandt Sted, maatte det saaledes nu være Spørgsmaalet for os Andre hvorvidt vi burde gjøre det Samme. En Maanedstid tidligere havde Birch-R. skrevet til Sibbern, at saafremt Hs. Mst. deelte Sibberns Anskuelser i Henseende til Betænkningen, i hvilket Fald det selvfølgelig ikke kunde blive Sibbern men Birch-R. der gik af, vilde det Fornødne i saa Henseende kunne opgjøres uden videre Conferance med Birch-R., da Grundlovens § 22 jo paa Forhaand havde ordnet Forholdet for et saadant Tilfælde. I Henhold hertil var Birch-R. ogsaa nu, den 10 Decbr., først betænkt paa at afvente Begivenhedernes Gang, imedens derimod jeg stundede stærkt efter at komme fuldstændig bort fra alt Fælledsskab med Colleger, der paa omforklarede Maade havde skilt sig fra os. Den Betragtning blev imidlertid tilsidst bestemmende for os Begge, at Kongen ikke paa nogen Maade af os burde være hindret i at faae istandbragt hvilkensomhelst Sammensætning af sit Statsraad, og at det, naar Grundlovens § 22 skulde komme til Anvendelse ved denne Leilighed,

antageligt maatte blive en Umulighed for vore Colleger at blive siddende i Raadet og i Henhold til bemeldte § give Erklæring om hvorvidt vi havde forgaaet eller ikke forgaaet os ved Afgivelsen af en Regjerings-Betænkning, som de selv havde godkjendt og underskrevet.

Onsdag, den 11 Decbr., havde Morgenbladet atter tre Artikler i Anledning af Ministerkrisen. Det gjentoges deri, at dennes Aarsag var nogle i Betænkningen forekommende Hentydninger til Conferancer med Svenske Statsraader og til Manderströms Cirkulære, der tillagdes Prædikaterne »uvæsentligt« og »uskyldigt«, og som opgaves at handle om Betydningsløsheden af Anckarsværds bekjendte Motion. Regjeringen i Chria. forklaredes at have, under Birch-R.s og Ketil Motzfeldts ivrige Indflydelse, været »eenviis og paastaaelig« ved ikke at føie Statsraads-Afdelingen i Stockholm i at udstryge af Betænkningen de omtvistede Punkter, og Kongen berettedes at dele Statsraads-Afdelingens Mening og at være reist hertil for at afskedige de »umedgjørlige« Statsraader. At Sibberns Afsked bevilgedes under saadanne Omstændigheder fandtes dog ikke ganske klart. Det antoges at Petersen, Birch-R. og Ketil Motzfeldt maatte afgaae, men om Riddervold, Møinichen, Manthey og Wergeland vilde komme til at afgaae eller give efter, vilde maaskee blive overladt til deres eget Omdømme eller til Stangs Indflydelse. Efter Forlydende skulde Stang definitivt have modtaget Kaldelse til at indtræde i Raadet, og Sibbern muligens være at bevæge til igjen at indtræde. Dette Sidste hørtes da for første Gang.

Ved Mødet i Statsraadet denne samme Dag underrettede Birch-R. og jeg vore Colleger om at vi agtede at indgive vore Afskeds-Ansøgninger, og da Kongen traadte ind, anmeldte Birch-R. for Hs. Mst., at da han, uagtet derom Intet var blevet ham sagt, havde Grund til at an-

tage, at Hs. Mst. ønskede at disponere over hans Embede, tillod han sig at stille dette til Hs. Majst.s Disposition. Umiddelbart derefter henvendte jeg mig til Hs. Majst. med Forklaring om at jeg havde for mit Vedkommende at afgive den samme Erklæring. Kongen svarede Intet, og Statsraadet sattes. —

Sagerne foredroges i sædvanlig Orden, og da Birch-R. anmeldte den udsatte Betænkning om Revisionen tilligemed den derom senere afgivne Forklaring, befaledes disse Sager udsatte. Da alle de øvrige Sager vare afgjorte, sagde Kongen, at der var en Sag som han ønskede, efter at Statsraadet saaledes var sluttet, at omtale udenfor Protokollen, og Hs. Mst. opfordrede Enhver af Statsraaderne til at udtale sig med Hensyn til de Punkter i Regjeringens Betænkning af 21 Oktbr., der vare omhandlede i det Kongelige Diktamen af 16 Novbr.

Bretteville tog da først tilorde. Efter at have udtalt sig meget anerkjendende om Betænkningens hele Indhold forøvrigt, udviklede han, at for det Første kunde han ikke ansee det rigtigt i et saadant Dokument at omhandle et ikkuns confidentielt meddeelt Aktstykke eller confidentielt førte Forhandlinger, dernæst at han fandt at det Manderströmske Cirkulære ikke var synderligt bevisende, men ialfald, naar betragtet i dets Heelhed, snarere førende til at godtgjøre det Modsatte af hvad der i Betænkningen i saa Henseende var forudsat, og endelig at han var ganske uenig i den i Betænkningen udtalte Opfatning, hvorefter der i Sverige ikke skulde have været en stærk Stemning for Revision ogsaa førend Beslutning i Statholder-Sagen fattedes paa Storthinget. Han havde gjennemgaaet Masser af Svenske Aviser fra den Tid og var derved kommen til et modsat Resultat.

Lange holdt et meget langt Foredrag. Han havde i Aviserne fundet ganske anderledes paalidelige Data om

Stemningen i Sverige end hvad der i Betænkningen var hentydet til. Stemningen havde i lange Tider været for en Revision og i 1859 havde den netop været ugunstig i Henseende til Statholder-Embedets Ophævelse. Manderströms Cirkulære var venligt imod Norge. Det var ikke i sin Orden at bruge det, det var Misbrug af betroet Gods. Og hvad de confidentielle Forhandlinger angik var det endnu mere urigtigt at benytte dem. Sibbern havde saaledes sagt, at naar Sagen kom for i kombineret Statsraad og han da maatte blive nødt til at udtale Sandheden i disse Ting, vilde dette kunne have mislige Følger, ja det kunde endogsaa lede til at inddrage i Sagen Hans Majestæts høie og hellige Person. Idet han saaledes erklærede sig enig i de af Bretteville førte Anker, kunde han dog ikke indskrænke sig dertil. Han kunde ikke tiltræde den fordeelagtige Dom om Betænkningen af 21 Oktbr. i det Hele, idet den nemlig var holdt i en saa separatistisk Tone som man ikke havde været vant til og som der ikke kunde komme noget godt ud af.

Efter at Bebreidelserne mod Betænkningen saaledes vare fremkomne, opfordrede Kongen Wergeland og os Andre i Ordenen efter vore Pladse at udtale os.

Wergeland ytrede, at han ikke havde været Medlem af Statsraadet paa den Tid da de Ting foregik, hvortil der ved Hentydningerne var sigtet, men at han efter de Oplysninger, som under Sagens Behandling vare blevne meddeelte, ikke havde fundet nogen Betænkelighed ved at slutte sig til sine Colleger i Regjeringen.

Touren var nu til mig. Med den nu erholdte Bevidsthed om, at Petersen, Birch-R. og jeg skulde have uden Forberedelse at imødegaae en i Forveien vel overveiet Optræden, havde jeg vel helst skullet indskrænke mig til at henholde mig til Regjeringens endnu ikke for Hans Mst. foredragne Redegjørelse af 27 Novbr. Dette

faldt mig imidlertid ikke dengang ind. Ogsaa efter min Mening, ytrede jeg, var det Manderströmske Cirkulære venligt imod Norge, men netop af den Grund, netop fordi det indeholdt Protest imod at der i Sverige skulde raade nogen uvenlig Stemning imod Norge var der i Betænkningen hentydet til Cirkulæret. At den Norske Regjerings Medlemmer skulde være forpligtede eller endogsaa kunde være berettigede til at ignorere et saadant til deres Kundskab kommet Cirkulære, der var bestemt til at oplyse Hs. Mst.s Missioner i Udlandet om de sande Forholde, kunde jeg ikke fatte, ligesaalidt som at det skulde være nødvendigt eller nyttigt at lægge Dølgsmaal paa den Omstændighed, at der angaaende Stemningen i Sverige i Henseende til Statholder-Spørgsmaalet var blevet forhandlet mellem Norske og Svenske Statsraader. At Lange endogsaa havde fundet i den Forbindelse at burde tale om Inddragen af Hs. Mst.s hellige Person i Sagen havde været mig ganske uventet, og jeg tilbageviiste den deri liggende Beskyldning med Erklæring om at være mig bevidst at ville fuldt saa meget som nogen Anden have Kongens grundlovmæssige Rettigheder opretholdte. Hvad angik Bebreidelsen for Separatisme meente jeg, at Tonen i Betænkningen var i den Henseende netop saadan som den stedse havde været holdt i dette Land og udgaaet af den Overbeviisning, som jeg vedkjendte mig, at Foreningen fremmes bedst ved at hvert af de forenede Riger uafhængigt af det andet udvikler sine indre Forholde i Overeensstemmelse med sine Traditioner og sine Ressourcer. Naar Lange havde anseet Stemningen i Sverige saa ugunstig for Statholder-Spørgsmaalets Løsning i 1859, undrede det mig at han dengang havde været med paa at indstille Storthingets Beslutning til Sanction, og hvad Talen om Aviserne angik vilde jeg ikke undlade for det Første at erindre om at det Manderströmske Cirkulære netop til-

kjendegiver sig at have til Hensigt at modarbeide Virkningen af Avisernes Behandling af Sagen, og dernæst at navnlig Bretteville sikkert ligesaalidt som jeg kunde være tjent med at faae Pressens Udtalelser anseede som det sikre og sande Udtryk for den i Landet raadende Opinion.

Birch-R. indledede sit Tilsvar med, at sikkerlig Enhver, som med ham i Regjeringen havde deeltaget i denne Sags Behandling, vilde kunne bevidne, at der saa langt fra har været nogen Tanke om ved den Fremstilling af Forholdene i 1859, hvorom her var Spørgsmaal, at kunne foranledige Vanskeligheder for Hs. Mst., at det tværtimod just havde været et Øiemed for denne Fremstilling at bestyrke Overbeviisningen om, at Alt hvad der paa den Tid hertillands blev talt og handlet i disse Anliggender havde sin fuldkomne Beføielse i daværende Forholde. Under en fortsat Udvikling heraf imødegik han kortelig forskjellige af de imod Betænkningen fremsatte Anker.

Manthey, der forøvrigt ytrede noget om at han henholdt sig til Birch-R., havde ikke ved Betænkningens Vedtagelse seet Sagen fra en saadan Side, at han dengang havde havt nogen Betænkelighed ved de brugte Hentydninger.

Møinichen og Riddervold udtalte sig ligeledes ganske kort og med Hensyn til Hentydningerne i samme Retning som Manthey, dog uden at fremhæve Ordet »dengang«.

Petersen argumenterede udførligt og i stærke Udtryk saavel for Berettigelsen til i Betænkningen at benytte de omhandlede Momenter, som ogsaa for Nødvendigheden af at benytte dem som skeet for at vise hvorledes Sagen i det Hele var tilgaaet og derved navnlig at godtgjøre, at den angaaende Statholder-Spørgsmaalet opkomne Tvist ikke

var yppet fra Norsk Side, hvilket maatte være af Vigtighed netop ved den Forbindelse hvori Revisions-Sagen var sat til Statholder-Sagen i den Svenske Statsministers Foredrag.

Da Petersen sluttede, vilde Lange atter tage Ordet, men Kongen hindrede det med den Bemærkning, at Hensigten ikke havde været at faaeført nogen Diskussion, at det var tilstrækkeligt at Enhver havde givet sin Udtalelse efter Hs. Mst.s Opfordring, og at hvad her nu var hørt neppe vilde forandre den Mening som Hans Majestæt allerede forhen havde dannet sig angaaende de omhandlede Punkter i Betænkningen. Kongen tilføiede endelig, at eftersom Petersen havde indgivet sin Ansøgning om Afsked og da Birch-R. og Ketil Motzfeldt havde erklæret sig villige til at indgive deres, paalagde Hs. Majestæt Statssekretæren at føre dette til Protokols og Statsraadet at afgive sin Betænkning desangaaende. Birch-R. og jeg lagde da vore Afskeds-Ansøgninger paa Statsraads-Bordet, hvorpaa Hans Mst. forlod Raads-Salen, og strax efter gik ogsaa Petersen, Birch-R. og jeg. —

I Statsraad Dagen efter, den 12 December, bleve vi afskedigede. Revisions-Sagen kom i dette samme Statsraad til Behandling og blev atter udsat, idet Hans Mst. afgav et Diktamen, hvis Indhold senere af Norske Aviser (Morgenbladet for 10 Mai) ved Aftryk fra det Danske Blad Fædrelandet bragtes til deres Læseres Kundskab, og hvori udtaltes Misbilligelse af at de omhandlede Hentydninger vare optagne i Betænkningen. Til denne Offentliggjørelse var ikke knyttet nogen Meddelelse om, hvorvidt Tilkjendegivendet af Misbilligelse støttede sig til samstemmig Mening inden Statsraadet eller ikke[1].

---

[1] Diktamenet er indtaget i Prtk.s Indstilling 186²/₃ Side 92.
Udgiveren.

Den 15 December havde Morgenbladet atter flere Artikler som skulde tjene til yderligere Oplysning om Forholdene. Der blev iblandt Andet fortalt, at Kongen havde, i et Dictamen, givet i det første her afholdte Statsraads-Møde (Onsdag 11 Decbr.), i hvilket Birch-R. og jeg erklærede at ville tage Afsked, udtalt sin Misbilligelse af Hentydningerne i Betænkningen, og at der var givet Morgenbladet Haab om at dette Dictamen tilligemed de øvrige Aktstykker vilde, hvad ogsaa Almenheden sagdes at have Krav paa, blive trykte i Rigstidenden saasnart Betænkningen var bleven oversendt til den Svenske Regjering. Erindringen fæstedes paa, at de aftraadte Statsraader i Virkeligheden vare styrtede allerede derved, at Hans Mst. havde (Søndag 8 Decbr.) tilkaldt Stang for at rekonstruere Ministeriet med specielt Hensyn paa at Birch-R. og Ketil Motzfeldt skulde afgaae. Imedens det forklaredes, at Unionskongen afgjorde Tvisten ved at afskedige Norske Statsraader, gik Bladets Bestræbelser ud paa at vise, at Hoved-Forargelsen egentlig var kommen fra Statsraadernes Tilførsel i Statsraadet i Stockholm den 21 April 1860 — hvori rigtignok, hvad dog ikke blev anført, Sibbern og Møinichen deeltoge ligesaavelsom Birch-R., derimod ikke Ketil Motzfeldt — og at holde Statsraads-Afdelingen i Stockholm ved nærværende Leilighed fri for enhver Tanke om at den skulde have handlet under noget Slags Svensk Paavirkning. I denne Forbindelse gaves ogsaa tilbedste en Antydning om at de Svenske Statsmænd skulde erkjende og beklage de Fornærmelser, som de tilføiede Norge i Statholder-Sagen. —

Dagen efter kom Morgenbladet atter tilbage til denne Friholden af Vedkommende for at Svensk Indflydelse skulde have gjort sig gjældende; og med Forklaring om, at Sibbern, Bretteville og Lange havde havt Betænkningen til Opbevaring, spurgtes der, hvorledes den da skulde

være kommen til nogen Svensk Mand. Man bør holde sig til Sandheden fremfor Alt, sagde Morgenbladet ved den Leilighed.

Sibbern var imidlertid kommen til Chria. den 14 Decbr. Morgenbladet for Tirsdag, den 17 Decbr., meddeelte at han var villig til igjen at indtræde, og samme Dag bleve Sibbern, Stang, Meldahl og Haffner udnævnte. Tirsdagens Morgenblad havde videre en Artikel, med Overskrift »den ministerielle Ansvarlighed«, hvori atter søgtes godtgjort, at Statsraads-Skiftet havde sin Rod i Protokollen af 21 April 1860, som Følge af hvilken det ogsaa tidligere havde været antaget at Birch-R. maatte aftræde — om Sibbern og Møinichen var i saa Henseende ikke Spørgsmaal — og at Skiftet var blevet en konstitutionel Nødvendighed paa Grund af Hentydningerne i Betænkningen, dem vi ikke havde villet frafalde, og som muligens kunde sætte Hs. Mst. blot for Miskjendelse. Under Argumentationen herfor fremhævede Forfatteren gjentagende, at Statsraaderne skulde dække den Kongelige Majestæt og holde denne udenfor Diskussionen — hvilket dog ikke var til Hinder for i Artiklen netop at handle om Kongens Optræden, om Kongens Opfatning og Gjennemførelse af den konstitutionelle Nødvendighed, og ikke om Statsraaders Mening desangaaende, som maatte være godkjendt af Kongen.

I Morgenbladet for 19 Decbr. meddeeltes yderligere Oplysninger om hvorledes det skulde være tilgaaet under Ministerkrisen, og iblandt Andet blev det berettet, først at der angaaende Hentydningerne til det Manderströmske Cirkulære var i Regjeringen hersteds ført saa skarpe Forhandlinger, at Ketil Motzfeldt under høist upassende Gebærder og Udeladelser truede med at lade Cirkulæret trykke, ifald han ikke fik sin Villie igjennem, dernæst at Hentydningerne vare blevne reducerede fra deres oprin-

delige skarpe Form som Følge af »Forhandlinger mellem »Regjeringen her og Statsraads-Afdelingen i Stockholm, »hvorunder de faldne Statsraader viste sig mere eller »mindre medgjørlige, indtil Ketil Motzfeldt som før nævnt »optraadte terroriserende og afgjørende« samt endelig at »de afgaaede Ministre havde fuldkommen Tid og Opfor-»dring til Overveielser, og at de ikke kunde paaregne den »samme Overbærenhed nu som efter Protokollen af 21de »April 60, især efter Ketil Motzfeldts Optræden inden »den herværende Regjering.«

Den 21 December bragte endelig Morgenbladet Underretning om at i et Statsraads-Møde den 14 Decbr., hvori deeltoge »Lange og Bretteville, samt Riddervold, »Møinichen, Manthey og Wergeland, hvilke udgjorde den »da bestaaende Norske Regjering«, var af Hans Mst. resolveret, at den oprindelige Betænkning alene med Udeladelse af de omtvistede Punkter skulde oversendes den Svenske Justitiæ-Statsminister. Revisions-Betænkningen var nemlig, hed det, bleven forelagt Hs. Mst. »i omarbeidet »Stand, det vil sige, med Udslettelse af de omtvistede »Punkter, idet Regjeringen udtalte, at den fandt de om-»tvistede Steder i den oprindelige Betænkning saa uvæ-»sentlige for Argumentationen, at den ikke kunde være i »Tvivl om at de burde udgaae, naar der af dem kunde »befrygtes Tvist at opstaae mellem Broderfolkene.« Hermed forholder sig imidlertid saaledes, at imedens selvfølgelig »den Norske Regjering« ikke existerede under Kongens Ophold i Christiania, blev der i Statsraads-Mødet den 14 Decbr. brugt den Fremgangsmaade, at samtlige Statsraader i Fælledsskab indgik med Indstilling angaaende Revisions-Betænkningens Behandling, i hvilken Indstilling ganske kortelig sagdes, at Statsraaderne efter at have taget Sagen under Overveielse fandt at det »efter Omstændighederne« vilde være det Rigtigste, at hvad der angaaer de

i Diktamenet af 12 December omhandlede Punkter udgik af Betænkningen«. Og med denne Indstilling fremlagdes da atter Betænkningen af 21 Oktbr., alene med Udeladelse af nogle Sætninger og Forandring af et enkelt Ord, refer[er]ende sig til de omhandlede Hentydninger, uden at Lange nu fandt sig foranlediget til at reservere sig imod Betænkningens efter hans tidligere Ytrede utilbørligt separatistiske Retning, og atter med den Usædvanlighed i Formen, at ingen af de i Funktion værende Statsraader stillede sig som særligt ansvarlig for Betænkningen, i hvis Intimation man, uanseet de foretagne Forandringer og det foregaaede Statsraads Skifte, fremdeles lod Birch-R. blive staaende som den foredragende Departements-Chef. —

Revisions-Betænkningens Oversendelse var saaledes besluttet forinden de nye Ministre bleve udnævnte. Det var imidlertid ikke tænkeligt at dette kunde have fundet Sted uden deres Vidende og Villie, sagde Morgenbladet, som ogsaa vidste at fortælle, at Alt netop var tilgaaet efter Overveielser med de nye Ministre og med flere andre til Raadslagning kaldte Mænd, og som derhos tog Leiligheden til at fremhæve, hvorlunde »Indstillingen »om Afslag af Revisionen, overeensstemmende med »National-Representationens Adresse, maatte »være den nye Regjerings Program«. Morgenbladet sees saaledes at have gjort et ikke saa ganske uvæsentligt Afslag i sin Paastand fra dengang, da det faa Dage iforveien, den 9 December, forklarede, at »det maatte »beroe paa de nye Statsraaders Skjøn, hvad Indhold Re»gjeringens Betænkning om Revisionen skulde faae«. Om Grunden til at de eventuelle Statsraader gjorde Afkald paa embedsmæssigen at gjøre deres Indflydelse gjældende med Hensyn til Betænkningen, til at de saaledes stillede sig ganske udenfor alt Ansvar for deres havte Deelagtig-

hed i Behandlingen af det vigtige unionelle Anliggende, som netop havde foranlediget Statsraads Skiftet, derom meddeelte Morgenbladet ingen Oplysning. At Betænkningen ligesaalidt i dens forandrede som i dens oprindelige Lydelse var det nye Ministeriums Program viste sig imidlertid tilfulde, da den Kongelige Resolution af 18 Febr. 1862 blev afgiven, idet ved denne Betænkningen sattes tilside forsaavidt angik et af dens væsentligste Punkter, nemlig angaaende Omraadet for det sammensatte Statsraads Virksomhed. I Henseende hertil havde der ikke været ringeste Dissents under Ventilationerne mellem Statsraadets Medlemmer om Betænkningen af 21 Oktbr. 61, og den Svenske Justitiæ-Statsminister sees til Protokollen af 9 April 1861 at have ytret, at hellere end at den tidligere Ubestemthed af Omraadet skulde vedvare, maatte det være langt at foretrække endogsaa om den af ham dersteds betegnede Norske Opfatning skulde gives Medhold. Da imidlertid bemeldte Svenske Statsminister i Statsraadet den 18 Febr. 62 argumenterede imod denne samme Norske Opfatnings Retmæssighed, og androg paa at Hs. Mst. ikke maatte give den Medhold, men indtilvidere maatte lade foredrage i sammensat Statsraad saadanne Sager, som hidtil i Almindelighed havde været anseede for at egne sig til at paakalde Fælleds-Behandling, opgav Statsraads-Afdelingen Betænkningen i dette Punkt og sluttede sig til den Svenske Statsministers Mening.

Denne Kongelige Resolution vilde selvfølgelig have bevirket Birch-R.s og min Udtrædelse af Statsraadet, om vi paa den Tid endnu havde havt Sæde deri.

Den attraaede Forandring i Statsraadets Personale var opnaaet og af Betænkningen var slettet de Hentydninger, som ikke behagede. Men det ansaaes ikke ganske sikkert, at Morgenbladets Virksomhed endnu havde været tilstrækkelig til at borttage hos Almenheden enhver Tvivl

om Beføielsen af det Passerede. Paa Aarets sidste Dag leverede Morgenbladet derfor sine saakaldte »Upolitiske Betragtninger over Minister-Krisen«, hvori der holdtes en Straffe-Prædiken over den Uroens Aand, som i senere Tider var kommen i Politiken — og hvis Representanter de aftraadte Statsraader havde været — til Modsætning af Kong Oscars fredelige Tider, da Regjeringen ingen Kjæpheste, ingen sprøde Planer havde, da Landet gik frem under en saa organisk og for stærke Rivninger fri Udvikling, under en saa fredelig Samvirken af Fyrste og Folk, at selv den saakaldte Oppositions-Presse ikke vidste noget at opponere imod. A. B. Stabell havde sænket i Forglemmelse sit hele foregaaende Liv, ikke engang for Adresse-Sagen i 1848 gjorde han Undtagelse. Intet Under da, at han allerede i de første Dage af December kunde have tabt Erindringen om de skarpe Udtalelser, som fandtes i en Artikel i Morgenbladet for 8 Novbr. 1861, »Om Foreningen mellem Norge og Sverige«, som han skrev tilfølge en Opfordring af mig om at imødegaae de stadige Klagemaal der fra Svensk Side og tildeels ogsaa i Udlandets Blade og Tidsskrifter førtes over Foreningens Beskaffenhed. Efter min Mening kunde det dog vistnok ikke været nødvendigt eller nyttigt til den Hensigt at foreholde Svenskerne Følgen af et væbnet Indfald i Norge og at stille Foreningens Opløsning i Udsigt, saaledes som det skeede ved denne A. B. Stabells Artikel.

Nytaarsdag optog Morgenbladet igjen sin utrættelige Virksomhed med at levere »faktiske Oplysninger« om Ministerskiftet af samme Art og Beskaffenhed som de tidligere, og fortsatte dermed den 4 Januar, da Birch-R. nemlig fandt sig beføiet til at bryde sin til da iagttagne Taushed med en Erklæring om, at Nytaars-Udgydelserne, forsaavidt angik Communikationen til Storthinget af det Manderströmske Cirkulære vare ham uvedkommende, og

forsaavidt de handlede om de med Svenske Statsraader førte Forhandlinger vare heelt igjennem usandfærdige. Af de øvrige Morgenbladets ved disse Leiligheder meddeelte »factiske Oplysningers« store Mængde skal jeg her alene anføre:

1) at Sibbern allerede under sit Ophold her i Landet Sommeren 1861 indstændigen anmodede Birch-R. om at lade Hentydningerne saavel til det Manderströmske Cirkulære som til Conferancer med Svenske Statsraader udgaae af den da under Arbeide værende Betænkning, samt at han senere derom vedholdende havde korresponderet med Birch-R. og Ketil Motzfeldt.
2) at Hensigten med det Manderströmske Cirkulære var at sætte en Stopper paa de mange overdrevne Rygter som den Anckarsværdske Motion kunde vække om farlige Uenigheder mellem Broderfolkene.
3) at den Svenske Regjering ikke havde vovet at komunicere Cirkulæret til den Svenske Rigsdag.
4) at Cirkulærets Paaberaabelse blotstillede Kongens egen Person, da det maatte bringe Kongen i en vanskelig Stilling naar det blev officielt bekjendt, at et saadant Cirkulære var udfærdiget og meddeelt det Norske Storthing men holdt hemmeligt for den Svenske Rigsdag.
5) at Birch-R. i denne Sag havde været blind af Fanatisme, og at Ketil Motzfeldt, der fra første Færd af havde været den Ledende og Raadende i Statholder-Sagen, havde i alle vore Stats-Anliggender fra Birch-R.s Optagelse i Statsraadet og førend han selv tvang sig derind, som en ond Aand staaet ved hans Side.
6) at da Betænkningen fra Justits-Departementet forelagdes den Norske Regjering, deelte dennes Medlemmer ikke Birch-R.s Mening, med Undtagelse af den

i Statholder-Sagen bag Koulisserne staaende Maskinmester, Ketil Motzfeldt. De Øvrige ønskede helst at de omtalte Punkter skulde udgaae.

7) at Ytringerne efterhaanden bleve modificerede saaledes, at Cirkulæret ikke udtrykkelig paaberaabtes, ligesom ogsaa den anden Sætning formildedes, samt at Regjeringen til Vederlag derfor tiltraadte Indstillingen uden det sædvanlige Tillæg »i det Væsentlige«.

8) at det var Bretteville som fra Stockholm foranledigede denne mere stærke Vedtagelses-Form.

9) at Birch-R. og Ketil Motzfeldt, ved at følge denne Brettevilles Antydning senere kun havde gjort de ikke-udtrædende Regjerings-Medlemmers Stilling end vanskeligere.

10) at Kongen søgte at forlige de uenige Medlemmer af sit Raad, og skrev til Petersen derom istedetfor strax at indvilge Sibbern den ansøgte Afsked.

11) at Kongen selv havde drevet Underhandlinger angaaende Statholder-Spørgsmaalet.

12) at de af Betænkningen udgaaede Sætninger vare Usømmeligheder.

Den 14 Marts udkom det ved Birch-R. besørgede Aftryk af den oprindelige Indstilling.

Morgenbladet har ingensinde benyttet den derved erholdte Anledning til at meddele sine Læsere hvorledes Ordlydelsen er i de af den oprindelige Betænkning udgaaede Sætninger, der efter dets Paastande skulde være af et i allerhøieste Grad forkasteligt Indhold. —

Bilag
(vedføiede af Udgiveren).

Af Justits-Departementets Foredrag af 21. Oktober 1861.

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

»Angaaende Aarsagerne til at Unions-Comiteens Forslag, efter for den norske Regjerings Vedkommende at være fuldstændigen forberedt til naadigst Afgjørelse, er forblevet i saa lang Tid hvilende uden tilsvarende Behandling fra svensk Side, er der ikke i Hans Excellence Justitiæ-Statsministerens her omhandlede underdanigste Foredrag meddelt nogen nærmere Oplysning. Efter hvad Departementet for Øvrigt har havt Anledning til at erfare, vil man imidlertid neppe fjerne sig fra den rette Forklarings-Grund ved at søge denne deri, at man paa svensk Side [ikke blot] var kommen tilbage til den, efter det Foranførte, i 1840 af begge Rigers Statsraad udtalte Anskuelse, efter hvilken det i al Fald ikke kunde have nogen paatrængende Hast med at faae den senere iværksatte Revision af Unions-Acten bragt til et endeligt Resultat, [men at man derhos fandt, at det hermed saa meget lettere kunde henstaae til en anden Tid som de formentlige Mangler ved Rigs-Acten for den svenske Betragtning fornemmelig fandtes at være betingede af fremtidige Eventualiteter, for hvis Indtræden heldigviis ingensomhelst Sandsynlighed da var eller fremdeles er forhaanden.]

Og under denne Sagernes Stilling er vel heller ikke fra norsk Side Spørgsmaalet om den mere omfattende Revision af Forenings-Acten, om hvilken, efter hvad der allerede er bemærket, baade det svenske og det norske Statsraad i 1840 havde været enige i, at den overhoved

hverken var nødvendig eller hensigtsmæssig, senere igjen blevet anseet at være af en saadan Beskaffenhed, at yderligere Skridt til at faae Sagen atter bragt i Gang, gjennem fortsat Behandling af den norske Regjerings Betænkning af 1847, fandtes at burde skee herfra, naar der fra svensk Side viste sig en vedvarende Tilbøielighed til helst at lade den fremdeles indtil Videre forblive hvilende.

At det nævnte Spørgsmaal, efterat det saaledes siden 1848 har henstaaet uafgjort, uden atter at være fremkommet til Forhandling i sammensat Statsraad, og, saavidt Departementet har kunnet erfare, uden i Mellemtiden at have været Gjenstand for nogensomhelst videre Behandling inden det svenske Statsraad, nu er blevet optaget paany og i den her foreliggende Form, dertil har Anledningen været en ved den svenske Rigsdag i Efteraaret 1859 af en Repræsentant paa Ridderhuset[1] fremsat privat Motion om et Andragende til Hans Majestæt Kongen, gaaende ud paa, at Foranstaltninger til Revision af Forenings-Acten maatte blive trufne. Med Hensyn til Beskaffenheden af de i dette Forslag udviklede Motiver for Ønskeligheden af en Revision, og til den Retning, hvori en saadan efter Forslaget skulde søges gjennemført, anseer Departementet det ikke paa dette Sted passende at indgaae i nogen nærmere Forklaring. |Kun troer man, i Forbindelse med hvad ovenfor er anført om den Opfatning af Forholdene fra svensk Side, der havde ledet til Standsning i 1848 med Behandlingen af Unions-Comiteens Forslag, at burde bemærke, at efter Alt, hvad der er blevet Departementet bekjendt, kan det ikke antages, at denne Opfatning blev i nogen mærkelig Grad paavirket enten ved selve den her omhandlede Motion eller ved dens umiddelbare Virkninger. Der gaves saaledes endnu i

---

[1] Grev Anckarsvärd. Udgiveren.

November 1859, umiddelbart efter denne Motions Fremkomst, ikke blot utvetydige, men ogsaa paa Grund af Vedkommendes Stilling og nøie Bekjendtskab til Forholdene i Sverige desto mere vægtige Udtalelser i den Retning, at Revisions-Spørgsmaalets snare Behandling fremdeles ligesaalidt fra svensk som fra norsk Side kunde med Føie ansees som paatrængende, og at Behandlingen i ethvert Fald maatte komme til at foregaae i en anden Aand end den, der havde udtalt sig igjennem hiin private Rigsdags-Motion, samt at de i dennes Præmisser indeholdte Klagemaal over de nugjældende Forenings-Vilkaar og over den norske Nation ingenlunde havde fundet nogen Støtte i den da raadende Opinion, men at de meget mere vare Gjenstand for almindelig Misbilligelse som baade ubetimelige og overdrevne.

Hvorvidt den ligeoverfor Revisions-Anliggendets fornyede Behandling fremtrædende Stemning i Sverige, der gjennem disse og lignende Udtalelser havde fundet sit Udtryk, ogsaa senere har vedligeholdt sig i det tidligere Omfang, eller i hvilken Grad den er bleven modificeret under og efter Sagens Behandling paa den svenske Rigsdag, er et Spørgsmaal, som for en Deel vil finde sin Besvarelse ved den nedenfor følgende Fremstilling, og som Departementet i al Fald finder foreløbigen ikke at burde nærmere berøre her, hvor man har anseet det for Øiemedet tilstrækkeligt at faae Opmærksomheden fæstet paa den Kjendsgjerning, at en saadan Stemning med Hensyn baade til den omhandlede Revisions Betimelighed og til dens Retning i Virkeligheden forefandtes og blev udtalt paa den Tid, da Spørgsmaalet desangaaende paa ny blev Gjenstand for Behandling i Sverige ved den paa Rigsdagen i 1859 fremsatte private Motion.|

Departementet skal nu tillade sig, forinden man fortsætter Udsigten over selve Revisions-Anliggendets hidtil

havte Gang, og for at kunne give denne Udsigt den fornødne Klarhed, at gaae noget tilbage i Tiden med Fremstilling af et indre norsk Anliggende, hvis Behandling af de norske Statsmagter har, uden at noget Saadant derved var eller efter Sagens Beskaffenhed kunde være enten tilsigtet eller forudsat, faaet en, som det synes, aldeles afgjørende Indflydelse paa Revisions-Spørgsmaalets Stilling i Sverige, og navnlig paa dets nu for første Gang siden 1848 igjen optagne forberedende Behandling inden det svenske Statsraad.«

Efter en Fremstilling af Gangen i de til forskjellige Tider førte Forhandlinger om en Forandring af Grundlovens Bestemmelser om Statholder-Posten fortsætter Foredraget:

»Til denne Opfatning af det her omhandlede Anliggendes Stilling paa den Tid, da Storthingets Beslutning af 9de December 1859 blev afgiven, knyttede sig ganske naturligt den Forudsætning, at — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — saaledes maatte der paa den anden Side være saameget mindre Grund til Frygt for, at Sagens Behandling paa den Maade, som skeet af Storthinget i 1859, skulde med Hensyn til de unionelle Forholdes retlige Opfatning i Sverige kunne afstedkomme væsentlige Ulemper, da der ikke havde vist sig Tegn til saadanne enten efter Storthingets Beslutning i 1854 og Afgjørelsen, som ovenmeldt, i norsk Statsraad af Spørgsmaalet om dens Sanction eller Ikke-Sanction, eller paa noget af Sagens tidligere Stadier, hvor der dog efter det nys Anførte kunde have været en forholdsviis større Anledning end i 1859 til Opmærksomhed fra svensk Side paa dens Behandling.

Denne Forudsætning om, at man ikke i Almindelighed i Sverige vilde fæste nogen Interesse ved Bibeholdelsen af den allerede længe i Virkeligheden ubenyttede

Adgang for Kongen til med en svensk Mand at kunne besætte et enkelt norsk Embede, har udentvivl ogsaa havt sin Indflydelse paa den næsten fuldkomne Samstemmighed, med hvilken Storthingets Beslutning i 1859 blev fattet. Thi saa stadigt og stærkt som man fra norsk Side altid har fastholdt den Grundsætning, at der angaaende Forandring af Bestemmelser i Norges Grundlov, som ei have Sammenhæng med Rigs-Acten, ikke retligen kan forhandles af eller imellem andre end de norske Statsmagter indbyrdes, saa har man dog derfor ikke været uopmærksom paa det Ønskelige i, at en Forandring, som, uden i Virkeligheden at berøre nogen unionel Ret eller Interesse for Sverige, dog efter Udseendet kunde tillægges nogen Betydning i den svenske Folke-Opinion, helst maatte skee paa en Tid, da den rette Erkjendelse af Broderfolkenes gjensidige Stilling har naaet frem til en saadan Klarhed, at der ikke engang i den sidst antydede Retning kunde blive nogen betænkelig Anledning til Misforstaaelse og Anstød.

[Den Mening, at et saadant Tidspunkt var indtraadt i 1859, og at altsaa Spørgsmaalet om en Forandring med Statholder-Embedet da kunde, uden Ulemper fra nogen anden Side, paa ny bringes frem til Afgjørelse, ikke blot som et i formel Henseende reent norsk Anliggende — hvorom der ikke vides paa den Tid, ligesaalidt som tidligere, fra nogen Kant at være ytret Tvivl, — men ogsaa med et i Realiteten gunstigt Resultat, denne i Norge, som anført, dengang almindeligt raadende Mening, blev paa samme Tid ogsaa deelt inden Kredse i Sverige, hvor det paalideligste Bekjendtskab til Forholdene og Opinionen der i Landet maatte forudsættes at være tilstede.]

Ved den saaledes fra begge Sider nærede Forventning om, at den omhandlede Sag, uden forstyrrende Paavirkning af fremmede Momenter, skulde kunne bringes til

Endskab paa en i det Hele heldbringende Maade, havdes heller ikke udelukkende for Øie den særlige Interesse for Norges indre Forholde af den tilsigtede Forandring. Der lagdes ved Siden heraf en væsentlig Betydning i den Udsigt til en gjensidig større Tilnærmelse og bedre Forstaaelse mellem Folkestemningerne inden begge de forenede Riger, og til en deraf betinget naturlig og sund Udvikling af selve Foreningen paa den bestaaende Grundvold, som maatte aabne sig ved |Erfaringen| om, at der ogsaa i Sverige raadede en saadan Opfatning af Foreningens Væsen og Vilkaar, at hint norske Grundlovs-Anliggende kunde finde sin endelige Afgjørelse af de norske Statsmagter uden at derved, navnlig for Rigernes fælles Konge, skulde møde Vanskeligheder fra nogen almindelig Opinion inden Broderriget om, at dettes retlige Stilling i Foreningen vilde blive forrykket ved en Forandring fra Norges Side af de i dets særskilte Grundlov indeholdte Bestemmelser angaaende Statholder-Embedet.

Men hvor gunstigt end Udsigterne i saa Henseende tidligere syntes stillede, blev Forholdet dog allerede strax i en mærkelig Grad forandret, da der, endnu førend den norske Regjerings Indstilling var afgiven betræffende Spørgsmaalet om Sanction paa Storthingets ovennævnte Beslutning af 9de December 1859, blev ved den svenske Rigsdag af en Repræsentant paa Ridderhuset[1] den 22de samme Maaned fremsat en Motion om, at Sveriges Stænder skulde andrage paa, at Deres Majestæt, forinden Høistsamme afgjorde det nævnte Sanctions-Spørgsmaal, vilde meddele Rigsdagen Storthingets Beslutning og give det svenske Folks Repræsentanter Anledning til derom at afgive sin Betænkning.«

---

[1] Dalman. Udgiveren.

Hvad der her er sat mellem Klammer blev efter Statsraaderne Petersens, Birch-Reichenwalds og Ketil Motzfeldts Udtræden af Regjeringen udeladt af Foredraget. Det sidst indklammede Ord »Erfaringen« blev da ombyttet med »Tanken«.

Udenrigsminister Grev Manderströms Cirkulær-Note af 7. Novbr. 1859.

I Advokat Dunkers i 1866 udkomne Skrift: »Om Revision af Foreningsakten mellem Sverige og Norge«, p. 50—51 gjengives Noten saaledes:

Udenrigsministeren Grev Manderstrøm lod den 7de Novbr. 1859, altsaa femte Dag efterat den Anckarsværdske Motion var afgiven paa Ridderhuset, udgaae en Circulærnote til alle svensk-norske Legationer, hvori han siger, at dersom Stænderne antage den Anckarsværdske Motion, vil den kunne foranledige en ny Undersøgelse af Unionsbestemmelserne, hvortil den ældre Commissions Arbeider ville levere værdifulde Materialier, men som i saa Tilfælde vil blive foretagen i en ganske anden Aand end den, som har ledet hin Oppositionens Veteran, der i sine Betragtninger har tilladt sig ligesaa uretfærdige som ørkesløse Anklager mod salig Kong Carl Johan, hvis allerede i 16 Aar lukkede Grav ikke har kunnet beskytte ham mod lidenskabelige og ildesindede Beskyldninger fra denne gamle politiske Modstander, som heller ikke har taget i Betænkning at paatage sig det sørgelige og lidet indbringende Hverv at fremsætte overdrevne og ofte barnagtige Anklager mod den norske Nation og dens Repræsentanter, et Sprog, der saa meget mere maa vække Forundring, som han til enhver Tid har været den varmeste Lovpriser af Norges constitutionelle Institutioner. »Men — fortsætter Udenrigsministeren — »disse ubetimelige

Udfald have heller ikke fundet nogen Støtte eller Sympathi ikke engang hos hans sædvanlige Tilhængere, og Synet af en Olding, som paa Gravens Rand overtager det Hverv at forsøge at udsaae Mistro og Splid mellem to Folk, der ere bestemte til at agte og elske hinanden, har paa Almenheden gjort et pinligt Indtryk. De to Nationers sunde Sands og oplyste Forstand,« slutter Ministeren, »vil see dette ildesindede Attentat i sit rette Lys; men da Pressen ikke vil undlade at bemægtige sig og til sine Hensigter benytte det, har jeg troet at burde omtale det for Dem for at oplyse Dem om dets virkelige Betydning, og jeg troer ikke at feile ved at forsikre Dem, at den Opsigt, som Grev Anckarsværd har søgt at vække, ikke vil være ham gunstig, men kun vil gjøre det end klarere for de forenede Folk, hvor nødvendig til begges Vel den Enighed og gjensidige Velvillie er, som deres Konge har stillet sig som Maal, og som han til Fuldendelse af hans ophøiede Bedstefaders glorværdig grundlagte Værk aldrig vil ophøre at hellige al sin Omsorg.«

En Afskrift af denne Note blev i Decbr. meddelt det norske Storthings Præsident til Oplæsning i dets Forsamling.

Optegnelse af Statsraad Chr. Birch-Reichenwald, dateret 20. Juli 1862.

I den Indstilling angaaende Unions-Actens Revision, som jeg i Egenskab af Chef for Justits-Departementet afgav den 21 October 1861, og som den norske Regjering da tiltraadte, finder man fremstillet Gangen i de Forhandlinger, der havde fundet Sted paa Storthingene i 1818 og 1821 samt fra 1848 til 1857 med Hensyn til Spørgs-

maalene om en Forandring af Grundlovens Bestemmelser om Statholder-Posten[1].

Som Medlem af Storthinget i 1854, hvor et af Assessor U. A. Motzfeldt fremsat Forslag til en saadan Forandring blev antaget med 72 mod 29 Stemmer, men ikke erholdt kongelig Sanction, var jeg i den Minoritet, der stemte imod dette Forslag. Upasselighed afholdt mig fra at fremkomme med en udtrykkelig Motivering af min Stemmegivning, hvortil jeg havde nedskrevet nogle Momenter, som jeg tilfældigviis har opbevaret. Deraf sees, at jeg fandt den da foreslaaede Beslutning uheldig baade i Form og Realitet, idet jeg for Øvrigt var enig i det Ønskelige af at Benævnelsen »Statholder« kunde blive fjernet fra Grundloven. Min Indvending mod Formen støttede sig væsentligt til den Betragtning, at det efter den Maade paa hvilken de omhandlede Bestemmelser ere indkomne i Grundloven, ikke let kunde ventes at opnaae Sanction paa en af Storthinget i Sagens daværende Stilling uden videre fattet Beslutning om deres Forandring, men at man paa den Maade rimeligvis blot vilde gjøre det vanskeligere for Kongen, om han for Øvrigt skulde billige Sagen i sig selv, at faae denne sat igjennem. Hvad Realiteten angik var jeg ubetinget af den Mening, at der i Statsraadet burde være en fast Præses, og at dette burde tilkjendegives ved i Forbindelse med Grundlovs-Forandringen, om denne skulde blive bifaldt, at fatte Beslutning angaaende Statholder-Gagens Anvendelse i den nævnte Retning. Resultatet af mine Betragtninger var formuleret i et løst Udkast til Beslutninger, saa lydende:

»1. Det af U. A. Motzfeldt fremsatte Forslag til Grundlovs-Forandring: »Statholder-Embedet ophæves« bifaldes ikke (for Tiden?)

---

[1] »Aktstykker ang. Revision af Foreningen« S. 31—32.

2. Storthinget indgaaer til H. M. Kongen med en Adresse, hvori udtales:
   a. at der er forelagt Storthinget til Afgjørelse et Forslag til Grundlovs-Forandring derhen, at Statholder-Embedet ophæves;
   b. at Storthinget ikke anseer Benævnelsen Statholder eller de om denne i Grundloven indeholdte Bestemmelser svarende til Norges Stilling i Unionen;
   c. at Beskaffenheden af de Forretninger, der kunne tillægges dette Embedes Indehaver, egentlig kun betegne ham som Præses i Statsraadet eller den i Christiania værende norske Regjering, og at han derfor ogsaa, i Tilfælde, bør benævnes og lønnes som saadan;
   d. at man imidlertid, da Bestemmelserne om Organisationen af de forenede Rigers Regjering i det Hele, navnlig i den Retning, hvorom her er Spørgsmaal, tildels kunne antages at have Betydning i de unionelle Forholde, ikke har fundet det rigtigt for Tiden at fatte særskilt Beslutning om hin Grundlovs-Forandring, men derimod anholder om
   e. at Resultatet af de i Følge kongl. Resol. af 30 Januar 1839, foranlediget ved Storthingets Anmodning i Adresse af 24 Januar 1837 stedfundne Forhandlinger om Ordningen af forskjellige unionelle Forholde maatte blive Storthinget meddelt saa snart som muligt, og enten i Forbindelse dermed eller særskilt
   f. Oplysning om, hvilke Forføininger fra Storthingets Side med Hensyn til Bevilgning af Midler til Regjerings-Forretningernes Fremme en Beslutning om Statholder-Embedets Ophævelse muligens kan gjøre nødvendige eller ønskelige.«

For det Tilfælde imidlertid, at Motzfeldts Forslag desuagtet skulde bifaldes, havde jeg antaget, at i Forbindelse dermed burde fattes saadan Beslutning:

»Den for en Statholder paa Gage-Listen hidtil opførte Gage med Taffel-Penge kan af Kongen i det Hele eller for en Deel anvendes til Gage og Taffel-Penge for det Medlem af Statsraadet, der maatte blive bestemt at skulle have Forsædet i samme eller i den norske Regjering.«

De saaledes af mig i 1854 nedskrevne Antydninger, skjønt ikke dengang komne til Benyttelse, kunne dog tjene til Oplysning om hvorledes jeg fra Begyndelsen opfattede Statholder-Spørgsmaalet, og jeg har derfor fundet at burde give dem Plads i en Fremstilling, der nærmest har til Hensigt at udvikle Sammenhængen i de Forholde, under hvilke jeg efterhaanden er kommen til at fremtræde handlende i dette Spørgsmaal paa en saadan Maade, at min tidligere Stilling dertil med nogen Føie, og det ikke blot fra mit eget Synspunkt, tør tillægges en større Betydning, end den ellers kunde have erholdt. —

Det vil være bemærket, at de af mig nærede Betænkeligheder i Realiteten mod Storthingets Beslutning i 1854 i denne Sag hvilede ganske paa de samme Betragtninger, som det Grundlovs-Forslag der, efter at Sanction paa hin Beslutning var negtet, fremkom fra Rector Musæus til Afgjørelse paa Storthinget i 1857 angaaende Statholder-Postens Ombytning med et nyt Statsminister-Embede. Det var imidlertid ogsaa i 1857 min Mening, at de Hensyn der fra andre Sider kunde gjøres gjældende mod Forandring af Grundlovens Bestemmelser om Statholder-Posten for Tiden endnu maatte ansees at have den Vegt, at jeg, saafremt jeg da havde havt Sæde paa Storthinget, uden Betænkning atter vilde have sluttet mig til dem, der stemte imod Forandringen selv i den Form, hvori den

efter det Foranførte vilde være i Realiteten fuldkommen tilfredsstillende for mig.

Blandt de Omstændigheder, der for mig betegnede Tiden i 1857 som ugunstig for nogensomhelst Forandring med Statholder-Posten kan her nævnes dels den bitre Polemik om Unions-Forholdet, som i Tidsrummet efter 1854 jevnlig førtes mellem norske og svenske Aviser, dels og fornemmelig den gjennemgribende Misstemning, der vaktes i Sverige ved Odelsthingets Forkastelse i 1857 af Forslagene til Mellemrigs-Love. —

Medens jeg derfor heller ikke har kunnet fæste ret Lid til løse Ytringer, der have været paaberaabte i den Retning, at saafremt Storthinget i 1857 havde bifaldt Forslaget om Grundlovs-Forandring, kunde man have ventet denne sanctioneret af den daværende Regent, havde jeg derimod paa den Tid al Grund til at antage at en lignende Beslutning af det følgende Storthing kunde ventes sanctioneret, saafremt dette ved Siden deraf vilde fatte mere imødekommende Beslutninger angaaende Mellemrigs-Forholdene end i 1857. —

Til denne Forudsætning støttede sig ogsaa en ved K. Motzfeldts Mellemkomst i sidste Øieblik i October 1857 standset Tanke om at der strax skulde udnævnes en Statholder, blot for at beklæde denne Stilling, indtil Grundlovs-Forandringen blev bifaldt.

I ethvert Fald forelaae altsaa det samme Forslag til Grundlovens Forandring paa Ny til Afgjørelse af Storthinget i 1859 under saadanne Omstændigheder, at man ikke kunde ønske den da, mere end i 1857, given i bifaldende Retning, saafremt ikke Forholdene i det Hele, og navnlig den i Sverige vakte Misstemning i Anledning af de forkastede Mellemrigs-Love, maatte have lempet sig derhen, at Sanction paa Grundlovs-Forandringen og den deraf flydende Ophævelse af Kongens Adgang til at be-

sætte det norske Statholder-Embede med en svensk Mand, kunde finde Sted uden at give yderligere Næring til et Misnøie i Sverige, hvis fortsatte Vedvaren baade for Unionens egen og for den fælles Konges Skyld maatte være betænkelig. Paa den anden Side fremstillede det sig for mig som en klar Sag, at efterat Statholder-Spørgsmaalet i Norge gjennem dets Behandling paa flere Storthing efter hinanden var voxet op til en større Betydning end maaskee de Fleste fra Begyndelsen havde tillagt det, vilde dets heldige Løsning virke desto mere styrkende for den gode Forstaaelse mellem Broderfolkene, saasnart som den maatte vise sig at kunne foregaae uden Fare for Anstød mod nogen i Sverige almindeligt raadende, skjønt efter norsk Opfatning vildfarende Opinion. —

I den Tanke saaledes, at fornuftig Unions-Politik vistnok burde lede til Forandring med Statholder-Posten i Norge, men tillige til at lade det i fornødent Fald henstaae med Storthingets Beslutning desangaaende til en med Hensyn til Stemningen i Sverige gunstigere Tid, for ikke uden absolut Nødvendighed at bringe Kongen i et vanskeligt og for Unions-Forholdet paa begge Sider uheldigt Dilemma ved Afgjørelsen af Sanctions-Spørgsmaalet, fandt jeg at burde benytte Anledningen til under et Ophold i Stockholm om Høsten 1858 at søge at erfare nogle af de mest betydende svenske Mænds Mening om Sagen. Det er en Selvfølge, at dette maatte skee ganske underhaanden og med al mulig Varsomhed, for ikke paa nogen Maade eller paa nogen Kant at give Næring til den Tanke, at der kunde være nogetsomhelst Spørgsmaal om fra norsk Side at erkjende Beføielsen til at svensk Indflydelse i denne Sag skulde kunne gjøres gjældende anderledes end gjennem det Hensyn, som man i Norge af egen Drift maatte finde sig foranlediget til at tage til sin Kundskab

om Beskaffenheden af den for Øieblikket raadende Opinion i Sverige ligeoverfor Norge. —

De 3 eller 4 notable Personer, som jeg først talte med derom, ytrede mod min Forventning ingen Betænkelighed for eget Vedkommende, men enhver enkelt af dem endte med at henvise mig til daværende Statsraad Grev Hamilton, som den der efter sin hele politiske Stilling baade forhen paa Rigsdagen og nu i Regjeringen maatte være den bedste Autoritet i et saadant Anliggende. —

Den Samtale, jeg derefter havde med Grev Hamilton Aftenen forinden jeg d. 2n October 1858 forlod Stockholm, er jeg saa heldig, hvad det heromhandlede Punkt angaaer, at kunne gjengive med hans egne Ord, idet Greven har gjort Rede for den i et til en Tredie henvendt Brev af 3die s. M., om hvis Oversendelse til mig han deri selv har ytret Ønske, og hvoraf jeg saaledes er i Besiddelse af en Gjenpart.

»Blandt andre Gjenstande for vor Samtale« — anføres der i dette Brev — »forekom ogsaa Spørgsmaalet om »Statholder-Posten i Norge, og Herr B.-R. spurgte mig »om min Mening med Hensyn til den. —

»Jeg svarede, — hvad jeg fremdeles holder fast »ved, — at jeg anseer denne Sag for at være uden prak»tisk Betydning for Sverige og Unionen, da det nu ikke »længere synes antageligt, at Kongen skulde kunne eller »ville udnævne en Svensk til Statholder i Norge, hvilket »visselig fra alle Synspunkter vilde være et uklogt Skridt; »— at jeg antager Unions-Forholdets Udvikling alene at »kunne skee som en naturlig Følge af begge Folks unio»nelle Følelser, og at disse vel kunne fremmanes gjennem »kloge Lovgivnings-Foranstaltninger, men ikke fremtvinges »gjennem en Bestemmelse, som betragtes paa den ene »Side af Grændsen med Ligegyldighed, paa den anden »med Uvillie; — at da der ikke i Rigs-Acten eller anden

»svensk Lov findes nogen Bestemmelse om Norges Stat-»holder, betragtedes Sagen af mig som Norsk, — og at »vel Norges Konge kunde have Føie til ikke at eftergive »sin Ret i denne Henseende uden fra Norges Side at er-»holde tilsvarende, til Befæstelse af Unionen ledende Ind-»rømmelser, men at Sveriges Konge ved Sagens Afgjørelse »ikke behøvede at tage Hensyn til dette Land i anden »Maade end som Medlem i Unionen, — samt endelig at »da jeg efter hvad der ovenfor er bemærket, ikke havde »havt Leilighed til at overlægge med mine nærmere Ven-»ner angaaende denne Sag, kunde jeg heller ikke med »Bestemthed indestaae for deres Anskuelser, men at jeg »dog havde Grund til at antage, at min Synsmaade deltes »af et stort Antal blandt de mere Oplyste i vor Repræ-»sentation, uagtet jeg vistnok ikke vilde fordølge, at Stat-»holder-Postens Afskaffelse vilde fra visse Hold her frem-»kalde en temmelig voldsom Storm.

»Med denne min Udtalelse syntes Amtmand Birch-»Reichenwald særdeles tilfreds, og da det er muligt, at han »tillægger den en større almindelig Betydning, end den i »sig selv fortjener, har jeg troet at burde meddele (Tit.) at »jeg i Gaar talte om denne Sag med Statsraad Gripen-»stedt, som ingenlunde var af min Mening, men antog at »Kongens Ret til at udnævne en Svensk til Statholder i »Norge er for det unionelle Forhold af en saadan Betyd-»ning og saa bestemmende, ligesom ogsaa at denne Opfat-»ning af Sagen blev omfattet af den almindelige Opinion »i Sverige med saamegen Varme, at han troede en Fra-»sigelse af denne Ret vilde være for Sveriges Konge »høist betænkelig. At gaae ind paa en nøiere Drøftelse »af hans Grunde, vilde ikke her være betimeligt, og (Tit.) »vil neppe mangle Leilighed til at høre dem mundtlig ud-»viklede af ham. For mig har det blot været Pligt at »oplyse om Tilværelsen, endogsaa i Statsraadet, af Ansku-

»elser stridende imod mine, og jeg anholder om, at dette »Brev maa blive — — oversendt til Amtmand Birch-»Reichenwald, for at jeg ikke skal udsættes for den Be-»breidelse at have fremstillet et Forhold i en lysere Farve »end den sande.«

Med særdeles Hensyn til offentlig fremsatte Beretninger om, at jeg efter den anførte Samtale skal have modtaget Meddelelser fra Grev Hamilton, hvori han tilbagekaldte eller modificerede de af ham selv under Samtalen ytrede Anskuelser, bemærkes her, at jeg aldrig har seet nogen anden Meddelelse fra Greven om denne Sag end den her anførte, i hvilken jeg for Øvrigt erkjender at have fundet en saa correct og fuldstændig Gjengivelse af Samtalens væsentlige Indhold fra hans Side, som der efter Forholdets Beskaffenhed kunde være Spørgsmaal om, og jeg skal derfor kun for mit eget Vedkommende tilføie et Par supplerende Oplysninger.

Da Greven paa mit Spørgsmaal om den svenske Opinion med Hensyn til Statholder-Sagen, havde udtalt sin egen Mening om denne Sags rent norske Charakter, — hvilken Udtalelse jeg vil erindre begyndte med de Ord: »Den frågan anser jag för Herrarnes (Normændenes) ensak« — foranledigede dette mig til strax at ytre, at det var mig en desto større Glæde at høre denne Sysmaade delt af Greven, da jeg selv havde næret megen Tvivl om hvorvidt det vilde kunne lykkes for Tiden at faae den gjort gjældende i Sverige, og det var formentlig denne min Bemærkning, som nærmest fremkaldte Grevens Ytringer om, at han vel antog at have Medhold i denne Sag hos sine politiske Venner, men at der for Øvrigt vistnok ikke vilde udeblive Skrig eller Skraal fra visse Kanter. Ligesom vi imidlertid vare enige om at dette sidste Moment ikke i og for sig burde tillægges nogen afgjørende Indflydelse paa den Politik, der ellers af gyl-

dige Grunde kunde være at følge, saaledes erkjendte vi paa den anden Side Begge, at ihvorvel Statholder-Spørgsmaalet i sig selv rettelig var at betragte og behandle som rent norsk, maatte der dog for Rigernes fælles Konge være fuld Føie til fra sit Standpunkt ved Sagens Afgjørelse at tage Hensyn til begge Riger eller Folk — efter det i Grevens Brev gjengivne Udtryk — »som Medlemmer i Unionen«, og altsaa navnlig til, hvorvidt Stemningen ogsaa i Sverige var saadan, at der ikke, saafremt Afgjørelsen blev overensstemmende med de norske Ønsker, deraf kunde befrygtes noget alvorligt Brud paa den gode Forstaaelse imellem Folkene. Ved den ovenfor anførte Bemærkning af Greven om at Norges Konge kunde have Grund til, idet han gik ind paa Forandringen med Statholder-Posten, at kræve nogen Indrømmelse fra Norges Side i unionel Retning, ytrede jeg Ønske om at erfare, hvad Greven hermed nærmest havde for Øie, for derefter at kunne danne mig en Mening om Sandsynligheden af at en saadan Imødekommen kunde blive at paaregne. Efter denne Opfordring nævnte Greven Sagen om Interims-Regjeringens Organisation, med hvilken man i Sverige havde fundet sig ilde tilfreds baade hvad Medlemmernes Antal og Forretningernes Ordning angik, hvortil jeg uden Betænkning svarede, at naar blot Ligheds-Principet i begge Henseender blev bibeholdt, vilde der vist ikke fra norsk Side møde Vanskelighed ved at faae de herhen hørende Bestemmelser for Øvrigt modificerede efter de svenske Ønsker. Og da Greven paa mit gjentagne Spørgsmaal, om der maaskee endnu var andre Punkter, hvortil han ved sin Ytring om unionelle Indrømmelser fra norsk Side havde kunnet sigte, svarede, at han i al Fald ikke nu vidste at angive flere saadanne, fremhævede jeg fra min Side som Noget, der i saa Henseende kunde egne sig til Opmærksomhed, det Sandsynlige i at Statholder-Spørgs-

maalets snarlige Løsning paa en med Norges Ønsker stemmende Maade vilde berede en lettere Indgang for de Modificationer, som det kunde findes at være i Unionens vel forstaaede Interesse at erholde tilveiebragte i enkelte Punkter af Bestemmelserne i den norske Grundlovs § 25, og hvorom der oftere fra svensk Side har været hørt Bemærkninger. — Heri syntes Grev H. at være enig, uden at Videre i den Retning af ham blev anført. —

Naar jeg her har opholdt mig saa længe ved denne Samtale med Grev H. i 1858, er det mindre paa Grund af at den har været af nogen positiv Betydenhed i sine umiddelbare Følger, — hvilket, efter hvad nedenfor vil vise sig, egentlig slet ikke er Tilfældet, — end fordi Sagen ikke blot i svensk Tale og Skrift, men ogsaa gjennem norske Blade, er bleven fremstillet som om den i Norge nærede Forventning, at Statholder-Sagen i 1859 kunde naae frem til kongelig Sanction uden betænkelige Følger for det unionelle Forhold, skulde være hovedsagelig vakt og udbredt gjennem mig paa Grundlaget af den anførte Samtale, medens ved Siden heraf fra de samme Kanter har været fremført det ovenfor berørte Foregivende om, at de af Grev H. den Gang givne Udtalelser kort derefter af ham selv skulde være tilbagekaldte. — At det Sidste er Usandhed, sees klart nok af det her meddelte Uddrag af Grevens Brev af 3 October, hvori han netop fastholder sine under Samtalen ytrede Meninger i udtrykkelig Modsætning til de Anskuelser han selv meddeler senere at have fundet raadende hos et andet Medlem af det svenske Statsraad. Men det har for Øvrigt ingenlunde været Tilfældet, at Grev H.s heromhandlede Udtalelser ere blevne benyttede som Autoritet enten for den ene eller den anden Maade at behandle Statholder-Sagen paa, uden forsaavidt at jeg ved den derved vundne Bestyrkelse paa det Indtryk, jeg ogsaa af Andre havde faaet blev afholdt fra,

hvad der med et andet Resultat af mine Forespørgsler angaaende Stemningen i Sverige havde været min Agt, nemlig betimeligen at søge den Mening fremdeles gjort gjældende i Norge, at det vilde være bedst, om hin Sag fik det samme Udfald paa Storthinget i 1859 som i 1857.

Det var nemlig med det oprigtige Ønske at medvirke efter Evne til Forebyggelse af Alt hvad der kunde forstyrre den gode Forstaaelse mellem Broderfolkene, at jeg havde troet at burde benytte den særegne Anledning, mit Ophold i Sverige og mine personlige Forholde derinde tilbød mig til underhaanden at erhverve en efter alle ydre Mærker paalidelig Kundskab om Stemningen mod Norge. Og skulde jeg end ikke kunne vente tagen for fyldest min blotte Forsikring om at Intet har været fjernere fra mig end Tanken om at Statholder-Sagens Fremgang skulde tjene til at give mig nogensomhelst personlig Fordeel enten med Hensyn til Popularitet hos mine Landsmænd eller i anden Maade, saa turde dog min Erklæring herom vinde i Styrke ved den Erkjendelse, jeg ovenfor har antydet og her gjentager, at det Resultat, jeg selv nærmest havde ventet paa mine Undersøgelser om Stemningen i Sverige, netop var et saadant som skulde have ledet mig til efter Evne at virke til fortsat Udsættelse af Storthingets Bifald til Forandring med Statholder-Posten, altsaa i modsat Retning af hvad der den Gang kunde ansees stemmende med den populære Synsmaade i Norge. Og da der ikke længere hertil kunde være nogen Opfordring efter de af mig gjorte Erfaringer, fandt jeg paa den anden Side, idet Sagen selvfølgeligt ikke tiltrængte Paavirkning udenfra, for at gaae sin almindelige jevne Gang til en eventuelt bifaldende Beslutning, heller ingen Anledning til at gjøre nogen positiv Brug af disse Erfaringer. Jeg beholdt dem saaledes ganske for mig selv, uden forsaavidt jeg muligens en enkelt Gang og til en nærmere Bekjendt kan have besvaret en Ytring

angaaende Statholder-Sagens Opfatning i Sverige derhen, at jeg efter mit Kjendskab til Forholdene ikke troede at der nu var at befrygte alvorlige Vanskeligheder fra den Kant, uden at jeg dog i saa Fald har paaberaabt nogensomhelst speciel Hjemmel.

Paa denne Maade henstod Sagen altsaa for mit Vedkommende, indtil den Tid nærmede sig, da i Efteraaret 1859, Statsraads-Afdelingen i Stockholm, af hvilken jeg var Medlem, skulde ledsage Hs. Mst. til Norge, hvor Høistsamme første Gang som Konge skulde aabne Storthinget og derefter forblive nogen Tid i Christiania. Der blev da Spørgsmaal om, forinden Afreisen fra Stockholm at tage under foreløbig Overveielse et og andet Anliggende, der kunde tænkes at komme til Forhandling allerede under den første Tid af Kongens Ophold i Norge. Derved kom ogsaa det hvilende Forslag om Statholder-Posten paa Bane, og det blev af mig gjort til Gjenstand for Omtale, hvorvidt den eventuelle Sanction af en dermed stemmende Beslutning kunde antages at ville møde nogen Vanskelighed af Hensyn til Opinionen i Sverige og Kongens Stilling der nu. Da der i denne Anledning gjordes en Hentydning til at denne Side af Sagen vel kunde antages at være klaret ved den Samtale, jeg derom i sin Tid havde havt med Grev Hamilton og hvis Indhold nu atter kom paa Tale, bemærkede jeg at foruden at der nu var forløbet henved et Aar siden den Samtale fandt Sted, antog jeg ikke at der under nogen Omstændighed nu burde bygges videre paa den, men at det vilde være rigtigst at sørge for at Hs. Mst. umiddelbart fra de svenske Mænd, han havde mest Tillid til, kunde erholde den Kundskab om Stemningen i Sverige, som det maatte ansees af Vigtighed at have, forinden Høistsamme skulde tage sin endelige Bestemmelse. — Med Hensyn til at en af Deltagerne i den nævnte Overlægning (Sibbern) fremsatte en

Antydning om at Kongen, siden han nu ikke kunde tage Initiativet i Behandlingen af det allerede hvilende Grundlovs-Forslag, muligens burde vise sin Villighed til Imødekommen paa den mest bestemte Maade ved i selve Aabnings-Talen til Storthinget at give Tilsagn om Sanction, blev der fra andre Sider, og navnlig fra min, ytret Tvivl om det Betimelige i en saa usædvanlig Fremgangsmaade, hvilken heller ikke fra nogen Kant blev videre inhæreret. —

Dagen efter denne Conference, ved hvilken blot Normænd vare tilstede, erfarede jeg af Grev Hamilton, at han selv tilligemed Excellencerne DeGeer og Manderström havde faaet Kaldelse til Hs. Mst. den følgende Dag paa Ulriksdal, og at han antog, at der da skulde tales om Kongens Stilling til den norske Statholder-Sag fra et svensk Synspunkt. Paa dertil af mig given Anledning ytrede han, at han selv fremdeles nærede den samme Mening som da vi tidligere havde talt sammen og at han ikke betvivlede, at den ogsaa, nu som da, blev deelt af de Andre, hvis Raad kunde ventes at blive bestemmende for Kongens Optræden. Hvorvidt der særskilt blev nævnt Noget imellem os om den af Statsraad Gripenstedt før udtalte afvigende Mening, erindrer jeg ikke bestemt, men saa meget er i al Fald vist, at den da ikke af Grev H. er bleven udhævet som noget Moment af Betydenhed, medens det selvfølgeligt ikke kunde være min Sag at tilkjendegive nogen Tanke om, paa hvilke svenske Stemmer der fra Kongens Standpunkt kunde være Føie til at lægge en større eller mindre Vægt. Nogle Dage efter de svenske Herrers Nærværelse paa Ulriksdal i den omhandlede Anledning, aflagde jeg Grev H. atter et Besøg forinden min Afreise til Norge. Jeg fik da af ham Bekræftelse paa hvad jeg tildels allerede gjennem Statsminister Sibbern havde hørt fra anden Kant angaaende det ved

hiin Leilighed Forhandlede om Kongens Stilling til Statholder-Sagen. At Resultatet i Realiteten var blevet, som imellem os tidligere forudsat, blev kun saa løselig berørt, at jeg ikke kunde faae Indtryk af at der i den Henseende havde været nogen synderlig Tvivl eller Discussion. Derimod gik Greven noget mere i Detail ved at berette, at der ogsaa under denne Conference paa Ulriksdal, — hvor da blot Svenske vare tilstede, — havde været Tale om hvorvidt Kongen allerede i sin Throntale burde udtale sin Villighed til i Statholder-Sagen at komme Storthingets eventuelle Ønsker i Møde, — men at man var bleven enig om, at det Øiemed, som derved skulde tilsigtes opnaaet og hvis Betydning for Kongen man indrømmede, nemlig Indtrykket af en villig Imødekommen fra Hans Side, hellere burde søges fyldestgjort, paa en om end mindre fuldstændig, saa dog ogsaa mindre opsigtsvækkende Maade derved, at Kongen ved sin Ankomst til Norge kunde i Samtaler med nogle af de mere »framstående Storthingsmän«, f. Ex. med Storthingets Præsident og Constitutions-Comiteens Formand underhaanden tilkjendegive sin Redebonhed til at sanctionere den titnævnte Grundlovs-Forandring, naar den af Storthinget blev besluttet. — Grev H. gjorde mig det Spørgsmaal om ikke ogsaa jeg fandt dette tilstrækkeligt, idet han ytrede, at saa i det mindste vilde være Tilfældet under lignende Omstændigheder i Sverige. Hertil svarede jeg strax at jeg saa meget mindre kunde have nogen Modbemærkning at gjøre, som det for mig overhoved ikke havde fremstillet sig som nogen Sag af særdeles Vigtighed, hvorvidt der forud blev givet noget Tilsagn om Sanction, naar det blot i Virkeligheden var paa det Rene, at der ikke vilde møde Vanskeligheder ved at erholde den. —

Da for Øvrigt Grev H., idet han vedblev at ytre sig med Bestemthed for at Saadant hverken burde eller vilde

blive Tilfældet, lod falde Ytringer om at der nok forberededes Et og Andet, som kunde bringe Røre paa Rigsdagen i de unionelle Anliggender, navnlig med Hensyn til at flere af de høiere diplomatiske Poster nylig vare besatte med Normænd, hvilket man vilde benytte som en Ankepost mod den svenske Styrelse, spurgte jeg, om det altsaa var fra den saakaldte liberale Side Angrebet skulde komme, og Greven svarede dertil, at jeg kunde være rolig for, at der ikke fra den anden Kant kom noget Saadant, tilføiende, at det ikke skulde undre ham, om Vedkommende vilde søge at opfriske en falmet Popularitet ved i denne Anledning endog at bringe Unionens Opløsning paa Tale. Jeg ytrede da, at det under disse Omstændigheder vel kunde være af noget forskjellig Betydning i Sverige, om Storthingets Beslutning i Statholder-Sagen fremkom til den ene eller den anden Tid under Rigsdagen, og at Sagens Foretagelse i Norge maaskee nok kunde erholdes lempet derefter, hvortil Greven bemærkede at det vel vilde være bedst, om den ikke kom ganske samtidigt med Behandlingen af de diplomatiske Budget-Poster paa Rigsdagen, men at der heller ikke i den Henseende behøvede at gjøres nogen særskilt Foranstaltning naar Tilfældet vilde blive, som jeg fandt sandsynligt, at Sagens Fremgang i Norge paa almindelig Maade vilde føre til dens Afgjørelse af Storthinget omtrent sidst i November eller først i December. —

Efter de Erfaringer, jeg saaledes havde gjort, og hvis Paalidelighed ikke svækkedes ved noget modsat Indtryk fra andre Sider, selv efterat man i Stockholm var bleven nærmere bekjendt med den af Grev Anckarsvärd bebudede Motion, der oprindelig skal have concluderet til Opløsning af Foreningen og først senere være blevet indskrænket til dens Revision, kunde jeg ikke finde Grund til Andet end at bestyrke den Tanke i Norge, at Stem-

ningen i Sverige nu ikke vilde være hinderlig for Statholder-Sagens Fremme og at der saaledes var Udsigt til Sanction paa en med Musæus's Forslag stemmende Beslutning, uden at jeg for Øvrigt havde Andeel i eller speciel Kundskab om, med hvilken Bestemthed eller i hvilket Omfang Ytringer i denne Retning fra anden Kant kunne være faldne og have fundet Udbredelse i eller udenfor Storthinget. —

Under en Samtale angaaende Sagen med en af mine daværende Colleger i Statsraadet i de første Dage af December faldt der fra hans Side en Antydning, om det ikke vilde være bedst at faae Storthingets Beslutning saa betimeligt afgiven, at den kunde blive sanctioneret medens Hs. Mst. endnu opholdt sig i Christiania. Hertil bemærkede jeg, at dette Spørgsmaal allerede havde fremstillet sig for os inden Afreisen fra Stockholm; men da Hs. Mst. paa vor Forespørgsel, om der ikke skulde følge svenske Statsraader med ham til Christiania, havde givet negtende Svar, havde vi imellem os været af den Mening, ved hvilken jeg fandt at burde holde fremdeles fast, og hvis Rigtighed jeg ogsaa fik erkjendt af den ovennævnte Collega, at det vilde være meget uheldigt, ja farligt for den fremtidige Stemning mellem Broderfolkene, om det i Sverige skulde kunne faae Udseende af, at man havde benyttet en Tid, da Kongen savnede al Adgang til umiddelbar Overlægning med svenske Statsmænd, til at erholde hans Stadfæstelse paa en Grundlovs-Forandring som i al Fald efter den almindelige Opinion i Sverige kunde være at tillægge Betydning ogsaa for dette Land, om end dets Styrelse maatte erkjendes ikke at have Ret til nogen officiel Indblanding deri. —

Forinden imidlertid endnu Storthingets Beslutning, som strax efter Hs. Mst.s Afreise fra Christiania var bleven fattet, havde kunnet gjøres til Gjenstand for Behandling

af den norske Regjering i Christiania, viste det sig, at den Maade, hvorpaa enkelte norske Aviser paa Forhaand havde omtalt den forventede Sanction, vakte en for Norge ugunstig Opmærksomhed baade i den Svenske Presse og paa Rigsdagen. I Forening med de øvrige Statsraader i Christiania søgte jeg da at virke til, at der ogsaa angaaende Lønnings-Vilkaarene for det vordende nye Statsminister-Embede blev afgivet fuldstændige Bestemmelser af Storthinget, dels for at ikke muligens Mangelen deraf navnlig ved svensk Indflydelse skulde blive en Aarsag til Udsættelse med Sanctionen, idet der kunde fremkastes Tvivl om Udsigten til at det nye Embede i Virkeligheden vilde blive udstyret saaledes at det kunde svare til hvad Kongen ved at bifalde Forandringen havde tænkt sig, dels ogsaa for at Sagen i det Hele samtidigt med selve Sanctionen kunde komme i fuld Orden ved den da paatænkte Udnævnelse af Statsraad Petersen til Stats-Minister i Christiania. —

Statsraad Birch-Reichenwalds Fremstilling af 10. Novbr. 1861, gjennem Statsraad Petersen den 11te s. M. sendt Kongen.

Da Sibbern og jeg i 1858 indtraadte i Statsraadet, laae det Spørgsmaal nær forhaanden, om Hans Majestæt, saafremt det forestaaende Storthing bifaldt et fra 1857 hvilende Grundlovs-Forslag om Statholder-Posten, skulde af Hensyn til Stemningen i Sverige kunne finde Sig hindret fra at sanctionere en saadan Beslutning.

I den Tanke, at hvis dette Spørgsmaal maatte besvares bekræftende vilde det være bedst, om det kunde bringes til at Storthinget i 1859, ligesom i 1857, ikke fattede Beslutningen, havde jeg under et Ophold i Sverige 1858

søgt at komme til Kundskab om Stemningen der, og havde navnlig efter Hans Majestæts Ønske en udførlig Samtale derom med da værende Statsraad Greve Hamilton. Resultatet var over Forventning tilfredsstillende, og det blev derfor af mig ganske undladt at røre videre ved Sagen enten i den ene eller den anden Retning, indtil Hans Majestæt i September 1859 første Gang som Konge skulde reise til Norge for at aabne Storthinget. Men da dette snart derefter kunde komme til at behandle Statholder-Sagen, fandt vi før Afreisen fra Stockholm at burde bringe paa Bane for Hans Majestæt Vigtigheden af at søge det yderligere stadfæstet, at der ikke af Hensyn til Opinionen i Sverige vilde stille sig nogen for Hoistsamme betænkelig Hindring imod at følge Sin Tilbøielighed til at sanctionere Grundlovs-Forandringen, naar denne af Storthinget maatte blive besluttet.

En saadan Stadfæstelse blev da ogsaa given af flere blandt det svenske Statsraads Medlemmer, idet den fælles Tanke, hvorefter man dengang handlede eller ytrede sig, var:

1, ved Sanction i Statholder-Sagen at bortrydde hvad der fra norsk Side betragtedes som en Anstøds-Steen i Forenings-Forholdet, medens det fra svensk Side ikke længere tillagdes nogen væsentlig Betydning, og
2, derved at berede lettere Vei for de enkelte, til Foreningens Tarv sigtende Forandringer, hvorom der dengang fra svensk Side alene blev talt, nemlig foruden en anden Organisation af Interims-Regjeringen, ogsaa en mulig Modification af Grundlovens § 25.

Dette var Situationen i 1859 indtil i December Maaned, da paa den ene Side Storthinget fattede sine bifaldende Beslutninger først i Statholder-Sagen og derefter om Interims- og Prindse-Styrelsen, medens paa den anden Side Rigsdagen optog til Behandling den Dalman'ske

Motion og forkastede Forslagene om Interims-Regjering m. V. Vistnok var i Mellemtiden ogsaa fremkommet Greve Anckarsvärds Motion angaaende en omfattende Revision af Forenings-Acten; men at denne Motion bevirkede nogen forandret Stemning i Sverige stemmer ligesaalidt med vor personlige Erfaring som med hvad derom er udtalt i den Circulair-Note af 7 November 1859 fra Udenrigs-Ministeren til Gesandtskaberne i Udlandet, hvis Indhold i sin Tid blev confidentielt meddeelt til den norske Regjering og efter Hans Majestæts Befaling tillige til Storthinget faa Dage førend dette fattede de ovenfor nævnte Beslutninger.

Senere udvikledes Forholdene i Sverige og navnlig i det svenske Statsraad derhen, at Hindringer reistes imod den norske Statholder-Sags Fremme til Sanction anderledes end som en unionel Sag og i Forbindelse med en Revision af Forenings-Acten; og da disse Hindringer tilsidst havde bevirket Negtelse i norsk Statsraad af den tidligere paatænkte Sanction, søgte det svenske Statsraad bagefter ogsaa at faae tilintetgjort for Hans Majestæts Vedkommende Betydningen af den i denne Afgjørelses-Maade liggende Erkjendelse af Sagens reent norske Charakter.

Det var os vistnok ikke lidet paafaldende, at alt dette kunde skee under Medvirkning af Mænd, hvis Deeltagen i Sagens Fremme paa et tidligere Stadium nødvendigviis maatte hvile paa den dobbelte Forudsætning, at den ikke blot kunde afgjøres bifaldende, men ogsaa at den skulde afgjøres i udelukkende norske Former; thi kun under denne sidste Forudsætning var der nogen Mening i at forhandle underhaanden om de Hensyn, som ved den norske Afgjørelse kunde være at tage til Opinionen i Sverige.

Vi indskrænkede os imidlertid dengang til at søge den uforandrede norske Opfatning gjennemført for vort eget Vedkommende, uden at vi da fandt det for Sagens Skyld fornødent at støtte os til hine tidligere Erfaringer om Forholdene i Sverige; og hvis man fra svensk Side var bleven staaende ved det i 1860 vundne Resultat, vilde man maaskee ogsaa fremdeles have kunnet undgaae herfra at søge med nogen Hentydning tilbage til de tidligere Forholde.

Men nu har man i den Grad fraveget den Grundvold, paa hvilken der oprindelig byggedes, at i den svenske Justitiæ-Statsministers Foredrag af 7 April 1861 en omfattende Revision af Forenings-Acten endogsaa fremstilles som Betingelsen for at den norske Statholder-Sag kan nyde Fremgang, saa at man altsaa nu gaaer netop i den modsatte Retning af hvad der efter det Ovenanførte i 1859, med Hans Majestæts Billigelse, var forudsat fra begge Sider.

Det faldt i min Lod som Chef for Justits-Departementet at gjøre Udkast til den norske Regjerings Betænkning over det nævnte Foredrag og som Følge deraf at maatte give en fuldstændig Fremstilling af Alt hvad der, mig bekjendt, er forhandlet saavel i Statholder-Sagen som med Hensyn til Revisions-Spørgsmaalet, for at derved disse Sagers Behandling fra norsk Side og den Forbindelse med hinanden, i hvilken de uheldigviis nu ere blevne satte, kunde stilles i det rigtige Lys ogsaa for Hs. Msts. eget høie Vedkommende. —

Herunder har jeg ikke fundet at kunne ganske forbigaae et saa særdeles væsentligt Moment til Støtte for den norske Behandlingsmaade, som der efter min Overbevisning ligger deri, at den Opfatning af begge de nævnte Spørgsmaales Beskaffenhed saavel hvert for sig som i deres indbyrdes Forhold, efter hvilken man i Norge den

hele Tid har handlet og tilraadet Hs. Mst. at handle, og som nu atter er lagt til Grund for den norske Regjerings Betænkning af 21 October 1861, — at denne Opfatning endnu indtil December 1859 ogsaa har været accepteret i Sverige af Mænd, som maatte erkjendes fuldeligt competente til at kjende Stemningen og bedømme Forholdene der. Undladelsen af at benytte Kundskaben herom til den Fremstilling, jeg skyldte at give af Sagernes rette Sammenhæng vilde jeg ligesaa lidt for mig selv som for Andre have kunnet undskylde med at der for de tidligere Overveielser med Hensyn til Statholder-Sagen ikke kan tilveiebringes officielle Data; thi Umuligheden heraf er begrundet i Sagens egen Natur, idet den netop formedelst sin udelukkende norske Charakter aldrig kan fra norsk Side blive at behandle med svenske Mænd anderledes end paa en ikke-officiel Maade i den Forstand hvorom her er Spørgsmaal. —

De af mig i Indstillingen af 21 October 1861 gjorte Antydninger om, hvilken Bestyrkelse der fra Sverige har været given til den Mening, man paa norsk Side har havt om Situationen i 1859, ere imidlertid holdte i en saadan Almindelighed, at de reent personlige Forholde derved ere blevne fuldkommen uberørte, og fremdeles ville kunne blive det under Sagens fortsatte Behandling inden de resp. Statsraad, aldenstund Vedkommende ikke selv maatte ønske enten at meddele eller at fremkalde yderligere Forklaringer. Saadan har idetmindste min egen Tanke været, og er det fremdeles. —

Men saafremt det desuagtet maatte befindes, at hine Momenter i Fremstillingen af Sagernes Gang ere benyttede anderledes end Hensyn til Sandhed og Ære tilsteder, eller saafremt der antages at være i den Grad overvægtige Grunde tilstede for slet ikke at benytte disse Momenter, at her er begaaet en politisk Feil, da rammer i ethvert

Fald Skylden mig, som den, der er fuldtud ansvarlig baade for Fremstillingens Form og for dens Indhold, — og Følgen af, at der kan findes at burde gives en Opreisning for hvad der er skeet, maa da nærmest blive den, at jeg fjernes fra Hs. Msts. norske Statsraad, men for denne Sags Skyld hellerikke nogen Anden, end jeg. —

d. 10 November 1861

Birch-Reichenwald.

Statsraad Birch-Reichenwalds Foredrag af 27. Novbr. 1861, afgivet i Henhold til Kgl. Resolution af 16de s. M.

Efterat tvende af den norske Regjering under 21 October og 2 November sidstl. afgivne underd. Indstillinger betræffende en i sammensat Statsraad d. 9 April 1861 af den svenske Justitiæ-Statsminister afgiven underd. Forestilling angaaende en Revision af Rigs-Acten m. V. have i norsk Statsraad d. 16 dennes været i Underdanighed fremlagte for Ds. Mst., har det naad. behaget Ds. Mst. at resolvere:

Denne Sag udsættes,

samt i Forbindelse dermed lige naad. at tilkjendegive som følger:

Efterat Jeg har ladet Mig foredrage den Norske Regjerings, tilfølge af naadigst Paalæg i Combineret Statsraad af 9 April sidstleden, nu afgivne underdanigste Betænkning betræffende en paatænkt Revision af Unionsbestemmelserne mellem de forenede Riger, vil Jeg, inden Jeg afgiver naadigst Bestemmelse om, hvorvidt nævnte underdanigste Betænkning skal oversendes til den svenske Justitiæ-Statsminister for at til underdanigst Foredrag i Combineret svensk-norsk Statsraad fremkomme, herved have den norske Regjering

paalagt, i Continuationsindstilling at indkomme til Mig med nærmere Forklaring om:

1. hvortil der sigtes med de i den Norske Regjerings underdanigste Betænkning paaberaabte »utvetydige, men ogsaa paa Grund af Vedkommendes Stilling og nøie Bekjendtskab til Forholdene i Sverige desto mere vægtige Udtalelser«, der gaves i November 1859 og umiddelbart efter Fremkomsten af en af en Repræsentant paa det svenske Ridderhuus i Efteraaret 1859 fremsat privat Motion om et Andragende til Hans Majestæt Kongen, gaaende ud paa, at Foranstaltninger til Revision af Forenings-Acten maatte blive trufne; samt
2. til hvilke Data den Norske Regjering støtter den paa et andet Sted i samme underdanigste Betænkning anførte Paastand om, at den i Norge almindeligt raadende Mening om, at i 1859 et Tidspunkt var indtraadt, da Spørgsmaalet om en Forandring med Statholder-Embedet kunde uden Ulemper fra nogen anden Side paany bringes frem til Afgjørelse, ikke blot som et i formel Henseende reent norsk Anliggende, hvorom den Norske Regjering ytrer, at der ikke vides paa den Tid, ligesaalidt som tidligere, fra nogen Kant at være ytret Tvivl, men ogsaa med et i Realiteten gunstigt Resultat — at
   »denne i Norge som anført dengang almindeligt »raadende Mening blev paa samme Tid ogsaa deelt »inden Kredse i Sverige, hvor det paalideligste »Bekjendtskab til Forholdene og Opinionen der i »Landet maatte forudsættes at være tilstede.«

I Anledning heraf skal undertegnede Statsraad Birch-Reichenwald, der i Egenskab af Chef for Justits-Departementet har afgivet det til Grund for den norske Regjerings

ovenfor nævnte Betænkning af 21 October sl. liggende underd. Foredrag, tillade sig i Underd. at anføre Følgende:

Forinden jeg som Medlem af Statsraads-Afdelingen i Stockholm i Efteraaret 1859 begav mig til Christiania, hvor Ds. Mst. agtede at aabne Storthingets Forhandlinger, fandt jeg det at være min Pligt at søge at erhverve Vished om den vedvarende Gyldighed af de Erfaringer, jeg allerede under et Ophold i Sverige i det foregaaende Aar havde havt Anledning til at gjøre om, at det dengang af Mænd, som maatte forudsættes baade at være vel bekjendte med Forholdene i Sverige og fuldt competente til at dømme om dem, blev antaget, at der ikke af Hensyn til disse Forholde kunde være nogen væsentlig Betænkelighed ved Statholder-Postens Ombytning med en Statsminister-Post. —

Der skede da i September 1859, efter dertil af mig og et andet Medlem af Statsraads-Afdelingen i Stockholm specielt given Anledning atter af anseete svenske Mænd og navnlig af flere Medlemmer af Ds. Msts. svenske Statsraad Udtalelser, som gik ud paa, at Spørgsmaalet om en Forandring med Statholder-Embedet kunde uden Hinder fra svensk Side bringes til Afgjørelse med et i Realiteten gunstigt Resultat, medens der ligesaa lidt dengang som tidligere ytredes nogen Tvivl om Sagens Afgjørelse i formel Henseende som et reent norsk Anliggende. —

Af de saaledes vundne Erfaringer drog jeg for mit Vedkommende den Slutning, at der ingen Betænkelighed kunde være mod at tilkjendegive Medlemmer af det da forsamlede Storthing, at saafremt dette under Behandlingen af de flere hvilende Forslag til Forandring i Grundlovens § 12 m. fl. fattede en Beslutning som den, der senere under 9 Decbr. 1859 blev afgiven, kunde denne Beslutning ventes at ville blive af Ds. Msts. Raad anbefalet til naad. Sanction.

Disse ere de Data, til hvilke jeg har støttet den i Ds. Msts. naadigste Dictamen omhandlede Udtalelse i mit underd. Foredrag af 21 f. M., hvorefter en i Norge raadende Mening om, at Udsigterne paa hiin Tid vare gunstige for Statholder-Spørgsmaalets Afgjørelse overensstemmende med Norges Ønsker, ogsaa var bleven delt inden Kredse i Sverige, hvor det paalideligste Bekjendtskab til Forholdene og Opinionen der i Landet maatte forudsættes at være tilstede. —

Naar der i samme underd. Foredrag er paaberaabt utvetydige og vegtige Udtalelser, der gaves i November 1859, umiddelbart efter Fremkomsten paa det svenske Ridderhus af en privat Motion angaaende Revision af Rigs-Acten, da er det derom i Foredraget Anførte ligeledes støttet til de Erfaringer jeg ogsaa i denne Henseende personlig havde havt Anledning til at gjøre som Medlem af Statsraads-Afdelingen i Stockholm, og specielt til det med disse Erfaringer i alt Væsentligt stemmende Vidnesbyrd, som indeholdes i et Circulære af 7 November 1859 fra H. Exc. Udenrigs-Ministeren til Ds. Msts. Gesandtskaber i Udlandet. Dette Circulære, der efter sit eget Indhold skulde tjene til at oplyse den i hiin Rigsdags-Motion omhandlede Sags virkelige Stilling og Betydning paa den Tid, har, foruden efter sin nærmeste Bestemmelse at være kommet til Afbenyttelse i Udlandet, navnlig ligeoverfor fremmede Staters Regjeringer, endvidere været meddelt under confidentiel Form ikke alene til den norske Regjering, men tillige til det norske Storthing umiddelbart forinden dette i Decbr. 1859 fattede sine Beslutninger saavel om Interims-Regjeringen som angaaende Statholder-Spørgsmaalet, paa hvilke Beslutninger det maatte forudsættes at Kjendskab til Circulærets Indhold ikke vilde blive uden Indflydelse. —

Efter saaledes ifølge Ds. Msts. naad. Befaling i Un-

derdanighed at have oplyst, hvilke de Data ere, til hvilke de her omhandlede Dele af mit underd. Foredrag af 21 October sl. sigte, maa jeg endnu udbede mig naad. Tilladelse til ogsaa at oplyse Aarsagen til, at ikke selve Foredraget allerede indeholder de nærmere Forklaringer, som nu ere blevne underd. meddelte.

Medens paa den ene Side Henvisningen til hine Data, der havde været den væsentligste Aarsag og Anledning til min Opfatning i 1859 af Statholder-Sagens Forhold til Sverige og Unionen, ikke i Foredraget kunde undlades, eftersom det alene derigjennem kunde gjøres klart, hvorledes den Understøttelse, som blev Motionen om en Forandring med Statholder-Embedet til Deel fra Ds. Msts. norske Raads Side hvilede paa den i de paaberaabte Omstændigheder begrundede Overbevisning, at en endnu større Tilfredshed med Unionen og en deraf bevirket yderligere Tilnærmelse mellem Broderfolkene saavel i politisk som social Henseende vilde blive fremkaldt ved det Vidnesbyrd om Sveriges broderlige Sindelag, som antoges at ville ligge deri, at ingen Indvending fremkom fra svensk Side mod Ophævelsen af Statholder-Posten ved Overenskomst mellem Norges Konge og Norges Folk, — fandt jeg paa den anden Side i den Omstændighed at de Meddelelser, som havde fundet Sted imellem svenske og norske Statsraads-Medlemmer angaaende et reent norsk Anliggende efter Sagens Natur ikke kunde være officielle, saavelsom i den Betragtning, at Circulæret af 7 Novbr. 1859, skjønt meddelt Storthinget og bekjendt for alle dets Medlemmer, dog kun var meddelt i confidentiel Form, Anledning til at troe, at udtrykkelig og speciel Paavisning af de Data, hvortil der i mit underd. Foredrag hentydedes, burde eller i alt Fald kunde undlades, saalænge den ikke af Ds. Mst. Selv var forlangt.

NOGLE BIDRAG
TIL
ERKEBISKOP OLAF III ENGELBREKTSSØNS HISTORIE.

AF

DR. LUDVIG DAAE.

I.

Enhver, der har noget grundigere Kjendskab til vor Middelalders Historie, vil vide, at man i Regelen veed saare lidet selv om dens Hovedpersoners Herkomst og om disses Livsforhold i det Hele. Vor Kundskab kan i Regelen alene hentes af tilfældigt forekommende Oplysninger fra Dokumenter, der ikke ere affattede i den Hensigt at tilfredsstille senere Tiders historiske Videbegjærlighed. Ikke en eneste Nordmand før Reformationen har — bortseet fra Sagaerne om vore Konger — fundet hvad vi ville kalde en Biograph, og dette gjelder saavel om Norges geistlige, som om dets verdslige Høvdinger.

Kaste vi et Blik paa Biskopsrækkerne, ville vi see, at man kun yderst sjelden har endog den tarveligste Oplysning om vore Kirkefyrsters Byrd, især fra den Tid af, da Sagaerne ophøre. Selv Mænd som Erkebiskop Jon Raude og Brødrene Arne og Audfinn i Bergen tilhøre os aldeles ubekjendte Familier, ja paa Bergens Bispestol er

endog Aslak Bolt den første, hvis Fader vi kunne paavise. Dette tyder paa, at kun de færreste Biskopper have tilhørt Landets fornemmere Ætter. Og herigjennem forstaa vi, at vort verdslige Aristokrati kun meget sjelden eller aldrig har ladet sine Sønner faa Datidens videnskabelige Dannelse. Dette har aabenbart i høi Grad svækket Høvdingklassens Kraft. Hvor ganske anderledes saa det ikke i den Henseende ud i Danmark? Her bestod den intimeste Forbindelse mellem Hierarchiet og Herremændene. Disses Sønner vare her selvskrevne Candidater til Bispestole og Prælaturer, til hvilke kun yderst sjelden Parvenuer formaaede at svinge sig op. Vil man see hen til Catholicismens sidste Tid i Danmark, da finder man, at, da Reformationen indførtes gjennem Christian III's Statskup, sad der i Roskilde Stift en Rønnow, i Odenses en Gyldenstjerne, paa Ribes Bispestol en Munk, paa Aarhuus's en Bille, paa Viborgs en Friis, paa Børglums en Krumpen, og den ledige Erkestol var i Hænderne paa en Bille.

En af de norske Kirkefyrster, hvis Herkomst hidtil har været ubekjendt, er vor sidste Erkebiskop. Olaf Engelbrektssøn fortjener dog uimodsigelig en Plads mellem de interessanteste Personligheder i hele Norges Historie; thi jo mere hans Liv studeres, desto mere viser han sig som en Mand, hos hvem betydelige Evner, høi Dannelse, varm Fædrelandskjærlighed og mangesidig Virkelyst vare forenede, hans ulykkelige Skjebne falder paa en vis Maade sammen med den norske Selvstændigheds Undergang, og hans Navn faar saaledes en tragisk Klang. Man har Fornemmelsen af, at denne Mand, om han havde levet under gunstigere Tidsforhold, vilde have kunnet udrette meget.

I mange Aar har jeg tænkt over denne Mands Historie og grublet over hans hidtil gaadefulde Herkomst.

Hvad denne sidste angaar, haves kun usikre eller endog ligefrem forkastelige, umulige Beretninger.

Arild Hvitfeldt, som har saa mange norske Anekdoter fra Reformationstiden[1], fortæller: »Erkebispen og Hr. Vincents Lunge var nogen gammel Had imellem, først for, at Hr. Vincents havde kastet hannem engang i hans Næse, at han ikke skulde være kommen af god Adel, fordi hans Fader var først adelet af Kong Christiern den første«[2]. Dette maa jeg antage for et upaalideligt Sagn. Thi ikke alene kjendes ingen af Christiern I adlet Nordmand ved Navn Engelbrekt, men det er endog sandsynligt, at Erkebispen ikke har været Adelsmand, hvorom nærmere nedenfor. Han har dog ført et Vaaben, tre Lilier om en Rose; men dette kan han godt have antaget paa egen Haand, saa meget mere, som stundom andre Mænd i hans Stilling vides at have gjort noget lignende, f. Ex. Erkebiskop Birger Gunnersen i Lund, der i den Anledning skal have havt Ubehageligheder med Henrik Krummedike, som vilde formene ham at føre Lindetræet, der førtes i Vaabenet af hans egen Slægt. Og naar nu betænkes, at Olaf netop førte en Rose, bliver det høist sandsynligt, at det egentlig kun var hans Domkirkes bekjendte Rose, han benyttede. Rosen med Liljerne har vistnok været ført som Vaaben af en Lagmand i Oslo i det fjortende Aarhundrede[3], men at tænke paa en Forbindelse mellem Olaf Engelbrektssøn og denne er sikkert saare urimeligt.

Man har seet, at der er tillagt Olaf Familienavnet Lunge, hvormed formodentlig dog ikke har været Meningen at henføre ham til den danske Slægt af dette Navn; men

[1] Se herom Rørdam, Arild Hvitfeldt, S. 7 og mine Bemærkninger i Norsk hist. Tidsskr., III, 338.

[2] A. H., Folioudg. p. 1470.

[3] Dipl. Norv., II, pag. 129.

dette Navn er saa urimeligt, at det ikke lønner Umagen videre at dvæle derved. Det samme er Tilfældet med en Beretning om, at Erkebiskopen skulde »være en Søn af en norsk Adelsmand Engelbrekt Eriksen til Helle i Stavangers Stift« og Margrete, Datter af Biskop Audun i Stavanger[1]. Ved en tidligere Leilighed[2] mener jeg tilfredsstillende at have godtgjort denne Beretnings Umulighed. Den gjendrives nemlig allerede derved, at en Datter af Audun († 1445 som en gammel Mand) efter Naturens Orden neppe har kunnet være Moder til Olaf, og der er i dennes Historie heller ikke det svageste Spor til, at han har havt nogensomhelst Berøring med Vestlandet. Alt gaar derimod i den bestemte Retning, at han har været hjemmehørende i Erkestiftet.

Det forekom mig i sin Tid sandsynligt, at Olaf turde være en Frænde af de to tidligere Erkebisper Olaf Throndssøn og dennes Eftermand, Brodersønnen Gaute Ivarssøn, og denne Formodning tør maaskee ikke være helt urimelig, skjønt jeg ikke kan fremlægge Beviser og selvfølgelig ikke udgiver den for mere end en Gjetning. Denne hvilede derpaa, at foruden Olafs eget Navn ogsaa Navnene Gaute og Thrond forekomme i begge Slægter, samt paa en Henvisning til den Kjendsgjerning, at i det catholske Hierarchis Historie ligefra Paverne selv og nedad jevnlig findes Exempler paa, at de høie kirkelige Stillinger paa en Maade ere gaaede i Arv i Sidelinjer[3]. Havde vi nærmere Oplysninger om vore catholske Biskopers Familieforhold, vilde vor egen Kirkehistorie her sikkert frembyde end flere Exempler i denne Retning end dem, der allerede kjendes. Oslobispen Nicolaus efterfulgtes af en Orm, i

---

[1] Kraft, Norges Beskr. (ældre Udg.), IV, 168.

[2] Norsk hist. Tidsskrift, 3. R., V, 252.

[3] Se min Afhandling: Norges sidste Erkebiskop (ufuldendt) i Norsk Maanedsskrift, udg. af D. Meidell, I, 269.

hvis Navn jeg har meent at finde et Vink om, at han har været af Nicolaus's Halvbroders, Orm Kongsbroders, Æt, Bisperne Arne og Audfinn i Bergen vare Brødre, Erkebiskop Arne Vade var Erkebiskop Eilifs Søstersøn, Gaute, som allerede anført, Olaf Throndssøns Brodersøn, Olaf Harniktssøn i Bergen var Aslak Bolts Søstersøns Søn, ligesom det er min Formodning, at den mægtigste catholske Biskop i Bergen, Andor, var en Frænde af Forgjængeren Hans Theiste.

Derhos vendte jeg mig under mine Tanker om Olaf ogsaa til Veø i Romsdalen. I den gamle mærkelige Kirke paa denne Ø, hvor der i Middelalderen var et Handelssted, findes nemlig Olaf Engelbrektssøns »Vaaben« anbragt paa en Stol i Choret. Dette turde tyde paa, at der mellem ham og denne Egn fandt en særlig Forbindelse Sted. Der er da heller ikke saa lang Afstand mellem Veø og den Egn paa Nordmøre, hvor Erkebisperne Olaf II og Gautes Slægt hørte hjemme, nemlig Gaarden Aspe i Fredø Sogn. Jeg var endog et Øieblik inde paa en Gjetning om, at man muligens kunde see Olafs Forældre i Ægteparret Engelbrekt Anfindssøn og Magnhild Throndsdatter, der forekomme i et Diplom fra Veø af 1504, og som efter et andet Diplom synes at have nogen Forbindelse med Slægten paa Aspe[1]. Men Gjetningen forekom mig dog snart at være altfor vild, og jeg opgav den derfor aldeles. Hvad Vaabenet i Veø Kirke angaar, kunde jeg ellers tænke mig, at Veø Prestegjeld, der laa under Domkapitlet i Throndhjem, kunde have været Olaf Engelbrektssøns Præbendekald, førend han fra Kannik steg til Decanus.

Jeg gaar nu over til at omtale vor Erkebisps vitterlige Frænder. Som saadanne kjendes først to utvivlsomme Brødre.

---

[1] Dipl. Norv., XI, No. 282 og No. 246 samt No. 295.

Den ene, Gunnar, blev Kannik i Oslo og nævnes i denne Stilling 1525 og 1529; sidste Gang omtales han udtrykkelig som Erkebiskop Olafs Broder. Men forøvrigt vides Intet om ham, saaledes ikke, om og hvor han har studeret udenlands. Biskop Hans Reff roser ham for Troskab i Brevet af 1525. I 1529 synes han at have aflagt et Besøg hos Broderen i Nidaros[1].

Den anden Broder hedder Aslak. Han nævnes udtrykkelig som Olafs Broder i et, saavidt jeg veed, endnu ikke trykt Brev af 1537[2] og var da i Throndenes og er sandsynligviis den samme Aslak Engelbrektssøn, der 1533 nævnes som Sædesvend ligeledes i Throndenes[3], og formodentlig ogsaa identisk med den A. E., som 1521 fører Fisk fra Senjen til Bergen[4]. I 1535 sees han at være Raadmand i Throndhjem; i vedkommende Brev[5] betegnes flere Mænd som Væbnere, men Aslak ikke, hvilket taler mod Erkebispens paastaaede adelige Herkomst; i 1533 under Rigsmødet i Bod opføres han ogsaa blot mellem »flere ærlige Dannemænd«[6]. Den sidste Gang, jeg har fundet ham ilive, er 1549,[7] da han kun kaldes »ærlig og fornumstig Mand«, hvilket altsammen tyder paa, at han og hans Slægt ikke har været andet end agtede Bønder eller Borgere.

En tredie Broder af Erkebispen, Halvard, nævnes, dog ikke i noget Diplom[8], men i en yngre Notits blandt

[1] Dipl. Norv., VII, pag. 645 og pag. 715.

[2] I Langebeks Diplomatarium i det danske Rigsarchiv.

[3] Norsk hist. Tidsskr., 3 R., I, 6.

[4] Norske Regnskaber og Jordebøger, udg. af Huitfeldt-Kaas, II, 696.

[5] D. N., XI, pag. 714.

[6] D. N., IV, pag. 807.

[7] D. N., II, No. 1151.

[8] I Regnskaber og Jordebøger, III, 23, omtales dog en Halvor Engebretsen i Aaret 1521. Det kunde maaskee være Erkebispens Broder.

Schønings Haandskrifter, hvor der tales om en »Ridder (!) Halvor«, Erkebispens Broder, »hvis Datter skulde være bleven gift med en Adelsmand, Johan Trygge i Senjen«. Dette lyder apokryphisk; imidlertid har der været en Bondefamilie, som ansaa sig for at have adeligt Udspring og kaldte sig Trygge. Den hørte især hjemme i Nordmøre[1].

En Søn af en unævnt Søster af Erkebiskop Olaf Engelbrektssøn var Gaute Taraldssøn, ogsaa kaldet Gaute Cantsler, fordi han havde indtaget en Secretairstilling hos sin Morbroder. Han fulgte denne i Landflygtighed 1537, kaldtes saa Gaute Norweger, men kom igjen tilbage og opnaaede endog en Forlening. Sandsynligviis er han den samme Gauto Nidrosiensis Norvegus, der i 1528 indskreves ved Universitetet i Köln. Ikke usandsynligt er den Halvardus Taraldi Nidrosiensis, som indskreves ved samme Universitet i October 1535, en Broder af Gaute Taraldssøn og altsaa ligeledes Erkebispens Søstersøn, ligesom den Tronderus Aslaci Nidrosiensis, som samtidig og sammesteds indskreves som Student, rimeligviis er en Søn af Erkebispens ovenfor omtalte Broder, Aslak. Ingen af disse to sidste Kölnerstudenter hører man siden noget om. At Erkebispen har ladet disse unge Slægtninge vælge

[1] Om denne Familie, der virkelig maa have været en af de Ætter, i hvilke gamle Traditioner længe holdt sig, omtrent vel i Lighed med de gamle Slægter i Gudbrandsdalen, kan henvises til Schønings Reise, II, især S. 85—86, Klüwers norske Mindesmærker, S. 119—120, Nicolaysens Fornlevninger, S. 553—554, Regnskaber og Jordebøger ved Huitfeldt-Kaas, II, 76, Norske Herredags-Dombøger ved Thomle, 1. R., I, 207 fgg. samt Personalhistorisk Tidsskrift, 3. R., II, 35. Tilsammenlagte give disse Kilder ret interessante Oplysninger og for nogle Led ogsaa en Stamtavle. Familienavnet skal have været ført lige ind i 19de Aarh.

just Kölns Universitet, er betegnende; det var nemlig en erkekatholsk Høiskole[1].

Endelig have vi den noksom bekjendte Christofer Throndssøn, hvis Slægtskab med Olaf er notorisk, og som indtager en vigtig Plads i hans Historie.

I saakaldte »Slægttavler« har der været tillagt vor Erkebiskop en Søn Engelbrekt, der skal have eiet Gaarden »Dalhammer i Jemteland« og have været gift med en Datter af den lutherske Biskop i Throndhjem Hans Gaas, uden at der vides mere om ham, og maaskee er der ikke engang noget i den hele Fortælling. En Datter af samme Engelbrekt skulde have været gift med Hans Offesson Rød. Dette maa staa ved sit Værd.

Endnu en kvindelig Efterkommer af Olaf har været nævnt. En »Karen Engelbrektsdatter«, gift med Jørgen Hansen, der var Sognepræst til Hjørendfjord paa Søndmøre i den lange Tid 1575—1630, skulde have været Sønnedatter eller endog Datter af Erkebispen[2]. Det sidste vilde nu ligefrem være umuligt, da den ældste af hendes Børn angives at være født 1592. Dette Barn var Engelbrekt Jørgensen, der døde 1659 som Sognepræst til Domkirken i Bergen. Da nu han var Fader til Digterinden Dorothea Engelbrektsdatter, vilde, om disse Beretninger medførte Sandhed, denne mærkelige Forfatterinde nedstamme fra Erkebispen. Dette kunde jo være ret pikant, men er aabenbart urigtigt. Thi hvad Genealogerne ikke have kjendt, er den slemme Omstændighed, at det præstelige Ægtepar i Hjørendfjord i en udentvivl paalidelig,

[1] See den af mig i Norsk hist. Tidsskrift, III (1. R.), S. 481—491 meddelte Matrikel over nordiske Studerende ved Kölns Universitet i det 16de Aarh.

[2] Lampe, Bergens Stifts Biskoper og Præster, II, 240—241.

samtidig Optegnelse begge siges at være af jydsk Fødsel[1].

II.

Efterhaanden var jeg kommen til den Tro, at Spørgsmaalet om Erkebiskopens Forældre og Herkomst hørte til dem, der aldrig vilde blive besvarede, og i ethvert Fald nærede jeg kun ringe Haab om selv nogensinde at blive istand til at finde en Løsning af Gaaden. Saameget større var derfor min Glæde, da jeg i et Verk, hvor man mindst skulde formode det, fandt en Notits, der, som jeg tror, bringer Lys i Mørket.

I indeværende Aar (1906) er i Kjøbenhavn udkommet et høist fortjenstligt Arbeide: »De danske Helligaandsklostre, Fremstilling og Aktstykker ved J. Lindbæk og G. Stemann. Blandt de meddelte Aktstykker er ogsaa (No. 154) en Fortegnelse over »Skandinaviske Medlemmer af Helligaandsordenens Broderskab« (1478—1521), det vil sige Nordboer, som ere antegnede i Ordenens *liber confraternalis* i Rom; nogle af de anførte Personer have personlig ladet sig optage, andre høierestaaende ere antegnede som fraværende.

De norske Navne, som findes mellem et Antal af omtrent otti Skandinaver i det Hele, ere alle fra Nidaros Erkebispedømme. Erkebiskop Gaute (der havde været i Rom 1474—75 for at opnaa Anerkjendelse af sin Værdighed), er antegnet to Gange, først (1488) ved en Procurator, en Thorkel Andreassøn fra Vadstena, anden Gang, ligeledes ved en Procurator, 1493, begge Gange altsaa fraværende. Samme Aar og ved samme Procurator antegnes ogsaa *Saxo Gunnarii*, Decanus i Nidaros. Derefter see

---

[1] Danske Magazin, 4. R., V, 51 (Optegnelser af Dr. Christopher Dybwad fra hans Norgesreise 1620).

vi den samme Decanus Saxe Gunnarssøn paany antegnet og det tilligemed flere andre Mænd og Kvinder fra Erkebispedømmet. Denne Notits, paa hvilken min følgende bestemte Formodning om Erkebiskop Olafs Herkomst støtter sig, lyder saaledes:

»*Saxo Gunerii decanus ecclesie Widrusiensis (!) et ejus mater et Vigibertus (!) Gunerii et ejus uxor Yorund in parochia Trondens (!), Arverus canonicus Widrusisiensis (!), Aslacus Gunarii et ejus uxor Gertrudis in parochia Andenes Widrusiensis (!) diocesis hanc sanctissimam confraternitatem die ultimo decembris 15 primo.*

Vi skulle nu analysere denne Notits. Dateringen viser, som man ser: »sidste Dag i December 1501«. Udgiverne have imidlertid med Føie været i Tvivl, om herved efter vor nu almindeligt vedtagne Tidsregning skal menes 1500 eller 1501. Thi hvis man antager, at Nedskriveren af Notitsen har, som da hyppig skede, regnet Aarets første Dag at være første Juledag, vil det betyde 1500.

Der var paa den Tid Jubelaar i Rom, det Aar, som samlede Mennesker fra alle Kanter til den evige Stad, fordi Adgangen til Syndsforladelse der udgaves for særlig let at opnaa. Allerede dette giver Notitsen stor Interesse; thi der er neppe andensteds levnet os nogen Efterretning om et helt norsk Reiseselskab af Mænd og Kvinder, der har søgt til Rom i et Jubelaar[1]. De nævnte Mænd og Kvinder maa personlig have været i Byen; thi for det første er det ikke anført, at de ere antegnede ved nogen anden, og for det andet vides det, at det kun var fremragende Mænd, der havde Adgang til at lade sig antegne

[1] I 1350 sees den forhenværende Drotsete Erling Vidkunnssøn at have besøgt Rom til Jubelaaret; see min Krønike om Erkebisperne i Nidaros, S. 121.

ved Andre[1]. Mellem saadanne høitstaaende Personer indbefattedes ikke alene Erkebisper, men ogsaa Indehavere af de høieste (næstbiskoppelige) Værdigheder ved Domcapitler, og heraf forklares da, at Erkebiskop Gaute og (den første Gang ogsaa) Decanen Saxe, der som saadan stod umiddelbart efter Erkebispen i Rang ved Erkesædet, have kunnet antegnes af Fuldmægtige.

Der er i Notitsen nogle paatagelige Feilskrifter. At *Widrusiensis* er Feil for *Nidrosiensis*, vil Enhver kunne see. Men ogsaa *Vigeberti* er udentvivl forskrevet. Gjennemgaar man Registrene til samtlige Bind af vort Diplomatarium, vil man ikke en eneste Gang møde Navnet *Vigebert*. *Vigeberti* tør derfor i en Række af norske Navne fra det nordlige Norge sikkert trygt rettes til *Ingeberti*.

Det er endvidere neppe tvivlsomt, at de anførte Personer — maaskee med Undtagelse af Kanniken »Arverus«?[2] — ere Slægtninge eller Besvogrede, idet Ingibertus og Aslacus, der begge ligesom Decanen betegnes som Sønner af en Gunnarus, maa antages for dennes Brødre. Vi faa altsaa en Stamtavle af saadant Udseende:

Gunnar, hvis Hustru endnu lever 1500.

Saxe, dec. fac. Nidr. Ingebret * Jorun. Aslak * Gertrud.

Sammenligner man nu denne Stamtavles Navne med Navnene paa Erkebiskop Olafs Frænder, bliver Overensstemmelsen ret paafaldende. Vi have nemlig seet, at Olaf havde en Broder Gunnar og en anden ved Navn Aslak. At Stamtavlens Ingebret, hvem jeg nu tænker

---

[1] Lindbæks og Stemanns anførte Skrift, S. 59.

[2] Nogen Kannik i Nidaros af dette Navn kjendes ikke ellers; men jeg er ikke utilbøielig til at antage, at *Arverus* er forskrevet for *Alverus*, thi faa Aar i Forveien (1497) finde vi en Kannik ved Erkesædet ved Navn Alf Thorsteinssøn (Dipl. Norv., V, pag. 702).

mig identisk med Olafs Fader, har opkaldt en Søn efter sin Fader Gunnar og en anden efter sin Broder Aslak, er jo ret naturligt.

Sandsynligheden for, at vi her have med Erkebispens Slægt at gjøre, voxer ogsaa derved, at han, som i foregaaende Capitel paaviist, vitterlig har havt Frænder og Familieforbindelser netop i denne Del af Nordland, i Senjen. Man seer ogsaa, at Nordlændinger have nydt hans særlige Yndest og Protection, saaledes de to berømte (tilsidst lutherske Superintendenter!) Geble Pederssøn og Thorbjørn Olafssøn, der begge i sine Breve lægge næsten sønlige Følelser for ham for Dagen.

Og endelig er det meget interessant, at Decanen Saxe hører til Familiekredsen. Er nemlig han, som vi maa tro, den senere Erkebiskops Farbroder, da have vi heri uden Tvivl Forklaringen til, at Olaf (og Broderen Gunnar Engelbrektssøn) kom til at betræde den geistlige Bane, og vi kunne maaskee ogsaa i de Connexioner, som dette Slægtskab medførte, see en medvirkende Aarsag til, at Olaf selv saa tidlig er bleven Kannik og Decanus i Nidaros, fra hvilken Stilling han saa steg til den høieste kirkelige Værdighed i Riget. Om Decanen Saxe vides forøvrigt saare lidet. Han blev 1472 indskreven ved Rostocks Universitet og 1477 Magister sammesteds[1]. Af norske Kilder erfarer man intet andet om ham, end at han 1487 var Kannik i Nidaros[2], altsaa endnu da ikke Decanus. I denne sidste Stilling stod han fremdeles 1506.

Resultatet bliver altsaa, at Olaf maa antages at tilhøre en i ethvert Fald i Slutningen af det femtende Aarhundrede i Nordland bosat Familie. Forældrene have levet i Throndenes, hvis store og meget indbringende Præste-

---

[1] L. Daae, Matrikler o. s. v., S. 55. (Der tilføies: »de Aslogia«, og han har altsaa gaaet i Oslo Skole).

[2] D. N., III, pag. 699.

embede Farbroderen indehavde i sin Egenskab af Decanus i Nidaros Domcapitel. En anden Farbroder har levet i Andenes, begge ikke usandsynligt som Clienter af Erkebiskop og Domcapitel, maaskee som den førstes Sædesvende. Slægten har rimeligviis været ret velhavende; herpaa tyder det Factum, at den har været saa talrigt repræsenteret i Rom ved Jubelaaret, og den har, fordi den havde en Decanus i sin Midte, ogsaa derved vundet Anseelse, men har dog neppe været mere, end en Bondeæt.

III.

Olaf Engelbrektssøns Navn forekommer første Gang 1503, da han — uden Tvivl efter først at have gaaet i Throndhjems Skole og være opdragen til Geistlig under sin Farbroder Decanens Tilsyn — indskreves ved Rostocks Universitet i October 1503[1]. At han allerede, før han forlod Norge, har været indviet til en af de lavere geistlige Grader, fremgaar med Vished deraf, at han i 1505, samme Aar som han i Rostock vandt den første academiske Grad, Baccalaureatet i Artisternes Facultet, kjøbte sig Aflad af to pavelige Afladskræmmere, der just hjemsøgte Nordtydskland for at samle Bidrag til Kamp »mod de kjætterske Russere og vantro Tartarer«; thi i Afladsbrevet, der endnu er bevaret[2], kaldes han udtrykkelig *clericus*. I 1507 blev han Magister.

I den af Nordboere saa hyppigt besøgte Universitetsstad Rostock har Olaf naturligviis knyttet Bekjendtskab med ikke faa unge Mænd, som senere kom til at spille en fremtrædende Rolle. Der er saa meget mere Grund til at formode, at han har ført et muntert Studenterliv,

---

[1] L. Daae, Matrikler over nordiske Studerende, S. 68. Han kaldes: Olaus Engelberti, dioc. Nidros.

[2] Dipl. Norv., III, No. 1036.

som man af et Brev til ham fra hans Vert i Rom i Ordinationstiden erfarer, at han endnu dengang, skjønt nu en meget høi Prælat, kunde være en jovial Gjest ved et godt Glas Viin[1]. Mellem hans Rostocker-Venner kjende vi særlig en, med hvem han dengang stod i nærmeste Forbindelse, og som siden kom til at indtage en fremskudt Plads blandt Sveriges Reformatorer. Det var Laurentius Andreæ fra Strengnes. Mange Aar efter, i 1526, minder denne svenske Mand Erkebispen, hvis religiøse Modstander han dog nu var bleven, om deres Ungdoms fortrolige Venskab, dengang de elskede hinanden som Brødre[2].

Men Olafs Universitetsliv er desværre ingenlunde tilstrækkelig kjendt. Han var, som sagt, i 1507 bleven Magister i Rostock, men hvor han i de nærmest følgende Aar har været, er endnu ei oplyst. Men stor Sandsynlighed taler for, at han senere har studeret i Löwen. Der havde nemlig den senere svenske Erkebiskop Johannes Magnus studeret, og med ham vides Olaf Engelbrektssøn »siden Studenteraarene« at have staaet i Venskabsforbindelse[3]. Men da Johannes ikke findes anført i Rostocks Matrikel, maa Olaf vistnok have været i Löwen. Er dette saa, kan maaskee Geble Pederssøns senere Ophold der være skeet efter Olafs Raad.

---

[1] Verten i »det gyldne Hoved« (caput aureum) i Rom til Erkebispen, Dipl. Norv., VII, No. 598.

[2] Memor dulcis consvetudinis in Rostochio, ubi nos invicem amabamus haud aliter, quam fratres se invicem amare solent. Dipl. Norv., XIV, pag. 500.

[3] Saml. til d. N. F. Spr. og Hist. I, 487. Johannes Magnus udtaler her Ønske om et Møde med sin norske Collega og paaberaaber sig *»vetus conversatio nostra in literario studio«*. Ogsaa Johannes's Broder Olaus omtaler Olaf som dennes *»maximus et integer amicus«* (Allen, Breve og Actstykker. I, 272).

Imidlertid synes han dog senere atter at have opholdt sig i Rostock, og det ikke kort, uden at Bevæggrundene dertil kjendes. Der existerer nemlig et Brev til ham, skrevet efter hans Ophøielse til Erkebiskop, af en dansk Mand, Peder Villadsen (Petrus Vilhadi) fra Svendborg, af 17de Juni 1529, hvori Brevskriveren, dengang Slotsskriver paa Kjøbenhavns Slot, meget takker Olaf for al den Godhed, han har viist ham i Rostock, navnlig i det sidste Aar, han bestyrede St. Olafs Hus (den bekjendte norske Studenterbolig) der[1]. Men da samme Peder Villadsen først i April 1514 er indskreven i Rostock, følger heraf, at Olaf atter maa have taget Ophold der. Som gammel Magister kunde man da endog tænke sig, at han har, som det kaldtes, været *receptus ad facultatem*, det vil sige fungeret som en af Universitetets Docenter.

Det første absolut klare Vidnesbyrd om Olafs Liv efter Magisterpromotionen er dog, at han 10de Mai 1515 var Kannik i Nidaros og som saadan opholdt sig der[2]. Hans formentlige Farbroder, Decanen Saxe Gunnarssøn, der, som vi vide, endnu levede 1506, var da død, thi vi finde, at i 1516 indehavdes hans Prælatur af en Mag. Peder Stuth[3], der ikke nævnes i et eneste Diplom, og om hvem man forøvrigt intet andet veed, end at han var indskreven ved Rostocks Universitet i September 1500; af Matrikelen sees, at han hørte hjemme i Erkestiftet. Peder Stuth maa imidlertid snart være død, thi allerede 9de Decbr 1516 finde vi Olaf som hans Eftermand i

---

[1] Dipl. Norv., XI, No. 527. (Om St. Olafs Hus haaber jeg andensteds at skulle give endel nye eller upaaagtede Oplysninger).

[2] Dipl. Norv., XIV, No. 258, hvor Olaf besegler et Document.

[3] Schønings Beskrivelse over Throndhjems Domkirke, S. 297, der igjen har samme Efterretning fra Fortalen til Breviarium Nidrosiense.

Decanatet[1]. Dette tyder paa, at han maa have staaet i høi Anseelse for Dygtighed og Kundskaber, thi han har aabenbart været en af Capitlets alleryngste Kanniker. At Erkebiskop Erik Walkendorf har sat høi Priis paa ham, maa bestemt sluttes dels deraf, at han lod ham tilligemed en Kannik besørge Redactionen af Missale Nidrosiense, dels og især deraf, at han antog ham til sin Officialis, uvist naar. Da Erkebispen, som bekjendt i 1521 fandt sig foranlediget til at forlade sit Sæde for hos Paven at klage over Christiern II's og hans Creaturers Forurettelse, gav han sin Official (21de Mai) en Generalkvittering og takkede ham for godt Regnskab[2]. Fra nu af havde Olaf som Decan (Formand i Capitlet) Ledelsen af Bispestolens Bestyrelse, indtil Efterretningen om Erik Walkendorfs Død (28de Novbr. 1522) i Rom, naaede til Throndhjem (27de Mai 1523). Allerede tre Dage efter (30te Mai) skrede Kannikerne til at vælge en ny Erkebiskop, og samtlige Stemmer faldt paa Olaf Engelbrektssøn[2]. Han begav sig strax til Rom, opnaaede Bekræftelse hos Pave Clemens VII og vendte 1524 hjem til sit Erkesæde.

---

[1] Dipl. Norv., II, No. 777. (En Mand udbeder sig hos Kongen, at O. E. maa føre hans Sag i en Arvetvist for en Domstol, bestaaende af Rigsraader og Lagmænd).

[2] Dipl. Norv., I, No. 1058.

SKRIVELSER FRA STATSRAAD HANS CHRISTIAN PETERSEN SOM PRÆSES FOR DEN NORSKE REGJERING I AARENE 1858—61*).

Fra afdøde Statsraad Petersens Familie har den historiske Forening i Afskrift modtaget et Uddrag af hans officielle Korrespondense i de Aar, i hvilke han var den norske Regjerings første Medlem. Det er dette Uddrag, som Foreningen hermed offentliggjør. Det er et Sidestykke til de tidligere i dette Bind af Historisk Tidsskrift meddelte Optegnelser og Aktstykker fra Statsraad K. Motzfeldt, og som disse byder de et vægtigt, indholdsrigt Supplement til Statsraad Mantheys, ligeledes i denne Tid, af Foreningen udgivne Dagbøger. Statsraad Petersen var Regjeringens første Medlem i den for Norges paafølgende politiske Udvikling betydningsfulde Periode, der indlededes med Statsraad J. H. Vogts Afgang og afsluttedes med Statsraad Fr. Stangs Gjenindtræden i Regjeringen, — med andre Ord i Statholderstridens Dage.

Hvad her nu, for første Gang, fremlægges, er ikke Dagbøger, ikke Memoirer, men giver os væsentlig den fortrolige Meningsudveksling mellem de Mænd, som i hin

*) De i det følgende gjengivne Skrivelser meddeles efter den af Statsraad Petersen selv førte Kopibog. Dennes stadige Forkortelser: St. for Statsraad og Ex. for Excellence, er her ikke bibeholdt. Iøvrigt er der tilstræbt en saavidt mulig tro Gjengivelse.

bevægede Tid var Raadgivere for de to Konger, som den Gang beklædte Tronen. Dermed er Indholdet bestemt. Det er hovedsagelig en Brevveksling mellem den norske Regjerings Chef og den i Stockholm værende Statsminister, — et Led i en Korrespondense, der, forsaavidt den endnu er bevaret, kan ventes at ville blive en Hovedkilde for Norges politiske Historie gjennem mange Aar.

Hans Christian Petersen var født i Christiansand 1793 og døde i Christiania 1862. Fra 1817 til 1837 var han Høiesteretsadvokat, og som saadan forsvarede han for Rigsretten i 1821 Statsraad Th. Fasting, 1827 Statsraad J. Collett og 1836 Statsminister S. Løvenskiold. Fra 1837 til 1839 var han Stiftamtmand i Christiania og indtraadte derefter i Regjeringen, hvis første Medlem han blev i 1858, og af hvilken han udtraadte 12te December 1861. Han efterlod sig Dagbøger for Aarene 1840—1847. Af disse er tidligere trykt et Brudstykke fra 1844 i det af Ditmar Meidell udgivne Norsk Maanedsskrift, 1884, S. 493 flg.

1858. December 17de.

Nr. 5. Til Kronprinds-Regenten.

Til Opfyldelse af det mig i naadig Skrivelse af 9de dennes givne Paalæg har jeg den 14de næstefter meddeelt mine Colleger sammes Indhold og forelagt Amtmand Birch Reichenwald det til ham stilede Spørgsmaal. Hans bekræftende Svar har jeg samme Dag underdanigst telegrapheret.

Da førnævnte naadige Skrivelse ikke paalagde mig at indhente Regjeringens Formening angaaende de to paatænkte Udnævnelser, kunde jeg heller ikke foranledige nogen Discussion derover.

Efter Modtagelsen af Chiffer-Telegrammet dat. 14de dennes, hvilket det langt om længe lykkedes mig at dechifferere, sammenkaldte jeg derimod Regjeringens Medlemmer til et Møde den 15de dennes Kl. 10 Formiddag, som den tidligst mulige Tid, og forelagde dem D. K. Højheds Spørgsmaal. Resultatet af vore Overlægninger meddeelte jeg underdanigst i Forgaars pr. Telegraph.

Jeg beklager meget, at jeg ikke har kunnet opfylde det mig naadigst Paalagte saaledes at Tidningsartikler i den Anledning kunde været undgaaede.

Den eneste Maade at undgaa dette paa i Begivenheder som denne er formentligen at lade en Statsraads Afsked og hans Eftermands Udnævnelse foregaa i samme Conseil, og at Regjeringen følgelig i Forvejen gives Anledning til at yttre sig.

Som bekjendt havde flere af Odelsthingets Protocol-Committeer, den ene Gang efter den anden, anket over at de kongelige Raadgivere ikke vare blevne udnævnte paa samme Maade som Statens øvrige Embedsmænd (Grundloven § 21); men efterat Regjeringen i en underdanigst Indstilling af 21de Juni 1843 havde paaviist det Ugrundede i denne Anke, er det blevet erkjendt at der mod den hidtil brugte Fremgangsmaade Intet var at indvende. Ved Siden heraf er der imidlertid i bemeldte Indstilling udviklet, at det ligefrem følger af det constitutionelle Begreb, at Kongen confidentielt confererer med sit Statsraad førend nogen indkaldes som Medlem af samme. Naar hiin Indstilling er bleven af Odelsthinget anseet tilfredsstillende, maa dette antages at være i Henhold til de deri udviklede Grundsætninger, og det skulde derfor være betænkeligt at handle paa en med disse stridende Maade, saa meget mere som hiin Forudsætning om Nødvendigheden af en forudgaaet confidentiel Conference synes at være begrundet i Forholdenes Natur.

Det var denne Synsmaade, følgelig selve Principet, som Vi ønskede vore Colleger i Stockholm vilde henlede D. K. Højheds naadige Opmærksomhed paa; Spørgsmaalet om Personerne var derimod her noget secundairt.

Naar Regjeringen vedbliver den Anskuelse at Statsraad Stang ved nærværende Lejlighed maa ansees som den mest qualificerede til hvilkensomhelst af de to omhandlede Poster, støtter den dette deels til den Omstændighed, at han afgik ene og alene tilfølge svækket Helbred og med Vartpenge, ikke med Pension, hvilket alt synes at forudsætte, at han vilde blive indkaldt igjen i Statsraadet naar Plads gaves og hiin Aarsag ophørte; deels paa den mer end almindelige Statsmandsdygtighed han som fleereaarigt Medlem af Kongens Raad har lagt for Dagen, og hvorved han har erhvervet sig en saa stor og velfortjent almindelig Anerkjendelse, at

hans Gjenindkaldelse sikkerligen vilde i ikke ringe Grad give Regjeringen forøget Styrke. Vi vare ikke uopmærksomme paa Ønskeligheden af, at han levnedes Tid til at fuldføre det videnskabelige Værk, han for Tiden er beskjæftiget med; men ligesom vi troede det maatte overlades til ham selv at bedømme hvorvidt dette Arbejde kunde forenes med en Statsraads Forretninger, saaledes vilde han neppe være bleven forhindret i at fortsætte det, om det maatte behaget D. K. H. at gjøre ham til Chef for Revisionsdepartementet indtil hiint Arbejde var fuldført. Forsaavidt Statsraad Stang ikke kommer i Betragtning ved Besættelsen af de to omhandlede Embeder, have Vi ikke kunnet opstille nogen anden, der skulde fortjene ubetinget at foretrækkes for Birch Reichenwald og Sibbern.

Sluttelig maa det være mig naadigst tilladt underdanigst at aflægge min oprigtige Tak for den mig udviiste naadige Velvilje og Tillid, hvilken jeg stedse skal stræbe efter Evne at gjøre mig værdig til. Dertil hører, efter mit Begreb, først og fremmest at jeg stedse ærligt og uforbeholdent — saaledes som allerede her skeet — siger D. K. H. min sande og oprigtige Mening. Selv hvor D. K. H. ikke deler denne tør jeg dog underdanigst gaae udfra den Forudsætning, at min Frimodighed vinder naadigst Bifald. — I gaar Eftermiddag Kl. 6 modtog jeg Statsraad Brettevilles Telegram om de samme Dag foregaaede Udnævnelser. Jeg gjorde denne Efterretning strax almindelig bekjendt, og i Dag er den indført i Tidningerne.

1859. April 14de.

Nr. 7. Til Statsraad Bretteville.

Saavel dit Telegram af 7de dennes som din Skrivelse af samme Dato ere mig tilhændekomne og iler jeg herved at besvare begge saaledes:

1) Vi have alle her bestandig været af den Mening, at ingen kgl. Proposition burde fremsættes for næste Storthing om en nye Mellemrigsanordning og angaaende Udfærdigelse af Lov om Fuldbyrdelse her i Riget af svenske Domme m. v. Væsentligst støtter vi os i saa Henseende til den mod disse Foranstaltninger meer og meer udbredte og i Styrke tiltagende Opinion, der gjør det saa at sige til

fuldkommen Vished, at Propositionerne vilde blive forkastede af Storthinget og Gemytterne end yderligere opirrede; men Enkelte af os, i det mindste, antage tillige at selve Lovforslagene i Realiteten have ikke saa lidet endda imod sig. Vi bleve derfor meget glade ved at modtage Efterretningen om, at H. K. H. Kronprindsregenten ogsaa holdt for at disse Propositioner ikke nu skulde gjentages. Til Opfyldelse af Højsammes naadige Tilkjendegivende refererede Finants- og Justitsdepartementet disse to Sager i gaar saaledes som vedlagte Indstillinger nærmere udvise. Der havde i Forvejen imellem Statsraadets Medlemmer været yttret forskjellige Meninger om hvorvidt det var rigtigt at gjøre disse Sager til Gjenstand for underdanigst Foredrag, og om det ikke i sig selv var baade hensigtsmæssigere og langt klogere at undlade dette, følgelig at indskrænke sig til det Passive nemlig ikke at fremkomme med nogensomhelst Indstilling men uden videre betragte Sagerne som for Tiden henlagte. Under Discussionerne i gaar bleve Vi alle enige om at denne Fremgangsmaade var den ene rette, og at jeg skulde bede dig henlede H. K. Højheds Opmerksomhed herpaa samt udvirke at Højstsamme vilde frafalde Paalægget om at Sagerne gjordes til Gjenstand for underdanigst Foredrag. Vore Grunde ere væsentligst følgende:

a) at det er noget usædvanligt at gjøre Indstilling om at ingen kgl. Proposition bør afgives eller i det Hele taget om at intet skal skee;
b) at saadant i sig selv er unødvendigt og at Forholdet til Sverige ikke her gjør nogen Forandring, ikke blot fordi en Meddelelse til Norge om hvad der fra Sveriges Side var eller tænktes foranstaltet synes ligesaa passende som omvendt fra Norge til Sverige uden at den dog har fundet Sted, men væsentligst fordi Sagernes Stilling i Sverige formentligen ikke der paakræver nogen nye Foranstaltning, som var afhængig af hvad Norge besluttede sig til, og
c) hovedsageligen at det er umuligt at begrunde Indstillingerne i disse Sager uden ved deels at bøie sig for Opinionen, deels, for en Deel i det mindste, at frafalde og modificere de Anskuelser, til hvilke Regjeringens første Indstillinger støtte sig. De ovenfor nævnte Conceptindstillinger, der efter Afbenyttelsen forventes tilbage,

udvise nærmere at begge Dele ere befundne lige uundgaaelige, om end nogen Modification kan skee. Det forekommer os klart, at store Betænkeligheder baade i Øieblikket og med Hensyn til Fremtiden fremstille sig imod at erklære den almindelige Mening for saa afgjørende i deslige Tilfælde og at frafalde de Anskuelser, man for nogle faa Aar siden bekjendte sig til. At give sit naadige Bifald til Indstillinger af saadant Indhold maatte vel næsten blive en Umulighed for Regenten; men bifaldes de alligevel er det let at forudsee hvorledes saadant maatte blive optaget i Sverige, hvor selve Indstillingerne, uden Hensyn til Maaden, paa hvilken de af Højsamme bleve afgjort, nødvendigviis maatte give Anledning til lidenskabelige og lidet ønskelige Yttringer og Discussioner, medens det tør forventes, at Sagen, i alfald for Tiden, begraves i Glemsel, hvis intet positivt Skridt i samme foretages.

I Henhold hertil kunne vi ikke andet end paa det Bestemteste fraraade, at Sagerne nu gjøres til Gjenstand for underdanigst Foredrag. Skulde H. K. H. ikke destomindre finde et saadant nødvendigt, da forvente vi at Paalægget naadigst bliver os givet ved formelig Resolution i Statsraadet, uden hvilket vi, efter vor Opfatning, ikke kunne forsvare at give Anledning til store Ubehageligheder og Vanskeligheder saavel i Øieblikket som med Hensyn til Conseqventserne for Fremtiden.

For at opklare Begreberne og beroelige Gemytterne ere vi forøvrigt blevne enige om ved alle passende Lejligheder at erklære, at de her omhandlede kgl. Propositioner ikke ville blive fremsatte for næste Storthing, naturligvis uden at gaae i nogensomhelst Detail eller gjøre videre Rede for hvortil saadan Erklæring støtter sig.

Jeg indslutter Afskrift af hvad H. K. H. i Anledning af disse to Sager ytttrede ved Storthingets og Rigsdagens Slutning, for at du deraf kan see, at Højsamme ikke kommer i Modsigelse med sig selv fordi Intet i disse Sager nu foretages, medens deri maaske kunde ligge et yderligere Argument for det Vanskelige for Regenten i at give naadigst Bifald til Indstillinger af Beskaffenhed som de her nævnte eller overhovedet i udtrykkeligen at beslutte ad offi-

ciel Vej, at ingen Proposition om disse Sager skal nu fremsættes for Storthinget.

2) Ogsaa Vi finde den paapegede Statsraadsombytning hensigtsmæssig, saaledes nemlig at du i Begyndelsen af Juli afløses af Statsraad Birch Reichenwald og Lange i Slutningen af Septb. af Statsraad Møinichen, hvilket formentligen vilde blevet vort Forslag i Slutningen af denne Maaned. Derimod finde vi det ikke hensigtsmæssigt enten at du strax efter Hjemkomsten overtager Indr.-Depart. eller Lange Finants-Depart. Vi antage nemlig, at det vilde være ligesaa stødende i sig selv som uforeneligt med det Offentliges Interesser, at noget Departement saa nær under Storthinget gaaer over i andre Hænder, naar saadant ikke er absolut fornødent, og mene derfor at de nu fungerende Departementschefer bør vedblive som saadanne indtil de ere færdige med de nu under Arbejde værende Storthingssager. Som Følge heraf antage vi:

a) at du ved din Hjemkomst bør overtage Revisions-Departementet indtil Manthey har sluttet sit Storthingsarbejde i det Indre; — — — — — — — — —

1859. April 25de.

No. 12. Til Kronprinds-Regenten.

Baron Wrangel har overbragt mig Deres Kongelige Højheds naadige Skrivelse af 9de dennes samt den deri bebudede Afskrift af en Deel diplomatiske Noter. Paa Regjeringens Vegne vover jeg herved at frembære vor underdanige Tak for denne naadige Opmærksomhed, der altid modtages med skyldig Erkjendtlighed og denne Gang havde et forhøjet Værd, da det for enhver Statsborger i Almindelighed og specielt for Regjeringens Medlemmer maa være af stor Vigtighed og Interesse at kunne danne sig et tydeligt Begreb om de politiske Forholds virkelige Beskaffenhed især i en saa mærkelig Tid som den nærværende. Vi haabe at de Skyer, der nu formørke den politiske Horizont, ville opklares og vi holde os forvissede om at de forenede Riger ved Deres Kongelige Højheds Viisdom ikke uden paatrængende Nødvendighed ville blive berøvede Fredens uvurderlige Goder. Den os givne naadige Meddelelse forbliver naturligviis en lukket Bog for alle andre. Den Bevægelse, der

har aabenbaret sig med Hensyn til Storthingsvalgene, og ene, eller dog hovedsageligen maa tilskrives Pressen vil sandsynligviis lægge sig efterhaanden som det bliver bekjendt at ingen kongelig Proposition betræffende de internationale Forhold vil blive forelagt næste Storthing. Samme Dag, jeg modtog Statsraad Brettevilles Telegram om Deres Kongelige Højheds naadige Bestemmelse i saahenseende, lod jeg det nødvendige herom indføre i Tidningerne, dog uden at nævne noget om hvortil saadan Efterretning støttede sig.

Den naadigste Resolution angaaende Rang Reglementet har opvakt almindelig Glæde og Paaskjønnelse. — — — — Jeg samler paa Lister over de allerede sluttede Storthingsvalg, og venter nogle flere inden jeg tillader mig i Underdanighed at fremsende dem.

Forresten gives her intetsomhelst Nyt. Jeg griber denne Lejlighed til gjentagende at bede D. K. H. være overbeviist om, at jeg nu som altid er Deres Kongelige Højheds underdanige og troe Tjener.

1859. Juli 8de.

No. 34. Til Statsminister Sibbern.

Jeg har modtaget de 2 Telegrammer i Dag Morges angaaende Kongens Død samt med Posten Deres Excellences Skrivelse af 4de dennes og den dertil hørende Protocol. Vi vente paa nærmere Underretning pr. Telegraph i Dag, førend vi foranstalte noget. Kommer intet der kan træde i Stedet for den sædvanlige kgl. Kundgjørelse om Tronbestigelsen, foretage vi rimeligviis intet andet end at bemyndige Kirkedepartementet til at foretage midlertidigen de nødvendige Forandringer i Kirkebønnen. Vore forskjellige Anskuelser angaaende Ordenstallet nytter det nu ikke længer at opholde os ved. Regjeringen har dog ikke følt sig overbeviist ved Deres Excellences Argumentationer i Brevet af 4de dennes, men henholder sig fremdeles til, hvad jeg har yttret.

Da hverken Carl den 13de eller Carl Johan benyttede Ordenstallet i Kundgjørelserne om deres Opstigen paa Thronen, bliver det netop i Conseqvents dermed om dette ogsaa befølges denne Gang. At jeg ved at meddele Deres Excellence de angaaende dette Spørgsmaal begjærede Oplysninger

har tilsyneladende været noget seendrægtig maa væsentligst tilskrives den Omstændighed, at jeg har havt stor Vanskelighed ved at forskaffe mig de originale Documenter og ikke kunde benytte mig af andres Hjælp uden at udsætte mig for, at Sagen blev bekjendt.

Førend jeg i Dag modtog Deres Excellences Telegram fra Kl. 9, havde jeg allerede besørget publiceret Telegrammet om Kongens Død, naturligviis uden at sige andet eller mere end at H. M. Kong Oskar efter indløbet Telegram var stille og rolig hensovet i Morges Kl. 8. Jeg gjentager, at Sorgen er almindelig og Tabet dybt følt, hvor meget man end maa takke Forsynet der gjorde en lykkelig Ende paa Hans Majestæts sørgelige Tilstand og den kongelige Families Lidelser ved at være Vidne til et saa langt Sygeleje uden Haab om at Helbreden kunde gjenvindes. Vort Haab og vor Trøst er at H. M. Kong Carl vil træde i sin ophøjede højsalige Faders Fodspor, der især for en Unions Konge ere saa berømmelige. — I største Hast.

1859. Juli 15de.

No. 39. Til Statsminister Sibbern.

— — — Med Hensyn til den kongelige Titulatur ere vi alle af den Formening at alt hvad der med Rimelighed kunde ventes nu er opnaaet. Vort Ønske her gik fornemmelig ud paa at der i den kongelige Kundgjørelse ikke maatte blive optaget noget Ordenstal, da dette ikke vel kunde blive noget andet end den 15de.

Af mine tidligere Yttringer kunde det maaskee synes som om vore Tidninger gik langt videre. Jeg maa imidlertid herved bemærke at jeg, som skulde udtale den samlede Regjerings Anskuelse ikke har kunnet modificere denne overeensstemmende med min egen Opfatning, men følte mig i det mindste moralsk forpligtet til at udtrykke hvad Pluraliteten anseer for det Rette. Selv har jcg, blandt andet ved at experimentere med de flere forskjellige Maader, paa hvilke Opgaven kunde tænkes løst, paa den praktiske Vej faaet ud det samme Resultat, som jeg i theoretisk Henseende kom til, nemlig at man ved ethvert andet end det nu grebne Expedient stødte paa saa mange Vanskeligheder og Urimeligheder, at ethvert andet utvivlsomt maatte erklæres for

aldeles forkasteligt, og hvormeget det end paa Forhaand lod til at Collegerne gjerne havde seet der var blevet gjort større Concessioner have de dog nu fundet sig fuldkommen satisficerede ved det naadigst bestemte, ligesom de paaskjønne den Andeel, Statsraadsafdelingens Medlemmer have havt deri. Denne ikke uvigtige Sag maa ansees løst til alles Tilfredshed, da Pressen ikke i den Anledning har gjort nogensomhelst Anmærkning. — — — — — — — — —

Saa langt var jeg kommen, da Morgenbladet for i Dag faldt mig ihænde. Jeg seer deraf hvor lidet sikker min ovenanførte Paastand om Pressens Tilfredshed med den kgl. Titulatur har været. Hvad der nu argumenteres for en anden Maade at løse Knuden paa, er i alt væsentligt det samme, der ligger til Grund for den Mening, vi her havde og som tidligere er Deres Excellence meddeelt. Det kan ikke nægtes, at Bemærkningerne have adskillig Vægt; men som før bemærket antager jeg, at man, i det mindste for Tiden, maa lade sig nøie med det Udfald, Sagen nu har faaet. Fejlen ligger vist nok deri, at man ikke strax ved Foreningens Indgaaelse gav den nye Unions Konge som saadan Ordenstallet 1. Da Sveriges Konge imidlertid allerede da kaldtes Carl d. 13de, havde Forandringen sine store Vanskeligheder, om man end dengang havde været opmærksom paa Sagen, hvilket neppe var Tilfældet. Ønskeligt havde det været om Carl Johan havde udeladt Ordenstallet, hvilket saa meget lettere synes at kunne være skeet, som han var Fader til det nye Dynastie og ikke havde været Konge i Sverige alene, følgelig var den første, der ved Thronbestigelsen var Unions Konge. Men skeet er skeet, og jeg seer ikke hvorledes Sagen nu skulde kunne ordnes anderledes end ved Beslutningen af 8de dennes. Pressen vil dog neppe tie stille efterat Skriget først er begyndt og det faaer man da i Guds Navn at taale som saa meget andet — — — —.

1859. August 5te.

No. 50. Til Statsminister Sibbern.

— — Deres Excellences med Dagens Post modtagne Skrivelse af 1ste dennes skal jeg i Morgen forelægge Collegerne, hvorefter jeg med Posten paa Mandag skal give

nærmere Svar. Foreløbigen tillader jeg mig herved at yttre min egen individuelle Mening om disse Sager. — Ligesom jeg i sin Almindelighed deler Statsraad Birch Reichenwalds Anskuelse med Hensyn til Constitutioner i Amtmands Embeder, saaledes veed jeg at dette ogsaa er Tilfældet i det mindste med Statsraad Møinichen. At jeg desuagtet tiltraadte Indre Departementets Indstilling grundede sig ikke saa meget paa at Regjeringen tidligere havde befulgt et lignende Princip som derpaa, at hvad der nu gjør en Constitution i Bradsbergs Amtmandsembede nødvendig er en Amtmanden paahvilende Borgerpligt, som uvægerligen skal af ham opfyldes.

Under saadanne Omstændigheder finder jeg det nemlig baade klogt og billigt at Regjeringen letter ham denne Pligtopfyldelse saa meget som muligt, — klogt fordi en modsat Fremgangsmaade letteligen kunde foranledige at en Amtmand ikke valgtes til Storthingsmand, hvis det var bekjendt, at han ønskede sig fritagen for en saadan Byrde, — og billigt saalænge det ikke lader sig benægte, at Amtmændene ere yderst slet aflagte, hvorfor det ikke er at undres over, at de finde det haardt, at de til Gjengjæld for Overtagelsen af et vigtigt og vanskeligt offentligt Hverv skulle gjøre en personlig Pengeopoffrelse. Amtmand Aall er vistnok i en saadan Stilling at denne Betragtning ikke kan gjælde om ham; men Sagen angaaer dog et almindeligt Princip, der synes at maatte befølges i alle Tilfælde af ovennævnte Beskaffenhed. Naar nu hertil kommer at Amtmand Aall havde bemærket, at han vidste Eggers under Embedsudførelsen vilde handle overeensstemmende med Aalls egne Anskuelser og Grundsætninger — at det hverken kan være ham ligegyldigt eller stemmende med det Offentliges Tarv om den Constituerede vilde befølge egne Idéer og derved muligens vanskeliggjøre, ja modarbeide den i Gang satte systematiske Udvikling af flere vigtige Interesser — samt endelig at Regjeringen forhen, specielt for Amtmand Aalls Vedkommende, har ordnet Sagen paa den nu anbefalede Maade, saa var og er jeg fremdeles af den Formening at der in casu ikke er tilstrækkelig Grund til at modsætte sig hans Ønske — — —.

1859. August 8de.

No. 52. Til Statsminister Sibbern.

Da vi i Formiddag skulle samles med alle øvrige herværende Corporationer m. fl. for fra det kongelige Palais at gaa i Procession til Vor Frelsers Kirke og der overvære Sørgegudstjenesten i Anledning af højstsalig Kong Oskars Begravelse, nødes jeg til at affærdige disse Linjer endog i større Skynding end sædvanligt, hvilket turde venligst blive undskyldt.

I Løverdags gjorde jeg Regjeringens Medlemmer bekjendte med Statsraadsafdelingens Betænkeligheder ved Eggers's foreslaaede Constitution i Bradsberg Amtmandsembede og med hvad jeg i den Anledning havde tilskrevet Deres Excellence under 5te dennes. Samtlige henholdt sig i alt væsentligt til dette sidste og bemærkede yderligere:

1) at det Foreslaaede synes at være i fuldkommen Harmonie med § 20 i Amtmændenes Instrux af 7de Febr. 1685,
2) at ingen til Amtmandskabets Bestyrelse skikket Embedsmand findes i Bradsbergs Amt, med Undtagelse maaskee af Foged Borchsenius, der dog ikke kan antages at have været villig til at overtage Constitutionen eller passende at kunne anmodes derom efter den af ham i Anledning af Storthingsvalget afgivne Erklæring om hans Helbredsforfatning,
3) at intet kunde være vundet ved at lade Valget falde paa en Sagfører, om en saadan end fandtes, der var villig til at overtage dette Hverv og skikket derfor,
4) at Amtmand Aall har forbeholdt sig ikke blot at lede den hele Administration under sit Ophold i Christiania, men endog selv at overtage de store Sager, — og
5) at Statsraad Manthey, efter den foreløbige Discussion, som Statsraad Birch Reichenwald overværede, og overeensstemmende med hvad man dengang blev eenig om, allerede har tilmeldt Amtmand Aall at Enkelte vel nærede Betænkeligheder ved den foreslaaede Constitution, men at det dog antoges sandsynligt at Regjeringen vilde gaae ind herpaa. — Det var i Henhold til dette Tilkjendegivende at Amtmand Aall indgav sit Andragende, og det skulde være saa meget mere betænkeligt om man

vilde nægte ham hvad man forhen for flere Amtmænds Vedkommende er gaaet ind paa, som Aall upaatvivleligen er den dygtigste og nidkjæreste af alle Rigets Over-Øvrighedspersoner.

Vi ere saaledes alle fremdeles af den Formening, at Regjeringens underdanigste Indstilling i denne Sag bør søges naadigst bifaldt.

Til Dato er det constateret at 18 Mennesker have tilsat Livet ved Ildebranden paa Grønland. — Deres Excellences Skrivelse af 4de dennes med Hans Majestæts naadigste Skrivelse til mig i Anledning af Adresserne, samt Protocollen af 3die dennes m. v. har jeg i dette Øieblik modtaget.

1859. August 12te.

No. 57. Til Statsminister Sibbern.

— — — — Efter vore smaa Forhold foregik Sørgegudstjenesten i Mandags paa en smuk og højtidelig Maade. En saa talrig, af alle Borgerclasser sammensat, Procession har neppe før været seet i Christiania. Gaderne vrimlede af Mennesker saa det kun var ved Hjælp af ridende Jægere og Politie at Processionen kunde komme frem. Alle Kirker vare propfulde og saavel i dem som udenfor dem iagttoges der den største Alvor og Stilhed uden nogetsomhelst stødende eller forstyrrende; alt Arbejde hvilede; Boutikkerne vare lukkede og Skibene havde Flag paa halv Stang. Fra Søndag til Mandag var det umuligt at faae Kirken heelt overtrukket med Sort; man havde maattet indskrænke sig til Kongestolen, Alteret og Prædikestolen, der samtlige vare indhyllede i sorte Flor, besat med Sølvstjerner. Den fungerende Biskop, Pastor Wexels holdt en vakker Tale saa godt som hans uheldige Organ vilde tillade det. De heldigen valgte Psalmer bleve afsjungne af den hele Forsamling og ledede fra Orgelet af et udvalgt Chor af Damer og Herrer. Ingen var nærværende uden at føle sig dybt hevæget; thi Sorgen over Kong Oscar har gjennemtrængt alle Klasser og alle Aldere.

Efter for 15 Aar siden at have overværet lignende Højtidelighed i Stockholm troede jeg mig sikker paa aldrig at skulle være Vidne til en saadan igjen. Gud være lovet at jeg denne Gang med fuld Fortrøstning tør sige at det

er den sidste! Himlen forbyde at jeg atter skulde have forregnet mig! — — — Fra en ualmindelig agtværdig og paalidelig Kilde ved jeg at der gives dem, som vente at H. M. Kongen vil fremsætte for næste Storthing Proposition om Statholderpostens Ophævelse. Jeg kjender ikke Kongens personlige Mening herom, men det er klart at en saadan Proposition vilde gjøre et ganske overordentlig godt Indtryk. Uden Hensyn til hvad der fra et svenskt Standpunkt muligens kan gjøre Sagen betænkelig skylder jeg for Øvrigt at tillægge at Hans Majestæt vel ikke burde opgive Statholderposten førend der var sat noget andet — en Statsministerpost — istedet derfor. Et saadant Forslag hviler jo til grundlovmæssig Afgjørelse af næste Storthing, og denne Afgjørelse bør vel under alle Omstændigheder oppebies. Imidlertid vilde det sikkerligen ikke være uden Betydning og gavnlige Følger om Man havde Lov til, underhaanden og naar passende Anledning dertil gaves, at antyde at der var stor Rimelighed for, at Hans Majestæt gik ind paa Ophævelsen af Statholder-Embedet, hvis Storthinget bevilgede Gage etc. til en Statsminister, der blev Præses i den Norske Regjering.

Jeg har bemærket de i sidste Statsraad gjorte Forandringer ved nogle Benaadnings-Sager. Det forekommer mig betænkeligt at tilraade Hans Majestæt en større Strænghed end af Regjering og Højesteret foreslaaet, og et Tillæg af 5 Dages Vand og Brød synes mig noget smaaligt. At substituere denne Straf for Strafarbeide er det Store ved Sagen; Vand- og Brødsdagene ere forholdsviis en Ubetydelighed, helst da Antallet af dem i ethvert Tilfælde beroer paa et Skjøn uden at kunne mathematisk bevises. Medens jeg havde Justits Departementet bragte jeg en saadan Qvæstion paa Bane i Regjeringen, og vi bleve da eenige om det mindre passende i at forflere de af Højesteret foreslaaede Dage, om der end in abstracto kunde være Grund dertil. — For Deres Excellences venlige Skrivelse af 8de dennes med Bilage takker jeg paa det forbindtligste etc. —.

1859. August 19de.

No. 59. Til Statsminister Sibbern.

— Det er saa meget naturligere at Statsraadsafdelingen tilføjer Protocollen hvad der egentlig har motiveret den til

at tiltræde Indstillingen om Eggers's Constitution, som det upaatvivleligen af os burde været iagttaget, at Indstillingen havde indeholdt Oplysning om de særlige Omstændigheder, der her gjorde en Undtagelse fra et almindeligt Princip nødvendig. Jeg kjender endnu ikke noget til Maaden, paa hvilken den kongelige Resolution slutter sig til denne Tilførsel og indskrænker mig derfor til den Bemærkning, at jeg antager Kongen aldrig bør give Præmisser til Sine Beslutninger. — — —

1859. August 26de.

No. 61. Til Statsminister Sibbern.

Med Deres Excellences ærede Skrivelse af 17de og 18de dennes har jeg modtaget H. M. Kongens naadige Skrivelse af sidstnævnte Dato. Den Deel af samme, der omhandler Eggers's Constitution i Bradsbergs Amtmandsembede, har jeg gjort Regjeringens øvrige Medlemmer bekjendte med, og vil man naturligviis herefter befølge det af Hans Majestæt opstillede Princip. Jeg opfattede de ved denne Lejlighed faldne Ytttringer saaledes, at Regjeringens samlede Medlemmer anerkjendte dette Princips Almeengyldighed, men at de fandt det mindre fornødent at den kongelige Resolution ligefrem har udtalt det istedet for at indskrænke sig til et simpelt Bifald af det fremsatte Indstillingspunkt. Hans Majestæts Grunde vilde Enhver formeentligen nærmest søge i Statsraadsafdelingens Tilførsel og Regjeringen behøvede ikke mere end Kundskab om Kongens Anskuelse for ved senere forefaldne Lejligheder at handle i Overeensstemmelse dermed. — Hans Majestæts naadige Svar paa Videnskabsselskabets underdanige Adresse har jeg under 23de dennes communiceret dettes Bestyrelse. — Deres Excellence maa ikke fortolke min Skrivelse af 12te dennes som »Skrub for de 5 Dages Tillæg af Vand og Brød«. Jeg har i dette Punkt været af en anden Mening end Statsraadsafdelingen og har ikke betænkt mig paa ligefrem og simpelt hen at udtale en saadan. Ligesom jeg har været langt fra at ville hovmesterere, saaledes skulde det gjøre mig ondt om mine Udtryk, mod min Villie, indeholdt nogetsomhelst stødende. Statsraad Manthey har forøvrigt ikke meddeelt mig hvad Statsraad Birch, efter hvad Deres Excellence beretter, i denne

Anledning har tilskrevet ham. — Som min Skrivelse af 12te dennes udviser antager ogsaa jeg, at der af flere Grunde ikke vel kan blive Tale om nogen kgl. Proposition angaaende Statholderpostens Ophævelse, hvorimod jeg fremdeles finder det ønskeligt om Man underhaanden og lejlighedsviis kunde henpege paa Rimeligheden af at Hans Majestæt vilde gaa ind derpaa under Forudsætning af at en Statsministerpost i Stedet derfor kunde blive oprettet. Jeg skulde ikke have bragt denne Sag paa Bane dersom den Mand, der gav mig Anledning dertil, ikke i alle Henseender havde været blandt de meest fremragende. Hans Yttringer indeholdt temmelig ligefrem, at han ikke vilde have sit Navn nævnt. — — —

1859. September 5te.

No. 65. Til Statsminister Sibbern.

— — — Jeg har Anledning til at troe Deres Excellence er bleven bekjendt med at en Engelsk Escadre i Canalen ved at besvare Salutten fra vor Corvet Ellida, der gik under Norskt Flag, hejsede Svenskt Flag. Dette skal være skeet af Ubekjendtskab med vort Flag, der ej var Chefen meddeelt og hvoraf han saaledes intet Exemplar havde ombord. Jeg veed at Marine-Commandoen i den Anledning tilskriver Deres Excellence, og jeg beder Dem enten hos Hans Excellence Baron Manderstrøm eller hos Greve von Platen at bevirke Sagen nærmere undersøgt, saa Fejlen kan blive rettet og noget lignende for Eftertiden undgaaet. Det er forøvrigt ikke første Gang at dette hænder i England. —

1859. September 15de.

No. 69. Til Statsminister Sibbern.

— — — Angaaende det meer eller mindre begrundede i Finantsdepartementets Indstilling om Dyrtidstillægget, eller rettere sagt i Præmisserne til denne ville vi ikke disputere. Vi have her troet det baade klogt og pligtmæssigt at betegne de factiske Forhold saaledes som Vi finde disse i Virkeligheden at være, uden at indlade os i nogen Undersøgelse om det meer eller mindre ønskelige i at Forholdene nu engang ere saadanne. Her tales naturligviis om disse i deres Almindelighed, hvorfor det ikke synes at kunne

komme i nogen Betragtning at derfra ogsaa findes Undtagelser. I Øvrigt have Vi, ved at tiltræde Indstillingen i det Væsentlige, udtrykt at Vi ikke nødvendigviis underskrive alt, hvad Departementet anfører til Styrke for Indstillingen. Om Statsraadsafdelingen for sit Vedkommende ikke vilde lade sig nøje dermed, stod det den jo frit for i Protocollen at bemærke hvilke Sætninger i Indstillingen den ikke kunde anerkjende Rigtigheden af; og en saadan Tilførsel havde da Ingen Ret til enten at forundre sig over eller at tage ilde op. Men den Maade, paa hvilken Statsraadsafdelingen har taget denne med flere Sager, er ligesaa ny og usædvanlig, som den efter min Anskuelse har meget imod sig; den synes mig at være i Formen altfor judiciel og at tyde hen paa Forholdet mellem Over- og Under-Ret, da Statsraadet her og dets Afdeling i Stockholm dog skulde udgjøre Eet, og den forekommer mig tillige at maatte lede til besynderlige Conseqventser. Er Statsraadsafdelingen af en anden Mening end Statsraadet her, da følger den naturligviis denne sin Mening og søger at gjøre den gjældende paa højeste Sted, efter Omstændighederne med eller uden særskilt Tilførsel til Protocollen. Finder den yderligere Oplysninger nødvendige, kan den jo underhaanden henvende sig til Regjeringens første Medlem eller til vedkommende Departementschef, og der er da Intet til Hinder for at den i Protocollen gjør den nødvendige Tilførsel herom, hvis den saa synes og hvilket ogsaa for ikke ret længe siden er skeet. En anden Sag er det om der er en Side ved Sagen, om hvilken Regjeringen ikke har yttret sig; thi da følger det af sig selv at dennes Betænkning maa afæskes og Paalægget skee ved kongelig Resolution; men uden for et saadant Tilfælde troer jeg det baade unødvendigt og i sig selv mindre rigtigt, at Kongen saa at sige gjøres til Part i Sagen inden alle fornødne Oplysninger ere erhvervede. Man vilde ikke letteligen vælge en saadan Fremgangsmaade, naar Kongen opholder sig her; men den Omstændighed at Han er i Stockholm hvorved Statsraadets Deling i to Fractioner og en skriftlig Udvikling af de forskjellige Meninger bliver nødvendig, kan neppe her begrunde nogen saadan Forandring. Det er jo altid muligt at Kongen senere kan give sit Bifald til en Indstilling skjøndt der om samme har været yttret Tvivl og indhentet nærmere Oplysninger; tager det sig da

ikke besynderligt ud at Kongen har været med at udtale sig præliminariter i en anden Retning? Især finder jeg det betænkeligt at lade Kongen give Præmisser til sine Resolutioner. Jeg henholder mig fremdeles til hvad jeg forhen har yttret om det Betænkelige heri; Indvendingerne derimod forekommer mig at ligge nær for Haanden. Naar nu disse kongelige Præmisser lede til det samme Resultat, som Regjeringen har bragt i Forslag, og ene have til Hensigt at desavouere enkelte af dennes tilgrund herfor anførte Sætninger, saa mener jeg deres Ubetimelighed falder saa meget stærkere i Øjnene. Vil man endelig have bestemt udtrykt at disse Sætninger ikke billiges vilde dette tilstrækkelig og mere passende opnaaes om Statsraadsafdelingen til Protocollen anførte at den vel var eenig med Regjeringen i Indstillingspunktet, men at den ikke kunde tiltræde den eller den Deel af Præmisserne. Ansees det nødvendigt at Kongen fremhæver af disse alt hvad han ikke billiger, da maa der sandelig anvendes en ganske overordentlig Forsigtighed; thi hvergang Kongen simpelthen bifalder en Indstilling har Han altsaa efter denne nye Lære ogsaa bifaldt hver eneste Sætning i Præmisserne, hvilket det efter hidtil befulgt Forretningsmaxime, ikke er faldt nogen ind at paastaae, ligesaalidt som det ialfald vilde finde Medhold hos Nogen. Jeg har troet eengang for alle at burde noget omstændeligere udtale mig om disse Puncter, hvori jeg ikke kan være eenig med Statsraadsafdelingen, og jeg haaber at denne min aabenhjertige Erklæring ikke paa nogen Maade bliver mistydet. Jeg er ikke saa indbildsk at jeg anseer min Mening bedre funderet end andres derfra afvigende; men ligesom jeg naturligviis maa vedblive min indtil jeg bliver overbeviist om dens Urigtighed, saaledes har Statsraadsafdelingen den samme Ret og Pligt. At Vi saaledes i enkelte Stykker have forskjellige Anskuelser vil, det holder jeg mig overbeviist om, være uden Indflydelse paa det gode og venskabelige Forhold mellem os. — — —

1859. October 31te.

No. 77. Til Statsminister Sibbern.

— — Jeg kan ikke være eenig med Deres Excellence i at et Forslag paa Rigsdagen om Unionens Opløsning ikke vil gjøre

nogen Skade. Tværtimod mener jeg det vil sætte meget ondt Blod og foranledige endnu flere Ubehageligheder, ja vel endog Ulykker, end dem, Misstemningen allerede har fremkaldt. Det er ikke let at forudsee til hvilke Skridt her et saadant Forslag kunde lede, og det turde vel være muligt at et dertil svarende ogsaa fremkommer paa Storthinget, visseligen ikke fordi det var alvorligen meent, men, som Deres Excellence træffende bemærker, ene beregnet paa Knald-Effect og fremkaldt af gammel Trang til Opposition, tillagt en vis Nationalstolthed. Jeg ønsker og haaber at der intet bliver af et saadant Forsøg paa at løfte Unionen af Hængslerne, hvorved disse upaatvivleligen vilde blive end yderligere løsnede, om end ingen anden Ulykke deraf var at befrygte. — — —

1859. November 7de.

No. 80. Til Statsminister Sibbern.

— — — Jeg glæder mig over at det Anckarsvärdske Forslag saa at sige døde i Moderslivet; alle her med hvem jeg har talt om den Sag, beklage højligen saadanne Tendentser, hvis Følger ere uberegnelige. Alene i Betragtning af den Opsigt, Sagen absolut maa opvække i Udlandet, og de besynderlige Meninger, man der vilde danne sig om vore Forhold, kan man efter min Anskuelse ikke andet end ansee det som en Ulykke hvis deslige Motioner fremkomme i nogen af Nationalforsamlingerne, maaskee i dem begge. Vil Greven indskrænke sig til Forandringer i eller Tillæg til Foreeningsakten, burde han optage eller dog benytte det Forslag til en ny Foreeningsakt, der forlængst er udarbejdet af en svensk-norsk Comittée, og om hvilken den Norske Regjering har afgivet sin Betænkning. Sagen hviler uafgjort i Stockholm; Regjeringens Indstilling har, saa vidt jeg veed, aldrig været Hans Majestæt forelagt i Statsraad. Jeg gjør opmærksom herpaa og henstiller til nærmere Overvejelse hvorvidt det gaaer an paa den Maade at begrave en Sag. Da Interims-Regjeringen for nogle Aar siden var samlet, kom denne Sag paa Bane; jeg erfarede da at Justitiæstatsministeren, Greve Sparre havde Dokumenterne forvarede i sit eget Huus uden at en eneste af hans Colleger havde mindste Ahnelse om at der hvilede en Indstilling fra den Norske

Regjering. Fåhræus udtalte sig især deleshed meget skarpt herover og bevirkede at enhver af de svenske Conseilsmedlemmer erholdt udleveret et Exemplar af de trykte Forslag og Indstillinger. — — —

1859. December 12te.

No. 89. Til H. M. Kongen.

I Henhold til det mig givne naadigste Paalæg har jeg i Fredags og i Løverdags deels til Carlstad, deels for en Sikkerheds Skyld ogsaa til Ørebro pr. Telegraph underrettet Deres Majestæt om det Udfald, de 4 Grundlovspropositioner fik i Storthinget den 9de og 10de dennes. Jeg haaber at Deres Majestæt rigtigen har modtaget disse Telegrammer, og anseer det for min underdanige Pligt herved at meddele Deres Majestæt nærmere Underretning om det Væsentligste af hvad der i enhver Sag passerede.

1) Forslaget om Statholderpostens Ophævelse. De 2 der stemmede imod Comitteens Indstilling, vare Hammerstad og Lysgaard; men kun den første af dem motiverede sin Stemmegivning. Han støttede sig hovedsageligen til at Grundlovens § 14 nærmest maatte betragtes som en Contract eller i det mindste som Grundlag for en Foreening med Sverige uden hvis Samtykke man derfor ikke kunde eller ialfald ikke burde gjøre nogen eensidig Forandring deri. Han antog at Norge havde fuld Føje til at være tilfreds med Foreeningen saadan som denne nu er, og han fandt det paatænkte Skridt uklogt, da Forandringen, om den gik igjennem, i Sverige vilde blive betragtet som en Indrømmelse fra dets Side, der kunde lede til at Sverige igjen som en Erstatning fordrede andre Indrømmelser fra Norges Side, hvilke dette Rige ikke burde gaae ind paa. U. A. Motzfeldt, Rolf Olsen, Jaabæk og Veseth bestrede dette Raisonnement da Bestemmelsen om Statholderposten ikke er indtaget i Rigsakten, der ene er Grundlaget for den contractmæssige Forbindelse med Sverige, og da Grundlovens § 112 tydeligen medfører at der til en Forandring i Grundloven blot udfordres Storthingets Beslutning og kongelig Sanction derpaa. — Det er beklageligt at denne, om end saare ringe Dissents her fremkom, og

det er sikkert at den støtter sig til en meget uklar Tanke. — — —

1859. December 26de.

No. 91. Til Statsminister Sibbern.

Mit Telegram af Dags Dato indeholder Erkjendelse af at jeg har modtaget Deres Excellences forskjellige Tilskrivelser pr. Post og pr. Telegraph. Jeg tilføier at Statsraad Birch ogsaa har meddeelt os hvad han directe har modtaget fra Deres Excellence, saaledes ogsaa Telegrammet af 24de om Udsættelsen med den Dahlmanske Motions Behandling. — Uagtet Birch personlig kan give de bedste Oplysninger om hvad Deres Excellence herfra kunde ønske Dem meddeelt, vil jeg dog, siden nærværende Linier komme før ham til Stockholm, udtale mig om et og andet, der i disse critiske Tider kan have en særlig Interesse.

Deres Excellence er allerede af Birch bleven underrettet om og vil nu selv have erfaret, at Regjeringens Indstilling i Statholdersagen er ganske kort og simpel, uden in specie at indeholde nogetsomhelst om Sagens udelukkende Norskhed, ligesaalidet som nogen Beviisførelse derfor. Saadant kunde visseligen med Lethed været tilføiet, og Justitsdepartementet havde ogsaa et Udkast færdigt i denne Retning for det Tilfælde, at Vi skulde fundet det rigtigt i Indstillingen at berøre denne Side af Sagen. Efter lang Discussion og den modneste Prøvelse kom Vi imidlertid til det Resultat, at saa ikke burde skee. Ligesom Vi nemlig fandt det uklogt, uden stræng Nødvendighed, at komme ind paa noget, der atter kunde give Anledning til Forargelse, saaledes troede Vi heller ikke at saadan Nødvendighed her var tilstede. Vi meente, at Vi fra vort Standpunkt ene havde at oplyse og at udtale os om hvorvidt Hans Majestæt i Egenskab af Norges Konge burde sanctionere den omhandlede Grundlovsforandring, medens det deels var os uvedkommende deels umuligt for os at have nogen paalidelig og fuldstændig Mening om hvorvidt der gaves Omstændigheder, til hvilke Hans Majestæt i Egenskab af Sveriges Konge ogsaa maatte tage Hensyn og som muligens kunde lede til et andet Resultat end det, Sagen vilde faa hvis den ene betragtedes fra Norsk Side. Det forekom os klart at Hans

Majestæt, forsaavidt Sagen paa nogen Maade berørte Sveriges Interesser, vilde conferere med det Svenske Statsraad, og at det ialfald maatte blive Statsraadsafdelingen, der, efterat have erholdt Kundskab om det Svenske Statsraads Anskuelser og til Følge af at den paa nærmere Hold kunde tage den offentlige Stemning og Begivenhedernes Gang i Betragtning, vilde have at yttre sig nærmere om hvilke Virkninger paa Sagen alt saadant burde have: Hvad Justitsdepartementet foreløbigen havde opsat blev leveret Statsraad Birch til nærmere Afbenyttelse af Statsraadsafdelingen efter Omstændighederne. Ingen af os er i Øvrigt blind for de store Betænkeligheder, Sagens Afgjørelse nødvengigviis maa opvække hos Hans Majestæt.

Medens Nægtelse af Sanction upaatvivleligen vil være en bitter Skuffelse for Norge, helst efterat Man har anseet sig berettiget til at troe Hans Majestæt selv intet havde imod Sagen og det maa antages at Modstanden ene kommer fra Sverige, samt at denne involverer en uberettiget Indtrængen i vore indre Forhold, er det at forudsee at Meddelelse af Sanction vil blive optagen meget ilde i Sverige og ikke blot udvide Kløften mellem begge Folk, men endog lade Misfornøjelsen gaae udover Hans Majestæt selv.

Under saadanne Omstændigheder er det i Sandhed højst vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at have nogen begrundet Mening om hvad der her er det Rette. Er der Anledning til at troe at Stormen i Sverige vil lægge sig og at Hans Majestæt senere kunde finde en Sanction mulig, mener jeg at det fra meer end eet Synspunkt maatte foretrækkes at Sanctionen strax meddeeltes. Skulde Omstændighederne paa den anden Side være saadanne, at der var størst Sandsynlighed for at Sanction vil blive nægtet, vilde jeg ogsaa foretrække at Hans Majestæt strax udtalte dette istedet for ved en Udsættelse at forøge den Spænding, hvori alle nu befinder sig. Dette er alene min personlige Opfatning, og der er kun lidet at agte paa den, da Ingen, som ikke for Tiden opholder sig i Sverige, in specie i Stockholm kan have andet end ubestemte Gjætninger og Formodninger at gaae efter. Jeg vil dog ikke have dette forstaaet som om Sagen var let for Statsraadsafdelingen; langt fra det; jeg og Collegerne indsee meget vel hvilke Vanskeligheder den gaaer imøde; men Vi stole trygt paa at den vil finde det Rette, maaskee

bedre end nogen anden. Lange opkastede endog det Spørgsmaal om Regjeringen ikke ligefrem burde fraraade Sanction; af Grunde, som jeg ikke behøver at opgive for Deres Excellence, vare Vi dog alle bestemt af en modsat Mening, som det ogsaa lod til at Lange selv deelte.

In publico ere Gemytterne meget spændte; i Førstningen tog Man ikke stor Notits af Yttringerne fra Svensk Side og ansaae det som en given Sag at Sanction ikke kunde nægtes; men nu er man bleven ængstelig og befrygter Muligheden af at Sverige sætter sin Villie igjennem. Dog har jeg ikke hørt Nogen, der egentlig vilde lægge Hans Majestæt saadant tillast, medens Uvillien og Bitterheden mod Sverige derved vilde naae sin største Højde. Dette skulde visseligen blive en alvorlig og uberegnelig Ulykke og berede Unionen en sørgelig Fremtid. Enhver, der mener det ærligt med Hans Majestæt, Fædrelandet og Unionen, kan ikke andet end føle sig stærkt nedtrykt af bange Ahnelser; dette er den bedrøveligste Jul, jeg nogensinde har oplevet. Det værste er, at jeg har ondt for at øjne Muligheden af en rimelig Løsning af den foreliggende skjæbnesvangre Opgave. De, der have givet Anledning til alle disse Ulykker, have meget paa deres Samvittighed. Vistnok har jeg altid beklaget Bestemmelsen om at Kongen kunde udnævne en Svensk Mand til Statholder; men ligesom den for en Deel Aar siden nedsatte Unions Comittée eenstemmigen foreslog Bestemmelsen hævet, saaledes mener jeg man kunde betragte det som temmelig afgjort at Kongen aldrig vilde bringe den i Udøvelse, ja at nogen Svensk Mand neppe skulde findes villig til at modtage Statholderposten. Grundlovens § 14 vilde saaledes i dette Punkt blot blive en Bestemmelse paa Papiret, og længer hen i Tiden maatte det blive let at faae den udtrykkelig hævet. Hermed burde man upaatvivleligen ladet sig nøje; thi at der skulde ligge noget for Norge nedværdigende i selve Benævnelsen »Statholder« har jeg for mit Vedkommende aldrig kunnet finde. Man synes at have glemt at selv en Republik som Nederlandene i sin Tid havde en Statholder, ikke at tale om flere lignende Exempler.

Nu da Sagen imidlertid er bragt paa Bane og sat paa Spidsen, nytter det lidet at tale om hvad der burde været skeet; Vi ere nødte til at tage Sagen som den er og ved forenede Kræfter søge at besejre den Storm, der truer os

fra alle Kanter. Hertil ønsker jeg os alle, og først og fremst Statsraadsafdelingen, Held og Lykke. —

Foranlediget ved Yttringerne i Deres Excellences meget Ærede af 22de, som jeg tilligemed Protocollen af 19de ligeledes har modtaget, troer jeg end yderligere at burde bemærke følgende:

Med Undtagelse af ovenomhandlede Spørgsmaal af Lange have Vi ingenlunde været i Tvivl om hvad Vi havde at gjøre med titnævnte Sag. Efterat de Betænkeligheder, som Vi anførte mod Sanction af den i 1854 fattede Storthingsbeslutning, af nærværende Storthing ere hævede deels ved selve Formen af den foreslaaede Grundlovsforandring deels ved den skeete Bevilling af 10,000 Sp. for den nye Statsminister, maatte det blive en ligefrem Følge at Regjeringen indstillede Sagen til Sanction; naar Spørgsmaalet engang var fremkommet og Beslutningen fattet, kunde herom ikke opstaae mindste Tvivl. Da det er klart, at Grundlovens § 14 giver Norges Konge som saadan Ret til at have en Statholder i Norge og til at kunne beklæde en Svensk Mand med denne Post, fandt Vi at Sagen var udelukkende Norsk og Vi vilde ikke svække dette ved at argumentere imod aldeles ugrundede og højst ubeføjede Indvendinger. Vi have alle ligefra først af været eenige i at det skulde været til ingen Nytte men tværtimod til stor Skade om Vi her havde fulgt de af Deres Excellence givne Vink. Det maa dog være paafaldende for de Svenske at denne Sag paa eengang tillægges saa stor unionel Betydning, naar de erindrede sig at Beslutning om Statholderpostens Ophævelse allerede fattedes i 1854 og atter var under Behandling i 1857 uden at der hørtes et eneste Ord om at denne Question ikke kunde løses af Storthing og Konge alene. At man nu med eet, fordi andre Omstændigheder have ophidset Gemytterne, vil gjøre Sagen til en Svensk Sag, kunde og turde Vi ikke tage nogen Notits af; Taushed fra vor Side forekom os at være det eneste værdige, nødvendige og hensigtsmæssige Svar. Det skulde gjøre mig ondt om Deres Excellence fremdeles var af en modsat Mening. — Med Hensyn til Bevillingen for Statsministeren finder jeg meget taler for den Forandring, Storthinget har foretaget i Appointementet for Statholderen. Ved at vælge den samme Hovedsum har Storthinget viist at Sagen ikke var af noget oeconomiskt Slags. Da Statsmini-

steren i Stockholm har 5000 Sp. i Gage, var det ganske i sin Orden at den nye Statsminister sattes forsaavidt paa samme Fod som han; men da han har flere Udgifter baade i Skatter og hvad Repræsentationen angaaer, og da man ikke vilde afknappe noget i de 10,000 Sp. for at undgaae ethvert Skin af at Sagen gjordes til et Pengespørgsmaal, bestemte man Taffelpengene til 5,000 Sp. skjøndt Statholderen kun havde 4000 Sp. I Øvrigt maa det visseligen beklages at Gagecommittéens Indstilling optager flere Stridspunkter, som burde været uden for hiint Bevillingsspørgsmaal. Denne Omstændighed bidrog sit til at bestyrke os i vor Troe om at Regjeringens Indstilling burde lade alt saadant uberørt, etc. etc. etc.

1859. December 30te.

No. 92. Til Statsminister Sibbern.

I gaar Formiddag havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences Telegram af 28de angaaende den Dahlmanske Motion og i gaar aftes Deres Excellences venskabelige Skrivelse af 26de, hvorfor jeg herved aflægger min forbindtligste Tak. — Med Hensyn til Valg af Befuldmægtigede ved den forestaaende Congres og hvad dermed staaer i Forbindelse kan jeg ikke andet end i Eet og Alt tiltræde Deres Excellences Anskuelser og derom brugte Yttringer. Saaledes er jeg ogsaa eenig i at her ingensomhelst Anledning var forhaanden til at fordre Norge særligen repræsenteret, da Sagen ikke angaaer os anderledes end enhver anden civiliseret Stat uden at vi deri ere interesserede paa nogen os alene vedkommende Maade. — Ganske andre Bekymringer vækker Deres Excellences Beretninger om Statholdersagens Stilling, hvilke Beretninger Deres Excellence trygt kan stole paa at jeg beholder for mig selv forsaavidt Deres Excellence ikke udtrykkeligen har bemyndiget mig til at meddele Collegerne samme. Jeg er fuldkommen overbeviist om at baade Deres Excellence og Statsraad Møinichen have gjort alt for at sætte Sagen i det rette Lys; og hvor bedrøveligt det end skulde være om disse Bestræbelser ikke formaaede at skaffe Sandheden den fortjente Sejr, maa man her som ellers trøste sig med at man ærligen har opfyldt sin Pligt. Jeg tilstaaer at det har frapperet mig, ikke blot at Ridderhuset har bifaldt

Dahlmans Motion, men ogsaa, og det fornemmeligen, at Excellencen De Geer, for en Deel i det mindste, maa bære Skylden derfor. Forstaaer jeg Telegrammet af 28de og Deres Excellences Skrivelse af 26de rigtigt, har han distingveret imellem Sagens Realitet og dens »Characteer«, og jeg faaer deraf ud at han vel ikke anerkjender nogen Ret for Stænderne til at blande sig i Sagen, men dog betragter denne som »unionel«. Heri ligger der for mig noget mystiskt og jeg begriber ikke det af Hans Excellence opstillede tertium. Jeg har staaet og staaer fremdeles i den Troe at Sagen kun indeholdt eller rettere frembød 2 Alternativer; enten maa den nemlig være en udelukkende Norsk Sag, hvormed Sverige intet har at bestille, eller den er en unionel Sag, hvortil begge Rigers Nationalrepræsentationers Samtykke udfordres. Jeg seer nu der gives en 3die Mening; men jeg seer ligesaalidet hvortil den støtter sig som hvilken indre Betydning og ydre Udstrækning den skulde have. Er Sagen tillige en Svensk Sag, kan den jo ikke være nogensomhelst Kongelig Afgjørelse underkastet uden i combineret Statsraad. Jeg har imidlertid hverken Tid eller Lyst til at udbrede mig videre herover, og det behøves jo ikke heller da Deres Excellence sees at betragte Sagen fra samme Side som jeg og har ved Deres Side Mænd, der idetmindste ligesaa godt som jeg kunne deducere Quæstionen. Kun vil jeg, i Anledning af Excellencen De Geers Argument fra Loven af 18de Juli 1815, bemærke: deels at denne Lov var en nødvendig Følge af Grundlovens § 8, deels at der baade kan gives og virkelig gives Materier, i hvilke det ene Land eensidigen kan fatte Bestemmelse uden at en saadan dog erholder nogen Realitet førend det andet Land har fattet en lignende Bestemmelse; det er Reciprociteten som medfører dette; men hvori ligger det Reciproque i Statholdersagen? Jeg veed overalt ikke hvorledes man fra Svensk Side fortolker Grundlovens § 14, om det blot er Retten for Kongen til at udnævne en Svensk Mand, som gjør Sagen til unionel, eller om dette samme ogsaa gjælder om Retten til at have en Statholder i Almindelighed. Formodentlig er man af den første Mening, hvoraf der skulde kunne følge at Bestemmelsen om Fremmede i Grundlovens § 92 ikke skulde kunne hæves uden med samtlige udenlandske Magters Samtykke. Er det derimod de Svenskes Mening at deres

Samtykke udfordres ogsaa af Hensyn til Statholderposten i Almindelighed, da bliver Begreberne om hvilken Konge det er, den Norske Grundlov omhandler, saa forvirrede at man kan faae ud deraf hvad man vil. Ulykken er imidlertid ikke blot ligestor hvad enten den Svenske Fortolkning er grundet eller ej, men endog Millioner gange større hvis Fortolkningen Intet har at støtte sig til. Dette sidste antager Man her, og derfor er Stemningen yderst nedtrykt; nægtes Sanction, da veed Man hvorfra saadant kommer, og da vil Forbittrelsen ogsaa blive saa meget større, om Man endog, som jeg haaber, vil begribe hvor yderst vanskelig Kongens Stilling var. Just netop i Betragtning heraf vilde Sanctionen paa den anden Side blive et Monument for Kong Carl, hvis Lige ingen anden Konge endnu har sat sig og Ingen herefter letteligen vil kunne sætte sig. Jeg er fremdeles af den Formening at Hans Majestæt, hvordan Sagens Udfald end bliver, bør afgjøre den strax; enhver Udsættelse opvækker Forhaabninger og spænder Gemytterne; da nu een af Parterne maa blive skuffet i sine Forventninger, skjønnes det let at det Onde bliver meget værre jo længer man holdes i Uvished. Forresten behøver jeg ikke at tillægge at alle antage det som afgjort at Kongen ikke kan gaae ind paa den Dahlmanske Begjæring om denne endog fremkom fra Stænderne. Sluttelig maa jeg henlede Opmærksomheden paa det Modsigende i Dahlmans Argumentation naar han vel vil have Spørgsmaalet om Statholderen henført til de i Grundlovens § 112 omhandlede Principer, men dog mener at Forandringen kan foregaa, blot at den erholder Sveriges Samtykke. — Jeg sender indesluttet et Flyveblad, hvis Forfatter skal være Adv. Dunker; det indeholder flere Sandheder, som Folk kunne have godt af at mærke sig; men med Hensyn til den egentlige Mening med den nu besluttede Grundlovsforandring er det Ulykken, at Flyvebladets Opfatning neppe stemmer med de paa Storthinget benyttede Argumentationer, ligesom Talen her jo er om Retten til at forandre Grundlovens § 14 ikke om Motiverne derfor. Dog, jeg vil ikke trætte Deres Excellence længer; noget mere af Betydenhed har jeg heller ikke at tilføje.

Himlen beskytte os i denne haarde Strid! etc. etc.

1860. Januar 2den.

No. 1. Til Statsminister Sibbern.

Da det var forudsat som afgjort at Hans Majestæt vilde holde Norskt Statsraad i Løverdags, har jeg saavel i Gaar som i Forgaars i stor Spænding imødeseet Underretning pr. Telegraph om Udfaldet deraf. Efter de seneste Tildragelser paa Ridderhuset fandt jeg det vistnok meget tvivlsomt om Hans Majestæt netop nu vilde afgjøre Statholdersagen, hvor inderlig jeg end følte mig overbeviist om at dette, uden Hensyn til Maaden, paa hvilken den bragtes til et Endskab. var i enhver Henseende det ene Rette; men deels troede jeg det dog muligt at dette mit Haab kunde være gaaet i Opfyldelse, deels tænkte jeg mig at Statsraad kunde være afholdt for de øvrige Norske Sagers Skyld, med Undtagelse af denne ene, og jeg tvivlede ingenlunde paa at Collegerne isaafald havde sørget for, at den var bleven forbigaaet uden at nævnes i Protocollen, hvilket ikke kunde være paafaldende, da den saa ganske kort i Forvejen var indkommen til Stockholm. Under alle Omstændigheder gik jeg udfra at et Telegram vilde have givet mig Underretning hvis intet Statsraad skulde afholdes eller var afholdt. Regjeringens øvrige Medlemmer og mangfoldige andre have havt samme Opfatning; da nu intet Telegram ankom, ansaae alle dette som et Beviis paa at der havde været Statsraad, og Deres Excellence kan derfor let forestille Dem hvilken Uroelighed og Utaalmodighed her har fundet Sted. Det maa nu ansees som vist at intet saadant Statsraad har været afholdt, og alle antage naturligviis at dette ene er foranlediget ved Udfaldet paa Ridderhuset af Dahlmans Motion, især efter den højst uventede Maade, paa hvilken denne blev understøttet af Justitiæstatsministeren. Jeg behøver ikke at tillægge, at dette Forsøg fra Svensk Side paa at indblande sig i vore indre Anliggender af alle her betragtes som en højst alvorlig og bedrøvelig Sag. Man nærede det Haab at det Svenske Statsraad vilde modsætte sig en saadan uberettiget, ulovlig og farlig Indtrængen, og at Hans Majestæt i det mindste skulde tilbagevise denne og indløse sit Kongelige Ord.

Nu har Justitiæstatsministerens Optræden paa Ridderhuset tilintetgjort den første Deel af disse Forhaabninger,

og Ængstelsen for at dette ogsaa kunde blive Tilfældet med den sidste Deel har bemægtiget sig alle Gemytter. Hvordan Stemningen her er, kan Deres Excellence vel forestille Dem; det er for enhver Nordmand klart at her handles om vore dyrebareste Rettigheder, og hvorledes den retmæssige Forbittrelse vil yttre sig om Sagen virkelig gaaer os imod, er ikke vanskeligt at forudsee. Deres Excellences i Gaar Aftes modtagne Skrivelse af 29de Decb. og det med samme fulgte Aftonbladsreferat af De Geers Foredrag paa Ridderhuset kunde vel opfordre mig til her at gaae dette sidste imøde; men ligesom Tiden ikke vilde tillade mig at gjøre dette paa nogen fyldestgjørende og for Deres Excellence oplysende Maade, saaledes mener jeg dette ogsaa skulde blive et aldeles overflødigt Arbejde, da den ualmindelig velskrevne Opsats om Statholdersagen i Morgenbladet for i Fredags, hvilken jeg har afklippet og sender indsluttet, saa ganske stemmer med min egen Opfatning, at jeg intet mere eller bedre skulde kunne fremføre. Jeg henholder mig ganske til denne Opsats og underskriver den som om den var mit eget Verk. Kun vil jeg, med Hensyn til De Geers Argumentation fra Unions-Committéens Yttringer, bemærke at det, naar Norske og Svenske Mænd ville søge i Foreening at bringe noget Nyt frem vedkommende Unionen, meget vel lader sig gjøre at de sig imellem betragte som en Concession hvad der bidrager til at opnaae et eenstemmigt Resultat; der er himmelvid Forskjel paa selv at være med i et Forslag og paa at erklære at Sagen ikke i sin Realitet kan gaae uden saadan Tiltræden. Jeg mener forresten at Vi her bør foranledige udarbejdet en fuldstændig Gjendrivelse af de Dahlmanske og De Geerske Anskuelser til Afbenyttelse efter Omstændighederne enten som en Continuationsindstilling herfra eller til Statsraadsafdelingens Raadighed. Jeg skal nærmere give mig den Ære at underrette Deres Excellence om hvad Resultatet heraf bliver. Sagen er fatal; jeg har ondt af Os alle, og sandelig ikke mindst af Hans Majestæt; men Vi faae at holde sammen og fægte for Norges Vel til det Yderste.

Endnu troer jeg, og alle, med hvem jeg derom har talt baade i og udenfor Regjeringen, at det er en Ulykke hvis Sagen ikke strax afgjøres hvad enten dette nu bliver paa den ene eller paa den anden Maade, o. s. v.

1860. Jauuar 6te.

No. 2. Til Statsminister Sibbern.

I Onsdags Aftes havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences Telegram af 4de, hvori jeg underrettes om det samme Dag afholdte Statsraad. Med dette gik det omtrent som jeg havde ventet, inclusive Hans Majestæts Beslutning selv at ville gjennemgaae Indstillingen om Reglementet for Søetropperne. Af tidligere Yttringer havde jeg nemlig Anledning til at antage, at Hans Majestæt betragter disse Tropper mere som Arméen end Marinen vedkommende, og at en anden Organisation end den foreslaaede muligens kunde haves for Øje. Jeg troer derfor at burde henlede Statsraadsafdelingens Opmærksomhed paa Værnepligtslovens Bud om disse Troppers egentlige Bestemmelse. — Deres Excellence har erfaret at jeg, deels af egen Overbeviisning deels efter Samraad med andre, gjentagende har bekjendt mig til den Mening at Statholdersagen strax burde afgjøres uden Hensyn til hvilket Udfald den fik. De senere Begivenheder have imidlertid opvakt den Tanke hos mig at dette nu vilde være mindre rigtigt. Efter den Stilling, hvori Sagen er bragt, forekommer det mig nemlig som om Hans Majestæt ikke godt kan andet end oppebie Stændernes Beslutning; men hvorledes Sagen for Øvrigt bør behandles, og in specie hvad der vil skee om disse virkelig antage at Grundlovens § 14 ikke kan forandres uden med Sveriges Samtykke, kan jeg ikke gjøre mig nogen tydelig Forestilling om. Justitiæstatsministerens Foredrag synes at gaae ud fra at det Svenske Statsraad har en constitutionel Forpligtelse til at andrage for Sveriges Konge hvad Højstsamme som Norges Konge bør vedtage i denne Sag, og at Statsraadet forsaavidt ønsker i Forvejen at kjende Stændernes Opfatning. Kommer nu denne, hvad rimeligt er, til at gaa ud paa at Sverige har Ret til her at sige Ja eller Nej, og tiltræder Statsraadet dette, bliver Hans Majestæt følgelig nødt til enten at bifalde eller at forkaste saadan Paastand. At dette sidste vilde være det Rette, kan der jo ikke være mindste Tvivl om; men vil og kan Hans Majestæt saaledes handle lige imod hvad Svenske Stænder og Raad forfægte? Det vilde være et Beviis paa Kraft, som maatte opvække Højagtelse

og Beundring selv hos den, Sagen gik imod, uden at jeg dog vover at have nogen bestemt Mening om hvorvidt politisk Klogskab tillader saadant. Mindre farlig er vel Sagen om Stænder og Statsraad, ved Siden af Paastanden om Sveriges Berettigelse, erklære at de ikke finde at Sveriges Interesser ere imod Sanction af Storthingets Beslutning; thi en saadan Sanction vilde vel da paafølge. Imidlertid blev dog det Vigtigste tilbage, nemlig Sveriges Paastand om Ret til at være med i denne Sag; og erkjendtes saadan Ret af Hans Majestæt, vare Vi jo ganske i Sveriges Vold. Her er tilvisse meget at gruble over og at ængstes for. Det er mig ikke muligt at forudsee hvilken Form Sagen vil blive givet, ligesaalidet som jeg er eenig med mig selv om hvilken Fremgangsmaade man i saahenseende bør følge for at bringe Sagen baade formaliter og realiter til saadant Endskab, som Vi kunne være tjente med. — Collegerne her ere gaaede ind paa mit Forslag om at Vi bør lade udarbejde en fuldstændig Gjendrivelse af Sveriges Paastand; dette er ogsaa allerede under Arbejde og kan snart ventes færdigt. Vi bleve tillige eenige om at Vi i Sagens nærværende Stilling, hvor endnu ingen mod os fiendtlig Beslutning er taget, ikke havde nogen Opfordring til at optræde med Forsvar for Norges Rettigheder. Hvorvidt saadant senere bør skee og da i hvilken Form, maa blive afhængigt af hvorledes Sagen senere udvikler sig i Sverige. Imidlertid skulle Vi naar denne Gjendrivelse af os er gjennemgaaet og vedtaget, meddele Statsraadsafdelingen en Afskrift deraf til dens Afbenyttelse efter Omstændighederne. Om og hvorvidt vore Colleger i Stockholm ønske at Vi skulde, eller antage at Vi burde, enten nu eller senere, foretage os noget directe eller positivt Skridt i Sagen, vil det være os kjært at faae vide; thi er det nogensinde Vigtigt at vi samtlige handle som en sluttet Phalanx og at Intet forsømmes, da er det sandelig her. — I dette Øieblik modtog jeg Deres Excellences meget Ærede af 2den dennes tilligemed Protocollen af 31te Decb. Jeg skal imorgen gjøre Collegerne bekjendte med Brevets Indhold og hastigst muligt underette Deres Excellence om hvad Vi i den Anledning kunne have at bemærke. etc. etc.

1860. Januar 16de.

No. 5. Til Statsminister Sibbern.

Igaar havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences Telegram angaaende Motionens Skjæbne i Borgerstanden, og i Dag bragte Posten mig Deres Excellences venskabelige Skrivelse af 12te dennes, hvorfor takkes ærbødigst, ligesom jeg ved samme Lejlighed har modtaget Dannebrogskorset til Fuldmægtig Bugge.

Det er al Ære værdt at der blandt Borgerne dog fandtes flere, som baade talede og stemmede for os; men jeg havde alligevel ventet et bedre Resultat. Imidlertid er det kanske at foretrække at ingen Hindring lægges i Vejen for Sagens modne Prøvelse, naar denne blot kan ventes at ville blive upartisk og fordomsfrie, hvilket tør hænde er tvivlsomt nok. Der er nu skrevet saa meget og talt saa stærkt i den Sag, at Materien er fuldkommen udtømt. Man burde jo være sikker paa et lykkeligt Udfald; men kan man det? Jeg frygter nej, skjøndt det er mig ufatteligt at Svenskerne ikke indsee hvilket farligt Spil de spille; det gjælder jo baade Unionens Fremtid og deres eget gode Navn og Rygte; thi dette giver jeg ikke en Pibe Tobak for hvis de fornægte Os vor Ret, der er saa soleklar at kun total Umodenhed eller noget endnu værre kan tilsidesætte den. —

1860. Januar 27de.

No. 11. Til Statsminister Sibbern.

— — — Man nærer her et godt Haab om Udfaldet paa Statholdersagen, medens jeg dog for mit Vedkommende altid har tvivlet derom, trods hvad Deres Excellence har trøstet mig med. Deres Excellences Yttringer i den sidste Skrivelse synes at vise at min Frygt ikke er ganske ubegrundet. I Realiteten finder jeg fremdeles at det kunde være temmelig ligegyldigt enten Grundlovsforandringen nu gik igjennem eller ikke; men da Nægtelse af Sanction vilde blive betragtet som Beviis paa at Sveriges Ret til at blande sig i Sagen var anerkjendt, har denne nu, efter engang at være bragt paa Bane, en særegen Betydning, som gjør at Vi nødvendigviis maa ønske den gjennemført. At vore Col-

leger i Stockholm ere paa deres Post og ville vise sig at være denne voxen, derom have Vi altid følt os fuldt overtydede. — — —

1860. Februar 6te.

No. 14. Til Statsminister Sibbern.

— — — Det drager ud med Utskottets Indstilling i den Dahlmanske Sag; men dette faaer ikke hjælpe naar Enden blot bliver god. I saahenseende giver Deres Excellence mig fremdeles godt Haab, og det skulde isandhed glæde mig om mine Ahnelser sloge fejl. — — —

1860. Februar 17de.

No. 17. Til Statsminister Sibbern.

— — — Utaalmodigheden i Anledning af Statholdersagen er her stor, væsentligst i Betragtning af Gemytternes ængstelige Forventning om hvad det endelige Udfald vil blive. Deres Excellence giver mig fremdeles godt Haab. Hvad Statsraad Lange derom har skrevet til Statsraad Møinichen, og hvormed han forgangne Dag gjorde os bekjendt, tiltræder Ingen af os, saa det faaer at staae for hans egen Regning. Vi ønske vist nok at Sagen aldrig var bragt paa Bane; men efterat dette nu engang er skeet, skjønner jeg ikke hvorledes der kan være mindste Tvivl om at det er vor bestemte Pligt at holde de Svenske ganske uden for noget, der saa umiskjendelig er en udelukkende Norsk Sag. At vi her ere saa lykkelige at have Hans Majestæt paa vor Side og at Højstsamme holder fast ved denne sin Opfatning, er ligesaa glædeligt at høre som det rimeligviis vil have gode Følger. Himlen vaage over — og beskytte Ham! —

1860. Februar 27de.

No. 21. Til Statsminister Sibbern.

I Løverdags havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences 2de Telegrammer af samme Dato. Naar den første af disse indeholder at Utskottets Indstilling gaaer ud paa Udsættelse indtil Revisionen, altsaa paa at selve Unions akten bør revideres inden Spørgsmaalet om Statholderpostens

Inddragelse bliver afgjort, kan dette formeentligen forstaaes paa 2 Maader. Enten betyder det at vor Grundlovs Bestemmelse i denne Materie maa betragtes som unionel, følgelig behandles i Forbindelse med de øvrige Unionsvilkaaer; eller Meningen er at den, skjøndt ikke i sig selv af unionel Beskaffenhed, dog ikke særskilt bør bringes under Afgjørelse førend en ny Unionsakt. er oprettet, rimeligviis for at man da kunde benytte Grundlovens § 12 og 14 paa samme Maade som den forrige Unions Committée desværre benyttede den, nemlig som et Compensations- og Tuskningsmiddel. Naar Utskottet frafalder Paastanden om Sagens Afgjørelse i combineret Statsraad, ledes man til at antage at det sidste af de 2 ovenanførte Alternativer er det rette; men jeg skjønner ikke bedre end at vi derved ere ligesaa ilde farne som om det første Alternativ forudsattes; thi ikke at tale om at Sagen paa den Maade vilde blive udhalet, man kan friste til at spaae i det Uendelige, ligger deri dog umiskjendelig en Paastand om at Statholderspørgsmaalet ikke er af udelukkende Norsk Beskaffenhed.

Sagen selv er saaledes, efter min Opfatning, ikke paa bedre Glid nu end før, og jeg seer fremdeles Vanskeligheden for Kongen i her at kunne give os Ret. Efter Harbitz's Udtalelser til mig maa jeg slutte at man paa Storthinget har opkastet sig det Spørgsmaal om der fra Storthingets Side var noget at gjøre ved Sagen. Jeg svarede ham at jeg skulde finde det meget beklageligt om Storthinget nu paa nogensomhelst Maade vilde sætte sig i Bevægelse; naar Sagen var afgjort kunde det derimod vel være muligt at noget saadant burde skee; men man gjorde bedst i med stille Taalmodighed at afvente hvilken Skjæbne Sagen vilde faae i dens nuværende Skikkelse, og heri blev han enig med mig. Om Udfaldet gaaer os imod ønskede jeg meget Deres Excellence og de øvrige Colleger i Stockholm vilde give mig et godt Raad med Hensyn til den fornyede Henvendelse til mig, som jeg veed Storthingspræsidenten da vil underhaanden fremkomme med. Det værste ved hele Sagen er nogetnær det, at Man her begynder at gaae tilbage til den Opfatning af de Svenskes Characteer, som indtil 1814 var den almindelige men som efter Foreningen ganske havde forandret sig. Der vil gaae mange Aar hen inden man igjen kommer paa det Standpunkt, hvor man befandt sig

førend denne ulykkelige Sag opstod, og det er meget sørgeligt. — Sneefoget er igjen begyndt, og som Følge deraf modtog jeg Deres Excellences meget Ærede af 23de dennes først i dette Øjeblik. Næst at takke derfor har jeg denne Gang kun at bemærke at jeg skal gjøre Statsraad Bloch bekjendt med hvad Deres Excellence anfører om Udskrivnings Reglementet, etc.

Vi have aldrig havt et loyalere, sindigere og fornuftigere Storthing end det nærværende. Ogsaa det vil tage en bedrøvelig Ende, hvis Vi ikke nyde vor lovlige Ret. —

1860. Marts 5te.

No. 24. Til Statsminister Sibbern.

Hvad den »Norske fråga« angaar, da er jeg bleven meer og meer bestyrket i den Mening, at Sanction nu bør nægtes paa Storthingsbeslutningen om Statholderposten, selv om det endelige Udfald paa Rigsdagen skulde gjøre en saadan Sanction mulig. Man kan nemlig, efter min Anskuelse, ikke afgjøre denne Quæstion isoleret uden derunder at tage vedbørligt Hensyn til Unionsforholdene i deres Heelhed. Det er klart at Hovedøjemedet fra Svensk Side er at erholde væsentlige Forandringer i selve Unionsvilkaarene, og det kan vel ansees som givet baade at Stænderne ville sætte sig i Bevægelse for at opnaa dette, og at Kongen bør befale nedsat en combineret Commission i denne Anledning. Men det er let at forudsee at saadan Foranstaltning ikke vil lede til det af Svenskerne tilsigtede Maal; thi om det end erkjendes at adskilligt i Unionsvilkaarene trænger til Forandring, maa jeg dog betragte det som en afgjort Sag at Sverige vil forlange meget mere end Norge nogensinde kan gaae ind paa saalænge Talen er om Quæstionens Løsning paa fredelig Vej. Tænker man sig nu det Resultat at Sveriges Hovedfordringer strande paa Norges Vægring for at antage dem, synes det mig klart at Misstemningen, for ikke at sige Forbittrelsen, vil blive mange Gange større om Statholdersagen imidlertid er afgjort i vor Faveur; er Sanction derpaa derimod nægtet, mener jeg vor Modstand mod Sveriges Fordringer langt fra ikke vil lægges os saa meget tillast eller give selve Unionen saa farlige Ulivssaar. Jeg troer at Sagen fra dette Synspunkt maa nøje overveies inden

kgl. Sanction meddeles om der end ellers kunde blive Tale om en saadan. — — —

1860. Marts 9de.

No. 25. Til Statsminister Sibbern.

— — — Naar man i Bedømmelsen af Dahlmans Motion intet Hensyn tager til den Anckarsværdske, maa jeg give Deres Excellence Ret i at Vi have vundet adskilligt ved det endelige Udfald i Utskottet; men, som bemærket i min ærbødige Skrivelse af 5te dennes, troer jeg ikke man kan eller bør afgjøre den første uden at sætte den, hvad Følgerne betræffer, i Forbindelse med den sidste. Det er selve Unionen man her maa have for Øje, og det er d... fremdeles min Overbeviisning at Nægtelse af Sanction paa Statholderbeslutningen er fra et politisk Synspunkt det klogeste Partie, der kan tages. Dette er min individuelle Mening, som jeg ikke kan fravige skjøndt det er mig bekjendt, at jeg har de fleste her imod mig. Den vinder forøget Styrke ved hvad Deres Excellence yttrer om det Svenske Statsraads Stilling, in specie Excellencen De Geers, en Mand, der forresten paa en for mig ubegribelig Maade, selv er Skyld i at han har indviklet sig i en Labyrinth, i hvilken Justitiæstatsministeren mindst af alle burde være falden. Dog, vi ville nu lade denne Fugl flyve, saa meget heller som Sagen vel snart bliver endeligen afgjort. Statholderspørgsmaalet er i grunden for ubetydeligt til at Vi for at vinde den Sejer bør udsættes for kommende Nederlag af ganske anden Vægt. — — —

1860. Marts 12te.

No. 26. Til Statsminister Sibbern.

— — — Naar jeg har yttret den Formening, at det nu forekom mig klogest af Hans Majestæt ikke at sanctionere Storthingsbeslutningen i Statholdersagen, er jeg ledet dertil ved Overbeviisningen om at saadant, skjøndt i sig selv et stort Onde, maatte betragtes som det mindste i Sammenligning med hvad der maatte formodes at ville flyde af det modsatte Skridt sat i Forbindelse med Bestræbelserne fra Svensk Side for at erholde Unionen omgjort efter andre

Regler end de nu gjældende. Jeg erkjender at det er vanskeligt, ja umuligt, paa saa lang en Afstand at kunne danne sig noget tydeligt Begreb om den sande og almindelige Stemning i Sverige hvad dette Punkt angaar; men en Mening derom har jeg dog bestræbet mig for at komme til, og denne har jeg troet ligefrem at burde meddele Collegerne i Stockholm, vel vidende at de bedre end jeg ere istand til at opfatte Forholdenes virkelige Beskaffenhed og ikke ville undlade at handle saaledes som denne deres tilforladeligere Kundskab maatte fordre. Af Collegerne her har Statsraad Lange stedse betragtet Sagen fra samme Side som jeg, medens de øvrige antage deels at Hans Majestæt er gaaen for langt til nu at træde tilbage uden at compromittere sig selv, deels at Sanctionens Nægtelse her i Landet skulde kunne have uberegnelige Følger, væsentligst i Betragtning af Grunden for saadan Nægtelse, og deels endelig at Statholderspørgsmaalet fra Svensk Side blot benyttes som en Prætext for under saadan Ægide at kunne komme frem med hvad man egentlig har paa Hjærtet; de Ulykker der kunne true Unionen, antages derfor at ville beroe paa Udfaldet af Unionsaktens Revision, men ingenlunde paa Afgjørelsen af det omhandlede Sanctionsspørgsmaal.

Statsraad Riddervold har særskilt bemærket, at Vi herinde ikke kunne have nogen selvstændig Mening om hvad der bør skee, at en saadan blot kan findes hos Statsraadsafdelingens Medlemmer og at man ganske bør overlade til dem at handle efter Omstændighedernes Krav i det man maa erkjende at Norges Interesser ikke kunne være i bedre Hænder. Med flere udenfor Statsraadet har jeg ogsaa talt om denne delicate Sag, og i det Hele taget har jeg fundet den almindelige Mening at gaae derhen at Nægtelse af Sanction vilde blive et Tordenslag for Norge. Mere kan jeg ikke sige herom. — — —

1860. Marts 15de, 16de.

No. 32. Til Statsminister Sibbern.

15de Marts.

— — — Jeg har i den seneste Tid bragt i Erfaring at Collegerne her, flere Storthingsmænd og andre, med hvem jeg har talt om Statholdersagen, nu i det Hele taget see denne

i samme Lys som Deres Excellence veed at jeg gjør. Efter min Opfatning er det lidt efter lidt blevet en temmelig almindelig Mening her, at Kongen baade for sin egen og for Unionens Skyld bør nægte sin Sanction dersom det er at befrygte at denne vilde bringe Hans Majestæt paa en spændt Fod med Stænderne, forøge Gjæringen i Sverige og foranledige en Brydning af det Svenske Statsraad. Saadanne Ulykker troer man bør undgaaes da man finder dem ulige større end den, der antages at ville blive Følgen af at Sanction nægtes. Kongen maa holde sig overbeviist om at denne Nægtelse ikke kommer til at gjøre nogetsomhelst Skaar i Nordmændenes Hengivenhed for ham, og det almindelige Ønske er at man saa meget som muligt vil lette Høistsamme Adgangen til her at kunne træde tilbage for derved at undgaae betænkeligere Onder. Om man havde kunnet ahne at den omhandlede Storthingsbeslutning vilde blevet opfattet i Sverige saaledes som man nu desværre har erfaret er Tilfældet var den sikkerligen ikke bleven taget og ialfald ikke af Regjeringen indstillet til Sanction. Men hvem kunde vel have drømt om noget saa umuligt og grundløst? Man stoler paa at Statsraadsafdelingen, der bedre end Vi her kan opfatte de sande Forhold, vil vide at tage det rette Partie og ikke undlade ligefrem at fraraade et Skridt, som den maatte finde kunde medføre saa betænkelige Følger som de ovennævnte. Norge vil have mere Ære end Skam af her taalmodigen at lide aabenbar Uret, og saadant vil forhaabentlig bære gode Frugter for Fremtiden. — — —

16de Marts.

— — — Hvad jeg her har yttret som den almindelige Mening i Statholdersagen maa ikke misforstaaes; det er kun naar Sanctionen kan antages at ville lede til større Ulykker at man troer den bør nægtes; flere mene at den under enhver Omstændighed bør meddeles. — — —

1860. Marts 19de.

No. 33. Til Statsminister Sibbern.

— — — Jeg har havt den Ære at modtage Telegrammerne af 17de og 18de dennes saavelsom Deres Excellences Skrivelse af 15de, hvorfor herved paa det forbindtligste

takkes. Udfaldet paa Rigsdagen var mig kun forsaavidt uventet som jeg havde troet at idet mindste Bondestanden vilde forblevet os troe. Nu kan der efter min Anskuelse, ingen Tvivl være om at Sanction bør nægtes. Som før bemærket maa jeg ogsaa antage at dette er den almindelige Mening her, skjøndt jeg vist nok veed at Enkelte holde paa at der intet godt vil komme ud af at vi give efter, og gjøre opmærksom paa at Svenskerne nu have gjort det ganske umuligt for sig at opnaae den egentlige Hensigt, nemlig at faae Rigsakten revideret og forandret i Faveur af dem, da ingen Nordmand vil findes villig til at indtræde i nogen Unions Comittée eller til der at indgaae paa nogensomhelst Concession saalænge vor klare Ret i Statholdersagen bestrides os. Fra hvilken Side man end betragter Sagen og hvad der end i samme maatte blive endeligen besluttet, synes det for mine Øjne som vi nødvendigviis gaae en farefuld Fremtid imøde, hvis Følger kunne blive uberegnelige. — — —

— — — For en Sikkerheds Skyld tillægger jeg, at min og andres Mening, om at Sanction bør nægtes, fremdeles er støttet til Forudsætningen om at Meddelelse af Sanction vilde lede til de forhen nævnte Følger, hvorom vi her ingen bestemt Mening kunne have. I stor hast. — —

1860. Marts 22de, 23de.

No. 34. Til Statsminister Sibbern.

22de Marts.

— — — Paa et Bal hos mig i Gaar Aftes havde jeg Anledning til at tale om Sagen med Mange baade i og udenfor Storthinget. Alle vare de meget nedstemte, men Meningerne om, hvad der nu kunde ansees for at være den bedste Afgjørelse, vare meget deelte, i det omtrent ligesaa mange holdt for at Sanction absolut burde meddeles som de, der alvorligen fraraadede saadant. Jeg veed at der mellem Storthingsmænd nyelig har været Tale om at Thinget paa en eller anden Maade burde i Sagens Anledning henvende sig til Hans Majestæt; men jeg troer man har frafaldt denne Idée, og dette har jeg til Enkelte erklæret at stemme med min Opfatning, i det jeg, ialfald for Øjeblikket, vilde ansee det ligesaa uformeligt og unødvendigt som i sig skadeligt om nogen anden vilde gribe ind i Statsraadsafdelingens

Kald; den alene kjender Forholdene og det er dens Ret og Pligt, uforstyrret af enhver uvedkommende Indblanding, at behandle og bringe til Endskab en i dens Hænder nedlagt Sag, i hvilken andre Vedkommende allerede have udtalt sig. Det lader sig i Øvrigt ingenlunde nægte at der er store Betænkeligheder ved hvilketsomhelst af de 2 Alternativer man følger, og det er ikke let, mindst for de Udenforstaaende, at bedømme hvilket af disse der maa antages at medføre størst Ulykke. Efter Telegrammet af 20de skulde Ikkesanction vel være mest anbefalelsesværdigt; men efter det af 21de synes den valgte Temporisering at være det klogeste. Tilgiv mig om jeg kjeder Deres Excellence ved min vidtløftige Snak; det letter mit Sind at kunne give mine ringe Tanker om denne saa højst vigtige Sag lidt Luft engang imellem, om jeg end veed at Statsraadsafdelingen ikke tiltrænger et saa ringe Hjælpemiddel til at udfinde det Rette. Bliver det endelige Resultat Ikkesanction, maa jeg fremdeles anbefale at denne bliver udtrykkelig, ikke stiltiende. Om Hans Majestæt da i det første Tilfælde kunde være at formaae til at udtale sig om Stændernes uberettigede Indblanding i denne Norske Sag, vilde saadant naturligviis forsøde den i sig selv bittre Pille.

Storthinget kan neppe blive færdigt førend henimod Slutningen af Mai; der vil følgelig blive Tid nok til efter Kroningen at erhverve kgl. Resolution og at meddele Storthinget samme.

Jeg vil blive Deres Excellence meget forbunden om De paa en god Maade kan forhindre at jeg indkaldes til Kroningen. Foruden at en saadan Rejse for Øjeblikket betydeligen skulde genere mig, finder jeg det ogsaa højst unødigt at det Norske Statsraad ved denne Lejlighed repræsenteres af andre eller flere end af Statsraadsafdelingen. Jeg har tillige fuld Føje til at troe man her vilde finde det noget besynderligt om Hans Majestæt uden mindste Nødvendighed bortkaldte Regjeringens første Medlem i Storthingstiden; dette maa dog ikke forstaaes som om jeg tillagde min Nærværelse her nogen sær Betydning. —

Det har baade overrasket mig og gjort mig ondt at det Svenske Statsraad in corpore agter at gaae af hvis Sanction meddeles, i hvorvel jeg ventede mig at nogle vilde gjøre det. — Saa vidt jeg veed er man i Sverige endnu ikke vel-

signet med parlamentarisk Regjering; Statsraads Afgang i nærværende Tilfælde maatte derfor efter min Opfatning betragtes som et Beviis paa at det fandt Stændernes Begjæring velbegrundet. Hos os har Statsraadet aldrig troet sig forpligtet eller vel endog berettiget til at bøje sig for en Storthingsbeslutning, som det fandt uhjemlet. I det Hele taget har det her ikke manglet paa Forundring over at Mænd, der staae Hans Majestæt nærmest, have modarbejdet hvad de maatte vide var Højstsammes Villie, og der har endog i den Anledning været yttret Tvivl om denne Villie ogsaa virkelig var saadan som man her forudsatte. Jeg har paa det bestemteste protesteret mod enhver Alludering til dobbelt Spil. — — —

23de Marts.

— — — Først i Morges bragte Posten mig Deres Excellences Ærede af 19de, for hvilket jeg herved aflægger min forbindtligste Tak. Jeg finder ikke, ialfald for Øjeblikket, at det giver mig Anledning til yderligere Bemærkninger. Man maa beklage Kongen, der sættes paa en saa haard Prøve, og der er Ingen, som misunder Statsraadsafdelingen dens nuværende højst vanskelige Stilling; men Tilliden til den er almindelig. Maatte Herrerne fremdeles beholde Mod og Kraft til at føre Striden til et lykkeligt Endskab. Hvad der her kan kaldes saaledes tør jeg ikke bestemt erklære mig om, da det maa erkjendes at »pro et contra i den Sag sig lader meget sige«. Statsraadsafdelingen kan bedre end nogen her bedømme Stillinger og Forhold. Stemningen her er mørk, blandet med ikke saa liden en Tilsætning af Forbittrelse. — — —

1860. Marts 25de.

No. 35. Til Statsminister Sibbern.

— — — Modtagelsen af Deres Excellences 2 Telegrammer i Gaar og i Forgaars erkjendes herved. Forsaavidt ubetinget Taushed er bleven mig paalagt i Deres Excellences Skrivelse af 19de er dette strængt iagttaget, hvorimod jeg ansaae mig forpligtet og berettiget til at gjøre Collegerne bekjendte med Telegrammet af 20de, idet jeg dog foreholdt dem Vigtigheden af at bevare dets Contentum som den dy-

beste Hemmelighed. Af Gaarsdagens Telegram seer jeg at Deres Excellence nu har opgivet det tidligere nærede Haab og at Hans Majestæt følgelig ikke længer er saa fast i Sin Beslutning som Deres Excellences Skrivelser stedse have udtalt. Jeg undrer mig ikke derover og jeg troer at Mange her, om ikke de fleste, langt foretrækker Ikkesanction fremfor Sanction med den Følge at hele det Svenske Statsraad afgik.

Flyvebladet No. 5 indeholder vistnok stærke Grunde for det Modsatte; men mig forekommer det dog fremdeles som om Meddelelse af Sanction vilde blive den største Ulykke. Jeg tør saa meget mere forsikkre at dette er Manges Mening her, som flere anseete Mænd baade i og udenfor Storthinget ligefrem have yttret dette for mig, ja endog søgt at formaae mig til ved en directe Henvendelse til Hans Majestæt selv at forestille Højstsamme det Farlige i under nærværende Omstændigheder at sanctionere Storthingsbeslutningen. Jeg fordulgte ikke for disse Mænd hvilket Resultat jeg for mit eget Vedkommende var tilbøjelig til at ansee for det rette, men erklærede ved Siden deraf, at jeg forbeholdt mig Eneraadighed saavel til at melde ind til Stockholm, hvad jeg fandt nødvendigt, som til at vælge den Canal, der syntes mig meest passende, enten gjennem Deres Excellence eller umiddelbar til Kongen selv, uden at jeg troede at burde gjøre nogen Udenforstaaende Regnskab herfor. Til Collegerne i Stockholm vil jeg derimod ligefrem sige, at jeg ikke er gaaen, ligesaalidet som jeg agter at gaae saadan directe Vej. En Statholder eller Statsminister, som Hans Majestæt har valgt til Regjeringens Præses, staaer forsaavidt i et andet Forhold til Kongen end den, der ved en tilfældig Anciennitet er naaet op til dette Præsidium, og selv i hiint Tilfælde lader meget sig indvende imod det Slags Henvendelser til Hans Majestæt i Regjeringssager, som de øvrige Statsraadsmedlemmer holdes ubekjendte med. Jeg har selv oplevet Beviser paa at Kongen paa saadan hemmelig Vej er bleven advaret mod enkelte Regjeringsindstillinger, og jeg finder denne modus procedendi højst forkastelig. En anden Sag er det om Kongen udtrykkelig opfordrer Præses i en eller anden Anledning til directe for Hans Majestæt at yttre sin individuelle Anskuelse, hvilket da naturligvis maa skee; men ellers finder jeg det ligesaa unødvendigt som upassende om

Regjeringens Præses vilde gaae den Norske Statsminister forbi. Fædrenelandets Vel rammes dog sikkert bedst, naar Kongens Raad i sin Heelhed, uanseet de 2 Fractioner, hvori det er deelt, handler i Foreening uden at gaae nogen Bagvej. Enhver forresten forbeholdt Ret til mundtligen eller skriftligen at bestræbe sig for at gjøre sin fra Collegernes Anskuelse afvigende Mening gjældende paa højeste Sted, naar saadant blot skeer aabent og ærligt. Jeg agter saaledes fremdeles at følge den af mig hidtil betraadte Vej, og skulde nogen uformodet Omstændighed paalægge mig det som Pligt at henvende mig directe til Hans Majestæt, hvilket dog forekommer mig højst usandsynligt, da vil jeg ikke undlade at meddele Deres Excellence fuldstændig Underretning om, hvad jeg for Hans Majestæt har yttret, forudsat at det af Højstsamme ikke udtrykkeligen er mig paalagt at holde saadant hemmeligt. Hvad jeg hidtil har meddelt Deres Excellence og herefter kommer til at meddele er jeg vis paa at Deres Excellence lader Hans Majestæt blive bekjendt med forsaavidt det til saadant giver Anledning. Havde jeg ikke denne ubegrændsede Tillid til Deres Excellence og de 2 øvrige Hr. Colleger i Stockholm, skulde jeg finde min nærværende Stilling meget trykkende. Den Opfordring, jeg har havt til at udbrede mig saa vidtløftigt om denne Materie, er af saadan Natur at jeg maa reservere mig Adgang til nærmere at oplyse den naar saadant kan skee mundtligen.

1860. Marts 29de, 30te.

No. 36. Til Statsminister Sibbern.

29de Marts.

— — — Da det tøer om Dagen men fryser om Natten, kan Posten ikke ventes førend i Morgen. Jeg begynder derfor mit Brev til Deres Excellence i Dag.

I Gaar havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences Telegram, som tyder hen paa at Stændernes Skrivelse muligens kunde paa Ridderhuset blive givet en Motivering i modererende Retning. Om end saa skeer, vil dette vel blive uden Indflydelse paa Sagen, der jo er afgjort ved Stændernes allerede fattede Beslutning, og det nytter kun lidet om der end nu kom til at skimte igjennem en Anger over det engang tagne raske Skridt. At flere ville bagefter indsee

Fejlgrebet fra Svensk Side, har jeg nok tænkt mig, ja jeg mistager mig neppe naar jeg paastaaer at Sverige i det Hele vil fortryde det; thi det kan ligesaalidet for samme som for Norge lede til noget godt; den broderlige Forstaaelse mellem Folkene er givet et Dødsstød og Unionen tilføjet et Ulivssaar, der ikke forvindes i vor Tid, om nogensinde. Det er mig ufatteligt at de Svenske og in specie det Svenske Statsraad have kunnet være saa kortsynede at de have tabt af Sigte deres egentlige Maal, Unionens Revision, og ere slaaede ind paa den Vej, der fører fra, ikke til dette Maal; de ville nok lære at dette har været et stort Misgreb, men desværre for silde.

Jeg gaaer ud fra den Forudsætning at Hans Majestæt, inden Sin Afrejse til Norge i Høst, havde forvisset sig om at det Svenske Statsraad intet vilde have imod en Beslutning om Statholderskabets Ophævelse; uden saadant skulde Kongen vel neppe have yttret sig saa tillidsfuldt herom som han gjorde. Er denne min Forudsætning rigtig, burde bemeldte Statsraad have holdt sit Ord og ikke ladet Kongen i stikken; her er for os et Mørke, som kun Tiden kan opklare. Har det Svenske Statsraad virkelig ført Kongen bag Lyset eller sveget Ham da det begyndte at knibe, i stedet for at gjøre hvad det kunde for at afverge eller formindske Stormen, da kunde Kongen jo under ingen Omstændighed beholde saadanne Mænd, og en Forandring i det Svenske Statsraad synes mig derfor, alene af denne Grund, at maatte blive en Nødvendighed. Fra dette Synspunkt kunde det vel ikke blive noget afgjørende Motiv for Nægtelse af Sanction at Statsraadet truede med en Afgang, som jeg mener Kongen fra Sit Standpunkt ikke blot maatte ønske, men endog ligefrem befale. Imidlertid kan jeg, af Mangel paa Kjendskab til de virkelige Forhold, ingen klar Forestilling gjøre mig hverken herom eller om hvorledes det hænger sammen med den mærkelige Omstændighed, at vore fleste Modstandere paa Ridderhuset netop ere Mænd, der staar Kongen nær og ellers, maaskee endog hvor de ikke burde, netop votere saaledes som det antages at den højeste Villie ønskede det. Man kan egentlig ikke undres over at alt dette har sat Folk Fluer i Hovedet; men det er min fulde Overbeviisning at denne Mistanke er aldeles ubegrundet, hvorfor jeg bekjæmper den med alle de Vaaben, der staar til min Raa-

dighed, og skifter ikke Troe medmindre jeg, det Gud forbyde, skulde erholde et fuldt gyldigt Beviis for, at Vi ere blevne førte bag Lyset. — Jo mere jeg tænker over Sagen, desto mere bestyrkes jeg i den Overbeviisning at mit Raad i December Maaned om, at Kongen strax burde afgjøre den enten paa den ene eller paa den anden Maade, ikke var saa dumt endda, skjøndt jeg ærligen bekjender, at jeg saavel i denne som i andre Retninger har vaklet frem og tilbage uden at kunne finde noget fast Fodfæste, medens jeg med største Oprigtighed erklærer, at jeg nu, som dengang, trygt stoler paa, at Statsraadsafdelingen vil vide at tage Sagen fra den Kant, Omstændighederne fordre. — —

30te Marts.

I Morges havde jeg den Ære at modtage de 3 Protocoller af 24de tillige med Deres Excellences Venlige af 26de, hvorfor ærbødigst takkes. Jeg finder Maaden, paa hvilken Statholdersagen er forelagt Hans Majestæt, i alle Henseender bifaldsværdig, i det den baade opfylder hvad Norge havde Krav paa og indeholder alt hvad Hensynet til Sverige kunde fordre; men jeg gjentager, at Sagen næste Gang den foretages, formeentligen bør bringes til et Endskab, og det jo før jo heller. I Øvrigt giver Deres Excellences Skrivelse Nøglen til flere af de Dunkelheder, hvori Vi famle. Jeg bestyrkes derved i min Opfatning af det Svenske Statsraads Opførsel, og undrer mig meest over at de 3 Navne: De Geer, Manderstrøm og Hamilton lyse meest i dette mindre vakkre Skin. Have de øvrige Statsraadsmedlemmer ikke tidligere været adspurgte, have de jo fuld Adgang til at handle saaledes som nu skeet; men kan dette siges om hine Tre? Jeg tvivler stærkt derpaa. At De Geer maa bære det største Ansvar, har jeg flere Gange tidligere yttret for Deres Excellence; jeg kjender ikke Manden og er derfor ikke bedragen i nogen forudexisterende Opfatning; men jeg kan ikke sige det samme om de to andre. Selv Statsraadsafdelingen har for det personlige Vedkommende fuld Grund til at være skuffet i billige Forventninger. Nu, nok herom; Vi kunne dog ikke skriftligen udøse vore Hjærter for hinanden; dertil hører Mundtlighed. Kun vil jeg tillægge, at Populariteten her i Norge nok er paa god Vej til at gaae fløjten. Gemytterne ere meget nedstemte, og »söta bror« er

nu vel kjendt, som en Tidning nede i Smaalehnene udtrykker sig. Hidtil har Pressen opført sig klogt og værdigt i denne Sag; snart bryder det vel løs. — — —

1860. April 5te, 6te.

No. 39. Til Statsminister Sibbern.

5te April.

Deres Excellences 2 Telegrammer af 3dje og 4de dennes har jeg havt den Ære at modtage. — Første Akt af den bedrøvelige Farce, det tragiske Drama eller hvad man vil kalde det, er saaledes nu udspillet, men indeholder som sædvanligt blot en Ingresse til hvad der i de følgende Akter nærmere skal udvikle sig. Hiint Udfald kom naturligvis ikke uventet og kunde, efter forhaandenværende Omstændigheder, heller ikke blevet noget andet; men denne mærkelige Begivenhed vil, paa Grund af dens Aarsag og Oprindelse, lede til alvorligere og sørgeligere Ting end Vedkommende havde tænkt sig. Forbittrelsen mod Sverige vil her tage en uberegnelig Fart, hvis mindste Følge maa blive den, at Vi pludselig ere rykkede tilbage til det Standpunkt, hvorpaa vi befandt Os i 1814, ja maaskee endnu længer, og at Vi ikke paa 100 Aar, om nogensinde, ville være istand til at forsone os med en Nationalcharacteer, der synes i alt Væsentligt at være netop det Modsatte af en saadan, der efter vor Opfatning fortjener Tillid og Agtelse. Qvidqvid delirant reges plectuntur Achivi! (NB.: reges ɔ: Stænder).

Vi holder naturligviis den faldne Resolution hemmelig indtil Protocollen er modtaget, om Sagen end gjennem private Canaler bliver bekjendt, og agte ikke at publicere den i Rigstidenden førend den er blevet Storthinget meddeelt. Der er vel ingen Tvivl om at denne Publication bør være fuldstændig, altsaa tillige indeholde Statsraadsafdelingens Tilførsel saavel ved Sagens Udsættelse som ved dens endelige Afgjørelse; men Vi have dog fundet det rigtigt at Statsraadsafdelingen, saaledes som mit Telegram i Gaar udviser, gives Anledning til først at yttre sig derover, og Herrernes Samtykke vente Vi at modtage tilligemed selve Protocollen. Af Deres Excellences Telegram i Gaar erfarer jeg at Kongen har udtalt sig paa en de norske Anskuelser støttende Maade. Dette har saa meget mere glædet mig at høre som den Hen-

tydning til noget saadant, hvilken jeg yttrede i Skrivelsen af 22de Marts, senere forekom mig vanskeligen at kunne realiseres, hvorfor jeg ogsaa er meget spændt paa at erfare hvorledes denne næsten gordiske Knude er bleven løst. Sagens 2den Akt vil formeentligen blive en underdanigst Adresse fra Storthinget, indeholdende Protest saavel mod Sveriges Stænders Indblanding i vore indre Anliggender som mod enhver Revision af Rigsakten. I Forbindelse dermed har jeg hørt at den Stockholmske Deputation vel vil overvære Kroningen men derefter strax begive sig paa Hjemvejen uden at deltage i nogensomhelst anden Fest, Højtidelighed eller Selskabelighed, hvortil den kunde blive indbuden, og man kan ikke andet end billige en saadan Beslutning.

Som et yderligere Beviis paa Stemningen her maa jeg meddele, at flere sindige og anseete Mænd for mig have erklæret at baade de selv og de af deres Venner, med hvilke de havde talt om Sagen, intet Øjeblik vilde betænke sig paa at slutte sig endog til Rusland om dette første Skridt fra Sveriges Side efterfulgtes af andre ligesaa skammelige. Man kaster sin største Harme over Ridderhuset og Præstestanden, især over de Individer, der midt under Angrebet paa Norge, have nedværdiget sig til med Sødhed og Sledskhed at fremhykle inderlig Hengivenhed og Respect for Os og vore Institutioner. Borgerne og Bønderne seer man medynksomt ned paa og undres over den forstokkede Blindhed, der ikke har tilladt dem at see og føle hvilken jammerlig Rolle de have spillet i det de have gaaet Aristocratiets Ærender. Vi gaae en bedrøvelig og usikker Fremtid imøde, men Norge vil være fast og eenigt, stolende paa Gud og dets retfærdige Sag. Man beklager inderligen at Kongen er, lige i Begyndelsen af Sin Regjering, stillet paa en saa haard Prøve, og endnu har jeg ikke hørt andre Følelser for Ham blive yttrede end saadanne, der dicteres af oprigtig Hengivenhed. Jeg vil haabe man vedblivende indseer, at Han har været nødt til at handle som skeet er, og at man aldrig vil drage i Tvivl, at Han her oprigtigen har staaet paa vor Side. — Jeg gjorde Collegerne i Gaar bekjendte med det væsentligste Indhold af Deres Excellences sidste Skrivelse under 29de Marts, og jeg troer at burde udtrykkeligen erklære, at de samtlige baade fuldkommen billigede Statsraadsafdelingens Maade at behandle denne vigtige Sag paa, og taknemmeligen

erkjendte hvad der af den var foretaget for at bevare Fædrelandets dyrebareste Interesser. Vore Landsmænd ville sikkerligen dømme ligedan, og dette maa være en stor Trøst til Erstatning for det vanskelige og højst ubehagelige Hverv, den har havt at udføre. — — —

6te April.

— — — Af hvad jeg hidtil har tilladt mig at meddele Deres Excellence har kun lidet eller intet været egnet til at forelægges Hans Majestæt, da det jo i alt Væsentligt stemmer med Deres Excellences og Statsraadsafdelingens Anskuelser og følgelig bringes til Kongens Kundskab uden min Mellemkomst. Ikkun i det særegne Tilfælde, at Vi stode imod hinanden eller nærede Mistillid til hinanden, hvilket Himlen skee Tak hverken forholder sig saa eller vel kan indtræffe, eller at Hans Majestæt fordrede saadant af mig, vilde der kunne opstaae Spørgsmaal for mig om directe at henvende mig til Hans Majestæt. Indtil saadan Forandring maatte indtræffe haaber jeg derfor Deres Excellence intet har imod at alt forbliver paa den gamle Fod. Heraf følger ingenlunde at jeg har afskaaret mig Adgang til saadan directe Henvendelse; den staar mig jo altid aaben, men bør ikke af mig benyttes uden under de paapegede særegne Omstændigheder. Tillad mig derfor fremdeles at følge den Vej, jeg anseer baade for den ene rette og for den i alle Henseender mig behageligste! Deres Excellence skjønner nok at jeg har havt en Opfordring uden fra til at komme ind paa denne Materie, og Deres Excellence vil sikkerligen undskylde at enhver nærmere Explication herover bliver udsat indtil den kan foregaae mundtligen. — — —

1860. April 8de, 9de.

No. 40. Til Statsminister Sibbern.

8de April.

— — — Jeg modtog i dette Øjeblik Deres Excellences Telegram om det i Gaar afholdte Svenske Statsraad og den der faldne kgl. Resolution paa Stændernes Begjæring om Revision af Rigsakten. Man har vist nok her yttret at et saadant Resultat vilde for Os være højst ønskeligt; men

neppe nogen havde tænkt sig Muligheden af at Kongen kunde modsætte sig et saa eenstemmigen udtalt Ønske, der endog deeltes af vore varmeste Forsvarere. Glæden vil derfor blive saa meget større. Det maa ogsaa erkjendes at Norge derved har erholdt en eclatant Satisfaction. — — —

9de April.

— — — Det forekommer mig ikke at være uden Betydning og Interesse at Kongen afgjorde Statholderspørgsmaalet inden Stændernes Skrivelse blev Højstsamme officielt forelagt, om det end kunde synes at det modsatte vilde været mere conseqvent og i Harmonie saavel med Sagens første Udsættelse som med Aarsagen til Sanctionens Nægtelse. Iallefald maa Vi være tilfredse med den valgte Fremgangsmaade, ligesom jeg lægger Vægt paa at vor Sag blev afgjort inden den Svenske.

Sammenholder man disse to kgl. Resolutioner, maa Sejren unægtelig siges at være paa vor Side og de Svenske, ovenpaa deres drabelige Fægtning, erkjendes at have lidt et complet Nederlag. Vel vilde vi have vundet mere om Sanctionen var givet; men dette var jo efter Omstændighederne en Umulighed; er man først eenig derom, kan der ikke være nogen Tvivl om at Sagen har faaet det for os ønskeligste Udfald. Kongens Popularitet i Norge er derved ikke blot conserveret men endog yderligere befæstet. Storthing og Folk ville ikke undlade at paaskjønne saavel Hans Majestæts Viisdom og Retfærdighed som Statsraadsafdelingens kloge og fædrelandsindede Optræden. — — —

1860. April 12te, 13de.

No. 41. Til Statsminister Sibbern.

12te April.

— — — Deres Excellences 2 Telegrammer af 11te og 12te dennes ere mig tilhændekomne. Underretning om, at den Svenske Statsraadsprotocol med Kongens Dictamen ikke agtes offentliggjort eller meddeelt Stænderne men kun Constitutionsutskottet i sin Tid, har jeg strax underhaanden bragt til Storthingspræsidenten Amtmand Aalls Kundskab. — — Storthinget erholdt i gaar Communication om alt i Statholder-

sagen protocolleret, forhandlet og besluttet, ligesom Rigstidenden ved et Extrablad i Gaar Formiddag bragte det til Publicums Kundskab. Paa Storthinget blev Sagen udlagt og kommer under Behandling paa Tirsdag. Imod Forventning hører jeg, at der nok vil gjøre sig forskjellige Meninger gjældende, om hvorvidt Norge kan eller bør finde sig tilfredsstillet ved Maaden paa hvilken Sagen er afgjort. Vel saa jeg af Christianiaposten for i Gaar at dennes Redaction, formeentligen Nicolai Mejdell, antager at Statsraadsafdelingen, formodentlig ogsaa Regjeringen, langt fra har gjort sin Pligt; men dette frapperede mig ikke, da man ikke godt kan tænke sig en mere drengeagtig og umoden Redaction end bemeldte Posts, og jeg var saa meget mindre forberedt paa at lignende Skolegutanskuelser kunde blive deelte af Voxne Mænd, som alle uden Undtagelse, med hvem jeg har talt derom, ganske betragte Sagen saaledes som Deres Excellence veed jeg gjør. Man har imidlertid forsikkret mig, at der virkelig gives Storthingsmænd, som ere eenige med Christianiaposten i dette Stykke. Jeg har ondt for at troe paa saa stor Galskab, og jeg skulde dybt beklage om mine Tvivlsmaal skulde gjøres tilskamme; dog kan jeg ikke forestille mig andet end at det i alfald maa være en ringe Minoritet, der kan give sig saaledes blot; men det er jo allerede slemt nok at deslige Idéer kunne fremkomme paa Storthinget, og Følgerne deraf kunne blive uberegnelige. Vi faae nu see hvor langt man her kan gaae i total Mangel paa sund Sands og politisk Opfatning. —

Jeg har forgjæves grublet over, hvad den egentlige Aarsag er til, at Kongens Dictamen i den Svenske Sag skal holdes hemmelig. Indeholder dette noget, man helst ønskede at skjule? og er det Norge eller Sverige man her frygter for at være gaaet for nær? Det er mig umuligt at finde ud af denne Labyrinth, og jeg er meget spændt paa om Deres Excellence ikke snart bliver istand til at meddele mig, om det end blot var en lille Stump Traad til nogen Vejledning.

— Den forønskede Ledetraad til at forstaae Telegrammet af 11te April modtog jeg da tidligere end formodet, idet Deres Excellences Telegram af Dags Dato kom mig tilhænde i Eftermiddag. Hvad det oplyser finder jeg ikke meget glædeligt. For det første synes mig Revisionsspørgsmaalet burde været behandlet i combineret Statsraad; thi hvad enten

Resultatet blev Revision eller Ikkerevision, var dette noget, der i lige Grad vedkom begge Riger, og efter min Opfatning burde Kongen ikke afgjøre dette Spørgsmaal førend begge Rigers Statsraad havde faaet Anledning til at yttre sig derover. Stændernes Skrivelse maatte naturligviis fremlægges i Svenskt Statsraad, men ingensomhelst Beslutning i Sagen burde være fattet førend Statsraadsafdelingen var tilkaldt. Dernæst maa jeg højligen forundre mig, ja forarges over at man lader Kongen i Svenskt Statsraad fortælle dette, at Han har afgjort den Norske Sag efter Stændernes Udtalelse og det Svenske Statsraads Mening, istedet for simpelt hen at meddele at Sanction var nægtet i Norskt Statsraad, hvilket desuden vel rigtigst var skeet ved en skriftlig Communication af den Norske Beslutning. Under alle Omstændigheder maa det alvorligen misbilliges at Man har ladet Kongen meddele det Svenske Statsraad andre Præmisser end den Norske Protocol indeholder. Det er vel saa at Ingen kan være i Uvished om hvad det er, der har foranlediget Nægtelsen af Sanction i Statholdersagen; men der er en himmelviid Forskjel paa at gjætte sig til Grundene for Kongens Beslutning, i hvilket man jo dog kan tage fejl, og paa tydeligen at læse dem udtalte. Hvilken Holdning er der nu i det Hele? Efter den Norske Protocol er man berettiget til at sige at Kongen har opfattet Statholderspørgsmaalet som et reent norskt Spørgsmaal, og dog erklærer Han i Svenskt Statsraad ganske ugeneret at Han har afgjort dette i Henhold til Stændernes Udtalelse og det Svenske Statsraads Mening! Jeg beklager inderlig at Kongen er bleven forledet hertil, og det er let at forudsee til hvilke voldsomme Storme dette maa føre. Naar man nu endelig vilde skaffe Sverige denne Triumph, burde man da ikke været ærlig og upartisk nok til ogsaa at lade Kongen motivere sin Beslutning om Revisionens Udsættelse og derunder erklære, at der efter det Norske Statsraads Mening ikke for Tiden burde blive Spørgsmaal om nogensomhelst Revision? Min Glæde over Udfaldet er nu forspildt og min Bekymring stor.

13de April.

Efter en søvnløs Nat modtog jeg i Morges Deres Excellences venskabelige Skrivelse af 9de dennes tilligemed den combinerede Protocol af 13de Marts og Excellencen Mander-

strøms Circulairnote af 6te April, hvilken jeg opfatter ligesom Deres Excellence. — Naar jeg sammenholder Deres Excellences Yttringer i Skrivelsen af 9de dennes med Telegrammet af den 12te, kan jeg ikke faae andet ud end at vore Svenske Colleger ere gaaede paa Rævekløer. Dette er ikke meget lysteligt at see til, og dog finder jeg dette Forsøg paa at forlede Kongen til noget, man rimeligviis maatte vide, Han aldrig var gaaet ind paa, naar Han havde faaet Lov til ogsaa at lytte til Sine Norske Raadgivere, langt mere fordømmeligt og farligt. Man kan nu ikke længer skjule for sig selv, at man er omgivet af Rænker og Snarer, mod hvilke man ikke kan være mistroisk og forsigtig nok. Hvad skal Enden blive paa alt dette? Jeg seer ikke andet end Ulykker for mig; i alfald er vor Stilling i den Grad utaalelig at man maatte ønske sig langt bort. Ja, det maa vel ansees som vist at Storthinget gaaer ind med en Adresse til Kongen, og dennes Indhold kan ikke blive videre sødt; men hvorledes vilde den vel blive om Storthinget kjendte Kongens Dictamen i det Svenske Statsraad?

Jeg seer at Hans Majestæt har lovet i Sit Svar paa Adressen at udtale hvad i den Svenske Protocol ikke er indtaget; men kan Han det og vil Han det, naar Han, som rimeligt er, bliver bearbejdet i modsat Retning? Det er ikke godt at staae imellem to fjendtlige Hære, og man kan vel beklage at fornøden Characterfasthed og Erfaring mangler, uden dog at undres derover. — Det er rimeligt at privat Forslag om Statholderskabets Ophævelse vil blive fremsat paa nærværende Storthing; Kongen kan naturligviis ikke gjøre det. — At det gjærer her i Gemytterne kan jeg godt forstaae; Man har eller faaer vel Tæften af det i det Svenske Statsraad passerede og det vil lægge nyt Tønder til Ilden.

1860. April 15de, 16de.

No. 42. Til Statsminister Sibbern.

15de April.

Jeg har havt den Ære at modtage Deres Excellences 2 Telegrammer af gaars Dato. Det første, angaaende Posttidningens Referat af hvad i Svensk Statsraad er passeret, har jeg ladet indføre i Rigstidenden; directe at meddele det til Nogen fandt jeg saa meget mindre passende som

det i den for os væsentligste Punkt ingenlunde stemmer med Opgaven i Telegramet af 12te dennes, og dette sidste har jeg ikke troet at burde lade komme til Andres end Collegernes og Generalpostdirecteurens Kundskab. Efter Telegramet af 12te havde jeg Anledning til at forstaae Kongens Dictamen i det Svenske Statsraad som om Revisionen for Tiden var afslaaet, hvilket ogsaa fremgaaer af Deres Excellences Yttringer i Skrivelsen af 9de dennes m. fl., og under saadan Forudsætning var det jeg i mit forrige Brev anførte at dette burde være foregaaet i combineret Statsraad. Nu seer jeg imidlertid at der i det Svenske Statsraad blot har været Tale om naar saadant combineret Statsraad burde sammenkaldes, i det baade Statsraadet i dets Indstilling og Kongen i Sin Resolution udtrykkeligen have erkjendt at Sagen i et saadant Statsraad maatte blive at afgjøre. Forsaavidt handles der følgelig blot om en Udsættelse, og derom mener jeg Kongen var berettiget til at fatte Beslutning i Svenskt Statsraad. Mærkeligt er det dog at Referatet i Posttidningen ikke indeholder et eneste Ord om hvad Kongens Dictamen opgiver som Grunden for Nægtelsen af Sanction, uagtet dette maatte betragtes som værende af stor Interesse for Sverige at komme til Kundskab om.

Naar man ikke destomindre lægger Dølgsmaal herpaa, røber dette Vedkommendes onde Samvittighed, idet man har villet holde dette skjult for os. Det forekommer mig at være et stort Spørgsmaal, om det er forsvarligt at lade Storthinget, som har taget under Behandling og visseligen er ifærd med at indgive en Adresse til Kongen, forblive uvidende om hvad det kgl. Dictamen virkelig indeholder; thi at dette maa have en meget væsentlig Indflydelse paa den Beslutning, Storthinget snart har at tage, er jo klart. Men saalænge Vi intet vide om dette Dictamens sande Beskaffenhed uden hvad Kongen confidentielt har meddeelt Deres Excellence og Statsraad Birch, kunne Vi jo ikke aabenbare noget desangaaende. Ialfald anseer jeg mig uberettiget til at gjøre det. Men jeg henstiller til Deres Excellence at betænke hvorledes det vil tage sig ud om Storthinget indgiver en Adresse, der er forfattet uden noget Hensyn til dette Dictamens ejendommelige Beskaffenhed, og senere paa en eller anden Maade lærer dette at kjende og derved tvinges til atter at henvende sig til Kongen i en ganske anden og

alvorligere Retning. Hvor gjerne jeg nu end ønskede hiint ulykkelige Dictamen begravet i et evigt Mørke fordi dets Fremdragning i Lyset nødvendigviis maa afstedkomme uendelig meget ondt, saa mener jeg dog at Ulykkerne ville blive mange Gange større om Storthinget først efterat Adressen er indgiven erholder fuldstændig Kundskab om Sagens sande Beskaffenhed. Taushed kan ikke forsvares uden under den sikkre Forudsætning at Dictamenet aldrig vil blive bekjendt; men naar man, som jeg troer, maa opgive denne Forudsætning, er det efter min Formening endog uundgaaelig nødvendigt at Storthinget intet Øjeblik føres bag Lyset. Jeg beder indstændigt at Statsraadsafdeligen alvorligen vil overveje denne Sag og søge at udfinde et Middel, hvorved jeg hastigst muligt bliver sat istand til at gjøre Storthinget bekjendt med det kgl. Dictamens virkelige Indhold. — I Gaar fattede Storthinget eenstemmig og uden Debat paa Præsidentens Forslag Beslutning om at Valgcommittéen skal udnævne en Committée af 15 Medlemmer til denne Sags Behandling. Der cabaleres stærkt for at erholde denne Committée saaledes sammensat, at Sverdrups, eller vel egentlig Reformklubbens Anskuelser kunne ventes repræsenterede af Committéens Pluralitet, og der er nok al Anledning til at troe at disse Bestræbelser ville blive kronede med Held. Isaafald bliver Resultatet formodentlig at Man med stor Hadskhed kaster sig over Statsraadsafdelingen, ikke blot for dens, maaskee mindre vel betænkte, Tilførsel d. 24de Marts om Aarsagen til, at Sagen først da forelagdes Kongen, men ogsaa fordi den ikke er optraadt med saadan Energie at Nægtelse af Sanction gjordes umulig. Man lærer saa længe man lever, og desværre man faaer derved ikke just de bedste Begreber om den menneskelige Naturs egentlige Væsen. Det skulde saaledes ikke undres mig om Mænd, der underhaanden have henvendt sig til mig med Beklagelse over at Herrerne rimeligviis altfor ivrigen fordrede Sanction, og med Begjæring om at jeg ved en directe Henvendelse til Hans Majestæt vilde lade Højstsamme forstaae, at Norge ingenlunde ønskede Sanctionen hvis denne maatte gjøre Kongens Stilling ligeoverfor Sverige vanskelig og betænkelig — nu kunne slaae sig til det Partie, der fordrer at Sanction burde være opnaaet for enhver Priis. Det er sørgeligt at være nødt til at erkjende Tilværelsen af saadan Jammerlighed.

Jeg veed naturligviis ikke hvor langt ovennævnte Partie række og jeg betvivler ingenlunde at det vil støde paa kraftig Modstand; men Gemytterne ere for Øjeblikket saa oprørte, at man ikke tør stole paa Nogenting. — Ved at gjennemlæse disse flygtigen nedskrevne Linjer mærker jeg at adskilligt kan give Anledning til Misforstaaelse; jeg faaer ikke Tid til at opklare alt, men stoler paa, at Man tager det i den bedste Mening; kun vil jeg udtrykkeligen bemærke, at mine Yttringer angaaende Tilførselen d. 24de Marts ikke maa forstaaes saaledes som om jeg misbilligede denne; hvad jeg agtede at sige var egentlig, at denne Tilførsel let kunde give Anledning til den Bemærkning, at Statsraadsafdelingen, som jo ikke behøvede, i det mindste ikke nu for Tiden, at anføre Grunden til at Sagen først da foretoges, paa en Maade har erkjendt at dens Afgjørelse var afhængig af hvad Stænderne maatte beslutte. Jeg billiger ikke en saadan Fortolkning, men at den vilde blive forsøgt af andre fandt jeg sandsynligt, og det havde været godt om dertil ikke var givet nogen Adgang. — —

16de April.

— — For Deres Excellences med Posten i Dag modtagne ærede Skrivelse af 12te dennes takkes forbindtligst. — Deres Excellence siger at Kongen ved sit Dictamen i det Svenske Statsraad har ladet Afgjørelsen af Sagens Kjærnespørgsmaal blive staaende »in suspenso«. Om intet var skeet, skulde jeg endda have givet mig tiltaals; thi »aufgeschoben ist nicht aufgehoben«; men Ulykken er at jeg ikke øjner noget Middel til Forandring i hvad der allerede er en fait accompli. Det nytter kun lidet at Kongen afgjør Sagen i Norskt Statsraad, naar Han i Svenskt Statsraad supplerer dette saaledes at Afgjørelsen er bygget, ikke paa det Norske men paa det Svenske Statsraads Mening; det er en Illusion at kalde saadant en Norsk Sag; i Virkeligheden er den erklæret at være unionel. Jeg venter ikke, at dette skal blive rettet paa ved Svaret paa Storthingets Adresse; det som er skeet kan desuden ikke omgjøres, og det vilde jo næsten være Spilfægterie om Kongen, efter udtrykkeligen at have erklæret, at Sagen er afgjort i Henhold til Stændernes Udtalelse og det Svenske Statsraads Mening, nu vilde forklare at Højstsamme betragtede Spørgsmaalet som noget, der var

Sverige uvedkommende. Jeg maa desværre bekjende, at jeg ikke skjønner hvorledes hiin Udtalelse i det Svenske Statsraad skulde lade sig redressere. Om den Svenske Protocol ikke endnu er justeret, skulde saadant efter de Svenske Former dog maaskee være muligt. Er det ikke ellers nødvendigt at Norge erholder en officiel Meddelelse af hvad der i det Svenske Statsraad er passeret vedkommende det unionelle Revisionsspørgsmaal, især efterat Kongen selv har iagttaget dette for Sveriges Vedkommende med Hensyn til det ikke unionelle Statholderspørgsmaal og hiint Dictamen jo ligefrem omfatter dette sidste? Kongens Dictamen i Norskt Statsraad er tilmed nu lagt aaben for Almeenheden baade i Sverige og Norge; fordrer da ikke Conseqventsen med bydende Nødvendighed at det samme skeer med Dictamenet i Svenskt Statsraad? Tilvisse er her fuld Anledning til at føle sig nedstemt og bekymret, saa meget mere som der ingensomhelst Udsigt er til Situationens Forbedring. Det er forgjæves at vente noget af Rigsactens Revision; thi deraf bliver intet forend Norge har nydt sin lovlige Ret, og selv om dette skeer, have Svenskerne nu ladet os see dem for dybt ind i Kortene til at vi nu kunne undlade stadigen at staae paa Vagt og af Frygt for Bagsmæk at vægre os for hvad vi ellers kunde være gaaede ind paa. — Uagtet jeg godt begriber at Collegerne i Stockholm, ikke mindre end vi her, kunde ønske sig paa Heckenfeld, kan man dog ikke forsvare at desertere fra sin Post, fordi der er Fare og Ulykke paafærde; tvertimod bliver det da enhver ærekjær Stridsmands helligste Pligt at flokke sig om den fælleds Fane. Kun i det aldeles uformodede Tilfælde at Storthingets Adresse brød Staven over os, kunde saadan Retraite lade sig retfærdiggjøre. Hvad Deres Excellence in specie angaaer, da kjender jeg ingen, der vilde findes villig til nu at gaae ind i Deres Stilling, ialfald ingen, som man kunde ønske der. Deres Excellence vil af Aviserne erfare hvorledes Valgcommittéen har sammensat den nye, man kan vel kalde den Adresse-Comittée. Den bestaaer af de mest modstridende Elementer og i dens Midte vil der nødvendigviis blive ført en haard og skarp Kamp; hvilket Partie der vil gaae af med Sejren er vel tvivlsomt; i det mindste tør jeg ikke derom have nogen Mening; men naar Kampen der har ledet til et endeligt Resultat bliver det lige usikkert hvorledes

dette vil gestalte sig paa selve Storthinget. Man siger at Bønderne slet ikke ville have nogen Adresse; men dette giver jeg blot ud for, hvad jeg har hørt. — —

1860. April 19de, 20de.

No. 43. Til Statsminister Sibbern.

19de April.

I Dag Morges havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences Telegram af Gaars Dato, som bebuder mig med Dagens Telegraph den Statsraadsafdelingen meddeelte Afskrift af den Svenske Protocol. Naar jeg har modtaget den, skal jeg gjøre saadant Brug deraf som foreskrevet. — Jeg har ikke været istand til at forskaffe mig endog nogenlunde paalidelige Underretninger om hvad der er passeret i Adresse-Committéen, og afholder mig ganske fra at melde noget om hvad Rygterne derom berette. Kun vil jeg bemærke, at man her anseer det som afgjort at baade Committéens og Storthingets Pluralitet ville komme til et fornuftigt, retfærdigt og anstændigt Resultat. Det skulde isandhed ogsaa være højst bedrøveligt om herom kunde være mindste Tvivl; det er allerede galt nok at der gjøres Forsøg paa at sætte det Modsatte igjennem. — Det gjør mig ondt at see hvormeget denne Sag har taget paa Deres Excellence. I vore Tider maa man ikke være for ømskindet, og naar man kan give sig selv det Vidnesbyrd, at man har virket med Troeskab og Nidkjærhed i sit Kald, tør man føle sig roelig. Ligegyldig for et daarligt Udfald kan man naturligviis ikke være; men man maa paa den anden Side trøste sig med, at der aldrig er noget ondt uden, at det er godt for noget; Sagen retter sig vel engang og kommer da rimeligviis i en bedre og paalideligere Gang end forhen var Tilfældet. — —

20de April.

Først meget silde i Gaar Aftes blev jeg færdig med Dechiffreringen af det lange Telegram og skal i den Anledning samles med Collegerne i Dag Formiddag Kl. 10. Sagen bliver meer og meer forviklet. Det Svenske Statsraads Tilførsel efter det kgl. Dictamen indeholder en bestemt udtalt Erklæring om, at det kgl. Tilkjendegivende i Norskt Statsraad af 4de April saa langt fra forstaaes af samme som

et Beviis paa Kongens Tiltræden af de Norske Anskuelser, at det Svenske Statsraad meget mere udtrykkeligen erklærer, at det fremdeles anseer Statholdersagen for at være af unionel Beskaffenhed og ingenlunde betragter den kgl. Afgjørelse af samme i Norskt Statsraad som et Beviis paa det modsatte; ja det takker endog Kongen fordi Han saaledes er gaaen det Svenske Folks Ønsker imøde.

Naar Kongen nu virkelig havde til Hensigt ved det i Norskt Statsraad passerede at udtale, at Han betragtede Sagen som en reen Norsk Sag — og anderledes kan Hans Dictamen sammesteds umulig forstaaes — da er det for mig aldeles ubegribeligt, at Han tier stille til det Svenske Statsraads dermed stridende Fortolkning; derved har Han jo utvetydigen lagt for Dagen, at Han billigede det Svenske Statsraads Opfatning; ellers maatte Han naturligviis paa Stedet have oplyst Statsraadet om dets Vildfarelse. Kongen har altsaa i Norskt Statsraad været eenig med os i at Sagen var reen Norsk, og i Svenskt Statsraad med de Svenske i at den var unionel og at den ikkun i de for det Slags Sager foreskrevne Former kunde blive endeligen at afgjøre! Jeg kan i det mindste ikke faae Andet ud af disse 2 Protocoller; men da jeg paa den anden Side hverken vil eller kan troe, at Kongen her virkelig skulde have bekjendt sig til to hinanden diametralt modsatte Anskuelser, saa maa jeg antage at en eller anden Misforstaaelse har fundet Sted, den Ingen anden end Hans Majestæt selv vil være istand til at kunne opklare. Saalænge dette ikke er skeet, er det uundgaaeligt, at Hans Majestæt af alle, baade Norske og Svenske, maa blive betragtet fra en saadan Side, som hverken Hans Majestæt eller nogen af os kan være tjent med. Jeg skjønner vist nok ikke hvorledes Kongen nu kan tilbagevise den Svenske Fortolkning efterat dette er blevet forsømt i det Svenske Statsraad d. 7de; men at en Tilbagevisning er aldeles nødvendig, er ikke desto mindre klart som Solen; thi det nu existerende tvetydige Lys maa opklares, koste hvad det koste vil. — Jeg har modtaget Deres Excellences Skrivelse af 16de dennes med tilhørende Protocoller, bemærket Indholdet og skal handle derefter, men faaer ikke i Dag Tid til at meddele noget ordentligt Svar. Adressen bliver nok forhandlet paa Thinget i Morgen. Committéens Pluralitet udtaler en Misbilligelse af de kgl. Raadgiveres

Fremgangs-Maade i Sagen, som Storthinget forhaabentlig ikke tiltræder. etc. — —

1860. April 22de, 23de.

No. 46. Til Statsminister Sibbern.

22de April.

De 3 Telegramer af 20de og det af 21de har jeg modtaget. Efterat jeg var bleven underrettet om at den Svenske Protocol skulde offentliggjøres og en Afskrift deraf tilstilles Storthinget meddeelte jeg under 20de dennes Pastor Harbitz i Egenskab af Storthingspræsident og Formand for Adresse-Committéen en foreløbig løs Afskrift af bemeldte Svenske Protocol. Sagen selv foretoges i Gaar i Storthinget under lukkede Døre. Committéens Indstilling om Adressens Indgivelse og dens Indhold foredroges. Der havde været Eenstemmighed med Hensyn til dette Indhold med Undtagelse af at 8 af Committéens Medlemmer deri tillige udtalte en Misbilligelse af Statsraadsafdelingens Fremgangsmaade, medens de øvrige 7 Medlemmer ikke vilde have noget om Sagens Behandling i Stockholm optaget i Adressen. Debatterne i Gaarsdagens Storthing vare meget langvarige og stormende; de drejede sig deels om Stangs Forslag at Adressen burde blive et Slags Statsskrift, hvori Norges Ret fuldstændigen deduceredes — altsaa omtrent som det af Schweigaard forfattede men af Committéen forkastede Udkast — deels om at Storthinget burde supplere Committéen med 4 à 5 nye Medlemmer for at remplacere dem der skulde afgaae med Deputationen til Stockholm, deels om Tiden for Adressens Indgivelse ikke kunde udsættes til efterat Kroningen var foregaaen og Deputationen hjemkommen, deels endelig hvad der nu skulde gjøres i Anledning af den Forandring i Sagens Stilling, som fulgte af den nu bekjendtblevne Svenske Protocol. Resultatet var, at Committéen ikke skulde suppleres men Sagen tilbagesendes samme til ny Behandling.

Jeg formoder at man nu vil afbenytte Schweigaards Udkast som Grundlag for Adressen, hvilket jeg meget skulde ønske, da det her gjælder om at oplyse ej blot Sverige men hele Europa saaledes, at Enhver kan see og føle at vi have den soleklareste Ret paa vor Side, hvorimod en Adresse som den af Committéen foreslaaede og paa Sverdrups Udkast

baserede egentlig ikke er andet end høje Phraser og Kneps i Lommen. Man vil nok gjøre sig Umage for at faae Adressen istand inden Deputationen rejser, og dette var vist nok det ønskeligste; men da en hurtig Afgjørelse af Sagen formeentlig er mindre vigtig end at Adressen selv kommer til at opfylde det egentlige Øjemed, vilde jeg foretrække, at Man gav sig fornøden Tid til at forme denne paa en til Storthingets Værdighed og Norges sande Interesse nu og i Fremtiden svarende Maade; en saadan Adresse ryster man ikke ud af Ærmerne.

Jeg havde ønsket at kunne meddele Committéen Telegramme fra i Gaar; men jeg har ikke vovet det, blandt andet fordi selve Protocollen rimeligviis ikke da var underskreven — hvorom jeg i alfald ingen Kundskab havde — og det altid maa erkjendes muligt at saadan Underskrift kunde blive nægtet. Erholder jeg noget nærmere, hvorved jeg berettiges til at meddele Storthinget eller Committéen Afskrift af det i Norskt Statsraad d. 21de passerede, vil saadan Meddelelse øjeblikkelig foregaae. Jeg forudseer ellers at det fanatiske Partie heller ikke vil finde sig tilfredsstillet ved Statsraadsafdelingens sidste Optræden. Man vil rimeligviis sige, at Kongen ikke burde være bragt i dette triste Dilemma, og at Statsraadsafdelingen istedet for at fordre en yderligere Udtalelse i Norskt Statsraad, burde, strax den var bleven bekjendt med det virkelige Indhold af den Svenske Statsraadsprotocol, have indgivet sin Dimission. Kongen kunde da ikke nægte denne uden ved at fragaae den af det Svenske Statsraad fremsatte Fortolkning; Han havde da Valget mellem disse 2 Alternativer. Det har han vel ogsaa havt efter den brugte Fremgangsmaade; men denne stiller dog Kongen mere blot end absolut nødvendigt.

Jeg erklærer aabenhjertig at et saadant muligt Raisonnement efter min Formening ikke har lidet for sig, idet Formen derved var blevet bedre, om Sagen end i sig selv væsentligst blev den samme, ligesom det ogsaa kan indvendes at Statsraadsafdelingen dog ikke ved denne Protocollation har faaet den aabne, directe og utvetydige Udtalelse af Kongen, som dens Forlangende gaaer ud paa hvis de skulle kunne undlade at nedlægge deres Poster. Det er imidlertid lettere at dømme bag efter end at afgjøre i Øjeblikket hvorledes man har rettest at gaae frem. Gemytterne ere i højeste Maade oprørte og Lidenskaberne satte i den hæftigste Bevægelse.

Det gaaer da her som ved andre lignende Lejligheder; man føler sig bittert skuffet i sine Forventninger og angrebet af Sverige i det ømmeste Punkt; en Syndebuk maa man have, over hvem den i sig selv begrundede Ærgrelse, Sorg og Bekymring kan gaae ud, og Statsraadsafdelingen var da den nærmeste, helst da man nu engang har sat sig i Hovedet at to af dens Medlemmer have saa at sige gjort Statholdersagen til deres Program, og een af dem upaatvivleligen har mange politiske Fiender. Jeg venter mig saaledes ikke noget godt Udfald. Heller ikke kan man andet end see Fremtiden med bange Ahnelser imøde, naar man erfarer hvor let det er at fremtvinge de mest modsigende Resultater og at den, man sidst handler med, altid faaer Ret. Et Spilfægteri er det ulykkeligste af alt; det ene Rette er, efter modent Overlæg, at tage sit Partie og at lade det blive derved; derved udsætter man sig vist nok for at faae een Fiende; men deels er dette uundgaaeligt, deels faaer man ellers meget snart to Fiender naar den begunstigede mærker at intet er at stole paa og at Raden ogsaa er kommen eller dog sikkert ogsaa kommer engang til ham at blive skuffet. — —

23de April.

Det lange Telegram angaaende sidste Norske Statsraad erholdt jeg stykkeviis fra Telegraphcontoiret i Gaar Eftermiddag og i Gaar Aftes; med Dechiffreringen blev jeg færdig Kl. 9 og sendte da en Afskrift af det Hele til Harbitz; enhver Betænkelighed i saahenseende var forsvundet fra det Øjeblik jeg erfarede at Protocollen var afgaaen med Coureer, følgelig underskrevet af Kongen. Godt var det om Telegramerne altid indeholdt Regler for den Brug, jeg kan gjøre af dem; thi naar dette har været tvivlsomt, har jeg fundet det nødvendigt at conferere med Collegerne, der ofte ere mere betænksomme end jeg. — I Morges havde jeg den Ære at modtage Deres Excellences Venskabelige af 19de dennes med Bilage. Den combinerede Protocol af 13de afleveredes i Statssecretariatet og Afskriften af Statsraadsafdelingens Skrivelse til Hans Majestæt af 19de dennes fandt jeg det rigtigst øjeblikkelig at levere til Harbitz for at den kunde blive taget i Betragtning under Forhandlingerne om Adressen. Afskriften af den Svenske Protocol af 7de April har jeg confereret med Chiffertelegramet, og finder at begge

i alt stemmer med hinanden. — Indesluttet følger et Aftryk af Adressen saadan som Committéen blev eenig om i Gaar Aftes at den burde foreslaaes for Storthinget; Deres Excellence vil deraf erfare, at den nu er bygget saavel paa Schweigaards som paa Sverdrups Udkast, at der i samme erklæres at Storthinget ikke indlader sig paa de i Svensk Statsraad d. 7de April førte Forhandlinger, og at Mishagsyttringerne mod Statsraadsafdelingen ere bortfaldne. Sagen skal behandles paa Storthinget i Eftermiddag, hvor den Thingets Præsident nu meddeelte Underretning om det i Norsk Statsraad den 21de dennes passerede i Forbindelse med Afskriften af Skrivelsen under 19de formeentligen vil foranledige nogle Tilsætninger og yderligere bortvise enhver Tanke om Misbilligelse af den fra Norsk Side brugte Fremgangsmaade. Det skulde isandhed ogsaa nu være meer end sørgeligt om Storthinget ikke erkjendte ikke blot at alt er gjort hvad Norges Interesser fordrede, men ogsaa at dette er skeet med al ønskelig Iver, Kraft og Dygtighed. Den Storm maa jeg derfor antage ganske er forbi, medens det forresten er let at begribe, at de nu modtagne yderligere Oplysninger ville forøge Forbittrelsen mod Sverige, hvis Statsraad synes paa en højst uforsvarlig Maade at have indvirket paa Kongen og at være gaaet rænkefuldt frem mod os. — Vi kunne vel i og for sig ikke andet end føle os beroeligede ved Udfaldet af det sidste Norske Statsraad; men det maa dog være med meget blandede Følelser, at man bringer i Erfaring, hvor let det gaaer med at faae istand Statsforhandlinger af det vigtigste Slags i Retninger, der ere hinanden ganske modsatte. Her er en Præcedents, hvis Følger for Fremtiden Ingen kan forudsee men alle desværre ahne. At Norge nu betragter Sverige med langt større Mistroe end forhen, er ganske naturligt, og den nuværende Generation vil idet mindste ikke kunne glemme det Passerede. Naar nu hertil kommer den gjorte Erfaring om total Mangel paa Kraft og Characteer der, hvor saadanne Egenskaber ikke lade sig savne uden ubodelig Skade, saa maa det visseligen erkjendes, at enhver Fædrelandsven maa see Fremtiden med bange Ahnelser og store Bekymringer imøde.

P. S. Jeg læste Adresse-Udkastet saa flygtigt igjennem da jeg modtog det under Nedskrivningen af nærværende Brev, at jeg er kommen til at oversee Yttringerne henimod Slut-

ningen om Misbilligelsen af at der er taget Hensyn til Stændernes Fordringer og Spørgsmaalet om Revision, samt Forventningen om en kraftfuldere Optræden af de kgl. Raadgivere. Tilgiv denne min Uagtsomhed! — —

1860. April 25de.

No. 49. Til Statsminister Sibbern.

I Middags Kl. $12^1/_2$ bragte Coureren mig Deres Excellences Skrivelse af 21de April med Bilage. Kort iforvejen havde en Deputation overbragt os Storthingets Adresse af 23de, hvis Indhold Deres Excellence allerede kjender fra det Telegram, K. Motzfeldt paa mine Vegne afsendte i Gaar Aftes. Vi besluttede strax at afsende denne Adresse med Coureer og at ledsage den med en underdanigst Indstilling. Begge fremkomme med nærværende Coureer, Lieut. Ræder af Generalstaben, der modtager dette hos mig i Aften Kl. 6. Vi have troet at burde samle i et Dokument alle Sagen vedkommende Handlinger, men i Øvrigt at burde udtale os i al Korthed, om end med Bestemthed, i det vi ganske tiltræde de af Storthinget yttrede Anskuelser. Det synes os vanskeligt for Kongen at kunne besvare denne Adresse med nogen udtrykkelig Erklæring om at Højstsamme anseer Statholdersagen som udelukkende Norsk; og kan dette ikke skee paa en utvetydig Maade, mene vi det bedst at slet intet svares. Først tænkte vi at lette dette Udfald ved at indstille, at Adressen som et for Fremtiden vigtigt Dokument maatte til senere muelig Afbenyttelse blive befalet opbevaret i Archivet; men tilsidst fandt vi det dog rettest at overlade saadan Indstilling til Statsraadsafdelingen for ej at binde Hænderne paa Nogen. For Øvrigt vil jeg med Posten besvare Deres Excellences Skrivelse af 21de og meddele hvad jeg ellers kan have paa Hjærtet, hvilket Tiden ikke tillader mig nu at fremkomme med. — Deputationen afgik i Gaar Eftermiddag Kl. 3. Schweigaard talede til den talrigt forsamlede Mængde paa en Maade der gjorde et ualmindelig godt Indtryk og besvaredes af de Tilstedeværende med levende Hurraraab. Det synes som om der er kommet mere Roe i Gemytterne. Jeg behøver ikke at tillægge at alt godt og Intelligent jubler over Sagens Udfald paa Thinget. etc. — —

1860. April 26de.

No. 51. Til Statsminister Sibbern.

— — Af mine gjentagne Udtalelser kan Deres Excellence slutte Dem til hvor uventet det var mig at man her yttrede Mishag med Statsraadsafdelingens Adfærd, og da saadant tilsidst gjenlød paa Storthinget, blev jeg i høj Grad nedstemt. Ikke at tale om det Uretfærdige og Ubeføjede i de fremsatte Ankeposter, finder jeg det baade formaliter urigtigt og i sig selv højst upolitiskt at blande disse ind i Adressen. Statsraadsafdelingen har faaet Uartigheder til Løn for hvad der burde være paaskjønnet som en fortjenstfuld Handling, men den maa trøste sig med at Nationens bedre Deel er af en ganske anden Mening og at Sandheden dog tilsidst kommer til sin Ret.

Da Adressen ikke indeholder nogensomhelst Critik over Statsraadsafdelingens Optræden, savnede vi al Anledning til at yttre noget til Støtte for denne. Det indsees let at vi manglede baade formel og reel Adgang til at blande os i hvad der paa nærværende Stadium var os uvedkommende. Jeg veed sandelig ikke hvorledes vi skulde kunne have retfærdiggjort et Skridt, som maatte blive betragtet fra en Side, hvormed ingen af os kunde være tjent; thi et Forsvar er paa sit urette Sted naar intet Angreb er skeet, og vi staae ikke over Statsraadsafdelingen. I Øvrigt beklager jeg at Adressen ikke fremstod heelstøbt og færdig for Publicums Øjne; det tager sig ikke godt ud at Tillavningen er foregaaet offentligen; at Storthinget ikke destomindre valgte denne Fremgangsmaade veed jeg skeete ene og alene fordi en lignende var brugt af de Svenske Stænder. — Kongens Stilling er isandhed piinlig og ikke let at rede; for hvert Stadium, Sagen er bragt til, voxer Vanskeligheden og Forlegenheden; saa gaaer det naar det første Skridt engang er gjort i en gal Retning. Denne Strid mellem begge Rigers Statsraad om Meningen af den kongelige Udtalelse har noget uhyggeligt og bedrøveligt ved sig, og det kan ikke undgaaes, at Døren derved er bleven aabnet for Reflexioner og Slutninger, der, om end fra eet Synspunkt begrundede, dog neppe stemme med Sandhedens og Retfærdighedens Fordringer. At gjøre en Ende paa denne, man kunde fristes til at

STATSRAAD HANS CHRISTIAN PETERSEN
1793—1862

sige retløse Tilstand, skulde blive en fortjenstfuld Handling; men jeg skjønner ikke at Maalet kan opnaaes saalænge en aaben Udtalelse af hvad der var Meningen med og aabenbarligen ligger i Protocollen af 4de April ikke sætter en Bom for alle Procuratorkneb. De samme Hindringer, der hidtil have stillet sig ivejen for en saadan Udtalelse, existere endnu, og dersom Adressen end yderligere forbittrer Stemningen i Sverige, hvilket ikke er usandsynligt, ville de vel blive endnu større. Jeg seer nok der slaaes paa Adressesvaret og Talen ved Storthingets Opløsning; men jeg har ingen Troe til, at man kan eller tør slaae ind paa nogen af disse Veje. For Øjeblikket indskrænker jeg mig til det Ønske, at der ikke maa blive leveret flere Batailler enten mellem Repræsentationerne eller mellem Rigernes Statsraad. Gid Kampen nu maatte betragtes som udstridt og en Vaabenstilstand i det mindste have afløst den! Da kunde der maaskee være Haab om, at Besindigheden igjen kunde vende tilbage; i modsat Fald er Fremtiden saa mørk og usikker, at jeg ikke tør tænke paa den. — Det har ikke været mig muelig at forhindre Offentliggjørelsen af de hidsendte og Storthinget meddeelte Aktstykker. Endog Prof. Schweigaard erklærede i Adressecommittéen, at man ikke burde modtage den af mig tilbudte confidentielle Meddelelse af den Svenske Protocol. Man har forlangt officiel Meddelelse af alt, uden Indskrænkning i Brugen deraf, ligesom alt er forhandlet for aabne Døre, saa at det strax hjemfaldt til Offentligheden. Stemningen her er desuden saadan at ethvert Forsøg paa at holde noget hemmeligt blot skulde gjort det onde værre.

1860. Mai 4de.

No. 54. Til Statsminister Sibbern.

For Deres Excellences i Dag modtagne meget ærede Skrivelse af 30te April og de deri indeholdte Underretninger om Kroningsdeputationens Modtagelse m. v. takker jeg paa det forbindtligste. Alle her have været meget spændte paa at høre noget herom, især da man ikke fandt det umueligt at Storthingets Adresse, som man antog da allerede bekjendt i Stockholm, kunde have sat ondt Blod og givet Anledning til diverse Ubehageligheder. Jeg seer nu at disse Ahnelser Gudskeelov ikke ere gaaede i Opfyldelse, og jeg haaber, at intet senere

vil forstyrre den gode udvendige Forstaaelse, som hidtil har fundet Sted. Om den indre ville vi ikke tale; den kan Enhver letteligen forestille sig, hvorfor jeg ogsaa ret af Hjærtet beklager dem af mine Landsmænd, der ere nødsagede til at leve i saa spændte Forhold. — —

1860. Mai 18de.

No. 66. Til Statsminister Sibbern.

Jeg har havt den Ære at modtage Deres Excellences 2 Telegrammer af 15de og 16de samt med Posten i Dag Morges Deres Venskabelige af 14de, hvorfor takkes forbindtligst. Som i Dag indtelegrapheret vil Storthinget blive opløst Tirsdagen den 22de dennes Kl. 1 Eftm. Presidenten vilde have dette bestemt til den 21de for at lette Fleres Hjemreise; men vi vovede ikke at gaae ind herpaa, da Coureren, som skal bringe os Talen, Bemyndigelsen etc., vel ikke kan ventes hid førend Mandag Formiddag. Nu i det sidste Øjeblik hører jeg desuden at Storthingsmænd beklage dem over at de maae arbejde Nat og Dag for at kunne blive færdige til den 22de, ret som om det var vor Skyld! Saadanne ere Menneskene. Jeg nægter ellers ikke for, at det vel i grunden havde været rigtigst ikke at beramme Dagen førend vi havde de nødvendige Papirer ihænde; thi muenligt var det jo altid at de ved en eller anden upaaregnet Hendelse kunde gaae forloren eller komme for silde, og da stode vi der vakkert. I grunden kunde det jo heller ikke være nogen Ulykke om Storthinget var samlet en 8 Dages Tid længer; man er i 8 Maaneder ikke bange for at spilde Tiden; men naar det lakker mod Enden, er man ivrig som en Raket. Nu vil jeg haabe, at Coureren ikke brækker Halsen undervejs, og at alt kan gaae for sig som bestemt d. 22de. — —

1860. Mai 21de.

No. 68. Til Statsminister Sibbern.

Posten har i Dag bragt mig H. M. Kongens aabne Brev og de 2de Protocoller af 16de dennes samt Deres Excellences ærede Skrivelse af 17de, hvorfor herved aflægges min ærbødigste Tak. Da nu Coureren tillige pr. Tele-

graph har underrettet mig om at han passerede Carlstad i Gaar Formiddag Kl. $10^{3}/_{4}$, vil alt forhaabentlig være istand til Morgendagen. — — — — Hvor ønskeligt det end kunde været om Hans Majestæt havde berørt Statholdersagen i Slutningstalen, maa jeg dog med Deres Excellence erklære mig eenig i, at Intet her er bedre end et ubestemt og svævende Noget. Vil man gjøre en Fejl god igjen, maa dette skee fuldstændigt og ikke løbe ud i den samme Fejl, som man havde til Hensigt at rette. — Vi have omtalt Odelsthingets Beslutning i Anledning af Protocolcommittéens Indstilling og overvejet hvorvidt noget, samt isaafald hvad der fra vor Side i den Anledning kunde være at foranstalte. Imidlertid have vi endnu ikke taget vort Partie og tage det vel ikke heller førend vi erfare om Thinget communicerer os Beslutningerne og vi derom have confereret med Collegerne i Stockholm. —

1860. Mai 25de.

No. 70. Til Statsminister Sibbern.

Deres Excellences Venskabelige af 21de dennes har jeg havt den Fornøjelse at modtage. Af mine Telegramer af 21de og 22de veed Deres Excellence at Coureren ankom i betimelig Tid og at Opløsningen foregik den dertil bestemte Dag. Hverken da eller senere har jeg mærket nogen Critik over den kgl. Slutningstale; jeg holder mig meget mere fuldkommen overbeviist om at den netop svarede til Forventningerne. Alt foregik ellers paa sædvanlig Maade uden at der tildrog sig noget særegent hverken i den ene eller anden Retning. Kun maa jeg tilføje at det overraskede os, at Formanden for den Deputation, der paa Storthingets Vegne som sædvanligt complimenterede Regjeringen efter at Opløsningen var foregaaet, ikke indskrænkede sig til de almindelige Høflighedsyttringer, men i en liden Tale endog takkede Regjeringen fordi den saa troeligen havde understøttet Storthinget i alt hvad Fædrelandets Vel fordrede, idet han ikke vilde fæste sig ved at enkelte Ønsker ved Nægtelse af kgl. Sanction vare blevne uopfyldte, da man turde haabe at en saadan vilde komme næste Gang. Disse Yttringer frapperede os saa meget mere som Johan Sverdrup var Deputationens Ordfører og ingen Bemyndigelse havde

fra Storthinget til saadan Udtalelse. Jeg maatte naturligviis svare herpaa og bad Deputationen takke Storthinget for dets Opmærksomhed samt forsikkre dette om at Regjeringen aldrig skulde staae tilbage hvor det gjaldt Norges Ære og Vel. —

1861. Januar 14de.

No. 3. Til Statsminister Sibbern.

— — Den Svenske Presses fortvivlede Forsøg paa at hente Vaaben fra Committée Indstillingerne i 1818 og 1821 er ligesaa characteristiskt som bedrøveligt. Man har altsaa her forgjæves haabet at »norska frågan« var død og begraven.

1861. Februar 1ste.

No. 7. Til Statsminister Sibbern.

— — — Det kan neppe fejle at Løjtnant Ræder underhaanden har erholdt kgl. Tilladelse til at gaae i Sardinisk Tjeneste, og dette er da bevirket derved at Captein Grimsgaard uretteligen har henvendt sig til Hans Majestæt inden han havde talt med Deres Excellence eller indrapporteret Sagen til Commandoen. Saadant bør forebygges for Fremtiden og Uvedkommende afvænnes med paa Forhaand at erhverve kgl. Meddelelse om hvad en underdanigst Indstilling skal gaae ud paa. Bedst opnaaes dette naar Commandoen forlader sit gamle System, følgelig aldrig underhaanden søger at sondere Hans Majestæt, hvilket nu formeentligen, efter hvad i Regjeringen er passeret, vil ophøre; men det er visselig nødvendigt at vedkommende militære Referent i Stockholm henvises til Deres Excellence forsaavidt han maa handle førend han erholder nærmere Ordre fra Commandoen. I hvilken Form hans Foresatte her ville instruere ham, er mindre vigtigt; Hovedsagen er at det ej tillades ham at gaae paa egen Haand og at Deres Excellence velvilligen vil assistere ham. Jeg tænker adskillige Galskaber og uconstitutionelle Handlinger derved ville blive undgaaede. — — — — — — —

1861. Marts 18de.

No. 15. Til Statsminister Sibbern.

Deres Excellences venskabelige Skrivelse af 11te dennes meddeler mig nærmere hvad min Skrivelse af samme Dato vil have sagt Deres Excellence at jeg allerede var gjort bekjendt med, nemlig at der fra svensk Side er fremsat Forsøg paa at erholde den saa meget omtalte Revision af Rigsakten. Statsraad Birch havde i al Fortroelighed underrettet os om hvad han i denne Anledning havde modtaget fra Stockholm, og han vil have meddeelt Deres Excellence sine Tanker desangaaende, hvilke ganske falder sammen med vore. Min forrige Skrivelse indeholder et kort Contentum deraf. Sagen maa formeentligen i sin Heelhed tages op paa Nye; Regjegjeringens Betænkning for 11 Aar siden, afgiven af Personer, hvoraf ingen uden jeg nu sidder i Statsraadet, kan naturligviis ikke nu betragtes som Udtrykket for den Norske Regjerings Anskuelse i dette Øjeblik, hvor baade Personer og Forhold ere ganske andre end i 1847. Imidlertid skjønner jeg ikke rettere end at hiin ældre Betænkning maa undergives en officiel Behandling fra Svensk Side førend man fra Norsk Side kan indlade sig paa nogen yderligere Deeltagelse i Sagens videre Behandling. At Statsraadsafdelingen ikke kan eller vil gaae ind paa nogen saadan inden nye Betænkning herfra er indhentet, holder jeg mig overbeviist om, ikke mindre end om det Frugtesløse i enhver Bestræbelse for at erholde Rigsakten revideret saalænge Svenskerne ikke have taget tilbage og ganske frafaldt deres Paastand om at ville være med i Statholdersagen. Ethvert Skridt fra deres Side i den Hensigt at bevirke hiin Revision maa derfor nu ansees som højst ubeføiet og uheldigt; det tilsigtede Øjemed vil saa langt fra blive opnaaet, at man tvertimod derved vil fjerne sig endnu længer fra Maalet og udvide den allerede nu, beklageligen nok existerende Kløft mellem Brødrefolkene. — — — — —

— — — Denne eller næste Post medbringer underdanigst Indberetning om Høstens Udfald. Det erfares deraf, at Tilstandene er meget sørgeligere end man havde troet. Under saa mislige Omstændigheder finde vi det højst betænkeligt ved den paatænkte store Lejrsamling at drage saa mange Arme fra Landbruget, hvorved Bonden enten vil

komme til at savne den fornødne Hjælp, eller maa have extraordinære Udgifter for at skaffe sig denne. Under Landets nuværende højst mislige Tilstand tager det sig heller ikke godt ud, at Styrelsen anvender store Summer, der for Øjeblikket kunde finde en bedre Anvendelse. Ganske kan man heller ikke vel lade ude af al Betragtning den ulykkelige Spænding, der nu finder Sted mellem de 2 Folk; under en saa talrig Forsamling skal der blot et eneste Individs Uforstand, Kaadhed, misforstaaet Patriotisme eller noget lignende til for ved en eneste saadan liden Gnist at kunne fremkalde en stor og farlig Ildebrand; ialfald kan en Malconduite fra Pressens Side være at befrygte. Vi ere saaledes af den Formeening at den for i Aar paatænkte Lejrsamling bør indstilles, og ville i enhver Henseende ansee det som bedst om H. M. Kongen Selv her tog Initiativet, noget, der naturligviis vilde opvække almindelig Glæde, Taknemmelighed og Paaskjønnelse. Det skulde naturligviis tage sig mindre godt ud hvis saadan naadigst Resolution blev fremkaldt ved en officiel Indstilling herfra, ligesom vi ogsaa højst nødigen ville gribe til dette Middel, men sandsynligviis blive tvungne dertil om Hans Majestæt ikke forekommer os. Vi lægge Deres Excellence denne Sag paa Hjærtet, og have tænkt os at den omhandlede Indberetning angaaende Høstens Udfald kunde give Hans Majestæt passende Anledning til at fatte saadan Resolution som paapeget. — For Brevet af 14de dennes takkes ærbødigst. Vi have nu stærkt Tøvejr. Der spores Forknyttelse i Forretningsverdenen fra øverst til nederst. — —

1861. Marts 25de.

No. 16. Til Statsminister Sibbern.

Jeg har idag for mig til Besvarelse Deres Excellences 3 venskabelige Skrivelser af 14de, 18de og 21de dennes. Saavel af disse som af Statsraad Motzfeldts Beretning til Statsraad Birch, der i al Fortroelighed blev os meddeelt, seer jeg med Forundring og Bekymring vore Svenske Collegers lidet kloge og værdige Bestræbelser for at lokke os i en Fælde — maaskee dog snarere for at redde sig selv — men ogsaa med største Glæde og Tilfredsstillelse vore kjære Landsmænds værdige og bestemte Holdning. Vi havde jo

ingen Tvivl om at en saadan vilde blive iagttaget; alligevel gjør det et eget, behageligt Indtryk, naar man erfarer, at den allerede har aabenbaret sig i Gjærning. Lad mig paa Collegers og egne Vegne takke Statsraadsafdelingen for dens norske og kraftige Optræden i denne kildne Sag, i det jeg med Deres Excellence er eenig i, at Farvandet nu for os er reent, hvorledes nu end det Svenske Statsraad griber Sagen an. Derimod kan jeg paa ingen Maade være eenig med Herrerne i, hvad de i de 2 Pensionssager have bevirket; jeg afviger ganske fra dem baade i Form og Materie, væsentligst dog i den første. Jeg har ved en foregaaende Lejlighed for længere Tid tilbage tilladt mig at henlede Deres Excellences Opmærksomhed paa det mindre passende, rigtige og kloge i at Statsraadsafdelingen — med den Lethed vi alle af Erfaring vide at saadant lader sig gjennemføre — bevirker Forandring i Regjeringens Indstillinger uden i Forvejen at have givet denne eller den foredragende Statsraad Anledning til at blive bekjendt med dens Anskuelser og til at kunne yttre sig derover. Indførte man en saadan Praxis, er det let at forudsee at den egentlige Styrelse kom til at ligge i enkelte Mænds Hænder, hvilket skulde blive saa meget betænkeligere som disse, eller den største Deel af dem, aarligen omskifte. Jeg tror det kunde lede til mange slemme Følger om en saadan Regjeringsmaxime indførtes; hvad eengang er skeet kan jo skee oftere; Principet er udtalt og maa altsaa drage tilfølge for Fremtiden. Jeg holder saaledes fremdeles fast paa, at man i Stockholm aldrig bør benytte den større Indflydelse, som den personlige Nærværelse altid medfører, førend den Norske Regjering er blevet given Anledning til at yttre sig over Statsraadsafdelingens fra Indstillingen divergerende Anskuelser; jeg mener naturligviis hermed hverken at nogen ny officiel Betænkning skal indhentes — uagtet derom vel undertiden kunde blive Tale — eller at en confidentiel Henvendelse til Regjeringen bør foregaae i ethvert Tilfælde, hvori man ønsker en Forandring i dennes Indstilling, medens jeg ikke finder det tvivlsomt at saadan Henvendelse bør finde Sted i alle vigtigere Tilfælde, og fornemmelig naar det, som ved nærværende Lejlighed, gjælder et Princip. Det er et saadant Statsraadsafdelingen her har havt til Hensigt at erholde Hans Majestæts Stempel paa til fremtidig Iagttagelse

af Regjeringen; men Farligheden og Utilbørligheden af paa denne Maade at erholde etableret de højeste Regjeringsmaximer forekommer mig dog at være stærkt i Øjnefaldende. Kunde man ønske en saadan Maxime gjennemført som almindelig? Upaatvivleligen ikke, og dette er formeentligen nok til at bryde Staven over ethvert Skridt, der nødvendigviis maatte lede til at den Norske Regjering tabte al Betydning. I Realiteten skjønner jeg ikke med hvad Føje Statsraadsafdelingen vil have etableret som Princip, at Pensioner altid bør bestemmes til ²/₃ Dele af Gagen. Man taler om en saadan »bestaaende Regel«; men hvor den findes er mig ubekjendt; thi at man her ikke kan sigte til Grl. § 22, maa jo være ligefrem, ligesom man heller ikke kan paaberaabe sig hvad der kan være udtalt i Udkastet til en almindelig Pensionslov, da Forskjellen mellem den Pension, en Mand er tilstaaet Ret til at fordre og den, der meddeles ham paa Bevilgningsvej, er altfor i Øjnefaldende til at den her kan være bleven overseet. Om en Pensionslov end havde etableret som Princip at ²/₃ var den almindelige Pension, mener jeg Storthinget dog havde baade Ret og Pligt til at forøge den i ethvert Tilfælde, hvor den befandtes for liden i Forhold til Sagens samtlige Omstændigheder. Saalænge Pensioner ikke kunne fordres som en Ret, men ere Gjenstand for Bevilgning, maae disse Omstændigheder tages i vedbørlig Betragtning, saa at en fast Regel for Pension under denne Forudsætning vilde være en Uting, i det Pensionens Størrelse i ethvert Tilfælde maa afpasses efter den længere eller kortere Tid Vedkommende har været i Embedet, den meer eller mindre fortjenstfulde Maade, paa hvilken han har bestyret dette, hans større eller mindre Trang o. s. v. Hvad in specie de smaa Gager, f. Ex. Compagnichefernes, angaaer, da er det jo klart, at man ikke ubetinget kan følge den samme Regel som for de bedre aflønnede Embeders Vedkommende; for disse kan ²/₃ ofte blive for meget, medens ²/₃ næsten altid er for lidet for hiine. Vi delibererede længe om de 2 her omhandlede Pensioner og fulgte hvad ved lignende Lejligheder havde været almindeligt. Sylow havde i meer end 20 Aar havt et ansvarsfuldt og slet lønnet Embede, hvilket han havde bestyret udmerket godt; 400 Sp. er visseligen en altfor ringe Pension for ham; for Hals talte vel intet særdeles; men en Pension af 312 Sp. er ikke at leve af og mindre

end hvad Storthinget almindeligviis har tilstaaet Compagnichefer. Størrelsen af Pensionerne er imidlertid en Smagssag, hvorom ikke synderligen kan disputeres. Endelig vil jeg ikke tilbageholde hvad salig Kongen engang yttrede i et Statsraad, hvor jeg var tilstede. »Regjeringen har her været mere naadig end jeg vilde været; men det maa nu forblive derved; Kongen kan ikke være mindre naadig end Statsraadet.« Forestaaende er et Contentum af hvad der i Regjeringen blev bemærket med Hensyn til de gjorte Pensionsnedsættelser. —

Det er ikke af militære men af almindelige Statshensyn, at vi mene, at Lejrsamlingen bør indstilles; fra et blot militært Standpunkt bør den fremmes. Initiativet kan følgelig ikke tages af Statsraad Wergeland, i alfald ikke i Egenskab af Commandochef eller Militær, men vedkommer netop Regjeringen. Jeg maa derfor ganske vedblive mit forrige. Jeg beder overseet om mine Udtryk paa enkelte Steder skulde befindes at være mindre vel valgte. Under en venskabelig Correspondance mellem Kammerater bør man være dispenseret fra at veje sine Ord, især naar Tiden, som altid, er knap.

1861. April 1ste.

No. 18. Til Statsminister Sibbern.

I Løverdags gjorde jeg Regjeringens øvrige Medlemmer bekjendte med Indholdet af Deres Excellences Skrivelse under 25de Marts. De deri fremhævede Betænkeligheder imod at søge bevirket en Tilbagekaldelse af de om en større Lejrsamling i Aar allerede fattede Resolutioner bleve paa det Omhyggeligste drøftede og jeg skal nu tillade mig at meddele Deres Excellence Resultatet af vore Deliberationer. — Motivet for vort Ønske, om at der i Aar ingen Lejrsamling maatte blive afholdt, hentede vi ikke fra nogen Omsorg for Statscassen, men hovedsageligen fra den Nødvendighed, vi antage der var i, netop i Aar, efter en saa mislig Høst, at soulagere Landmanden saa meget som muligt. Under lignende Omstændigheder er saadant skeet før, og det maa formeentligen erkjendes, at Bestræbelsen for at undgaae ikke aldeles nødvendige Udgifter bør bedømmes forskjelligt hvad enten det er Statscassen eller blot en enkelt i Betryk væ-

rende Borgerclasse, man har til Hensigt at spare for disse, i det man neppe kan sige med Sandhed at det under saadanne Omstændigheder er Staten eller Nationen, der er uvillig til at bringe et Offer. De Tropper, der skulle samles i Lejren, høre hjemme i det Sønden- og Vestenfjeldske, altsaa netop i de Egne, hvor Landmandens nuværende Tilstand paa Grund af den sidste Høsts ualmindelig slette Udfald er saa yderst mislig, og det er uimodsigeligt, at Bortdragningen af en betydelig Arbeidskraft vil paalægge ham — ikke Staten — en stor og yderligere Byrde. Der har været og vil fremdeles blive Spørgsmaal om at komme en Mængde Communer tilhjælp med Laan fra offentlige Casser, og det synes da mindre klogt fra Statsstyrelsens Side, uden bydende Nødvendighed, at saa at sige forøge denne Trang. Statscassen vil i denne Budgettermin, som Følge af at de paaregnede Indtægter langt fra ere at gjøre Regning paa, have ondt for at præstere hvad de budgetmæssige Udgifter kræve, og extraordinære Forføjninger ville i den Anledning mueligens blive nødvendige. Det er derfor at forudsee at den har saa meget større Vanskelighed for at paatage sig upaaregnede Udgifter, og naturligt at den, for at undgaae saadanne extraordinære Forføjninger, søger at indskrænke Øjeblikkets Udtællinger saa meget som mueligt. Kan man ved at spare en Udgift sætte Statscassen istand til at yde trængende Communer en saa meget mere udstrakt Hjælp, var det sikkerligen ønskeligt. Jeg gjentager det imidlertid, her er ikke Tale om at befrie Staten fra en den vedkommende Udgift, men ene om at lette en fortrykt Borgerclasse; det er følgelig kun indirecte at Pengene her spille nogen, tilmed en underordnet, Rolle, forsaavidt selve Staten angaaer. Vi have endvidere antaget at nuværende Tiders politiske Forhold gjorde det betænkeligt at foranledige en større Samling af Norske og Svenske, hvor ønskelig en saadan under almindelige Omstændigheder end kunde være. Bringes Revisionsspørgsmaalet paa Bane fra Svensk Side, førend det er blevet erkjendt, at Statholderspørgsmaalet er Sverige ganske uvedkommende, ville muelige Conflikter saa meget snarere være at forudsee. Disse vare vore væsentlige Betragtninger, og vi meente, at Kongen, ved uopfordret at tage Hensyn til Landmandens nuværende fortrykte Stilling, skulde opvække almindelig Glæde og Taknemmelighed. Hvad Deres Excellence ind-

vender imod den paapegede Foranstaltning vare vi ikke uopmærksomme paa; men vi fandt dengang, efterat have overvejet Sagen, ikke deri nogen tilstrækkelig Grund til at forandre vor Anskuelse. Anderledes stiller Sagen sig nu for os efter de af Deres Excellence anførte Omstændigheder. Tilfølge af Deres Excellences Udvikling og Statsraadsafdelingens Adgang til bedre end vi at kunne opfatte og bedømme de politiske Stillinger og Forhold, som her ikke kunne lades ude af Betragtning, ere vi tilbøjelige til at lægge mere i disse Betænkeligheder end vi hidtil have gjort. Ligesom min Henvendelse til Deres Excellence, hverken i sig selv kunde eller havde til Hensigt at paalægge nogensomhelst Forpligtelse, men ene fremsattes som et Vink, et Ønske fra vor Side om, hvad vi troede der burde skee, og det Hele derfor maatte beroe paa, om man i Stockholm delede vor Opfatning, saaledes er jeg bemyndiget til at erklære, at vi vel fremdeles finde, at meget taler for Lejrens Indstilling, men at vi dog ganske maae overlade til Statsraadsafdelingen hvorvidt den, som er den store Skueplads nærmere og bedre end vi kan bedømme, hvad der paa samme foregaaer, finder Anledning til at følge vort Vink eller ikke. Vi agte ikke paa nogensomhelst Maade at forcere Sagen; vi have gjort opmærksom paa, hvad vi efter Forholdene her hjemme fandt ønskeligt, og overlade med fuld Tryghed til Statsraadsafdelingen at afgjøre, hvad Klogskab, efter dens nærmere Bekjendtskab til samtlige Omstændigheder, her maatte byde; videre agte vi ikke at gaae, og jeg tillægger, at ingen af os her vil finde det underligt om de fremsatte Betænkeligheder skulde lede til at der ikke røres ved Sagen. Dog vil jeg ikke tilbageholde, at i det mindste nogle af herværende Colleger vare tilbøjelige til at gaae en Middelvej, idet de nemlig antage, at man i Stockholm, med Takt og Conduite, burde henlede Kongens Opmærksomhed paa Landets Tilstand og til hvilke Beslutninger en saadan tidligere havde ledet, men uden at give Kongen noget bestemt Raad eller fremsætte mindste Bemærkning hvis Hans Majestæt erklærede ikke at ville gjøre nogen Forandring i, hvad der her engang var besluttet. — Maaden, paa hvilken Unionsdokumenterne ere blevne publicerede, Rettelsen foregaaet og Bemærkningerne i den Anledning ere ligesaa characteristiske som ildespaaende. —

1861. April 8de.

No. 19. Til Statsminister Sibbern.

Telegramerne af 28de Marts og 4de April samt Deres Excellences ærede Skrivelse af 31te Marts erkjender jeg herved Modtagelsen af. — Jeg maa saa meget mere beklage den Uforsigtighed, jeg begik ved at afsende mit Brev af 25de Marts efterat jeg var bleven opmærksom paa den skarpe Tone, der mod min Tanke og Villie havde indsneget sig i samme, som den Maade, paa hvilken Deres Excellence har optaget min Henvendelse til Dem i Anledning af de 2 Pensionsnedsættelser, bærer et tydeligt Præg af at Deres Excellence har følt Dem afficeret af mine Yttringer. Vel har Deres Excellence havt den Godhed at tage Hensyn til den af mig gjorte Undskyldning; men jeg kan dog ikke forklare mig hvorledes Sagen i og for sig, bortseet fra Formen, skulde kunne have givet Anledning til de af Deres Excellence brugte Argumentationer, dersom den uheldige Form ikke havde vedblevet at give det Hele sin Colorit. Bortseer man nemlig fra denne Form, synes mig Sagen meget simpel og slet ikke at egne sig til skarpe Discussioner, om den end kan betragtes fra to Sider og være Gjenstand for divergerende Fortolkninger. Ligesom jeg fremdeles maa bære hele Ansvaret for denne Form, i hvilken de herværende Colleger ikke have den mindste Andeel, saaledes kan jeg paa Ære og Samvittighed erklære, at ingen af os har havt til Hensigt at skolemesterere eller at beskylde Deres Excellence for nogensomhelst Ufuldkommenhed i Deres Embedsførelse. Vi have her samtlige været af den Mening, at hine to Sagers Afgjørelse hensigtsmæssigst udsattes indtil vi vare blevne gjorte bekjendte med Statsraadsafdelingens Opfatning af samme; men vi have hverken antydet eller antaget at Herrerne, ved at undlade dette, have havt nogen saadan Hensigt, som Deres Excellence troer at skjule sig i min Henvendelse til Dem. Der er dog en højst væsentlig Forskjel paa en Begjæring om Udsættelse med Anbringelsen af en Dissents indtil en nærmere Discussion derom har kunnet finde Sted, og paa en Misfornøjelse med Tilværelsen af selve Dissentsen eller Ønsket om at denne sidste maatte holdes tilbage. Jeg behøver vel ikke at forsikkre Deres Excellence om, at ingen af os bestrider Statsraadsafdelingens

Ret til at gjøre en saadan Dissents gjældende, ja at vi endog mene at saadant er dens ligefremme Pligt. Hvor uheldig jeg end kan have været i mine Udtryk — og ingen skal være mere villig end jeg til at erkjende og beklage det — har jeg dog ikke fremført det allermindste, der kunde lade sig udlægge paa en saadan Maade. Tænker man sig Henvendelsen holdt i den Tone, der havde passet sig for samme, vilde deraf ikke kunnet være udledet andet eller mere end vor Formening om det Hensigtsmæssige og Gavnlige i at vi her vare blevne givet Anledning til at yttre os over Sagen inden den forelagdes Hans Majestæt til endelig Afgjørelse. Forholdet mellem de to Fractioner af det samlede Statsraad, de fælleds Bestræbelser for det almindelige Vel, der besjæle begge, og Ønsket om at intet Bidrag til Opnaaelsen af det rette Resultat bliver overseet, alt synes at lede til eet Maal, det nemlig, ved fælleds Kræfter at frembringe det for Staten eller den Enkelte bedste og retfærdigste Resultat. Her var ikke — saaledes som Deres Excellence forudsætter — ene tale om Nedsættelse af en Pension; havde det været Tilfældet, skulde det ikke faldet nogen af os ind at forlange nogen yderligere Adgang til at fremføre vor Mening end den vi allerede havde havt; men det maa vel lægges Mærke til at Deres Excellences Skrivelse til mig af 18 Marts udtrykkeligen indeholder, at Pensionerne burde nedsættes til $^{2}/_{3}$ Dele for at den bestaaende Regel ogsaa her kunde skee Fyldest og det deri liggende Princip blive holdt paa. Dette have vi ikke forstaaet anderledes end at Statsraadsafdelingen har antaget Tilværelsen af en bestaaende Regel og ved dennes Anvendelse villet have selve Principet saa at sige slaaet fast; skulde dette, om end kun indirecte, afgjøres af Hans Majestæt, kom Sagen unægteligen til at dreje sig om et Punkt, der i Statsraadet fremkom for sidste Gang, og hvorover Regjeringen ingen Anledning havde havt til at yttre sig. Efterat være bleven gjort bekjendt med Deres Excellences sidste Skrivelse har Regjeringen ikke seet sig istand til at forandre sin tidligere Opfatning og troer fremdeles at det ved saadanne Lejligheder er meest i sin Orden samt hensigtsmæssigst at den erholder Anledning til at blive bekjendt med Statsraadsafdelingens Anskuelser. Tilfældet er saaledes her langt fra ikke det samme som med den Holckske Sag. Man seer for Øvrigt hvor tilbøjelige vi

Mennesker ere til at paaberaabe os Antecedentier, og det maa da ikke opvække Forundring, at man griber den første Lejlighed til at henlede Opmærksomheden paa det Betænkelige, der ligger i en saadan Fremgangsmaade. Jeg har ved en anden Anledning i Skrivelse af 15 September 1859 søgt at udvikle mine Anskuelser om Forholdet mellem Statsraadsafdelingen i Stockholm og Statsraadet her. Angaaende Størrelsen af de omhandlede Pensioner er der intet at disputere; saadant kommer an paa et Skjøn; det er kun Principet vi ikke kunne erkjende, skjøndt det som sagt ikke er Sagens Realitet, men udelukkende dens Form, der har fremkaldt vore Bemærkninger. Jeg vil ikke trætte Deres Excellence med nogen yderligere Realitetsprocedure, i det jeg dog ligefrem erklærer, at jeg ikke kan være eenig med Deres Excellence i den analogiske Anvendelse af Grundlovens § 22 og Udkastet til en Pensionslov, ligesom man neppe er berettiget til den Paastand, at der haves en saadan Regel, at Pensioner almindeligviis bør fastsættes til $^2/_3$ af Embedsindtægterne. Storthinget har snart bevilget $^2/_3$, snart mindre, enkelte Gange ogsaa mere, uden at deri har aabenbaret sig noget fast Princip. At Regjeringen baade bør tage og virkelig ogsaa tager Hensyn til Storthingets Bevilgninger i disse Sager, er uimodsigeligt; derimod har man ikke troet at kunne eller burde i eet og alt tilraade Hans Majestæt at bestemme Pensionerne derefter. Regjeringen har ingen Grund til at ønske Sagen forelagt Kongen, og den haaber at Deres Excellence heller ikke vil bruge dette Expedient; Divergentsen mellem os er mere tilsyneladende end virkelig og Deres Excellence kan trygt stole paa, at vi ere meget, meget langt fra at gjøre selv den ubetydeligste Udsættelse paa Deres Embedsførelse; jeg tør nok sige, at vi gratulere baade os selv, Kongen og Staten til at der er en saadan Mand paa Statsministerposten. At der om et og andet kan herske forskjellige Anskuelser, er jo uundgaaeligt og i sig selv ingen Ulykke. Hvad de her omhandlede Sager betræffer ere vi for Øvrigt gaaede ud fra den Forudsætning, at det rimeligviis ikke er faldet Statsraadsafdelingen ind at de angik andet eller mere end en simpel Nedsættelse i Pensionernes Beløb.

— — — Førend jeg slutter maa jeg gjentagende udbede mig Deres Excellences Overbærelse med min ufrivillige Skarphed i Brevet af 25de Marts; det føles bedre end

det kan beskrives, hvor let man kan føres ind paa en Bane, man slet ikke tænkte paa at betræde. Tiden tillod mig desværre ikke at skrive Brevet om efterat Tonen deri ved Gjennemlæsningen stødte mig selv. Jeg har et Brev at skrive til Statsraad Motzfeldt og har derfor maattet skynde mig meer end sædvanligt, hvilket bedes venligst undskyldt.

1861. April 8de.

No. 20. Til Statsraad Motzfeldt.

For Hr. Statsraadens ærede af 31te som og de deri indeholdte Skrub takkes forbindtligst. Uagtet jeg efter Deres Ønske har oplæst Brevet in extenso for herværende Colleger, har jeg dog taget Skrubbene udelukkende til Indtægt for mig selv; Collegerne ere nemlig aldeles uskyldige i den uhøviske Maade, paa hvilken jeg yttrede mig for Excellencen Sibbern, rimeligviis dertil forført af et eller andet Residuum fra den forbandede Advocattid. Jeg har gjort mine Undskyldninger for Excellencen og jeg gjør dem ogsaa her for Dem, Højstærede, da jeg seer De heller ikke har kunnet frie Dem for Anfægtelser, skjøndt jeg virkelig troede, at De par excellence hævede Dem over sligt.

I Sagen selv raader en god Portion Misforstaaelse; min højstestimerede Ven vilde ellers ikke kunnet være faldet paa at hævde sin Ret til at have en fra vor divergerende Mening, til at gjøre denne gjældende hvad enten De er i Stockholm eller her.

Ingen har været dum og uforskammet nok til at fremkomme med saadanne Paastande som dem, De bestrider; vel kan jeg have forløbet mig — ufrivilligen det bander jeg paa — i min Henvendelse til Statsministeren; men jeg troer dog ikke De der kan finde slige Vejrmøller, som dem, De fægter imod. De har ganske Ret; bestod Sagen i en blot og bar Nedsættelse af Pensionsbeløbene, vilde Ingen være faldet paa at holde sig op derover, da Afgjørelsen jo forsaavidt ene afhang af et Skjøn og vi selv havde adskilligt Vrøvl med Armée Departementet angaaende Fastsættelsen in specie af Hals's Pension. De overseer imidlertid, at Sagen angik noget andet og mere. Statsministeren skriver til mig blandt andet, saaledes:

— — — — — — — — — — — — — — —

Mine Colleger og jeg vare under de foreløbige Overlægninger blevne eenige om at foreslaae for Hans Majestæt, ved Foredragningen af Indstillingerne om Afsked for Regnskabsfører Sylow og Capitaine Hals med respective Pensioner af 500 og 350 Spd., at Pensionerne bestemtes til 400 og 312, hvilke sidste Beløb udgjøre ²/₃ Dele af de af nævnte Embedsmænd oppebaarne Indtægter. Vi have anseet det af Vigtighed for Pensions Væsenets Ordning i det Hele, at holde paa det deri liggende Princip, ligesom det for Vedkommende selv, ved en blivende Revision af Storthinget, formeentlig vil være i deres velforstaaede Interesse, ikke at være blevne særligen begunstigede ved en Afvigelse fra en bestaaende Regel. Hans Majestæt, som ved flere Lejligheder har udtalt, hvor vigtigt Han anseer det at være, inden en Pensions Lov kan istandbringes, at forberede dens Modtagelighed ved Gjennemførelsen af bestemte, mellem Regjering og Storthing ligesom stiltiende overeenskomne, Regler, gik ogsaa ind paa vor Forestilling med Hensyn til de ovennævnte tvende Pensioner.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Vi kunde ikke forstaae dette anderledes end at Statsraadsafdelingen vilde have det af Kongen udtalt som et Princip, at Pensioner burde nedsættes til ²/₃ af Embedsindtægterne, saa at den her skeete Nedsættelse skulde være det Fundament, hvorpaa der senere var at bygge, og det var ene dette man meente Regjeringen i Forvejen burde være gjort bekjendt med, overladende derefter til Statsraadsafdelingen hvorvidt den vilde følge sin divergerende Anskuelse, selv om denne ikke deledes af Regjeringen. Jeg forstaaer derfor ikke hvad ondt der skulde ligge i at vi ønskede os aabnet Adgang til at kunne yttre os over noget nyt, der ikke tidligere var blevet forhandlet i Sagen; tværtimod synes mig at samtlige Medlemmer af Kongens Raad maa finde saadant hensigtsmæssigt, ja nødvendigt, og jeg skjønner ikke hvorledes man kan paralellisere disse Sager med den Holckske; i den var der ene Tale om en vilkaarlig Nedsættelse, altsaa intet yderligere at forhandle med Regjeringen om, medens man her har havt til Hensigt at erholde fastslaaet et Princip til Efterfølgelse for Fremtiden; dette

var jo ikke og kunde ikke være omhandlet i Sagen; man lagde altsaa ind i den et nyt og tilmed et vigtigt Punkt, hvorover vi ikke havde udtalt os, og jeg mener derfor at vi have havt Ret i alt uden i de af mig brugte og ene for min Regning staaende Udtryk. Regjeringen har aldrig etableret som fast Regel nogen vis Qvotadeel ved Reguleringen af Pensioner; at den ofte, in specie ved Fastsættelse af et forholdsviis større Pensionsbeløb, har anmærket at dette dog ikke var meer end ²/₃ af Embedsindtægterne, er langt fra at være det samme som Anerkjendelsen af et Princip; og da Storthinget, endog for Mænd i samme Embedsstilling, snart har bestemt Pensionen til ²/₃dele, snart til mere, snart til mindre, kan man heller ikke deri see noget Princip. Regjeringen bør vist nok ikke lukke Øjnene for Indholden og Betydningen af Storthingets Bevilgninger, og den gjør det ikke heller; men at den blindt hen skulde følge disse, troer jeg neppe vilde være rigtigt. Imidlertid er det ikke værdt her at tale om Realiteten; om jeg ogsaa gaaer ind paa det ønskelige i at der hævdes en fast Pensionsregel — ²/₃ Dele — og at Sylow og Hals havde faaet for meget, følger dog ikke deraf at Regjeringen har manglet Føje til at ønske sig Adgang til at være med sidste Gang der handles om Fastsættelsen af et saadant bestemt Princip. Vi have for Øvrigt ikke havt til Hensigt at gjøre Herrerne nogen Bebrejdelse, og det er vor Troe, at de ikke have lagt Mærke til, at Sagen angik noget andet og mere end Nedsættelse af en Pension. Jeg mener derfor, man godt kan afhandle dette med hinanden uden at komme i Harnisk. For Øvrigt afholder jeg mig fra at gaae Hr. Statsraadens Argumenter mere specielt imøde, da de alle ere byggede paa Forudsætninger, som ikke ere tilstede. Undskyld den Hast, hvori disse Linjer ere nedrablede og lad mig forsikkre Dem om, at intet mellemkommende Vrøvl kan hindre mig fra at være Hr. Statsraadens meget ærbødige og oprigtigen hengivne P.

1861. April 15de.

No. 21. Til Statsminister Sibbern.

Forrige Post bragte mig Deres Excellences meget Ærede af 8de dennes, hvorfor venligst takkes, tilligemed Protocollen

af 4de og de 2 af den 6te dennes. Jeg troer ikke nogen har savnet den første; Deres Excellences Telegram af samme Dato var desuden bekjendt gjort igjennem Rigstidenden. — Det er ikke for at skyde Sagen fra os og vælte Byrden over paa Statsraadsafdelingen, at vi have overladt denne Hals og Haand over Lejrspørgsmaalet. Da de politiske Forhold, den almindelige Stemning i Sverige, Kongens Opfatning etc. naturligviis afhænger af og modificeres ved enhver mellemkommende Begivenhed, kunne vi her vanskeligen til enhver Tid kjende Omstændighederne saa nøje som der vilde udfordres for at tage det rette Partie. Forsaavidt Forholdene her hjemme undergaae nogen Forandring, der kunde have Indflydelse paa Spørgsmaalets Løsning enten i den ene eller i den anden Retning, skulle vi ikke undlade at meddele saadant, idet vi for Øvrigt gaae ud fra, at der her, selv om det antages nødvendigt, at Hans Majestæts Opmærksomhed bliver henledet paa Landmandens forknytte Tilstand, aldrig kan blive Tale om andet end at gjøre dette underhaanden. — Der kan intet være at bemærke i Anledning af den Excellencen Due tilkjendegivne Erkjendtlighed: en saadan udgaaer meest passende fra allerhøjeste Sted uden nogen Indstilling og erholder ene derved sin rette Betydning; thi en Indstilling derom maatte jo saagodtsom tvinge Kongen til en Bevidnelse, der maaskee ellers ikke vilde fundet Sted. Vi have derfor heller ikke i den Hornemannske Sag andraget om saadan Tilkjendegivelse, hvor meget vi end fandt denne at være paa sin Plads. — For Meddelelsen i Deres Excellences Venskabelige af 11te dennes, hvilket jeg har havt den Ære at modtage tilligemed Protocollen af 9de dennes, aflægger jeg herved min forbindtligste Tak. Fra Statsraadsafdelingens Side var visseligen intet andet at gjøre end hvad den har iagttaget. Jeg beklager oprigtigen at de Svenske have bragt Sagen i Gang, og jeg finder det ikke tvivlsomt, at Regjeringen vil protestere imod enhver Revision saalænge Sveriges Benægtelse af vor soleklare Ret i Statholdersagen forbliver staaende. Mere en anden Gang. &c.

1861. April 22de.

No. 22. Til Statsminister Sibbern.

— Statsraad Birch har meddelt os Excellencen de Geers Foredrag i Revisionssagen; hvorvel en og anden Bemærkning deri kan have adskilligt for sig, er det Hele dog et Opkog af gamle Satser med en ikke liden Tilsætning af Fuulhed. Den hele Sag er mig højst fatal og jeg spaaer mig ikke noget godt af den. Hvorledes jeg betragter den, har jeg tidligere underrettet Deres Excellence om. Den store Pluralitet er her af samme Mening, medens det dog ahner mig, at Lange, og tildeels Riddervold vil gjøre Behandlingen temmelig vanskelig. En infernalsk Forkjølelse har i de sidste 8 Dage tvunget mig til at holde mig inde, tildeels endog i Sengen. Da Statsraadet holdes i samme Hus, har jeg med Doctorens Tilladelse indfundet mig der. Deres Excellence kjender nu Grunden til dette Brevs miserable Tilstand og vil venlig bære over dermed. Jeg er saa mat, at jeg neppe kan holde Pennen.

1861. April 29de.

No. 23. Til Statsminister Sibbern.

Ligesiden jeg under 22de dennes havde den Ære at tilskrive Deres Excellence og til i Dag har jeg været nødsaget til ikke blot at holde mig inde men endog hindret fra at befatte mig med nogensomhelst Ting, saa ondartet og haardnakket var min Forkjølelse. Om hvad her i Mellemtiden kan være passeret har jeg til Dato liden eller ingen Kundskab. Statsraad Birch har dog lovet mig at meddele Deres Excellence, hvad der maatte ansees nødvendigt. Nu kan jeg blot erkjende Modtagelsen af Deres Excellences Telegram og Skrivelse under 22de dennes tilligemed de to Protocoller af samme Dato. Jeg gjentager mine bedste Undskyldninger for mit forrige Brev, og i det jeg beder Collegerne hilsede tør jeg anholde om, at Deres Excellence vil bevidne Statsraad Motzfeldt min forbindtligste Tak for hans venlige Skrivelse med forrige Post. — Statsraad Wergeland har i dette Øjeblik modtaget Ordre pr. Telegraph, om at Lejrsamlingen skal indstilles. —

1861. Mai 10de.

No. 27. Til Statsminister Sibbern

Uagtet jeg veed, at Statsraad Birch meddeler Deres Excellence in specie hvad der vedkommer Justitsdepartementet, har jeg dog troet for en Sikkerheds Skyld herved at burde underrette Deres Excellence om, at Revisionssagen ikke kan ventes saa betimeligen expederet fra Departementet, at den lader sig foredrage under Hans Majestæts Nærværelse her. Derimod haaber Birch inden Højstsammes Ankomst at skulle kunne give os en fuldstændig Resumé af den Indstilling, der senere vil blive udarbejdet, hvorved vi andre ville blive saa meget lettere satte istand til at kunne privatim behandle Sagen med Excellencen De Geer med flere. Vi talede meget herom i Gaar, og jeg erfarede da, hvad jeg tidligere har antydet for Deres Excellence, at Statsraad Riddervold ikke ganske betragter Sagen som vi andre, idet han mener, at man, ved Siden af Protest mod Nedsættelse af en Unions Committée, udtrykkeligen burde erklære sig villig til at gaae ind paa en Forandring i enkelte Punkter, f. Ex. om Interimsregjeringens Sammensætning og Virksomhedssphære. Vi gjorde ham forgjæves opmærksom paa, at Spørgsmaalet for Tiden ene var, om en fuldstændig Revision af Rigsakten skulde søges istandbragt paa den fra Svensk Side opgivne Basis, og at det var en Sag for sig, om hvilken der for Tiden ikke kunde være Tale, hvorvidt vi, naar hiint Hovedspørgsmaal var blevet definitivt besvaret benægtende, ville gaae ind paa enkelte Forandringer, om saadanne af de Svenske derefter skulde blive foreslaaede. Jeg har imidlertid det Haab at Riddervold, ved nærmere Eftertanke, vil indsee sin Vildfarelse, og ikke skille sig fra os. — Mere have vi vist nok at befrygte af Statsraad Lange, der paa Grund af Upasselighed ikke var tilstede i Gaar, skjøndt jeg stoler paa, at han vil give efter, hvis han ikke bliver understøttet af Riddervold. Skulde dennes nuværende Anskuelser under fortroelige Samtaler blive meddelt Excellencen De Geer eller andre Svenske Statsraader, var det vist nok at ønske, at de ikke nu kom hertil. — —

1861. Juni 14de.

No. 29. Til Statsraad Manthey.

Jeg finder mig saa meget mere forpligtet til herved at underrette dig om, at dit Telegram af 11te dennes rigtigt er mig tilhændekommet som det samme givne Tillæg: »Fra den Norske Statsraadsafdeling i Stockholm« tydeligen viser, at du har været i ængstelige Hjørne og ikke vovet at stole paa, at jeg kunde forstaae Underskriften »A. Manthey«. — Siden jeg nu engang har forstyrret den Søvn, som du, medens du er ene Hane paa Møddingen, naturligviis stadigen tager dig, vil jeg tillige lade dig vide, at Indstillingen fra Finants Departementet om, at ingen Foranstaltning bliver at træffe i Anledning af Gerners med flere Brændeviinsbrænderes Anmodning om, at det ved provisorisk Anordning maatte blive forbudt at indføre Brændeviin fra Tyskland — blev af os bifaldt i Onsdags. Sagen har staaet saa længe, fordi vi ikke vilde være eenige med Lange i, at det gik an for Finantsdepartementet at erklære det for tvivlsomt, hvorledes Toldbestemmelserne om Brændeviin skulde forstaaes og overholdes, da vi meente det var en ubetinget Pligt for Departementet at have en fast Mening herom, hvor dubieus selve Lovfortolkningen end kunde være. Dette er Lange nu gaaet ind paa, idet han erklærer, at kun det Brændeviin, der er destilleret af Korn, derimod ikke det, der er brændt af Potatos eller andre Rodfrugter, om end med en Tilsætning af Korn, gaaer ind under Lovens Ord: »Kornbrændeviin«. Jeg afholder mig forresten fra enhver Undersøgelse af det materialiter beføjede eller ubeføjede i denne Fortolkning. etc.

1861. Juli 11te.

No. 34. Til Statsraad Manthey.

Din Skrivelse af 1ste og Telegramet af 7de erkjendes herved modtagne. Angaaende den paatænkte Handel med Retzius om Vestinske Huset bliver jeg sandsynligviis eenig med Statsraadsafdelingen; det samme bliver forhaabentlig Tilfældet med Regjeringens øvrige Medlemmer, skjøndt jeg har hørt Stemmer yttre sig i modsat Retning. Førend Nielsens Betænkning og Beregninger ere os forelagte

kunne vi imidlertid ikke have nogen bestemt Mening om Sagen. Mine Vink om Reparationerne sigte naturligviis ikke til nogensomhelst Underfundighed; jeg har blot troet det klogt for Tiden at indskrænke sine Fordringer paa Istandsættelse til det absolut Nødvendige. —

Da jeg ilede med at sende dig den forlangte Chiffernøgel, ventede jeg, at du meget snart vilde gjøre Brug af den; men du forhaster dig ikke. Vi befinder os her i en besynderlig, ingenlunde behagelig Stilling. Som Tidningerne nærmere udvise er der overalt stærk Tale om, at Hans Majestæt agter at foretage en Udenlandsrejse, og det er forklarligt, at man i den Anledning søger at pumpe os ud. Det er flaut ikke at vide noget herom; jeg for mit Vedkommende har derfor indhyllet mig i et Hemmelighedssløer, igjennem hvilket Folk har troet at skjønne saa meget, at jeg dog vidste noget, men at jeg forresten var inpenetrabel. Havde man formaaet at indrette sig saa fiint, at slet intet kunde have transpireret — hvilket vel forresten grændser til Umulighedernes Rige — skulde jeg endda med Taalmodighed og Resignation have fundet mig i at være stillet bag Døren; men nu er Situationen som sagt flau, for ikke at sige noget værre. Hvorledes hænger Sagen egentlig sammen? Kan der tænkes paa en Udenlandsrejse uden i Forbindelse med Interimsregjering? Bør der blive Spørgsmaal om en saadan uden for det Tilfælde, at Rejsen er uundgaaelig? Og er det passende paa Qvantsviis at faae en saadan Regjering istand saa silde, at Aarsagen er ophørt inden den kunde træde ind i Virkeligheden? Det Hele smager mig aldeles ikke; jeg holder ligesaalidet af Kunster som af Luftcasteller. Giv mig dog noget Lys i dette Mørke!

Den 12te Juli.

Du vil af forestaaende see, at jeg i Gaar har været i slet Humeur og saa utaalmodig, at jeg ikke kunde vente paa hvad Stockholmsposten maatte bringe mig. I Dag har jeg modtaget Protocollen af 6te og dit Brev af 8de, der tænder det af mig efterlængtede Lys. Jeg skal behandle denne confidentielle Meddelelse som af dig paapeget. Sagen er ganske fiffigt anlagt og efter Omstændighederne kunde det vel ikke gjøres bedre, dog med Undtagelse af at vi i det mindste lige saa tidligt som andre, burde været indviede

i Hemmeligheden. Rejsen skal jo gjælde de Danske Forhold? Om nu blot ikke Udfaldet maatte blive mindre behageligt paa den ene eller anden Maade! Jeg er ikke tryg. — &c.

1861. September 30te.

No. 60. Til Statsminister Sibbern.

Telegramet fra Svinesund har jeg modtaget med en blandet Følelse af Erkjendtlighed for denne Artighed, af Glæde for Deres Excellences eget Vedkommende og af Mismodighed over at vor sidste Samtale i Justitsdepartementet ikke kunde bære bedre Frugter.

1861. October 11te.

No. 62. Til Statsminister Sibbern.

— — — — Deres Excellences meget Ærede af 3die dennes, hvorfor ærbødigst takkes, har foranlediget flere alvorlige Samtaler mellem Statsraad Birch og mig. Under disse har han godtgjort for mig Nødvendigheden af, at han i Revisionssagen fra sit Standpunkt argumenterede som skeet; jeg erkjender dog at andre kunne have sine Betænkeligheder derved; men naar han desuagtet finder at burde udtale sig saaledes, gaaer det naturligviis ikke an, at nogen Anden tilføjer sin modsatte Anskuelse; thi er der nogen Ulykke i Raisonnementet, da er den allerede skeet ved Tilværelsen af Departementets Foredrag og vilde desuden komme til at staae i et end mørkere Lys, om nogen af de øvrige Raadgivere tilførte, at det eller det ej burde være sagt; saadant staaer for Departementets Regning og Collegerne have frelst deres Samvittighed, naar de have bestræbet dem for at overtyde Departementet om, hvad de meente burde være udeladt. Sagen er for Øvrigt endnu ikke kommen under Behandling, hvilket dog ventes snart at ville skee. — Statsraad Bretteville bedes takket for hans Brev af 30 Septb.

1861. October 18de.

No. 63. Til Statsminister Sibbern.

— — — For Tiden er Betænkningen over Forslaget til Rigsactens Revision Brændpunktet, i hvilket alle vore

Tanker concentreres. Paa Mandag holde vi et Extramøde blot for denne Sag, som forventes at kunne afgaae med Posten herfra Fredag den 25de, og skal Deres Excellence høre nærmere fra mig, naar Sagen er uddebateret. Birch vil selv bringe de af Deres Excellence fremhævede Betænkeligheder under Discussion. Det lader sig ikke modsige, at disse fra et almindeligt Standpunkt have betydelig Vægt; men det forekommer mig dog, at han har Ret deri, at Sagen for hans Vedkommende, væsentligst med Hensyn til hans Stilling under Ventilationerne med det Svenske Statsraad, stiller sig en heel Deel anderledes, ligesom det er vist, at Departementets Argumentation vil tabe uendelig meget hvis de incriminerede Sætninger skulle udgaae. Alt dette vil blive Gjenstand for alvorlig Drøftelse paa Mandag. Jeg forudseer imidlertid, at Birch vil vedblive sit, og jeg mener da fremdeles, at vi andre, om vi end ikke kunne tiltræde hans Synsmaade, skulde skade Sagen isteden for at gavne den, om vi vilde tilføre en muelig Dissents; jeg siger muelig; thi ligesom jeg meer og meer helder til den Mening, at Birch ikke bør tage de omhandlede Sætninger bort, saaledes veed jeg for Øjeblikket ikke hvorledes Collegerne betragte dette Spørgsmaal. Naar vi ere blevne færdige med Sagen skal jeg, som sagt, tillade mig at gjøre Deres Excellence bekjendt med Detaillerne. — — — —

1861. Oktober 25de.

No. 64. Til Statsminister Sibbern.

Næst at erkjende Modtagelsen saavel af Deres Excellences Ærede under 17de som af Telegramet under 18de dennes skal jeg tillade mig herved at gjøre Rede for, hvad der videre er passeret i Revisionssagen. Overeensstemmende med Aftalen kom denne Sag under Behandling i Mandags og blev da afgjort, i det vi alle tiltraadte Justitsdepartementets Indstilling, der dog neppe kan blive reenskreven — i 10 Exemplarer — førend i Slutningen af Ugen og følgelig ikke komme til at afgaae herfra tidligere end med næste Mandagspost; jeg siger »10 Exemplarer«, fordi vi erkjende Vanskeligheden for Statsraadsafdelingen i at tilvejebringe — i alfald inden en nogenlunde rimelig Tid — den Afskrift, der vil blive at tilstille den Svenske Justitiæ

Statsminister og derfor have troet at burde her samtidigt sørge for en saadan. — Sagen var naturligviis Gjenstand for en lang, omhyggelig Drøftelse; som Følge deraf modtog det oprindelige Udkast adskillige, ikke ganske uvæsentlige Forbedringer, og Arbejdet er nu, efter vor Formeening, et Statsskrift af ligesaa stort indre Værd som af højeste Vigtighed.

De to af Deres Excellence paapegede Punkter bleve især omdiscutterede med megen Alvor saavel paa Grund af deres store Betydning som i Betragtning af de mod samme af Deres Excellence fremsatte Betænkeligheder. Statsraad Birch henledede Statsraadets Opmærksomhed specielt saavel paa dem som paa hvad Deres Excellence i Anledning af samme har yttret, og han opfordrede enhver af os til herover at erklære sig, i det han med megen Bestemthed tilkjendegav, at det skulde være ham overmaade kjært, hvis vi kunde overbevise ham om Rigtigheden af, at de her omhandlede Tirader udgik af Departementets Foredrag, i hvilket Fald han strax vilde stryge dem. Det var imidlertid saa langt fra, at Nogen forsøgte paa at bibringe ham saadan Overbeviisning, at vi meget mere alle vare eenige i Nødvendigheden af at bibeholde den af Departementet brugte Deduction. Uagtet jeg formoder Statsraad Birch meddeler Deres Excellence Grundene herfor, anseer jeg det dog som Pligt her korteligen at gjøre Rede for vor Synsmaade. At Udviklingen fra Norsk Standpunkt vilde tabe i Styrke og Fuldstændighed om de paapegede Tirader udelodes, erkjendte vi alle; thi da kom ikke den hele Sandhed frem, og først derved vinder den Norske Betragtningsmaade den Klarhed og Kraft, som det her maatte være os af en ganske særegen Vigtighed ikke forsætligen at betage den. Der skulde følgelig aldeles extraordinære Omstændigheder til for at retfærdiggjøre Undladelsen af at benytte en for Sagen selv saa betydningsfuld Anførsel; men at saadanne Omstændigheder her ere tilstede, kunne vi ikke erkjende. Foreløbig bemærkes, at Departementet hverken nævner Excellencen Manderströms Navn eller for Øvrigt betegner Udtrykkene paa nogen saadan Maade, at Enhver maatte kunne tage og føle paa hvad det var for en Kilde, Departementet her havde øst af. Dernæst maa det ikke tabes af Sigte, at Talen ene er om Tilværelsen af factiske Omstændigheder eller om Beskaffenheden

af en til en vis Tid, paa et bestemt Sted og i en speciel opgiven Sag raadende Opinion. Bekjendtskabet med denne stod naturligviis aabent for enhver, der bevægede sig i de Kredse, hvor den udtalede sig, og Meddelelsen af den kan ikke betragtes som Excellencen Manderströms udelukkende Ejendom, over hvilken det stod til ham at raade efter Godtbefindende; det confidentielle i hans Meddelelse ligger følgelig ingenlunde i Fortællingens factiske Indhold, men deri at den af ham var udtalt til Hans Majestæts Gesandtskaber ved de udenrigske Hoffer, noget man naturligviis ikke var berettiget til at promulgere, ligesaalidet som de Reflexioner, han i den Anledning maatte have anstillet. Er nu den i Circulærskrivelsen fremstillede af (sic!) noget factisk Bestaaende stemmende med Sandhed — og det mene vi den er — da skjønnes ikke, hvorledes der skulde kunne ligge noget Utilbørligt i at benytte den; her er jo ingen af Excellencen Manderström releveret Hemmelighed bleven røbet, ingen af ham anvendt Reflexion bragt for Dagen, ligesaalidet som nogen af ham udøvet Embedshandling givet til Priis for Offentligheden; det Hele indskrænker sig til en Paastand om, at der paa Svensk Side har raadet saadan Anskuelse, som Excellencen Manderström opgiver og som han vel maatte sidst af alle ville benægte eller have noget imod, at andre paaberaabe sig til Beviis for Tilværelsen af saadant factum, selv om han var blevet ligefrem opgivet at være den Kilde, hvorfra Kundskaben herom var hentet. Meddelelsen til os maatte dog have en rimelig og fornuftig Mening; in specie maa den være knyttet til den Forudsætning, at vi i forefaldende Tilfælde vilde indrette vore Handlinger i Overeensstemmelse dermed; det skulde derfor med største Føje kunnet bebrejdes os, om vi, idet vi efter Pligt indlode os i en Argumentation, hentet fra og bygget paa de bestaaende Forhold, havde ladet der blive et væsentligt Hul i selve Expositionen; og netop de, der havde fourneret os med Materialier til at fylde dette Hul, maatte kunne bebrejde os, at vi ikke havde afbenyttet disse. Endelig maa det heller ikke oversees, at jeg efter H. M. Kongens Befaling under 5te December 1859 har oversendt Storthingets Præsidentskab en Copie af Excellencen Manderströms Circulærskrivelse med Anmodning at »dens Indhold maatte blive Storthingets Medlemmer confidentielt

meddeelt«. Mere end 100 Personer ere saaledes gjorte bekjendte med netop de Yttringer om factiske Forhold, som Departementet her støtter sig til. Ligesom nu hele Storthinget og enhver enkelt Storthingsmand maatte ansee sig berettiget, ja forpligtet til ved Behandlingen af en med disse Forhold i Forbindelse staaende Sag at tage behørigt Hensyn til en officiel Erklæring om Beskaffenheden af disses inderste Væsen, saaledes kunde Storthinget og enhver enkelt Storthingsmand ogsaa med god Grund bebrejde Departementet, om dette havde undladt at give sin Fremstilling den Fuldstændighed og Styrke, Circulærskrivelsen eller de deri releverede factiske Omstændigheder frembøde. At meddele en Authoritet sin Opfatning af noget Forhaandenværende og dog fordre, at denne ikke skal tage Hensyn dertil, vilde være modsigende, medens Behandlingen af en Sag, hvori dette Forhaandenværende just griber ind paa en betydningsfuld Maade, udisputerligen netop kræver Anvendelsen af, hvad der i et ærligt og fornuftigt Øjemed er meddeelt. Jeg veed, at mange, maaskee alle Storthingsmænd ere i Besiddelse af den Manderströmske Note i Afskrift, og det er med Vished at forudsee, at Undladelsen fra Departementets Side af at benytte den skulde i sin Tid fremkalde Bemærkninger, der hverken vilde blive Departementet behagelige eller — hvad der er det vigtigste — til Gavn for selve Sagen. Saaledes omtrent raisonnerede vi uden derved at have villet benægte Ønskeligheden af, at den omhandlede Tirade kunde været undgaaet. — Med Hensyn til hvad Departementet yttrer specielt betræffende Statholdersagen maa bemærkes, at her egentlig blot alluderes til en af Departementets Chef gjort personlig Erfaring; men da vi formene denne velbegrundet, have vi antaget, at det baade for H. M. Kongens Skyld og i Norges Interesse var af Vigtighed, at intet forbigaaes som klarligen kunde lægge for Dagen, at man fra Norsk Side havde fundet det rigtigt paa Forhaand at blive forvisset om, at denne Sags Afgjørelse overeensstemmende med Norges Ønsker ikke vilde afficere de Svenske Følelser og Opfatninger. Den foreslaaede Udeladelse af de hertil hørende Yttringer kunde letteligen tjene til Bestyrkelse for dem, der ville give det Udseende af, at man i denne Begivenhed har havt til Hensigt at overliste Kongen og stille Ham blot i Sverige ene for at naae et i Norge eftertragtet Maal.

Det Tilfælde er saaledes ikke indtruffet, hvis Mulighed jeg i mine sidste Skrivelser til Deres Excellence havde forudsat med Antydning om, hvorledes jeg troede da at maatte handle. Jeg fandt at burde sætte Deres Excellence istand til at danne Dem en fuldstændig Forestilling om de Grunde, der bestemte min Fremgangsmaade i hvilketsomhelst af de Alternativer, man her vilde have at vælge imellem, fordi det syntes mig, at saadant hørte til det Aabne og Fuldstændige, Forholdet mellem os hverken bør savne eller nogensinde har savnet. Deres Excellence har, som det lader, billiget een af mine Grunde, men med Hensyn til en anden bemærket at den »maa finde sin Bedømmelse af Enhver, efter eget individuelt Skjøn«. Jeg har dog forestillet mig at dette maatte gjælde i sin fuldeste Almindelighed om dem alle, idet jeg finder mig opfordret til at erklære, at mine her omhandlede Argumentationer ikke ere blevne meddeelte Deres Excellence, som et Dem givet Raad, men ene og alene som oplysende Præmisser til min egen Handlemaade. Uden Opfordring skulde det aldrig falde mig ind at yttre nogen Mening om, hvad Deres Excellence under en given Forudsætning burde gjøre; og selv om jeg meddeelte et forlangt Raad, vilde det være langt fra mig at tillægge dette en Ufejlbarhed, som ikke tillod nogen Afvigelse derfra. Jeg frygter for, at Deres Excellence her har misforstaaet mig, ligesom jeg paa den anden Side haaber, at Deres Excellences Yttringer om, »at De, som efter Overbeviisning ikke kan slutte Dem til det Hele, vanskeligen vil have andet Valg end den parlementariske Udvei, enhver Raadgiver har i en constitutionel Samfundsorden, at stille sig selv udenfor enhver Medvirkning«, — ikke af Deres Excellence ere meente saaledes, som Ordene forekommer mig at antyde. Under den sidste Samtale, jeg havde den Ære at have med Deres Excellence i Justits-Departementet, slog De paa noget lignende, hvilket foranledigede mig til at bede Deres Excellence vel betænke, at Fædrenelandet havde et aldeles nødvendigt Brug for Dem i den ophøjede Stilling, Deres Excellence indehaver og i hvilken De efter min og mange Andres Mening ikke — i alfald nu for Tiden — kan erstattes ved nogen anden. Allermindst kan jeg forestille mig, det skulde komme til nogen Yderlighed i et Tilfælde som nærværende, hvor der dog ikke er Spørgsmaal

om andet eller mere end, hvad der gaaer ind under Begrebet: Takt og Smag. Om saadant maa Begreberne altid blive saa forskjellige og ubestemmelige, at modsatte Opfatninger ikke synes at burde være afgjørende Motiver for nogen deraf udledet almindelig Beslutning. Jeg haaber imidlertid, at jeg har seet Spøgelser ved højlys Dag, og jeg underkaster mig villig enhver Straf, Deres Excellence maatte finde, at jeg derved har gjort mig fortjent til; ja jeg lider den gjerne, kan den i nærværende Tilfælde saa højst fornødne Eenighed derved blive opretholdt. — Deres Excellence er den første og eneste, der i Inskriptionen paa Pladen i Storthingsbygningens Grundsteen har seet et Forsøg paa at drive Dem ned fra Deres ophøjede Stilling. Jeg erkjender vist nok, at man, ved ene at følge den strængt bogstavelige Fortolkning, kan komme til et saadant Resultat; men ligesom jeg med Vished veed, at dette har ligget ganske udenfor Vedkommendes Tanke og Villie, saaledes er det mig ogsaa bekjendt, at det ene er Vanskeligheden af at gjengive Ordene »den Norske Regjering« eller »det første Medlem af Statsraadet« — saaledes som Grundloven udtrykker sig — paa Latin, der har foranlediget den nu benyttede Talemaade. Er der for Øvrigt noget utilbørligt i denne, da er Skylden ikke min; jeg er ganske udenfor Sagen og Finants Departementet med sin Sproglærer Professor Aubert maa staae for den. — Jeg har tidligere forglemt at oplyse Deres Excellence om, at den Omstændighed, at Regjeringen engang havde nævnt Raadmand Bonnevie som No. 1 til Borgermester-Embedet i Christiansand, ikke kunde hindre mig fra nu sidste Gang at indstille Assessor Rogstad, da jeg ikke havde deeltaget i Sagens første Behandling og derfor meente, at jeg nu burde votere saaledes, som jeg dengang vilde have gjort, om jeg ikke paa Grund af Sygdom havde været fraværende, &c.

P. S. Just som jeg, efter at have sluttet disse Linier, var kommen i Departementet, bragte Posten mig Deres Excellences meget Ærede af 21de dennes, hvilket Tiden ikke tillader mig denne Gang at besvare, om jeg end skulde have noget at tilføje, hvad nærværende Skrivelse indeholder. Ligeledes har jeg modtaget Statsraad Langes Brev af S. D. Jeg aflægger herigjennem min bedste Tak for begge, om hvilke jeg en anden Gang skal have den Ære nærmere at yttre mig.

1861. October 28de.

No. 65. Til Statsminister Sibbern.

Deres Excellences sidste Ærede af 21de dennes gjorde desværre en Ende paa de Illusioner, med hvilke jeg søgte at tildække hvad der i den næstforegaaende forvirrede mig i den Grad, at jeg ikke rigtig vidste, om jeg var lysvaagen eller ikke. Jeg søgte at overbevise mig om Muligheden af, at Deres Excellence havde meent noget andet end Ordene syntes at antyde, eller at disse ialfald vare nedskrevne i et mørkt Øjeblik uden at kunne betragtes for andet end Udbruddet af en momentan Misstemning Jeg havde derfor ikke fundet mig beføjet til at gjøre andre end Statsraad Birch bekjendt dermed. Men efter at Deres Excellence i Skrivelsen af 21de dennes saa besteint og utvetydigen havde udtalt, hvad De agtede at gjøre, om de paapegede Tirader i Justits Departementets Udkast bleve staaende, ansaae jeg det for Pligt at lade dette komme til Collegernes Kundskab, inden Sagen expederedes herfra i Dag. Da nu Statsraad Lange tillige udtrykkeligen beder, at hans Bemærkninger ved dette Udkast maatte blive Regjeringens øvrige Medlemmer meddeelte, sammenkaldte jeg disse til et extraordinært Møde i Løverdags, da det sædvanlige Statsraad var udsat til en senere Dag. Jeg gjorde da Collegerne bekjendte med saavel Deres Excellences og Statsraad Langes Skrivelser af 21de dennes, som med hvad jeg, betræffende den her omhandlede Sag, havde tilskrevet Deres Excellence baade tidligere og nu sidste Gang under 25de dennes. Deres Excellences fattede Beslutning gjorde et overmaade stærkt Indtryk paa alle; dens Realisation blev anseet for et saa stort Onde, at man ansporede Kræfterne til det yderste for at udfinde en Mulighed i at gaae Deres Excellences Ønsker imøde. Vi delibererede herom lige til Kl. 2 uden dog at kunne komme til andet Resultat end det, jeg havde den Ære at meddele Deres Excellence med forrige Post. Collegerne vilde imidlertid ikke opgive Haabet, om at Deres Excellence kunde blive omstemt ved min Udvikling af 25de dennes, til hvilken de alle henholdt sig. De meente det deraf i det mindste maatte fremgaae med Klarhed, at den Omstændighed, at H. M. Kongen havde befalet den Manderströmske Note forelagt Storthinget, til Overflod viiste, at det

ikke i nogen Maade kunde tilskrives Deres Excellence, om der var blevet eller blev gjort et yderligere Brug af denne Note end enten Excellencen Manderström selv eller Deres Excellence havde tænkt sig, da Noten confidentielt gik fra den sidste til Deres Excellence og derfra til mig. I Forbindelse hermed tillader jeg mig at henlede Deres Excellences specielle Opmærksomhed paa, at Noten meddeeltes Storthinget, inden Statholdersagen der var kommen til Behandling, at det for alle maatte være paatageligt, at Hans Majestæts Befaling d. 5 Decbr. 1859 maatte støtte sig til Ønsket om, at Noten meddeeltes Storthinget inden Statholdersagen afgjordes, naturligviis for at have Indflydelse paa den fattendes Beslutning, og at den virkelig har udøvet saadan Beslutning eller dog maa forudsættes at kunne have gjort det, da der ligesaalidet er nogen Umuelighed som nogen Usandsynlighed, at Storthinget vilde have fattet en anden Beslutning, om det ikke havde kjendt den Manderströmske Circulærskrivelse. Dennes Oversendelse til Storthinget netop paa den Tid kunde jo ikke af Storthinget betragtes anderledes end som en Erklæring fra Kongens Side om, at der ikke af Hensyn til Stemningen i Sverige kunde være nogen Betænkelighed ved at gaae ind paa den foreslaaede Grundlovsforandring. Kommer nu hertil, at Hans Majestæts Gesandter i Udlandet jo vare forpligtede til ved alle mødende Tilfælde at oplyse Vedkommende om Beskaffenheden af den i Sverige med Hensyn til Unionen raadende Opinion, saaledes som Circulærskrivelsen nærmere beskriver denne, skulde det dog være højst besynderligt, om den Norske Regjering formeentes at bygge paa et den bekjendt factum, medens alle andre, til hvem dette var meddeelt, endog maatte ansees forpligtede til at lægge samme til Grund for sine Handlinger Vi fandt fremdeles, at Departementet ikke vilde iagttage Norges Tarv paa en tilbørlig Maade, om den foreslaaede Udeladelse besluttedes, og da det ikke kan fejle, at selve Noten i saafald vilde paa en eller anden Maade blive bragt for Publicums Øjne, kunde vi intet have at svare til det Spørgsmaal, der isaafald nødvendigviis maatte blive gjort os: hvorfor have I holdt dette tilbage, da I dog vare i Besiddelse af fuldstændig Kundskab herom? Vi gaae naturligviis ud fra, at Noten indeholder den rene Sandhed, og det skulde da være vor Brøde, at vi udtalede en saadan,

ene og alene fordi vi confidentielt vare blevne meddeelte det Brug, Udenrigsministeren havde gjort af denne Sandhed, vel at mærke uden at vi have nævnt et eneste Ord om dette Brug eller de Reflexioner, han dertil har knyttet! Deres Excellence vil nemlig nu kunne overbeviise Dem om, at der blandt de Forandringer og Modificationer, Departementets oprindelige Udkast har undergaaet, ogsaa er undladt at citere noget af Noten, der kunde antages uforeeneligt med den Maade, paa hvilken den er os meddeelt. Vi have ikke troet uden Skade for Sagen at kunne gaae videre, og vi ville ingenlunde opgive Haabet om, at Deres Excellence efter at have overvejet, hvad jeg paa Collegernes Vegne har anbragt i denne vigtige Sag, vil komme til et andet Resultat end det, vi alle højligen skulde beklage; under enhver Omstændighed kan Deres Excellence være overbeviist om, at vi, af Hensyn til Dem, have strukket os saa langt, som vi fandt, at Pligt, Samvittighed og Klogskab nogenlunde tillod os. —

Den mig sendte Fortegnelse over de i sidste combinerede Statsraad afgjorte Sager har jeg overleveret Statsraad Manthey. — Med flittige Hilsener til Collegerne og i det Haab at Norges ligesaa store som gode Sag ikke skal blive tilføjet noget Ulivssaar af dets egne Børn har jeg den Ære &c.

1861. October 28de.

No. 66. Til Statsraad Lange, Stockholm

Højstærede! Deres Venskabelige af 21de dennes blev i Løverdags meddeelt Collegerne her i Forbindelse med en Skrivelse fra H. Ex. Statsministeren. Resultatet af vore meget alvorlige Overlægninger saavel i Mandags som i Forgaars har jeg omstændeligen berettet Hans Excellence baade med forrige og nærværende Post. For ikke at gjentage de samme Bemærkninger, hvilket saa meget mere skulde genere mig, som jeg fortiden har diverse Plager, og deriblandt Gigt i Armene, er jeg saa fri at henvise Dem til Hans Excellence, der vil kunne oplyse Dem om de Grunde, vi have havt til vor fra Deres og Hans forskjellige Anskuelser. Jo oftere jeg har faaet Anledning til at overveje Sagen, desto inderligere er jeg bleven overbeviist, om Umueligheden af at stryge de paaankede Tirader uden derved i en højst væsentlig Grad at skade den hele Argumentation. Grundene

herfor har jeg opgivet for Hans Excellence, og det er mig ganske ufatteligt, hvori vor eller Departementets Brøde skulde bestaae, i det mindste nu efterat Udkastet, blandt andet netop i de af Dem incriminerede Punkter, er undergaaet væsentlige Forandringer. Hans Excellence Manderström har naturligviis ikke fortalt vore Gesandter ved fremmede Hoffer andet, end hvad der stemmede med Sandheden; Kongen kunde ikke befale Noten forelagt Storthinget uden fordi den indeholdt en saadan, som det var af Vigtighed for Storthinget at kjende; og den er jo ikke oversendt os i nogen anden Hensigt. Excellencen Manderström kan følgelig intet have imod, at vi erklære, at denne Sandhed — denne factiske Beretning — er kommen til vor Kundskab, i det vi forresten hverken nævne Kilden, hvorfra den er hentet, eller paa nogensomhelst Maade indlade os i at gjengive, hvad Noten indeholder af Excellencens egne Reflexioner o. s. v. Skulde Følgen af denne vor Indstilling blive den, at vi herefter ikke ville erholde lignende Meddelelser, da er det saa langt fra, at jeg kunde betragte dette som en Ulykke, at jeg snarere troer, vi maatte være bedst tjente med at blive holdt udenfor saadanne; thi naar det er os forbudt at afbenytte de deri indeholdte factiske Oplysninger under Behandlingen af en dermed i nøieste Forbindelse staaende Sag, indsees det let i hvilken falsk Position vi derved nødvendigviis skulde geraade. Har Excellencen Manderström ikke instrueret de ham undergivne Gesandter anderledes end de virkelige Forhold medførte — hvorom jo ingen Tvivl kan være —; og har han bemyndiget dem til at indrette deres Optræden derefter, da veed jeg virkelig ikke, hvorfor han eller nogen anden skulde betragte det som en Ulykke, at Noten blev publici juris; endnu mindre begriber jeg, hvorledes saadant skulde kunne lede til, at H. M. Kongen selv blev inddraget i Sagen. Heller ikke skjønner jeg, hvad der skulde gjøre Fremlæggelsen af selve Noten nødvendig; den er jo ikke af Departementet citeret; vi have ikke fremlagt den; hvem skulde da forlange at saa skeete? Det kunde jo ene være vore Modparter; men naar de frygter for, at den drages frem i Dagen, kunne de jo undlade at foranledige saadant, denne Frygt kunde for Øvrigt ingen anden Beføjelse have end den, at Excellencen Manderström havde senere deeltaget i Handlinger, som ej staaer i Harmonie med, hvad han i

Circulairskrivelsen havde udtalt; men isaafald maatte han tilskrive sig selv alle deraf flydende Ubehageligheder, uden at saadant paa nogensomhelst Maade kunde imputeres os.

De mener, at vi ikke tiltrænge denne Exposition af Forholdene; men er det da ikke af en ganske overordentlig Vigtighed for os at kunne møde den Svenske Paastand om det for Sverige skadelige i Unionen med den simple Oplysning: at saa var lige til Slutningen af 1859 ikke den svenske Opfatning efter competente Mænds officielle Erklæring? Paa denne kan man derfor ikke lægge Skjul, naar man kjender den; og gjorde man det, da stak man med fuld Bevidsthed og af en misforstaaet Delicatesse — for ikke at sige noget værre — under Stolen, hvad der isaafald sikkert nok paa anden Maade vilde komme frem og nødvendigviis skulde baade compromittere os og foranledige ganske andre Ulykker end en simpel, ligefrem og ærlig Relation fra vor Side nu kan gjøre. Jeg er forresten eenig med Statsraaden i Deres Forsæt ikke for Tiden at ville indlade Dem i Discussioner over de unionelle Forhold, skjøndt det er fristende nok at ønske sig Anledning til at kunne spørge Vedkommende: om de virkelig finde det anstændigt og værdigt for Sverige, efterat vi havde modsat os enhver Foreening med det men dog tilsidst erklæret os villige dertil paa visse, bestemte af os opgivne Betingelser, som Sverige antog og besvor — nu at fragaae disse, fordi man troer at have udfundet, at de kunde og burde have været Sverige fordeelagtigere? Endelig vil jeg tillade mig den Bemærkning, at enhver confidentiel Meddelelse om noget factiskt eller historiskt vel ikke til evig Tid skal blive en lukket Bog.

Da De nedskrev Deres Bemærkninger ved Departementets Udkast, kunde De naturligviis ikke have andet end dette i dets oprindelige Form for Øje; men nu, da De seer hvilke væsentlige Forandringer Departementet deri har gjort, blandt andet i de her omhandlede Punkter, og erfarer at den Manderströmske Note efter Kongens Befaling er meddeelt Storthinget — formoder jeg De vil dømme anderledes. Collegerne her have med største Taknemmelighed modtaget Deres Bemærkninger og nøje overvejet dem. Vi stride jo alle for en fælleds Sag; vi ville kun, hvad der er Sandhed og Ret; følgelig modtages ethvert Bidrag, der sigter til det samme Maal, med oprigtig Erkjendtlighed. &c.

1861. November 3die.

No. 68. Til Statsminister Sibbern.

Statsraad Birch gjorde os i Gaar bekjendte med Kgl. Majestæts naadige Proposition til Sveriges Riges Stænder af 12 April 1815 i Anledning af den med Norge Aaret forud afsluttede Forening, hvilket Dokument han ganske nyelig havde fundet i 2den Deel af »Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie«, hvor det er meddeelt af Justitiarius Berg. Han beklagede meget, at dette højst mærkelige Dokument ikke var faldt i hans Hænder under Udarbejdelsen af Justitsdepartementets Indstilling i Revisionssagen, da det er et Statsskrift af en ganske overordentlig Interesse for os, saasom det paa en ualmindelig klar, bestemt og statsklog Maade udtaler og forsvarer en Opfatning af Foreeningen diametralt modsat den, Sverige nu vil gjøre gjældende, og netop en saadan, som vi forfægte. I Departementets Indstilling vilde den have udgjort det meest slaaende Beviis paa Uefterretteligheden af Sveriges seneste Bestræbelser efter at faae Foreeningen til at blive noget ganske andet end den i Virkeligheden er; men da den nu uheldigviis ikke har kunnet blive indtaget der, anviiste han flere Maader at afhjælpe denne Mangel paa, blandt hvilke vi bleve staaende ved den, som Deres Excellence vil erfare af Departementets med nærværende Post fremkommende Continuationsindstilling. Denne mesterlige Proposition er sandsynligviis skreven af Salig Excellencen Wetterstedt; den er fra først til sidst et Forsvar for os af en saadan Vægt, at jeg er ude af Stand til at begribe, hvorledes Sverige vil vride sig fra det Dødsstød, dets moderne Machinationer derved har faaet. Denne kgl. Proposition er en af dem, der nævnes i Intimationen til Rigsakten som dem, »i Overeensstemmelse med hvilke Norges Storthing og Sveriges Stænder ere komne overeens om og have besluttet, til Bestemmelse af de mellem Norge og Sverige opkomne constitutionelle Forholde, at oprette en særskilt Rigsakt«; den paaberaabes udtrykkeligen i bemeldte Intimation som Grundlaget for Stændernes Erkjendelse og Bekræftelse af de »i Henseende til disse constitutionelle Forhold i Norges Riges Grundlov af 4 Novbr. 1814 indførte Bestemmelser«; og den nævner i k k e denne Grundlovs §§ 14 og 25 blandt dem, der, som tillige vedkommende

Unionen, skulle blive at optage i Rigsakten. Kortsagt, et kraftigere Beviis for, at Sverige har antaget og besvoret, hvad det nu ligefrem fragaar, kan man ikke tænke sig. Jeg afholder mig fra videre Commentar herover som i sig selv overflødig, helst da jeg veed, at Statsraad Birch i denne vigtige Anledning henvender sig directe til Deres Excellence.

Den 4de November.

Takke maa jeg vist nok for Deres Excellences i Dag modtagne ærede Skrivelse, for den venlige, aabne og tillidsfulde Maade, paa hvilken Deres Excellence deri udtaler Dem; men jeg gjør det i Sandhed med et tungt Hjerte, siden den næsten betager mig alt Haab om nogen Forandring i Deres Excellences Beslutning om nu at ville forlade os. Jeg behøver ikke at forsikkre, at dette gjør mig meget ondt baade for Fædrenelandets og min egen Skyld. Det kunde derfor vist nok være fristende at anstille et yderligere Forsøg paa at omstemme Deres Excellence; naar jeg alligevel overvinder denne Fristelse, da er dette at tilskrive saavel den Omstændighed, at jeg veed, det alene er Sagen selv, hvortil Deres Excellence her tager Hensyn, som Umuligheden for mig i at kunne paa en klarere Maade end allerede skeet udvikle Grundene for min fra Deres Excellences forskjellige Opfatning. Ingen her har betvivlet, enten at Deres Excellence blot fulgte Deres Overbeviisning, eller at De i saahenseende var i Deres fulde Ret; men vi maae ikke destomindre alvorligen beklage, hvis Deres Excellence virkelig benytter Dem af denne Ret; om Deres Villie til at opgjøre Deres Mening efter bedste Skjøn kan der naturligviis aldrig opstaae mindste Tvivl. — Deres Excellence synes at lægge Vægt paa den Omstændighed, at Storthinget i sin underdanigste Adresse ikke har paaberaabt sig den Manderströmske Note skjøndt gjort bekjendt med den. Jeg troer dog ikke man kan tilskrive dette noget af de Alternativer, Deres Excellence opstiller; thi jeg finder det ganske rimeligt, at Storthinget fra sit Standpunkt og med specielt Hensyn til den Side af Sagen, fra hvilken Storthinget ene har taget og ene kunde tage denne som Gjenstand for en Henvendelse til Kongen, ikke havde noget Brug for denne Beviisførelse, Noten indeholder, i den reent juridiske Deduction, det har støttet Adressen til. —

Jeg kunde vistnok have flere Indvendinger at gjøre mod Deres Excellences forskjellige Argumentationer; men da jeg vel neppe vilde blive heldigere i min Udvikling deraf, end jeg hidtil har været, skal jeg ikke falde Deres Excellence besværlig dermed. Kun maa det tillades mig udtrykkeligen at tilføje, at det vel ikke kan falde vanskeligt at finde en Mand til Statsministerposten, som var istand til paa en fuldkommen Maade at præsidere i Statsraadsafdelingen og foredrage Sagerne for Hans Majestæt; men at der udfordres adskilligt Mere og af endnu større Vægt, som ikke bør savnes hos den norske Statsminister, nemlig Evnen til udenfor Statsraadet at kunne handle med Kongen, det Svenske Statsraad, tildeels og med fremmede Magters Sendebud, paa en fuldt tilfredsstillende Maade, hvortil udfordres en Statsmandsdygtighed og, om jeg saa maa udtrykke mig, et diplomatisk Anlæg og en diplomatisk Gewandthed, som hos os neppe findes selv hos de dueligste Forretningsmænd. — Naar jeg tænker mig Mueligheden af, at Deres Excellence nu skulde forlade os, bliver jeg saa nedstemt, at jeg ikke kan holde mine Tanker rigtig samlede, og jeg trænger derfor meer end sædvanligt til venlig Overbærelse. — Ved nu atter at gjennemlæse Deres Excellences Brev af 31 Octbr. troer jeg at burde tilføje følgende: Dersom man kunde standse ved Marts 1860, skulde Deres Excellence visseligen have Ret i, at Kongens Udtalelse, om at Forandringen i Grundlovens § 14 var for vort Vedkommende hensigtsmæssig &c., maatte være os nok; men naar Deres Excellence seer hen til Protocollen af 7 April, mener jeg man maa erkjende Nødvendigheden af her at gaae noget videre; thi kan man nu med Sandhed sige, at Kongens Udtalelse i Nork Statsraad er et ugjendriveligt Beviis paa, at Han var eenig med Sit Rige Norge og at Han Selv har givet Svenskerne al den Forklaring de behøve med Hensyn til den Norske Stilling i denne Sag? Statsraadsafdelingen fandt det i sin Tid nødvendigt at bringe Kongen i en Position af en ganske tvivlsom Natur, og jeg troer, at Beføjelsen for os til nu at handle i samme Aand er endog langt stærkere. Man kan alene udraabe: Vee den, fra hvem Forargelsen kommer! At her skulde være Anledning til at befrygte Nødvendigheden for Kongen i at optræde mod endnuværende Medlemmer af det Svenske Raad, har jeg aldrig erkjendt; jeg mener blot, det styrker Sagen for os, at vi

ikke have bragt Kongen ind i nogen tvetydig Stilling, og dette synes lige vigtigt baade for Ham selv og for os. Om man forresten for at værge om Fødelandets dyrebareste Rettigheder maa afsløre Andres urigtige Fremgangsmaade, bliver dette for disses Regning. &c.

1861. November 11te.

No. 69. Til H. M. Kongen.

Naadigste Konge! H. Ex. Statsminister Sibbern har under 2den d. M. tilstillet Deres Majestæts Norske Regjering en underdanigst Ansøgning om Afsked i Naade fra hans indehavende Embede, af hvilken Ansøgning jeg herved tillader mig i Underdanighed at vedlægge en Afskrift. Vel anfører han ikke deri nogen Grund for dette sit underdanigste Andragende; men ligesom jeg ikke betvivler, at han allerede har opgivet eller agter at opgive for Deres Majestæt, hvad der har bevæget ham til dette Skridt, saaledes veed jeg af hans Yttringer i Breve til mig, at han er bleven foranlediget dertil ved nogle Tirader i Justitsdepartementets underdanigste Foredrag af 21 f. M., der ligger til Grund for Regjeringens underdanigste Betænkning af s. D. i Sagen angaaende en Revision af Rigsakten. Motiverne for Departementet til, imod Hans Excellences Ønske, at fastholde disse Tirader har Statsraad Birch-Reichenwald udviklet i hoslagte Fremstilling med Begjæring, at denne maatte blive Deres Majestæt underdanigst indhændiget. Vi have anseet det for Pligt ikke at foranledige Hans Excellences underdanigste Ansøgning forelagt Deres Majestæt i Statsraad inden Deres Majestæt var gjort bekjendt med Sagen og naadigst havde meddeelt os, hvad Deres Majestæt i den Anledning maatte kunne finde fornødent. Indtil vi erholde Kundskab herom, beroer Ansøgningen hos mig og vil først derefter blive overleveret Chefen for Indre-Departementet til Behandling, forsaavidt den skal gjøres til Gjenstand for underdanigst Foredrag. Jeg behøver neppe for Deres Majestæt at udtale, hvormeget Regjeringens Medlemmer beklager saavel Hans Excellences Beslutning i Almindelighed som in specie, at den er fattet ved nærværende Lejlighed.

1861. November 11te.

No. 70. Til Statsminister Sibbern.

Jeg havde noget Haab om, at Deres Excellence kunde være kommen til et andet Resultat end det bebudede, ikke saa meget med Hensyn til selve Maaden, paa hvilken Deres Excellence betragter de ofte omhandlede Tirader i Justitsdepartementets Revisionsforedrag, som betræffende hvad Deres Excellence i den Anledning burde foretage. Det forekom mig vist nok paa den ene Side lidet sandsynligt, at Deres Excellence skulde skifte Tanker i førstnævnte Henseende, efterat Fleres Udvikling af den modsatte Anskuelse hidtil havde viist sig uden Virkning; men paa den anden Side havde jeg stolet paa, at Deres Excellence ved nærmere Overvejelse kunde have fundet det i det mindste tvivlsomt om en Afskedsansøgning her vilde være paa sit rette Sted. I Sagens Realitet er Deres Excellence jo ganske enig med os og føler altsaa Nødvendigheden af, at vi alle holde sammen uden at give vore Modstandere Vaaben i Hænderne. At dette imidlertid vil blive Tilfældet, om Deres Excellence tager Anledning af denne Sag til at forlade os, synes mig desværre altfor klart; thi man vil da upaatvivleligen betragte dette Skridt som et Beviis paa, at selv den første norske Embedsmand ikke har været istand til at følge længer med sine anmassende og fordringsfulde Landsmænd. Ikkun om det her gjaldt Realiteten og et virkeligt Principspørgsmaal, synes det mig rimeligt at gribe til det yderste Middel, ikke derimod i et Tilfælde, hvor Deres Excellence blot differerer fra os i enkelte af Argumentationerne. Billiger man ikke disse, har man vist nok baade Ret og Pligt til at forsøge paa at erholde dem rettede; men bliver Bestræbelsen frugtesløs, finder jeg ikke deri nogen gyldig Grund til at sætte Sagen paa Spidsen og skade en saa stor og god Sag. Om det fandtes nødvendigt, at Deres Excellence fralagde Dem enhver Deelagtighed i de paapegede Tirader, maatte det vel kunne skee uden just ligefrem at udhæve dem og i sig selv være langt at foretrække for en Afskedstagelse. Jeg forestiller mig nemlig, at Deres Excellence isaafald ved Sagens Foredrag kunde ligefrem sige Hans Majestæt, hvad det var De misbilligede i Indstillingen og indskrænke Dem til i Protocollen at anmærke, at Deres Excellence vel i Realiteten

tiltraadte Regjeringens Betænkning, men dog ikke kunde billige nogle af de deri opstillede Sætninger, hvilke De forbeholdt Dem nærmere til Tid og Sted at paapege. Her handles jo desuden om en Betænkning fra den Norske Regjering, af hvilken Deres Excellence ikke er Medlem. Deres Excellence er følgelig ikke paa nogensomhelst Maade deelagtig i hvad denne Betænkning indeholder. Først naar den i Statsraad forelægges Hans Majestæt opstaaer der Spørgsmaal om, hvorvidt Deres Excellence deri vil erklære Dem enig eller ikke. Betragter man Sagen saaledes, at man troer deraf vil opstaae Fare for Staten, maa det ikke glemmes at de ulykkelige Følger ikke udeblive, fordi man tager Afsked, men netop faae en meget alvorligere Characteer paa Grund af saadant extraordinært Skridt. Tilgiv mig, at jeg saa ligefrem yttrer mig om, hvad jeg lige til det sidste Øjeblik havde haabet kunde være faldt Deres Excellence ind og bragt Dem paa andre Tanker; jeg har ikke villet recensere, criticere eller hovmesterere; min Frygt for at Deres Excellence kunde bringe Deres Forsæt i Udøvelse har alene indgivet mig disse Idéer, som jeg var sangvinisk nok til at troe ogsaa kunde have virket paa Deres Excellence. Af ærede under 4de dennes og af den til Regjeringen oversendte Afskedsansøgning af 2den næstforhen seer jeg desværre, hvor fast Beslutningen maa være. Collegerne bleve i Løverdags gjorte bekjendte med, hvad der var mig tilhændekommet. Man tog sig dette meget nær og besluttede, at Sagen underhaanden skulde communiceres Hans Majestæt, samt at Ansøgningen imidlertid burde blive beroende hos mig. Jeg har derfor med Dagens Post tilskrevet Hans Majestæt saaledes, som vedlagte Copie af mit Brev nærmere udviser, og der vil intet blive gjort til Sagens Fremme, førend Kongens Svar indløber. Der er en anden Side ved Sagen, som jeg heller ikke kan forbigaae. Forudsat at hans Majestæt Selv intet har imod de paaklagede Tirader, hvad skulde da bevæge Deres Excellence til at fratræde? Om derimod Kongen er af samme Tanke som Deres Excellence, maatte da ikke Følgen i det højeste blive, at Betænkningens Forfatter eller Forfattere fik concilium abeundi? Hvorledes saadan Omstændighed skulde kunne afficere Deres Excellence eller Deres Stilling er jeg fremdeles ude af Stand til at kunne fatte. Man skal dog vel ikke rette Smed for Bager? Og til hvad Nytte blev

dette? Intet andet end Ulykke, som senere maatte faae Deres Excellence til at angre, hvad De havde givet Anledning til. &c.

Statsraad Birch vil tilstille Deres Excellence en Afskrift af den i min Skrivelse til Hans Majestæt omhandlede Fremstilling. &c.

1861. November 15de.

No. 71. Til H. M. Kongen.

Naadigste Konge! Overeensstemmende med Deres Majestæts naadige Befaling i Brev af 11te dennes har jeg underrettet Statsraad Birch-Reichenwald om, at Deres Majestæt agtede naadigst at bevilge Statsminister Sibbern den underdanigst ansøgte Afsked og at udnævne Statsraad Birch til hans Eftermand.

Paa min Opfordring til i sidstnævnte Anledning at erklære sig har Statsraad Birch meddeelt mig det Svar: »at han i dyb Underdanighed paaskjønner Deres Majestæts naadige Tilbud; men ligesom han finder, at de Forholde, som ved en tidligere Lejlighed, da Deres Majestæt i Naade havde havt en lignende Tanke, ledede til at denne blev opgiven, fremdeles for hans personlige Vedkommende ere tilstede endog i højere Grad end før — saaledes haaber han ved den min underdanigste Skrivelse af 11te dennes ledsagende Forklaring til Deres Majestæt ialfald at have gjort saadan Rede for sin Stilling til den unionelle Revisionssag, at deri ikke vil kunne findes Motiv for ham til forandret Bestemmelse selv i det Tilfælde, at det ikke maatte være lykkets ved denne Forklaring at faae hævet de Betænkeligheder, der have fremkaldt Spørgsmaalet om Ledighed i Statsministerposten ved nærværende Lejlighed«. Da Deres Majestæts naadige Brev af 11 dennes er skrevet førend min underdanigste Skrivelse af s. D. tilligemed Statsraad Birchs Forklaring var kommen Deres Majestæt tilhænde, har jeg troet at burde lade Statsminister Sibberns underdanige Afskedsansøgning fremdeles blive beroende hos mig, indtil Deres Majestæts nærmere naadige Befaling indløber mig.

1861. November 15de.

No. 72. Til Statsminister Sibbern.

Med Deres Excellences Skrivelse af 11te dennes har jeg modtaget den combinerede Protocol af 18 f. M. En naadig

Skrivelse af 11te dennes fra Hans Majestæt Kongen underretter mig om, at Hans Majestæt ikke finder at burde nægte Deres Excellence den ansøgte Afsked og at Højstsamme agtede at udnævne Statsraad Birch-Reichenwald til Deres Eftermand. Efter naadigst Ordre har jeg meddeelt Statsraad Birch dette og med Dagens Post tilbagemeldt Hans Majestæt dennes Svar, af hvilket nedenunder findes en Copie. — Da det dog var mueligt, at Sagen kunde faae et andet Udfald, naar Hans Majestæt havde gjort sig bekjendt med den Ham under 11te dennes tilstillede Fremstilling, finder jeg fremdeles at burde lade Deres Excellences Afskedsansøgning blive henliggende hos mig, indtil jeg modtager Ordre til at lade den fremme. Endnu opgiver jeg ikke Haabet om, at dette kan undgaaes. Iallefald bliver det vanskeligt at erholde en ny Statsminister, som da heller ikke behøves, for at Regjeringens Betænkning i Revisionssagen kan blive overleveret den svenske Justitiæ Statsminister. Først naar denne atter fremkommer med de Svenskes endelige Indstilling i selve Realiteten — og dertil udfordres sikkerligen ikke saa ganske liden Tid — og Spørgsmaal om dennes Behandling i combineret Statsraad opstaar, bliver det egentlig paatrængende nødvendigt, at man har en Norsk Statsminister for denne Sags Skyld tilstede. Deres Excellences Eftermand — om en saadan Forandring ulykkeligviis skal skee — kan derfor ikke paafordres saa hastigt, og det maa supponeres at saa lang Tid vil hengaae, inden han kan indfinde sig i Stockholm, at Deres Excellence vel endnu en god Stund kan undgaae at flytte. Jeg forglemte i Brevet til Kongen at sige, at Collegerne her skulle i Morgen blive meddeelt Indholden af Hans Majestæts Skrivelse til mig. &c.

(Her følger ovennævnte Erklæring fra Statsraad Birch).

1861. November 25de.

No. 73. Til H. M. Kongen.

Naadigste Konge! Da jeg af Deres Majestæts naadige Skrivelse under 18 d. M. erfarer at H. Ex. Statsminister Sibberns underdanigste Afskedsansøgning skal foredrages til naadigst Afgjørelse, har jeg den 23de dennes fremlagt den i Statsraadet, og ledsaget af den kgl. Norske Regjerings underdanigste Indstilling afgaaer den til Stockholm med Dagens

Post. — Jeg vovede ikke at betragte Deres Majestæts naadige Skrivelse af 11te dennes som afgjørende i denne Henseende; thi Deres Majestæt havde ikke dengang modtaget min underdanige Skrivelse af s. D. og den med samme fulgte Forklaring fra Statsraad Birch-Reichenwald, saa der altid var en Mulighed i, at Deres Majestæt, efterat være bleven bekjendt med hiin Skrivelse og Forklaring, kunde opfatte Sagen paa en anden Maade end i Forvejen var Tilfældet. Denne min Fremgangsmaade motiveredes tillige ved Indholdet af Deres Majestæts naadige Skrivelse under 11te dennes, som med Hensyn til her omhandlede Spørgsmaal satte mig i nogen Uvished. Medens nemlig paa den ene Side Deres Majestæts naadige Beslutning, at ville meddele Statsminister Sibbern den underdanigst ansøgte Afsked og udnævne Statsraad Birch-Reichenwald til hans Eftermand, i mine Øjne hentydede paa, at Deres Majestæt ikke naadigst deelte Statsministerens Anskuelser, forekom mig paa den anden Side flere naadige Ytringer at vække Formodning om, at Deres Majestæt naadigst billigede de af Statsminister Sibbern nærede Betænkeligheder. Var dette sidste virkelig Tilfældet, syntes det mig klart, at ethvert Spørgsmaal om hans Fratræden nu maatte af sig selv bortfalde, og jeg burde derfor, efter min Opfatning, ikke foretage et Skridt, der under saadan Forudsætning var baade unødigt og betænkeligt. — Med Hensyn til de to Punkter i Justitsdepartementets underdanigste Indstilling i Revisionssagen, mod hvilke der er rejst Indvending, erfarer jeg af Deres Majestæts naadigste Skrivelse med dyb Smerte, at Deres Majestæt misbilliger min Adfærd, i det Deres Majestæt anseer det for at have været min underdanige Skyldighed i Forvejen, deels at begjære naadigst Samtykke til Afbenyttelsen af H. Ex. Grev Manderströms os confidentielt meddeelte Circulærnote af 7de Novbr. 1859, deels at gjøre Deres Majestæt bekjendt med de i Departementets Indstilling fremsatte Hentydninger til nogle angaaende Statholdersagen stedfundne ikkeofficielle Overlægninger. — Det maatte være mig naadigst tilladt her i Underdanighed at meddele Deres Majestæt Grundene for min Handlemaade. — Vist nok var det mig bekjendt, at den kgl. Norske Regjerings Præses i forrige Tider tilstillede H. M. Kongen saakaldte Rapporter over, hvad bemærkningsværdt der foregik saavel i som udenfor Statsraadet; men ligesom dette i min Formands Tid

næsten var gaaet af Brug, saaledes fandt jeg mange Betænkeligheder ved atter at optage denne Forretningsmaade. Indeholdt Rapporterne med Hensyn til de egentlige Regjeringssager intet andet, end hvad der stod i de underdanigste Indstillinger, synes det mig utilbørligt at besvære Hans Majestæt dermed; og indeholdt de noget udenfor Indstillingerne, meente jeg, at det slet ikke var i sin Orden, at Hans Majestæt bibragtes saadan Kundskab, uden at Kongens øvrige ansvarlige Raadgivere derom var vidende. Naar det paa den anden Side fandtes hensigtsmæssigt, at Hans Majestæts naadige Opmærksomhed henledes paa noget, der ikke ret vel kunde gives Plads i selve Indstillingen, troede jeg at man, efter forudgaaet Overlæg inden den Norske Regjering, ikke kunde henvende sig til Hans Majestæt ad en mere passende Vej end gjennem den Norske Statsminister. Jeg har derfor ogsaa — med Undtagelse af et Par Tilfælde, i hvilke Deres Majestæt naadigst befalede mig at henvende mig directe til Deres Majestæt Selv — bestandig underrettet Statsministeren om det Nødvendige, for at det af ham kunde blive Deres Majestæt underdanigst meddeelt. Ved givne Lejligheder har jeg havt Anledning til underdanigst at gjøre Deres Majestæt bekjendt med denne min Opfatning, der, efter hvad jeg forstod, vandt naadigst Bifald. Det kunde saaledes ikke falde mig ind her at handle anderledes. Havde der end været noget, som paa Forhaand burde underdanigst forelægges Deres Majestæt, maatte jeg antage dette skeet ved Statsminister Sibbern, der allerede i September Maaned havde til mig omtalt det formeentligen Utilbørlige i de to herombhandlede Passus af Departementets Indstilling. — Men al Qvæstion om nogen speciel Virksomhed fra min Side i denne Retning maatte falde bort, siden jeg, uagtet den modneste Overvejelse, aldrig har kunnet overbevise mig om, at hine Passus indeholdt noget utilbørligt. Hverken H. Ex. Grev Manderström eller Circulærnoten af 7de Novbr. 1859 findes nævnte i Indstillingen. Departementet udtaler blot i Almindelighed, at der gaves endnu i Novbr. 1859 »ikke blot utvetydige, men ogsaa, paa Grund af Vedkommendes Stilling og nøje Bekjendtskab med Forholdene i Sverige destomere vægtige Udtalelser i den Retning, at Revisions Spørgsmaalets snare Behandling fremdeles ligesaalidt fra Svensk som fra Norsk Side kunde med Føje ansees som paatrængende, og at Behandlingen i ethvert

Fald maatte komme til at foregaae i en anden Aand end den, der havde udtalt sig igjennem hiin private Rigsdags-Motion, samt at de i dennes Præmisser indeholdte Klagemaal over de nugjældende Foreenings-Vilkaar og over den Norske Nation ingenlunde havde fundet nogen Støtte i den da raadende Opinion, men at de meget mere var Gjenstand for almindedelig Misbilligelse som baade ubetimelige og overdrevne«. Vel har Departementet nærmest havt Circulærnoten for Øje; men ligesom dette ikke siges, saaledes er det ikke urimeligt, at Departementet ogsaa fra andre Kilder har hentet sin Kundskab. — Noten var meddeelt Deres Majestæts Gesandtskaber ved fremmede Hoffer som Ledetraad ved forefaldende Begivenheder. De maatte betragte de opgivne factiske Omstændigheder som stemmende med Sandhed og være endog forpligtede til ved Hjælp deraf at berigtige enhver dem forebragt, i en anden Retning gaaende Opfatning af Stemningen i Sverige. Men denne Adgang og Forpligtelse til at bygge paa denne factiske Basis kunde formeentlig ikke være mindre for Departementet og den Norske Regjering, og det skjønnes ikke rettere end, at det maa have været en væsentlig Hensigt med Notens Meddelelse, at man i paakommende Tilfælde kunde støtte sig til et saadant Fundament. Jeg har følt mig saa meget mere bestyrket i Rigtigheden af denne min Opfatning som det Confidentielle i Notens Meddelelse, efter mit Begreb, ikke angaaer det Objective — eller den deri skeete Fremstilling af factiske Forhold, hvilke laae aabne for Almeenheden — men ene og alene kan vedkomme det Subjective — eller det Brug, H. Ex. Greve Manderström deraf har gjort; og dette sidste berører Departementets Indstilling aldeles ikke.

I det andet Punkt udtaler Justits Departementet sig saaledes: »Denne Forudsætning om, at man ikke i Almindelighed i Sverige vilde fæste nogen Interesse ved Bibeholdelsen af den allerede længe i Virkeligheden ubenyttede Adgang for Kongen til med en Svensk Mand at kunne besætte et enkelt Norskt Embede, har udentvivl ogsaa havt sin Indflydelse paa den næsten fuldkomne Samstemmighed, med hvilken Storthingets Beslutning i 1859 blev fattet. Thi saa stadigt og stærkt som man fra Norsk Side altid har fastholdt en Grundsætning, at der angaaende Forandring af Bestemmelser i Norges Grundlov, som ej have Sammenhæng

med Rigsakten, ikke retteligen kan forhandles af eller imellem andre end de Norske Statsmagter indbyrdes, saa har man dog derfor ikke været uopmærksom paa det Ønskelige i, at en Forandring, som, uden i Virkeligheden at berøre nogen unionel Ret eller Interesse for Sverige, dog efter Udseendet kunde tillægges nogen Betydning i den Svenske Folkeopinion, helst maatte skee paa en Tid, da den rette Erkjendelse af Broderfolkenes gjensidige Stilling har naaet frem til en saadan Klarhed, at der ikke engang i den sidst antydede Retning kunde blive nogen betænkelig Anledning til Misforstaaelse og Anstød. Den Mening, at et saadant Tidspunkt var indtraadt i 1859, og at altsaa Spørgsmaalet om en Forandring med Statholder Embedet da kunde, uden Ulemper fra nogen anden Side, paa ny bringes frem til Afgjørelse ikke blot som et i formel Henseende reent norskt Anliggende — hvorom der ikke vides paa den Tid, ligesaalidet som tidligere fra nogen Kant at være yttret Tvivl — men ogsaa med et i Realiteten gunstigt Resultat, denne i Norge, som anført, dengang almindeligt raadende Mening blev paa samme Tid ogsaa deelt inden Kredse i Sverige, hvor det paalideligste Kjendskab til Forholdene og Opinionen der i Landet maatte forudsættes at være tilstede.«

Dette er en af Statsraad Birch-Reichenwald personlig gjort Erfaring, til hvilken han har troet at maatte tage Hensyn. Den Norske Regjerings øvrige Medlemmer kunne ingen Tvivl nære om, at denne hans Opfatning stemmer med de virkelige Forhold, og de have saa meget mindre fundet at burde derved gjøre nogen Bemærkning, som de ingensomhelst Grund have havt til at sætte disse Ord i Forbindelse med de ikke officielle Overlægninger, der gjennem Deres Majestæt og ikke uden Deres Majestæt kunne faae deres Tilværelse. Der nævnes intet om saadanne Overlægninger og jeg har heller ikke opfattet Yttringerne som om de sigtede til saadanne, om hvis Tilstedeværelse jeg desuden ikke har havt nogen Kundskab. — Endelig tør jeg i Underdanighed bemærke, at det i ethvert Fald vilde have været ubetimeligt, om jeg i ovennævnte Anledning havde besværet Deres Majestæt med nogen underdanigst Indberetning førend d. 21 Octbr. sidstleden, da Departementets Indstilling refereredes og Sagen afgjordes i Statsraadet; thi i Forvejen var det umuligt at vide hvilke Forandringer Departementets Indstilling

under Sagens Behandling der kunde undergaae, ligesom det ogsaa virkelig blev Tilfældet, at flere saadanne vedtoges. Jeg behøver for Øvrigt ikke i Underdanighed at henlede Deres Majestæts naadige Opmærksomhed paa, at den foredragende Statsraad er eneraadig over sin Indstilling og at det paa ham alene beroer, om han, efter Anledning fra sine Colleger, deri vil foretage nogen Forandring. — Disse have været mine Motiver til ikke at behandle nærværende Sag paa anden Maade end skeet er, nemlig overeensstemmende med min bedste Overbeviisning. — Jeg beklager højligen, at jeg derved har paadraget mig Deres Majestæts Mishag, og da Deres Majestæt under saadanne Omstændigheder ikke kan være tjent med, at jeg beholder min Stilling, fordrer saavel Pligt mod Deres Majestæt som hvad jeg skylder min egen Ære, at jeg forlader denne. Imidlertid vover jeg underdanigst at haabe, at Deres Majestæt naadigst tillader, at jeg opsætter med definitivt at anmelde mit Ønske herom, indtil det kan skee i Forbindelse med den Redegjørelse Regjeringen efter naadigst Dictamen af 16de dennes har at afgive, hvilken forhaabentlig vil med næste Post blive herfra afsendt.

1861. November 25de.

No. 74. Til Statsminister Sibbern.

Jeg har havt den Ære at modtage Deres Excellences omstændelige Skrivelse af 18de dennes og gjort herværende Colleger bekjendt med den. Ligesom jeg aldrig har betvivlet, at Deres Excellence har fulgt Deres Overbeviisning, saaledes stoler jeg paa, at Deres Excellence ogsaa antager, at det samme er Tilfældet med mig, naar jeg her ligefrem erklærer, at jeg ikke kan tiltræde de af Deres Excellence fremhævede Anskuelser ligesaalidet som de derfor anbragte Grunde. Jo oftere jeg kommer til at behandle og følgelig at tænke over denne Sag, desto mere bliver jeg bestyrket i Rigtigheden af min Opfatning. Det skulde ikke lede til noget, om jeg vilde give mig til atter saa at sige at procedere denne Sag; begge Parter have til ingen Nytte anbragt omtrent alt, hvad de have at paaberaabe sig, og dermed faaer det nu beroe, hvor beklageligt end Schismaet med sine Følger kan blive. Imidlertid maa jeg dog endnu bemærke, at

jeg ingenlunde begriber, hvorledes Deres Excellence med Deres Opfatning har kunnet finde det rigtigt at opgive Sagen for Personens Skyld — om jeg saa maa udtrykke mig. Naar Deres Excellence antager, at Regjeringens Betænkning vil afstedkomme alle de Ulykker, De forudseer, da mener jeg det havde været Deres Excellences ubetingede Pligt ved alle lovlige Midler at søge disse Ulykker saavidt muligt forebyggede. Dette skeer aldeles ikke derved, at Deres Excellence fratræder Statsministerposten, et Skridt, som netop forøger Ulykken ved den Vægt, Modpartiet naturligviis vil lægge derpaa, og som allerede har havt den fra enhver Side bedrøvelige Følge, at Regjeringen ved det kgl. Dictamen er bleven tvunget til at fremdrage for Lyset den Note, som Deres Excellence netop frygter for at see indblandet i Sagen. Ved at fratræde slipper Deres Excellence vel for at have noget med denne at gjøre; men denne selv bliver dog tilbage med alle sine af Deres Excellence forudseede Consequentser. Mon det ikke havde været rigtigere og just constitutionelt, om Deres Excellence havde udført, hvad Deres Embedsstilling medførte, nemlig at foredrage denne Sag for Hans Majestæt i Statsraad, samt derunder gjort Kongen opmærksom paa de Ulykker, der efter Deres Mening nødvendigviis maatte flyde af at en Betænkning af saadant Indhold oversendtes den Svenske Justitiæ Statsminister? Burde Deres Excellence ikke have fraraadet Kongen at afbenytte den nu foreliggende Betænkning og tilraadet, at Regjeringen blev paalagt paa ny at tage Sagen under Overvejelse samt at afgive ny Betænkning med Forbigaaelse af de to incriminerede Punkter? Og naar Regjeringen da, som rimeligt var, ikke vilde eller kunde gaa ind herpaa, maatte da ikke Følgen blive, at dens Medlemmer fratraadte, og at Kongen skaffede sig et nyt Statsraad, som var villigt til at gaae ind paa hans Anskuelse? Dette havde været den constitutionelle Fremgangsmaade. Hvad det betyder, at Deres Excellence gaaer Deres Vej, skjøndt De har Kongen med Dem, og at Birch, som er af en modsat Anskuelse, skulde remplacere Dem, forstaaer jeg aldeles ikke. Dog, det nytter ej nu at tale videre herom, og Posten venter. — Deres Excellences Ansøgning gaaer i Dag til Stockholm med Indstilling, principaliter om at dens Afgjørelse udsættes for at komme i Forbindelse med Hovedsagen, og subsidialiter om at Afskeden naadigst ind-

vilges. Den principale Indstilling er motiveret derved, at jo ethvert Spørgsmaal maa bortfalde, naar Hans Majestæt billiger Deres Anskuelser og handler derefter; thi isaafald har Deres Excellence ingen Grund til at forlade Deres Embedsstilling forsaavidt en saadan skal hentes fra den unionelle Revionssag.

1861. November 25de.

No. 75. Til Statsraad Bretteville.

Telegrammet og Brevet af 18de dennes med de til det sidste hørende Protocoller har jeg modtaget, og med næste Post fremkommer forhaabentlig de Oplysninger, det mærkelige Dictamen af 16de forlanger. Svaret bliver naturligviis ærligt og aabent uden Hensyn til Følgerne for os personligen; vi ere alle belavede paa disse og antage, at Kongen, hvis han virkelig billiger Excellencen Sibberns og maaskee Fleres Anskuelser, intet andet kan gjøre end at dimittere os for at skaffe sig et andet Statsraad, der er villigt til at afgive en ny Betænkning med Udeladelse af de farlige Punkter. Men gaae vi, hvorfor skal da Sibbern ogsaa gaae? Der er jo ingen Mening heri. — Du siger, at Kongen før Statsraadet havde gjort sig bekjendt med Betænkningen og fremmødte i dette forsynet med det da protocollerede Dictamen. Men hvem i Herrens Navn har da her fungeret som den ansvarlige Statsminister? Du maa jo staae for det Hele, siden Sibbern har fundet det passende at absentere sig istedet for constitutionsmæssigen at bekjæmpe vort rigsfarlige Attentat og først at gaae, naar dette ikke lykkedes ham. At baade de, der faae Medhold hos Kongen, og de, med hvem dette ikke er Tilfældet, skulle abdikere, er jo reent hen i Natten. Der er noget mystiskt for mig i, at Sibberns Ansøgning, — som forresten fremkommer med denne Post — skal indvilges og at Forsøg gjøres paa at faae Birch til at remplacere ham. Om man vilde undgaae det Rigsfarlige, maatte Birch vel være den sidste, der kaldtes til Statministerposten. — Hans Majestæt har naadigst tilkjendegivet mig Sit høieste Mishag med, at jeg ikke paa Forhaand deels har forlangt Hans Samtykke til Benyttelsen af den Manderström-ske Note, deels underrettet Ham om, hvad Departementet siger betræffende Statholdersagen. Jeg har med Dagens Post

udførligen meddeelt Hans Majestæt mine Grunde for ikke at have gjort nogen af Delene, og erklæret at jeg efter dette finder ikke længer at kunne blive staaende paa min Post. Mit definitive Ønske vil fremkomme i Forbindelse med de os afæskede Oplysninger. Du har altsaa Ret i, at Sagen antager store Dimensioner; men jeg toer mine Hænder og er glad ved at slippe for at have mere at bestille med Statssager efter den, mildest talt, curieuse Maade, paa hvilken jeg nu mærker at andre tage dem.

1861. November 27de.

No. 76. Til H. M. Kongen.

Jeg anseer det for min Pligt herved underdanigst at ansøge Deres Majestæt om Afsked i Naade fra mit indehavende Embede med Pension.

1861. November 29de.

No. 77. Til H. M. Kongen.

Naadigste Konge! Jeg har herved i Underdanighed at indberette, at de den Norske Regjering ved Deres Majestæts naadige Dictamen af 16de dennes affordrede Oplysninger bleve afgivne i Statsraadet den 27de dennes, og at den Norske Regjerings underdanigste Indstilling i denne Anledning afgaaer til Stockholm med nærværende Post.

I Forbindelse hermed og i Henhold til min underdanige Skrivelse af 25de dennes undlader jeg ikke lige underdanigst at underrette Deres Majestæt om, at jeg den 27de dennes har indgivet min underdanigste Ansøgning om Afsked i Naade fra mit indehavende Embede og afleveret den til Statsraad Møinichen, der fungerer i den kgl. Norske Regjering som Præses, naar jeg har Forfald.

1861. November 29de.

No. 78. Til Statsraad Bretteville.

Med Posten i Dag afgaaer Regjeringens Indstilling angaaende de os ved Dictamen af 16de dennes afæskede yderligere Oplyninger. Du vil deraf erfare, at Vi ingen Anledning have havt til at følge dit venskabelige Raad om Forsig-

tighed; thi her var intet at stikke under Stolen. hvortil vi heller ikke vilde have været villige. Er nu Fanden virkelig kommen løs, da maae de bære Skylden, der have manet ham frem. Imidlertid troer jeg ikke, der er nogen Fare paafærde, selv efterat det nu er kommet for Lyset, som vi havde bestræbet os for at skjule; thi Sagens Simpelhed og Uskyldighed maa ligge klar for ethvert Øje, der med Upartiskhed og Fordomsfrihed kan læse. Vel har jeg for Excellencen Sibbern og Statsraad Lange yttret, at jeg ogsaa delede de af den første fremhævede Betænkeligheder; men vel at mærke, dengang havde jeg kun flygtigen og uden at finde noget Anstød læst Departementets Indstilling; det var først Excellencens Udvikling, der bragte mig paa den Troe, at den Manderströmske Note virkelig var citeret og noget af de med Hans Majestæt førte Raadslagninger røbet, og som følgelig bevægede mig til at ryste paa Hovedet. Men hvor overrasket blev jeg ikke, da jeg gav mig til at studere Indstillingen og deri ikke fandt det allerringeste af de antydede Utilbørligheder! Citatet om Opinionen i Sverige er almindeligt og kan ikke mere henføres til Excellencen Manderström end til enhver anden; der berettes simpelthen hvad tusende andre ligesaagodt kunne have erfaret, og man kommer slet ikke ind paa det confidentielle Feldt eller det, som udelukkende tilhører Manderström og ikke kunde være meddeelt af nogen anden. Ved at læse Indstillingen kan Ingen falde paa at sige: »dette er Manderströms Ord«; selv de, der kjendte Noten, kunde i det højeste lægge Mærke til, at Departementets Kilde stemmer med Manderströms Udsagn, og han kunde dog mindst af alle være misfornøjet med, at andre havde beskrevet Stemningen paa samme Maade som han. Naar man altsaa havde ladet Betænkningen gaae sin egen Gang, kunde Manderströms Navn aldeles ikke været blandet deri; og selv nu, da man, mirabile dictu, tankeløst har fremmanet det Spøgelse, man var saa ræd for, er det hele Udbytte dog alene det: at andre have gjort og Birch-Reichenwald faaet Kundskab om en Erfaring, der stemmer med Excellencen Manderströms Opfatning. Ikke et Ord er yttret om den Anvendelse, Manderström selv deraf har gjort, kort sagt intet af det, som logice gaaer ind under Begrebet »Confidentiel«; kun hvad der paa Troe og Love er meddeelt som en Hemmelighed skal bevares som saadan, ikke derimod

det, der, fordi det er alles Ejendom, intet har med Hemmeligheden at skaffe; det er ikke kommet og kunde ikke komme udelukkende fra Manderström; det tilhører enhver. — Hvad nu de omtalte »velunderrettede Kredse« angaaer, da nævnes jo intet, aldeles intet om Overlægninger med Kongen. Birch-Reichenwald har nu selv forklaret, at han derved sigter blandt andet til, hvad flere af det Svenske Raad havde ladet sig forlyde med; men selv deri er jo Kongen ikke indblandet. Hvad er det da for en uberettiget Snak om, at her er sigtet til Majestæten? Jeg er bange for, man har engang faaet dette i Hovedet eller ladet sig fortælle det saalænge, indtil man selv troer det. Kunde og vilde Vedkommende blot læse med rolig Eftertanke uden at lytte til Æventyr, maatte den nøgne, uskyldige Sandhed jo ligge nøgter, usminket og utilsløret for Dagen. Jeg venter dog ikke, at dette nu vil skee, da man vel neppe formaaer at bortmane det Blændværk, der engang har faaet Overhaand. Du siger, at Noten beviser saare lidet, og det samme paastaaer Sibbern nu; det er ikke min Mening; men lad saa være; desto uskyldigere maatte Afbenyttelsen deraf blive, om en saadan end kunde siges at have fundet Sted; Sibbern har dog forhen været af en anden Tanke; thi han har for mig yttret, at man ved at tage den dertil sigtende Tirade ud af Indstillingen vilde berøve denne en meget væsentlig Grundsten. —

I Onsdags leverede jeg Møinichen, der i mit Forfald nu er Regjeringens Præses, min Afskedsansøgning, hvorom jeg med Dagsposten har underrettet Hans Majestæt. Jeg var jo gjerne bleven staaende til 1864, da jeg havde kunnet fejre mit 50-aarige Embedsjubilæum; men der levnedes mig nu intet Valg; man har dog en Ære at vaage over.

Vi ere blevne eenige om, at alt hvad der vedkommer baade Hovedsagen og alle dens Affødninger skal føres i den hemmelige Protocol. — Jeg gjorde Regjeringen i Onsdags bekjendt med, hvad jeg den 25de havde tilskrevet Kongen, og lader herved, til Efterretning for Statsraadsafdelingen, følge en Afskrift af bemeldte mit Brev. Min Fremgangsmaade taaler Dagens Lys, hvorfor jeg ogsaa er i alle Henseender roelig, hvad min egen Person angaaer, medens jeg ikke er lidet ængstelig for Sagens offentlige Følger. Er den falden i uansvarlige, fremmede Raadgiveres Hænder, som jeg

kunde fristes til at troe, vil jeg ikke for alt i Verden være i dens eller deres Sted, som have givet Anledning dertil.

1861. December 1ste.

No. 79. Til Statsraad Bretteville.

Endskjøndt det er lidet rimeligt, at nærværende Linier, som jeg afsender med Posten i Morgen, ville naae Stockholm inden du begiver dig paa Vejen hid, vil jeg dog herved underrette dig om, at dit Telegram af Gaars Dato indløb mig i Formiddag. Det er meget rigtigt og godt, at Hans Majestæt kommer til Christiania; thi som Sagerne nu staae, antager jeg Højstsamme faaer vidtløftige og vigtige Ting at ordne, der vanskeligen lade sig udføre i Stockholm paa en tilfredsstillende Maade; ialfald ikke uden med stor Tidsspilde. Det havde været højligen at ønske, at Hans Majestæt havde fattet denne Beslutning inden den 16de dennes, hvorved det beklagelige Dictamen kunde været undgaaet. Jeg havde ogsaa helst seet, at Beslutningen om Rejsen til Christiania ikke var bleven fattet, førend Posten i Morgen havde bragt vort Svar paa bemeldte kgl. Dictamen. Det syntes mig laae temmelig nær, at Indholdet af dette Svar maatte have en væsentlig Indflydelse paa, hvad der dernæst kunde være at foranstalte fra højeste Sted. Allerede Fredag Aften fik jeg at vide, at Kongen agtede sig hid; thi Hans Majestæt havde samme Eftermiddag pr. Telegraph underrettet »General«, ikke »Statsraad« Wergeland derom. Men saalænge intet var meldt Regjeringen, kunde og vilde jeg ikke betragte Sagen som definitivt afgjort. — Det blev da Alvor med Statsministerens Afsked; jeg beklager det højligen, baade fordi jeg for mit Vedkommende yderst nødig seer Sibbern forlade en Post, som jeg virkelig ikke veed, hvem der kan udfylde, og i endnu højere Grad for hans egen Skyld; thi den Tid maa komme — seent eller tidligt — da han vil erkjende, at han har bibragt Sagen og sig selv et Dødsstød, hvis Følger Ingen kan afværge. Jeg stolede lige til det sidste paa, at han vilde faae Øjnene op — og Kongen med ham — for at det Valg, han gjorde, ikke blot var skadeligt, men i sig selv ligesaa unødigt som uconstitutionelt. Det nytter ham ikke at forsvare sig med, at han intet vilde foretage sig, hvorved de anklagede Tirader droges frem i Dagen; thi da han ved at

gaae ikke kunde tage Sagen med sig, maatte han vide, at Punkterne ikke paa den Maade lode sig begrave; ja det burde været ham klart, at de netop ved hans Fratræden vilde faae end stærkere Betydning og det just i den Retning, han betragtede som skadelig for Unionen. Jeg kan ikke andet end finde, det havde været Pligt for ham i Forvejen, i det mindste at forvisse sig om, hvorledes Kongen betragtede disse Departementets eller Regjeringens Yttringer: var da Kongen af en anden Mening end han, og vedblev han at troe at de indeholdt noget farefuldt, først da kunde der være Anledning for ham til at nedlægge sit Embede; men tiltraadte Hans Majestæt de af ham nærede Betænkeligheder, mener jeg fremdeles, at hans Afsked er ubetimelig, urimelig og i højeste Maade inconstitutionel. Jeg skulde meget betvivle, at der i den constitutionelle Verden findes et Exempel paa, at kgl. Raadgivere fratræde saalænge de have Støtte i Kongen, og man vil nu efter al Sandsynlighed faae see det Curiosum, at samtlige Raadgivere gaae deres Vej, skjøndt de udgjøre to mod hinanden staaende, skarpt afsondrede Partier. Har Sibbern Ret i sin Betragtningsmaade, vil Kongen ikke kunne erholde hans Plads besat; thi hvilkensomhelst anden Statsminister maatte jo, fra samme Synspunkt, erklære, at han ikke kunde paatage sig at referere omhandlede Sag i dens dahavende Skik; efter Sibberns Principer lod dette sig ikke gjøre af Nogen saalænge Betænkningen var uforandret; thi hvad der her gjælder om den ene, maatte ogsaa gjælde om den anden. Sibbern kan ikke herimod indvende, at dette ikkun passer paa alle dem, der betragte Qvæstionen fra samme Side som han; thi uagtet jeg vistnok erfarer, at man har meent, at selve Chefen for Justitsdepartementet — Indstillingens Forfatter — skulde være den rette Mand, kan jeg dog aldrig overbevise mig om andet end, at Kongen, naar Han, skjøndt eenig med Sibbern, bevilgede denne hans Afsked, aldrig kunde vælge nogen til hans Eftermand, førend Han havde forvisset sig om, at denne var eenig med Sibbern i at abandonnere Regjeringens Betænkning. Her er altsaa en mærkelig Confusion tilstede, i det alt bevæger sig i en Cirkel, som løber sammen til et fælleds Punkt, hvorfra det er udgaaet. Det er glædeligt, at vi snart skulle samles, om Anledningen dertil end er begrædelig. Blandt andet kan jeg vel da faae at vide til

hvilken Mening du og Lange bekjender Eder, noget, der til Dato er et X for mig; Lange har vel været eenig med Sibbern, men jeg haaber han er det ikke længer. Om I havde antaget, at Tiraderne qvæstionis burde været undgaaede, kunde I jo aldrig have forholdt Eder tause og passive ved Dictamenet af 16de dennes; thi for Eder maatte det da have været bedre, at de stode der i en tvetydig Skikkelse, end at de skulde blottes saaledes, at den befrygtede Sandhed kom for Dagens forræderske Lys. At I ikke have modsat Eder dettte Dictamen, synes mig derfor beviser, at I slutte Eder til os, som vel finde det unødigt og uklogt, at Taagen adspredes, men dog ikke troe, der ligger nogen Ulykke i, at den rene Sandhed derved bliver aabenbaret. Jeg bemærker udtrykkeligen, skjøndt vist nok til Overflødighed, at jeg intet har imod, at du lader Sibbern og Lange læse, hvad jeg her og tidligere har meddeelt dig vedkommende Regjeringssagerne; jeg skulde endog ønske, at du indviede dem deri, da jeg helst seer, at alt hvad jeg i Embedsmedfør foretager mig kommer til samtlige Collegers Kundskab, og dertil regner jeg, hvad denne Sag betræffer, ogsaa Sibbern. I dette Øjeblik, Kl. 7½ Aften, modtager jeg dit Telegram af Dags Dato, og sender følgelig ikke dette afsted. Du skal faae det ved din Ankomst hertil.

1861.

Herr. Statsråd.

Sibbern har i underdanighet gjort mig bekant med, att han genom Norrska Regeringen insändt sin underdaniga ansökan om Nådigt afsked från sin innehafvande plats, som Statsminister.

Ehuru jag med verklig ledsnad och saknad skall se Sibbern lemna en plats till hvilken jag i sinom tid kallade honom med fullt förtroeende, en känsla å min sida han äfven vid sin afgång skall få behålla, hyser jag för hvarje redlig öfvertygelse för mycken aktning att jag skulle vilja motsätta mig hans anhållan, grundad på hans egen öfvertygelse. Den sak genom hvilken Sibberns utträdande ur mit Norrska Statsråd kommer att föranledas skall jag, när Norrska Regeringens betänkande kommer att för mig i Statsrådet föredragas noga öfverväga och skall jag, med det uppdrag mig är

ålagdt som styrande öfver de tvenne förenade Rikena; att åt hvardera af dem tillförsäkra deras genom Riksakten öfverens kommna rättyheter äfvensom att genom sämja och godt förstånd befrämja Föreningens lycka, hvilket från början utgjort och alltid skall utgöra föremålet för min uppriktiga sträfvan, fatta det beslut Jag finner ändamålsenligt.

För ögonblicket är min tanka fästad å fyllandet af den vigtiga och under nuvarande förhållanden särdeles ansvarsfulla post, hvilken genom Sibberns afgång skall komma att blifva ledig.

Statsrådet Birch Reichenwald har som den hvilken författat Norrska Regeringens betänkande närmast varit i tillfälle att göra sig fullständigt bekant med Revisionsaken i sin helhet och detaljer.

Min afsigt är derföre att kalla honom till Stockholm medelst att oférdröjligen nämna honom till Statsminister i Sibberns ställe. — Jag ålägger derföre Herr Stats Rådet jemte att äfven meddela nämnda min afsigt till ledamöterna af Norska Regeringen, härom att underrätta Stats Rådet Birch hvars svar Herr Statsrådet äger att utan dröjemål läta komma til min Kännedom.

Jag förblifver Eder välbevågen

11te Oct. (sic!) 1861. Carl.

Modtaget med Posten den 15de November 1861.

Petersen.

No. 138. **1861.**

Herr Statsråd.

Jag har emottagit brefvet af d. 11 dennes jemnte den framställning af Statsrådet Birch, som medföjlde. Våra bref hafva korsat hvarander. I min Skrifvelse till Herr Statsrådet af samma dato ligger redan svaret på det jag med sista posten fått emottaga. Jag har deri uttrykt min afsigt att bevilja Statsminister Sibberns afskeds ansökan, emedan jag måste erkänna hans rättighet att med sig sjelf uppgöra de skäl som föra honom till ett dylikt steg, och efter emot-

tagandet af mitt bref d. 11 anser jag sålunda att expedierandet af Sibberns afskedsansökan måst påfölja.

Af framställningen som medföljde Hr. Statsrådets bref, har jag inhemtat, att i Regeringens betänkande hänsyftats till ett circulair till mina utrikes Be[ski]ckningar af 7. Nov. 1859, hvilket confidentiellt medelats Norska Regeringen och äfven enligt min befallning på samma sätt (confidentiellt) meddelats Storthinget, likasom en annan hänsyftning i nämnde betänkande stöder sig till icke officiella öfverläggningar, som genom mig med ledamöter af mitt Svenska Statsråd egt rum.

Jag har sedan jag underhanden erhållit dessa meddelanden från Hrr. Statsrådet, ansett saken kräfva, att Regeringen i Christiania i officiel väg till mig inkommer med förklaringar, på det att jag derefter, innan jag befaller någon öfversändning af betänkandet till Justitie Stat Ministern, kan fullständigt och officiellt dömma om deras beskaffenhet.

Jag vill dock i detta mitt bref anmärka, att i afseende å hänsyftningen i officiella betänkandet til det (sic!) Confidentielt meddelade depechen, mitt medgifvande härtill icke blifvit begärt. Såsom Preses i Norska Regeringen har Herr. Statsrådet icke anhållit om mitt Samtycke, hvarken directe till mig, eller genom Statsministern. Detta hade jag kunnat vänta äfvensom att på förhand erhålla kännedom om de hänsyftningar till de officiella öfverläggningar som genom mig, och enligt min tanka ej heller utan Mig kunnat ega rum. När de officiella förklaringarne inkomma skall jag närmare taga dem under öfvervägande. Jag finner det, med afseende i hvad som nu skett, ändamålsenligt, att Hrr. Statsrådet för framtiden, som fallet i förra tiden varit, altid varit, inkommer till mig med vanliga rapporter om hvad som i Regeringen förhandlas och som för mig kan vara af vigt att veta, så att jag deraf kan vara i tid i full kunskap derom.

Jag förblifver Eder välbevågen

18 Nov. 1861. Carl.

Just nu erhöll jag Herr Statsrådets bref jag skall tänka herpå utan att något ändras hvad jag äfven skrifvit.

No. 145. **1861.**

Herr Statsråd.

Jag har emottagit Statsrådets sista skrifvelse, men skall härå uppskjuta svara tilldess jag kommer till Norrige. Såsom redan thelegrapheradt ämnar jag om Thorsdag afresa härifrån och hoppas vara i Christiania Lördag afton dock detta är ej fullt säkert, ankomsten skall närmare bestämmas per thelegram.

Jag önskar genom denna resa sjelf få personligen hört min Norska Regerings tanka äfvensom att åt ledamöterna sjelfva lemmna tillfälle att för mig fullständigt få förklara deras mening. Då skall jag så mycket lättare kunna fatta mitt beslut såväl i ett som i annat afseende.

Eder välbevågne

Decemb. 2. 1861. Carl.

KRONPRINS CARLS RAPPORT AF 14. AUGUST 1856 TIL KONG OSCAR I OM HANS IAGTTAGELSER PAA HANS STORE REISE I NORGE.

Efterstaaende Rapport findes i Afskrift mellem de Papirer, der er efterladt af afdøde Brigadelæge, Sanitetsmajor Jacob Vogt, som atter har modtaget dem efter sin Fader Statsraad J. H. Vogt. Den er stillet til Raadighed for Historisk Tidsskrift af Hr. Høiesteretsassessor V. Scheel.

Afskrift af en underdanigst Rapport fra H. K. H. Vice Kongen til Hans Majestæt Kongen, dateret Hovedqvarteret Værnæs ved Leiren paa Størdalshalsen den 14de August 1856.

Under min Reise har jeg gjort endeel Iagttagelser, hvilke jeg ikke vil undlade at meddele Deres Majestæt:

De Dele af Landet, gjennem hvilke jeg har passeret, ere, ved Siden af sine Naturskjønheder, fulde af Ressourcer saavel for Agerbruget som Skovdriften; men til Følge af at de Steder, der egner sig til Dyrkning, hverken ere udskiftede eller opmaalte, befinder Folket sig i en ufuldstændig Kundskab om Værdien af disse dyrkbare Strækninger. De ligge øde, og fordærve ved sine sumpagtige Bredder ikke allene de dyrkbare Jordarter, hvoraf de bestaae, men ogsaa Beskaffenheden af den i Nærheden deraf allerede opdyrkede Jord.

At formode, at de private Jordeiere skulle af egen Kraft ansee sig at være i Stand til at opdyrke disse Myr-

Strækninger, vilde være en illusorisk Drøm, ogsaa af den Grund, at Laane-Indretningerne for saadanne Foretagender i Norge ere ordnede paa en for Staten fordeelagtig, men for den private lidet opmuntrende Maade.

Statens Optræden for saadanne Foretagenders Fremme bør ikke indskrænke sig til at være passiv, naar Lysten til at forbedre Jorden er vakt i en Menighed; thi ellers kjølner Iveren og Foretagendet opgives, eller ogsaa strander det, af Mangel paa Midler, i sin Begyndelse, og virker derfor afskrækkende paa andres Efterlignelse. — Dersom Staten kunde for større Foretagenders Gjennemførelse levere Communen Arbeids-Kræfter, bortfaldt derved Behovet af egentlige Capital-Laan; men man aabnede Muligheden for en Commune at fremme sin egen Udvikling. — Det vilde være at befrygte, at Lysten til Forbedring, som tydeligen har givet sig tilkjende paa flere Steder, skulde ophøre, dersom Staten forsømte at benytte det rette Øieblik; thi denne Lyst fordrer ligesaa megen Veiledning som Opmuntring, og naar man paaminder sig, at Norge ikke har store og formuende Eiendomsbesiddere, vil det indsees, at enhver Forbedring, der kræver Opoffrelse af Capital, bliver tilsidesat, og, som Følge heraf, de nuværende mislige Forholde vedvarende. Dette gjælder saavel for Agerbrugets som Fædriftens Vedkommende. —

Det er allerede afgjort at »ensädes-systemet«, eller ikke at ombytte med Eng og Ager, er en Fordærvelse, og dette bliver endnu værre, naar man erfarer, at paa de fleste Steder her i Norge den Skik er gjældende, bestandig at saae samme Slags Sæd paa den samme Agerdeel, samt at benytte Engen til Bete om Vaaren, og derved neppe faae nogen Høavling, — hvorimod denne maa erstattes paa Skovens Bekostning, deels ved Græsgang, hvorved den unge opvoxende Skov ødelægges, deels ved uforsvarlig Afhugning af Løv for Creaturenes Næring. — Det bedste Middel for at kunne redde Norge fra en haard Fremtid, hvormed Landet trues ved Skovenes Ødelæggelse, er: at søge at faae de Skov-Almindinger, som endnu staae tilbage, udskiftede til private, hvorved det bliver muligt, for den, som vil frede og passe sin Skovpart, at erholde ubehindret Rettighed til at drage Omsorg for samme, og ved Siden heraf, ved Oprettelsen af et Forst-Institut, at tilveiebringe et Personale,

med tilstrækkelige Kundskaber i Skovhuusholdningen, for at gaae dem tilhaande, der søge Oplysning. —

De allerede oprettede Landbrugs-Skoler vise gode Resultater; men naar man tænker sig et Amts store Udstrækning og Communicationernes Vanskelighed, indseer man let, hvorledes Bonden, som desværre endnu hænger ved gamle Vaner, paa mange Steder knap anseer det for sin Fordeel at søge at tilegne sig en ny Lærdom — ukjendt for hans Forfædre, og herved bliver disse Skolers Nytte i Begyndelsen formeget partiel og altfor langsomt almindelig. — Jeg skulde være af den Formening, at paa samme Tid som Staten bør tilveiebringe Landmaalere, hvis Pligt det skulde være mod en vis billig Erstatning fra Communens Side, at opmaale saavel Udmark som Myre, Staten ogsaa burde lønne to à tre Agronomer, hvis Skyldighed bestod i at reise om og undervise Almuen i Forbedringer af Agerbruget, samt derhos gratis, eller mod nedsat Betaling, levere Frøe af nyttige Græssorter, hvorved opnaaedes, at Staten altid kunde regne paa duelige Subjecter til sine Landbrugs-Skoler, og at det blev mueligt for den private, endogsaa i fjerne Bygder, at erholde Frøesorter, hvis Indkjøb og Transport ellers vilde blive ham for kostbar. At Communen ogsaa til en vis Grad bør bidrage i saadanne Anliggender, er baade billigt, og nødvendigt for at vække Interessen; men ligesaa vigtigt er det, at Staten deeltager, da man herved sikkrer sig den Fordeel paa en hensigtsmæssig Maade at kunne gribe ind i disse economiske Forbedringer, og derved frembringe en mere rationel Udvikling i det Hele.

Med Hensyn til private Foretagender, som f. Ex. Vestnæs Myren, eller Myrdyrkninger, der af Staten allerede ere understøttede, anseer jeg det for Sammes ubetingede Pligt at opbyde alle muelige tænkelige Midler, saa at Staten kan vinde Tillid hos den private i de Foretagender, den vil understøtte, og derved selv opnaae en gavnlig Udvikling ved de i hver Commune udrettede Forbedringer.

At Fiskerierne, som give mange en betydelig øieblikkelig Indkomst, indvirke skadeligen paa Lysten til Jordbrug, er en kjendt Sag, og hverken vinder Districtet i Moralitet eller Velstand. At troe, at disse Dele af Landet, fordi de ere Kyst-Strækninger, savne tjenlig Jord til Agerbrug og til Production for eget Behov, er en Feiltagelse. Climatiske

Forholde og Jordens Frugtbarhed erstatte for en stor Deel den mindre betydelige Vidde. Ofte skulde Staten kunne undvige at afhjælpe mangen haard Nød, om den beflittede sig paa just i disse Egne at befordre Agerbruget og Fædriften. Indkjøb af Korn skulde da blive mindre nødvendigt i trange Aar, og Udvandringerne skulde af sig selv aftage, naar med Jordens Forbedring Indbyggerne ogsaa fik en større Kjærlighed for samme. — Dampskibs-Communicationer, i en mere vidtomfattende Scala end nu, i Fjordene paa Vestkysten skulde i ikke ringe Grad bidrage til at ophjælpe disse Egne, ligesom det af Ingenieurer foreslagne Veiarbeide mellem Norges Vestlige og Østlige Deel baade synes at være den rigtige Retning og det letteste med Hensyn til Omkostninger.

At Jædderens Undersøgelse og Udskiftning vilde baade blive lønnende og nyttig, synes temmelig let afgjort i Betragtning af at Jorden er af en frugtbringende Beskaffenhed og Hindringerne ere lidet vanskelige at overvinde. — Den Masse af Indsøer, som nu give en tarvelig Gevinst ved et mere eller mindre heldigt Fiske, kunne blive nyttige og fortrinlige Græsgange, om deres Vandstand bestemtes og flere derefter udtømtes. — Bleve de Norske Elve regulerede, skulde deraf en ganske uhørt Fordeel opstaae, naar man betænker at de fleste dyrkbare Myrstrækninger holdes under Vand af en oversvømmende Elv, og dette mangen Gang for at anbringe et ilde construeret Saug- eller Mølle-Brug.

Hvad den civile Embedsstand betræffer, har den megen Detail-Kundskab, men ringe Indsigt i politiske Spørgsmaal. Svævende mellem Regjeringens Gunst med Hensyn til Befordring og Frygten for Storthinget, som engang skal revidere deres Pensioner, danner den dog et tilbageholdende Element. Paa Storthinget ere Embedsmændene de eneste, som ved deres Oplysning kunne modvirke Bonde-Majoritetens Eensidighed; men ofte for gamle til at kunne med Iver fremdrive forskjellige for Communen nyttige Foretagender, forlidt gagerede for at kunne optræde med Værdighed i Forhold til deres Stilling, blive de just derved ofte udelukkede fra Valg. — Til Følge af den Velstand, som vedbliver at udbrede sig, stige Priserne, og Jordbrugeren, som eier Producterne, forøger sin Velstand, paa samme Tid som dette

gjør ham selvraadig. — En civil og militair Pensions-Lov er maaske vigtigere end en mindre betydelig Gageforhøielse.

For at vedligeholde den Selvstændighed, som Dommer-Standen endnu har, maa en betydeligere Forøgelse finde Sted af dens Indtægter, saasom Dommer-Embederne, der før vare indbringende ved Sportler, ikke længere kunne ansees saaledes, da de Sager, som før indbragte de fleste Sportler, mere og mere ophøre.

Amtets første Civil-Øvrighed, Amtmanden, er nu saa lænket til sit Contoir, at ringe Tid levnes ham; og skal han gjøre Reiser enten af Pligt eller dreven af Interesse for at gjøre sig bekjendt med sit District, kan det Offentlige ei kræve af ham den samme hurtige Expedition af Sagerne, som naar han holder sig hjemme. Skal en Amtmand kunne lede Sager af Vigtighed og ei overraskes af opkommende Spørgsmaal i Amtsformandskabet, hvor han selv er Ordfører, maa han forud lære at kjende Personer og Communens Interesser — en Kundskab, som ikke erhverves paa Contoiret. Den juridiske Kundskab, som disse Embedsmænd maae besidde, leder dem let til Opfyldelsen af Lovens Bogstav; men Interessen for almindelige af Tidens Behov fremkaldte Spørgsmaal maa sættes tilside; thi der gjælder den individuelle Dygtighed og ei blot Expeditions-Talentet. Jo mere Communal-Forholdene udvikle sig og opnaae, som her i Norge, en høi Grad af Selvstyrelse, jo mere Tid kræves det for Amtmanden, for at følge med deres Fremskridt; og jeg troer, at Ansættelsen af en Contoirfuldmægtig med fast offentlig Løn vilde være det bedste Middel for at skaffe Amtmanden Tid og pecuniair Forbedring, begge Dele lige nødvendige, om Regjeringen skal kunne fordre af en Amtmand, hvad man burde kunne vente af en saadan Embedsmand.

Præste-Standen, forlidt concentreret, kan desværre ei optræde som en samlet Stand, deels fordi mange Præstekald ere for slet aflønnede, deels fordi mange indbefatte saa store Districter, at Reiserne til flere Kirker optage den Tid, som ellers kunde anvendes til Modarbeidelse af secterisk Udbredelse, eller til den indre Omsorg for den dem betroede Hjord. At dele disse store Præstekald, med Bibeholdelse af en tilstrækkelig høi Løn, er vistnok paabegyndt; men i væsentlige Fald staaer endnu meget tilbage at ønske.

Hvad Armeen angaaer, er det glædeligt at see de Fremskridt, den gjør Aar for Aar. Folket er vel skikket til Soldater; flere Dele af Materiellet ere gode, ihvorvel man endnu ikke paa langt nær kan sige, at det er tilstrækkeligt, og Aflønningen for Befalende og især for hvervede Tropper er ikke høi nok. Den største Vanskelighed, som ligger i Veien for Opnaaelsen af et ønsket Maal, er det altfor gamle høiere Befalings-Personale, hvis Alder og physiske Svaghed hindrer dem fra at sørge for Disciplinen, og paa samme Tid indgiver dem en Ligegyldighed i at følge med den Udvikling, som senere krigerske Tider og mueligens kommende nye Farer kræve.

ET BIDRAG TIL PETER DASS' BIOGRAFI.

VED
ROAR TANK.

Under Gjennemgaaelsen af Kilderne til den norske Historie under Kong Christian den femte fandt jeg tilfældig et Bidrag til Belysning af Peter Dass' Liv, som ikke tidligere har været meddelt. Ved at følge dette Spor videre har jeg fundet følgende Bidrag til Digterens Biografi.

1. Blandt Kancelli-Indlæggene fra 1672 findes følgende to Ansøgninger, der begge er skrevet med Peter Dass' Haand; de gjengives her med Originalernes Skrivemaade.

a) Peter Dass' Ansøgning om at blive Huskapellan hos Hr. Henrik Dinclow.

Stormægtigste Høybaarne Første
Aller Naadigste Arfve Herre oc konge.

Den Wnderdanige Forsichring, att Min Aller Naadigste Arfve Herre Jblant Alle Høybaarne Guder paa Jorden Er som en Gudz Engell, och Mod sine fattige Wndersaatter paa Alle tider och Stæder en Naadig Herre, hafver Min Wværdige och Ringe Persone fordristiget Ederss Kongelig Majestat *supplicando* att søge, Att Efftersom

Hæderlig Hr: Hendrich *Dingkloug Residens* till Næsne, *Raens* och Dønnis Kiercher formedelst goed och Welbedaget Alderdom hafver Mig W-værdige begiæret tillige med sig Kiercherne at betiene, att Jeg Hannem paa hans Alderdom ved min Ringe tieniste Nogen besværlighed Kunde Afftage, och hafver Hand Sielfver herom paa mine Vegne till Eders *Kongelig Majestat* Aller Wnderdanigst *suppliceret*, dett forbemælte Hr: Hendrichs Medfølgende *Supplication*, for Eders Kongelig Naade Andrager, fuldkommen Wdviiser.

Jndfalder derfor till min Aller Mildeste Arfve Herre och Konge min Alsom Wnderdanigste bøn, Eders *Kongelig Majestat* aff Medfødde *Kongelig* Mildhed vilde mig fattige Karll Eders Kongelig Naadige bekræfftelse her paa bevilge, att Jeg med forbemælte Hr: Hendrich Kiercherne paa hans Alderdom maa betiene, och om det behager Gud, Jeg hans dage offverlefve skulle, Eders *Kongelig Majestat* vilde aff Naade da forWnde Mig samme Ringe leylighed, Och for Min tieniste Wdi den Afvigte Præstis sted att *succedere*, Hvilchen Ederz Kongelig store Naade och Mildhed vilde Gud, som er Riig paa gafver, Rigelig belønne, Hvilchen Jeg ogsaa Wden Affladelse vill beede, dett Hand Eders *Kongelig Majestat* Wdi All Lychsalighed och Et *florerende regimente* vilde opholde, *conservere*, Welsigne.

Eders *Kongelig Majestatz* Aller Underdanigste och ydmygeligste
Petter
Petterson
Dassius.
Egen haand.

Eftersom H. Hendrich dingkloug, som aff hosfoiede Allerunderdanigste *Supplication* erfares, anholder till med-

tiener at haffue udi sin høye Alder, *Supplicanten* Peter *Dassium*, oc at hand effter hans død udi kaldet maa *succedere*, oc bem. *Dassius* derpaa Eders Kongl. May^tts^ *confirmation* Allerunderdanigst begierer, indstilles deris samplige ansøgning som siunes billig till Eders Kongl. May^tts^ Naade.

Kiøbenhaffn den 6 Julii 1671. V. F. Guldenlewe.

b) Hr. Henrik Dinclows Ansøgning:

Aller Naadigste Arffve Herre och Konge,

Jeg fattige Ordetz Tienere Hendrich Hendrichsøn *Dinclow*, Residerende till Næsne och Raens Menigheder, liggende paa Helgeland Wdi *AlstahoW* Sogne-Kald, formedelst graa haar och flux paaløbende Alderdom haffver Aarsage att Søge om En Person, som Mig med tiden kunde være behielpelig, Och hafver Nærværende *Studiosus* Petter Pettersøn *Dassius* mig sin tieniste tilbiudet; Hvis Omgiengelse Mig befalder, och haabis att kunde blifve Gudz Menighed till opbyggelse; Jndflyer Jeg derfor *Supplicando* till Eders Kongelig *Majestat*, dett Eders Kongelig *Majestat* vilde saadan Min och hans Wilkaar Wdj Naade Ansee, och Lade Mig Nyde forbemælte *Studiosum* Petter Pettersøn *Dassium* fremfor Nogen Anden, hvilchen, Naar och da Mig Nogen Legemlig Svaghed Angriber, Kunde kiercherne opwarte, Saa Jngen Anden Person sig maa Jndtrenge Mig fattig Mand till fortrychelse; Och om saa skier, Hand ofverlefver mine dage, Eders *Kongl: Majestat* vilde hannem aff Naade forwnde brødett och Wdi min sted at *succedere*, Saadan Eders *Kongl*: Naade vilde Gud, som er Riig paa gafver Riigelig belønne, Och till diz

Widere haffver Jeg Ombedett Min Hæderiig Sogne Herre att Ville Haand Wndertegne.

Edersz Kongelig Majestat allerunderdanigste

Hendrich Dingklaug.

Egh.

Jackob Hermandsson
Borchmand
UWærdig *Pastor* till Alsta-
Houg gield, egen
Hand.

2. Blandt Rigsarkivets Koncepter til aabne Breve findes under 22. Januar 1672 følgende, der dog her gjengives med Nutidens Skrivemaade, da Koncipistens ingen Interesse har:

C. 5.

G. A. V. at eftersom Henrik Henrikson Dinclow, residerende Kapellan til Næsne og Raens Menigheder, liggende paa Helgeland udi Alstadheir (!) Sognekald i vort Rige Norge, formedelst Alderdom og Svaghed en Medtjener skal behøve, da haver Vi efter hans allerunderdanigste Ansøgning og Begjæring allernaadigst beskikket og forordnet saa og hermed beskikker og forordner Peter Dassius til at være hans HusCapellan til be[t] Næsne og Raens Menigheder, saafremt han helles (!) efter foregaaende Examen til Prædikeembedet dygtig befindes, og dersom han imidlertid udi Lærdom, Liv og Levnet sig tilborligen og skikkeligen forholder, maa og skal han be[t] Henrik Henrikson Dinclow, om han hans Død overlever ubehindret succedere.

Forbind. etc.

Hafn. 22. Janu. 72.

H. Geheime R. Griffenfelds Ordre.

3. Aabent Brev af 17. Sept. 1673 viser imidlertid, at Peter Dass endnu ikke er viet til Præst. Det lyder:

C. 5.

G. A. V. at Vi efter allerunderdanigst Ansøgning og Begjæring allernaadigst haver tilgivet og efterladt, saa og hermed tilgiver og efterlader Peter Petersen Dassius, Studiosus, sin med hans trolovede Fæstemø begangne Leiermaals Forseelse, saa han desuagtet til Præstekald eller andre geistlig Bestillinger, hvor det ellers lovligen ske kan, maa antages og befordres. Desligeste haver Vi og allernaadigst bevilget, at han saavelsom bem^te Kvindes Person, med hvilken han samme Leiermaal beganget haver, maa denne Gang for aabenbare Skriftemaal være fri og forskaanet; dog skal de derimod tiltænkt være noget efter deres Middel og Leilighed, samt Superintendentens billig Sigelse til næste Hospital at udgive, saafremt de denne Voris Benaading agter at niude.

Forb. etc.

Hafn. d. 17. 7br. 73.

Efter H. Geheime Raad H. Griffenfelds Ordre.

Disse Ansøgninger og Kongebreve har, saavidt jeg kan se, ikke tidligere været benyttet ved Behandlingen af Peter Dass' Biografi[1]. De viser, at der kan have været henimod et Aar mellem Peter Dass' første Ansøgning og dens Indvilgelse. Der er saa kommet Forhindringer i Anledning af hans »Liv og Levnet«, og det har trukket ud med den unge Peter Dass' Ansættelse hos Hr. Henrik.

Den hidtil antagne Ansættelse af Hr. Peters Embedsaar kan da efter dette i nogen Grad berigtiges.

[1] I Historisk Tidsskrift, Række II, B. 3, S. 276 findes trykt Peter Dass' Afskedsansøgning af 1702.

Rektor A. E. Erichsen, hvis grundlæggende og vistnok i det store og hele afsluttende Arbeide man skylder det indgaaende Kjendskab til Peter Dass, udtaler i sit af den norske historiske Forening i 1891 udgivne Skrift Dassiana S. 10: »Naar man sammenholder de forskjellige Opgaver baade af ham selv og Andre, maa man komme til det Resultat, at han indtraadte i geistlig Stilling i Begyndelsen af 1673.« Nærmere har man ikke kunnet komme Tidspunktet, før nærværende Kongebrev kjendtes. Men nu opstaar en Uoverensstemmelse mellem det her gjengivne og Hr. Peters egne Erindringer. Det hele var en lang og omstændelig Historie. Den udaterede Ansøgning er tidligst skrevet i de første Maaneder af 1671, saa kommer Statholderens Paategning d. 6. Juli 1671, og først den 22. Januar 1672 følger Tilladelsen til, at Peter Dass maa vies til Prest. Imidlertid er der kommet Hindringer i Veien, og Indvielsen er foreløbig udsat. Dette resulterer i den nu tabte Ansøgning om Eftergivelse for Leiermaalsforseelse; Eftergivelsen faar han d. 17. September 1673. Den sidstnævnte Dag er altsaa Peter Dass endnu »Studiosus« og endnu ikke Hr. Henriks Huskapellan. Man maa nu ved Expeditionen af denne Skrivelse til det fjerne Nordland se hen til den Senhed, hvormed de tidligere Ansøgninger og Breve har fulgt hinanden i denne for Regjeringen ubetydelige Sag. Den hurtigste Postforsendelse fra Kjobenhavn til Akershus tog fire eller fem Dage. Statholderen var netop denne Høst sterkt optaget med meget Arbeide og mange Reiser. Af Statholderens Skrivere er antagelig Brevet expederet til Trondhjems Biskop Magister Erik Pontoppidan, der samme Aar var tiltraadt; og er det kommet i hans Hænder i Oktober, er det meget raskt for Datidens Kommunikationer at være. Det er muligt, at Peter Dass er viet til Præst i Slutningen af 1673; men det turde være rimeligst at sætte

hans høitidelige Tiltrædelse til Begyndelsen af 1674. Peter Dass og hans første Biograf har vistnok ikke erindret eller ikke villet erindre den Sinkelse, som indtraadte. Usandsynligt er det heller ikke, at Peter Dass har hjulpet den gamle Hr. Henrik lidt i hans Embedsgjerning allerede før den sidste Indvielse. Han er vistnok indtraadt i Egteskab forinden, og Bevilgningen var ganske sikker og en almindelig løbende Expedition i Danske Kancelli.

Det andet Sted i Peter Dass' Livshistorie, som opklares ved det sidste Kongebrev, er nævnt i Rektor A. E. Erichsens Udgave af de samlede Skrifter, Bind I, Side XI—XII: »At dømme efter en Vise, som tillægges Petter Dass, maa et fortroligere Forhold mellem dem (ɔ: P. D. og hans Hustru Margreta Andersdatter) allerede tidlig have fundet Sted.« Dette fortroligere Forhold er ved Kongebrevet tilstrækkelig opklaret. Dog maa det straks betones, at denne Oplysning ingen Plet sætter paa Peter Dass' eller hans Hustrus Karakter. Den, der har noget Kjendskab til Datidens Kulturforhold, ved, at Trolovelsen i moralsk og retslig Henseende var en fuldt saa bindende Akt som Brudevielsen. Lignende Kongebreve til unge Teologer findes i stort Tal fra Kong Christian den femtes Tid. I 1673 faar saaledes to andre unge Præster: Didrik Muus d. 3. Juni og Peder Frantsen Flor d. 6. August ganske den samme Efterladelse. Først naar det rige Materiale, der foreligger, er bearbeidet, er det muligt at udtale nogen helt begrundet Mening om Datidens moralske og etiske Opfatning i Norge. Kun saa meget tør antages, at den norske Geistlighed dengang i denne Henseende vistnok har den samme Opfatning, der endnu langt senere gjør sig gjældende blandt den norske Bondestand, blandt hvilken den levede og hvis Livsvilkaar den delte; thi først de store Præstekalds Indehavere har

staaet paa et bredere økonomisk Grundlag som Handelsmænd og Driftsherrer.

Baade Gyldenløve og Griffenfeld er med ved Expeditionen af den første Sag, Griffenfeld ogsaa ved den sidste. Griffenfelds Ordre er dog tilfældig, og det behøver ikke at vise, at han var mere fordomsfri mod Geistligheden, end Tiden i sin Almindelighed var. Flere lignende Kongebreve er udstedt efter andre Embedsmænds Ordre. Peter Dass' Forhold var — som antydet — meget almindeligt og regnedes i Kancelliet som en løbende Expeditionssag, der afgjordes ved en ubetydelig Bøde. Peter Dass' og hans Fæstemøs økonomiske Forhold har paa det Tidspunkt i deres Liv neppe været meget gode. Havde Biskop de Fine, der gik for at være en meget streng Herre, fundet noget særligt at udsætte paa den unge Mand, havde Nordland ikke faaet sin kjære Hr. Peter til Alstahaug. Han var da maaske kun bleven en stakkels forsulten Skriverdreng af en gammel Studiosus, der skrev navnløse, glemte Rim.

Tiden var mild i sine Domme over Medmennesker, selv om Lovbudene var strenge. Den høie Regjering i Kjøbenhavn vidste nok, at det var koldt og mørkt der langt mod Nord i det vidløftige, ubekvemme og vidt udstrakte Rige Norge. Det var ikke saa let at leve alene der. Statholder Gyldenløve siger: »Es ist nicht gut, dass der Mensch allein lebe, *absonderlig in Norweg*!«

4. Nogen Ansøgning eller Udnævnelse til residerende Kapellan til Næsne findes ikke i Rigsarkivet og har maaske heller ikke nogensinde existeret[1]. Derimod findes saavel hans Ansøgning om som hans Udnævnelse

[1] Se A. E. Erichsen, Petter Dass' Samlede Skrifter. Bind I, S. XV.

til Sognepræst til Alstahaug. Petter Dass' egenhændige Ansøgning med Originalens Skrivemaade lyder:

Stormæctigste, Høybaarne første,
Aller Naadigste Arfve-Herre och Konge.

Jeg W-Værdig ordetz tienere, Petter Petterson dass Residerende Capellan till Nesne och Raens Menigheder, liggende Wnder Alstahoug hovedKald paa helgeland i Norlandene, Nedkaster mig *supplicando* i allerdybeste Wnderdanighed for min Aller Naadigste Arfve Kongis *trone*, At efftersom H. *Peder Meyer*, Sognepræst till Alstahoug Kald er ved døden afgangen, och Jeg Wværdig hafver nu tient Wnder samme Kald, som *Residerende capellan* henved 16 Aars tid, 9 Aar i min formands tid wden all løn, och siden 7 aar effter hans død, och imidlertid intett hafft andet end det w-visse at lefve aff, Att Eders *Kongelig Majestat* i Naade ville denne min lange tieniste Ansee, och forwnde mig Wdj den affaldne H. Peder Meyers stæd at være Sognepræst till Alstahoug Kald paa *Helgeland* i Norlandene, och nyde det, som hand det tilforne nydet hafver, Gud ville saadan Eders Kongelig *Majestatz* store Naade Rigelig belønne, och Jeg bliffver

Eders *Kongl. Majestatz*
Aller Wnderdanigste Arfve
Wndersaatt, och tienere med liff
och blod.
Petter Petterson
Dass.

Denne Ansøgning findes mellem Indlæg for 1689. Dertil kommer saa mellem aabne Breve selve Udnævnelsen.

C. V.

G. A. V. at Vi allernaadigst haver beskikket og forordnet, saa og hermed beskikker og forordner Her Peter Petersen Dass, hidindtil Residerende Capellan til

Nesne og Raens Menigheder i Nordlandene i Vort Rige Norge, til at være herefter Sognepræst til Alstahoug Præstegjæld sammesteds udi forrige nu ved Døden afgangne Sognepræstes Her Peder Mejers Sted. Forbiud. etc.

Hafn. d. 18. May 1689.

Som man ser, er Peter Dass' Ansøgning ikke dateret; den er ialfald saa tidlig skrevet, at der i det lille Ord *henved* kan rummes en ikke saa ganske kort Tid. I sine Embedsansøgninger paa den Tid pleiede Præsterne hverken at forkorte sine Tjenesteaar eller at udmale sine Kaar bedre, end de var. Snarere kan man stille Tvil, om det har været »wden all løn«, at Hr. Peter har tjent; Offer var ikke Løn, kun Gaver, uvisse Indtægter.

Begge de sidste Breve er benyttet af Rektor Erichsen, men — saavidt vides — ikke før offentliggjort.

— —

LITERATUR.

Manuel Historique De La Question Du Slesvig, publié sous la Direction de Franz De Jessen (473 p. 8vo.). Copenhague MCMVI.

Dette betydelige skrift, der udgives af »De samvirkende sønderjydske foreninger«, er ikke en oversættelse af den tidligere af de samme foreninger udgivne »Haandbog i det nordslesvigske spørgsmaals historie« (694 sider), men et selvstændigt verk, beregnet paa udenlandske læsere. Direkte oversat fra den danske haandbog er kun professor Wimmers afhandling om runemindesmerkerne, professor J. Steenstrups om stedsnavnene og bibliotekar Elberlings om delingstanken. Andre af haandbogens artikler er omarbeidede og sammentrængte, men flere er helt udeladte, og isteden er en række helt nye artikler kommet til.

Verket fastslaar som en videnskabelig kjendsgjerning, at Sønderjylland er et gammelt dansk land med en oprindelig helt dansk befolkning (danske runemindesmerker, danske stedsnavne forekommer lige til Eider, dansk folkesprog). Der redegjøres for de vigtigste statsakter vedrørende hertugdømmet Slesvigs forhold til den danske krone fra 1332 til 1863, for aarsagerne til det tyske sprogs indtrængen paa slesvigsk omraade, for den danske sprogordning 1850—52, der karakteriseres som ret frisindet, omend ikke udadlelig, for den slesvigske delingstanke, der strandede paa den danske politiks feilsyn, og endelig for den politiske og diplomatiske udvikling, der førte til krigen 1864, til London-konferencen og freden i Wien 30te oktober s. a., hvis officielle text gjengives. — Cand. polit. Fr. Jürgensen West redegjør for de ved denne fred hidførte forandringer i det danske monarkis og i hertugdømmet Slesvigs territoriale forhold.

Danmark afstod ved freden 335 □ mil med 996 662 indbyggere eller omtrent 1/4 af monarkiets hovedlande og 1/5 af deres befolkning. En artikel af mag. art. H. V. Clausen om den nye grænse mellem Danmark og Slesvig er ledsaget af et kart, der tillige giver oplysning om de tidligere geistlige jurisdiktionsgrænser samt om de kongerigske enklavers beliggenhed og omfang i Slesvig. Professor Matzens store, interessante afhandling om optantspørgsmaalet falder i 5 afsnit, der handler om indfødsretten, optionen, reoptionen, optionsfristen og de hjemløse. Han fastslaar, at optanterne retslig seet ikke kan udvises og peger paa, at denne sætning ogsaa er hævdet af de danske domstole, men at de prøissiske myndigheder har fornægtet den og derved sat sig udover Wienerfredens artikel 19. — Derefter redegjør bibliotekar Elberling for freden i Prag, ved hvis paragraf 5 nationalitetsprincipet anerkjendtes som grundlaget for det slesvigske spørgsmaals løsning, og en fransk oversættelse meddeles af de tyske texter saavel til fredstraktaterne i Prag af 23de august 1866 som til den i Wien af 11te oktober 1878. I en ny artikel paaviser derpaa hr. cand. polit. West, at befolkningen i Nordslesvigs 4 amter (Haderslev, Aabenraa, Tønder og Flensborg) i tiden fra 1867 til 1900 er gaaet tilbage med 6 612 indbyggere (fra 266 800). I det samme tidsrum er udvandringsoverskuddet for de nævnte Amter 61 404 personer; det økonomiske tab, som denne udvandring har voldt Nordslesvig, beregnes til 120 mill. reichsmark. I 1901 var antallet af slesvigere, bosatte i Danmark 23 670. Særdeles interessant er mag. art. Clausens redegjørelse for sprogforholdene med det dertil hørende store sprogkart. Det viser sig, at af den fast bosiddende befolkning er 3,6 % tysktalende, 1,4 % tvesproget, men 95 % dansktalende. Af Nordslesvigs 148 000 indbyggere taler de 139 000 dansk, og over hele Sønderjylland tales det danske sprog af omtrent 155 000 mennesker. I 9de afsnit gives derpaa en detaljeret skildring af skolens og kirkens successive fortyskning, af den danske presses udvikling, af befolkningens kamp for bevarelse af sit modersmaal, og endelig af Nordslesvigs politiske historie siden 1864. Af en hertil knyttet valgstatistik sees, at det danske stemmetal ved valgene i tiden fra 1871 til 1886 sank fra 18 725 til 11 616; men siden har det hævet sig jevnt og naaede i 1903 til 14 395.

Det store, særdeles dygtigt redigerede verk, der bringer saa mange nye og grundige undersøgelser, er forsynet med en række udmerkede karter. Det foreligger trykt i kun 750 exemplarer, der paa udgiverens foranstaltning sendes gratis til samtlige stormagters og adskillige mindre europæiske staters udenrigsministerier, til de store verdensblades redaktioner saavelsom til de betydeligste bibliotheker. Hensigten med dets udgivelse i det franske sprog er udtalt i forordet: man vil dermed give lederne af den almindelige opinion, statsmænd, politikere, historikere og publicister verden over, et materiale i hænde, der kan sætte dem i stand til at danne sig en selvstændig mening om det nordslesvigske spørgsmaal. Verket skal saaledes danne en gavnlig modvegt mod de ofte meget eensidige tyske fremstillinger, som hidtil har dannet grundlaget for diskussionen hver gang det nævnte spørgsmaal har været bragt paa bane i Europas eller i Amerikas presse. Nogen anden speciel foranledning har skriftet ikke.

Wilhelm Berg, *Bohusläns Forntid*, udgivet paa bekostning af Bohusläns Fornminnesförening (118 sider). Göteborg 1906.

Siden Holmberg og Brusewitz udgav sine skrifter om Bohuslens topografi og historie, er der i vort naboland sat et ikke ubetydeligt arbeide ind paa en videnskabelig udforskning af dette landskabs rige fortidsminder. Frugterne heraf er for størstedelen nedlagt i det bekjendte og særdeles værdifulde tidsskrift, »Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns forntidsminnen och historia«, der nu udgives af Fornminnesföreningen (tidligere udg. af lenets »Hushållningssällskap«). En af de flittigste bidragsydere til dette tidsskrift, hr. Wilh. Berg i Göteborg, der har indlagt sig megen fortjeneste ogsaa af vort lands historie ved sine udgravninger og undersøgelser af en række historisk merkelige steder i lenet (slotsruinen paa Ragnhildsholmen, Dragsmark kloster, Augustinerklosteret i Konghelle, Lindholmens slotsruin m. fl.), har nu i et mindre skrift søgt at sammenfatte hovedtrækkene af, hvad man ved om Bohuslen i den forhistoriske tid og begyndelsen af den historiske frem til slutningen af 1100-aarene. Forfatteren giver indledningsvis en rask oversigt over niveauforholdene under kvartærtiden, paaviser

derpaa de ældste vidnesbyrd om menneskenes optræden og skildrer deres liv gjennem sten-, bronce- og jernalderens forskjellige perioder. Han kan her bygge paa de systematiske undersøgelser af lenets forhistorie, som er foretaget, foruden af ham selv, tillige af mænd som O. Montelius, G. Gustafson, Emil Ekhof m. fl. Ganske vist er disse undersøgelser ikke fuldendte; kun 8 af landskabets 18 herreder er systematisk gjennemforskede; men allerede dette er dog meget mere, end de fleste egne paa den skandinaviske halvø kan rose sig af, og hertil kommer endnu, at de undersøgte distrikter — Tanum, Kville, Sotenes, Stangenes, Lane, Indlands Fräkne, Oroust og Tjörn — efter al sandsynlighed er de arkæologisk vigtigste dele af lenet. Under skildringen af den historiske tids begyndelse omtaler forfatteren flere interessante fund fra den ældre middelalder, som han har gjort under sine udgravninger. Det lille underholdende skrift er forsynet med en række smukke illustrationer og 4 karter. Det er at beklage, at det præsenterer sig som en afsluttet bog og ikke som første del af en større samlet fremstilling af Bohuslens historie op til nutiden. Et saadant verk vilde være paa sin plads nu, da Holmberg's og Brusewitz's i sig selv svage arbeider paa grund af de mange senere specialundersøgelser er blevet ganske forældede.

Dr. Osc. Alb. Johnsen.

REGISTER.

REGISTER.

Rettelser:

Side 30, L. 11 f. o. Jarle, læs Jarl.
» 35, L. 6 f. n. Mœri, læs Mæri.
» 136, L. 12 f. n. Baldershagen, læs Baldersvaagen.

Den norske historiske Forening 1905.

Aarsberetning for 1905.

Den norske historiske Forening har i 1905 udgivet:

Historisk Tidsskrift, 4de Række, 3die Binds 4de og 5te Hefte (Side 257—398 + Register, Titel, Indhold og Aarsberetning).

Aug. Chr. Manthey's Dagbøger for Aarene 1856—1874, 1ste og 2det Hefte (S. 1—160).

Aarsleveringen udgjør ialt 21 Ark.

Ifølge Foreningens Regnskab for 1905 udgjorde:

1. **Indtægterne:**

Kontingent	Kr.	2 319,75
Indvundne Renter af Holsts og Vogts Legater	»	170,78
Salg af ældre Skrifter	»	508,19
Norske Medlemmer af »Dansk historisk Forening«. Indbetalt Kontingent	»	175,00
	Kr.	3 173,72

2. **Udgifterne:**

Honorar	Kr.	517,00
Trykning	»	1 265,50
Kommissionsgebyr	»	127,60
Transport	Kr.	1 910,10

Transport	Kr.	1 910.10
Rabat for Salg af Skrifter	»	169.40
Portoudgifter	»	46.83
Expeditør og Kasserer	»	600.00
Revision.	»	40.00
Korrektur & Register	»	188.00
Annoncer	»	5.34
Tilfældige Udgifter	»	20.00
Juridisk Assistance	»	61.58
Saldo fra 1904	»	965.20
	Kr.	4 006.45

Underskuddet udgjør saaledes *Kr. 832,73* pr. 31/12 1905.

Livsvarige Medlemmers Fond udgjorde pr. 31/12 *1905 Kr. 583,16* mod *Kr. 502,92* ved Udgangen af 1904.

Kristiania, Oktober 1906.

Yngvar Nielsen. **Ludvig Daae.** **Absalon Taranger.**
Ebbe Hertzberg. **Alexander Bugge.**

Generalforsamling afholdtes 13de November 1906, hvor Aarsberetning for 1905 oplæstes. Tilstede var 27 Medlemmer.

Formanden, Dr. Yngvar Nielsen, fremsatte Forslag om, at Foreningen skulde ansøge om et Tilskud af Nansenfondet til Støtte for sin Virksomhed. Dette vedtoges enstemmig.

Formanden meddelte videre, at Bestyrelsen havde erholdt Fru Calla Wiel Nilsens Samtykke til, af de Midler, hun skjænkede Foreningen til Fremme af lokal-

historisk Forfatterskab, at udgive Hefter af et særeget Bind af Tidsskriftet. Der paafulgte en Diskussion om Hensigtsmæssigheden af at optage den lokalhistoriske Virksomhed som en Del af Foreningens Arbeide. En Række af Talere, Lærer Lorens Berg, Stortingsmand Myrvang, Stortingsmand Aaen, Lærer Gran, Rigsarkivar Hertzberg, Professor Taranger, Kandidat Kolstad og Formanden udtalte sig for, at det vilde være heldigt, om man saaledes kunde udvide Arbeidsfeltet. Rigsarkivar Hertzberg hævdede samtidig, at Foreningens hovedsagelige Formaal fremdeles maatte blive den videnskabelige, historiske Forskning.

Til at forberede en saadan Udvidelse nedsattes en Komité bestaaende af Formanden og Professor Taranger, for Bestyrelsen, samt Odelstingspræsident Berge, Stortingsmand Myrvang og Lærer Berg.

Bestyrelsens udtrædende Medlemmer Professorerne Daae og Nielsen samt Rigsarkivar Hertzberg gjenvalgtes. I et derpaa afholdt Møde af Bestyrelsen gjenvalgtes Professor Nielsen som dennes Formand.

